

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
3-4 ŞUBAT 2017

İmtiyaz Sahibi:Fatih Mehmet ERKOÇ
Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Yayın Koordinatörü: Cevdet KABAKCI
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni :Mustafa SEMERCİ
Kültür ve Turizm Şube Müdürü

Editörler: Cevdet KABAKCI - Prof. Dr. İbrahim SOLAK
Prof. Dr. Orhan DOĞAN - Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI
Yrd. Doç. Dr. Erhan ALPASLAN -Mehmet CANLI
Ömer Yalçın OVA

Kapak Tasarım
Gökhan Gönen

ISBN: 978-605-4996-73-5 (Tk) 978-605-4996-75-9 (2.c)

Baskı
Fikir Ajans

Yönetim Yeri
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü
0 (344) 225 24 15 – 16 www.kahramanmaras.bel.tr

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

**ULUSLARARASI
MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
3-4 ŞUBAT 2017
KAHRAMANMARAŞ**

II. Cilt

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

İÇİNDEKİLER

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE ELBİSTAN'DAN MARAŞ'A YAPILAN YARDIMLAR - Yrd. Doç. Dr. Fahri KILIÇ.....	6
MİLLİ MÜCADELEDE ANDIRIN - Celil ÇINKIR.....	26
ZEYTUNLU'NUN ANDIRIN BASKINI VE ABAZA DURDU BEY OLAYI Cezmi YURTSEVER.....	52
KAHRAMAN SÜTÇÜ İMAM'DAN VE KAHRAMANMARAŞ'TAKİ CİHADDAN ALINACAK DERSLER Burhan BOZGEYİK.....	63
MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNDE DİN ADAMLARI BAĞLAMINDA ZİYAİZEDE (DAYİZEDE) HACI MEHMET EMİN EFENDİ ve MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNE KATKILARI Yrd Doç Dr. Erhan ALPASLAN - Mehmet ABAMA.....	87
MARAŞ DİRENİŞÇİLERİNİN MARAŞ YERLİSİ ERMENİLERE KURTULUŞ SAVAŞI SIRASINDA YAPTIKLARI YARDIMLAR Cengiz GÖNEN.....	106
AFŞİN'DEN MİLLİ MÜCADELEDE ATATÜRKLE TELGRAFLAŞMALAR İLE MİLLİ MÜCADELEDE MARAŞ SAVAŞINA KATILAN AFŞİNLİ ŞEHİT VE KAHRAMANLAR - Mustafa KÖŞ.....	114
MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNDE KILIÇ ALI BEY'İN RÖLÜ Deniz KURTBOĞAN.....	153
MİSAK-I MİLLİNİN MARAŞ HATTI SAVUNMASINDA SAVAŞ VE KADIN ÜZERİNE BİR İNCELEME Yrd. Doç. Dr. Olcay ÖZKAYA DUMAN.....	164
İLK KURŞUN - Yaşar TÜRKORUR.....	179
MARAŞ-FRANSIZ HARBİNİN YAZILAMAYANLARI VE YAZILANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ Yaşar ALPARSLAN.....	187
KAHRAMAN GÜLSÜM(Kamil Alperen Bir Hatırası) Cevdet ALPEREN.....	196
MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNDE KADINLAR Fırat BİÇER.....	198
MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİ'NİN SEMBOL ESERİ: UZUNOLUK HAMAMI - Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI.....	209
BİR EDEBİ ANLATIM FORMU OLARAK DESTAN VE KAHRAMANMARAŞ KURTULUŞ DESTANLARI Yrd. Doç. Dr. İbrahim ERŞAHİN - Okt. Arif ÖZGEN.....	220
GAZİ VE ŞEHİTLERİN MARAŞ'IN KURTULUŞUNDAKİ KATKILARI BAĞLAMINDA AFŞİN'İN YAKIN TARİHİNDEN (1910-1960) KESİTLER Yrd. Doç. Dr. Necati DEMİR.....	223
HALİDE NUSRET ZORLUTUNA'NIN ROMAN VE HATIRALARINDA MUHARREM BAYAZIT Ömer YALÇINOVA.....	255

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU**

MARAŞ KURTULUŞ HARBİN'DE ELBİSTAN'IN ROLÜ Adnan GÜLLÜ.....	260
MARAŞ'IN İŞGALİNİN ERZURUM'DAKİ YANKILARI Prof. Dr. Yavuz ASLAN	274
HEYET- İ TEMSİLİYE'DEN ANKARA HÜKÜMETİ'NE MARAŞ VE ÇEVRESİNDE UYGULANAN MÜCADELE STRATEJİLERİ Prof. Dr Hamit PEHLİVANLI.....	333
LEVANT – KİLİKYA - KEMALİSTLER BAĞLAMINDA MARAŞ SAVUNMASI - Celal PEKDOĞAN.....	351
MUSTAFA KEMAL PAŞA VE KAHRAMANMARAŞ ZAFERİ Cengiz GÖNEN.....	375
MARAŞ'IN KURTULUŞ MÜCADELESİNİN ÇOCUK HİKÂYELERİNE VE TİYATRO ESERLERİNE YANSIMALARI Doç. Dr. Vüsale MUSALI.....	384
HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNE YÖNELİK FAALİYETLERİ Yrd Doç Dr. Erhan ALPASLAN.....	401
STANLEY E. KERR'İN “THE LIONS OF MARASH” KİTABINA GÖRE MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİ VE KİTABA YÖNELİK ELEŞTİRİLER Yrd Doç Dr. Mustafa Edip ÇELİK.....	430
MARAŞ İÇİN KALEMLERİYLE SAVAŞANLAR Kadriye KIRDÖK.....	440
MİLLİ MÜCADELEDE MÜCAHİT MEHMET MÜMTAZ EREN Furkan EREN.....	445
MARAŞ COĞRAFYASINDA DİRİLİŞ RUHU ve 12 ŞUBAT ZAFERİ İbrahim GÖKBURUN.....	453

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE ELBİSTAN'DAN
MARAŞ'A YAPILAN YARDIMLAR**

Yrd. Doç. Dr. Fahri KILIÇ*1

ÖZET

İngilizlerin Maraş'ta yaklaşık sekiz ay boyunca sürdürdükleri işgalin sona ermesinin ardından şehri 1 Kasım 1919'da Fransızlar işgal etmiştir. Bu haksız işgallerin ardından Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Maraş'ta milli direnişi başlatmak için bir milli teşkilat kurulmasına karar vermiştir. Bu amaçla da bölgenin kurtuluşu için hali hazırda işgal altında bulunmayan ve coğrafi bakımdan doğal bir güvenliğe sahip olan Elbistan merkez olarak seçilmiştir. Bu gelişmelerden sonra emekli eski Şam Sulh hâkimi Ali Rıza Bey'in başkanlığında Elbistan'da bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet, yaptığı çalışmalarla kısa sürede Mustafa Kemal Paşa'nın Güney Cephesine yönelik uygulamalarının en önemli unsuru haline gelmiştir. Maraş'a Elbistan üzerinden sürekli askeri yardımlarda bulunmuş, Maraş'ın kuzeyinde bir savunma hattı oluşturulmuştur.

Bu çalışma, Milli Mücadele'nin en parlak destanlarından birini oluşturan Maraş Müdafaasına Elbistan aracılığıyla yapılan katkıları kapsamıştır. Bulgular ışığında güney cephesinde Elbistan'ın stratejik ve lojistik önemi ortaya konulmuştur. Araştırma verileri döneme ilişkin arşiv kaynakları, süreli yayınlar ve anılardan oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Mustafa Kemal Paşa, Güney Cephesi, Maraş, Elbistan.

**ASSISTANCE TO MARAŞ FROM ELBİSTANİN THE
NATIONAL STRUGGLE PERIOD**

ABSTRACT

After the termination of Maraş occupation that lasted approximately eight months, French powers invaded the city in November, 1, 1919. Following those unjust occupations, Mustafa Kemal Pasha, the head of the delegation committee, decided to establish a national organization to commence national resistance. Elbistan, not currently under invasion at the time, was selected as the center for this purpose due to its natural security provided by geographical conditions. Following these development, Association for

* Yrd. Doç.Dr. Fahri Kılıç, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi. kilic_f@ibu.edu.tr.

¹ Bu bildiri, 25-27 Aralık 2013 tarihinde gerçekleştirilen Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu'nda "Milli Mücadelede Elbistan" adlı bildirinin genişletilmesiyle hazırlanmıştır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

the Defense of National Rights, a countrywide resistance organization, was founded in Elbistan under the presidency of retired Damascus Justice of Peace Ali Rıza Bey. The Association quickly became the most crucial instrument of Mustafa Kemal Pasha's practices towards the Southern front. Military support was provided for Maraş through Elbistan and a line of defense was generated in the north of Maraş.

Present study consists of contributions of Elbistan to Maraş Defense, one of the most brilliant epics of the War of Independence. Research presents Elbistan's strategic and logistical importance in the southern front in the light of findings composed of archived documents of the period, periodicals and memoirs.

Key Words: War of Independence, Mustafa Kemal Pasha, Southern Front, Maraş, Elbistan.

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918'de İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının ardından antlaşma gereği Türk Hükümeti Güney bölgelerindeki (Adana, Urfa ve Maraş) sancaklardan askeri kuvvetlerini çekmeye başlamıştır. Bu uygulamaya İtilaf devletlerinin bölgedeki işgallerini kolaylaştırıcı bir zemin oluşturmuştur. Birinci Dünya Savaşı devam ederken İtilaf Devletleri kendi aralarında yaptıkları gizli Sykes-Picot Anlaşmasına göre Musul, Antep, Urfa ve Maraş sancakları Fransızlara bırakılmışsa da İngilizler Fransızlara karşı bir stratejik üstünlük elde etmek amacıyla petrol alanlarının bulunduğu Musul Vilayetiyle birlikte 10 Ocak 1919'da Antep'i, 22 Şubat 1919'da Maraş'ı 24 Mart 1919'da da Urfa'yı işgal etmişlerdir. Maraş'ın işgalinden önce şehirde bulunan askerlerin ve askeri malzemenin bir kısmı Kayseri'ye nakledildiğinden şehirde Teğmen Cemal komutasında bir kıta askerden başka işgalcilere karşı yeteri kadar caydırıcı kuvvet kalmamıştır. Ancak bir Hint süvari alayından ibaret olan Max Andriyo Komutasındaki İngiliz kuvvetlerinde bulunan subay ve erlerin bir kısmı Müslümanlardan oluştuğu için İngiliz işgali sırasında şiddetli bir çatışma yaşanmamıştır.² İngilizlerle Fransızlar arasında 15 Eylül 1919 tarihinde imzalanan Suriye Antlaşması ile İngilizler Maraş'ta yaklaşık sekiz ay boyunca sürdürdükleri işgali sona erdirmişler, şehri Fransız işgaline devrederek bölgeden çekilmeye karar vermişlerdir.³

İngilizler, işgal döneminde bölgenin dini dokusuna özen göstermiş, Urfa'ya Hintli, Maraş'a Mısırlı Müslüman askerler

²Ahmet Eyicil, "Maraş Mücadelesinde Atatürk", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 11, Cilt IV, Ankara 1988, s. 481-494, s. 481.

³Ömer Osman Umar, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2004, s.377.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

göndererek bölge halkının tepkisini azaltmışlardır. Ancak, diğer taraftan Pazarcık ve Elbistan'da bulunan bazı aşiret reisleriyle görüşmeler yaparak halkı işbirliği yapmaya ikna etmeye çalışmışlardır. Bu durum merkezi Diyarbakır'da bulunan 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey tarafından Sivas'ta bulunan 3. Kolordu Komutanlığına bildirilerek, Elbistan'ın stratejik durumunun Sivas, Kayseri ve Malatya vilayetleri açısından önemli olduğunu, Edward Noel'in Elbistan yolu ile Malatya'ya geçerken, Elbistan ile Urfa arasındaki yolların krokisini alarak halk arasındaki mezhep farklılıklarını tetkik ettiğini, Elbistan'a bağlı dağlık köylerde bazı ahaliyi silahlanmaya ve isyana teşvik ettiğini bildirmiştir. Cevdet Bey, İngilizlerin Elbistan bölgesine karşı olabilecek herhangi müdahalesini önlemek için buraya kuvvet sevk edilmesi ve Elbistan Asker alma Şubesinde bulunan subayların köylere gönderilmesi ve halkın bilinçlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu uyarılar üzerine İngilizlerin bölgedeki bölücülük faaliyetleri, Mustafa Kemal Paşa'nın zamanında aldığı önlemlerle ve halkın karşı çıkmasıyla başarısızlığa uğratılmıştır.⁴

Bölgedeki İngiliz işgalinden sonra başlayacak olan Fransız İşgalinin sadece Maraş'la sınırlı kalmayacağı, kuzeye doğru ilerleyebileceği ihtimali üzerine Elbistan'da da 3. Kolordu Komutanlığı bazı önlemlerin alınması gerektiğine karar vermiştir. Bu amaçla Elbistan'a gelen Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey şu tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmiştir:⁵

⁴ Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, 256.

⁵Hüseyin Selâhattin Köseoğlu 1882 yılında, İstanbul'da doğmuş, Nür-ı Osmaniye Mektebi, Numune-i Terakki İbtidai Mektebi ve Kuleli Askerî İdadisinde okuduktan sonra 1896'da Harbiye Mektebi'ne girmiş, Ocak 1898'de, piyade teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. 1902 yılında Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle Mekteb-i Erkân-ı Harbiye'yi bitirdikten sonra Şam'da bulunan 5. Orduya atanmıştır. 1908 yılında Atina Askerî Ataşesi olmuştur. Balkan Savaşı'nda 3. Kolordu kurmayı başkanı olarak Çatalca'nın savunmasında yer almıştır. I. Dünya Savaşı'nda 1. Ordu Menzil Müfettişliği Kurmay Başkanlığına atandıktan sonra II. Kolordu ve Güney Grubu'nun Kurmay Başkanı ve 10. Tümen Komutanı olarak Çanakkale Savaşı'nda savaşmıştır. Aralık 1915'te Miralay rütbesine terfi etmiş 2. Kafkas Kolordusu ve 4. Kolordu komutanı olarak Kafkas Cephesi'nde görev yapmıştır. İstanbul'un İşgalinin ertesi günü Menzil Genel Müfettişi, Ocak 1919'da Harbiye Dairesi Başkanı, 13 Temmuz 1919 tarihinde Sivas'ta bulunan 3. Kolordu Komutanı olmuş ve Sivas Kongresi'ne katılmıştır. 3. Kolordu Komutanı olarak Maraş'ın savunmasında milli kuvvetlerin teşkilatlanmasını başarı ile gerçekleştirmiştir. Milli Mücadele sırasında gösterdiği yararlılıklardan ötürü TBMM tarafından, kırmızı-yeşil şeritli İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilen 25 kişi arasında yer almıştır. TBMM'nin I. Dönemi'nde Mersin'den milletvekili seçilmiştir. I. Meclis'te muhaliflerin bulunduğu II. grupla hareket eden Selahattin Paşa I. TBMM Döneminin sona ermesiyle orduya dönmüş ve 20 Eylül 1923

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

“İngilizlerin bölgeyi işgali altında Mondros Mütarekesi hükümlerine aykırı idi. Bu sebeple bölgeyi başka devlete devretmesi, milletin haklarına ve Hükümetin haysiyetine vurulmuş bir darbe olacaktır. Bölgeye Fransız kuvvetleri gelmeden oradan fiilen milli teşkilatın kurularak, milletin haklarına sahip çıkılması işgale karşı koyması kutsal vazifedir. Maraş’ı ve bunun yanında Antep’i mümkün olduğu takdirde 3. Kolordu koruyacaktır. Elbistan, Maraş ve Antep’te milli direniş teşkilatı düzenlenecek ve tertip edilecektir. Malatya’dan Maraş’a askeri müfreze gönderilmesi düşünülmektedir. 3. Kolordunun Maraş’taki milli kuvvetleri ele alması ve organize etmesi için acele olarak Aziziye’den bir süvari takımının güneye yollanması gereklidir. Sivas’tan bir subay ile iki hafif makineli tüfek bu müfreze yetişmek üzere yollanmalı ve müfrezenin masrafları verilmelidir. Müfreze subayı Elbistan ve Maraş’taki durumdan telgrafla Kolordu’ya devamlı bilgi verecektir. Hıristiyanların mal ve canlarına dokunulmaması müfrezenin en kısa zamanda hareket etmesi ve hareketinin gizli tutulması gereklidir.”⁶

Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa da, 13. Kolordu Komutanlığı’na verdiği talimatta Maraş’ın işgalinin engellemeye çalışılmasını olmazsa Fransız kuvvetlerinin bölgede barındırılmaması için her çareye başvurulmasını belirtmiştir.⁷ Ayrıca Maraş’ta milli direnişi sağlamak ve daha kalıcı sonuçlar elde etmek için bir milli teşkilatın kurulmasını istemiştir. Bunların yanı sıra Sivas Kongresi’nde Maraş’ta düşman işgalinin sona erdirilmesi için aşağıdaki tedbirlerin alınması öngörülmüştür:⁸

“30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi imza edildiği tarihte vatan toprakları içinde kalan Maraş ve civarı Türk askerlerinden tamamen boşaltılmıştır. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bu bölgenin geçici işgal bahanesiyle vatandan koparılmasına seyirci kalmaz. Buradaki gerek yabancı işgali gerekse perde arkasında uygulanmak istenen Ermenilik gayelerini derhal durdurmalıdır. Bu bölgedeki düşmanları kovmak ve işgalden kurtarmak amacıyla yer yer kurulmuş bulunan milli teşekküllerin 13., 3., 2., 12. Kolordulara bağlanması gerekir. Buna göre Maraş ve civarı 11 Eylül 1919’da

tarihinde Miralay rütbesindeyken askerlikten emekliye ayrılmıştır. Bkz. Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, **Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.B. I. Dönem 1919-1923 - III. Cilt, I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s. 779-781.

⁶**Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi IV**, Genel Kurmay Yayinevi, Ankara 1966, s. 55.

⁷ Tefvik Bıyıklıoğlu, **Atatürk Anadolu’da 1919-1921**, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1959, s.58.

⁸ Selahattin Tansel, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, Cilt: II, Başbakanlık Matbaası, Ankara 1973, s.209.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*merkezi Sivas'ta, tümenleri Amasya ve Samsun'da bulunan 3. Kolordu'ya ve bölge içindeki müdafaa-i hukuk cemiyetlerine verilecektir*⁹

Ancak Maraş bölgesinin bağlanılmasına karar verilen 3. Kolordunun merkezi Sivas'ta, tümenlerinden biri Amasya'da biri de Samsun'da bulunmaktadır. Bu merkezlerden Maraş Mutasarrıflığına kısa sürede yardım ulaştırılması mümkün olmadığı için acil olarak Maraş'ta bir Kuvâ-yı Milliye teşkilatının kurulmasına karar verilmiştir. Kurulan bu teşkilatın başına da Heyet-i Temsiliye tarafından Binbaşı Suzi Bey, Yüzbaşı Selim (Kurtoğlu Yörük Selim) ve Yüzbaşı Asaf (Kılıç Ali) Bey getirilmiştir. Bu kurul III. Kolordu Komutanı Kurmay Albay Selahattin Bey'e bağlı olarak faaliyetlerini yürütecektir.¹⁰

Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Yürüttüğü Faaliyetler

Elbistan'da, Maraş gibi Sivas Kongresi'nde alınan karar gereği III. Kolordu Komutanlığı bölgesine asker alma şubeleri ile birlikte dâhil edilmiştir. Elbistan, Maraş ve Antep bölgesinin teşkilatlandırılarak düşman işgalinden kurtarılması için hali hazırda işgal altında bulunmaması ve coğrafi bakımdan doğal bir güvenliğe sahip olmasından dolayı merkez olarak seçilmiştir. Bu amaçla Maraş'ın Fransızlar tarafından işgalinden bir gün önce şehrin ileri gelenlerinden oluşan bir heyet Doktor Mustafa Bey, kardeşi Eczacı Lütfi Bey, Katipzade Mehmet Efendi, Vehbizade Hasip Efendi, Kocabaşzade Ömer Efendi, Tapağın oğlu Mustafa, Büyükoğlu Mehmet Ziya ve İslahiye'li Nazım Bey milli teşkilat çalışmalarında bulunmak üzere Elbistan'a gelmişlerdir.¹¹

Kılıç Ali'nin de Elbistan'a gelişi ile Maraş Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti Elbistan'da kurulmuştur. Merkez idare heyetine seçilen üyeler çalışmalarına başlamışlardır. Öncelikle Binbaşı Ali ile merkez heyeti üyeleri Elbistan ve Maraş'ın kuzeyindeki köyleri silahlandırmaya başlamışlar, aynı zamanda da Maraş'tan gelen beş on kişilik guruplara silah ve cephane vererek tekrar Maraş'a göndermişlerdir.¹² Maraş'ın merkezinde de ulusal bir teşkilata ihtiyaç duyulmuş ve heyet-i müteşebbise oluşturulmuştur. Refet Efendi başkanlığında kurulan bu heyette, Belediye Başkanı Bekir Sıtkı,

⁹ Utkan Kocatürk, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s.173.

¹⁰ **Türk İstiklal Harbi**, s. 92.

¹¹ Yaşar Akbıyık, **Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999, s. 160-161.

¹² Orhan Doğan, "Milli Mücadele Döneminde Maraş'ta Müdafaa-i Hukuk Örgütlenmesi ve Kuva-yı Milliye'nin Kuruluş Faaliyetleri", Milli Mücadelede Güney Bölgesi Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015. s. 188. s167. ss163-179.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kocabaşzade Arif, Hacı Naci ve Hacı Ahmet, Şismanzade Arif, Dedezade Mehmet, Besen Beyzade Hacı Nuri, Hancızade Hafız Ali ve Mühendis Abdüllatif yer almışlardır. Bu heyet daha sonra Merkez Heyeti adını almış ve başkanlığına Aslan Bey getirilmiştir.¹³Heyetin faal üyeleri içerisinde Tapu Memuru Faik ve Evkaf Memuru Evliya Efendiler de yer almışlardır. Heyet-i Merkeziye'nin kurulmasından sonra şehir on bölgeye ayrılmıştır.¹⁴Şehirde kurulan on idare heyetinin isimleri ve reisleri şunlardır:¹⁵

- 1-Çavuslu Reisi, Çuhadar Zade Hacı Mustafa Efendi.
- 2-Bektutiye Reisi, Ser Müsevvid Ahmet Efendi.
- 3-Restebaiye Reisi, Baba Halil Zade Ahmet Efendi.
- 4-Acemli Reisi, Evkaf Memuru Evliya Efendi.
- 5-Kayabası Reisi, Tapu Memuru Faik Efendi.
- 6-Divanlı Reisi, Hasan Bey.
- 7-Ekmekçi Reisi, Sapsız Hacı Efendi.
- 8-Cıgıcı (Nahirönü), Muhacir Memuru Nasrullah Efendi.
- 9-Aemli Reisi, Zülkadiroglu Süleyman Bey.
- 10-Hatuniye(Sekerli) Reisi, Şeyh Ali Sezai Efendi.

¹³Arslan Bey Kafkasya'dan Anadolu'ya Maraş bölgesine göç eden Toğuzata kabilesine mensuptur. 1886 yılında Göksun'a bağlı Fındık Köyünde doğmuştur. (Bazı kaynaklarda ise Elbistan'da Hacı Hamza Mahallesinde doğmuştur. Bkz Cengiz Gönen, **Ulusal Kurtuluş Savaşının İlk Kahramanı Maraş**, Lazer Yayınları, Ankara 2005 s.123) Elbistan'da ilk ve orta eğitimini Elbistan İbtidaisi ve Rüşdiyesinde tamamladıktan sonra Elbistan'da bir süre Medrese tahsili görmüş Arapça öğrenmiştir. Göksun'un köylerinde bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra Halep'e giderek polis kolejini bitirip komiserliğe kadar yükselmiştir. 1918 Mondros Mütarekesi'nden sonra Maraş Livasının düşman işgaline uğraması üzerine Maraş'adönerek direniş kuvvetlerini örgütlemiş, Müdafaa-i Hukuk Teşkilatını kurarak millî kuvvetlerin komutanlığını üstlenmiştir. I. Dönem TBMM'sine Maraş Milletvekili seçilen Hacı Mehmet Efendi'nin Meclis'e gelmeye rekis tıfasi üzerine boşalan Maraş Milletvekilliğine 17 Mayıs 1920'de seçilerek, 4 Haziran 1920'de Meclise katılmıştır. Ancak Maraş Mutasarrıflığı ve Adana Cephesi Komutanlığı'nın gösterdiği ilüzm üzerine Meclis kararıyla 14 ay izinli sayılarak, Güney Cephesine gönderilmiştir. Cephedeki görevinin sona ermesi üzerine Kasım ayı sonunda Meclise dönmüş ve son toplantı yılında PTT komisyonunda görev yapmıştır. Milli Mücadele'de gösterdiği fedakârlık ve hizmetlerinden dolayı Meclis tarafından Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. 7 Haziran 1963 yılında vefat etmiştir. Bkz, Durmuş Deveci-Cengiz Şavklı, "*Arslan Bey Maddesi*", **Kahramanmaraş Ansiklopedisi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları, Kahramanmaraş 2016, s.340-341. <http://ansiklopedi.ksu.edu.tr/>

¹⁴Yalçın Özalp, **Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi**, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 1984, s.81.

¹⁵Ela Zehra Moroğlu, **Milli Mücadele'de Maraş'ta İz Bırakan Şahsiyetler**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2015. s.60-64.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Fransızların 1 Kasım 1919'da Maraş'ı işgal etmelerinin hemen ardından Elbistan'da Sulh hâkimi Ali Rıza Bey'in başkanlığında bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin başkanlığına eski Şam Sulh Hukuk Hâkimlerinden Elbistanlı Bekiştade Ali Rıza Efendi, yardımcılığına da yine eski hâkimlerden Kışlalızade Ali Avni Efendi getirilmiştir. Bu iki zat, memleketin aydın kişilerine eski yedek subaylardan kuvvetli bir heyet-i merkeziye oluşturmuşlardır. Cemiyetin başkanlığını bir süre sonra Nakipzade Mehmet Ağa ondan sonra da Şeyh Naci Mustafa Efendi yürütmüştür. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir parçası olan Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yaptığı çalışmalarla kısa sürede Mustafa Kemal Paşa'nın Güney Cephesine yönelik uygulamalarının en önemli aracı haline gelmiştir.¹⁶

Güney Cephesi için kurulan savunma hattının merkezi olan Elbistan'da yapılacak askeri düzenlemeler, Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından Elbistan Müdafaa-i Hukuk cemiyeti başkanı Ali Rıza Bey'e bildirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa Ali Rıza Bey'e gönderdiği yazıda; *Fransızların Adana havalisi de dâhil olmak üzere Urfa, Antep ve Maraş'ta küçük bir Ermenistan oluşturmak gayesini güttüklerini, milli teşkilatın yaygınlaşmasının dışarıya karşı pek mühim ve lehte tesir yaptığını, şu anda en önemli işin, işgal altında bulunan yerlerdeki teşkilatı genişletmek ve ahaliyi işgal aleyhine teşvik etmek, düşmanları zora sokma kolduğunu belirttikten sonra, Malatya'dan bir süvari bölüğü ile iki mitralyöz bölüğünün Elbistan'a doğru hareket ettiğini, bu kuvvetin milli teşkilatın dayanağı olacağını ve Elbistan deposundaki silah ve teçhizatın Kuvâ-yı Milliye'ye dağıtılması gerektiğini, III. Kolordu Komutanlığı tarafından Binbaşı Suzi Bey komutasında bir kuvvetin Elbistan'a gönderildiğini Malatya'dan da bir süvari bölüğü ile iki mitralyöz bölüğünün Elbistan'a sevk edildiğini bildirmiştir*¹⁷

Bunun yanında, Mustafa Kemal Paşa, bölgeden gelen raporlar ve Fransızların Maraş'ı işgali üzerine, Süvari Yüzbaşı Salim Kurtoğlu (Yörük Selim) ve Piyade Yüzbaşı Ali Asafı (Kılıç Ali) takma adları ile Maraş Milli Mücadele teşkilatını kurmakla görevlendirmiştir.¹⁸Kılıç Ali hatıralarında bu olayı anlatırken Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini yanında çağırıp, bir telgraf okuttuğunu bu telgrafın güney bölgesindeki işgallerle ilgili olduğunu ve bölgeyi teşkilatlandırmak için güvenilir ve yetenekli askerlere ihtiyaç duyulduğunu acilen bildirildiğini ve kendisini görevlendirdiğini belirtmektedir. Bu göreve

¹⁶Fahri Kılıç, "Milli Mücadelede Elbistan", **Milli Mücadelede Güney Bölgesi Sempozyumu**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015. s. 188.

¹⁷**Türk İstiklal Harbi**, s. 93.

¹⁸İsmail Akbal, "Gaziantep Mebusu Kılıç Ali",**Milli Mücadelede Güney Bölgesi Sempozyumu**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015. s.347. ss342-365.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

getirilen Kılıç Ali Bey bu konuda Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeyi şu sözlerle aktarmaktadır:

“Seni, Maraş-Antep havalisinde milli kuvvetler teşkilatını yapman için oraya gönderiyorum. Biliyorsun, her savunma beldesi bir cephedir ve burada görev alanlar, cephe komutanlığı yetki ve sorumluluğuna sahiptirler. Hizmet birliklerinden mümkün olan yardım yapılacaktır. Düşmanların amacı; Ege’de Yunan işgalini serbest bırakırken, kendi ellerindeki toprakları bizden koparacakları ile genişletmek vebağımsız Türk Devletine imkân vermemek... İlk anda Fransızları karşımızda buluyoruz. Telgraftı okudun. Bir millet esir olur mu? Her yer, arkasından gidebileceği asker-sivil insan arıyor. Bugün için en buhranlı bölge Urfa-Maraş-Antep... Bu konuda tecrübenvar. O bölgenin halkını bilirim. Yiğit, sadık, fedakâr insanlardır.”

Bu konuşma üzerine Kılıç Ali gözlerinin dolduğunu, sesinin titrediğini *“Elimden geleni yapacağım Paşam... Güveninize ve ilginize layık olacağım. Allah bizimledir.”* Seklinde cevap verdiğini Mustafa Kemal’in kendisini kucakladığını ve gülerek omzunu sıvazladığını

“Bak Kılıç!.. Başaramazsan ismini geri alırım!..” dediğini anlatmaktadır.¹⁹

Bu görüşmenin ardından Kılıç Ali Beyve beraberindeki üstteğmen İhsan Bey, 10 süvari ve 2 hafif makineli tüfek timinden oluşan müfrezesiyle Sivas’tan 10 Ekim 1919 günü Elbistan’a gelmiştir. Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa tarafından görevlendirilen heyet, Elbistan’da Ceyhan Nehrinin kıyısında bulunan ve Milli Mücadele’nin merkezi haline gelen Nakipzadelere ait konağa yerleştikten sonra faaliyetlere başlamıştır. Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ali Rıza Bey, Yörük Selim ve Kılıç Ali Bey’ler, Maraş ve civarında milli teşkilatı yaygınlaştıracaklar ve idare edeceklerdir.²⁰ Elbistan askerlik şubesi reisi Binbaşı Suzi Bey daimi üye sıfatı ile bulunacak, teşkilatın oluşmasına ve 3’üncü Kolordu ile haberleşmenin sağlanmasına çalışacaktır.²¹

¹⁹ **Atatürk’ün Sırdaşı Kılıç Ali’nin Anıları**, (Derleyen Hulusi Turgut), İş Bankası Yayınları, İstanbul 2005, s. 84,85.

²⁰ Adil Bağdadlılar, **Uzunluk Harbi’nde Kahramanmaraş**, Kervan Yayınları, İstanbul 1974, s.128-135.

²¹ Kılıç Ali Bey, Mustafa Kemal Paşa tarafından, Maraş ve Antep havalisi Kuvâ-yı Milliye Komutanlığına tayin edilmiştir. Güney cephesi hakkında haritalar üzerinden yapılan müzakereler sonucunda Elbistan’daki Şam emekli sulh hâkimi Ali Rıza Bey’le ortaklaşa çalışarak, milli teşkilatın kurulduğu yerlerde halkın maneviyatını yükseltmek, teşkilat kurulmamış yerlerde ise, teşkilatın kurulmasını sağlayarak, küçük müfrezeler oluşturmak ve idare etmek, bu müfrezelerle, henüz dağınık halde bulunan Fransız kuvvetlerine nerede görülürse görülsün taarruz etmek ve onları taciz etmek üzere 2 Kasım 1919’da emrine verilen iki hafif makineli tüfek, iki süvari ve Üsteğmen İhsan Bey’den mürekkep bir müfrezeye ile Sivas’tan Elbistan’a hareket etmiştir. Kılıç Ali Bey, Elbistan’a geldiğinde Zeytun Protestan Ermenilerine mensup Süryanoğullarından bir

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Güney Cephesi'nde Müdafaa-i Hukuk teşkilatları faaliyetlerini işgal altında bulunmayan yerlerde serbest, işgal altındaki yerlerde ise Cemiyet-i İslamiye adıyla gizlice yürüteceklerdir. Asker alma şubeleri de, bulunduğu kazanın müdafaa-i hukuk cemiyetinin çalışmalarını takip edecek ve idareye yardımda bulunacaktır. Asker alma şubesi subayları muayene bahanesi ile şube dairelerinde, milli bir orduyu oluşturacak erlerin ve silahların mevcudunu tespit edecektir. Her yerde, müdafaa-i hukuk cemiyetinin öncülüğünde, mahallin ileri gelenlerinin şahsi yardımı ve asker alma şubelerinin nezaretinde milli taburların esas hazırlanacak, asker ve silah mevcudu ile ihtiyaç derecesi tespit edilip 3. Kolordu'ya bildirilecektir. Her şube bir tabur kuvvet çıkaracak, subayların tespiti ve mahalline bildirilmesi 3. Kolordu merkezince yapılacaktır.²²

Milli taburların icabında toplanabilmesini temin için ayrıca emre hazır milli müfrezeler bulundurulacaktır. Bu her mahalledeki müdafaa-i hukuk cemiyetinin göreceği lüzum ve ihtiyaca göre takdir olunacak ve bunların idare ve işleri kendi mahallerince sağlanacaktır. Ayrıca Elbistan, Maraş, Antep, Pazarcık, Çardaklı, Rumkale, Kilis mevcut veya kurulmuş olan müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin kimlerden oluştuğu tespit edilecek, milli ordu teşkilat defterleri, şubelerce bir an evvel hazırlanarak bir nüshası 3. Kolordu Komutanlığı'na gönderilecektir. Bu kurullara ait özel haberleşme Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti vasıtası ile yapılacak ve gelişmeler hakkında 3. Kolordu Komutanlığı'na bilgi verilecektir.²³

Bu esaslar dâhilinde, Elbistan'a gönderilen Kılıç Ali, Yörük Selim ve Binbaşı Suzi Beyler ile Maraş'tan gelen Kuvâ-yı Milliye yanlısı heyetile birlikte faaliyetlere başlamışlardır. Daha sonra Binbaşı Suzi Bey'in Sivas'a dönmesi ile yerine gönderilen Binbaşı Ali

Ermeni ile Zeytun Mektebi öğretmeni Amerika misyonerlerinden Laymen'in halkı Fransızlar tarafına çekmek için bir toplantı yaptıklarını haber almış, kendini Antalyalı arpa tüccarı diye tanıtarak toplantıya katılmıştır. Toplantıda Kılıç Ali, Türklerin müstakil yaşamak isteyen bir millet olduğunu, Ermenilerin Türklere zulme başladıklarını, hâlbuki Türklere iyi yaşamak mecburiyetinde olan Ermenilerin işgale karşı Türklerin yanında yer almalarının gerektiğini söylemiştir. Buna karşı Ermeniler az çok cevap vermişler ise de, Amerikalı misyoner Laymen, Ermenilerin mağdur olduklarını, şimdiye kadar Türklere tarafından yapılan zalimane hareketlere karşı, onların fırsattan istifade edip intikam almakta haklı olduklarını söylemiş, bunun üzerine toplantı soğuk bir hava içinde dağılmıştır. Kılıç Ali Bey, Elbistan'da askerlik şubesindeki silahları halka dağıttırılmış, kuvâ-yı milliye teşkilatını canlandırmıştır. Maraş'taki bayrak olayının başlaması üzerine, iki mitralyöz, piyade ve süvariden mürekkep küçük müfrezesi ile karargâhını zor kış şartlarına rağmen Pazarcık'a nakletmiştir. Bkz. **Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor**, (Derleyen Hulusi Turgut), s.87-93.

²²Türk İstiklal Harbi, s. 94.

²³ Akbıyık, a.g.e., s.162.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bey de bu faaliyetlere katılmıştır. Binbaşı Ali Bey ile Heyet-i Merkeziye üyeleri Elbistan ve Maraş'tan gelen beşer onar kişilik kafieler ile silah ve cephane göndermeye başlamışlardır. Kılıç Ali Bey Pazarcık'a, Yörük Selim Göksun'a giderek milis teşkilatı kurma çalışmalarında bulunmuşlardır. Bu çalışmalar sonucu, Elbistan, Göksun, Pazarcık'ta milli teşkilatlar kurulmuştur.²⁴

Bu sırada Elbistan'da kaymakamlık yapan Kerküklü Halis Bey, İstanbul Hükümeti yanlısı olduğu Kuvâ-yı Milliye'ye muhalefet ettiği için Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri ve Jandarma Komutanı Muhtar Bey tarafından gece yarısı evinden alınarak Sivas'a götürülüp Sivas valiliğine teslim edilmiştir.²⁵ Böylece Elbistan'daki milli teşkilatlanmanın önündeki engel kaldırılmıştır. Ayrıca Elbistan PTT binası da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin üyeleri tarafından kontrol altına alınmıştır. Bu postane, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin gönderdiği sayısız telgraflarla Maraş'ta sivil halkının uğradığı mezalime son verilmesi için yürütülen faaliyetlerin en önemli araçlarından birisi olmuştur.²⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın Maraş'taki Fransız mezaliminin kınanması için yayınladığı tamim ve telgraflarla Anadolu'nun birçok yerinde mitingler düzenlenmiş ve yardım kampanyaları başlatılmıştır. Bu mitinglerden birisi de 5 Aralık 1919 tarihinde Elbistan'da gerçekleştirilmiştir. Ulu Camii'nde 15000 kişinin katıldığı mitingde Fransızların yaptıkları ve son olaylar protesto edilerek İstanbul Hariciye Nezareti aracılığıyla Amerika, Fransa ve İtalya siyasi temsilcilerine protesto bildirileri gönderilmiştir.²⁷ Bildiride Fransızların Ermenileri silahlandırarak masum halka saldırtmaları sonucunda yüzlerce Türk'ün şehit edildiği ve binlercesinin de göçüne sebep olduğu duyurulmuştur. Miting Heyeti adına Maraş-Elbistan Teşkilât-ı Milliye Reisi Mehmed, Doktor Mustafa, Muallim Hayrullah Bey'in dile getirdiği düşünceler 29 Aralık 1919 Tarihli İrade-i Milliye Gazetesinde de yer almıştır.²⁸

Maraş'ta Uzunoluk ve Bayrak Olaylarının ardından Fransızlarla başlayan şehir çarpışmaları sırasında 3. Kolordu, yerli halka Elbistan üzerinden sürekli askeri yardımlarda bulunmuştur. Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de çabalarıyla toplanan mitralyöz, top, tüfek vs. gibi askeri teçhizat Maraş'a sevk edilmiştir.

²⁴Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı(ATASE) Arşivi, No 16218, Dosya No 153. Fihrist 2-3.

²⁵Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dosya No:656, Gömlek No:52,Fon Kodu: DH.ŞFR.

²⁶Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi(TİTE), Dosya No. 685 19 62.

²⁷BOA, HR. SYS. 2543.

²⁸İrade-i Milliye Gazetesi, 29 Aralık 1919.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Böylece Maraş'ın kuzeyinde bir savunma ve destek kalesi teşkil edilmiştir. Ayrıca Elbistan'dan Maraş savunmasına gönüllü milis birlikleri de katılmıştır. Çoğunluğu bu milis kuvvetlerinden oluşturulan Doktor Mustafa Bey ve kardeşi Eczacı Lütfi Beylerin liderliğindeki Bertiz müfrezesi Ahır Dağı'ndan ve Bertiz tarafından çatışmalara katılarak Fransızlara önemli kayıplar verdirmişlerdir.²⁹

Maraş içinde çarpışmaların şiddetlenmesi ve Fransızların bütün sivil halkı hedef alarak şehri top ateşine tutması üzerine 23 Ocak 1920'de Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bir protesto mitingi daha düzenlemiştir. Bu mitingden bir gün sonra da 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin idare heyetlerine bir yazı göndererek Maraş Vilayetinin 3 gündür Fransızların top ve mitralyöz ateşi altında inlediğini, şehirden bir eser kalmadığını, bu nedenle protestolarda bulunulması gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine 26 Ocak 1920 tarihinde 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa durumun protesto edilmesini ve mitingler düzenlenmesini istemiştir.³⁰

Mustafa Kemal Paşa da 29 Ocak 1920'de, Maraş'ta, Fransız ve Ermenilerin yaptıkları katliamlar sebebiyle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine “*..Her tarafta mitingler yapılarak Hükümet Merkezi ve yabancı temsilcilerine bu zulümlere bir son verilmesi için müracaat olunması.*” şeklinde faaliyette bulunulmasına dair telgraflar çekmiştir.³¹Bunun üzerine başta Kastamonu, Muğla, Samsun, Bolu, Kayseri, Sivas, Aydın, Amasya, Tokat, Elazığ, Trabzon, Kütahya, Burdur, Erzurum, Niğde, Diyarbakır, Erzincan, Antalya, Denizli, Edirne, Van, Adana, Malatya olmak üzere Anadolu'nun hemen hemen bütün şehirlerinde düzenlenen mitinglerle Türk halkının Maraşlıların yanında olduğu tüm dünyaya haykırılmıştır.³²

Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yardım kampanyalarıyla Maraşlıların ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Maraş'ta 21 Ocak 1920'de başlayan ve 11 Şubat 1920 tarihine kadar devam eden şehir içindeki çarpışmalar sırasında Maraş halkı varını yoğunu harcamıştır. Bu sebeple savaş sırasında Maraş'ta önemli ölçüde yiyecek ve giyecek eksikliği hissedilmiştir. Bu nedenle Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa da 10 Şubat 1920 tarihinde yurt çapında bir

²⁹Yalçın Özalp, **Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi**, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara 1984, s.41.

³⁰Kocatürk, **a.g.e.**, s. 195.

³¹ Hale Şıvgın, “*Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: IV, Sayı: M, Mart 1988, s. 492.

³²Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)**, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973, s.223-224.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

genelge yayımlamıştır. Mustafa Kemal Paşa bu genelgede şu ifadelerle Türk milletini Maraşlıların yardımına davet etmiştir.

“İnsaniyetin tüylerini ürpertecek zulümlere maruz kalan Maraş’lı kardeşlerimizin ihtiyacını karşılamak ve imdatlarına yetißen kahraman Kuva-yı Milliye fertlerinin zaruri masraflarına sarf edilmek üzere toplanacak yardımların, Maraş Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi emrine ödenmek üzere Ziraat Bankası Elbistan şubesine gönderilmesi rica olunur.”³³

Yayımlanan bildiri de zor durumda kalan Maraşlıların ihtiyaçlarının karşılanması için Maraş Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi emrine ödenmek üzere Elbistan Ziraat Bankası Şubesi aracılığıyla yardımlar yapılmasını istemiştir. Bunun üzerine Anadolu’nun hemen hemen her köşesinde başlatılan kampanyalarla toplanan yardımlar Elbistan Ziraat Bankasında bir hesapta biriktirilip 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey nezaretinde ihtiyaçlar için sarf edilmeye başlanmıştır. Anadolu’dan toplanan yardımlar da şehirde başlayan açlık ve kıtlığı önleyebilmek için büyük bir titizlikle kullanılmıştır.

Elbistan Ziraat Bankası Aracılığıyla Maraş’a Yapılan Yardımlar

Yürütülen faaliyetler üzerine, Anadolu’nun birçok şehir ve kasabasından Maraş’a yardım gelmeye başlamıştır. Örneğin Sivas Heyet-i Merkeziyesi tarafından Maraş halkına yardım amacıyla yardım sandığında bulunan ikibin lira ile Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti tarafından toplanan beşyüz on lira Ziraat Bankası aracılığıyla Maraş’a gönderilmiştir.³⁴ Ayrıca Kastamonu’da kurulan bağış komisyonu tarafından toplanan bin lira Maraş halkına verilmek üzere 8 Şubat 1920 tarihinde Ziraat Bankası Elbistan şubesinde bulunan hesaba aktarılmıştır. Bunun üzerine Elbistan Heyet-i Merkeziyesi tarafından Kastamonu Heyet-i Merkeziyesine bir telgraf çekilerek yapılan yardımlar için teşekkür edilmiştir.

*“Sivas Heyet-i Merkeziyesi Riyasetine
Elbistan*

*Kastamonu vilayetindeki dindaşlarımız Maraş ahali-i İslamiyesinin, alem-i İslamı dilhun eden feryadlarına, ulaşan mücahidinin idare ve maişetlerine medar olmak üzere mahallin heyet-i merkeziyesinden, Elbistan Heyet-i Merkeziyesine bin lira muavenet-i nakdiyede bulunduğu vaki olan iş’arati üzerine mahallin Ziraat Bankası vasıtasıyla gönderilmesi arz edildi...
Elbistan Heyet-i Merkeziyesi”³⁵*

³³ATASE, Atatürk Arşivi, dosya 1336/13-5, Fihrist 1-3

³⁴ATASE, Atatürk Arşivi, Dosya 1336/14-5, Fihrist 1-27.

³⁵TİTE, belge No: 10/2936.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş Savunmasının başladığı günlerde Heyet-i Temsiliye Ankara'ya taşınmıştır. Milli Mücadele'yi Ankara'dan sevk ve idare etmeye başlayan Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye adına 10.000 kuruşu Elbistan Ziraat Bankası şubesine göndermiştir.³⁶ Maraş'a Anadolu'dan yardımlar yapılması içinde kampanyaların devam ettirilmesini sağlamıştır. Örneğin Amasya'dan Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine gönderilmek üzere toplanan bin lira ve Merzifon'da toplanan yedi yüz yirmi beş lira Ziraat Bankası Amasya şubesi tarafından kabul edilmeyince Mustafa Kemal Paşa'nın teşebbüsü sonucu Ziraat Bankası aracılığıyla Maraş'a yollanmıştır.³⁷ Yine Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi tarafından toplanan bin lira Ziraat Bankası vasıtasıyla, Elbistan Heyet-i Merkeziyesine gönderilmiştir.³⁸ Mustafa Kemal Paşa da Maraş ve Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine, Samsun halkı tarafından bin lira yardım gönderildiğini haber vermiş ve alınıp alınmadığının bildirilmesini ivedilikle istemiştir.³⁹ Denizli Heyet-i Milliye Reisi Müftü Ahmet Hulusi Bey, Elbistan Heyet-i Merkeziyesinin yardım istediğini, bunun yerine getirileceğini ancak paranın mahalline nasıl gönderileceğini sorması üzerine Mustafa Kemal Paşada Maraş Heyet-i Merkeziyesi adına Ziraat Bankası Elbistan şubesine gönderilmesini bildirmiştir.⁴⁰ Bunun üzerine toplanan dört yüz lira Ziraat Bankası vasıtasıyla Elbistan'a yollanmıştır.⁴¹ Bu arada Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi tarafından toplanan bin iki yüz lira, Bolu halkının topladığı iki bin beş yüz lira, Geredelilerin topladığı yüz lira, ile Çankırılıların topladığı yüz lira Ziraat Bankası Elbistan şubesine aktarılmıştır.⁴²

Bu nakdi yardımlardan en önemli miktarlardan birini de Elbistanlılar, Heyet-i Merkeziye öncülüğünde temin etmişlerdir. Elbistan Heyet-i Merkeziyesi tarafından 4 Şubat 1920 tarihinde Temsil Heyeti başkanlığına gönderilen telgrafta Maraş'taki vatandaşlara yardım için 1,000 lira toplandığı ve Ziraat Bankası kanalıyla gönderildiği belirtilmektedir. Ayrıca 9.500 kg. buğday, 1.200 kg. arpa, 300 kundura, 25 çift çarık toplanarak Maraş'taki gazilere ulaştırılmıştır.⁴³

Bu il ve ilçelerimizin haricinde başka merkezlerden de yardım yapıldığı görülmektedir. Bunlar arasında Burdur'dan iki yüz lira,

³⁶ **ATASE**, (ATAZB – 1), Kutu No: 26, Gömlek No: 54, Belge No: 54-19.

³⁷ **ATASE**, Atatürk Arşivi, dosya 1336/13-5, fihrist 1-37.

³⁸ **ATASE**, Atatürk Arşivi, dosya 1336/13-5, fihrist 1-17.

³⁹ **ATASE**, Atatürk Arşivi, dosya 1336/13-5, fihrist 1-16.

⁴⁰ **ATASE**, Atatürk Arşivi, dosya 1336/13-5, fihrist 1-1.

⁴¹ **ATASE**, Atatürk Arşivi, dosya 1336/13-5, fihrist 1-34.

⁴² **ATASE**, Atatürk Arşivi, dosya 1336/13-5, fihrist 1-18.

⁴³ **TİTE Arşivi**, Sıra No 884, Kutu No 20, Belge No 102.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Isparta'dan iki yüz lira, Tefenni'den dört yüz lira, Eğridir'den ikiyüz lira, Havza'dan iki yüz lira, Gümüşhacıköy'den üç yüz lira, Çivril'den iki yüz elli lira, Darende'den yüz on lira, iki tona yakın buğday, Gürün'den yüz on iki lira para yardımı yapıldığı görülmektedir.⁴⁴

Maraş'a çevre illerden yapılan yardımlar

⁴⁴Yaşar Akbıyık, "Milli Mücadele Sırasında Maraş'a Yapılan Yardımlar", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, s.591-601.

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU**

Gönderildiği Tarih	Gönderildiği Yer
Gönderen Şehir	Lira/ Kuruş
22 Şubat 1920 1000	Elbistan Ziraat Bankası Kastamonu
28 Şubat 1920 Merzifon	Ziraat Bankası 725/73
18 Şubat 1920 200	----- Isparta
12 Şubat 1920 Amasya 1000	Ziraat Bankası
18 Şubat 1920 Antalya 1200	Sivas
17 Şubat 1920 Denizli	Ziraat Bankası 400
6 Şubat 1920 Cide (Kastamonu)	Posta ile 50
17 Şubat 1920 Sivas	Ziraat Bankası Maraş 2000
15 Şubat 1920 200	Ziraat Bankası Elbistan Havza
17 Şubat 1920 Gümüşhacıköy 300	Ziraat Bankası Elbistan
14 Şubat 1920 100	Ziraat Bankası Elbistan Gerede
14 Şubat 1920 1000	Ziraat Bankası Elbistan Samsun
Toplam 8.175.73574 ⁴⁵	

Maraş'ın Kurtuluşunda Elbistan'dan Yapılan Askeri Yardımlar

Maraş'ın Fransız işgalinden kurtuluşunda Elbistanlı çeteler büyük yararlılıklar göstermişlerdir. Nakipoğlu Muin Ağa, Sinanoğlu Abdulhamit Ağa, Güblüceli Tahir Ağa, Ali Hafız oğlu Mehmet Pehlivan, Jandarma Yüzbaşı Ahmet Muhtar Bey ve muhasebe memuru Topal Salih Efendi gibi reislerle bağlı olarak ve dağ köylerinde toplanan yüzlerce gönüllü çeteler savaşa katılmışlardır.⁴⁶ Yaklaşık 500-600 civarında atlı ve yayadan oluşan Elbistanlı çeteler özellikle Kazancı Sait'in kumandasında şehrin batısında oluşturulan Cancık Mağarasında birliklerin içerisinde yer almışlardır. Özellikle Mehmet Ağa ve Mahir Efendi komutasında oluşturulan 100'er kişilik Elbistanlı

⁴⁵Nermin Gümüşalan, **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş(1908-1938)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2012, s.187.

⁴⁶Adnan Güllü, “*Maraş Kurtuluş Harbinde Elbistan'ın Rolü*”<http://www.elbistaninsesi.com> 11.Şubat.2017

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kuvvetler çarpışmaların en yoğun yaşandığı 4 Şubat 1920 tarihinde Fransızlara ağır kayıplar verdirmişlerdir.⁴⁷

Maraş savunmasının en şiddetli günlerinde Elbistan'dan Maraş'a sürekli silah sevkiyatı yapılmıştır. Örneğin Maraş savunmasında kullanılan birkaç toptan birisi olan 50 mermili yedi buçukluk bir top Elbistanlı çetelerce; 1920 Ocak ayının son günlerinde kar, bora, tipi demeden iki buçuk günde Maraş'a ulaştırılmıştır.⁴⁸ Ayrıca Fransız işgali sırasında korunmak ve teşkilatlanmak amacıyla kaçıp Elbistan'a gelen önderlerin muhafazası ve işgal sırasında Elbistan'a sığınan Maraşlı yüzlerce ailenin ağırlanması sağlanmışlardır.⁴⁹

Elbistan üzerinden Maraş'ın kurtuluşu için yürütülen faaliyetlere çevre ilçelerde dâhil edilmiştir. Örneğin Batumlu(Muhacir) Ali Efendi başkanlığında 17 kişilik bir heyet Elbistan'a gelerek, Mustafa Kemal Paşa ile yaptıkları görüşme sonrasında Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurup faaliyete geçmişlerdir. Maraş'ın işgalden kurtulmasında, Elbistan'ın yanı sıra Pazarcık, Göksun, Andırın ve Afşin'den gelen milis kuvvetlerinin de çok büyük katkıları olmuştur.⁵⁰ Örneğin Afşin ilçesinde bulunan Köşoğlu Süleyman Efendi Efsus-Afşin Mülhakatı Kuva-yı Milliye kumandanı olarak çeteleri ile savaştığı gibi arazisinden çıkan tüm mahsulü Kuva-yı Milliye'ye teslim etmiştir.⁵¹Afşin'de oluşturulan çetelerin silahlandırıldığı ve Maraş'a gönderildiğinde Heyet-i Temsiliye'ye bildirilmiştir. Afşin ve Mülhakatı Kuvâ-ı Milliye Kumandanı Köfteciâde Şükrü imzası ile Ankara'da Heyet-i Temsiliye Riyasetine şu telgraf çekilmiştir:

"Binboğa'nın cesur sükenâsından (sakinlerinden) iki yüz elli kadar efradımıza Elbistan'ca silah yetiştirilemediğinden, yalnız elli silah alınabilmiştir. Silah vürûdunda ba'de't-teslim arkamızdan yetişmek üzere, elli beş silahlı ve altmış neferle müstamenbillah (Allah'ın yardımıyla) elyevm Maraş'a müteveccihen hareket olunduğu bera-yı malumat arz olunur." 10.2.1336⁵²

⁴⁷Türk İstiklal Harbi, s. 105.

⁴⁸ Hakan Özalp, "Maraş'ın Kurtuluşunda Elbistan'dan Giden Top" <http://www.elbistaninsesi.com> 21 .Ekim 2015.

⁴⁹ Arif Bilgin, "Maraş Direnişinde Elbistanlılar", , <http://www.elbistaninsesi.com>. 22 Şubat 2016.

⁵⁰Halil Arık, "Tarihi Ve Kültürel Özellikleri İle Pazarcık", <http://www.pazarcik.gov.tr>. 19.02.2017.

⁵¹Mustafa Köş, "Milli Mücadele'de Afşinli Kahramanlar Ve Maraş Savaşı". <http://www.yesilafsin.com/> 21.Şubat.2016.

⁵²Ferhat Başdoğan, *Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Savaşı "Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyumu*, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara1987, s.s. 65-81, s.68.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş'ın bir diğer ilçesi Göksun'da hazırlanan müfreze ve ikmal araçları Maraş'a gönderilmiştir. Yörük Selim Bey komutasında hazırlanan 120 piyade ve 80 süvari ile 2 Şubat 1920 günü Maraş'a ulaşmış ve çarpışmalarda kahramanca savaşmıştır. Türkoğlu cephesinde çarpışan çeteler düşman kuvvetlerinin Maraş'a girişini ve yardım göndermelerini engellemek için ellerinden geleni yapmışlardır.⁵³ Maraş'a savaş sırasında ağırlıklı olarak Elbistan, Pazarcık, Göksun, Andırın ve Afşin'den olmak üzere, yakın vilayet ve kazalardan yapılan birlik, silah teçhizat ve gıda yardımları, zaferi takiben para ve malzeme yardımları olarak devam etmiştir.⁵⁴

Maraş, 22 gün süren çarpışmalar sonunda 12 Şubat 1920'de Fransız işgalinden kurtarılmıştır. Maraş'ın Fransız işgalinden kurtulmasından sonra Anadolu'nun tüm şehir ve kasabaları düzenledikleri miting, gönderdikleri telgraf ve yardımlarla yürekten katılmıştır. Maraş'ın ilçelerinden başta Elbistan olmak üzere Göksun, Pazarcık halkı da bu kahramanlık mücadelesinde eşi görülmemiş bir dayanışma örneği sergilemişlerdir. Ali Fuat Cebesoy da Maraş'ta Fransızlara karşı elde edilen başarının ardından şu bildiriye yayınlamıştır.

“Maraş müdafaası İstiklal Mücadelesinin en parlak destanlarından birisidir. Başta Maraşlılar olmak üzere Pazarcık, Elbistan ve Göksunlular, cesaret, feragat ve fedakarlıkların bir timsalidir. Maraş'ın mukaddes kurtuluşu uğrunda şehit düşen aziz kardeşlerimizin hatıraları önünde eğilip de gazilerini de hürmetle selamlarım.” Ali Fuat Cebesoy⁵⁵

SONUÇ

Güney Cephesi'nde Maraş'ın Fransız işgalinden kurtarılması amacıyla, Heyet-i Temsiliye tarafından coğrafi konumundan dolayı Elbistan merkez olarak belirlenmiştir. Bölgede milli teşkilatların oluşumuna 3. Kolordu Komutanlığı da önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Mustafa Kemal Paşa tarafından Maraş ve Antep bölgesinin Kuvâ-yı Milliye Komutanı olarak görevlendirilen Kılıç Ali Bey yerli halkla birlikte Fransız işgaline karşı güney cephesinin teşkilini başarıyla sağlamış, Fransızlara karşı kazanılan milli mücadelenin sembol isimlerinden birisi olmuştur.

Maraş'ın kahramanca mücadelesinde tüm bölge insanı büyük bir dayanışma örneği göstererek çarpışmaların başından itibaren maddi manevi her türlü fedakârlığı yapmaktan kaçınmamışlardır. Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin düzenlediği protesto

⁵³İlyas Gökhan, Millî Mücadele Döneminde Türkoğlu Cephesi, ”, Millî Mücadelede Güney Bölgesi Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015. s.605.s.589-619.

⁵⁴Gönen, a.g.e., s. 232.

⁵⁵ Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, Vatan Neşriyat, Ankara 1953, s. 292.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

mitingleri son derece etkili olmuş, pek çok Anadolu şehrinde de Maraş'taki durumun kınanmasına yönelik mitingler gerçekleştirilmiştir. Yine Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çağrısı üzerine Elbistan Ziraat Bankası aracılığıyla birçok Anadolu şehirden Maraş'taki kahraman gazilere yardımlar toplanmıştır. Heyet-i Temsiliye başkanı olarak Mustafa Kemal Paşa'nın bu husustaki gayretleri son derece önemlidir. Maraş'a yapılan para yardımlarının mahalline ulaştırılması işini Ziraat Bankası üstlenmiştir. Bu banka şubelerine yurdun çeşitli yerlerinden yatırılan paralar Elbistan şubesinde açılan bir hesapta toplanmıştır. Toplanan yardımlar III. Kolordu Kumandanı Albay Selahattin Bey tarafından ilgili yerlere ve muhtaçlara dağıtılmıştır.

Maraş'ın kahramanca mücadelesinde Elbistanlılar, gönüllü olarak oluşturulan çete birlikleriyle katılmışlardır. Maraş savunmasının liderleri arasında da Arslan Bey, Dr Mustafa Bey, Eczacı Lütfi Bey gibi Elbistanlı kahramanlarda yer almıştır. Maraş'ın bu onurlu mücadelesinde sadece Elbistan şehri değil bütün civar yerleşim birimlerinden özellikle Pazarcık, Andırın, Göksun ve Afşin'den sağlanan yardımlar dagöz ardı edilmeyecek katkılar sağlamıştır.

Maraş'ta kazanılan zafer sayesinde, Sivas, Malatya, Elbistan, Diyarbakır gibi merkezlerin işgali önlenmiştir. Fransızlar Maraş'ta uğradıkları yenilgi nedeniyle kuzeye ilerleyememişler, aksine geri çekilmeye başlamışlardır. Nitekim Maraş zaferi etkisini Urfa ve Antep'te de göstermiştir. Maraş'ın avunması Türk tarihine şerefli bir sayfa eklemiş, bunun sonucu olarak Maraş şehri TBMM tarafından istiklal madalyası ile ödüllendirilmiştir.

Maraş halkının, Ermenilere ve Fransızlara karşı başlattığı ve başarıyla sonuçlandığı istiklal mücadelesi yerel bir başarı olarak değerlendirilmemelidir. Bu mücadele, devrin en güçlü devletlerinden Fransa'ya ve devrin büyük devletleri tarafından desteklenen, Ermenilerin temsilcisi olarak kabul edilen, Hınçak ve Taşnak komitelerine karşı kazanılmış büyük bir zaferdir. Dolayısıyla tarafların uluslararası tanınırlığı ve istiklal mücadelesinin dünya kamuoyundaki yansımaları, Maraş Milli Mücadelesini yerellikten çıkarıp evrenselliğe taşımıştır. Sömürge altındaki, toplumların cesaretini artıran örnek bir mücadele olmuştur.

KAYNAKÇA

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

AKBAL, İsmail “Gaziantep Mebusu Kılıç Ali”, Milli Mücadelede Güney Bölgesi Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015. ss.342-365.

AKBIYIK, Yaşar, “*Milli Mücadele Sırasında Maraş’a Yapılan Yardımlar*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt VII, sayı 21, Ankara 1991, s.591-601.

AKBIYIK, Yaşar, **Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999.

ARIK, Halil, “*Tarihi Ve Kültürel Özellikleri İle Pazarcık*”, <http://www.pazarcik.gov.tr>, 19.02.2017.

BAĞDADLILAR, Adil, **Uzunluk Harbi’nde Kahramanmaraş**, Kervan Yayınları, İstanbul 1974.

BAŞDOĞAN, Ferhat, *Kahramanmaraş’ın Kurtuluş Savaşı*, **Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyumu**, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi Ankara 1987, ss. 65-81, s.68.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, **Atatürk Anadolu’da 1919-1921**, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1959.

BİLGİN, Arif, “*Maraş Direnişinde Elbistanlılar*”, <http://www.elbistaninsesi.com>, 22 Şubat 2016.

CEBESOY, Ali Fuat, **Milli Mücadele Hatıraları**, Vatan Neşriyat, Ankara 1953, s. 292.

DEVECİ, Durmuş –ŞAVKLI, Cengiz, “*Arslan Bey Maddesi*”, **Kahramanmaraş Ansiklopedisi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları, Kahramanmaraş 2016, s.340-341.

DOĞAN Orhan, “*Milli Mücadele Döneminde Maraş’ta Müdafai Hukuk Örgütlenmesi ve Kuva-yı Milliye’nin Kuruluş Faaliyetleri*”, Milli Mücadelede Güney Bölgesi Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015. s. 188. ss163-179.

EYİCİL, Ahmet, “*Maraş Mücadelesinde Atatürk*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 11, Cilt IV, Ankara 1988, s. 481-494, s. 481.

GÖKHAN, İlyas Milli Mücadele Döneminde Türkoğlu Cephesi, ”, Milli Mücadelede Güney Bölgesi Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015. s.589-619.

GÖNEN, Cengiz, **Ulusal Kurtuluş Savaşının İlk Kahramanı Maraş**, Lazer Yayınları, Ankara 2005.

GÜLLÜ, Adnan, Adnan Güllü, “*Maraş Kurtuluş Harbinde Elbistan’ın Rolü*”. <http://www.elbistaninsesi.com>, 11.Şubat.2017

GÜMÜŞALAN, Nermin, **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş(1908-1938)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2012.

İrade-i Milliye Gazetesi

KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor, (Derleyen Hulusi Turgut), İş Bankası Yayınları, İstanbul 2005.

KILIÇ, Fahri “Milli Mücadelede Elbistan”, Milli Mücadelede Güney Bölgesi Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015. s. 188, ss183-193.

KOCATÜRK, Utkan, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

KÖŞ, Mustafa, “*Milli Mücadele’de Afşinli Kahramanlar Ve Maraş Savaşı*”. <http://www.yesilafsin.com/> 21.Şubat.2016.

MOROĞLU, Ela Zehra, **Milli Mücadele’de Maraş’ta İz Bırakan Şahsiyetler**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2015.

ÖZALP, Hakan, “*Maraş’ın Kurtuluşunda Elbistan’dan Giden Top*”<http://www.elbistaninsesi.com> 21 .Ekim 2015.

ÖZALP, Yalçın, **Mustafa Kemal ve Milli Mücadele’nin İlk Zaferi**, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 1984.

ŞIVGIN, Hale, “*Mustafa Kemal’in Maraş’ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri*”,**Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: IV, Sayı: M, Mart 1988, s. 492.

ŞİMSİR, Bilal N., **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)**, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973.

TANSEL, Selahattin, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, Cilt: II, Başbakanlık Matbaası, Ankara 1973.

Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi IV, Genel Kurmay Yayınevi, Ankara 1966.

Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, **Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.B. I. Dönem 1919-1923 - III. Cilt, I. Dönem Milletvekillerin Özgeçmişleri**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

UMAR, Ömer Osman, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2004.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MİLLİ MÜCADELEDE ANDIRIN

Celil ÇINKIR⁵⁶

ÖZET

Doğu Kilikya Cephesi'nin kurulduğu yer olan Andırın ve Andırın'da yaşayan insanların, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yurdumuzun düşman işgalinden kurtarılmasına olan katkıları bu çalışmada aşağıdaki alt başlıklar altında incelenmiştir;

1. Kilikya Cephesi'nin oluşmasına yol açan olaylar ve gelişmeler
2. Aydınöğlü Tufan'ın Andırın'a intikali ve karargâhını kurması.
3. Doğu Kilikya Kuvâ-yi Milliye Komutanlığı'nın Andırın'da fiilen kurulması
4. Kars (Kadirli)'in işgalden kurtarılmasına yönelik yapılan faaliyetler.
5. Maraş'ın işgalden kurtarılmasına yönelik yapılan faaliyetler.
6. Haruniye'nin işgalden kurtarılmasına yönelik yapılan faaliyetler.
7. Haçın (Saimbeyli)'in işgalden kurtarılmasına yönelik yapılan faaliyetler.

Bu çalışmada, 97 yıl önce Andırın'da, bu topraklar için son sözü söyleyenlerden söz edilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda Andırın'ı önemli yapan özellikleri neler idi? Konumu itibarıyla kapalı bir kutuyu andıran, doğu ve güneyinden Ceyhan Nehri, batısından Keşiş Suyu, kuzey ve kuzey batısından da dik ve sarp dağlarla çevrili olan Andırın, stratejik konumu itibarıyla elinde tutan tarafa, Çukurova'yı (Kadirli, Kozan, Ceyhan, Osmaniye, Düziçi ve Bahçe) ve bu bölgeden geçen tüm ulaşım yollarını uzaktan kontrol etme imkânı sağlar. Büyük Savaş'tan sonra, Maraş ve Kilikya bölgesinde işgal edilmeyen yahut edilemeyen çok önemli bir bölgedir. Andırın'da başlayan direniş hareketi neticesinde, Fransızlar ilk defa Mustafa Kemal'e müracaat ederek Yukarı Çukurova'yı terke mecbur bırakılmış ve bu bölge kendi imkânlarıyla kurtulan ilk bölge olma payesine erişmiştir. Bu çalışmada Andırın'ın Kurtuluş Savaşı'ndaki milli mücadeleye katkıları hafızalarda yaşatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Andırın, Kurtuluş Savaşı, Maraş, Kilikya Cephesi, Kadirli, Haruniye, Kozan, Haçın, Saimbeyli, Aydınöğlü Tufan, Mustafa Kemal, Yaycıoğlu İbrahim Ağa.

⁵⁶ Em. Sb. Andırınlı - Araştırmacı Yazar ve Şair. Yerel dil ve sözlü kültürü birleştirerek adına "*Söz Çıkını*" dediği çalışmalara imza attı. "Karacaoğlan Coğrafyası Söz Çıkını" isimli eserini 2016 yılında yayımladı. ccinkir@gmail.com, İstanbul.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ANDIRIN IN THE NATIONAL STRUGGLE

ABSTRACT

The contributions of Andirin and the people who live in Andirin, to the salvation of our home from the hostile occupation after the First World War, the places where the East Cilicia Front was established, were examined in the following subheadings in this study;

1. Events and developments leading to the establishment of the Cilicia Front
2. Aydınöğlu Tufan's arrival to Andirin and establishing his headquarter.
3. Actual establishment of the Eastern Cilicia National Forces Commandership in Andirin
4. Activities for the rescue of Kars (Kadirli) from occupation.
5. Activities for the liberation of Maraş from the occupation.
6. Activities to salvate Haruniye from the occupation.
7. Activities for the salvation of Hacin (Saimbeyli) from occupation.

The people who said the final words for this country 97 years ago in Andirin, was mentioned in this article. What were the features that made Andirin important in the War of Independence? Andirin, which is surrounded by Ceyhan River in the east and south, Kesish Creek in the west, steep and steep mountains in the north and west of the west, which resembling a closed box in terms of its location, is located on the side holding its strategic position as Çukurova (Kadirli, Kozan, Ceyhan, Osmaniye, Düziçi And Garden), as well as remote access to all access roads passing through this area. After the Great War, it is a very important region that can not be occupied in Maras and Kilikya region. As a result of the resistance operation that started in Andirin, the French first applied to Mustafa Kemal and forced to leave Upper Cukurova and this region became the first region to be saved by its own means. In this study, Andirin's contributions to the national struggle in the War of Independence were tried to be kept alive in memory.

Key words:Andirin, Independence War, Maras, Front of Cilicia, Kadirli, Haruniye, Kozan, Hacin, Saimbeyli, Aydınöğlu Tufan, Mustafa Kemal, Yayıoğlu Ibrahim Aga.

Bu çalışmamızın amacı: Doğu Kilikya Cephesi içerisinde yer alan Andirin'in, Kurtuluş Savaşı'mıza olan katkılarının belgeler ışığında tespiti ve varsa belge eksikliklerin giderilmesiyle bölgenin Kurtuluş Savaşı Tarihi'nin ortaya çıkarılması ve bu alandaki eksikliğin giderilmesidir. Çalışmada temel kaynağımız, başta Osmanlı Arşivi'ndeki konu ile ilgili belgeler, Osman Tufan Paşa'nın kaleme aldığı "*Kurtuluş Savaşı'nda Hatıralarım*" isimli eseri, olaylar sırasında aktif rol almış kişilerin, yöre milis kuvvetlerinin ve o dönemin

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tanıklarının yayımladığı hatıraları ve bu konuda yapılan akademik çalışmalar oluşturmaktadır. Ayrıca bu konuda yazılan eserler, millî mücadele dönemine tanklık etmiş kişilerin hayatta olan akrabalarından da yararlanılmıştır.

Genel Durumun Özeti: Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile Padişah ve İstanbul Hükümeti yenilgiyi kabul ettiğinden, 1918 yılının son çeyreğinden başlayarak, 1919 yılının ilk üç ayı sonuna kadar Çukurova ile Güneydoğu Anadolu bölgesi önce İngilizler, sonra da Fransızlar tarafından işgal edilir. Ateşkes anlaşması hükümleri gereğince, Osmanlı ordusu lağvedilmiştir. İç güvenliği sağlamak amacıyla jandarma teşkilatının varlığına devam edilmesi kararlaştırılmıştır.

1. KİLİKYA CEPHESİNİN OLUŞMASINA YOL AÇAN OLAYLAR VE GELİŞMELER

Kilikya Cephesi'nin açılmasına yol açan olaylara iki farklı açıdan bakmak gerekir.

a. Bölge insanlarından bir kısmının gayret ve çabaları.

İşgal ve sonrasında, bölgede cereyan eden olayları ve alınan tedbirleri incelediğimizde, Kilikya Cephesi'nin açılmasının en önemli mimarları dört kişidir. Bu kişiler tehcir sırasında Kozan'ın yerli Ermenilerinden Kozan Milletvekili Matyos Nalbatyan'ın da akrabası olan “*Yaver Mıcurıkyan Kirkor Efendi*” adında bir Ermeni'yi öldürmekten dolayı yeniden suçlanacaklarını düşünerek daha işgalden önce Kayseri'nin Develi ilçesine gitmek zorunda kalan Kozan'ın en önemli eşrafından, uzun süre Kozan Belediye Başkanlığı da yapmış olan Mehmet Efendi oğlu Kurdoğlu Hulusi Efendi, Topalzade Halil Efendi, Sehlikzade Hasan Efendi, Arızkade Ali Efendilerdir.⁵⁷ Halk arasında kaçkınlar olarak da adlandırılan bu Kozanlılar, Everek⁵⁸ Belediye Başkanı Kamberli Osman Efendi adında vatansever birinin misafiri olarak bulunuyorlardı.⁵⁹ Kozanlılar, Ekim 1919 başında,

⁵⁷ Yaver meselesinden dolayı Konya'ya sürgün edilen şahıslar ve bu şahısların kaçışlarıyla ilgili Bkz. BOA, DH. ŞFR. 94 / 82 Kozan İaşe Memuru Kirkor Efendi'nin katli maddesinden maznun eşhasın Konya'ya nakledilirken firar ettiklerine dair Adliye ve Mezahib Nezareti'nden Adana Vilayetine çekilen telgraf. 9 Kanun-u Evvel 1334. (Bkz. Abdurrahman Kütük, “Kurtuluş Savaşı'nda Yukarı Çukurova” isimli Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Van 2013.)

⁵⁸ Kayseri'nin şimdiki Develi İlçesi'nin eski adı.

⁵⁹ Kozanlı Kaçkınlar'dan Topalzade Halil Efendi, Kozan'dan kaçış hikâyesini anılarında şöyle anlatmaktadır: *Bu yazıyı Kayseri'nin bir han köşesinde yazdım. Hâlen firar üzereyim. Şubat'ın Yirmisinde haneye geldim. Beş on gün sonra Fransız paşası (Tayyarda) Sis'e (Kozan) geldi. Ermeniler tekrar Yaver meselesini ortaya koydular. 1918 Nisanı'nın 10. günü Çarşamba günü Yaver meselesinden mahpus oldum. Kırk gün sonra tahliye oldum. 20 Temmuz 1918'de bir asker firarisi tarafından vuruldum...*

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Develi'de Kılıç Ali⁶⁰ adında Mustafa Kemal'in yanından gelen biriyle tanıştılar. Kılıç Ali Develi'de "Yeşil Ordu geliyor" propagandası ile Kuvâ-yi Milliye'ye taraftar topluyordu. Develi'de bulunan Kozanlılar, Kılıç Ali'den Mustafa Kemal'e görüşmeleri hususunda tavsiye aldılar. Kılıç Ali, Kozanlılara, Mustafa Kemal'in kendileriyle görüşmekten memnun kalacağını söyleyerek, Kozanlıların Sivas'a gitmesini şiddetle tavsiye etti.⁶¹ Kozanlılardan Emmi Faik Mustafa Üstün, Kurtoğlu Hulusi, Topalzade Halil Efendi ve Sehlikzade Hasan Efendi, Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal ile görüşme kararı aldılar. Sivas'a 4 Ekim 1919 tarihli⁶² bir telgraf çekerek görüşme taleplerini arz ettiler. Telgraf neticesinde, Mustafa Kemal, Kozanlılardan ayrıntılı açıklama istedi. Kozanlılar, 11 Ekim 1919 tarihinde Mustafa Kemal'e açıklamalı bir telgraf gönderdiler. Bu telgraftan sonra Mustafa Kemal, Kozanlıları Sivas'a davet etti.⁶³ Kozanlılardan üç kişi, 24 Ekim 1919 Perşembe günü Sivas'a vardılar. Mustafa Kemal'in işlerinin yoğunluğundan ancak 31 Ekim - 1 Kasım 1919 gününün akşamı kabul edildiler.⁶⁴ Bu görüşme esnasında Mustafa Kemal'in yanında Mazhar Müfit, Bekir Sami Bey, Washington eski büyükelçisi Ahmet Alkurt⁶⁵ vardı. Mustafa Kemal ve arkadaşları Kozanlıları dinlemeye başladı. Kozanlılar kendilerini dinleyen heyete;

- Kozan halkının, silah ve cephanesini Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra işgal kuvvetlerine teslim etmediklerini,
- Kozan halkının servetlerinin böyle bir harekâtı finanse etmeye yeterli olduğunu,
- Kozanlıların zahire ambarları dolu olduğunu,

7 Nisan 1919 tarihinde Salı günü Hulusi Efendi ile birlikte çiftliğinden hareket ederek Ethem Efendi'nin hanesine gelip iki gece Sehlikzade Hasan Efendi'nin gelmesini bekledik ise de gelmedi. Nisan'ın 10. günü Perşembe günü sabahleyin hareket ederek (Andırın'da) Yayıcıoğlu İbrahim Ağa'nın hanesine geldik. Nisan'ın 14. günü İbrahim Ağa'nın hanesinden hareket ederek Çokak Nahiyesi'nde Ahmet Paşa'nın hanesine gelerek orada üç gün kaldık..." Halil Efendi, Kozan'ı terk tarihi olarak 7 Nisan 1919 olarak yazmaktadır. Oysa Halil Efendi ile diğerlerinin Kozan'ı terk tarihi, Kozan'ın işgal tarihinden öncedir. (Bkz. Abdurrahman Kütük, a.g.e., Van 2013, s. 71.)

⁶⁰ Gazeteci -Yazar Altemur Kılıç'ın babası.

⁶¹ Kaynak Kişi Dr. Y. Necat Yayıcıoğlu. Andırın Kuvâ-yi Milliye Kumandanı Yayıcıoğlu İbrahim Ağa'nın torunu, 1929 doğumlu.

⁶² Metin Topaloğlu, Cezmi Yurtsever, *Kozanlı Milli Mücahit Halil Topaloğlu'nun Anıları*, Ekrem Matbası, Adana, 2002, 160-163. s.47

⁶³ 21 1/1946 yılı Mustafa Üstün ve Halil Topaloğlu'nun Hatıraları, Osmanlıca olup Abdurrahman Kütük tarafından yayımlanmıştır. Bkz. Kütük, *Milli Mücadele'de Kozan*, s.125. (Bkz. Abdurrahman Kütük, a.g.e., s. 106.)

⁶⁴ Metin Topaloğlu, Cezmi yurtsever, a.g.e., s.49.

⁶⁵ 21 1/1946 yılı Mustafa Üstün ve Halil Topaloğlu müştereken kaleme aldıkları anıları. Kütük, *Milli Mücadele'de Kozan*, 93. (Bkz. Abdurrahman Kütük, a.g.e. s.107.)

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- Zulüm çeken halkın ne pahasına olursa olsun, bölgelerini düşman işgalinden kurtarmak için, Sivas'tan verilecek her türlü göreve hazır olduğunu ve Sivas'tan kuvvet değil, yalnızca emir ve işaret beklediklerini, Çukurovalıları yönetecek bir başın olması halinde düşmanı kendi imkânlarıyla memleketlerinden atabileceklerini söylediler. Özetle, kendilerine mutlaka bir komutan verilmesini talep ettiler.⁶⁶

Mustafa Kemal, Kozanlılara kaç asker çıkarabilirsiniz sorusu yönelttiğinde, Kozanlılar abartılı rakamlar vererek Mustafa Kemal'in Çukurova da bir millî mücadele hareketi başlatmasını sağlamaya çalıştılar.

Osman Tufan Bey'in ifadesine göre:⁶⁷Genel anlamda millî mücadele tam şekliyle oluşmadığı için, aslında Çukurova'da Fransa'ya karşı bir cephe açmayı asla düşünmeyen Mustafa Kemal'e söyledikleri yalanlarla, yurdun kurtarılmasının fitilini bu Kozanlılar ateşlemiştir. Zira Mustafa Kemal'in önceliği Yunanlılar ve Ermeniler idi. Kozanlıların bu münacatını geri çevirmeyen Mustafa Kemal, onlara teşekkür ederek Kayseri'ye dönmelerini ve derhal Millî Mücadele için çalışmaya başlamalarını ve görevlendireceği kişilerle ilgilenmelerini söyledi.

b.Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal'in hamlesi.

Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan sonra Kılıç Ali, Osman Nuri (Aydınolu Tufan) ve Yörük Selim isimli üç İttihat Terakki üyesi subay, Orta Asya'da Türkleri birleştirmek için çalışan Enver Paşa'ya katılmak niyetiyle yola çıkarlar. Bunlar yol paraları olmadığı için İttihat Terakki'nin sorumlu muhasibi Celal Bayar'a giderler. Celal Bayar onlara hitaben: "**Para vermesine vereyim ama siz Orta Asya'dan döndükten sonra, kim bilir memleketi ne halde bulacaksınız. Sivas'a gidin, Mustafa Kemal Paşa'ya katılın!**" der. Bunlar, 1 Eylül 1919 günü Sivas'a ulaşırlar. 2 Eylül 1919 günü Sivas'a gelen Mustafa Kemal bu kişilerin Enver Paşa'nın yahut Osmanlı Hükümeti'nin casusu olmalarından kuşulanır. Zira Kılıç Ali, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında Ordu Komutanlığı yaptığı esnada yaveridir. Mustafa Kemal, ilk günlerde bunlara karşı oldukça mesafeli durdu. Kozanlıları dinledikten sonra, Binbaşı Kemal Bey ve Yüzbaşı Osman Nuri Bey'i huzuruna çağırarak, Kilikya Kuvâ-yi Milliye Kumandanlığı'nın kurulduğunu, Kemal Bey'in Kilikya Kuvâ-yi Milliye Kumandanlığı'na, Osman Nuri Bey'in de

⁶⁶ Osman Tufan Paşa, a.g.e., 1964, s.32.

⁶⁷ Çetin Yiğenoğlu, *Yüreğimin Kuytusundaki Cennet Ve Cehennem Kozan*, Ulusoy Matbaası, Adana, 2010, s. 269 ; Ali Hallıoğlu, a.g.h., s. 45. (Bkz. Abdurrahman Kütük, a.g.e., s.107.)

ULUSLARARASI MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Yardımcılığı'na atandığını bildirdi.⁶⁸ Kilikya Cephesi'nde dikkat edilmesi gereken hususlar ile ilgili olarak Binbaşı Kemal ve Yüzbaşı Osman Nuri Bey'e şu talimatları verdi:

- Halkta istiklal aşkı uyandırılarak, harekete geçmeleri sağlanacak,
- Teşkilatlanma Sivas Kongresi'nde tespit edilen Kuvâ-yı Milliye Nizamnamesi esaslarına göre yapılacak,
- Sivas'tan emir ve talimat alarak hareket edildiği asla belli edilmeyecek,
- İsim ve kıyafetler değiştirilecek, kimlikleri deşifre edilmeyecek
- Kuvâ-yı Milliye, işgal bölgesinde kurularak genişletilecek
- Nihai hedef olarak, Karaisalı tarafında toplanacak büyük bir millî kuvvet, Adana istikametine yapacağı harekât ile Adana'yı zapt edecek ve Fransızları denize dökcek

Kilikya Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı Fiili Olarak Teşkil Ediliyor

Üç kişilik Kozan heyeti görüşmenin akabinde süratle Evrek Belediye Başkanı'nın yanına döndüler. Kilikya Kuvâ-yı Milliye Komutanı ve Yardımcısı, Mustafa Kemal'in Evrek (Develi) Belediye Başkanı Kamberlizade Osman Efendi'ye yazmış olduğu emirname⁶⁹ ile Evrek ilçesine gitmek üzere Sivas'tan ayrıldılar. Bu tarihi vesikayla Kilikya Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı oluşturuldu. Daha sonra Çukurova'nın çok geniş olduğu ileri sürülerek, Kayseri talimatında yeniden düzenleme yapıldı. Buna göre: Kilikya Kumandanlığı ikiye taksim olundu. Seyhan Nehri'nin doğu bölgesi; Doğu Kilikya, batı bölümü ise Batı Kilikya olmak üzere ikiye taksim olundu. Kilikya Komutanlığı'na Binbaşı Kemal Bey getirildi. Doğu Kilikya Komutanlığına Yüzbaşı Osman Nuri Bey, Batı Kilikya Komutanlığı'na da Yüzbaşı Ratıp Bey getirildi. Kemal Bey'e bu bölgede bir süre hüküm sürmüş Kozanoğulları Beyliği'nden dolayı Kozanoğlu Doğan, Osman

⁶⁸ Osman Tufan Paşa, a.g.e., I. Baskı, İstanbul, 1964, s.33-34, Kasım Ener, Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi, Ankara, 1970, s.53.

⁶⁹Evrek (Develi) Belediye Başkanı Kamberli zade Osman Efendiye yazılmış olduğu tarihi mektubun aslı şöyledir:⁶⁹ "Sivas Sırdır - 1/11/35(1919) Evrek (Develi)Belediye riyasetine - *Anadolu ve Rumeli Müdafai-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi Kilikya Kuvâ-yı Milliye Komutanlığına Kemal Beyi, muavinliğine Yüzbaşı Osman Bey'i tefrik eylemiştir. Vezai-i milliyenin devamı müddetince Kemal Bey, (Kozanoğlu Doğan Bey) Osman Bey'de (Aydınöğlu Tufan Bey) namı müstearını taşıyacaktlardır. Vezai-i milliyetlerinde her suretle mahzarı muavenet ve istinat olunmasını ehemmiyetle rica eyeriz.*Anadolu ve Rumeli Müdafai-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliye Namına Mustafa Kemal

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Nuri Bey'e bu bölgedeki Aydınli aşiretinden dolayı Aydınöğlu Tufan, Yüzbaşı Ratıp Bey'e Tekeli aşiretinden dolayı Tekelioğlu Sinan takma adı verildi.

Kilikya (Çukurova) Cephesi Komutanı ve Yardımcıları, Develi'de nabız yoklaması yaptı. Çukurova'ya giden ve oradan bilgi toplayarak gelen Kozanlılardan⁷⁰ işgal altındaki bölgelere girerek yurt savunmasıyla ilgili faaliyetlerde bulunmanın çok zor olduğu anlaşıldı. Her tarafta Fransız ajanları kol geziyordu. İşgal sahasına girip Kuvâ-yi Milliye teşkilatlarının kurulmasının zor olduğunu gören komutanlar keyfiyeti Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal'e ilettiler.⁷¹ Bu durum karşısında kolordu komutanlarının bir kaçı Sivas'a davet olundu. Sivas'ta komutanlarla yapılan görüşmelerde Çukurova Kuvâ-yi Milliye Komutanlığının işlerini kolaylaştırmak için tespit edilen yardım mntıkaları kolordulara taksim edildi.⁷²Yapılan bu taksimatta Ankara'da bulunan 20. Kolordu Komutanlığı'nca Adana İstikametindeki bölgeye gizli yardımlar yapılması kararlaştırıldı. Ankara'daki 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa (Cebesoy) Sivas'tan Ankara'ya dönerken yapılacak yardımın detaylarını konuşmak için Çukurova Kuvâ-yi Milliye Komutanları'nın da dâhil olduğu subayları Kayseri'ye davet etti.⁷³ Kayseri'de yapılan toplantıda Ali Fuat Paşa, geriden destek mahiyetinde gönüllü yedek subaylarla, gönüllü halktan kuvvet gönderileceği, silah ve cephane verileceği, fakat bu hususu hükümet memurlarının duymaması gerektiği hususunu özenle vurgulayarak paylaştı. Ali Fuat Paşa, Binbaşı Kemal Doğan'a ve Yüzbaşı Osman Nuri'ye dönerek "*ikinizden birinin işgal mntıkası içine, hiç olmazsa yakın bir yerine en kısa bir sürede girmesi ve hareketin içerden başlatılması gerekir.*" dedi. Yüzbaşı Osman Nuri "*Ben giderim*" dedi. Görev yerleri dağıtılarak toplantı bitti. Osman Nuri Bey, Çerkez kıyafeti ile Kozan'a gelecek, burada jandarma yazılacak, Kozan şehir merkezine sızılacaktı. Bu plan Fransızlar tarafından öğrenilince gerçekleşmemişti.

2.AYDINOĞLU TUFAN BEY'İN ANDIRIN'A İNTİKALİ VE ANDIRIN'DA KARARGÂHINI KURMASI VE ANDIRIN FAALİYETLERİ.

Aydınöğlu Tufan'ın, Kozan Sancağı'na sızma işi için Andırın tarafı uygun bulundu. Aydınöğlu Tufan, 1920 yılının Ocak ayı başında Arap Ali, Cadoloz İsmail gibi Kuvâ-yi Milliye saflarında yer alan Gizik

⁷⁰ 1919'un Ekim ayında Kurdoğlu Hulusi, Topalzade Halil Efendi, Arıkzade Ali Efendi, Sehlizade Hasan Efendi gizlice Kozan'a gelmişler ve bir şey yapamadan geri dönmek zorunda kalmışlardı. (Bkz. Abdurrahman Kütük, a.g.e., s.111)

⁷¹ Osman Tufan Paşa, a.g.e., I. Baskı, İstanbul, 1964, s.48.

⁷² Osman Tufan Paşa, a.g.e., I. Baskı, İstanbul, 1964, s.48.

⁷³ Osman Tufan Paşa, a.g.e., I. Baskı, İstanbul, 1964, s.48.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Duran'a bağlı eski eşkıyalar ve Kurdoğlu Hulusi Bey'le beraber Gezbeli'nden, Göksun taraflarından, Meryemcil Beli'nden Geben'e oradan da Andırın'a ulaşmak amacıyla yola çıktı. Çok çetin kış şartlarının yaşandığı Ocak ayının bu ilk günlerinde maceralı bir yolculuktan sonra Andırın'a varıldı. İlk teşkilatlanma burada başladı. Özellikle Yaycıoğlu İbrahim Ağa⁷⁴, Aydınoğlu Tufan'a o kadar çok destek verdi ki; bu Milli Mücadele açısından çok büyük bir hizmettir. Çünkü Andırın'ın en nüfuzlu kişinin Milli Mücadele'ye katılması Andırın'ın milli mücadeleye katılması demektir. Aydınoğlu Tufan, Yaycıoğlu İbrahim Ağa'nın misafiri oldu. Kurdoğlu Hulusi Bey, Yaycıoğlu İbrahim Ağa'yı daha önceden tanıyordu. Aydınoğlu Tufan'ı Yaycıoğlu İbrahim Ağa'ya tanıştıran da Kurdoğlu Hulusi Bey idi.

Kurdoğlu Hulusi Bey'in de çok kısa bir süre içinde ayrılmasıyla birlikte yalnız kalan Aydınoğlu Tufan Bey, ilk önce milli hareketten kimseye bahsetmedi. Hatta Mustafa Kemal'in kendisine verdiği Aydınoğlu Tufan takma adı yerine "*Hafız Bekir*" adını kullandı. Yaptığı ilk icraat, Andırın halkının genel kanaatlerini öğrenmek oldu. Osman Tufan Paşa kaleme aldığı anılarında, Andırın ve Andırınlılar hakkındaki değerlendirmesini şöyle anlatır: "*1920 yılının Ocak Ayı başında Andırın'a geldim. Andırın bahsi üzerinde biraz durmayı faydalı buluyorum. Coğrafi konumu ile halkının yaratılışında, işimize yarar vasıflar bulunuşu, benim vazifemi çok kolaylaştırmıştı. Andırın, Göksun kazasına tabi olduğu halde Maraş'la daha çok tanışır. Okur-yazarları çoktu. Havadise meraklıydılar. Haksızlıktan çok şikâyet ederler. Bu hususta biraz da yaygara yaparlar. Havadis duymayı ve toplamayı çok severler. Duyduklarını tahlil ederler. Derebeyleri gibi orada da kabile şerafeti taşıyan ağalar vardır. En ilerileri Yaycıoğlu İbrahim Ağadır. Birbirini gizlice kıskanırlar, hükümete yakınlığı severler, fakat tenkit ederler. Yurtlarını severler, esareti katiyen çekemezler. Hür yaşamak, kanunlara itaat etmek, yaradılışlarına uygundur. Çok muti, fakat adaletsizliğe karşı çok şikâyetçidirler.*"

⁷⁴ Hacı Durdu Ağa'nın mahdumu İbrahim Ağa, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi'nden Maârif Nezâret-i Celilesine yazılan aşağıdaki teklif ile 1899 yılında "Kapıcıbaşı Rütbesi" ile taltif edilmiştir: "Andırın Kazası hanedanından ve mahallî bidayet mahkemesi azasından Yaycı-zâde Hacı Durdu Ağa'nın mahdumu İbrahim Ağa'nın rüşdiye mektebiyle kurâda (köylerde) yapılan yedi adet ibtidâî (ilkokul) mekteblerinin inşaatı emrindeki himmet ve gayretine binâen "kapıcıbaşılık rütbesi"yle taltifi hakkında Haleb Vilâyet-i celilesinden alınan 8 Kânûn-ı Evvel 1315 tarih ve 220 numaralı tahrirât leffen savb-ı âli-i dâverilerine tisyâr kılınmışdır. Nezâret-i celile-i âsafânelince bu bâbda olan malumât ve ...mezkûr tahrirâtın iadesiyle beraber inbâ buyurulması bâbında". Yaycıoğlu İbrahim Ağa aynı zamanda Maraş'ın Kurtuluş Harbi'nde şehit düşen Evliya Efendi'nin kayınpederidir. Yaycıoğlu sülalesinden 13. Dönem milletvekilliği yapan merhum Hüseyin Yaycıoğlu 1968 yılında Maraş'ın isminin Kahramanmaraş olarak değiştirilmesi hakkında önerge veren ilk kişidir.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

3.ANDIRIN'DA KUVAYİ MİLLİYE KOMUTANLIĞI'NIN FİİLEN KURULMASI

Aydinoğlu Tufan, uygun ortam oluşunca, güvendiği kişilere ve Yaycıoğlu İbrahim Ağa'nın köy odasında toplanan Andırınlılara yavaş yavaş milli mücadeleyi anlatmaya başladı. Aydınoğlu Tufan Kuvâ-yi Milliye Teşkilatı'nın kuruluşu meselesini, ilk önce Yaycıoğlu İbrahim Ağa'ya açtı. Vatansever bir zat olan Yaycıoğlu İbrahim Ağa, tereddütsüz bu görevi kabul etti. Andırın'da ilk Kuvâ-yi Milliye Teşkilatı'nın temeli Yaycıoğlu İbrahim Ağa'nın Aşağı Andırın olarak anılan yerde, Kesim Köyü'nün Beylik Obası'ndaki konağında atıldı. Yaycıoğlu'nun Konağı'nda başlayan hareketlilik bütün Andırın'ı sardı. Andırın Kuvâ-yi Milliye Teşkilatı şöyle oluşmaktaydı:⁷⁵

Grup kumandanı Kapıcıbaşı Rütbesine Haiz Yaycıoğlu İbrahim Ağa

1. Bölük⁷⁶ kumandanı Abazaoglu Abdurrahman Ağa
2. Bölük kumandanı Yaycıoğlu Ali Ağa (Yaycıoğlu İbrahim Ağa'nın Kardeşi)
3. Bölük kumandanı Bayazıtzadelerden Musa Beyazıt
4. Bölük Kumandanı Zülfikar oğlu Hacı Bey
5. Bölük Kumandanı Gebenli Şakir Bozdoğan
7. Bölük Kumandanı Musa Kayhan
8. Bölük Kumandanı Möhör Ağa (Keşkahlılı Mühürdar Nurdoğan⁷⁷)
9. Bölük Kumandanı Kargılıklı Şerif Fakı⁷⁸
10. Çokaklı Latifoğlu Ahmet Paşa⁷⁹'nin emrindeki Bölükler⁸⁰

⁷⁵ Çamurdan, Doğu Kilikya Olayları, 303; Avluklu Torun Paşa, Hatırat (Yayımlanmamıştır), s. 25. (Bkz. Abdurrahman Kütük, a.g.e., s.120)

⁷⁶ Gerçekte bölüklerin günümüzde olduğu gibi sıralı bir ismi yoktur. Bölükler kuran kişilerin ismiyle anılmaktadır. Örneğin: Abazazade Abdurrahman Ağa'nın Bölüğü gibi.

⁷⁷ Kurduğu müfrez bir birlik ile Maraş harbine katılmıştır. Yaşar Alparslan – Serdar Yakar, a.g.e.,140'da gaziler listesinde adını görmekteyiz. Bu eserdeki gaziler listesinde adı anılan kişilerin birlik komutanları olduklarını değerlendirmekteyiz. Zira Aynı listede Andırın'dan Yaycıoğlu İbrahim Ağa, Şakir Bozdoğan, Zülfikaroğlu Hacı Bey, Zülkadirzade Süleyman Bey, Varyenli Molla Mehmet, Azgıtlı Carcı Yahyaoğlu Hacı ve Andırınlı Abdurrahman Ağa'nın isimlerinden gazi olarak bahsedilmektedir. Bu kişiler bölgenin düşman işgalinden temizlenmesine katkıda bulunmak amacıyla kendi ve bölgesinin imkanlarını adeta seferber ederek müfrez birlikler ya da bölükler kuran kişilerdir. Bu kişilerin Maraş Harbi'ne tek başlarına katılmaları imkansızdır. Bu nedenle anılan eserde zikredilen gazi ve şehitlerin isim listelerinin gerçek durumu tam olarak yansıtmadığını değerlendirmekteyiz.

⁷⁸ Kurduğu bölük ile Kadırlı'nın kurtuluş harekâtına katılmıştır.

⁷⁹Çokaklı Latifoğlu Ahmet Paşa gerçekte bir Osmanlı paşası değildir. Hanedan bir aileden geldiği için bu unvan kendisine yöre halkı tarafından verilmiştir. Andırın

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- 1. Çokak Bölüğü – Kumandanı Mulla Durdu
- 2. Çokak Bölüğü – Kumandanı Mehmet Hoca
- 3. Çokak Bölüğü – Kumandanı Cafer Kodal
- 4. Çokak Bölüğü – Kumandanı Uzun Salih
- 5. Çokak Bölüğü - Kumandanı Gavurca oğlu Ali
- 6. Çokak Bölüğü - Kumandanı Uzun Murat

Yaycıoğlu İbrahim Ağa, bu bölüklerin başına Aydınöglü Tufan Bey'in emrinde faaliyette bulunmak üzere Andırın Grup Kumandanı olarak getirildi. Bu arada Maraş halkı Fransızlara karşı direnmeye geçmişti. Genel durum değerlendirilmesi yapılırken, Aydınöglü Tufan Bey burada bir teşkilatın kurulması fikrini ortaya attı. Halk silahlanmaya teşvik edildi. Hatta “*Silah için öküz satmak sevaptır.*” lafı ortalıkta söyleniyordu. Halk yavaş yavaş Çerkezler aracılığı ile Andırın köylerinin kenarlarında kurulan silah pazarlarından silah almaya başlamıştı. Aydınöglü Tufan, halkı silahlanmaya teşvik etti. Çok kısa bir sürede manga, takım ve bölük teşkilatları kuruldu. Her bölgede teşkil edilen birlikler eğitime başlandı. İaşe, ambar ve tevzi teşkilatı kuruldu. Müdâfaa-i Hukuk Heyetleri herkesten % 3 işe kesintisi yapmaya başladı. Vatandaşlar makbuz karşılığında severek bağışta bulunmaya başladılar. Bir örnek kıyafet ve komutanlara üniforma sağlandı. Artık her tarafta Andırın'da Milli Teşkilât kurulduğu duyulmuştu.⁸¹

Andırın'da İlk Kuvâ-yi Milliye Çeteleri ve Maraş'ın Kurtuluşuna İştirak Etmeleri

Bir gün, Yaycıoğlu İbrahim Ağa'nın pirinç tarlalarını domuzlar tahrip ettiği için silahı olanların iştirak edeceği bir “*sürek avı*” planlandı. Silahı olanlar bu guruba ismen kaydedildi. Bunlar Andırın'ın ilk Kuvâ-yi Milliye çeteleri oldu. İçlerinden becerikli ve hevesli olanlar Maraş'taki direnişe gönderildi. Artık küçük olmakla beraber çete hareketi merkezden uzakça yerlere de etkisini göstermeye başlamıştı. Andırın işgale uğramamıştı. Tufan Bey burada durumu kontrol ettikten sonra, psikolojik harekâtın çok önemli bir stratejisini uygulayarak, burada büyük ordular kurulduğunu civar yerleşim bölgelerine yaydı. Kendisi “*Hafız Bekir*” ismini kullandığı için, Tufan

tarihinde ve kültüründe çok önemli bir yeri olan bir kişidir. Çokaklı Latifoğlu Ahmet Paşa'nın emrindeki birlikler bölüklerden ziyade müfrez bir takım durumundadır. Yani mevcut olarak takımdan fazla bölükten azdır. 26 Mart 1921'de Kadırlı'ye yapılan harekâta bunların toplam mevcutlarının 500 kişinin üzerinde olduğu ifade edilir.

⁸⁰Vayısoğullarından Faik Üstün, Adana'nın İşgali ve Milli Mücadele, İstanbul, 1955, s. 14.

⁸¹ Kemal Çelik, Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi. TTK, Ankara, 1999, s. 167.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Paşa varmış, geliyormuş söylentisi çıkararak Kadirli ve Kozan taraflarına Kuvâ-yi Milliye'nin propagandasını yaptı.⁸²

Kurtuluş Harbinde Andırın Köylülerinin yaptıkları yardımların listesi

Aşağıya transkripsiyonu alınan belgenin aslı Kapıcıbaşı Rütbeli İbrahim Ağa'nın evrakları arasından çıkmıştır. Mustafa Kemal tarafından Kadirli ve Kozan yöresinin kurtuluşunu sağlamak için Kuvâ-yi Milliye'yi kurmakla görevlendirilen Yüzbaşı Aydınoğlu Tufan'ın yardım talebine Andırın köylülerinin destek vermeleri istendi. Bölgenin durumu iyi olan zengin ağaları, beyleri, köy muhtarları, imamlar ve Kuvâ-yi Milliye'ye destek vermek isteyen köylülerin ortaklaşa olarak yaptıkları çalışma sonrasında, yörenin her yerinden yardım toplandı. Yardımlar bir kağıt üzerine yazıldı. Buğday, arpa, yağ, çadır ipinin yanı sıra 12 adet kazma ve 10 kürek de listeye dahil edilmişti. Yüzyıllardan beri yoksulluğun pençesinde kıvranan Andırın köylülerinin yaptığı yardım karşısında Yüzbaşı Tufan çok duygulandı ve belgenin alt kısmına "...Küçük bir mıntıkada büyük bir kıymette verilen iâşe (yiyecek yardımı) hamiyetli ahalimizin vatan yolunda can ve malını feda edeceklerine büyük bir misal olmuştur. Bu mıntika İslamlarını takdire şayan gördüm. Bütün dindaşlarımıza bu örnek yardımı ilan ediyorum" sözlerini yazdı ve imzasını attı. Vatandaşın kurtuluşu söz konusu olduğunda her şeyini ortaya koyarak milli mücadeleyi destekleyen Türk insanının özverisini yansıtan Andırın köylülerinin yardım listesi 15 Nisan 1920 tarihi itibarıyla aşağıdadır.

Arpa	: 520 şinik
Buğday	: 3281 şinik
Bulgur	: 365 şinik
Çadır ipi	: 295 adet
Çul	: 79 adet
Çul çadır	: 66 adet
Çuval	: 21 adet
Davar	: 512 adet
Dirgen	: 19 adet
Evrakı nakdi	: 2102
Helke	: 295 adet
Karavana	: 16 adet
Kaşık	: 280 adet
Kazma	: 12 adet
Kürek	: 10 adet
Sığır	: 65 adet
Yağ	: 649 kıyye (okka)

⁸² Abdurrahman Kütük a.g.e., s.121

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Andırın Grubu Kumandanlığına

.....mıntıkasının hamli hamiyet mendanı tarafından Kuvâ-yi Milliye'nin iâşe ve ihtiyacatı sairesine sarf edilmek üzere teberru eyledikleri erzak ve eşyanın miktarı yukarda yazılmıştır. Küçük bir mıntıkada büyük bir kıymette verilen iâşe, hamiyetli ahalimizin vatan yolunda can ve malını feda edeceklerine büyük bir misal göstermiştir. Bu mıntika İslamlarını takdire şayan gördüm. Bütün dindaşlarımıza bu nümune-i hamiyeti ilan ediyorum.
15.04.1920

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

11.KARS (KADIRLI'NİN İŞGALDEN KURTARILMASINA YÖNELİK YAPILAN FAALİYETLER

Tufan Paşa'nın ve Yeşil Ordu'nun Andırın'da olduğu, Kadirli'de dilden dile dolaşıyordu. Fransızlar bu haber üzerine Kadirli-Andırın sınırındaki karakollarda görevli asker sayısını artırdı. Nürfet Köyü kısmen Ermeni olduğundan, Nürfet Karakolu'na seyyar takım kadrosu verildi. Buradaki kuvvetlerin komutanı Ermeni zabıt Tomukyandı.⁸³

Nürfet Karakol Komutanı ise Kadirli'nin Avluk Köyü'nden Ahmet Torun'du. Tomukyan birçok Ermeni jandarma ile Nürfet'e gelerek Tahta ve Hamam Karakolları'nı, Nürfet'e bağladı.⁸⁴ Keşiş Suyu, Kuvâ-yi Milliye (Andırın) ve Fransız kuvvetleri arasında sınırdı. Nürfet'teki Ermeni jandarmaları, Nürfet'in Ermeni Mahallesi'ni devriye gezerken, Türk asıllı Fransız jandarmalar, milli kuvvetlerle ilk temaslarını sağladılar. Böylece Kadirli'deki Fransız karakolundaki Türk jandarmalar, Andırın'da kurulan Milli Teşkilat ile yavaş yavaş bağlantı kurmaya başladılar. Andırın-Kadirli hududundaki Andırın Kuvâ-yi Milliye Teşkilatı'na bağlı müfrezelerin kumandanları, Kargılıklı Şerif Fakı ve Tilki Mehmet'ti.⁸⁵

Andırın'dan çıkan abartılı Kuvâ-yi Milliye propaganda haberleri üzerine, Andırın-Kadirli arasındaki Ermeniler Kadirli'ye göçtüler. Fransız Jandarma Kumandanı Tomukyan, Nürfet'i ve karakoldaki Ermeni jandarmaları alarak Kadirli'ye gitti. Bu Fransızların bölgeden ilk çekilişleri olması açısından önemlidir. Aydınöğlü Tufan, yavaş yavaş Kadirli bölgesini etkisi altına alma yoluna gitti. Yapılan "*Yeşil Ordu geliyor*" propagandası halka cesaret ve moral veriyordu.

İşte bu gelişmeler, Fransız jandarması olan ama milli mücadeleden yana olan bölge halkının milli mücadeleye katılmasını hızlandırdı. AndırınKadirli arasındaki Nürfet, Hamam, Tahta karakollarındaki jandarmalar silahlarıyla beraber Andırın Kuvâ-yi Milliye Teşkilatı'nın emrine girdi.

Kadirli taraflarındaki dağ ve tepelere ateşler yakarak, Kadirli'deki Ermeni ve Fransız jandarmaları korkutuldu.⁸⁶ Yoğun propagandalar sonucu, Andırın'da kurulan Kuvâ-yi Milliye Kadirli'de kendisine taraftar toplamaya başladı. Kadirli'deki Türk jandarmalar silahlarıyla beraber Andırın'a sığındılar. Böylece Andırın Kuvâ-yi Milliye'nin merkezi oldu. Daha sonra Kadirli'deki Ermeniler mübalağalı haberler ve "*Yeşil ordu geliyor, dağlar Mustafa Kemal'in ordusuyla dolu.*" şeklinde yapılan etkin propagandaların sonucu

⁸³ Avluklu Ahmet Torun Paşa, *a.g.h.*, s.25.

⁸⁴ Avluklu Ahmet Torun Paşa, *a.g.h.*, s.25.

⁸⁵ Avluklu Ahmet Torun Paşa, *a.g.h.*, s.26.

⁸⁶ Kemal Çelik, *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi*. TTK, Ankara,1999, s.166.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olarak 7 Mart 1920 tarihinde Kadirli'yi boşaltarak Kozan'a kaçtılar. Kadirli'de sadece Teğmen Suby komutasında Fransız işgal kuvveti kalmıştı. Kozan'daki sivil Müslümanlar da Kadirli'ye göç etti. Böylece Kadirli Ermenileri Kozan'daki evlere yerleştirildi. Kozan'dan gelenler ise Kadirli'deki Ermenilerin evlerine yerleştirildi. Adeta bir becayış yapıldı. Kadirli ilçesi tek kurşun sıklımadan işgalden kurtarılmış oldu.

Aydınoglu Tufan Bey'in 5 Mart 1920 tarihinde Andırın Karargâhı Kuvâ-yi Milliye'sinin Levazım Heyeti Riyaseti Aliyesi'ne çektiği metnini aşağıya aldığımız telgraftan da anlaşılacağı üzere Kadirli istikametine doğru yapılacak hareketin yakın olduğundan dem vurulmakta ve hazırlıkların ona göre yapılması istenmektedir.

Andırın Karargâhı

5 Mart 336 (1920)

Levazım Heyeti Riyaseti Aliyesine

Umumi harekâtımız (Kadirli'ye doğru) inşallah çok yakındır. Umum efradın buraya toplanmaları hususu Kuvâ-yi Milliye kumandanlığına tebliğ edilmiştir. Yenicekele'den gelecek mevcudun iki yüze yakın olacağı duyulmuştur. Bunlar dahil olduğu halde Andırın'da toplanacak Kuvâ-yi Milliye'nin emri ianeleri heyeti aliyenizce teemmül buyurulması icab edeceğinden fazla miktarda un ve ekmek ihzar etmek üzere fırın memurlarının hali faaliyette bulunması ve bekayas bulunan para ve erzakın celb ve toplanması ve yetersiz ise yeniden yardım toplanması hususatinın icab edenlere emr ve tebliğ buyurulması rica olunur.

Kuvâ-yi Milliye Kumandanı Tufan

Kars denilen Kadirli'de Ermeni sayısı Saimbeyli ile Kozan'da olduğu gibi çok değildi. Bu nedenle buradaki vurucu güçleri de az idi. Tufan Bey'in Andırın'dan estirdiği havaya işgal kuvvetlerinin ne kaymakamları, ne de teğmenleri dayanabilirdi. Kurtuluşu 7 Mart'ta kaçmakta buldular.

Kadirli'den tahliyeler Ermenilerin arzuları üzerine komşuluk hakkı gözetilerek herhangi bir nakliye ücreti talep edilmeden Kozan, Adana ve Ceyhan taraflarına yapıldı. 7 Mart 1920 tarihine kadar yaklaşık 200 hane Kadirli'den çekildi. Ermenilerden sonra Fransızlar da çekilme hazırlığına başladılar. Kadirli serbest sahaya dönüştü ve bu durum üzerine Andırın'dan Aydınoglu Tufan Bey, Çokak Grubu'nun hemen Kadirli'ye hareket etmesini buyurdu ve Ahmet Paşa 500 kişilik çeteleri ile birlikte 21 Mart 1920 de Kadirli'nin kuzeyindeki Hasan Dede bölgesine konuşlandı. 26 Mart 1920 tarihinde de Yaycıoğlu İbrahim Ağanın 1200 kişilik gurubu bölükler halinde tam teçhizatlı olarak Kadirli'ye girdi. Mektep binasına (Kadirli'nin Konağı)

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

karargâh kuruldu. Komşu ilçelerden insanlar buraya adeta akın ettiler. Buradan da Kozan ve Haçin tarafına sevkیات başladı ve cepheler tutuldu.⁸⁷

Karargâhını Andırın'da teşkil ettiği birliklerin bir kısmı ile birlikte Andırın'dan Kadirli'ye getiren Aydınoğlu Tufan Bey'in 1/2Nisan 1920 günü Çukurköprü'den "Kadirli'de konuşlu bulunan Andırın Ulusal Kuvvetler Komutanlığı'na yolladığı telgrafın metni aşağıdadır.⁸⁸

Kadirli'de Andırın Ulusal Kuvvetler Komutanlığı'na⁸⁹

- Bugün Kozan'ın Doğu cephesinde, Döşeme Geçidi'nden kendim giderek Birinci Bölüğü mevzilerine yerleştirdim. Bundan sonra Kayhanburnu ve Çukurköprü mevzilerini görmeye gittim. Geç kaldığımızdan bu geceyi Çukurköprü'de geçireceğim.
- Tumlu Kalesi'ne doğru üç yüz dolayında kişiyle Gökdereliyan'ın geldiğini söylenti olarak duydum. Yahyalı'dan gelen Nuri Bey müfrezesi ve Ahmet Ağa Müfrezesi ile Sırkıntı ve Kozanlıların bir bölümü sanırım çok kişiyle düşmana karşı yürümüşlerdir.
- Kadirli'ye bir haber gelince, halkta kaygı ve kaynaşma başladığı ve gönüllü olarak düşmana karşı halkın hiç birinin gelmediğini işittim. Gerçekte çok kötü yapılmış. Bu gibi işlerde tallel çağırılmak doğru değildir.
- Beşinci Çokak Bölüğü ve süvarileri ile birlikte yarın erkenden Çukurköprü'ye gelmelerini buyurunuz. Direktifini ben vereceğim. Uygun biçimde yedek olarak bulunduracağım. Yedek kumanya almaları gerekir. Şu anda bir olay yoktur. Bu haberin bir abartma ihtimali vardır. Çokak Bölüğü'ne bu akşamdan haber verilmesini dilerim. Çukurköprü'deyim. 1/2Nisan 1920

Ulusal Kuvvetler Komutanı Tufan

12.MARAŞ'IN İŞGALDEN KURTARILMASINA YÖNELİK YAPILAN FAALİYETLER

Andırın'da teşkil edilen Kuvâ-yi Milliye'ye bağlı kuvvetlerin çok az bir kısmı Maraş'a gönderilmiştir. Ancak Andırınlı Kuvâ-yi Milliyeciler tarafından Fransızların Adana'dan Maraş'a yapacakları yardımları engellemek amacıyla Andırın'ın güneyinden geçen demiryolu hattının rayları sökülerek kullanılamaz hale getirmişler, yol

⁸⁷Vayısođullarından Faik Üstün, Adana'nın İşgali ve Milli Mücadele, İstanbul, 1955, s.15.

⁸⁸ Mustafa Onar, a.g.e, s. 166.s. 264.

⁸⁹ Osman Tufan Paşa, a.g.e., 1964.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ve geri bölge emniyetinin sağlanması amacıyla Maraş'a gönderilmesi muhtemel işgal kuvvetlerine bağlı askerleri Haruniye bölgesinde konuşlandırılmak zorunda bırakmışlardır. Andırınlıların bu bölgenin adeta bir sigortası olduğunu Doğu Kilikya Cephesi Komutanının aşağıdaki telgrafından çıkarmak mümkündür.

**Kilikya Şark Mıntıkası Kuvâ-yi Milliye Kumandanı
Aydınoğlu Tufan'ın Kozan'dan Gönderdiği 22/23 Haziran 1920
Tarihli Mektubu:**⁹⁰

Andırın Grup Kumandanı İbrahim Ağa'ya;

Bu defa da başımıza Maraş çıktı. Andırın'ı her taraf çağırıyor. Dünyayı, Andırınlı mı fethedecek? Kars (Kadirli), Kozan, Ceyhan, Osmaniye, Haruniye (Düziçi), bu defa da İslahiye. Bakalım daha başka nerelere isteyecekler. Ana kuvvetimiz Andırın'dır. Buradan çekilen düşman birkaç gün sonra tekrar Kars'a, Kozan'a taarruz ederse ne yapacağız? Nitekim Adana civarında Ermeniler, İslam köylerini yakmaya ve yok etmeye başladılar. Şimdi Kozan'da yeni örgütlenme yapıyorum. Daha aşağıya ineyeğim. Sizin tarım işlerinizin biraz yoluna girmesi için şimdiye dek çağırmamıştım. Şimdi hemen bölük merkezinde bölükler toplansınlar. Yakında bir yere hareketiniz için haber göndereceğim. Aslan Bey⁹¹'e yazdığım şifreyi hemen çekiniz. Buranın kuvvetsizliğinden söz ettim. Eğer İslahiye'ye sıkı bir yardım gerekiyorsa, bildirmelerini yazdım. Bu durumu Doğan Bey'den sordum daha cevap alamadım. Siz, Aslan Bey bana cevap verinceye kadar merkezlerinizde toplu bulununuz. Maazallah, İslahiye yöresinde bir bozgunluk iştirerseniz, o zaman yardıma koşarsınız. Yiyecekleriniz ne durumdadır? Onlar da hazırlansın. Müdür bey mektup yazmış (...) istiyor. Ben de tekkeyi bekleyenler çorbayı içer derler, ama ben bile tekkedekeyken çorba içemedim diye yanıtlıyorum. Telgraf tellerini kurdunuz mu? Kozan'a dek Kars'tan yapıldı. Siz de yaparsanız Kozan'dan Andırın'la görüşeceğiz. Ne kadar tele ihtiyaç varsa bildiriniz. Bölük kumandanlarına ve bütün arkadaşlar selam ederim.

Ulusal Kuvvetler Komutanı Tufan

**İstiklal Harbinde Maraş'ın kurtuluşunda şehitlik
makamına ulaşan Andırınlıların isim listesi.**⁹²

- Benli Ali
- Zülfikar Çavuş oğlu Hasan
- Zülfikar Çavuş oğlu Hüseyin

⁹⁰ Yayıncıoğlu İbrahim Ağa arşivinden.

⁹¹ Arslan TOĞUZATA

⁹² Yaşar Alparslan – Serdar Yakar, İstiklal Savaşında Maraş, UKDE Kitaplığı: 43, Kahramanmaraş, 2008, s. 131-134

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

**İstiklal Harbinde Maraş'ta Gazilik unvanına layık görülen
Andırınlıların isim listesi.⁹³**

- Andırınlı Abdurrahman Ağa (Çokaklı Bölük Komutanı)
- Karcı Yahya oğlu Hacı
- Keşkahlıoğlu Mühür Ağa
- Şakir Bozdoğan Efendi
- Varyanlı Molla Mehmet
- Yaycıoğlu İbrahim Ağa
- Zülfikaroğlu Hacı Bey
- Zülkadirzade Süleyman Bey

13.HARUNİYE'NİN İŞGALDEN KURTARILMASINA YÖNELİK YAPILAN FAALİYETLER

Doğu Kilikya Komutanı olarak görev yapan Yüzbaşı Aydınoğlu Tufan'ın kaleminden Haruniye'de yapılan faaliyetler özetle şöyledir:⁹⁴

Kemal Doğan⁹⁵'dan aldığım talimatta; Andırın da hazırlandıktan sonra, kendisinin Develi'den Haçin (Saimbeyli) üzerine yürüyeceği sırada, bizim de Andırın'dan Kozan'a yürümemiz emredilmişti. Develi istikameti, henüz kardan yol vermediği için, bizim de hareketimizin tehiri emrediliyordu. Fakat bizim işimiz meydana vurmuştu. Ok yaydan çıkmış, daha fazla beklemek, sabırsızlığa mucip oluyordu. Develi'den hareket haberini beklerken, fikrimizi daha uzaklara yaymakla uğraşıyorduk.

Burada da karşımıza yine bizden bir mani çıktı: Osmaniye Jandarma Kumandanı Sıtkı Bey. Bu zat, Maraş kalesine bayrak dikmek için Fransızlarla beraber gitmiş, Milli Hareket'e karşı düşmanlık hissiyle mütehassıs olduğundan, Fransızlar buna da geniş yetkiler vermişler. Kürtlerden milis çetesi toplamış, Ceyhan suyu üzerinde geçit yerlerinde, Andırın'a karşı bunları yerleştirmişti. Bu zatı elde etmek için muhabereye başladım. Sıtkı Bey, Türk idi. Bartınlı olduğunu ve iyi bir aile evladı olup, benim ordudan tanıdığım Sıtkı Bey olduğunu öğrendim. Kendimi tanıtmadım. Sıtkı Bey, Ali Saip ve İbrahim Bey gibi nüfuzlu değildi. Fransızlara çok muti olduğundan, bize muzır oluyordu. Bu da başka türlü roller oynayarak, bizi işfale kalkıştı. Fransız kumandanı ile söz birliği ederek güya bize mahrem malumatlar veriyordu. Kendisini sureti haktan göstererek bizi avlamak hevesine düşmüştü. Bazen tehditli, bazen ricalı mektuplarını alıyordum.

⁹³ Bu listede yer alan isimlerin tamamı bölük ya da müfrez takımların komutanlarıdır. Bu kişilerin Maraş'a çarpışmaya gitmeleri imkansızdır. Bu kişilerin isimleri aldıkları görevlerden dolayı sıkça telaffuz edildiğinden bu listeye dahil edilmiş olmalıdır.

⁹⁴ Osman Tufan Paşa, a.g.e. 1964.

⁹⁵ Mustafa Kemal tarafından Kilikya Kumandanlığı unvanı verilen kişi

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ceyhan suyu üzerinde kayık başında bulundurduğu Kürt milis müfrezesini bir baskınla esir edip Andırın'a getirdik. Sıtkı Bey hiddetlendi. Derhal serbest bırakılmalarını istedi, bırakmadık. Sonradan yumuşak lisanla, henüz Fransızların vakayı duymadığını, duyarlarsa fena olacağını, Mersin'e iki fırka asker, İskenderun'a tayyare ve tankların çıktığını, mahrem havadis olarak ilave etmeyi unutmamıştı.

Bu sırada Maraş'tan Fransızların yaralı, hasta ve sair sebeplerle askerlerinin bir kısmı Haruniye'ye gelmişler ve bunları makineli tüfeklerle takviye etmişlerdi. Haruniye Nahiyesi'nde muhteşem bir Amerikan Koleji vardı. Kasabanın bir yamacı Türk, karşı yamacı Ermenidir. Ermeniler gördükleri yardımla çok azgındılar. Haruniye halkının muallimleri ve ileri gelenleriyle gizli temaslar yaptık ve gizli tutulmak üzere teşkilat kuruldu. Teşkilat ve maksadın çok gizli tutulması matlup idi. Çünkü planımız Kozan'a yürümekti. Andırın kuvvetiyle Kozan'a hareket ettiğimiz zaman, boş kalan Andırın köylerine güneyden, Haruniye'den bir düşman hücumu olursa, o zaman Haruniye Teşkilatı'nın müdahalesini istemiştik. Haruniyeliler sabredemediler, teşkilatlarını hissettirdiler ve hatta biraz da kendileri müteceviz oldular. Düşmanlar tarafından Türk Mahallesi yakıldı. Fransızlar, Andırın'ın üzerinden tayyare uçurarak tehdit ve keşifler yaptılar. Haruniyeliler, kamilen Dumanlı Dağları'na tırmanarak canlarını kurtarmaya çalıştılar. Andırın'dan feryatlarla imdat istediler. Biz, Kozan istikametine hareket emrini almıştık, kuvveti parçalamak doğru değildi. Çaresiz bir kısım Andırın kuvvetini, Hacı Bey (Zülfikaroğlu) kumandasında, Haruniye'ye gönderdim. Bu kuvvetle Haruniyeliler biraz canlandılar. Haruniye'yi muhasara edecek kadar celadet gösterdiler. Osmaniyeli'den gelen Fransız kıtaatı karşısında, tekrar muhasara bozuldu, iş ciddileşti. Artık Fransızların Andırın'a yürümleri düşünülebilirdi. Bütün Andırın kuvvetiyle, Haruniye işini halletmek üzere, Ceyhan suyunu kayıkla geçtik, tekrar muhasaraya muvaffak olduysak da, Adana'dan bir alay kadar piyade ve bir kaç bölük süvari ve bir kaç batarya top ile büyücek bir Fransız kuvvetinin yanaştığını ve top ateşi açtığını görünce, muhasaranın garp tarafını açarak, Sabuncu Suyu kenarında, Andırın istikametini kapamak üzere mevzi aldık. Bu müsademeler uzamıştı, geçit başında esir ettiğimiz Kürt çetesi yanımızda ağırlık oldu. Bunları beslemek lazımdı, muhafaza için bina ve muhafız bulmak müşküldü. Serbest bırakmakla, intikam hissiyle mukabele edecekleri anlaşılıyordu. Kendilerini esir eden Andırınlılara dış biliyorlar, eğer gafil bulunmasalarmış esir etmek Andırınlıların işi değilmiş, diye mırıldanıyorlardı. Haruniye'ye bütün kuvvetle girerken bunlar bize tamamen ayak bağı oldular. Kaçarlarsa, aynı zamanda iç yüzümüzü ve teşkilatımızı gördüklerinden asker kuvveti, top ve makineli tüfek

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olmadığını söyleyecekler. Halbuki bizim Andırın'da, hariçten gelmiş büyük kuvvetimizin mevcudiyetini biliyorlardı. Nitekim evvelce Fransız gazeteleri yirmi mitralyöz, bilmem kaç top, şu kadar silahın ve Hafız Bekir'in Endel geçidinde teslim edilmesini veyahut gelip Andırınlıları yakalayacaklarını yazıyorlardı. Bu Kürtler, aleyhimde mükemmel haberler vereceklerdi. Bunları serbest bırakmaya niyet ettim. Kendileriyle ahabap olduk, çoğunun Cafve Hamavent aşiretinden, Süleymaniye taraflarından vaktiyle sürgün geldiklerini anlattılar. Büyük Harpte, bu aşiretlerle İran hududunda Ruslara karşı muharebe etmiştim, yakın tanışmıştım. Hamavent reislerinden Binbaşı Mahmut, Hıdır ve diğerlerinden bahsettim ve aşiretlerinin Ruslara karşı çok cesur muharebeler yaptığını anlattım. Kendilerine silah da vereceğimi ve karargâhıma alacağımı fakat şimdilik Andırınlıları gücendirmek istemediğimi söyledim. Bir kaç güne kadar ordu gelecek dedim, o zaman silah ve her şey vereceğimi vaad ettim. Haruniye'ye, silahsız beraberimde götürdüm. Karargâhımın muhafızı olduklarını ve serbest bulduklarını anlattılar. Savuşmalarına fırsat verdim. Bir gece güya gizli, fakat gözleyicilerimizin önünden savuştular. Sıtkı Beye mülaki oldular. Benim kendilerine iyilik ettiğimden, ordunun geleceğinden bahisle iyi propagandalar yapmışlar. Kendileri inandıkları için, herkesi inandırmışlar. Kozan'ın zaptından sonra, bu Kürtler, Ali ve İsmail Caf kardeşler de tekrar bize geldiler ve birçok müsademelerde fedakârlıkları görüldü. Hazırlıksız geldiğimizden iaşemiz ve muhabere irtibatımız bozuktu, açlık baş göstermişti. Bununla beraber, muharebe vaziyetinde tefevvuk tarafımızda idi. Andırınlılar, çok çetin saldırılar yaptılar. Bir kaç fedai, bomba atmak için mazgallara kadar sokuldu. Mazgal haricinden düşmanın tüfek namlusunu tutanlar olmuştu. Haruniye Türk köylüleri, meçhul yerlere kaçmışlar, toplanıp bir kuvvet olamamışlardı. Onlar da düşmanı açıktan, daha cenuptan izaç etmeye başladılar. Bizde top bulunmadığından, Haruniye'yi zapt edemiyorduk. O sırada Kemal Doğan'dan gelen emirde Develi Kuvvetleri'nin Haçin üzerine yürüyecekleri bildiriliyor, bizim de Kozan'a hareketimiz emrediliyordu. Haruniye Cephesi'ni, Haruniye Müdürü'nün idaresine bırakarak Andırın'a döndük.

Haruniye Şark Mıntıkası Kumandanı Musa Bey'e 16 Mart 336 (1920) tarihli Kuvâ-yi Milliye Kumandanı Tufan Bey'in telgrafı⁹⁶

Gazanız mübarek olsun. Dün pek mübalağalı ve korkunç haberler gelmişti. Müftü Bey'in ve zatiâlılarının raporları meseleyi açıklığa kavuşturuyordu. Üstün gayretlerinizden pek müteşekkirim.

⁹⁶ Cezmi Yurtsever, Andırın Tarihi, Adana, Şubat 2007, s. 137.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Mücahit arkadaşlara selam ederim. Cenabı hakkın inayetiyle zafer İslam'ındır. Yarbaşı'nda harp olduğu haberini aldım. Kim harp ediyor? Hacı Bey⁹⁷'i bir miktar cephaneye ve müfreze ile izam ettim. Tesisi irtibat ediniz ve belki din gayretiyle harbe nihayet verdiğinizizi umut ediyorum. İcap ederse umum kuvvetle ben de gelirim. Geben ve Andırın'ın buraya gelmelerini yazdım. Cephaneyi idareli sarf ediniz. Müslüman'ın bir kurşunu bir düşman için sıkılmalıdır. Osmaniye'nin düşman yardımının kırılması için yolları kontrol ediniz. Gece baskınları başıbozuk muharebelerinde iyi muvaffakiyet veriyor. Gerekli önlemlerin alınacağından eminim. Harbin sureti ve sebep ve zuhurunun bildirilmesini rica ederim. Allah'ımdan nusrat ve zafer temennisiyle gözlerinizden öperim. 16 Mart 1336 (1920)

Kuvâ-yi Milliye Kumandanı Tufan Bey

Kuvayı Milliye Kumandanı Tufan Bey'in Yayıcıoğlu İbrahim Ağa'ya Haruniye Şimalinden 22 Mart 1336 (1920) günü yazdığı telgraf;⁹⁸

Yayıcıoğlu İbrahim Ağa'ya

Evvelki gün gelen Fransız kuvveti yine gece karanlığından istifade ederek firar etti. Haruniye'yi pek yakından muhasara ettirsek de derununda inat eden bir kısım Ermenilerin imhası için zaman mütevakkıftır. Bir dakika evvel buradan ayrılıp Kars'a (Kadirli'ye) hareket etmekten büyük vazifem olduğunu takdir ediyor ve çalışıyorum. Fakat bulunduğumuz vaziyetten çekilsek zararlı Ermeniler tekrar tecavüze başlayacaktır. Haruniye ahalisi bunlara karşı savunma yapabilecek durumda değildir. Bir an evvel Yenicekaliler gelirse hemen yerimizi terk ederek avdet edeceğim. Şimdi çekilmek bütün bura Müslümanlarını düşman kılıcına teslim etmek demektir. Bir kısım kuvveti çekip diğer ufak bir kısım ile burayı muhasara etmek cüretini mülahaza ediyorum. Buna bugün karar vereceğim. Kars'dan (Kadirli'den) gelen mektuplara cevap vermeye vaktim gayri müsait olduğundan af buyurmalarını istirham eyler, arzı hürmet ederim efendim.

Kuvâ-yi Milliye Kumandanı Tufan Bey

Aydınoğlu Tufan'ın Andırın Grup Kumandanı İbrahim Ağa'ya Kozan'dan Yazdığı 5 Haziran 1920 Tarihli Mektubu;⁹⁹

Yardımcım Şakir Bey Osmaniye ve Ceyhan havalisinde vekilim olarak bulunacaktır. Zatiâliniz dahi havaliyi meskurede kuvvetli bulunmak için grubunuzla hareket ediniz. Yapılacak harekât

⁹⁷ Andırınlı Bölük Komutanı Hacı Zülkadiroğlu

⁹⁸ Cezmi Yurtsever, Andırın Tarihi, Adana, Şubat 2007, s. 139.

⁹⁹ Osman Tufan Paşa, a.g.e., 1964.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

hakkında gereken talimatı Şakir Bey'e verdim. El birliği ile çalışarak Kars ve Kozan havalisinin düşmandan temizlenmesi hususunda grubunuzun göstermiş olduğu kahramanlığı ve cesareti ile orada dahi İslam âlemine yapılacak fedakarlığın mükafatını elbette Cenabı Hak verecek. Allah muvaffakiyet versin. Selametler temenni eylerim efendim.

Ulusal Kuvvetler Komutanı Tufan

Andırın Grup Komutanlığı Yüksek Katlarına¹⁰⁰

Tufan Bey, Haçın'den daha dönmedi. Telgraf bozuk olduğundan ne yazık ki görüşülemiyor. Adana'dan kuvvet hazırlandığı söylentilerine ilişkin yeni bilgi yoktur. Eğer gereği varsa, Haruniye yönünden hareket etmeniz kanımca uygun olur efendim.

Kadirli Güvenlik Komutanı Tevfik Coşkun

Andırın Gurubu Yüce Katlarına¹⁰¹

Tufan Bey'in Haçın'den aldığım telgrafında, Haruniye'ye hareketinizi bildirmem buyruldu. Merkez kurulu adına çekilen bu telgrafta iki donatımlı bölüğün ivedilikle hareketi istenmekte olduğundan, birliğine göre hareket buyrularak Maraş ve Tufan Bey'e sunulmak üzere bilgi verilmesi. 21.07.1920

Bölge Güvenlik Komutanı Coşkun

14.HAÇİN (SAİMBEYLİ)'NİN İŞGALDEN KURTARILMASINA YÖNELİK YAPILAN FAALİYETLER

Ermeniler Saimbeyli'de 8/9 Haziran 1920 gecesi üç koldan saldırıya geçtiler ve Güney Cephesi'ni bozguna uğrattılar. Güney Cephesi'nin bozguna uğrattıldığı haberini alan Doğan Bey, birlik ve beraberliğin kuvvetli şekilde tesis edilmesi için çareler aradı ve Saim Bey'i Haçın (Saimbeyli) Kaymakamlığına atadı. Karargâhını Kozan'a getiren Aydınoğlu Tufan Bey ile irtibat kurarak (Saimbeyli) cephesi ile ilgili olarak tedbirler alınmasını ister. Aydınoğlu Tufan da 12 Haziran 1920 günü aşağıdaki telgrafı Feke'den yollar.¹⁰² 12.06.1920

Kars (Kadirli) Güvenlik Komutanı Coşkun Bey'e

- Kars Gurubunda hareket eden bölükler önce verdiğim buyruk gereğince hareketlerini sürdüreceklerdir.
- Daha toplanmamış olanlar, ivedilikle toplantıya çağrılacak ve benim vereceğim buyruğu bekleyerek Kars'ta (Kadirli) bulundurulmalıdır.

¹⁰⁰ Mustafa Onar, a.g.e, s. 166. s. 302.

¹⁰¹ Mustafa Onar, a.g.e, s. 166. s. 306.

¹⁰² Mustafa Onar, a.g.e, s. 166, s.286.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- Andırın Gurubuna bağlı bölükler, bölük merkezinde toplatılmalıdır.
- Doğan Bey'den aldığım telgrafın bir örneğini aşağıya alıyorum.
ufan

Doğan Bey'in Telgrafı

- Kadırlı'den gelecek birlikler ne zaman ve hangi yönde yola çıkarıldı. Kimin komutasında?
- Osmaniye'den bilgi...
- Haçin (Saimbeyli) güneyine birliklerimiz biriktirilmektedir. Durum belirlenmiştir.
- Düşman 8/9 Haziran gecesi doğu, güney ve batı bölgelerine aynı zamanda saldırmış, saldırı oldukça baskılı olmuş, bu üç bölgedeki siperlere girilmiş, hastane ve kışla yakılmış ve sabaha karşı Haçin (Saimbeyli) 'e geri çekilmiştir.
- 9/10 Haziran gecesi de kuzey-batı bölgelerine aynı güçte saldırmışsa da top, makineli ve tüfek atışlarımızla püskürtülmüştür. Haçin'(Saimbeyli) de bu sabahtan başlayarak bir ölçüde dinginlik doğmuştur.
- Feke Kaymakam Vekili Saim Bey'i Feke'ye geldiğimde Haçin güney kesimine görevlendirerek göndermiştim. 12.06.1920

Doğan

Andırın'da Yayıoğlu İbrahim Efendi'ye¹⁰³

Silah sağlanması zamana bağlı olduğundan, silahlı kişilerin gönderilmesi ve cephanelerinin Haçin'de verilmesi ve silahsız yaşlıların Maraş Taburu'na yollanması dilenir. Kozan, 12 Eylül 336 (1920)

Adana Cephesi Komutanı Selahattin Adil

Kozan'da Adana Cephesi Komutanı Selahattin Adil Beyefendi'ye¹⁰⁴

Yüce buyruklarınıza uyarak, istenen kişilerle ulusal kuvvetlerden oluşan 102 kişilik bir bölük müfreze kardeşim Ali komutasında Çamurlu yolu ile Haçin (Saimbeyli)'e gönderildiği arz olunur. Andırın, 12 Eylül 336 (1920)

Yayıoğlu İbrahim Andırın Grup Komutanlığı'na¹⁰⁵

¹⁰³ Mustafa Onar, a.g.e, s. 166. s. 326.

¹⁰⁴ Mustafa Onar, a.g.e, s. 166. s. 327.

¹⁰⁵ Mustafa Onar, a.g.e, s. 166.s. 339.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kozan ve Feke telgraf merkezlerinden yazdığım telgraflara daha cevap alamadım. Şimdi Feke'de bulunuyorum. Ali Ağa Bölüğü'nün Haçin'e geçtiğine dair yanıtını da alamadım. Gönderilmesi konusunda dileğimim desteklenmesini yurt güvenliği adına dilerim. 02 Ekim 1920

Andırın Bölük Komutanı Abdurrahman Ağa

3 Ekim 1920 günü Andırın Grup Komutanı Yaycıoğlu İbrahim Ağa'nın Feke'de bulunan Andırın Bölük Komutanı Abdurrahman Ağa'ya yolladığı telgrafın metni;

Feke'de Andırın Bölük Komutanı

Abdurrahman Ağa'ya

02.10.1920 tele k.

Önce Kozan'dan verdiğiniz 28 Eylül 1920 günlü tele cevap yazılmıştı. Ali Ağa 150 kişi ile 28 Eylül 1920 günü Çamurlu¹⁰⁶ yolu ile gönderildi. Bir bölük müfreze daha gönderilmek için çalışılıyor. Toplandığında Kozan yolu ile gönderilecektir. Başarılar dilerim. 03.10.1920

Andırın Grup Komutanı Yaycıoğlu İbrahim

Kilikya Şark Mıntıkası Kuvai Milliye Kumandanı Tufan Adana Cephesi ve II. Kolordu Kumandanı Selahattin Adil Paşa'nın Telgrafı 21 Eylül 1920 Kozan.¹⁰⁷

Andırın'da Yaycızade Hacı İbrahim Efendiye;

Silah celbi zamana mütevakkıf bulunduğundan, silahlı efradın şevki ve cephelerin Haçin'de ikmal olunabileceği ve gayri silahlı esnam efradının Maraş taburlarına izamı mütemennadır.

Kozan'dan, Adana Cephesi Kumandanı Selahattin Beyefendiye;

Emri alinize tefrikan, efrad matluba ve Kuvâ-yi Milliye'den mürekkep 102 mevcutlu bir grup müfreze biraderim Ali Ağa kumandasında Çamurlu yoluyla gününde Haçin'e izam kılındığı maruzdur.

Yaycıoğlu İbrahim

Andırın Yönetim Kuruluna

Buraya gönderilmek üzere toplanmış olan müfrezenin bir an önce gönderilmesinin sağlanması gerekir. Şundan ki, yakında Haçin'e büyük bir saldırı gerçekleştirilecektir. Gönderilecek birliklerin Çokak yolu ile gönderilmesi ve sonuçtan bilgi verilmesini dilerim. Göksun 09.10.1920

Andırın Bölük Komutanı Abdurrahman Ağa

¹⁰⁶Kayranlı Dağları'nın batı tarafında Göksun ilçesine bağlı bir mahalle.

¹⁰⁷ Osman Tufan Paşa, a.g.e., 1964.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Telgraf

Andırın Grup Komutanlığına

Erlerimizle birlikte sağlığımız ve moralimiz pek güzeldir. Musa Bey komutasında gönderilecek müfrezenin gönderiliş günün bildirilmesi.

Andırın 2. Bölük Komutanı Yayıcıoğlu Ali

Tufan Bey, 14 Ekim 1920 günü, cephe komutanından aldığı buyruğa da uyararak, genel saldırı komutunu vermek üzere birim komutanlarını topladı. Saldırının yapılış biçimini bildirdi. Morallerini yükseltmek için hamasi duyguları okşayacak bir konuşma ile 15 Ekim 1920 günü sabaha doğru, Borazan Cadası İsmail'in¹⁰⁸ çaldığı hücum borusu ile birlikte harekât emrini verdi.¹⁰⁹

Andırın'dan Abazaoğlu Abdurrahman ve Yayıcıoğlu Ali, Çokaklı Ahmet Paşa çeteleri ilk hücumda Haçın (Saimbeyli) Kasabası'nın kenarında Kirkok Gözü'nde bulunan Amerikan mektebini ele geçirdi. Mektep müdiresi Amerikalı Madam Miswon, öğretmen ve öğrencileri ile birlikte Kayseri'ye sevk olundu.

SONUÇ:

Milli mücadele yıllarında Andırın'ın hizmeti gerçekten çok büyüktür. Kadırlı'nın, Kozan'ın, Ceyhan'ın, Saimbeyli'nin, Feke'nin ve topyekûn bütün Kilikya Cephesi'nin kurtuluşunun başlangıç noktası Andırındır. Andırın olmasaydı, Doğu Kilikya Cephesi'nin açılması mucizelere bağlıydı. Kurtuluş Savaşı'nda Andırınlıların gayretleri takdire şayandır. Türk tarihinde olmayan bir olaya imza attı Andırınlılar. Şöyle ki; Kilikya Cephesi'nin tamamı (Haçın) Saimbeyli'deki Ermeni katliamını durdurmak için adeta seferber edildi. Bu hayati davete Andırınlılar da icabet ettiler. Silahlı olanların yapılacak harekâta katılmak üzere Kozan'a gelmeleri, silahlı olmayanların da teçhiz edilmek üzere Maraş'taki tabura sevk edilmesi istendiğinde ancak yarısı kadar silahlı olan yaklaşık 250 kişilik bir Kuvayi Milliyeci grubu Kozan'a giderken yolda durdurulur ve nereden gelip nereye gittikleri sorulduğunda, Saimbeyli'ye yapılacak harekâta katılmak için Andırın'dan geldiklerini söylerler. Grubu durduran kişi, silahlı olanların gidiş amaçlarını anladık, lakin silahsız olanlar harekâta nasıl katılacak, nasıl savaşacaklar diye sorunca, Andırınlıların verdikleri cevap çok manidardır. **“Efendim derler, depolarda bize verilecek silah olmadığından biz şehit düşecek arkadaşlarımızın silahını alarak bu harekâta katılacağız”**

¹⁰⁸Cadası İsmail, Develi'nin Çataloluk Köyünden, Ocak ayında Tufan Bey'in Andırın yolculuğuna katılmış, Göksun'dan kaçmıştı.

¹⁰⁹ Mustafa Onar, a.g.e., s. 166.s. 344.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

derler. Sözün bittiği an derler ya işte öyle bir sözdür bu. Tüm şehitlerimize rahmet diliyorum. Ruhları şad, mekânları cennet olsun.

KISALTMALAR

a.g.d.	: Adı Geçen Dergi
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g. h.	: Adı Geçen Hatırat
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	: Bakınız
DH. ŞFR.	: Dahiliye Şifre Kalemi
TTK	: Türk Tarih Kurumu

KAYNAKLAR

BASILMI ESERLER

- Abdurrahman Kütük, “Kurtuluş Savaşı’nda Yukarı Çukurova” isimli Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Van 2013.
- Ahmet Cevdet Çamurdan; Kurtuluş Savaşı’nda Doğu Kilikya Olayları, 1980.
- Ali Saip Ursavaş, Kilikya Dramı Ve Urfa’nın Kurtuluş Savaşı, Ankara, 2000.
- Andırın Kaymakamlığı, Andırın Tarih Ve Kültür Varlıkları Envanteri, Ocak 2011, Kahramanmaraş.
- Anılarla Milli Mücadelede Ceyhan, 1986.
- Avluklu Ahmet Torun Hatıratı, 8 (basılmamıştır)
- Cezmi Yurtsever, Andırın Tarihi, Adana, 20 Temmuz 2012.
- Cezmi Yurtsever, Andırın Tarihi, Adana, Şubat 2007.
- Cezmi Yurtsever, Haçın - Bir Yangının Külleri, Adana, Eylül 2010.
- Cezmi Yurtsever, Kadirli Tarihi, Adana, 10 Ekim 2014.
- Cezmi Yurtsever, Kozan Tarihi, Adana, 15 Mart 2010.
- Cezmi Yurtsever, Sis-Sonsuz Kin ve İntikam, Adana, Ekim 2014.
- İsmail Hilmi Oflaz, Nereye Gitsem Türküm, Adana, 1973.
- Kasım Ener, Çukurova Kurtuluş Savaşı’nda Adana Cephesi, Ankara, 1970.
- Kemal Çelik, Milli Mücadele’de Adana ve Havalisi. TTK, Ankara, 1999
- Mehmet Özdemir, Milli Mücadelede Develi, Develi, 1973.
- Mustafa Kemal, Nutuk.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- Mustafa Onar, Kuruluşundan Kurtuluşuna Bağlantıları ile Saimbeyli, Adana Valiliği
- Kültür Yayını, Adana, 2002.
- Osman Tufan Paşa, Kurtuluş Savaşı Hatıraları I. Baskı, İstanbul, 1964.
- Osman Tufan Paşa, Kurtuluş Savaşı Hatıraları II. Baskı, İstanbul, 1998.
- Tefik Coşkun, Kadirli Milli Mücadelesi ve Hatıralar, Kadirli, 1967.
- Vayısoğullarından Faik Üstün, Adana'nın İşgali ve Milli Mücadele, İstanbul, 1955.
- Y. Necat Yaycıoğlu, Osman Tufan Paşa, Adana, Mayıs 2015.
- Yaşar Alparslan – Serdar Yakar, İstiklal Savaşında Maraş, UKDE Kitaphğı: 43, Kahramanmaraş, 2008.

İNTERNET KAYNAKLARI

- https://tr.wikipedia.org/wiki/Sivas_Kongresi
- <http://www.msb.gov.tr/Personel/SehitleriListele>

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
ZEYTUNLU'NUN ANDIRIN BASKINI VE ABAZA DURDU BEY
OLAYI**

Cezmi YURTSEVER¹¹⁰

ÖZET

Andırın'da Osmanlı'nın son döneminde ve 1895 yılı 15 Kasım tarihinde yaşanan Zeytun Ermenileri'nin Andırın baskını olayını araştırmak üzere 6 Mart 1990 tarihinde Adana Valiliği adına "Tarihi belgelendirme" çalışmaları yapmak üzere Kadirli üzerinden Andırın'a geldim. Andırın ilçesinde Adil ve Hayri Kayrın beyler ile tanıştım. Ermenilerin baskınında Andırın'da "Müstantik" (sorgu hakimi) olarak görev yapan ve öldürülen Abaza Durdu Bey ile ilgili olarak bilgiler aldım. Andırın'ın yakılması, Yusuf Çavuş'un öldürülmeleri konularında sözlü bilgileri kayda aldım. Gebende beldesine geldiğimde de Memiş Daş ve Musa Tecirli ile görüştüm. Onların verdiği bilgilerden Ermenilerin Geben baskını ve öldürülen Türkler ile ilgili bilgilere ulaştım.

Çukurhisar köyünde yaptığım araştırmalarda Musa Ciğerli'nin anlattıkları Zeytun Ermenileri'nin 1895 yılı içinde "etnik temizlik ve soykırım yapma" girişiminin acı sonuçları ile ilgili sözlü bilgiler elde ettim.

1895 yılında Zeytun Ermenileri'nin gerçekleştirdiği "isyan ve katliam olayları" ile ilgili Osmanlı Arşivinde bulunan belgelerin de yardımı ile "ZEYTUNLU'NUN 311 MİRASI" konulu kitabı yayınlamayı başardım.

Aradan geçen zaman içinde Andırın'daki Abaza Durdu Bey'in mezarını sık sık ziyaret ettim. Mezar yeri bakımsız bir halde idi. "Şehitlik" olarak koruma altına alınması ve düzenleme yapılması için yetkililer nezdinde girişimlerde bulundum. Gelişmeler ise olumlu idi. Abaza Durdu Bey'in şehit olduğu yer 2016 yılı içinde koruma altına alındı. Zeytun Ermenileri'nin Andırın baskını ve Abaza Durdu Bey'in öldürülmesi olayı "Tarih ve toprağın ses vermesi, gerçeklerin ortaya çıkması" olarak da görülebilir.

GİRİŞ

Osmanlı'nın son döneminde Batılı ülkelerin destekleri ile gündeme gelen ve adına da "Ermeni Sorunu" denilen olayın silahlı eylem uygulamasının merkezi olarak da görülebilir Zeytun İsyanı. Bu konuda Osmanlı Arşivinde ve yayınlanmış kitaplarda yazıya geçirilmiş bilgi ve belgelere ulaşmak mümkündür. Ancak daha da önemli olan ise yazılı belgelerdeki bilgilerin yansımalarını -aradan zaman geçmiş olsa da- yaşayan insanların belleğinden derlemek de oldukça önemli olduğu düşüncesinden hareket ederek başladım araştırmalara.

¹¹⁰ Tarihçi-Araştırmacı, Adana, e-mail: cezmi.yurtsever304@gmail.com.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Adana Valiliği ile işbirliği yaparak Çukurova ve çevresinde yayşanmış Milli Mücadele olaylarını araştırmak üzere 1990 yılı Mart ayı içinde çalışmalara başladım. Bu hususta Adana Valiliği ve Emniyet Müdürlüğü'nün destekleri sayesinde olayların yaşandığı yerlerde görgü tanıkları ile de görüşerek ses ve görüntü kayıtlarını almam mümkün oldu.

1.6. Mart 1990 Tarihinde Andırın'a Geldiğimde

6 Mart 1990 tarihi ve Salı gününde Kadirli'den yola çıkarak kuzeydeki Andırın ilçesine geldim. Osman Panavur ve Halil Kürtün isimli köylülerden aldığım bilgilerden Zeytun Ermenileri'nin Andırın kasabasına saldırdıkları ve katliam yaptıkları bilgilerini aldım. Halil Kürtün, evinde bulunan Ermenilerin kullandığı Zeytun Acarı isimli tüfengi gösterirken hanımının dedesinin Çukurhisar'da öldürüldüğünü anlatırken gözyaşları döküyordu.

Zeytun Ermenileri'nin Andırın baskınında öldürülen Abaza Durdu Bey'in soyundan gelen Hayri Kayran ve Adil Kayran ile tanıştım. Hayri Kayran, Andırın'ın doğu eteğinde ve Orman İdaresi'nin yakınında bulunan yerde olaylar esnasında Cezaevinde çavuş olarak görev yapan Yusuf isimli askerin vurulduğu ve gözlerinin oyularak barut patlatılarak öldürüldüğü yeri ve mezarını gösterdi.

Adil Kayran ve Hayri Kayran'ın verdiği bilgilerle Abaza Durdu Bey'in olaylar esnasında saklandığı tepedeki çalılık yerde saklanması ve vurulması ve cenazesinin bulunduğu mezarlıkta araştırmalar yaptım. Abaza Durdu Bey'in mezarında bulunan hece taşı üzerindeki " **Amin el-mevt, Andırın eşrafından Abaza zade Durdu Bey merhum için, ruhuna fatiha, sene-1311**" yazıları çok şey anlatıyordu.

Aynı yıl içinde (1990 yılı Temmuz ayı) sıcak bir yaz gününde Adana-Kadirli-Andırın yolunu izleyerek Geben'e geldim. Geben, tarihi kervan yolu kıyısında ve bir dağ eteğinde idi. Geben'de o zaman Belde yönetimi vardı. Geben'de 90 yaşları civarında bulunan Memiş Daş ve Musa Tecirlioğlu, Zeytun Ermenileri'nin Geben'e saldırmaları ve Gara Süllü ile hanımının öldürülmelerini anlattılar. Gara Süllü'nün mezarını Geben Ovası içinde bulduk.

Aynı günlerde Kahramanmaraş-Göksun yolunun geçtiği dağlar arasında ve bir vadinin içinde bulunan Çukurhisar köyüne geldiğimizde Mustafa Ciğerli isimdeki yaşlı köylünün anlattıkları Zeuytunlu Ermeni isyancıların vahşet ve katliamını gözler önün seriyordu. Mustafa Ciğerli'nin verdiği bilgiler ışığında köyün kuzeyindeki derenin kıyısında toplu mezarın bulunduğunu da tespit etmemiz mümkün oldu.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

2. Zeytunlu'nun 311 Mirası Kitabı Yayınlanıyor

Elde ettiğim sözlü bilgiler ve Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan bir Osmanlı subayının Zeytunlu Ermeni isyancıların vahşetini açıklayan belgede yazılı olan bilgileri bir araya getirerek "Zeytunlu'nun 311 Mirası" kitabını yayınlamam mümkün oldu.¹¹¹ Bahsi geçen kitap ile Zeytun Ermenileri'nin Andırın baskını ve Abaza Durdu Bey'in öldürülmesi, Geben ve Çukurhisar'da yaşanan katliam konularında bilgiler veriliyordu.

Ermeni ASALA Terör örgütünün 1970'li yıllarda başlayan silahlı eylemleri ve arkasından Ermeni Diasporası'nın Türkiye aleyhine "soykırım suçlamaları" konusunu dünyanın gündemine getirme çalışmalarının olduğu bir zamanda "Zeytunlu'nun 311 Mirası" kitabının İngilizce ve Türkçe baskıları yapılarak geniş bir çevreye dağıtıldı.

3.Tarihi Hafıza Canlanıyor

1990'lı yılların başlarında gerçekleştirdiğim Zeytun Ermenileri'nin 1895 yılında Çukurhisar, Geben ve Andırın'da sebep olduğu katliamlar ile ilgili araştırma çalışmaları ilerleyen yıllarda Arşiv belgelerini derleme ve farklı kaynaklardan bilgi alma çalışmaları ile devam etti.

2007 yılında Adana'daki Andırınlılar Derneği Başkanı sayın Misal Bolat'ın destekleri ile ANDIRIN TARİHİ kitabını yayınlamam mümkün oldu. Eğitimci-öğretmen sayın Gürkan Göçer'in de yakın destekleri ile 2008 yılında Andırın Tarihi kitabının ikinci baskısını yapıldı. Andırın'da çok sayıda tarih meraklısı, öğretmen ve öğrenci tarafından okunan bu kitaplar sayesinde tarihi hafıza canlanmış oldu.

Osmanlı Arşivinde bulunan Ermeni konusunu içeren çok sayıda belgenin tasnif edilip araştırmacılara açılması ile birlikte 2015 yılı içinde Zeytun Ermenileri'nin Andırın'a saldırımları ile ilgili birinci elden bilgi veren belgelere de ulaşmam mümkün oldu.

16 Kasım 1895 tarihli Halep Valisinden Osmanlı İçişleri Bakanlığı'na gelen telgraf yaşanan olayları gözler önüne seriyordu:¹¹²

Dahiliye Nezaretine,

Sabahın aydınlığı Dünkü gün sekiz yüzü aşkın Zeytun, Fırnız,Geben Ermeni eşkiyası Andırın kaza merkezi üzerine hücum ederek içindeki cami ile -Hristiyan evlerini dışarıda bırakarak- Hükümet Konağı ile İslam evlerini yağma, tahrip ve kaçımayı başarmışlardır. Memurlar ve ahali ailelerini esir eyledikleri...Kaymakam heyeti (memurlar) kazanın birer tarafına saklanmış olunmuş oldukları, oradan gelen iki

¹¹¹ Cezmi Yurtsever, Zeytunlu'nun 311 Mirası, Ankara-1999

¹¹² BOA, DH.ŞFR,183-50-1-1

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

jandarma erinin ifadelerinden ve Kozan Mutasarrıfı'nın kumandanlığa gelen telgrafnamesinden anlaşılmıştır.

Maraş Mutasarrıflığından şimdi alınan telgrafta açıklandığı üzere bu gibi saldırıda bulunan eşkiyaların önünü almak için, bu konuda her ne türlü tedbirler gerekir ise Kumandan Mustafa Remzi Paşa hazretleri ile konuşularak, iki üç güne kadar yerine getirilmesi ile ve askeri kuvvetlerin gönderilmesi ile güvenliğin sağlanması, arz olunur efendim.

*Halep Valisi-Hasan, fi 3
Teşrinisani (1)311*

Osmanlı Arşivinde bulunan bu belgeden de anlaşıldığı üzere Zeytun Ermenileri'nin Andırın baskını 15 Kasım 1895 tarihinde gerçekleşmiştir.

4.Ermeni Komita Lideri Agasi'nin Andırın Baskını Açıklamaları

1895 yılı içinde gerçekleşen Zeytun isyanının lideri durumundaki Agasi'nin kimlik bilgileri de oldukça önemlidir. Agasi, aslen Kozan Sancağının Haçin kazasında doğmuş, İstanbul'da eğitimine devam ederken Ermeni Hınçak Komitası ile tanışmış ve 1890 yılında gerçekleşen Kumkapı olayında yer almıştır. Olay sonrası Avrupa'ya kaçmış, İngiltere ve Amerika'da bulunduktan sonra, eylem arkadaşları ile birlikte Maraş'a gelerek bir dağ kasabası olan Ermenilerin yoğun yaşadığı Zeytun'da isyan başlatmıştır.

Agasi'nin Zeytun olayları ile ilgili olarak yazdığı kitabında Andırın baskını ve yaşanan olaylar ile ilgili açıklamaları:¹¹³

"Türk Birliğinin kumandanı Yayıcıoğlu, Zülfikar, 22 Ekimden beri, topladığı 1500 başıbozuk askerle Şivilgi kasabasını kuşattı. Kasabanın yiğit halkı galeyana geldi. Başıbozuk çapulcuları bir an evvel püskürtmek istediler. Zeytun Ermenileri de Şivilgililerin kurtarılması için hazırlıklı idiler. Şivilgi'de kuşatma altında kalan 72 Ermeni 16 gün yiğitçe savaştılar. Düşmanı üç kere püskürttüler.

Maraş Valisi, Abdulvahap Paşa, Zeytun Ermenileri Andırını basmadan önce, Yayıcıoğluna bir mektup göndermişti. Kurucaovada, Andırınlılarla çarpıştığımız zaman, bu mektup ölü olarak ele geçirdiğimiz Abaza Durdu Bey'den ele geçirildi, Elimize geçen bu mektubun içeriğini açıklıyorum..

Abaza Zade Durdu Beye, Zülfikar Zade'ye, Yayıcı Ağa'ya

¹¹³ Agasi'nin Zeytun olayları ile ilgili yazdığı kitabı için bak. " Garabed AGHASSI,,Zeitoun depuis les Origines jusqua l' insurections d Paris-1895". Agasi'nin kitabından Andırın baskını ile ilgili olan Fransızca metni Dr.Necat Yayıcıoğlu Türkçeye çevirmiş ve tarihçi Cezmi Yurtsever'in Andırın Tarihi, Adana-2008, s. 89-105'de yayınlanmıştır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Şunu biliniz ki, Zeytun eşkiyaları sizin yöreye saldıracaklar. Bu yerlerin korunmasını sizden bekliyorum. Bizden silah ve cephane istemiştiniz. Bu sıra levazım amiri oldukça zor durumda. Kendiniz destek olun ve halkı silahlandırın. Durdu beye iki kilo barut yolladık .

Halkın dini duyguları tamamen körelmiştir. Kutsal sancağın açılması zamanının gelmiş olduğuna inanıyorum.

5 Kasımda, Türkler bölgeye yeni taburlar getirdi ve iki ayrı noktaya çayı kenarında hazır bekletilmeye başladı.

Bertiz çayı kıyısında Türklere karşı yaptığımız çarpışmadan sonra, yöre halkı , 3000 kişilik bir birlik oluşturdu ,Vartabed Köprüsünün ilerisindeki, düzlükte 8000 asker hazır vaziyeteydi. .

Türkler, Maraş'taki Ermenileri bir zorluk çekmeden keyiflerince katlediyorlardı. Maraş'taki ırkdaşlarımızı ve din kardeşlerimizi kurtarmamız lazımdı.

Yukarda bahsettiğimiz yığınak, Zeytun Ermenilerinin Maraş'a doğru yürümesine mani olmak için yapılmıştı. Nalçeken'deki asker sayısında da artış gözleniyordu.

Nihayet, Türkler, Alabaşın güneyinde bulunan kasabalara saldırıya geçtiler. Ermeniler bir hafta boyunca direndiler. Mermileri , cephaneleri azalmaya başlayınca, yavaş yavaş Zeytuna doğru geri çekildiler. Çembek dağı ve Guredine kalesinin çevresinde kamp kurdular.

Bizim komşularımız oldukları için dokunmak istemediğimiz Beşen Türkleri , 5 kasımda Prens Nazaret ve Yeni Dünya'nın katırlarını çaldılar.Bu hırsızlık olayından önce, zaten bizim durumumuzu Türk askerlerine bildirmek suretiyle casusluk yapmışlar ve hiyanette bulunmuşlardı.Türk askerlerinin Bertiz çayını geçerek ,Bertiz kasabasına yerleşmelerini teşvik etmişlerdi,Tamamı Ermeni olan Zeytun halkında bu hainlere karşı büyük bir öfke uyandı.

Dört yüz kişilik bir birlik oluşturduk. Beşen'dekiTürkleri kovalamaları için ileri sürdük. Alabaşın güneyindeki Türkleri püskürtmelerini istedik. Bizim savaşımlar 7 kasım günü yola koyuldu. Bu sefer en yiğit olanları seçmiştik. Beşen Türkleri hiçbir direnişte bulunmadan kaçtılar. Kaçarken Alabaşı ateşe vermeye fırsat bulamadılar.

Çokak'tan gelen birkaç yüz Çerkez atlı ile Yayıoğlu (Hacı Durdu Ağa) 8 kasımda son bir saldırı denedi. Ermeniler öfkeyle direndiler. Fırnıs ve Devenkli'den (Davoudenk) ,bir Ermeni gücü yardıma geldi. Türkler ve Çerkezler, bu takviye gücünün yetişmesini beklemeden kaçtılar. Onların arkasından Sisne Türkleri de aynı şekilde kaçtılar. Biz de bu

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

köyde hükümetin bulundurduğu zahire ambarına el koyarak bol miktarda, erzak ve buğdaya sahip olduk.

Şivilge yenilgesinden sonra, Yayıoğlu (Hacı Durdu Ağa) Andırına çekildi, ve orada Güvernörün (Andırın kaymakamının) tasvibi ile bütün Ermenileri hapse attırdı. Bunlar aşağı yukarı 400 kişiydi. Aralarında, kasabanın yönetiminde görev almış olan Ermeniler , kadınlar, erkekler ve çocuklar vardı. On gün boyunca hapse atılanlara ne su verdiler ve ne de yemek verdiler.

Andırındaki bu durum karşısında , Zeytun halkı, öfkeleni. İşkence görmekte olan soydaşlarını bir an evvel kurtarmak için harekete geçti. Kırk kişiyi aşan Ermeni süvarileri, Vartabed Bartolomeus 'in komutası altında, Fırnis'dan Andırına doğru hareket etti. Kahraman Vartabed Bartolomeus atına atlıyarak haykırdı :

-İsa'yı sevenler arkamdan gelsin !

ANDIRIN'A SALDIRI VE KATLIAMLAR

350 kişi peşinden gitmeye başladı. Bunlardan yüzü silahsızdı.

Türkler, Ermenilerin geldikleri haberini aldılar. Hazırlık yaptılar. Üç bin kişilik bir birlik meydana getirdiler. Bir seymen oluşturdular.(eğitimsiz sivillerden oluşan vurucu güç) İçlerinde , jandarmlalar, ve başıbozuklar da vardı ve silah ve mühimmat bakımından çok iyi donatılmışlardı. Türk birliklerinin başlarında Andırın kaymakamı, Andırın sorgu hakimi Durdu bey, Yayıoğlu, Murtaza Ağa, Süllü Ağa ve Hacı Efendi ve Yusuf Çavuş gibi yörenin ileri gelenleri vardı. Türkler, Azgıt Kalesinin güneydoğusundaki düzlükte (Kurucaova) Andırına bir saat mesafede, barikatlar kurdular. Bu barikatların gerisinde mevzilendiler ve sabırsızlıkla Andırını basmaya gelmekte olan Ermenileri beklemeye başladılar.

Andırınlılar, ilk önce, hapishanede bulunan Ermenileri birer birer boğazlamak istediler. Fakat askerlerin yalnız katliam yapmakla yetinmeyeceklerinden endişe duyan kaymakam:

- Onlar elimizin altında, ne zaman istersek kesebiliriz. İlk önce şu (Andırını basmaya gelen) Zeytun isyancılarını temizleyelim! diye bağırdı.

On beş Kasım Cuma sabahı, (1895) karşılıklı çatışma başladı. Gün doğarken, üç koldan ilerleyen Ermeniler, (Kurucaova) düzluğünün başlangıç noktasına geldiler. Vartabed Bartolomeus, atından indi, atının dizgininden çekerek, hücumu hazır, pervasız piyadelerinin önüne düştü.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Azğıt yolunun, dar boğazından gizlenerek, görünmeden geçti, düşmanın (yani Türklerin) sağ kanadına sokuldu. Andırın kasabasına hayli yaklaştı. Diğer piyadeler de, çalılıkları siper alarak yürümeye devam ettiler. Azğıt Kalesinin alt tarafından geçerek sol kanada doğru ilerlediler. Atlı Ermeni birliklerinin başında, Prens Nişan, (Yeni Dünya oğlu), ve Çolakyan Panos, vardı. Ansızın hücumla geçtiler. Atlarıyla, düşmanın orta bölümünün içine daldılar. Türkler Ermenilerin hücumuna şiddetle karşı koydular. Ama başarılı olamadılar. Vartabed Bartolomeus, düşmana iyice yaklaştı ve hücum nidaları atarak “hurra” ileri atıldı. Piyade birlikleri de sol kanattan saldırıya geçtiler. Her taraftan sarılmış olan Türkler, ancak iki saat dayanabildiler. Kaçmaya başlayan Türkleri, Ermeniler bir süre takip ettiler. Yakaladıklarının çoğunu kılıçtan geçirdiler. Bartolomeus, atının üstünden, savaşanlara örnek olmak amacıyla, esir aldığı Türkleri kast ederek, adamlarına şöyle bağırdı :-Bunlara kanlı gömlek giydirin! . Allah bizimledir. Bizi korur !

O gün, (15 Kasım) Türklerin kayıpları arasında, Türk askerlerine kumanda eden, Abaza Durdu Bey, Murtaza Ağa, Süllü Ağa, Hacı Efendi ve Yusuf Çavuş vardı. Aynı zamanda birkaç yüz askerlerini kaybettiler.

Vartabedin arzusu, Yaycıoğlunu canlı yakalamaktı, Karargâha getirmektir. Fakat, Türkmenlerin kumandanı, kaçmayı tercih etti ve Kars-Zulkadiriyeye sığındı. Kendi taraftarları ile buluştu. Ermenilerin arasında binlerce Avrupalının bulunduğunu söyledi. Bu hikaye Mardiros isimli yaşlı bir Ermeninin huzurunda anlatıldı. Biz de ona hatıra olarak saklaması için bir şapka, çarık ve şalvar hediye ettik.

Türkler kaçmaya başlayınca, Vartabed'in yaptığı ilk işlerden birisi, tutuklu bulunan Ermenileri kurtarmak için hapishaneye koşmak oldu. Açlık ve sefalet içinde olan bu zavallı insanlar, umutsuzluk içindeydiler. Sonlarının geldiğine inanıyorlardı. Gözlerini açtıkları zaman karşılarında Vartabed Bartolomeus'i gördüler. Birçokları ağlayarak ellerine ve ayaklarına kapandı. Birkaç dakika sonra savaşçılarımız onları kurtardı. Aç kalmışlardı. Hepsi fırına koşuştular. Türk askerler için yapılmış olan ekmekleri yediler.

Zeytun isyancıları, bütün evleri, dükkanları, ve Hükümet Konağını yaktılar, yıktılar ve ateşe verdiler.

Akşama doğru, yağma işi bittikten sonra, Fırnız'a ve Geben'e döndüler. Andırın Hapishanesi'nden çıkardıkları mahkumları da beraber götürdüler. Çok zayıf ve halsiz düşmüş, yürüyemeyecek durumda olan kadınları ve genç

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kızları, süvariler atlarına bindirdiler kendileri yürümeyi tercih ettiler. Küçük çocukları ise omuzlarında taşıdılar"...

Agasi'nin Andırın baskını ile ilgili verdiği bilgilerde aynı zamanda bir din adamı olan Bartelemeos'un saldırı esnasında "Bunlara (Türklerle) kanlı gömlek giydirin!" açıklamasında bulunması yakaladığınız veya bulduğunuz İslam ve Türk olan herkesin kanını dökerek öldürün anlamına da gelir.

5.Zeytun Mersiyesinde Andırın İçin Yazılanlar

"Ferdî" mahlası ile "Zeytun Mersiyesi" yazan Ermeni şair Agasi ve arkadaşlarının yaptığı vahşet zulüm ve katliam olaylarını "kahramanlık destanı" gibi yansıtır. Bahsi geçen Zeytun Mersiyesinde Andırın ile ilgili sözler:¹¹⁴

*En evvel cenk Bertiz'de oldu,
İkincide asıl kışla vuruldu,
Üçüncüde ÇUKURHİSAR vuruldu,
Dördüncü ANDIRIN çekti figanı.*

Methodelim Panos Çolakyan'ı,
Saldırdı orduya kara dumanı,
Onsekiz saatlik tüm Andırın'ı,
Vurup harabetti Türk-Müslümanı,

Yenidünya, Nişan, Panos, Çakıryan,
Andırın'da oldu cenkleri yaman,
Hücum zamanında sarsıldı asuman,
Tüfenklerden çıkan renkli dumanı!

Aşık Nişan, Bedros, "GÂVUR" namı,
Alaca Manuel oldu birinci
Hay fedailerden intikam öcü,
Andırın Türkleri tattılar acı

Baron Tersmekesyan Geben'i sarstı
Tutup Muhammed'i ilk defa kesti
Andırın'da Türkü gayretle bastı
Figanları tuttu arşı rahmanı

Fersenli rahip oldu zorbacı,
ANDIRIN AĞASI HİSSETTİ ACI,
Türk kızları teslim oldular bacı,
Dediler doğrudur İsa imanı

¹¹⁴ Zeytun Mersiyesi için bak. Cezmi Yurtsever, Zeytunlu'nun 311 Mirası, s. 34-37

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Şu Andırın'daki Ermeni mahpusu,
imdada çağırıldı Portogimyosu,
Katlettiler dahi Yusuf Çavuş'u
Ölümden kurtuldu, mahpuslar canı!

6.Abaza Durdu Bey İçin Söylenen Ağıt

Zeytun Ermenileri'nin Andırın'a saldırısının üzerinden geçen
95 yıl sonra ve 1990 yılında Tarihi Bgelendirme ekibi ile Andırın'a
vardığımızda şehit Abaza Durdu Bey'in hayatta bulunan torunu
Turan Kayıran dedesi ile ilgili aile içinde söylenen bir ağıt söyledi:¹¹⁵

DURDU BEY AĞIDI

Geben' e konak yaptırmış
İçine oturum diye
İstanbul'a tel etmiş
Asker getiririm diye

Cebinde altın fındığı
Cümle alemin yandığı
istanbul'a tel etmiş
Hükümetin Mustantığı

Çukurhisar'ı almışlar
İçinden elçi salmışlar
Ben görmedim hatun anam
"Etin çaman etmiş " sermişler

Efesi çamura düşmüş
Ardından düşman gelince
Kardaşımın tedbiri şaşmış

...

Abaza durdu Bey'in Andırın'da Zeytunlu Ermeni komitacılar
tarafından vahşice öldürülmesinden sonra geçen bir asır sonra bile
onun olayını hatırlayanlar biraz duygulanarak biraz da gözyaşı
dökerek bildiklerini anlatıyorlar.

7.Orada Bir Mezar Ağlıyor

Abaza Durdu Bey olayını yerinde araştırma çalışması
yaptığım 1990 yılından sonra her yaz mevsiminde Andırın'a yaylaya
gittiğimde mutlaka tarihi mezarlığa uğrar, Abaza durdu Bey'in
Osmanlıca kitabeli mezar taşını bulur, elimle dokunur ve dua ederim.
Durdu Bey ve Andırın Baskını konusunu ele alan ve yerel salında
yayımlanan yazılarımda "Orada bir Mezar ağlar" başlığı ile
gördüklerim ve bildiklerimi yazarım. 2015 yılında Andırın'a
gittiğimde Kaymakamlığa da uğradım ve Durdu Bey ve şehit olan

¹¹⁵ Zeytunlu'nun 311 Mirası, s. 11

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Osmanlı askerlerinin bulunduğu mezarlık yerinin koruma altına alınması ve mümkünse şehitlik olarak düzenlenmesi için dilekçe yazdım. 2016 yılı Ağustos ayı içinde Andırın'a gittiğimde, ilçenin doğusunda yeni açılan karayolunun kıyısında ve bir petrol istasyonunun yakınındaki tarihi mezarlığın tel çit ile çevrilerek koruma altına alındığını gördüm. Durdu Bey ile ilgili yaptığım araştırmalar ve şehitlerimizin mezar yerinin koruma altına alınması olayına da çok sevindim.

SONUÇLAR

1895 yılı Kasım ayının 15'inde Zeytun Ermeni Hınçık Komita üyelerinin gerçekleştirdiği Andırın baskını ve aynı olayda Sorgu Hâkimi Abaza durdu Bey'in öldürülmesi olayı Osmanlı'nın "Tebaa-yı sadıka" olarak gördüğü Ermeniler adına yapılan sonuçları dikkate alındığında Türk-Ermeni beraberliğini ortadan kaldıran ayrışmanın da habercisi olmuştur.

Olayları hazırlayanlar, yönlendirenler ve uygulayanlar "Ermeni Sorunu"nu Osmanlı'ya dayatan Batılı emperyalist ülkelerdir.

Ermeni Hınçık Komitacılarından Agasi ve adamlarının silahlı başkaldırı ve isyan içinde olmaları, Van Gölü ve çevresini içine alan Büyük Ermenistan projesine Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Maraş'taki Zeytun'u ve Adana Vilayetindeki Kozan Sancağındaki Haçin kazasını da katarak tarihi ismi ile "Kilikya" olarak tanımlanan bölgeyi de "Ermenistan sınırları içinde gösteren" bir düşüncenin silah zoru ile uygulamaya konulmasıdır.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri

- BOA, DH.ŞFR,183-5-1-1
- BOA,DH,ŞFR, 183-50-1-1
- BOA,DH.MKT,2450-8-1-1
- BOA, Yıldız,7-2639-72-4

Yayınlanmış Eserler

- Ahmet EYİCİL, 1895 Zeytun Ermeni İsyanı, www. Dergiler Ankara Edu.tr.
- Cezmi Yurtsever, Zeytunlu'nun 311 Mirası, Ankara-1991
- Cezmi YURTSEVER, Andırın Tarihi, Adana-2008
- Cezmi YURTSEVER, Kamavorlar, Adana-2003
- Garabed AGHASSİ,,Zeitoun depuis les Origines jusqua l' insurections d Paris-1895,
- Hüseyin Nazım Paşa, Ermeni Olayları Tarihi-I, Ankara-1998
- Orhan DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri, Gaziantep Sosyal bilimler Dergisi, 2011, s. 509-546

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

FOTOĞRAFLAR-BELGELER

1. Andırın'da Abaza Durdu Bey'in mezarı bulunuyor, 1990 yılı.
- 2.Tarihçi Cezmi Yurtsever, Zeytunlu Ermeniler tarafından öldürülen Yusuf Çavuş'un mezar yeri tespitini yapıyor. 1990 yılı
- 3.Geben Ovasında şehit mezarlarının yerini gösteren Musa Tecirlioğlu'nun bir köyünün sırtında taşınması. 1990 yılı.
- 4.Memiş Daş ve Musa Tecirlioğlu şehit Gara Süllü'nün Geben'deki mezarı başında tarihçi Yurtsever'e açıklamalar yapıyor. 1990 yılı.
- 5.Çukurhisar köyünde Zeytunlu Ermeniler tarafından topluca öldürülenlerin toplu mezarını açma çalışmalarına katılan köylüler. 1990 yılı.
- 6.Tarihçi Cezmi Yurtsever'in "Zeytunlu'nun 311 Mirası" isimli kitabı
7. Zeytun isyancılarının toplu fotoğrafı, önde ortada oturan isyan lideri Agasi'dir.
- 8.Andırın baskınını yöneten Ermeni din adamı peder Portogimo. Bak. "www.OVENK.com.tr", Vahe Aşçıyan Arşivi
- 9.Zeytun isyanında çok sayıda öldürülmesinden sorumlu "cellat" lakaplı Esmelyan. Vahe Aşçıyan Arşivi
10. Zeytun isyancılar toplu halde. Önde soldan üçüncüsü Andırın baskınını yöneten Yenidünya isimli Ermenidir. Bak.Vahe Aşçıyan Arşivi
- 11.Agasi'nin "Zeytun-1895 İsyanı" kitabından olayların yaşandığı coğrafyanın haritası
12. 15 Temmuz 1895 tarihinde gerçekleşen Andırın baskını ile ilgili Osmanlı Arşiv belgesi. Bak. BOA, DH.ŞFR.118-3-50-50-1
13. Abada durdu Bey ve Osmanlı şehitlerinin mezarlarının bulunduğu Andırın'daki tarihi mezarlık. 2015 yılı
- 14.Tarihçi Cezmi Yurtsever, Abaza durdu Bey'in mezarı başında. 2015 yılı
- 15.Abaza Durdu Bey'in Osmanlıca kitabeli mezar taşı. 2015 yılı.

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
KAHRAMAN SÜTÇÜ İMAM'DAN VE KAHRAMANMARAŞ'TAKİ
CİHADDAN ALINACAK DERSLER
Burhan BOZGEYİK**

Yaklaşık 97 yıl önce bu topraklarda tarihte eşine ender rastlanan bir mücadele oldu. Bir şehir halkı, işgalci bir devlete karşı çıktı ve Allah'ın izniyle muvaffak oldu, düşmanları topraklarından kovdu. Bu şanlı mücadele esnasında kıyamete kadar gelecek insanların ders alacağı unutulmaz kahramanlık destanları yazıldı. Bunlardan biri de Sütçü İmam'ın gösterdiği gayret-i diniyedir. O yaşanan hadiselerin bir kısmı kitaplara geçmiştir, kayıtlıdır. Biz o tarihî mücadeleyi anlatmaktan ziyade, o mücadeleden alınacak derslere ve günümüzde yaşadıklarımıza bakacağız. Merhum Mehmed Âkif, **“Geçmişten adam hisse kaparmış... Ne masal şey! / Beş bin senelik kıssa yarım hisse mi verdi / ‘Tarih’i ‘tekerrür’ diye târif ediyorlar; / Hiç ibret alınsaydı, tekerrür mü ederdi?”** diyor. O işgal yıllarındaki menhus tarihin tekerrür etmemesi için hadiselerden ders ve ibret alalım. Yine merhum Âkif, İstiklâl Marşı'nın yazdıktan sonra **“Allah bir daha bu millete istiklâl marşı yazdırmasın”** demiş. Ancak çevremizde olup bitenlere, ülkemiz üzerine oynanan oyunlara baktığımızda Kurtuluş Savaşı'nın verildiği devreden de zorlu bir devre geçirdiğimizi göreceğiz. Yeni bir İstiklâl Marşı yazmasak da - Lüzum yok, onun gibi güzeli yazılmaz- gerçek İstiklâl mücadelesinden gâlip çıkmak için gayret göstermeliyiz. Geliniz Kahramanmaraşlıların verdiği şanlı mücadelenin aynasından bugüne bakalım. Bugünkü mücadeleden gâlip çıkmak için o mücadeleden ders almaya çalışalım. **“Bismillah”** diye başlıyoruz:

Gövdeye Kurt Saldılar, Truva Atları Yerleştirdiler

Yurdumuz Birinci Dünya Savaşı'nın ardından işgâle mâruz kaldı. Ancak bu askerî işgalden önce vatan topraklarının **“kültürel işgâle”** uğradığını, gövdenin içerisine kurtlar salındığını, hâin yetiştirilmeye çalışıldığını, Truva atları yerleştirildiğini görmekteyiz. Şöyle ki: 1876'daki I. Meşrutiyet ve 1908'deki II. Meşrutiyet'in ardında Osmanlı topraklarında çığ gibi azınlık okullarının açıldığını, sözde **“hayırlı”** işler yaptıklarını söyleyen düzinelerle sivil toplum kuruluşlarının faaliyet göstermeye başladığını görmekteyiz. Yalnızca Amerika'nın açtığı okul sayısı 400 idi. Ayrıca Fransızlar, İngilizler ve Almanlar da çok sayıda okul açmışlardı. Bu okulların başlıca gayesi şuydu:

1) Osmanlı bünyesindeki Ermeni unsuruyla rahatça temasa geçme, onları gayeleri istikametinde eğitme ve nihayetinde isyana hazırlama...

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

2) Misyonerlik faaliyetlerini rahat bir şekilde gerçekleştirme. Müslüman halka Hıristiyanlığı telkin etme ve onları inançlarından saptırma...

3) İşgalde çok işlerine yarayacak bilgileri toplama, ulaşım haritası hazırlama... Gerçekte askerî kimliği olan ve Anadolu'da incelemelerde bulunan kimselere "öğretmen" maskesi takma...

4) İşgal esnasında bu binaları müstahkem birer kale ve kışla gibi kullanma... Maraş ve Antep'teki savaş esnasında bu şehirlerimize en büyük tahribatı, bu ecnebi mekteplerinden ateş açan toplar verdirmiştir. Mesela Antep'te Amerikan Koleji ve Amerikan Hastanesi'nin olduğu tepeden açılan top ateşiyle şehir harabeye dönmüştür. Fransız Ordusunun şehre gelir gelmez karargâhını bu binalarda kurması, planın çok önceden yapıldığını göstermektedir.

Misyonerlerin Faaliyetleri

Dünyayı kendi aralarında nüfuz bölgelerine ayıran misyonerlerin Türkiye'de faaliyete geçmeleri 19. yüzyılın hemen başlarına tekabül etmektedir. 1810 yılından itibaren Osmanlı topraklarında faaliyet göstermeye başlayan misyonerlerin yalnızca Amerikan Board Örgütü 1820-1893 yılları arasında Osmanlı ülkesinde 3 milyonu İncil olmak üzere 10 milyon adet dini kitap dağıtmış, 550 misyoner göndermiştir. Bu örgüt Türkiye'nin hemen hemen bütün şehir ve köylerine eriştiklerini belirtmiştir.

Amerikan ABCFM misyoner örgütü, ilk önce Türkiye'deki Müslümanları Protestanlaştırmak için faaliyet göstermiş, bunda başarı sağlayamayınca, Rum, Ermeni ve Yahudi gibi azınlıklara yönelmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı başladığında ABCFM'nin Türkiye'de 17 ana, 256 alt istasyonu ile beraber 174 çalışanı, 9 hastanesi, 426 okulu ve bu okullara devam eden 25 binin üzerinde öğrencisi bulunmaktaydı.

Amerika, misyonerlerin Türkiye'de rahat faaliyet göstermesi için, ilk önce alt yapıyı hazırlamıştır. Meselâ, mürtedlere verilen ölüm cezasının kaldırılması için çok uğraşmıştır. Neticede 1857 yılında, ABD Başkanının temsilcisinin isteği üzerine Müslümanlıktan Hıristiyanlığa dönenlerin ölüm cezasına çarptırılması kaldırılmıştır. Bu cezanın kaldırılması misyonerlerin işini kolaylaştırmıştır.

Amerika, dolaylı şekilde hutbelere de müdahale etmek istemiştir. Meselâ hutbelere gayr-ı Müslimlere beddua edilmemesini istemiştir. Maraş Mutasarrıfı Hayri Beyin, 1908 yılı ortalarında, Ulu Cami imamına, hutbede gayr-ı Müslimlere beddua edilmemesini söylemesi şehirde duyulunca halk galeyana gelmiş, Mutasarrıfın bu tavrını protesto için hükümet binasına yürümüşlerdir.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Tuhaftır, Amerika ve Avrupa yakın zamanlarda Türkiye'nin ölüm cezasını kaldırmasını istemiş ve neticede idam cezası kaldırılmıştır. Yine bu Batı ülkeleri, ABD Dışişleri Bakanının dile getirdiği gibi, hutbelerde, “İnneddiyne ‘indellahi'l İslâm” [Allah nezdinde hak din İslâmdır, Âl-i İmran Suresi/19] denilmemesini istemişlerdir.

Mektep Açtılar, Propaganda Yaptılar, İsyancıları Desteklediler

Misyonerlerin Maraş'ta yaptıklarına kısaca göz gezdirelim:

Amerikan Board Teşkilatına bağlı Evanjelistler 1850'den itibaren Maraş'ta faaliyet göstermeye başlamıştır. Maraş'a ilk Evanjelist misyonerler 1855 yılında gelmiştir. Bunlar Maraş'ta ve Maraş'a bağlı kasaba ve köylerde faaliyet göstermiş; Maraş'ta ilkokullar, kızlar için lise, erkekler için lise ve kiliseler açmışlardır. 1865 yılında ise sözde bölgenin papaz ihtiyacını karşılamak için Protestan İlahiyat Okulu'nu açmışlardır. Merkezi Türkiye Kız Koleji'ni 1880 yılında açarak Adana, Antep, Maraş, Saimbeyli, vb. gibi şehirlerde ve kasabalardaki orta dereceli okullardan gelen kız öğrencileri yetiştirerek, bölgedeki bu nevi okulların bayan öğretmen ihtiyacını karşılamak istemişlerdi. Bu okuldan alınan diplomalar Osmanlı Maarif Nezareti [Millî Eğitim Bakanlığı] tarafından tasdik edilmekteydi, Böylelikle bu okuldan mezun olanlar ülkenin herhangi bir yerinde öğretmenlik yapabilmekteydiler.

Alman Protestan misyonerler ise Maraş'ta; Alman Erkek İptidâî Mektebi, Rüşdî- İdâdî Erkek Mektebi, Rüşdî İdâdî Kız Mektebi, Alman Hastanesi, Beitsholom Erkek Yetimhanesi ve Bethel Kız Yetimhanesi gibi müesseseler kurmuşlardır. Almanlar, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Maraş'taki bütün bu müesseselerini Amerikalı misyonerlere bırakarak şehri terk etmişlerdir. Almanların, bu kuruluşları, savaşta müttefikleri olan Osmanlılara değil de sözde savaşta “düşmanları” olan tarafa teslim etmeleri dikkat çekicidir. Savaştan sonra Amerikan Yakınoğu Yardım Teşkilatı, Maraş'ta İngilizlere ait olan iki yetimhanenin kontrolünü de üzerine almıştır.

Woman's Board Of Missions (WBM) ile Woman's Board Of Missions Of The Interior (WBMI) gibi kadın misyoner örgütleri de Maraş'ta bilhassa kız öğrencilere yönelik olarak faaliyet gösteren okulları finansa etmişler ve bu nevi okullarda bayan öğretmenler istihdam etmişlerdir. Bu örgüt aynı zamanda köy köy gezerek vaazlar etmesi için Ermenilerden yetiştirdikleri bayanları İncil okuyucu kadın olarak istihdam etmişlerdir.

Fransa destekli Katolik misyonerler de Maraş'ta bir idadî [lise], bir Rüşdî [ortaokul], iki iptidâî [ilkokul] ile Katolik Kilisesini ve Abarabaşı Manastırını vücuda getirmişlerdir. Ayrıca Maraş'a bağlı birkaç köyde Katolik Frensisken Rahipleri İptidâî okullar açmışlardır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Fransa, 1825'ten önce, Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Zeytun'da bir Fransız Konsolosluğu açmıştır. Bir devletin bir kasabada konsolosluk açması görülmüş şey değildir. Misyonerler bu konsolosluk ile sıkı irtibat içerisindeydi. Sonradan bu konsolosluğun açılmasının da misyonerlerin asıl gayesinin de ne olduğu açıkça ortaya çıkacaktı. Asıl maksat, Ermenileri isyana hazırlamak, isyan esnasında gerekli desteği sağlamaktı.

Ermenilerin isyanı esnasında silah tedarikini patrikhane yapmış, birçok papaz da bizzat ellerine silah alarak isyana katılmışlardı.

Misyonerler Gregoryen mezhebine mensup olan Ermenileri ve Müslümanları Protestan yapmak için çalışıyorlardı. Ama onların asıl gayesi, isterse Gregoryen olarak kalsınlar, Ermenileri isyana ikna etmek ve neticede isyanda desteklemektir.

Maraş bölgesinde faaliyette bulunan bütün misyoner teşkilatlarının, bilhassa fakir halk arasında para dağıtmak, sağlık hizmetinde bulunmak şeklindeki türlü faaliyetlerinin neticesinde, Müslüman ahâlden, 90 yılda toplam 10 kişi Hıristiyan olmuştur. Ama Ermenilerin hemen hemen tamamı, misyonlara aldanmış ve vatana ihanet ederek, asırlarca huzur ve refah içerisinde yaşadıkları toprakları kana boyamak için silaha sarılmışlardır.

Maraş'ın işgali esnasında başta Amerikalılar ve İngilizler olmak üzere bütün misyonerler bütün imkanlarıyla işgalcilere hizmet için seferber olmuşlardır. Fransızlar Maraş'ı işgal ettiklerinde merkez karargah olarak Amerikalıların Protestan İlahiyat Okulunu seçmişlerdir. Ayrıca yine misyonerler, işgalciler ve Ermeni işbirlikçilerine bütün binalarını açmışlar ve her türlü hizmeti sunmuşlardır.

Şimdi misyonerlerin Maraş'taki en büyük "eserleri" olan Ermeni isyanlarına kısaca bakalım:

Ermenilerin İsyancıları

Misyonerlerin Maraş ve havalisinde yaklaşık 40 yıllık çalışmaları neticesinde Ermeniler isyana başlamışlardı. Maraş'ın Zeytunlu kasabasında 1878 yılında çıkan isyanda, kasaba yaklaşık 6 ay isyancı haydutların kontrolünde kalmış, bu zaman zarfında bu kasabada ve civar köylerinde yüzlerce Müslüman hunharca katledilmiştir. Bu isyancıların te'dibi, yani cezalandırılmaları gündeme gelince de Halep'teki İngiliz konsolosluğu devreye girmiş ve bu isyancıların en az ceza ile kurtulmalarını sağlamıştır.

Gerek İngiliz, gerek Fransız konsolosluk görevlileri ve diğer misyonerler, Ermenilere, Osmanlı devletinin kendilerine bir şey yapamayacağını, bütün Avrupa devletlerinin devreye girerek kendilerini kurtaracaklarını telkin etmekteydi. Bu propagandalar ve diğer faaliyetler neticesinde Zeytun'da 1895 yılında büyük Ermeni

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

isyanı patlak verdi. 1895 yılının Ekim ayında başlayan isyan 1896 yılının Ocak sonuna kadar devam etmiş ve bu isyan esnasında 20 bin civarında Müslüman hayatını kaybetmiştir. Ermenilerin toplam kaybı ise 125'tir. Maraş ve civarındaki Ermeni isyanları esnasında Ermenilerin kestiği Müslüman sayısı toplam 55 bin ile 60 bin arasındadır.

Zeytun'da 1895'teki büyük isyan kısaca şu şekilde cereyan etmiştir:

100 kişilik bir Ermeni komitesi 16 Eylül 1895'te Karanlıkdere denilen yerde toplanarak isyanın planını hazırlamışlardır. Plan gereğince ilk önce telgraf telleri kesilecek, daha sonra 6 bin kişilik Ermeni çetecisi Zeytun'a taarruz ederek kaymakam ve diğer devlet memurlarını esir edecek ve silahlarını alacaktı. Ermenilerin maksadı Zeytun'da bağımsız bir devlet kurmaktı. İngiltere'nin Halep ve Adana'da bulunan konsolosları da Ermenilere destek vermekteydi.

Zeytun ve çevresinde Baron Agasi adında bir Ermeni'nin başında toplanan Zeytun, Fırnıs, Keban, Sis, Landok, Karamanlı, Dönke, Sivilli köylerindeki Ermeniler de Baron Agasi'nin çetesiyle birlik oldular. Daha sonra Maraş, Antep, Halep, İskenderun, Adana, Haçin, Kayseri, Gürün, Sivas, Elazığ, Diyarbakır, Van, Bitlis taraflarındaki Ermenilerin de bunlara katılmasıyla isyancıların sayısı 15 bine ulaşmıştır.

Ermeniler 15 Ekim 1895 Pazar günü Zeytun Kışlası'na hücum etmişlerdir. Kışladaki askerler uzun çatışmadan sonra silahlarıyla birlikte teslim olmak zorunda kalmıştır. Ermeniler esir aldıkları 600'den fazla askeri öldürdüler. Birkaç askerin de derisini yüzdüler.

İsyancılar daha sonra civardaki köylere baskınlar yaparak, içerisindeki insanlarla birlikte evleri yakmışlardı. İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Currie, bölgedeki elemanlarından biri olan Mr. Barnham'ın 3 Şubat 1896 tarihli raporuna dayanarak , Zeytun isyanı ile ilgili hükümetine şu bilgileri aktarmıştır:

“Zeytun nehrinde Zeytunlular tarafından öldürülmüş, Türk askerlerinin cesetleri doludur. Zeytunlulardan biri dün 230 askeri katlettiklerini itiraf etmiş ve olayı nasıl gerçekleştirdiklerini anlatmıştır. Çoğunu ellerini bağlayarak baltalarla kafalarını yarmışlar veya kılıç ile keserek, silahla vurarak öldürmüşler, bazılarının ise ellerini ve ayaklarını parçalamışlardır.”

Zeytun'daki isyan bütün hızıyla sürerken, bu durumdan cesaret alan Maraş Ermenileri de olaylar çıkararak isyanı Maraş ve civarına yaymışlardır.

Eşkiyalar Nasıl Affedildi?

Osmanlı yetkilileri, isyan üzerine bölgeye mühim sayıda asker sevk etmiştir. Zeytun'a 3 Tabur Nizamiye ve Redif Taburu, 8 Tabur ile 4 dağ topu ve 100 süvari getirilmiştir. Askerler isyancılarla şiddetli bir çatışmaya girmiştir. Neticede isyancılar kuşatılmış ve teslim

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olmaları istenmiştir. Binlerce masum insanı katleden isyancılar zor durumda kalınca 3 Kasım 1895'te Halep'teki İngiliz Konsolosluğuna müracaatla, mühimmatlarının azaldığını bildirmişler ve İngiliz hükümetinin müdahalesini istemişlerdir.

İngiliz sefiri de Babiâli'ye (yani Osmanlı hükümetine), Zeytunlular teslim olurlarsa merhametli davranılmasını söylüyordu.

Zeytunlu isyancılar 24 Aralık 1895'te kuşatılmışken, müzakerelere memur edilen Halep'teki Rus, İtalyan, Almanya ve Avusturya'yı temsilen, Fransız ve İngiliz konsolosları 11 Ocak 1896'da Zeytun'a girmişlerdir. Burada askerleri ve vatandaşları eşkiya tarafından katledilen Osmanlı devleti âdeta devre dışı bırakılmış, yabancı konsoloslar Zeytun Ermenilerini kendi vatandaşları gibi savunmuşlardır. Konsolosların bu temasları esnasında kuşatma altındaki 10 bin eşkiyadan 5 bini Kilis tarafına kaçmıştır.

Uzun müzakerelerden sonra, 11 Şubat 1896 tarihinde barış imzalanmıştır. 15 maddelik bu "ibretlik" anlaşmanın metni şöyledir:

1) Zeytunlular, Hınçak Reislerini, Osmanlı Devletine teslim etmeyecektir.

2) İsyancılar Osmanlı toprağını terk edecektir. Osmanlı Hükümeti, altı hükümetin İstanbul'daki temsilcilerine, bu komitecilerin kendilerine gerekli saygı gösterilerek, sağ ve salim olarak Avrupa'ya kadar hareketleri ve masraflarının kendisi tarafından ödenmesini taahhüt edecektir.

3) Elçiler, konsolosları vasıtasıyla 6 Hınçak komitecisi hakkında, ikinci maddenin tam olarak uygulanmasını, (Avrupa tebaasına konsoloslarının yaptıkları şekilde) taahhüt edeceklerdir.

4) Yalnız Zeytunlular hakkında değil, oraya sığınmış köylüler, yolcular, Ermeni çeteleri hakkında da tam anlamıyla genel af ilan edilecektir.

5) Avrupa hükümetlerinin onaylamasıyla, Zeytun için bir vali seçilecektir.

6) Zeytun'daki güvenlik görevlileri, askerleri, hükümet memurları Zeytunlulardan olacaktır.

7) Zeytunlular, vergi borçlarını ödemeyecekler ve beş yıl için vergiden muaf tutulacaklardır.

8) Vergi, herkesin kudretine göre alınacaktır.

9) Zeytunluların hayatı, malı, şerefi ve din hürriyeti, Avrupa hükümetleri tarafından garanti edilecektir.

10) Zeytun'a sığınmış bütün Ermeni köylülerinin, Türkiye'nin başka yerlerinden gelerek oraya toplanmış bütün çetelerin sağ-salim yerlerine dönmelerini konsoloslar kontrol edeceklerdir.

11) Zeytunluların kışladan almış oldukları savaş silahları (martinler ve iki top) ancak şu şartlarla hükümete geri verilecektir: Hükümet Zeytun çevresindeki köylerde Türk ve Çerkeslerin elinde

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bulunan aynı cinsten silahları da alacak ve Zeytunluların kendilerine ait silahları yine kendilerinde kalacaktır.

12) Zeytunlular; yanmış olan kışlayı tekrar onarmayacaklardır. Bunu hükümet yapacaktır.

13) Osmanlı askerleri Zeytun'dan çıkacak, yalnızca bir bölük kalacaktır. Bu bölüğün de, Zeytun işlerine karışmaya, güvenliğin korunmasına katkısı olmayacaktır.

14) Müzakerede bulunan konsoloslar bu şartlar yerine getirilmeden önce Zeytun'dan hareket etmeyeceklerdir.

15) Avrupa hükümetleri, Maraş'ta konsolosluklar kuracaklardır. Bunların görevleri, Zeytun'un yeni idaresini denetlemek olacaktır.

Görüldüğü gibi, Batılı devletlerin araya girmesiyle, teröristler cezalandırılmak şöyle dursun mükâfatlandırılmışlardır. Bu durumun benzeri sonraki yıllarda da görülecektir. Meselâ Yunanistan, Batı Anadolu'yu işgal etmiş, işgal esnasında şehirleri, kasabaları ve köyleri yakıp yıkmış, binlerce masum insanı hunharca katletmiş, neticede denize dökülerek vatan sathından kovulmuşlardır. Ama masa başında, —tıpkı Zeytun'da isyan edenler gibi— kazanan taraf kendileri olmuştur.

Lozan anlaşmasına göre, Yunanistan; tıpkı Zeytunlu teröristler gibi bütün o tahribatlarına mukabil tek kuruş harp tazminatı ödememiştir. Öldürdükleri o binlerce masumun hesabı kendilerinden sorulmamıştır. Üstelik Batı Trakya'yı ve On İki Adaları almışlardır.

Batı ülkeleri aynı taktiği, terör hadiseleri çıkarttıkları bazı İslam ülkelerinde de devreye sokmuş ve teröristlere her türlü destek sözü vererek onları cesaretlendirmiş, onlara sözde bağımsız devlet olmaları ve müdahaleye maruz kaldıkları takdirde kendilerini ezdirmeyecekleri sözünü vermişlerdi. Ayrıca Mondros Mütarekesinden sonra, “anarşi ve terör var. Azınlıkların hayatı tehlikede. Biz insanların hayatlarını korumak için müdahale ediyoruz” deyip Maraş'ı, Antep'i, Urfa'yı ve diğer bölgeleri işgal etmeleri gibi; sözde “terörü önlemek için” Irak'ı ve Afganistan'ı işgal etmişlerdi. Ayrıca yine aynı taktikle, bazı ülkelerde iç isyan benzeri kargaşa çıkarttırıp, insanların ölmesi üzerine, bu defa BM'yi, NATO'yu devreye sokup o ülkelere müdahale etmenin planını yapmaktadırlar. Müdahale neticesinde tıpkı Zeytun'da olduğu gibi o ülkelerin idaresini bütünüyle devre dışı bırakıp, o ülkeleri tıpkı Sevr anlaşmasında olduğu gibi bölgelere ayıracak ve yandaşlarına devletçikler kurducak, ileriki zamanda da istediği yerin idaresini bütünüyle kendi ellerine alacaklardır.

Zeytun'daki anlaşmanın ardından isyanı çıkarıp yöneten teröristbaşı Agasi ile dört arkadaşı 23 Mart 1896 tarihinde Mersin

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Fransız konsolosluğundan teminat alınarak Fransız vapuruna binmişlerdir. Bu isyancılar, 26 Mart 1896'da Lind des Messageries gemisiyle Marsilya'ya gelmişler, limanda Londra Komitesi'nin bir delegasyonu ile bir gurup Ermeni tarafından karşılanmışlardır.

Zeytun'u ve civar köylerini kana bulayan bu teröristbaşılardan ikisi daha sonra Fransız posta vapuruyla Kıbrıs'a gitmiş, daha sonra diğer ikisi de bunlara katılmış, hepsi İngiliz gemici kıyafetiyle İskenderun'a gitmiş ve fesat çalışmalarına koyulmuşlardır.

Zeytun ve civarı ile Maraş'taki Ermeniler sonraki yıllarda da sık sık kargaşa çıkarmış, 1914'te bir kere daha isyana kalkışmışlardır.

Hep Vatana İhanet Ettiler

Maraş ve civarındaki Ermenilere bakıldığında, misyonerlerin o bölgeye gelişinden sonra hep vatana ihanet içerisinde oldukları görülmüştür. Tıpkı Medine'deki Beni Kurayza Yahudilerinin, Medine'nin müşrikler tarafından muhasara edildiği Hendek Savaşı esnasında Müslümanları arkadan vurmaya çalışmaları gibi, aynı vatanda yaşadıkları Müslümanları ve Osmanlı Devletini hep arkadaş vurmaya kalkışmışlardır. Tarihe "93 Savaşı" diye geçen 1877/1878'de Osmanlı-Rus savaşı esnasında, 1915'deki Çanakkale Savaşı esnasında, Birinci Dünya Savaşı esnasında ve daha sonraları Anadolu'nun düşman tarafından işgali esnasında hep düşmanlara destek vermiş, isyan ederek devletin takatini kırmaya çalışmış, vatani müdafa edenlerin işlerini zorlaştırmışlardır.

Ermenilerin bu şekilde vatana ihanet içerisinde oluşunu çok iyi değerlendiren ve Osmanlı topraklarını işgal etmeyi planlayan devletler, sırf Ermenilerden müteşekkil askerî birlikler meydana getirmiş ve bunları eğiterek Anadolu'nun işgali esnasında kullanmışlardır. Meselâ Fransa, 15 Kasım 1916'da Doğu Lejyonu'nun (Legion d'Orient) kurulmasına karar vermiştir. Fransa bu lejyonu kurarken Ermenileri Osmanlılara karşı kullanmayı düşünmüştür.

Doğu Lejyonu'nun bütün askerleri Ermeni idi. Bu lejyon Kıbrıs'ta teşkil etmişti. Bu Ermeni Lejyonu'nun eğitimi ve Lejyona silah tedariki büyük ölçüde İngilizlerin katkısı ile gerçekleşmekteydi. Bu lejyon civarında bir Ermeni manastırı bulunduğu için Magosa'nın kuzeyindeki Monarga (Boğaztepe) yakınındaki bir üsse yerleştirilmişti.

İngilizler adadaki Türklerin silahlarını müsadere edip bu lejyona vermişti. Böylece Türkler yerli Rumların kendilerine yönelik süregelen saldırılarına karşı savunmasız bırakılmıştı.

Kıbrıs'ta eğitim gören bu Ermeni Lejyonu'na Mısır'dan gelen İngiliz Seferi Kuvvetleri'nin silahları da verilmişti. Bu lejyonun silah ve teçhizatını satın almak, subay ve erlerin maaşını karşılamak için Amerika ve İngiltere'de kampanyalar düzenlenmekteydi. Çok sayıda Ermeni genci bu lejyona katılmak için Kıbrıs'a gelmiştir. Bunların

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

çoğu, eski Mısır Başbakanı'nın oğlu Boghos (Bogos) Nubar Paşa'nın düzenlediği kampanyalarda toplanmış gençlerdi.

İşte bu Fransız Lejyonu işgal esnasında Maraş'ta faaliyet göstermiştir.

Bütün bu anlattıklarımız, işgalin “alt yapısının” yıllar önce hazırlandığını, yaklaşık bir asır boyunca hazırlık yapıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Yani “Maraş İngilizler tarafından işgal edildi”, “Maraş Fransızlar tarafından işgal edildi” derken, bu işgal âniden ortaya çıkmış bir olay değildi. Bunun bilinmesi için bu olayları ve tarihî gelişmeleri naklettik.

Bu tarihî gelişmeleri göz önünde bulundurarak bir de günümüzde olup bitenlere bakalım:

Dün, “en sadık tebaa” diye bilinen Ermenileri Frankenştayn hikâyesindeki gibi azılı birer katile dönüştürmek için çalışmalar yürütenler, yakın geçmişte, ülkemizin en dindar vatandaşları olan Kürt kardeşlerimiz arasında yıkıcı ve bölücü faaliyetlerde bulunmuş, PKK örgütünü kurdurmış, ancak net bir şekilde ortaya çıktığı gibi, Müslüman Kürtlerin bu oyuna gelmemesi üzerine aynı örgüt çatısı altında 72 düvelden terörist getirerek Mehmedçiğin karşısına dikmişlerdir.

İslâma candan bağlı insanların aslâ hâin olamayacağını, vatana ihanet etmeyeceğini bilen dünün işgâlcisi ve bu ülkenin düşmanı güçleri, hâin yetiştirmek için bu ülke insanlarının imanını zedelemeye çalışmışlardır. İşte FETÖ terör örgütünü ortaya çıkaran bu düşünce ve bu düşünceyi hayata geçirmek için yapılan çalışmalardır. Ancak 15 Temmuz'da halkın gösterdiği şanlı direniş te göstermiştir ki, bu uğurda yapılan bütün çalışmalar da hüsrarla neticelenmiştir. Dün nasıl Sütçü İmam gibi kahraman bir vatan evladı, bir işgalciyi alnından vurarak, kurtuluş mücadelesini başlatmış, zafer yolunu açmışsa, kahraman Ömer Halisdemir isimli şehit astsubay da vatan haini darbeciyi alnından vurarak, bir işgal teşebbüsünü akim bıraktırmıştır.

Maraş'a Niçin Ehemmiyet Veriyorlar?

Bilindiği gibi Maraş, Şubat 1919'da İngilizler tarafından, daha sonra İngilizlerin çekilmesiyle 29 Ekim 1919'da Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Peki Maraş niçin işgal edilmiştir?

Maraş jeopolitik ve stratejik açıdan çok mühim bir yerdir. Ortadoğu'yu Orta Anadolu'ya bağlayan iki mühim geçit noktası vardır. Bunlardan biri Toros'lardaki Gülek Boğazı'dır, diğeri de Göksun üzerinden Kayseri yoludur. Her iki güzergâh ta Maraş topraklarından geçmektedir. Maraş'a hâkim olan, bu stratejik geçit noktalarını ele geçirmiş olur.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ayrıca Maraş, Asya ticareti için çok mühim bir mevkiye olan Suriye limanlarından Basra körfezine giden yolu da kontrol etmektedir.

Maraş, 1900'lü yıllarda ticaret ve kervan yollarını birleştiren Kayseri, Malatya, Antep Adana, Halep ve Antakya istikametlerinden gelen yolların kavşak noktasında bulunan bir şehirdir.

Maraş savunma stratejisi açısından da çok mühim bir mevkedir. Güneyden kuzeye geliyecek bir askerî hareket sırasında Maraş, son derece elverişli bir savunma hattı oluşturmaktadır. Çünkü Maraş'ın kuzey kısmındaki dağlık arazi bu bakımdan oldukça elverişlidir.

Misyonerlerin ve bu faaliyette bulunan devletlerin Maraş'la ilgilenmelerinin, buraya ehemmiyet vermelerinin bir diğer mühim sebebi de bu bölgede yaşayan Ermeni nüfustur. Farklı mezhepten de olsalar Ermenilerin Hıristiyan oluşunu göz önünde bulunduran bu devletler, onlara rahatça nüfuz ederek isyana hazırlayabileceklerini ve böylece Osmanlı Devletini içeriden çökertebileceklerini düşünüyorlardı. İşte bu sebepten, İngilizlerin ve Fransızların yanı sıra Amerikalılar ve Almanlar da 19. yüzyıl başlarından itibaren bölge ile ilgilenmeye başlamışlardır.

Maraş'ın İngilizler Tarafından İşgali

Maraş'ta İngiliz işgali 22 Şubat 1919 tarihine tekâbül etmektedir. İngilizler bu işgali Mondros Mütarekesi'nin 7. ve 24. maddelerine dayandırmışlardır. Bu maddeler şöyleydi:

7. Madde: "Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi bir sevkülceyş noktasını [stratejik noktayı], işgal hakkına haiz olacaklardır."

24. Madde: "Altı vilayette karışıklık zuhurunda bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgal hakkını İtilaf Devletleri muhafaza ederler."

Gerçekte bu maddeler, kurtla kuzu masalında olduğu gibi trajedi-komik birer bahaneden başka bir şey değildi.

İşin doğrusu şuydu: Osmanlı'yı tarih sahnesinden silme ve Osmanlı mülkünü paylaşma planları çok önceden yapılmıştı. Bu planlardan birisi de 9 Mayıs 1916'da İngiltere ile Fransa arasında imzalanan "**Sykes-Picot Anlaşması**"dır. İngiltere'yi temsil eden Sir (sör) Mark Sykes ile Fransa'yı temsil eden General Picot'un isimleriyle anılan bu anlaşmaya göre; Fransızlar Çukurova ile İç Anadolu bölgesini, İngilizler ise Ortadoğu'nun en mühim kısımlarını alıyordu. Anlaşmada diğer müttefikler de unutulmamıştı. Buna göre, Yunanlılara Doğu Trakya, Ruslar'a ise İstanbul verilmişti.

17 Nisan 1917'de "Osmanlı Pastası"na bir başka ortak daha çıkacaktı. Bu tarihte toplanan "**Saint Jean de Maurienne**

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Konferansı’nda İtalyanlara İzmir ve Anadolu sahilleri vaad edildi. Buna mukabil de İtalya müttefiklerin safında savaşa girecekti.

İngiltere ile Fransa, Rusya’da Bolşevik ihtilali patlak verince Rusya’ya verdikleri sözleri hatırlamaz gözüksüler. Bunun üzerine komünist hükümet 22 Kasım 1917 tarihinde kapalı kapılar arkasında yapılmış olan “Osmanlıyı paylaşma görüşmelerini ve anlaşmalarını” kamuoyuna açıkladı.

İşte “kurtlar” bu şekilde kapalı kapılar ardında “hasta adam”ın mirasını paylaşırken, hasta adam denilen Osmanlı “sekerât anında” bile canını dişine takmış, yedi cephede birden savaşmakta ve teslim olmayı düşünmemekteydi.

Ne var ki, Osmanlı devletinin müttefikleri olan Almanya ve Avusturya mağlubiyeti kabullendi ve anlaşmaya hazır olduğunu açıkladı. Osmanlı hükümeti de daha sonra onların bu kararına uydu ve neticede, tarihimizin en kara sayfalarından biri olan “Mondros Mütârekesi” 30 Ekim 1918 tarihinde imzalandı.

Anlaşmanın 25. Maddesine göre, 31 Ekim 1918 öğle vakti çarpışmalara son verilecekti. Ne var ki İngilizler bu maddeyi hiçe saymıştı. Birinci İngiliz ordusuna mensup bir süvari fırkası General Cassel kumandasında 4 Kasım 1918’de Musul’u işgale başladı. Ardından işgaller peş peşe geldi.

İngilizler; 8 Kasım 1918’de Musul’un işgalini tamamladı. 10 Kasım’da Çanakkale’yi ve 13 Kasım’da bütün Boğaz istihkâmlarını işgal etti. Trakya bölgesine önce Yunan, sonra Fransız birlikleri gelmeye başladı.

Fransız birlikleri ile bu birliklere öncülük eden Ermeni milis güçleri; 11 Aralık’ta Dörtöyol, 17 Aralık’ta Mersin, 21 Aralık’ta Adana, 27 Aralık’ta da Pozantı’yı işgal etti. Bu işgaller esnasında Fransızlardan cesaret alan Ermeniler katliâmlara giriştiler. Adana ve havalisinde binlerce masum insanı hunharca katlettiler. Fransızlar da onlardan aşağı kalmadı.

İngilizler, 19 Aralık’ta Batum’u, bir ay sonra da Kars’ı, 27 Aralık’ta Kilis’i, 15 Ocak 1919 günü Antep’i işgal etti.

Bu işgallerden önce İngilizler, herhangi bir mukavemetle karşılaşmamak için Çukurova Bölgesine çekilmiş olan orduların ya lağvedilmesini, ya da geri hatlara çekilmesini istemişti. Bunun üzerine, 7 Kasım 1918’de İskenderun’da bulunan 7. Ordu ile Yıldırım Orduları lağvedildi (dağıtıldı). İngilizler bunu yeterli görmedi. Adana’daki 2. Ordunun da dağıtılmasını istediler. 15 Aralık 1918’de bu ordunun da lağvedilmesinden ve merkezini Pozantı’nın kuzeyine kaydırmasından sonra İngilizlerin işgalleri başlayacaktı.

Silahların Bir Kısmı Kaçırıldı

İşgal sırası Maraş’a gelmişti. Bunu öğrenen Yıldırım Ordusu Kumandanlığı, 15 Şubat 1919 tarihinde Maraş Askeri

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kumandanlığına bir telgraf çekerek, Maraş'taki askerî ağırlığın Ceyhan nehrinin batısı taraflarına çekilmesini ve bu işin 22 Şubat'tan evvel bitirilmesini emretti. Bunun üzerine, şehir ve köylerdeki hayvanlar toplattırıldı ve alelacele Maraş'taki silahlarla cephaneler batı köylerinden dağlık olan Süsükürdü ve Köşürge'nin ormanlıkları arasına yerleştirildi. Ne var ki bu mesele halk arasında duyulmuştu. Bunun üzerine İngilizler'in Maraş'a gelişlerinde bunu öğrenip silah ve cephanelere el koyacakları düşünülerek bu ağırlıklar bilahere Kayseri'ye gönderildi. Kışlada kalan mir miktar silah ise İngilizlerin işgalinden sonra şehirden kaçırılmak istendi ise de bunda başarılı olunamadı.

Kışladaki bu silahlar Halfeti'ye kaçırılacaktı. Ancak bu operasyonda çok tedbirsiz davranıldı. Silahlar odun yüklenir gibi hayvanlara yüklendi ve üzerleri tam örtülmeden şehrin ortasından geçirilerek dışarı çıkarılmak istendi. Bunun gören Ermeniler İngilizlere ihbarda bulundu. İngilizler devriye çıkartarak bu silahları şehrin dışında yakaladılar. İngilizler bu hâdisenin ardından kışlayı işgal ederek bütün silahlara el koydular. "Bütün bu silahları İstanbul'a gönderiyoruz" dediler. Ama bu bir yalandan ibaretti. Bu silahlar savaş sırasında Ermenilerin elinde görülecekti.

Maraş İçin En Kara Gün: 22 Şubat 1919

Çukurova Bölgesinin ve Güney'de Kilis ile Antep'in işgalinden sonra sıranın Maraş'a geldiği kulaktan kulağa yayılmaya başlamıştı. Bazı köylüler, İngilizlerin Maraş'a gidişini engellemek veya en azından geciktirmek için Pazarcık'la Narlı köyü arasındaki Aksu köprüsünü yıkmışlardı.

Antep'ten yola çıkan İngilizler, yolları tamir ede ede ilerliyorlardı. Aksu'ya gelince dar bir köprü kurdular ve oradan geçerek ilerlemeye devam ettiler.

Maraş'taki Ermeniler, İngilizlerin geleceğini günler öncesinden haber almışlardı ve onları karşılamak için hazırlıklara girişmişlerdi. 1895 ve 1914'teki isyanlara katılmış olup ta sürgüne gönderilmiş olan Ermeniler de İngiliz ordusuyla birlikte dönüyorlardı ve bunlar geçtikleri yerlerde büyük taşkınlıklarda bulunuyorlardı.

İngiliz Ordusu 22 Şubat 1919 günü Maraş'a girdi. Bu gün Maraşlılar için tarihlerinin en kara günü idi. O gün Müslümanların tamamı kanlı gözyaşı dökmekteydi. O manzaraya tahammül etmek mümkün mü idi?

Ermeniler İngiliz bayrakları ile Ermeni bayraklarını sallıyor, birçoğu ellerindeki çiçek buketlerini İngiliz askerlerinin üzerine serpiyordu. Bu kalabalığın en önünde ise Trasantı rahiplerinin bandosu vardı ve bu bando Ermeni marşları çalıyordu. Papazlar ön saflarda yerlerini almıştı.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bu kalabalık, en önde bando, onun arkasında Ermeniler ve onların arkasında İngiliz birliği olmak üzere Şeyhadil cihetinden şehre girdiler. Ermenilerin taşkınlığı son safhaya gelmişti: “Yaşasın İngilizler! Yaşasın Ermeniler! Kahrolsun Türkler!” diye bağıyor, bu manzarayı gözyaşları içerisinde seyreden Müslümanlara ağza alınmayacak küfürler savuruyor ve silahlarını göstererek kesme ve öldürme işaretleri yapıyorlardı.

Halk çok büyük şaşkınlık içerisindeydi, gördüklerinin bir kâbus olup olmadığını düşünüyorlardı. Böyle bir manzarayı rüyalarında görseler inanmazlardı. Onlar tarih boyunca esaret nedir görmemişlerdi. Hele düne kadar ehl-i zimme denilen ve el üstünde tutulan bir tâifenin böyle küstahlaşacağını hayal bile edemezlerdi.

Albay Max Andriyo kumandasındaki bu 600 kişilik askerî birliğin 360'ı süvari atlı, 240'i piyade idi. Bu erlerin bir kısmı Müslüman Hintlilerden oluşmaktaydı. Bu durum İngilizlerin ne kadar sinsi, ne kadar öldürücü, ne kadar dehşetli bir politikaya sahip olduğunu göstermekteydi.

İngilizlerin işgallerde tâkip ettikleri politika şuydu: Müstemleke yapmak istedikleri yerlere ora halkının mizacına uygun kuvvetler göndermek. İşte bunun için Maraş'a Hintli Müslüman askerleri getiriyorlardı. Maksatları, halkın efkârını okşamak suretiyle, sözde İngiliz hükümetinin âdil bir idare güdeceğini telkin etmekte.

İngilizler bir memleketi tamamıyla esaret altına almaya karar verdikleri zaman, bu işi başarmak için hiç acele etmezler, tıpkı verem hastalığı gibi davranırlardı. Yani verem mikrobunun girdiği vücudu içten içe sarması gibi, kendileri de bu yolu izlerlerdi. Hastalığın bütün vücudu istedikleri gibi sardığını hissettikleri an, yani kamuoyunun uyduğuna kanat getirdiklerinde, rahatça işlerini görür ve insanı âdeta güldürerek öldürürlerdi. Tıpkı “efendilerinin” emrine uyararak Maraş'a gelen ve Müslümanları esir etmeye çalışan bu “sözde Müslümanların” mânen, ruhen ölmüş, çürümüş olması gibi...

“Sözde Müslümanlar” dedik. Zira fıkıh kaidesidir:

“Müslümanlara hücum eden, bir İslam beldesini işgal eden / işgal etmek isteyen küffâra, yardımın hangi çeşidiyle olursa olsun yardım eden, onlar gibi kâfir olur.”

İngilizler Çanakkale önlerine de sömürgeleri ülkelerden devşirdikleri sözde Müslüman askerleri getirmişlerdi. Ama işte İslâmın hükmü gayet net: kâfirlerin safında Müslümanlara karşı savaşılan bu uşakların Müslümanlıkla zerre kadar alâkaları kalmamaktadır. Çanakkale'de Mehmedciğin “Allah! Allah!” diye savaştığını, Maraş'ta camileri, minareleri ve halkın Müslüman olduğunu göre göre, hâlâ kâfire hizmet edenler, onlar gibi kâfir olur. Onlara artık Müslüman denilemez. Denilse denilse “mürted” ve “münafık” denilir. Bir de Namık Kemal'in dediği gibi;

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

**“Muîn-i zâlimin dünyada erbâb-ı denaattir
“Köpektir zevk alan sayyâd-ı bünsafa hizmetten”**

Yani günümüz Türkçesiyle söyleyecek olursak;

*“Zalimin yardımcıları, yordakçıları, alçak, aşağılık
kimselerdir.*

“İnsafsız avcıya hizmet etmekten zevk alan, köpektir.”

İngilizler kendilerini karşılayan Ermenilerle birlikte kışla önüne gelince, kışlayı bekleyen askerlerin başındaki Mülâzım (Teğmen) Cemal derhal kılıcını çekti ve oradaki bir bölük askere silahbaşı emri verdi. Bunu gören İngiliz kumandan alayın istikametini değiştirtti. O arada İngiliz komutan nizamiye nöbetçisi askere birkaç altın bahşiş vermek istedi. Nöbetçi, **“Ben istemem. Allah bana dinimi, imanımı versin”** diye komutanı tersledi.

Komutan askerlerini yerleştirmek üzere oradaki kayısı bahçesi sahibi Aliş Hacı'ya üç aylık kira olarak 15 bin altın teklif ettiyse de Aliş Hacı kabul etmedi. Neticede İngiliz askerler Amerikan Kolejini karargâh yaptı. Bazı askerler koleje, bazıları ise Ahırbaşı Kilisesine, Ermeni Katolik kiliselerine ve şehrin doğusundaki Alman çiftliğine yerleşti.

Maraş'ta yayılan haberler doğruduydu. İngiliz Başbakanı Loyd George'nin 15 Eylül 1919'da kabul edilen teklifine göre, İngilizler 1 Kasım 1919'dan itibaren Klıkya ve Suriye'den çekilecekler, Sykes Picot çizgisinin batısındaki garnizonlar Fransızlara teslim edilecekti. Buna dayanılarak 17 Eylül 1919'da İngilizlerle Fransızlar arasında “Suriye İtilafnâmesi” adı altında bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre; Musul ve havalisini kendi işgali altına alan İngilizler, Maraş ve çevresini Fransızlara teslim edeceklerdi. İngilizler bu anlaşma çerçevesinde, 1 Kasım 1919'da şehri terk etti. Böylece Maraş'taki İngiliz işgali yaklaşık 8 ay devam etmiştir.

Fransızların geleceğinin kesinleşmesi üzerine şehrin bazı tanınmış simaları 28 Ekim 1919 Salı günü Maraş'tan ayrılarak Elbistan'a gitmişlerdi. Bu simalar, dışarıdan Maraş'taki mücadeleye destek olacak, silah cephane ve erzak temin edeceklerdi.

Fransızların Maraş'ı İşgali

Fransızların geleceğini öğrenen Ermeniler, hummalı bir şekilde karşılama hazırlığına girişmişlerdi. Terzilerini gece gündüz çalıştırarak Ermeni ve Fransız bayrakları hazırlatmışlardı. Osmaniye'den Doktor Artin 28 Ekim 1919'da Hırlakoğlu Agob'a bir telgraf çekerek, “Yarın misafirlerimizle birlikte Maraş'tayız” demişti. Bu telgrafı alan Ermeniler faaliyetlerini arttırdılar, karşılama merasimi hazırlığını tamamladılar.

Ermeniler karşılama törenleri için bando ve mızıkalar hazırlamışlardı. Bunu yeterli görmüyorlardı. O günün şerefine davulların çalmasını, bütün Maraş'ı inletmesini istiyorlardı. Şehirdeki

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

düğünlerde ve şenliklerde davul ve zurna çalanlara “abdal” denilirdi. Abdallar bir esnaf sınıfı gibiydi ve başlarında da bir ağa vardı. Maraş Ermenilerinin elebaşısı olan Hırlakyan Agop, abdalların ağası olan Halil Ağayı huzuruna çağırtmış ve ona durumu anlatmıştı Ertesi günü şehre Fransız işgal kuvvetleri gelecekti. Onların gelişi esnasında davul-zurna çaldırmak istiyorlardı. Halil Agaya davul çalmasına karşılık on madeni lira vereceklerdi. Yapılan bu teklif karşısında canı çok sıkılan ve öfkelenen Halil Ağa sert bir şekilde bu teklifi reddetti. İlk başta bunun pazarlığı kızıştırmak için olduğunu zanneden Agop paranın miktarını 20 altına çıkardı. Halil Ağa daha da sinirlendi ve şu cevabı verdi:

“Bu para meselesi değildir. Din bahsidir. Sen şu kasnağımın içini altın ile doldursan bile bu tokmak bu davula vurmayaacaktır. Ben din kardaşımın bağına çomak sokamam.”

Bu cevap karşısında şaşkına dönen Hırlakyan Agop, Halil Ağayı tehdit etti: “Bu yaptığın unutulmayacaktır Halil Ağa. Fransızlar gelsin, bunun hesabını senden soracağım.”

Halil Ağa istifini bozmadan şu cevabı verdi:

“Gün doğmadan neler doğar, göreceğiz bakalım.”

29 Ekim 1919 Çarşamba günü, yine Maraşlılar için kara bir gündü. Yüzbaşı Jolie bir kısım kuvvetle şehre girmişti. Asıl kuvvet ertesi günü, yani 30 Ekim’de geldi. Bu Fransız birliği, dört yüz Ermeni, bin Fransız ve beş yüz Cezayirli askerden müteşekkildi. Başlarında da Fontaine isimli bir subay vardı.

Ermenilere yapılan karşılama merasimi, İngilizlere olduğundan daha parlaktı. Yine bando marşlar çalıyor, askerlere çiçek buketleri veriliyor, yine sloganlar atılıyordu. “Yaşasın Fransızlar ve Ermeniler, kahrolsun Türkler!” diye bas bas bağıyorlardı. Ermeni kadınları ve kızları da yollara dökülmüştü. Bazıları da evlerinin damlarından askerlere çiçekler atıyor, alkış çalıyorlardı. Ermeniler daha da azgınlaşmıştı. İslamî değerlere sövüyor ve rastgeldikleri Müslümanların namusuna dil uzatıyorlardı. “Minarelere çan takacağız! Karılarınızı alacağız!” diyorlardı.

Maraş halkı şaşkındı. Şok içerisindeydi. Onlar dedelerinden, atalarından hep muhteşem bir devletin hikayesini dinlemişlerdi. O devlet ki İlä-yi Kelimetullah için, yani Cenab-ı Hakın ismini yüceltmek ve hükümlerini bütün yeryüzünde hâkim kılmak için cihad kılıcını kuşanmış, düzinelerle devleti haraca bağlamış, hepsine diz çöktürmüştü.

İslâmiyet’te devlet kurmak ve devlet reisinin riyasetinde cihada gitmek Farzdı. Müslüman devletsiz yaşayamazdı. Maraşlılar şöyle düşünüyordu:

“Bir devletimiz var. Yaralı da olsa var. Halife var. Ordumuz var. Onlar bizi bu durumda bırakmaz. Er geç bizi kurtarır.”

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

O günün şartlarını düşününüz: Haberleşme imkanları sınırlı. Dünyada ve civarda olup bitenleri öğrenme imkanları kısıtlı.

Sütçü İmam'ın Çaktığı Kıvılcımın Değeri

Maraş halkı acı gerçeği gün geçtikçe öğrenecekti. Bu düşman zulmünden o an için kendi imkânlarıyla kurtulacaklardı. Ya da bu gözü dönmüş düşmanın hışmı altında yok olup gideceklerdi.

İslam fıkhnın temel hükümlerinden biri de şuydu:

“Bir İslam beldesi kâfirler tarafından işgal edildiğinde cihad etmek, o beldedeki her Müslümana farz-ı ayn olur. Şayet o beldedeki Müslümanların düşmanı defetmeye güçleri yetmezse o vakit, cihad yeryüzündeki bütün Müslümanlara Farz-ı ayn olur.”

Her Müslümanın bildiği bu hükümleri hatırlatacak, âdeta damarlarda donup kalmış kanı harekete geçirecek, insanları şoktan kurtaracak, kâbustan uyandıracak bir patlama, bir kıvılcım gerekli. İşte Maraş'ta bir isim bu kıvılcımı çaktı: **Sütçü İmam...**

O zamana kadar kendi halinde yaşayan bu mütevazı insanın yaptığı bir kahramanlık hamlesi, bütün mazlumları uyandırdı. Ye's bulutlarını bir anda dağıtıverdi. İstiklâl meşalesini tutuşturdu.

Maraş'taki, Antep'teki, Urfa'daki şanlı mücadeleleri, Kurtuluş Savaşını, Çanakkale savaşlarını ve tarihimizdeki bütün savaşları, şehidlerimizi anlayabilmek için o inancı, o ruhu çok iyi kavramak lazımdır. Yoksa bütün anlatılanlar kuru birer hikâyeden ibaret kalır.

Cihadın Gayesi ve Hükümü

İnsanın bu dünyaya gelişinin aslî gayesi Allahu Azimüşşan'ı tanımak, ona hakkıyla kulluk ve ibadet etmektir. Allahu Teâla kendisini tanıyan Mü'minleri yeryüzünün halifesi kılmıştır. Mü'minin aslî gayesi, Allahu Azimüşşan'ın koyduğu tekvinî kanunların icrasıyla nasıl âlem âhenkle, huzur içerisinde çalışıyorsa; yine Allah'ın koyduğu teklifi kanunlarla insanların huzur içerisinde yaşamasını sağlamaktır. Peygamberlerin geliş gayeleri de budur.

Cihadın aslî gayesi, insanların İslamiyetle tanışmasının önünde sed olan kâfirleri önce İslama davet etmek, kabul etmedikleri takdirde onların sed oluşunu ortadan kaldırmak, onlara diz çöktürmektir. İşte tarihteki büyük İslam devletleri bunu yapmıştır. Bu devletlerden biri de Osmanlı Devletidir.

Allahu Teâlâ, Mü'minlere iki vatan hazırlamıştır. Biri bu dünya, biri de Âhiret yurdundaki Cennet... Bu dünya âhiretin tarlasıdır. Ölümün, elemin, kederin olmadığı Cennet'i kazanmak için bu dünya hayatını çok iyi değerlendirmek gerekir. İnsanı Cennet'e ulaştıracak amellerin en faziletlisi de Allah yolunda, İslâmın, Kur'anın hâkimiyeti için canını feda etmektir ki, bunun ismi, şehitliktir.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Şehitlik mertebesini kazanmanın en sâlim yolu ise cihaddır. Bu bakımdan Kur'an'ı Azimüşşan'da cihad üzerinde çok durulmuştur. Cihadla ilgili âyet-i kerime sayısı 350'den fazladır.

Cihad, tıpkı, namaz, oruç, hac, zekat gibi "farz"dır. Fakat bu farziyet bazen farz-ı ayn, bazen farz-ı kifaye olmaktadır. Şimdi fıkıh kitaplarına bakarak cihadın hangi durumlarda farz-ı kifaye, hangi durumlarda farz-ı ayn olduğunu görelim:

Farz-ı Kifaye olan Cihad: "Kâfirler, kendi beldelerinde bulunup Müslümanlarla savaşmayı kastetmeseler, bu durumda o kâfirlerin gücünü kırmak ve o beldelerde Kur'an'ı hakim kılmak için o kâfirlere karşı savaş açmak farz-ı kifayedir. Eğer bütün Müslümanlar bu durumda kâfirlere karşı savaş ilan etmeseler, hepsi âsi olurlar. Eğer bir grup onlarla savaşsalar ve İslâmiyetin kâfirlere karşı savaş emrini hakkıyla yerine getirirler; diğerlerinden bu vecibe sâkıt olur [düşer]. Eğer bunlar bu vazifeyi tek başlarına yapamıyorsa, diğerlerinin onları takviye etmesi ve onlara yardımında bulunması da farzdır." (el-Envâr, 2 / 348; Mir'âtü'l Cihad, 1 / 177)

İslâm âlimleri, cihadın farz-ı kifaye olduğunu açıklarken şu noktayı hasseten ikaz ederler:

"Şunun bilinmesi lazımdır ki; cihâd eden tâife, düşmana karşı kâfi derecede güç ve kuvvete sahip ise, diğer Müslümanlardan farziyyet sâkıt olur. Yoksa, düşmana karşı kâfi derecede bir güce sahip olmayan bir tâifenin, yeryüzünün herhangi bir yerinde mücerred cihâd için kıyama, diğer Müslümanlardan bu farziyyeti iskât etmek değilidir. Eğer o taifenin gücü kâfi değilse; onlara yardım etmek, diğer Müslümanlara da farz olur." (el-Cihâdu Fi Sebilillah 1/ 63)

Farz-ı Ayn Olan Cihad: "Kâfirler, Müslümanların bulunduğu memlekete girseler; bu durumda o beldenin ahâlisine kâfirlerle savaşıp onları defetmek farz-ı ayn olur. Böyle bir durumda zengine, fakire, köleye, düşmanları defetme güçleri varsa -kocalarının izni olmadan- kadınlara da kâfirlerle savaşmak farzdır. Hattâ, imkan derecesinde köre, hastaya ve topala da kâfirlere kendilerini öldürmeye kastettikleri takdirde güçleri nisbetinde onlarla savaşmak farzdır." (el- Envar 2/ 348)

Cumhûr-u fukahâyâ göre, gelecek hallerde dahi kâfirlerle savaşmak, Müslümanlara farz-ı ayn olur:

Birinci Hâl: İslâm ordusu ile küffâr ordusu karşı karşıya geldiği zaman, artık orada bulunan her Müslümana cihad farz-ı ayn olur. Bu durumda cepheden kaçmak haramdır ve ekberü'l kebâirdendir (en büyük günahlardandır.) Harpte sebat gösterip, düşmanla savaşmak ise, oradaki herkese farzdır.

İkinci Hal: Düşman ordusu, bir Müslüman tâifesine âniden saldırdığı zaman, bu durumda cihâd, orada bulunan herkese farz-ı ayn olur. İster kadın, ister muktedir çocuk, ister yaşlı, -kim olursa olsun-

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

her Müslümana, kuvveti dahilinde müdafaada bulunmak farz-ı ayn olur. Eğer bu Müslüman tâifesi tek başıyla düşmanı mağlup etmek gücüne sahip değilse; onlara yardıma koşmak, yakınındaki diğer Müslümanlara da farz-ı ayndır.

Üçüncü Hal: İmam-ı a'zâm (halife), bir Müslüman tâifesine, “Benimle beraber Allah yolunda cihada katılıp seferber olun!” diye cihada davet ettiği zaman; kesin bir özrü olmayanların bu davete icabet etmeleri, yani cihada katılmaları farz-ı ayn olur.” (Mir'âtül-Cihâd 1/ 184)

Bu hükümleri hatırlayınca, yakın tarihte cereyan eden birçok hâdiseleri daha iyi anlamaktayız. Meselâ;

Çanakkale Savaşı esnasında henüz bıyığı bile terlememiş gençlerin, hatta çocukların Çanakkale cephesinde savaşmasını...

Anaların, bacıların Kurtuluş Savaşı esnasında sırtlarında cepheye mermi taşımalarını, silah fabrikalarında çalışmalarını...

Antepçilerin Maraşlı kardeşlerinin, Maraşlıların Antepçiler kardeşlerinin imdâdına koşmalarını...

Antep, Maraş ve Urfa'da yediden yetmiş herkesin Fransızlara karşı savaşmasını...

Sütçü İmam'ın rovelverini çekerek kurşunu kâfirin alınının ortasına yapıştırmasını...

Şimdi yine Maraş'a dönelim ve olup bitenleri nakletmeye kaldığımız yerden devam edelim:

Sütçü İmam, Namusa Uzanan Eli Nasıl Kırdı?

31 Ekim 1919 Cuma günüydü. İşgal ordusuyla birlikte gelen Ermeni askerler ve onların gelişinden cesaret alan diğer Ermeniler iyice azgınlaşmışlardı. Çarşıda pazarda, mahalle aralarında dolaşiyor, karşılına çıkan Müslümanlara küfürler savuruyor, hakaretler ediyorlardı.

Vakit ikinci ile akşam arası idi. Fransız ordusuna mensup Ermeni asıllı askerler Uzunoluk Çarşısından geçerken, oradaki tarihi hamamdan çıkıp evlerine giden çarşaflı peçeli Müslüman hanımlarını gördüler. Yollarını değiştirerek kadınların inmekte olduğu küçük meydana saptılar. Bu askerlerden biri; **“Burası artık Müslümanların değildir. Fransız memleketinde ise çarşaf ve peçe ile gezilmez!”** dedi ve bunu derken de elini uzatarak o iffet timsali hanımın peçesini yırttı.

Peçesi yırtılan kadın bayılarak yere yığılmıştı. Diğer kadınlar ise feryad etmekteydi. Kadınların seslerini işiten az ilerideki kahvede oturan halk koşarak olay yerine gelmiş ve derhal kadınlarla askerlerin arasına girmişlerdi. İlk önce onlara nasihat ederek edeplerini takınmalarını ve şirretlik etmeden yollarına devam etmelerini söylediler. Bu sözler karşısında Fransız üniformalı askerler daha da küstahlaştılar. Silahlarını kalabalığın üzerine doğrularak ateş etmeye

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

başladılar. Atılan kurşunlar iki kişiye isabet etmişti. Gaffar Kabuloğlu Osman ile Çakmakçı Said'e... Bunlardan Çakmakçı Said'in yarası ağır olduğundan yere yuvarlanmıştı.

İşte tam o sırada, **“Yeti artık yaptığınız kâfir dölleri! Bre köpekler! Bugün namus günüdür!”** diye top güllesi gibi patlayan bir ses duyuldu. Peşinden de bir silah sesi. Atılan kurşun, Müslüman hanımın peçesini yırtan ve Said'i yaralayan en azgın askere isabet etmiş ve onu yere sermişti. Oradaki herkes kurşunun atıldığı tarafa baktı. Maraş'ta cihad meşalesini tutuşturacak bu “ilk kurşunu” sıkan Sütçü İmam, hâlâ elinde silahı yolun öte yanında duruyordu. Sonradan etrafın da telkini ile diğer Fransız askerleri gelmeden önce olay mahallinden hızla uzaklaştı.

O gün yaralanan Çakmakçı Said daha sonra aldığı yaranın tesiriyle şehit oldu. Sütçü İmam'ın vurduğu yaralı Ermeni asker otomobil ile hastaneye kaldırıldı ama kurtarılamadı ve orada öldü. Ermeniler ve Fransızlar ertesi günü ölen bu Ermeni için büyük bir cenaze alayı tertip ettiler ve böylece Maraşlılara gözdağı vermek istediler. Ne var ki, Maraş'ın bu yiğit insanları Sütçü İmam'ın tek bir kurşunla verdiği mesajı almıştı. **Maraş kendilerine mezar olmadan bu kâfirlere gülzâr olmayacaktı.** Son fertlerine kadar vuruşacak ve kâfirleri yurtlarından kovacak, tekrar istiklâllerine kavuşacaklardı. O gün bütün Maraş'ta cihad ruhu uyanmıştı. “Bir kişi ne yapabilir?” dememek lazım. Şuurlu, basiretli, ferasetli, yiğit bir insan, sırası gelince bir memleketin kurtuluşuna öncülük edebilir, vesile olabilir. İşte Sütçü İmam böyle bir şahsiyetti. Gerçi o günden sonra her bir Maraşlı bir Sütçü İmam olacaktı, ama biz bu mütevazı kahramanı biraz daha yakından tanıyalım:

Sütçü İmam Kimdir?

Sütçü İmam baba tarafından Kireççizadeler'den, anne tarafından da Tiyeklizadeler'dendi. 1934'te soyadı kanununun çıkarılışından sonra bu aile Türkkorur soyadını alacaktı.

Maraş'ın Bektutiye (Fevzi Paşa) mahallesinden olan Sütçü İmam 1872'de dünyaya gelmiştir. Babası Kireççizade Ömer Efendi, annesi Tiyeklioğlu'ndan Emine Hanımdır.

Sütçü İmam'ın asıl adı Ali'dir. Bazı belgelerde ismi “Hacı” ve “İmam” olarak geçmektedir. Ancak asıl adı unutulmuş, bütün Maraşlılar tarafından **“Sütçü İmam”** diye tanınmıştır. Kendisi Uzunoluk Caddesinin kenarında ufacık bir dükkanda süt ve simit satarak geçini temin ediyor, dükkanının karşısındaki Uzunoluk mescidinde ise imamlık ve müezzinlik yapıyordu.

Her gün ufacık dükkanını Besmele ile açar, mangalı yakar, süt kazanını mangalın üzerine kordu. Dükkanında bir iki peyke, birkaç sandalye ve birkaç çanak ve bardak vardı. Sütünü kaynatır, simitle birlikte müşterilerine verirdi. İşte maişeti için yaptığı işi ile,

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Allah rızası için fahrî olarak yaptığı işi kendisine isim olarak verilmişti. Gâvura silah sıkmadan önce de herkes onu “Sütçü İmam” olarak tanımaktaydı. Halim Selim, dost canlısı biriydi. Herkes onu çok severdi.

Sütçü İmam, şehrin İngilizler tarafından işgal edildiği gün gözyaşlarına hakim olamamıştı. O gün düşman askerlerinin şehre girişini ve Ermenilerin onları çiçeklerle, alkışlarla karşılamasını görmüş ve bu manzara karşısında çok kederlenmişti. O günden sonra artık onun yüzünün güldüğünü gören olmamıştı. Her zaman derin derin düşünürdü.

Fransızların geleceğini öğrendiği an kararını vermişti. Bu böyle olmayacaktı. Kâfirlerle mücadele edilmeliydi. Şehirdeki âlimlerden temel dinî bilgileri öğrenmiş olan Sütçü İmam, yakınlarına, cihadın artık farz-ı ayn olduğunu ve hazırlık yapmaları gerektiğini söylüyordu. Kendisi de bir Karadağ tabanca almıştı ve tabancasını devamlı yanında taşıyordu.

31 Ekim Cuma günü de tabancası yanındaydı. Gözünün önünde peçeye el uzatılması karşısında artık beklenen anın geldiğine karar verdi ve “Bismillah” diyerek tetiği ateşledi ve Artin isimli kâfiri yere serdi.

Olay yerinden hızla uzaklaşan Sütçü İmam doğruca arkadaşı Nalbant Bekir’in yanına vardı. Ondan emanet bir at aldı. Ahır Dağı üzerinden Bertiz köylerinin yolunu tuttu. İncebel denilen mekide Süleymanlı’dan (Zeytun) gelmekte olan bir Fransız müfrezesiyle karşılaştı. Fransızlar Sütçü İmamı durdurdular ve üzerini aradılar ve silahı buldular. “Sen kimsin, bu silahı niye taşıyorsun?” diye sordular. Sütçü İmam şu cevabı verdi:

“Ben bağ bekçisiyim. Bağ sahipleri hırsızlara karşı bağlarımı korumam için bu silahı bana verdiler”

Fransız askerler silahı aldılar ve Sütçü İmamı serbest bıraktılar. Sütçü İmam yoluna devam ederek Bertiz’in Ağabeyli köyündeki Bayazıdoğlu Muharrem’in yanına gitti.

Hadisenin olduğu sırada 47 yaşında olan Sütçü İmam’a kin duyan Ermeniler ve kendilerine karşı ilk kurşun sıkılmış olan Fransızlar onu her yerde aradılar. Ancak, bütün Maraşlılar Sütçü İmam’ı saklamak için seferber olmuştu.

Sütçü İmam şehirde savaş patlak verinceye kadar köylerde, bağ evlerinde saklandı. Savaş başlar başlamaz şehre geldi ve bir silah temin ederek savaşa bilfiil iştirak etti. Gece gündüz demeden cepheden cepheye koşturması, gençlere gayret verişî görülecek şeydi.

İşgalcilerin Gözü Döndü

Sütçü İmam’ın namusa el uzatan Ermenilere kurşun sıkması, Müslümanların kuvve-i mâneviyesini yükseltmiş, herkeste, kâfirlerle, zalimlere karşı anlayacakları dilden konuşmak gerektiği düşüncesini

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

uyandırmıştı. Öte yandan bu hadise, Ermenilerle birlikte Fransızların da gözünü yıldırmıştı.

Bu hâdiseden sonra Maraş'ta hâdiseler peş peşe patlak vermeye başladı.

İngilizler 1 Kasım 1920 Cumartesi günü sabah erkenden Maraş'ı terk ederek Antep istikametine gittiler. Bugün ölen Ermeni askerin cenazesi bir tabut içerisinde ve bir manga askerin muhafazasında Ermeni kilisesine kaldırıldı. Ertesi günü Fransız askerlerinin iştirakiyle Ermeniler tarafından bir cenaze alayı yapıldı ve ölü gömüldü.

Sütçü İmamı bulamayan Ermeniler onun yerine dayısı oğlu Tiyeklioğullarından Kadir'i vahşice öldürdüler. Kadir'in cesedi 1 Kasım 1920 Cumartesi günü Karaküçük zeytinliğinin yanında bulundu. Boğazı, eli ayakları, kulakları ve burnu kesilmişti.

Yine aynı gün, Nasıroğlu Mehmed adındaki gencin cesedi, başı gövdesinden ayrılmış olarak bulundu. Bir Ermeni Küçük Çavuşlu Camiinde ezan okunurken, "eşek anıyor. Git te torbasını geçir başına" diye alay edince, bu konuşmayı duyan Demirci Ahmed, bu Ermenin ağzının burnunu kırmıştı.

Ermeniler Fransızlarla el ele vererek şehirde terör estirmeye başlamışlardı. Çiçekli Mahallesiindeki evinden komşusuna gitmekte olan Aşık Mustafa oğlu Ökkeş şehit edildi.

Kuyucak Kümbet, Çiçekli ve Haydarlı mahallelerinde toplanan Ermeniler, silahlanarak Müslümanları tek tek yakalayıp işkence etmeye başladılar.

12 Kasım günü Ermeniler, Katolik Kilisesinin yanındaki Müslümanların oturduğu kahveye el bombaları attılar. Patlamalar neticesinde 20 kişi yaralandı, 20 kişi hayatını kaybetti. Bu provokasyonu, Yüzbaşı Joly desteklemişti.

Maraşlılar bütün bu olayları protesto etmek için Antep'teki Fransız kumandanlığına bir telgraf çektiler. Fransız kumandanlığının bu telgrafa cevabı gecikmeyecekti. Maraş'taki işgal kuvvetleri kumandanlığına çekilen şifreli mesajda Maraş'taki Ermeni halkın silahlandırılması isteniyordu. Bunun üzerine Fransızlar Ermenilere silah dağıtmaya başladı. Silah sevkiyatı Ermenilerin toplu buldukları yerlere, akşamla yatsı arası yapılıyordu. Bu silahlar Osmanlı Askerlik Şubesi'nden alınan silahlardı. İngilizler kışladaki depodaki silahları muhafaza altına almışlar ve deponun kapısını mühürlemişlerdi. Fransızlar mühürleri sökmüş, depoyu açmış ve silahları alarak Ermenilere dağıtmışlardı.

Maraş'ta hadise artmaya başlayınca, 8 Kasım'da Yarbay Bravmond'un maiyetinde bir tabur Tunuslu süvari birliği gelmişti. Bunlar da sözde Müslümandı. Hindistan'dan gelen sözde Müslüman

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

askerlerin Çanakkale Savaşında İngilizlere uşaklık etmesi gibi bunlar da Fransızlara uşaklık ediyordu.

Kahramanmaraş'taki şanlı mücadelede Sütçü İmam gibi binlerce vatan evladı cihada koşmuştur. Onların her biri birer kahramandır. Biz onlardan nümune olarak birini daha yakından tanıyalım: Aşıkloğlu Hüseyin'i...

Aşıkloğlu Hüseyin

Mağrur Fransızın ağzının payını veren Aşıkloğlu Hüseyin harbin sembol şahsiyetlerindedir. Cihad aşkıyla dolu bu yiğit, hem Maraş'taki, hem Antep'teki çarpışmalara katılmıştır. Bu yiğidin gençlerimiz için ibretlik tarihçe-i hayatına ve cihadına kısaca göz gezdirelim:

1 Temmuz 1888'de Maraş'ta doğan Aşıkloğlu Hüseyin'in baba adı Mustafa, anne adı Ümmü Gülsüm'dür. Aynı sülaleden Hatun'la evlenmişti. Bu evlilikten beş kız, bir erkek çocuğu dünyaya gelecekti.

Genç yaşta askere giden Hüseyin, uzun yıllar Yemen'de kalmış, daha sonra Balkan ve Çanakkale savaşlarına katılmıştı. Birinci Dünya Savaşının bitmesi üzerine Maraş'a geldi. Yaklaşık 12 yıl cepheden cepheye koşarak askerlik vazifesini yapmıştı. Öyle ki onca yıl sonra memleketine döndüğünde ev halkı ilk önce kendisini tanıyamamış, ilk şoku atlattıktan sonra sevinçle ona sarılıp hasret gidermişlerdi.

Aşıkloğlu Hüseyin Maraş harbinde kendi mahallesi olan Çukuroba semtinde faaliyet göstermiş ve harp içerisinde dört silah eskitmiştir. Maraş harbine başından sonuna kadar katılan Hüseyin, Maraş kurtulduktan sonra bu defa Antep'e gitmiş ve oradaki savaşa katılmıştır.

Hüseyin'in Antep'e gidişi de ibret vericidir. Düşman Maraş'tan kovulunca Hüseyin işinin başına döner. Mesleği saraçlıktır. Saraçhane Camiinin yakınındaki mütevazî dükkanında maişetini temin etmektedir. Bir gün dükkanında çalışırken bir tellalın şu şekilde seslendiğini işitir:

“ Allahını seven Antep'e gitsin. Antep'te gavurlar Müslümanları kuşatmıştır. Gavurlar güçlüdür. Müslümanların sonu gelmektedir. Onlara yardıma koşmak üzerinize farzdır. Zira biz onlara en yakın vilayetiz.”

Hüseyin askere gitmeden önce dinî tahsil görmüştü. Daha önce bahsi geçtiği gibi, böylesi bir durumda İslamın neyi emrettiğinden haberdardı. Bir İslam beldesine kâfir saldırır da o belde halkı bu hücumu defetmeye tek başına gücü yetmezse o vakit cihad etmek, o belde halkının imdadına koşmak bütün Müslümanlara farz-ı ayn olmaktadır.

O devirlerde, seferberlik, cihad ve diğer mühim haberler, “tellâl” denilen münâdinin sokak sokak dolaşmasıyla duyurulurdu.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Çağrıyı işiten ve İslamın hükümlerini çok iyi bilen Hüseyin elindeki işi olduğu gibi bıraktı. Dükkanını alelacele kapatarak süratle evinin yolunu tuttu. Evin avlusuna girince yukarıya, hanımına seslendi:

“Hanım derhal silahımı, palaskamı, harp malzemelerimi getir!”

Hanımı, “Ne oldu?” diye sorunca, Hüseyin durumu şu şekilde hülasa etti:

“Antepli kardeşlerimiz düşmanla çarpışmaktaymış. Çok zor durumda kalmışlar. Böyle bir durumda onların yardımına koşmak farz olmuştur. Derhal yola çıkmam lazım.”

Hanımı şöyle dedi: *“Güzel de yarın kurban bayramı. Kurbanımızı aldık. Bir gün sonra git. Kurbanımızı keselim. Çoluk çocuk bayramımızı yapalım.”*

Hüseyin kararlıdır: *“Olmaz. Şer’an câiz değildir. Bir tek merdiven ayağı çıkmam bile doğru değildir.”*

Hanımı, çocukları ve diğer yakınları ile vedalaşan Hüseyin, doğruca Antep’in yolunu tutar.

Maraş’taki mücadele esnasında Antepliler Maraş’ın imdadına koşmuş, Antep-Maraş yolunu keserek Fransız yardım konvoylarının Maraş’a gitmesini engellemek için cansiperâne gayret göstermişlerdi. Bu defa Maraşlılar komşu şehirdeki kardeşlerinin yardımına koşacaktı. Hüseyin Antep harbine başından sonuna kadar katılmıştır.

Millî Mücadeleye katılmak üzere teşkil edilen Maraş Alayına da iştirak eden Hüseyin, savaş sona erince kendi mesleği olan saraçlığa dönmüş ve 11 Nisan 1941’de bağırsak düğümlemesi neticesi vefat etmiştir.

Savaşın Kahramanlık Tabloları

Kahramanmaraş’taki şehir içi savaşları 21 Ocak 1920 Çarşamba günü başlamış ve 11/12 Şubat 1920 Çarşambayı Perşembeye bağlayan gece bitmiştir. Bu safha kitaplarda anlatılmıştır. Onun için tekrara girmeyeceğim. Şu kadarını söyleyelim: Bütün o mücâdelenin ruhu, cihad ve şehâdet inançlarıdır. Bayrak hâdisesinin temelinde de bu düşünceler vardır. Bugün de kahraman askerlerimiz ve polislerimiz aynı inançla mücâdele etmektedirler. Çocuklarımıza ve gençlerimize bu ruh aşılmalıdır. Bu husus, yol, köprü, baraj yapmaktan çok daha mühimdir. Evet, ülkede o yatırımlar da yapılsın, ancak, asıl yatırım insanlarımızın yetiştirilmesine yapılmalıdır. Vatan sevgisinin temeli de, vatani müdafaa şuûru kazanılmasının yolu da İslâmiyete dayanır. İslâmın temeli olan Kur’an ve Hadisi hayatın her safhasına hâkim kılınca, Allah’ın izniyle hiçbir düşman vatanımıza giremez. Giren de hak ettiği cevabı alır. Tıpkı 97 yıl önce olduğu gibi. İşte onun için düşman güçler. Son elli senede yüz milyarlarca dolar harcayarak insanlarımızı gerçek İslâmiyet’ten koparmak, cihad ve şehâdet inancını ortadan kaldırmak istemişlerdir. Ancak 15

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Temmuz'da bütün milletin, kahraman askerlerimizin ve emniyet mensuplarının sınırlarımız dahilinde ve sınır ötesinde verdiği mücadelede görüldüğü gibi o zındıka komiteleri emellerine nâil olamamışlardır.

15 Temmuz'da görüldüğü gibi, bin yılda İla-yi Kelimetullah için yüz binlerce, milyonlarca şehit vermiş olan Anadolu'yu Cenab-ı Hak çok sevmekte ve bu toprakları lutfuyla korumaktadır. Bu vatanda yaşayan bizler de Rabbimizi çok sevdiğimizi göstermeliyiz. Gerçek kurtuluşun ve gerçek istiklâlin yolu bu sevgiden geçer.

Sütçü İmam'ın Son Anları

İstiklâl meşalesinin tutuşturulmasında, cihad ruhunun uyanmasında mühim rol oynayan Sütçü İmam, şehrin kurtuluşundan sonra belediyeye odacı olarak alınmıştı. Sütçü İmam'ın bir görevi de mühim günlerde kaledeki topu ateşlemektir. Abdülmecit Efendi'nin halife olduğu gün de (23 Kasım 1922) 101 pare top atışı yapılacaktı. Ancak topların yarısını bile atamadan top ısınıp infilak etti ve Sütçü İmam ağır yaralandı. Hemen hastaneye kaldırılan Sütçü İmam, bu hadiseden iki gün sonra, yani 25 Kasım 1922'de vefat etti.

Düşmana sıktığı ilk kurşun sebebiyle mücadelenin sembol ismi haline gelen Sütçü İmam, Çınarlı Camiinin haziresine (mezarlığına) defnedildi. Ruhu şâd, mekanı Cennet olsun.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNDE DİN ADAMLARI
BAĞLAMINDA ZİYAİZE (DAYİZE) HACI MEHMET EMİN
EFENDİ
ve
MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNE KATKILARI
Yrd Doç Dr. Erhan ALPASLAN*
Mehmet ABAMA**

Özet

Mondros mütarekesiyle Osmanlı toprakları bir nevi işgale açık hale gelmiştir. Nitekim Mütarekenin imzalanmasından kısa bir süre sonra İtilaf devletleri tarafından bu işgaller başlamıştır. Bu durumda Türk halkı işgalci devletlere karşı mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bölgesel olarak başlayıp ulusal bir boyut kazanan milli mücadele, Maraş bölgesinde de etkisini göstermiş ve İngiliz, Fransız, Ermeni güçlerine karşı Maraş'ta bir direniş harekâtı başlamıştır. Milli mücadelede döneminde tüm yurttaki halk bu mücadeleye destek verirken din adamları da bu mücadelenin başta dini meşruiyetini ortaya koyarak bu mücadelede büyük yararlılıklar göstermişlerdir. Nitekim Adana, Maraş, Antep ve Urfa'da da halka mücadele fikrini aşıl原因anlar, yine din adamlarıdır.

Bu çalışmada Maraş halkı tarafından verilen Mücadelenin önemli simalarından olan Ziyaizade Mehmet Emin Efendinin mücadele dönemindeki faaliyetleri üzerine durulmuştur. Böylelikle Milli mücadeleye din adamlarının faaliyet ve söylemleri üzerinden bir bakış oluşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Maraş, Milli mücadele, Ziyaizade, Fransızlar, Arslanbey.

Abstract

With the Mondros armistice, the lands of Ottoman Empire became open to a kind of occupation. Within in a short time after the signature of Mondros armistice this occupations has started by Entente states. In this case, the Turkish people had to struggle against the invading states. The national struggle that started from the region and gained a national dimension showed its effect in the territory of Maraş and started a resistance operation in Maraş against the British, French and Armenian forces.

While the people supported this struggle as it was in the whole country during the national struggle, the religious men showed great benefit in this struggle by revealing the religious legitimacy of this

*Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, calpaslan@ksu.edu.tr, 0544 727 6695.

**Avukat Mehmet ABAMA Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Programı, m-abama@hotmail.com, 0533 559 37 67.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

struggle.Indeed, in Adana, Maraş, Antep and Urfa, the people who put the idea of public struggle were into peoples head also religious men.

In this study, it is focused on the activities of Ziyaizade Mehmet Emin Efendi, one of the important cymbals of the struggle given by the people of Maraş. Thus, the nationalist struggle was tried to form a point of view through the activities and discours of the reeligious men.

Key: Maraş, National Struggle, Ziyaizade, French, Arslanbey.

Giriş

I Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin yenilgisiyle sonuçlanmış ve Osmanlı Devleti'yle İtilaf Devletleri arasında, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanmıştır¹¹⁶. Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesince “*İtilaf Devletleri güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması durumunda, herhangi bir sevkülceys noktasını işgal edecek konumda bir hakka sahip olacaktır*” hükmüne dayanarak Osmanlı Devletini işgale başlayan İtilaf Devletleri, Yunan işgali ve Ermeni İsyancıları bu hükmün bir uygulaması olmuştur. Türk Halkı'nın bu isyan ve işgale direniş göstermesiyle birlikte milli mücadelenin temelleri atılmıştır. Bu çerçevede Maraş, Antep ve Urfa bölgesindeki kısaca güney cephesi diye adlandırabileceğimiz bölgede milli direnişin meşalesi yakılmış ve bu meşale daha sonraki süreçte tüm Anadolu coğrafyasına yayılarak bir ulusun kurtuluşuna da rehberlik etmiştir.

1919 yılına gelindiğinde milli mücadele farklı bir ivme kazanarak Mustafa Kemal Atatürk'ün Önderliğinde planlı ve sistematik bir hale dönüşmüştür. Bu süreç Türk halkında birlik beraberlik, ortak hareket etme ve milli ruhun oluşmasını sağlamıştır.¹¹⁷ Anadolu'nun işgali sürecinde ve öncesinde din adamlarının, âlimlerin, müderrislerin halka kanaat önderi olma, onları etkileme konumları yanında; halka milli mücadele ruhu aşılama, onları cihada teşvik noktasında da büyük etkileri olmuştur. Maraş milli mücadelesinde de toplumun farklı kesimlerinden insan yer almasının yanı sıra dini kimliğe sahip kimi kişilerde bu mücadeleye büyük destek vermişlerdir. Nitekim bu mücadelede öne çıkan isimlerden biri de Ziyaizade Mehmet Emin Efendidir. Mehmet Emin Efendi Maraş milli mücadelesi sırasında yaşının ilerlemiş olmasına

¹¹⁶Hamza Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi, Yeniden Düzenlenmiş, Genişletilmiş, Yeni Baskı**, Ankara, Savaş Yayınları, 1990, s.81; Mondros Mütarekesi'nin hükümleri için bkz. Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri: Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları**, Cilt I, Ankara 1953, s. 519-524.

¹¹⁷Sezai Kürşat Ökte, “Lozan Barış Konferansı Sürecinde İç ve Dış Kamuoyu Oluşturmaya Yönelik Faaliyetler”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara 2012, S. 49, Bahar, s. 127-178, s.128-130.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

rağmen bu bölgedeki mücadelenin örgütlenme aşamasında bizzat yer alırken aynı zamanda halkın bu mücadeleye destek vermesi için yaptığı açıklamalar ve mücadelenin lider kadrosu ile olan ilişkileri çerçevesinde önemli yönlendirmeler yapmıştır.¹¹⁸

1.Ziyaizâde Hacı Mehmet Emin Efendi

17 Recep 1263 H./M. 01.07.1847 yılında Maraş'ta Yörük Selim mahallesinde dünyaya gelen Ziyaizâde Hacı Mehmet Emin Efendi'nin babası Seyyid Muhammet, validesi Hatice hanımdır. Ailenin soy ağacı yedi kuşak boyunca "*Seyyid Muhammed Oğlu*", "*Seyyid Muhammed oğlu*" şeklinde aynı isimle devam ede gelmektedir. Ailenin şu anki soyadı "Pakdil"dir. Bu zat aynı zamanda, yazar-şair "Nuri Pakdil" in de dedesi olmaktadır. Aile, Kafkasya'dan şimdiki Özbekistan sınırları içinde bulunan- Semerkant ile Buhara arasındaki "Neva" şehrinde, önce Halep-Şam bölgesine; oradan da Maraş'a gelip, yerleşmiştir. Ziyaizade Hacı Mehmet Emin Efendi iki kardeştir. Kendisinin küçüğü, "Şih Muhittin Yünni Efendi" de kendisi gibi müderris olup; daha sonra Halep'e yerleşip; burada, Halep Askeri Rüştiyesi'nde 28 yıl boyunca "Lisan-ı Arabi" ve "Ulum-ı Diniyye" derslerine girerek; birçok öğrenci yetiştirmiştir.¹¹⁹ Ziyaizade Mehmet Emin Efendi, eski nüfus defterinde uzun boylu buğday tenli ve ela gözlü olarak tarif edilmiştir.

Ziyaizade Hacı Mehmet Emin Efendi iki evlilik yapmıştır. Bunlardan birincisi Galalızade Müftü Osman Efendi'nin* kızlarından Fatma Hatun'dur. Bu evlilikten üç oğlu, bir kızı olmuştur.¹²⁰ Ziyaizade Hacı Mehmet Efendi, ikinci evliliğini Yüzbaşı Hacı Arslan Ağa'nın kızı Zekiye Hanım'la yapmış ve bu ikinci evlilikten üç kızı, bir oğlu olmuştur.¹²¹

Maraş Nakibü'l-Eşraf Kaymakamlığı'na 3 Ramazan sene 1295 târihinden itibaren /(1878 miladi) atanan es-Seyyid Ali Rıza Efendi'nin vefatı ile; 25 Cemâziye'l-evvel, sene 330 târihinde/ (miladi 1911) yerine Ziyaizade Hacı Mehmet Emin Efendi, Maraş Nakibü'l- eşrafı olarak atanmıştır. Bu görevi vefât ettiği 28.04.1921 yılına kadar devam ettirmiştir.¹²² Ziyaizade Hoca, Maraş'ta Cami-i Kebir (Ulu Cami) dışında Halep'teki Hz. Zekeriya Camii ve Şam'daki Emeviye Camii'nde de vaizlik yapmıştır. Ayrıca bu vaizlik görevleri yanında, Maraş

¹¹⁸ H.Mehmet Pakdil, Sözlü Röportaj, 2016.

¹¹⁹ **Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye**, 1316 tarihli, s. 1013.

*Kale imamı Osman Efendi 19. yüzyılın Maraş'ta en büyük âlimlerindedir. Maraş'ta müftülük de yapmıştır. Galalızade Müftü Osman Efendi aynı zamanda Maraş Millî Mücadelesi'nin diğer önemli simalarından Seyyid Ali Sezai Efendi (Emir Abdülcelilzade)'nin de hocasıdır.

¹²⁰H. Mehmet Pakdil, Sözlü Röportaj, 2016.

¹²¹ Yaşar Alparslan, Serdar Yakar (Editör), **Eski Maraş'ta Âlim Çıkarılmış Aileler**, Öncü Basımevi, Maraş 2011, s.32-34.

¹²² İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, **Nakibüleşraf defteri**, 1319 İstanbul, s.258.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Nebeviye Medresesi, Kalenderzade Medresesi ve diğer bazı medreselerde de müderrislik yapmıştır. Kurtuluş savaşı vuku bulmadan evvel Balkan savaşlarında hoca efendinin vatanperver bir tutum içinde olduğunu görüyoruz.¹²³ Nitekim Mehmet Yusuf Özbaş bu konuya dair bilgileri Dr. Sait Emirmahmutoğlu'nun ifadesiyle şu şekilde aktarmaktadır: *"Rahmetli nüfuslu bir hatip olmanın dışında mücadele yıllarında köy ve kasaba gözetmeksizin etrafında gönüllü halk evlatlarıyla yardım toplayıp cepheye yollayan bir vatanperverdir. Bunun dışında Maraşlılar tarafından hürmet edilen bir şahsiyettir. Kendisi bil fiil müdafaa-i hukuk cemiyetinden olup işgal yıllarındaki halkın dimdik durmasında etkili olan bir şahsiyettir."*¹²⁴

Yine 1912 yılında halkı gayrimüslimlere karşı kıskırttığı için Maraş'ta bulunan Fransız Büyükelçisi tarafından Osmanlı Hariciye Vekâleti'ne şikâyet edilmiş ve bu durum üzerine hakkında tahkikat başlatılmıştır. Ancak yapılan tahkikatta Fransız Büyükelçisinin Ermeni iddiaları üzerine bu tür yakıştırmalarla olayları büyüterek, hiçbir sorun yok iken kendince sorun çıkarmak suretiyle Ziyaizade Hacı Mehmet Efendiyi itham altında bıraktığı ve Konsolosun daha önce görev yaptığı Sivas'ta da buna benzer olaylara sebebiyet verdiği anlaşılmış ve bunun üzerine durum ilgili mercilere bildirilmiştir.¹²⁵

Balkan savaşı sürecinde, imparatorluğun diğer bölgelerinde olduğu gibi Maraş Mevlevihanesi adına gönüllü teşkilatında hizmet vermek üzere, 11 Mart 1913 (26 Şubat 1328) tarihinde Maraş Gönüllü Reisi, Nakib'ül Eşraf, Ziyaizade Ed Dai, Es-Seyyid, Muhammed Emin imzasıyla Konya Çelebilik Makamı'na "arz" gönderilmiş ve Maraş Mevlevi Dergâhı adına gönüllü teşkilata katılma talebine daha sonraki süreçte, Çelebilik Makamı tarafından olumlu cevap verilmiştir.¹²⁶

2. Maraş Milli Mücadelesi

Çukurova'da (Kilikya) bulunan Türk askerleri Toros'un kuzeyine çekilmiş; yerlerini Fransız ve İngiliz müfrezeleri işgal etmiştir. Bu arada Maraş da İngilizler tarafından işgal edilmiştir.²³ Şubat 335 (1919) tarihinde bir İngiliz süvari alayı Maraş'a gelip; doğruca Amerikan Koleji'ni ve kışlayı işgal ederek; karargâh merkezini kolejde kurmuştur.¹²⁷ Bu sırada işgal komutanı Max Andriyo, Maraş ileri gelenlerinden 7 kişiye birer mektup yazarak; bazı

¹²³ Mehmet Yusuf Özbaş, *Dava Dergisi*-Yıl:4, S.4, Kahramanmaraş 1995, s.1

¹²⁴ Özbaş, *a.g.d.*, s.1.

¹²⁵ BOA-HR. SYS. 84/21, BOA-HR. SYS. 84/39, (Belgenin orijinalı ve transkripsyonu ekte verilmiştir)

¹²⁶Nuri Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevihaneler (Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye)*, Çizgi Kitabevi 1. Baskı, Konya 2015, s. 4; (Belgenin orijinalı ve transkripsyonu ekte verilmiştir)

¹²⁷Hüsamettin Karadağ, *İstiklal Savaşında Maraş*, Kahramanmaraş Kurtuluş Müzesi Kurma Ve Yaşatma Derneği, Kahramanmaraş 1994, s. 9.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

mühim konuların dostça görüşülmesi için Amerikan Koleji'nde toplanılması duyurusunda bulunmuştur. Bu çağrıda istenilen kişiler: Ulemadan Müftü Tekerekzade Hacı Mehmet Tevfik, Müderris Ziyaizade (Ziyaizade) Hacı Mehmet Emin, Eytam Müdürü Refet, Karaküçükzade Hacı Mehmet, Seyyithanzade Osman Efendi, Müderris Leblebicizade Hafız Ali ve Emir Abdülcelilzade Şeyh Ali Sezai Efendilerdi.¹²⁸

Amerikalı misyoner Makalin'in tercümanlığı ile misafirlerle Hıristiyan azınlığın haklarının korunmasına dair bir metin okunur. Bu metne karşı Şeyh Ali Sezai Efendi'nin cevabı çok etkileyicidir. Toplantıdakiler murahhas ve papazlarla birlikte avluya çıktıklarında; Ziyaizade Hacı Mehmet Emin Efendi, toplantıda yaptığı etkili ve atak savunmasından dolayı Ali Sezai Efendi'yi takdir kastiyle *"Katar'da bir deve kükre"*¹²⁹ demiştir.

2.1.İngilizlerin Maraş'ı Fransızlara Devir Süreci

İngilizlerin nihai amacı olan Musul-Kerkük petrol yataklarına ulaşma hedefi çerçevesinde Fransızlara Maraş ve havalisini teklif ederek bu bölgeden çekilme düşüncesi halk arasında da dillendirilmeye başlanmıştır. İngilizler, Fransızlara Marsilya ve diğer bazı şehirlerdeki tekstil fabrikalarına hammadde olarak Maraş ve çevresinde yetişen kaliteli pamuktan istifade edebileceklerini bu tekliflerine dayanak olarak sunmuşlardır. İngilizlerin bölgeyi terk ederek bölgeyi Fransızlara devredecekleri yönündeki haberlerin yayılması üzerine bu durum Müslüman ahali arasında tartışılmaya ve tedirginlik doğurmaya başlamıştır. Nitekim Teşrinievvel 335 (Ekim 1919) nihayetine doğru, İngilizlerin Maraş'tan çekileceklerine ve yerlerine Fransız askerlerinin geleceğine dair haber kesinlik kazanmıştır. Bunun üzerine eğer bir işgal söz konusu olacaksa, Fransızların gelmesi değil de, İngiliz işgal güçlerinin Maraş'ta kalmaya devam etmesi yönünde İngiliz İşgal Komutanlığı'na bir telgraf çekilmesi fikri gündeme gelir. Bu konuda Mısırlı İngiliz Yüzbaşı Hasan Rufai, uygun bir dille yabancı elçiliklere bir öneride bulunulmasını, ayrıca buradaki Ermenilerin yerli halka zulüm ettiklerini, ileride Maraş'ta Ermenilerden kaynaklanan olaylardan dolayı sorumluluk kabul etmeyeceklerinin belirtilmesini istemiştir. Ayrıca bu gibi durumlardan dolayı bölgede İngiliz denetiminin sürmesi gerektiği üzerine durulmuş ve Maraş'ın işgal dışında tutulması teklifi de sunulmuştur. Bu durum üzerine Hasan Rufai'nin önerilerini içeren bir telgraf hazırlanmıştır. Bu telgraf dönemin Maraş müftüsü olan Tekerekzade Mehmet Tevfik Efendi, eşrafın imzaladığı telgrafın altına

¹²⁸Karadağ a.g.e., s.10

¹²⁹ Cengiz Gönen, *Ulusal Kurtuluş Savaşının İlk Kahramanı*, Lazer Yayınları, Kahramanmaraş 2005, s. 90-91.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

günlerce hastalığını bahane ederek mührünü basmak istemedi. Bunun üzerine telgraf Ali Sezai Bey tarafından imzalanmıştır.¹³⁰ Bu konuda ayrıca Ulu Camii imamı Ziyaizade vasıtasıyla halkın ve esnafın onayı istenmiştir. Ancak Ziyaizade Mehmet Emin Efendinin bunu kabul etmediği belirtilmiştir.¹³¹

Ziyaizade Mehmet Emin Efendi ile ilgili bu bilgiler çok şüphe götürmektedir. Başta Ziyaizade Mehmet Emin Efendi bu dönemde bir çok camide imamlık yaptığı aşık olmaları birlikte kendisi Ulu Camii de sadece vaizlik vazifesi icra etmekteydi. Dolayısıyla Ulu Camii imamı şeklinde bir yakıştırmanın da tarihi gerçeklerle uyuşmadığı ortadadır. Ayrıca İngiliz işgal kuvvetleri temsilcilerine yönelik hazırlanan telgrafa onay vermediği ve imzalamadığı iddiası da kabul edilebilir bir görüş değildir. Zira bu iddia ile ilgili olarak, 2 Kasım 1919 tarihinde, Fransız işgal kuvvetleri komutanlığına çekilen telgrafın altında adı ve imzası bulunan bu zatın -bu olaydan 6-7 gün önce- aynı mahiyetteki bahse konu telgrafi imzalamaktan imtina ettiği şeklinde bir görüş ileri sürmek pek inandırıcı değildir.¹³²

2.2.Fransız Kuvvetlerinin Maraş'ı İşgali

3 son teşrin 335 (3 Kasım 1919) tarihinden itibaren Müslüman ahaliye karşı artan saldırılar ile durum iyice kritik bir hâl alır ve Fransız İşgal Komutanlığı'na bir telgraf çekilmesi gündeme gelir. Ermenilerin Fransız işgal güçlerinden aldığı destekle türlü tedhiş hareketlerinde bulunarak şehirde ve mücavir alanlarda kargaşa çıkararak türlü katliamlar yapmaya başlamışlardı. Bu saldırılar ve işlenen cinayetler üzerine Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı Bey'in yanında, Müftü Mehmet Tevfik, Ziyaizade Hacı Mehmet Emin, İlyas Efendizade Hasan Rafet, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı Bey, Bayazıtzade Abdulkadir Paşa ve Şükrü Bey, Çuhadarzade Hacı Mustafa, Kocabaşzade Hacı Mehmet Naci, Dedeade Mehmet Hilmi, Eşbahzade Hacı Hüseyin ve Şişmanzade Arif Bey gibi memleketin ileri gelenleri ile yapılan fikir alışverişi sonunda, Antep'te bulunan işgal kuvvetleri komutanlığına bir şikâyet dilekçesi yazılmasına karar verildi. Bu şikâyet dilekçesinde; Ermenilerin Müslüman ahaliye karşı,

¹³⁰ Yaşar Akbiyık , **Millî Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990, s.66.

¹³¹Akbiyık, **a.g.e.**, s.67.

¹³²H. Mehmet Pakdil, Sözlü Röportaj, 2016.(Ziyaizade Hacı Mehmet Emin Efendi, Maraş'ta Nakib'ül Eşraf Kaymakamlığı, Maraş'taki -Nebeviye Medresesi, Kalenderzade Medresesi başta olmak üzere- birçok medresede müderrislik de yapmıştır. Maraş Ulu Camii'de de vaizlik de yapmıştır. Maraş'taki - Şekerli Camii, Beyazıtlı Camii başta olmak üzere - diğer başka camilerde de vaizlik yapmış, Şam'da bulunan Emeviye Camii'nde vaizlik yapmış, Halep'teki Hz. Zekeriya Camii'nde de vaizlik yapmış, Sultan II. Abdülhamit Han'ında zaman zaman cemaati arasında bulunduğu İstanbul'un bazı camilerinde de vaizlik yapmıştır.)

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tehdit, hakaret, tecavüzvari eylemlerde bulunduğu ve bu eylemlerin Müslüman ahalide yarattığı tedirginlik ve tepkiye vurgu yapılarak, işgal komutanlığının bu vaziyete ivedilikle müdahale edip çözüm bulunması isteniyordu. Dilekçenin hazırlanmasından sonra, Fransız işgal kuvvetlerinin Adana Bölge Valisi Albay Bremond'a gönderilmiştir.¹³³

1919 Aralık ayı başlarında Fransızlar Maraş'ta aşiretleri yanlış yönlendirerek, işgal sahasını genişletmek ve birlikte yaşayan halkı ayırmak istemişlerdir. Bu durum üzerine bir tedbir alınması ve halka birleştirici/ kaynaştırıcı mahiyette nasihat edilmesi fikri benimsenmiş ve bir kere daha bu fikir uygulama alanına konulmuştur. Bu amaçla 5 Kanun-i Evvel (Aralık) 1919 tarihinde Müderris Ziyaizade Hacı Mehmet Emin Efendi'nin Belediye'de toplanan halka nasihat etmesi münasip görülmüştür.¹³⁴

Ermeni, Yahudi, Türk olarak bilaistisna toplanan halka Ziyaizade Hacı Mehmet Emin Efendi; tüm vatandaşların, kardeş olarak yaşandığını ve yaşamak mecburiyetinde olduğunu dile getirmiştir. Ancak bu birleştirici ve uzlaştırmaya yönelik çabalara rağmen Taşnak Komitesi Reisi Misak, Ziyaizade Hacı Mehmet Emin Efendi'ye bir tehdit mektubu göndermişti. Bu mektupta; *"Vakit ile Ermeniler tehcir edilirken, mani olmak için söz söylemeye lüzum görmediniz. Şimdi saf tutan bazı kimseleri iğfale çalışıyorsunuz; bu fikrinizden vazgeçiniz. İhtiyarlığınıza ve ilminize hürmetten sizi bu sefer bırakıyorum. Kendinize geliniz; yoksa hayatınız tehlikededir."*denilerek Ziyaizade Mehmet Emin Efendi açıkça tehdit edilmiştir.¹³⁵

2.3.Maraş'ta İlk Teşkilatlanmalar

Maraş'ta teşkilatlanma anlamındaki ilk teşebbüse ilişkin ilk toplantının yapıldığı yer/mekân Ziyaizade Hacı Mehmet Emin Efendi'nin Yörükselim Mahallesi'ndeki bahçesinde şadırvan olan evdir. Hoca efendinin konumu ve halk nezdindeki ağırlığını fark eden Arslanbey bunun için ilk görüşmeyi Ziyaizade Hacı Mehmet Emin Efendi ile yapmak ve kendisinin desteğini almak istemiştir.¹³⁶ Hoca Efendi'ye aktif görev vermek için çok ısrar edilmiştir. Ancak Hoca Efendi yaşını ve sağlığını ileri sürüp (harp bittikten 5-6 ay sonra vefat

¹³³Yalçın Özalp, **Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi**, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara, 1984, s. 48.

¹³⁴ Recep Çelik, "Maraş Milli Mücadelesinde Din Adamları", I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildirileri, c.II, İstanbul, 2005, s.722.

¹³⁵Özalp, a.g.e., s.87; Yaşar Alpaslan-Serdar Yakar, **Maraş-Fransız Harbi-Belgeler**, Ukde Yayınevi, Kahramanmaraş 2012, s. 53; Serdar Yakar, Maraş Milli Mücadelesinde Arslan Bey, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Öncü Basımevi, Ankara, 2014, s.64.

¹³⁶ Alpaslan-Yakar, a.g.e., s. 17.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ediyor) kabul etmiyor ancak; “*ben gücümün yettiği ölçüde üzerime düşen her vazifeyi meccanen yapmaya hazırım; ama bana resmi görev vermeyin*” demiştir.¹³⁷

Milli mücadele döneminde Maraş'ta sözüne, kişiliğine ve ahlakına itimat edilen hocalar bulunmaktaydı. Bu hocalar milli mücadele şuurunu halka aşılama onları vatan toprağının bölünmezliği ilkesinin kutsiyetini anlatmaktaydı. Bu bağlamda halk nezdinde oldukça itibarı olan Ziyaizade Hoca, Maraş'taki daha sonra adı Heyet-i Merkeziye diye anılacak teşkilatın nüvesini oluşturmada Arslan bey'e en büyük desteği veren kişi olmuştur. Heyet-i Merkeziye, Arslan Bey'in reisliği altında kurulmuş ve Heyet-i Merkeziye'nin teşekkülünden sonra memleket on bölgeye ayrılmıştır. Her bölgenin de birer yönetim kurulu olup merkeze bağlı köyler de ayrı gruplar olarak, bölgelerin emrine verilmiştir¹³⁸ Bu yapılanma ile ilgili bazı kaynaklarda geçtiği üzere; “*Çavuşlu, Mağralı mahalleleri 3.şube olarak; Ziyaizade Müderris Hacı Mehmet Emin, Yakup oğlu Şakir, Cinevizzade Hacı Mustafa, Çuhadarzade Hacı Mustafa ve Hacı Mehmet Efendiler*”ın bu mücadelede yer aldığı görülmektedir.¹³⁹

Öyle anlaşılmaktadır ki, Ziyaizade Mehmet Emin Efendi resmi bir görev üstlenmemiş olsa da bu mücadelenin örgüt yapısı içerisinde, mücadelenin başından sonuna kadar Aslan Bey'in yanından yer almış; zaman zaman halkın cihat ruhunu canlı tutmak için konuşmalar yapmıştır.¹⁴⁰

23 Ocak Cuma günü Ziyazade Hacı Mehmet Efendi, halkı Karababa Mescidi'nde toplayarak onlara maneviyatlarını yükseltmek için bir konuşma yapmıştır. Onlara Maraş'ın kurtulacağından kimsenin şüphesinin olmaması gerektiğinden ve Allah'ın yardımından ve cihadın bütün Müslümanlara farz olduğundan bahsedip; ayrıca Müdafa-i Hukuk Cemiyeti ile birlikte hareket ederek silaha sarılmak gerektiğini de belirtmiştir.¹⁴¹

Milli mücadele kahramanlarından Aslanbey hatıratında bu süreci şöyle anlatır: “*Bu suretle Hoca'nın itimadını kazandığımızdan, sabah namazı Hoca Efendi halkı Karababa Mescidi'nde topladı. Bir vaaz ve nasihat etti. Maraş'ın kurtulacağına katiyen şüphe edilmemesi hususunda ısrar etti.*”¹⁴² Yine Ziyaizade Mehmet Efendinin Maraş Milli Mücadelesinin başlangıcında yapmış olduğu şu açıklamalar bu

¹³⁷ H.Mehmet Pakdil, Sözlü Röportaj, 2016.

¹³⁸ Karadağ, a.g.e., s. 24-25.

¹³⁹ Serdar Yakar, **Maraş Milli Mücadelesinde Şeyh Ali Sezai Efendi**, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2012, s. 104.

¹⁴⁰ Özalp, a.g.e., s.169.

¹⁴¹ Akbıyık, a.g.e., s. 204

¹⁴² Özalp, **Maraş Direnişinin Başındaki Ser Komiser Ali Bey**, EMG Basımevi, Ankara,2004,s.78; Gönen, a.g.e., s. 156.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

mücadeleye olan inancını ortaya koyarken aynı zamanda Maraş halkını da bu mücadelede yer alması konusunda teşvik etmiştir: *“Maraş kurulacaktır! Bunda Allah’ın ilhamı ve yardımı vardır. Emin olun! Maraş kurtulacaktır! Hepimiz silaha sarılalım. Bu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Arslan’ın kafasından doğan bir şey değil; Allah’ın büyük yardımudur. Birlikte harp edelim. Onun verdiği emirler, gösterdiği gayretler, Allah’ın ilhamıdır.”*dedi ve kerametini izhal etti.¹⁴³ Bu vaazda Ziyaizade Mehmet Emin Efendi, milli mücadelede Arslan bey’e verilen bu görevin kutsal olduğu, bunun Arslan beyin şahsi meselesi olmadığı ve her bir Maraşlının elindeki silah ve teçhizatıyla bu mücadelede yer alması gerektiğini belirtmiştir. Ziyaizade Mehmet Emin Efendinin bu konuşmaları halk üzerinde büyük tesir göstermiştir.¹⁴⁴

Ziyaizade Mehmet Emin Efendi, yaşı, tecrübesi, nakibüleşrafılık, müderrislik görevleri ve seyyidlik vasıflarından dolayı halk nazarında itibar edilen bir kişidir. Dolayısıyla Maraş Müdafaa-i Hukuk Heyeti adına mücadelenin başında yer alan Arslan Bey, mücadelenin geniş halk kitlelerine ulaşabilmesi için Maraşın önde gelen kişileri ile işbirliği içerisinde olmuştur. Nitekim mücadelenin teşkilatlanma aşamasında bu kişiler bizzat bu heyet içerisinde yer almışlardır. Bu kişilerden biri de hiç şüphesiz Ziyaizade Mehmet Emin Efendidir.¹⁴⁵

2.4.Ziyaizade’nin Mücadeleden Kaçtığı İddiası

1920 yılının Şubat ayının başından itibaren savaş tüm hızıyla devam ederken Ziyaizade Mehmet Emin Efendinin şehri terk ettiği şayiye yayılmıştır. Buna göre; Hoca Efendi yanına eşi ve kundaktaki bebeğini de alarak kılavuzlu köyü mevkiine geldiğinde kundaktaki bebeği karlar üzerine bırakarak eşiyle Göksun istikametine kaçarken Hacınınoğlu köyü civarında yakalanarak tekrar Maraş’a getirilmiştir. Bu konunun Maraş Milli mücadelesine katılmış gazi ya da gazi yakınları ile yapılan mülakatlardan hareketle yapılmış bir çalışma da yer alması bu bilgilere ihtiyatla yaklaşmamızı gerekli kılmaktadır. Zira aynı eserdeki başka mülakatlarda böyle bir olay zikredilmemiştir.¹⁴⁶ Bir diğer yayında da Ziyaizade Mehmet Efendi’nin şehri terk etmesi ile ilgili şu sözlere yer verilmiştir: *“...Bu arada Bayazutlu Mahallesi’nde müderris Dayızade Hacı Mehmet Emin Efendi o yörede dolaşarak çeteleri yerlerinde tutmaya ve savunmada gayret göstermeye yöneltmeye çalışmakta idi. Sonraları sıkı bir surette devam etmekte olan bombardıman ve saldırıların güçlenmesinden çekinerek*

¹⁴³ Akbıyık, a.g.e., s. 204.

¹⁴⁴ Akbıyık, a.g.e., s. 204.

¹⁴⁵ Özalp, a.g.e., s.87.

¹⁴⁶ Yalçın Özalp, **Gazilerin Dilinden Milli Mücadelemiz**, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Semih Ofset Yayıncılık, Ankara, 1986, s.346.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*kendisi başta olmak üzere Devecili Mahallesinden Tefsirzadeler gibi birtakım kimselerle efrat ve aileleriyle “kaçmak da şeridir” diyerek Kazma yolu ile öte tarafa gitmişlerdir.”*¹⁴⁷ Burada gündeme getirilen ancak herhangi bir kaynağa dayanmadan iddia ve itham edilen bu durumu teyit edecek ya da sorgulayacak bir kanıt olmaması sebebiyle bu konuda da kesin bir yargıya varmanın doğru olmadığını düşünüyoruz. Savaşın sonlarına doğru Fransız işgal kuvvetlerinin şehri bombardımana tutması bir kısım mahalleleri abluka altına alması üzerine mücadelenin zafiyete uğraması tehlikesi karşısında savunmasız insanların katliama maruz kalmaması adına abluka altına alınamayan bazı mahallelerden şehrin kuzey bölgelerine doğru bir göç olayının yaşandığı bilinmektedir. Ancak bu zorunlu göç olayında iddia edildiği gibi Dayızade Hacı Mehmet Emin Efendi'nin de şehri terk ettiği ya da kaçtığı şeklinde kayıtlarda yer almasının tartışmaya açık olduğu kanaatindeyiz. Böyle bir iddianın niçin gündeme getirildiği konusunda eldeki veriler pek açık olmasa da, bu olaya; ya Ziyaizade ile ilgili bir husumetten kaynaklanan uydurma veya yakıştırmaya bir haber olarak bakmak ya da farklı bir olayın vuku' bulması sonucunda bunun Ziyaizade Mehmet Efendiye atfedilmesi şeklinde değerlendirmek gerekir. Yoksa halk tarafından öteden beri itibar edilen ve âlim bir kişinin bu şekilde bir olayın içerisinde yer alması ve Maraş işgal altında iken ve büyük bir trajedi yaşanırken şehri terk etmesi ya da kaçması kabul edilebilir bir yaklaşım değildir.

Ziyaizade Mehmet Efendi Maraş Milli Mücadelesinde fikrini ve tarafını açıkça ifade etmiş bir şahsiyettir. Bu dik duruşa karşın, o dönemdeki şehrin diğer bazı önemli kişileri, Aslan Bey ile birlikte Ziyaizade Hocaefendi' ye sürekli olarak: *“Koskoca Osmanlı bir mermi atmadan teslim oldu, baş edemedi; sen bu düvel-i muazzama ile elindeki bu adamlarla mı baş edeceksin? Milletin başını belaya soktun! Bu kadar insanın ölümüne sebep oldun!”*Diye suçlamışlar ve eleştirmişlerdir.¹⁴⁸

Ziyaizade Hoca, savaştan önce bir rüya görüyor. Her gittiği yerde çevresindeki insanlara sürekli olarak: *“...Allah'ın büyük ilhamı vardır. Maraş'ın kurtulacağına şüphe yoktur. Allah'ın yardımı büyüktür. Cihat hepimize farzdır. Namaz, oruç, vesair ibadetten efdaldir. Silaha sarılalım. Müdafaa-yi Hukuk Cemiyeti ile beraber yürüyelim..”* şeklinde açıklamalarda bulunarak insanları mücadeleye katılmaya teşvik etmiştir.¹⁴⁹ Bu sözler şehir halkının belleğinde yer ederek dilden dile söyleneğilirken bizatihi milli mücadelenin başlamasında ve bu süreçte mücadelenin kutsiyetini ortaya koyan

¹⁴⁷Yakar, a.g.e., s.127-128.

¹⁴⁸ M.Yusuf Özbaş, **Dava-1920 Maraşlı-Fransız Harbi**, Sema Matbaası, Kahramanmaraş, s. 266-269.

¹⁴⁹ Özalp, **Milli Mücadelenin İlk Zaferi**, s.169,344.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

açıklamalarıyla bir yandan halkın maneviyatını ve cesaretini artırarak bu mücadeleye büyük bir destek vermiş ve bu mücadelenin sonucunda zaferin mutlaka geleceğine o kadar gönülden iman etmiştir ki, bu inancını halk ile paylaşarak halkın her bir ferdi ile bu mücadele içerisinde yer almasının en kutsal bir görev olduğunu dile getirmiştir. Nitekim daha ortada bir teşkilat ve çalışma yok iken bizzat Arslan beyin kendisine müracaat edip; manevi desteğini aldığı ve gerek manevi kişiliği, gerek halk nezdindeki saygınlığı, gerekse yaş itibarı ile Arslan Bey'den çok büyük olması sebeplerinden dolayı, o dönemde korku, tereddüt ve endişe içerisindeki ahaliyi Arslan bey etrafında toplanmaya çağırması; savaştan önce bu çağrısını Karababa Mescidi'nde de halkı toplayarak tekrarlamış ve bir an bile Arslan Bey'in yanından ayrılmamıştır. Dolayısıyla Ziyaizade Mehmet Emin Efendiye yönelik bu tür bir ithamın mantıklı olarak bir izahı olmadığı gibi, böyle bir iddianın da tartışılmaya açık bir konu olduğunu düşünüyoruz.

2.5. Antep'e yardım meselesi

Maraş'ın Fransız işgalinden kurtarılmasından sonra Ziyaizade Mehmet Emin Efendi, ahaliyi Ulu Camii'de toplayıp; Antep'e yardıma gidilmesi için teşvik etmiştir; Hoca Camii'de verdiği vaazda; *"Ey cemaat! Peygamberimizin (s.a.v.) sünnetidir. Kaçan düşmana hala güçlü olduğumuzu ispat için, hemen sefere çıkmamız; düşmanı bir süre takip etmemiz gerekir"*¹⁵⁰ diyerek Maraş'ta mücadelenin bittiğini ama Antep'in hala bir mücadele içerisinde olduğunu ve her vatansever gibi bu mücadele içinde Maraşın evlatlarının da bulunması gerektiğini belirtmiştir. Ziyaizade Mehmet Emin Efendi yaptığı bu vaaz ile yetinmemiş ve ilerlemiş yaşına rağmen (73-76 civarında) bizzat ahalinin önüne geçip; Antep'e gitmiş ve orada götürdüğü mücahitlerin sevk ve idaresinde bulunmuştur.

3. Ermeni Meselesi

1789 yılında meydana gelen Fransız ihtilalından sonra milliyetçilik kavramı önem kazanmış ve çok uluslu devletleri parçalayan en önemli faktörler arasında yer almıştır. Osmanlı devletinin de bünyesinde birçok ulusu barındırıyor olması beraberinde bazı coğrafyalarda milliyetçilik temelli kışkırtmaları ve devlet otoritesine karşı ayaklanmaları beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda birinci dünya savaşından yenik çıkan Osmanlı ordularının Mondros mütarekesi ile dağıtılıp silahlarını galip devletlere teslim etmesi Osmanlı devleti bünyesindeki azınlık ekalliyet arasında bağımsız bir devlet kurma düşüncelerini de beraberinde getirmiştir.¹⁵¹

¹⁵⁰ Özbaş, a.g.e., s. 268-269.

¹⁵¹ Ejder Okumuş, Ahmet Cihan, Mustafa Avcı, **Osmanlı Devletinde Eğitim Hukuk Ve Modernleşme**, Özgü Yayınları, İstanbul 2006, s. 209-210.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bu bağlamda Anadolu'nun birçok şehrinde olduğu gibi Maraşta da yıllardan beri Müslümanlar ile iç içe yaşayan Ermeniler, Fransız kuvvetlerinden aldığı güç ile isyan teşebbüsünde bulunmuş ve bu yönde Müslüman halka zulüm etmekten de geri durmamışlardır. Stanley E.Kerr *"The Lions Of Marash"* adlı kaleme aldığı eser 1972 yılında basılmış ve oradaki ibarelere bakıldığında Türklerin birer asi olduğu ve bölgedeki nüfusun büyük çoğunluğunu Türklerin teşkil ettiğini aktarmaktadır. Fransızların Maraş'ı işgalinde onlara en büyük desteği veren topluluk Ermeniler olmuş ve bu durum milli mücadele döneminde oldukça sıkıntılı günlerin yaşanmasına yol açmıştır. Ermenilerin Fransız üniforması giyerek halka ağır tahriklerde bulunmaları olayların tırmanmasında etkili olmuştur. Maraş milli mücadelesinde yer alan din adamlarından bir olan Ziyaizade Mehmet Emin Efendi, Kerr'in eserinde bağınaz ve yobaz bir din adamı olarak gösterilmiştir. Mehmet Emin Efendiye atfen, *"Hoca Efendinin yaptığı konuşma ve telkinlerle Ermeni ve Türk halkının Maraş'ta birlikte yaşamasının mümkün olmadığı ve ayrıca Ermenilerin Maraş'ı terk etmesi gerektiği"* gibi asılsız ithamlarda bulunmuştur.¹⁵² Stanley E.Kerr'in propaganda amacına yönelik kaleme aldığı bu eserinde Maraş Milli mücadelesinde birçok olay çarpıtılma yoluna gidilmiştir. Bu konulardan biri de o dönemin önemli âlimlerinden ve akil adamlarından bir olan Ziyaizade Mehmet Emin Efendi ile ilgili olanıdır. Ancak bu ithamlar gerçeği yansıtmadığı gibi Ziyaizade Mehmet Emin Efendiyi karalama kampanyasından başka bir anlam taşımamaktadır.

Sonuç

I Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin yenilgisiyle sonuçlanmış ve Osmanlı Devleti'yle İtilaf Devletleri arasında, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesi uyarınca ülke işgale açık hale gelmiştir. Türk halkının ülkenin işgali karşısında direniş göstermesiyle birlikte milli mücadelenin temelleri atılmıştır. Bu çerçevede Maraş, Antep ve Urfa bölgelerinde milli direnişin meşalesi yakılmış ve bu meşale daha sonraki süreçte tüm Anadolu coğrafyasına yayılarak bir ulusun kurtuluşuna da rehberlik etmiştir.

Bu mücadelede Maraş bölgesinde toplumun farklı kesimlerinden insanlar yer almasının yanı sıra dini kimliğe sahip kimi kişilerde bu mücadeleye büyük destek vermişlerdir. Nitekim bu mücadelede öne çıkan isimlerden biri de Ziyaizade Mehmet Emin Efendidir. Mehmet Emin Efendi, Maraş'ta müderrislik, vaizlik, hocalık

¹⁵²Mustafa Edip Çelik, **Yerli Ve Yabancı Literatüre Göre Maraş Savunması**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s. 27.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

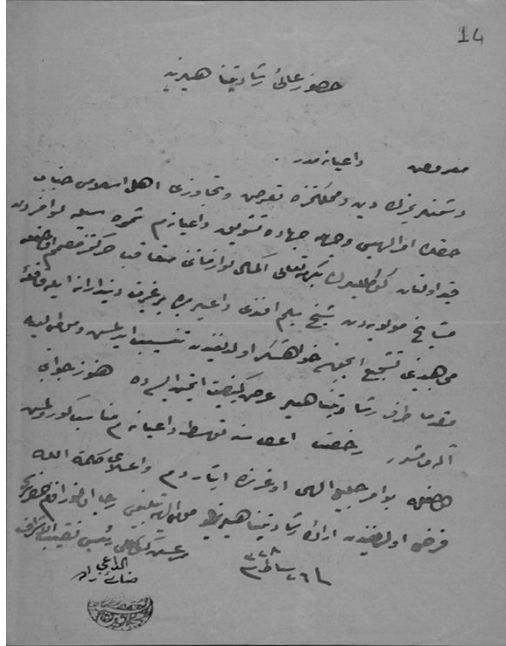
gibi vazifelerde bulunmuş bir eğitim ve din adamıdır. Bu durum onu halk nezdinde tanınmış ve son derece saygı duyulan bir kişi konumuna getirmiştir.

Mehmet Emin Efendi Maraş milli mücadelesi sırasında yaşının ilerlemiş olmasına rağmen bu bölgedeki mücadelenin örgütlenme aşamasında bizzat yer alırken aynı zamanda yaptığı açıklama ve faaliyetler ile halkın katılımını sağlamış, mücadelenin lider kadrosu ile olan ilişkileri çerçevesinde önemli yönlendirmeler yapmıştır.

Bu çalışmanın sonucunda Maraş Milli Mücadelesi içerisinde yaşının ilerlemiş olmasına rağmen aktif şekilde yer alan Ziyaizade Mehmet Efendi ile ilgili bir takım yayınlarda yer alan kimi iddiaların da asılsız olduğu ortaya konulmuştur. Milli mücadele yıllarında Maraş bölgesinde meydana gelen direniş harekâtında Arslan Bey ile ortak hareket eden Ziyaizade Maraş'ın kurtuluşunda gerek vaazları gerekse bizzat gösterdiği çabalarla önemli bir rol oynamıştır.

Netice itibariyle, Balkan savaşlarından başlayarak milli mücadele yıllarına kadar geçen süreç içerisinde meydana gelen gelişmelere baktığımızda, Ziyaizade Mehmet Emin Efendinin ilerleyen yaşına karşın mücadeledeki aktif rolü yadsınamaz bir gerçektir.

EKLER

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

**Konya Çelebilik Makamının Yüce Katına
Ma'ruz-ı Dâiyanemdir (Duacınızın Dileğidir)
Huzûr-ı Âlî-i Reşâdet-Penahilerine (Haklılığın ve Doğruluğun
Sığınağına)**

Düşmanlarımızın din ve memleketimize saldırı ve tecavüzü üzerine Müslümanların Allah'ın emrini yerine getirmek için cihada katılmalarını teşvik etmek üzere yaptığımız duaların neticesi ile (Maraş) şehrimizden gönüllü kaydı yapılmış ve bunların ihtiyaçlarının tamamlanmasından sonra hareket edilmesi kesin olarak kararlaştırılmıştır. Mevlevî şeyhlerinden Şeyh Selim Efendi de büyük bir dini gayretle mücahit kafilesini cesaretlendirmek için istekli olduğundan, bu fikri uygun görmüş ve Şeyh Selim Efendi daha önce Konya Çelebilik Makamı'na bu durumu bildirmiş; ancak, henüz cevap gelmemiştir. İzin verilmesi için yaptığımız (Dai'Ziyaizâde Es-Seyyid Muhammed Emin'in) talebi uygun görülmüş olmakla; Allah yolunda can vermek ve İla-yı Kelimetullah'ı müdafaa etmek dinen farz olduğundan, Konya Çelebilik Makamı'nın emrinin Şeyh Selim Efendi'ye bildirilmesi rica olunur. Fi 26 Şubat 1328 (11 Mart 1913).¹⁵³

¹⁵³ Mevlana Müzesi, Etnografya Müzesi Kütüphanesi, Zarf No:96, Evrak No:14.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Handwritten document with a header section containing the name of the Ministry of Political Affairs and the date 12 Teşrin-i Sani 1328. The main body contains a table with columns for 'Adı', 'Şehri', 'Kadın', 'Adı', 'Mesud', 'Eziz', 'Mevlânâ', 'Mevlânâ', 'Mevlânâ', 'Mevlânâ'. Below the table is a large section of handwritten text in Ottoman Turkish, starting with 'Râzî ve...' and ending with 'Nâzî ve...'. The document is dated 12 Teşrin-i Sani 1328 and is numbered 26819.

BOA-HR.SYS. 84/21-1

BAB- ALİ

HARİCİYE NEZARETİ SİYASİ 26819

Umur-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi

Mukabele olundu. 12 Teşrin-i Sani 328 (25 Kasım 1912) Vilayet

Ahvali(1)

Müdür-i Umumi-Salih

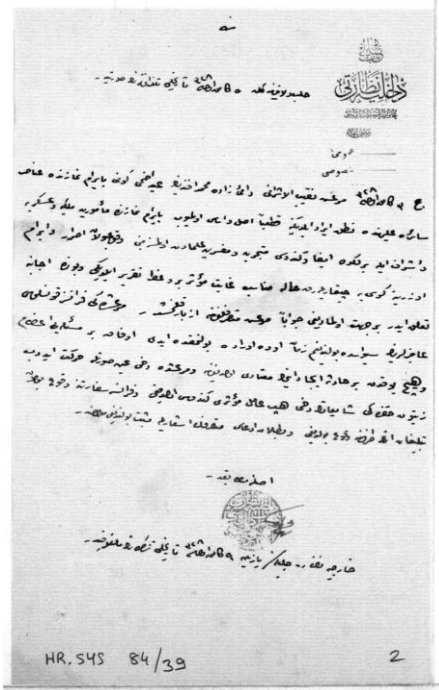
25170-1226

26 Teşrin-i Sani(Kasım) 912- 13 Teşrin-i Sani 328

DAHİLİYE NEZARETİ

Maraş Nakibü'l eşrafi Şeyh Daizade Mehmed Efendinin id-i adhâ günü efkâr-ı ahaliyi ecanib aleyhine tahrik ve tehyic edebilecek bir nutuk irad eylemiş olduğu ve gerçi Hükümet-i mahalliyenin tedabir meşkuresi sayesinde bir günâ hadise-i müessife vukua gelmemiş ise de Efendi-i mumaileyhin Mer'âşda temadi-i ikameti mahzurdan gayr-ı salim bulunmasıyla orada bırakılmaması muvafık olacağı Fransa Sefiri tarafından suret-i husussiyede ifade ve iltimas kılınmış olmağla .

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

BOA-HR.SYS. 84/39-2

BAB- ALİ

DÂHİLİYE NEZARETİ

Muhaberat-ı Umumiye Dairesi İkinci Şube

Haleb Vilayetinden gelen 5 Kânunuevvel 328(18 Aralık 1912) tarihli telgraf namenin suretidir.

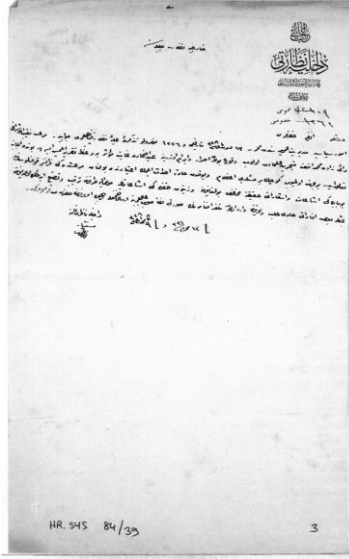
Cevap, 3 Kânunuevvel 328(16 Aralık 1912) Mer'aş Nakib'ül-eşrafi Daizade Mehmed Efendinin id-i adhâ günü Bayram namazında anasır-ı saire aleyhinde nutuk irad eylediğine kat'iyen asl-u esası olmayub Bayram namazında Memurin-i Mülkiye ve Askeriye ve eşraf ile birlikte ifâ ve kendüsü mütebahhirin ve müfessirin ulemadan olmasına mebni vukuu bulan ısdar ve Bayram üzerine kursiyeye çıkarılarak hala münasib gayet müessir bir vaaz takrir eylediği ve bunda ecanibe taalluk eder bir cihet olmadığı cevaben Mer'aş Mutasarrıflığından izbar kılınmıştır. Mer'aşdaki Fransız Konsolos acizlerinin Sivas'da bulunduğu zaman o da orada bulunmakta idi. Ufak bir meseleyi i'zâm ve hiç yokdan bir hadise icad etmek mütemadi olduğundan ve Mer'aşda dahi aynı suretle hareket edüb Zeytun hakkındaki şayi'anın dahi hep amil-i müessiri kendüsü olduğu ve Fransa Sefaretine vuku'u bulan tebligat anın tarafından vuku'u

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bulduğu ve butlan iddiası Mutasarrıfın iş'arıyla müsbet bulunduğu ma'ruzdur.

Aslına mutabıktır.(mühür)

Hariciye Nezaret-i celilesine yazılan 9 Kânunuevvel 328 (22 Aralık 1912)tarihli tezkerenin melfufudur.

BOA-HR.SYS. 84/39-3

BAB- ALİ

DÂHİLİYE NEZARETİ

Muhaberat-ı Umumiye Dairesi İkinci Şube

Umumi-72109

Hususi-1262

Hariciye Nezaret-i Celilesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Umur-ı siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesinden muharrer 13 Teşrin-i sani 328(26 Kasım 1912) Tarihli ve 1226 numaralı tezkere-i aliye-i nezaret-i penahileri cevabıdır.

Mer'aş Nakibü'l-eşrafı Daizade Mehmed Efendi mütebahhirin ülemadan olub vuku'u bulan ısdar ve Bayram üzerine id-i adhâda gayet müessir bir va'az takrir eylemiş ise de bunda ecanibe taalluk ider bir cihet olmayub küçük bir meseleyi i'zam ve yokdan hadise ihdas eylemek i'tiyadında bulunan Mer'aşdaki Fransız Konsolosunun bu babdaki işâât ve işârâtı hakikate muhalif bulunduğundan ve Zeytun hakkındaki işââtın mumaileyh tarafından tertib ve taziy' edilmekte

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

olduğundan bahisle bazı ifadatı havi Haleb vilayetinden varid olan telgrafnamenin sureti leffen savb-ı alilerine irsal kılınmağla olbabda emru ferman hazret-i menlehül-emrindir.12 Muharrem 1331 ve 9 Kanunuevvel 328(22 Aralık 1912)

Dâhiliye Nazırı Namına Müsteşar

KAYNAKÇA

AKBIYIK, Yaşar, **Millî Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990.

ALPARSLAN Yaşar, Serdar Yakar, **Eski Maraşta Âlim Çıkarmış Aileler**, Öncü Basımevi, Maraş 2011.

ALPASLAN Yaşar, Serdar Yakar, **Maraş-Fransız Harbi-Belgeler**, Ukde Yayınevi, Kahramanmaraş 2012.

BOA-HR.SYS. 84/21, BOA-HR.SYS. 84/39.

ÇELİK, Recep, "Maraş Milli Mücadelesinde Din Adamları", I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildirileri, c.II, İstanbul, 2005.

ÇELİK Mustafa Edip, **Yerli Ve Yabancı Literatüre Göre Maraş Savunması**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi, 2010.

ERİM Nihat, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri: Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları**, Cilt I, Ankara 1953.

EROĞLU, Hamza **Türk İnkılâp Tarihi, Yeniden Düzenlenmiş Genişletilmiş Yeni Baskı**, Ankara, Savaş Yayınları, 1990.

GÖNEN Cengiz, **Ulusal Kurtuluş Savaşının İlk Kahramanı**, Lazer Yayınları, Kahramanmaraş 2005.

KARADAĞ Hüsamettin, **İstiklal Savaşında Maraş, Kahramanmaraş Kurtuluş Müzesi Kurma Ve Yaşatma Derneği**, Kahramanmaraş 1994.

KÖSTÜKLÜ Nuri, **Vatan Savunmasında Mevlevihaneler (Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye)** Çizgi Kitabevi 1. Baskı, Konya 2015.

İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ MEŞİHAT ARŞİVİ, NAKİBÜL EŞRAF DEFTERİ 1319 İSTANBUL.

OKUMUŞ Ejder, Ahmet Cihan, Mustafa Avcı, **Osmanlı Devletinde Eğitim Hukuk Ve Modernleşme**, Özgü Yayınları, İstanbul 2006.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

ÖKTE Sezai Kürşat, “Lozan Barış Konferansı Sürecinde İç ve Dış Kamuoyu Oluşturmaya Yönelik Faaliyetler”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 49, Ankara,(Bahar), 2012.

ÖZALP, Yalçın, **Gazilerin Dilinden Milli Mücadelemiz, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Semih Ofset Yayıncılık, Ankara, 1986**

ÖZALP, Yalçın, **Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, 1984.**

ÖZALP, **Maraş Direnişinin Başındaki Ser komiser Ali Bey**, EMG Basımevi, Ankara,2004.

ÖZBAŞ Mehmet Yusuf, **Dava-1920 Maraşlı-Fransız Harbi**, Sema Matbaası, Kahramanmaraş(Tarihsiz)

ÖZBAŞ Mehmet Yusuf, **Dava Dergisi-Yıl:4, S.4, Kahramanmaraş 1995.**

PAKDİL H. Mehmet Sözlü Röportaj, 2016.

SALNAME-İ NEZARET-İ MAARİF-İ UMUMİYE, 1316 TARİHLİ S. 1013.

YAKAR, Serdar **Maraş Milli Mücadelesinde Şeyh Ali Sezai Efendi**, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2012.

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MARAŞ DİRENİŞÇİLERİNİN MARAŞ YERLİSİ ERMENİLERE
KURTULUŞ SAVAŞI SIRASINDA YAPTIKLARI YARDIMLAR
Cengiz GÖNEN¹⁵⁴**

Osmanlı yönetimindeki 6 asırlık süre içerisinde Maraşlı Ermeniler, Anadolu'nun tüm şehirlerinde olduğu gibi kendi dil, din ve geleneklerini serbestçe sürdürerek barış ve refah içerisinde haysiyetli Müslümanlarla (bir Ermeni'nin deyimidir) bir arada yaşamışlardır. Maraşlının geleneksel sıcak komşuluk ilişkilerini ve misafirperverliğini bu süreç içerisinde yakından izlemek mümkündür. Ünlü hatip Ali Sezai Efendi, İngiliz işgal Komutanı Andrio'ya şunları ifade etmiştir:

”Maraş'ta göze çarpan ne kadar güzel köşk, paha biçilmez kıymetli bağ-bahçe ve bakımlı arazi varsa, çoğu Hıristiyanların kullanımı altındadır. Çarşıda bir kısım dükkânların bir köşesinde Müslüman birinin, diğer köşesinde ise Hıristiyan bir şahsın ticaret ve sanatla uğraştığını, bazı evlerin alt ve üst katlarında, iki milletten birer kişinin ev sahibi ve kiracı oldukları görülmektedir. İşgal kuvvetinizin Maraş'a girdiği sırada Ermeni'lerin çarşı ve pazarda bir ağızdan 'Yaşasın Ermenistan, Kahrolsun Osmanlı ve Türk'ler' diye bağırarak dolıştıkları, Türk'lerin kutsal değerlerine küfür ile çeşitli hakaret ve tecavüzler yaptıkları bilinmektedir. Bunlara karşı İngiliz İşgal Komutanının ırk ve mezhep ayırmaksızın uygulayacağı yönetim yeterli görülerek Türk'ler sabır ve sükûnete davet edilmektedir. Türk'ler olgunluklarını ve sükûnetlerini muhafaza etmektedir.”

İstanbul'da Ermeni Patrikhanesince belirlenen politikalara göre; Maraş'taki Ermeni yöneticilerinin ve din adamlarının cemaatlerini teşkilatlandırması ve silahlandırma çalışmaları, başta ABD olmak üzere Batılı misyonerlerin de kışkırtılması üzerine 19. asrın sonuna doğru had safhaya ulaşmıştır. Maraş'ta, Osmanlı güvenlik güçlerine yıllardır kök söktüren ve devletin tüm uygulamalarını protesto ederek, her önemli olay sonucu isyan etmeyi alışkanlık haline getiren Zeytun gibi bir Ermeni yerleşim biriminin bulunması, Maraş Ermenilerinin faaliyetleri üzerinde de etkin bir rol oynamıştır.

1886 tarihli Osmanlı salnamesi, Maraş ilinin kuzey-batısında Ceyhan nehri ile Göksu çayı arasındaki dağlık ve ormanlık bir bölgedeki Zeytun kazasını şu şekilde anlatmıştır:

“Kasaba, dar bir mahalde olduğundan hane ve sokaklar gayrı muntazam ve birbiri üzerindedir. Kasaba-da 1 mescit, 5 kilise, 6 okul, 377 hane, 100 dükkân, 3 mağaza, 5 boyahane, 16 su değirmeni, 2

¹⁵⁴ Emekli Tuğgeneral

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tabakhane ile kasabaya yarım saat mesafede de bir kaplıca ile manastır bulunmaktadır. 1886'da kazanın nüfusu 7.534'ü Müslüman ve yaklaşık 9.190'ı Ermeni olmak üzere toplam 16.724'tür. Etrafı derin yarılar ve kayalardan oluşan geçitlerle çevrili kazanın hemen kuzeyinde kışla olarak kullanılan hâkim tepeye ancak bir kişinin geçebildiği uzun bir vadinin takip edilerek ulaşılması ve bu geçidin kolaylıkla tepeden kontrol altına alınması, Zeytunlu Ermenilere yıllarca büyük avantaj sağlamıştır. Belirtilen nedenlerle tepeye ulaşmaya çalışan güvenlik güçleri, daima ağır zayıat vermiş ve isyanları bastırmak için girişilen hareketlerin çoğu başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Zeytun, zahiresini Elbistan ve Andırın'dan temin etmekte, demircilik ve katırcılık işleriyle meşgul olmakta, bağ ve bahçelerinde güzel üzüm ve elma yetiştirmekte, hatta silah ve barut yapmaktadır. 1895'te İngiliz Konsolosu Barnham Zeytunluların normal zamanlarda katır sürücülüğü ve nalbantlık ile geçimini sağladığını, diğer zamanlarda ise eşkıyalık ve soygunculuk yaptığını belirtmiştir.

İlk önemli Zeytun isyanı 1780 yılında patlak vermiştir. Zeytunluların vergilerini ödemeyerek çevrede çeşitli eylemlere başlamaları üzerine, Maraş Valisi Ömer Paşa isyanı bastırmakla görevlendirilmiş, ancak Ömer Paşa'nın şahadeti ile hareket yavaşlamış ve 7 aylık kuşatma sonuçsuz kalmıştır. 1808 yılında bu defa Maraş Mutasarrıfı Kalender Paşa, 9 aylık bir kuşatmayı takiben Zeytun'u ele geçirmiş ve Zeytunluların yıllık 6 kese vergi ödemeleri karşılığında isyan sona ermiştir. 1835 yılında bu defa Tosun Paşa, 7 yıldır vergi ödemeyen bazı Zeytunluları hapsedince, karşılık olarak Zeytunlular da Maraş ileri gelenlerinin bazılarını dağa kaldırmıştır. Rehineler karşılıklı serbest bırakılarak eşkıya ile uyuşmak zorunda kalmıştır. 1836, 1840, 1842 ve 1850 yıllarındaki ayaklanmalar da gerekli önlemler alınarak bastırılmamıştır. 1861 yılında Zeytun'a gelen Leon, Fransa İmparatoru 3. Napolyon'a ulaştırılmak üzere bir muhtıra hazırlamıştır. Muhtırada; Zeytun'a bağımsızlık verilmesi ve bir Ermeni vali atanması için Sultan'dan ricada bulunması, İmparator'dan rica ediliyordu. Muhtıra, Fransız elçisi aracılığı ile Sultan'a ulaştırılmış ve bunun üzerine, Zeytun'da devam eden ayaklanmaya karşı hazırlanan Maraş mutasarrıfı Aziz Paşa'nın harekâtı durdurulmuştur. Hükümet temsilcisi Şahin Bey ile Ermeni temsilcileri Agabekyan ve Davut'tan oluşan heyetin bölgede yaptığı incelemede; Fransa'ya yapılan şikâyeti haklı gösterecek bir durumun olmadığı saptanmıştır.

1878'de Osmanlı Rus savaşı devam ederken Halep Valisi Veysi Paşa, Zeytun ileri gelenlerinden 12 kişiyi Kazanın sükûneti için tutuklamış, hemen akabinde eşkıya Babik'(Ermeniler Babik Paşa demektir) in Kaymakam ile 22 Türk'ü yakalayarak Kiliseye hapsedmesi üzerine, tutuklu Ermeniler serbest bırakılmıştır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

1879 yılında Sultan Abdülhamit'in emri ile Mazhar Paşa, Ermeni Nuryan Efendi, Halep İngiliz Konsolosu ve Kilikya Ermeni Patriğinden oluşan bir heyet, Zeytun'da incelemeler yapmış, sonuçta Ermeniler suçsuz bulunmuş ve eşkıya başı Babik'te Zeytun Belediye Başkanlığı koltuğunu muhafaza etmiştir.

Zeytun isyanlarından en önemlisi 1895'te yapılan ayaklanmadır. Zeytun Hınçak komitesi lideri Nazarbeg, 16 Eylül 1895'te; bölgedeki Ermenileri silahlandırmak, askeri birlik ve tesisleri ile köy ve kasabalara baskınlar düzenlemekle görevlendirdiği Aghasi liderliğindeki 6 eşkıyanın tenkili için hazırlık yapıldığını haber alınca, büyük çaplı bir isyan başlatmıştır. Kanundan kaçan katil ve kaçak Ermeni gizli örgüt üyelerinin toplandığı Zeytun'un etrafla haberleşmesi kesilmiş, 4.000 silahlı ve 2.000 silahsız Ermeni Zeytun kasabasına saldırarak Kaymakamla birlikte 50 Subay ve 600 Asker esir alınmıştır. Subay ve Askerler daha sonra Silahlı Ermeni kadınlarınca öldürülerek sözde Türklere büyük bir hakaret yapmışlardır. Asiler üzerine sevk edilen güvenlik güçleri, tam başarıya ulaşmak üzere iken bu kez İstanbul'daki elçiler arabulucu olarak devreye girmiş ve Sultan Abdülhamit harekâtı durdurmuştur. Sultan'a müteşekkik olan Aghasi, Türklerin sivil ve asker olarak 20.000 kayıp verdiğini iddia etmiştir.

Başta Doğu Anadolu olmak üzere, Ermenilerin silahları ile firar ederek Rus Ordusuna katılması ve Van'da ayaklanarak masum halka zulüm ve kıyım başlamaları üzerine Zeytun'daki ayaklanmada güç kazanmış ve 1915 yılı başında genişletilmiştir. 500-600 civarında olan isyancılara karşı Türk Kuvvetleri Mart ayı sonuna doğru Zeytun'u kuşatmış ve isyancılar, Zeytun'un en hâkim ve tahkim edilmiş yeri olan Tekye Manastırına sığınmışlardır. 25 Mart'ta tam gün süren çatışmaları takiben asilerin bir kısmı, gece karanlığından yararlanarak kaçmayı başarmıştır.

1915 yılında, Zeytun Ermeni'lerinin yaklaşık 100 yıldan beri sürdürdüğü isyanlar dikkate alınarak, Zeytun'da ikameti uygun görülmeyenlerin tehcire tabi tutulması, Osmanlı Hükümeti tarafından emredilmiştir. Zeytun'lu asilere ilave olarak Maraş'ta da zararlı faaliyetlerde bulunanların da tehcire tabi tutulması kararlaştırılmıştır. Ermenilerin toplu halde sürgün edilmesine 10 Nisan 1915'te Zeytun bölgesinde başlanmış ve aynı gün askerler Zeytunluları ikaz ederek kasabayı derhal terk etmelerini istemişlerdir. Yaklaşık 300 aile Konya'nın Karapınar ve Sultaniye ilçelerine yerleşmek üzere sürülmüş ve Maraş üzerinden sürgüne gönderilen Zeytun ve Fındıcak Ermenilerini diğer köylerdeki ile şehirdeki Ermeniler takip etmiştir.

Aynı şekilde 2-3 gün ara ile şehirdeki 8 bin Ermeni'nin tümü ile köylerde sürgün edilmek üzere toplanan 17 bin Ermeni Maraş'tan

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kafileler halinde ayrılmışlardır. Bunlar Konya yerine, Fırat Nehri kenarındaki Deir-ez-Zor'a gönderilmişlerdir. Ermeni dini liderleri hükümete çağrılarak Maraş Ermenilerinin son tehcir emri 18 Ağustos 1915 günü verilmiş ve ertesi gün öğleden sonra saat 14.00'te şehirdeki tüm Ermenilerin şehri terk etmeleri istenmiştir. Binlerce Ermeni ertesi gün şehri terk ederken bir direniş görülmemiştir. Öğleden sonraki ilk saatlerde Mutasarrıf, terk edilecek malların çok kısa sürede kaydının yapılamayacağını belirterek tehciri durdurmuştur. Bu süreç içerisinde Maraşlı komşusu Ermeni'ye yardım için elinden geleni yapmaya çalışmış, toparlanması için gerekli alet ve edevat yardımı yapmış, beraberinde götürmeyeceği eşyaları parasını ödeyerek veya parası yoksa borçlanarak almış ve sonunda da evini benzer şekilde satın almıştır. Bu satın alma işlemlerinin tümünün belgeleri imzalı ve onaylı ve tanıkları bellidir. Bir kısmı da hibe edilmiştir. Sevk edilenlerin satışa çıkardıkları mallar, Türk'ler tarafından ihtiyaçları olmadığı halde insani yardım ve iyilik için o günkü ederine göre satın alınmış ve alacaklarının tümü ödenmiştir.

Tehcir kafilelerine yaşlılar için araçlar, sağlık birimleri ve güvenlik görevlileri verilmiş ve İslâhiye'den trenlerle sevki için düzenlemeler yapılmıştır. 4. Ordu Halep'te Ermeniler için bir hastane tesis etmiş ve Halep'li Ermeni Doktor Altınian hastane Baştabipliğine atanmıştır. Ayrıca 1.000 çocuk kapasiteli bir yetimhane Dr. Yüzbaşı Lütfi Bey (daha sonra İstanbul Valisi olan Lütfi Kırdar) yönetiminde açılmıştır. Alınan bu önlemlerle 4. Ordu bölgesindeki tehcir işlemi, tek bir kişinin burnu kanamadan başarı ile tamamlanmış ve Ermeniler yeni yerleşim yerlerine güven içerisinde yerleştirilmiştir. Adana'da kafileyi rahatsız eden üç kişi Cemal Paşa'nın emri ile idam edilmiştir.

The Lions of Marash (Maraş'ın Aslanları) kitabının yazarı ve Amerikan Misyonunda Doktor Asteğmen olarak görevli Stanley E. Kerr, 1914 yılında Maraş'ta yerleşik 30 bin Ermeni'den yaklaşık 24 binin tehcire tabi tutulduğunu ve tehcirden dönenlerle birlikte 1919 yılındaki Maraş'taki Ermeni sayısının yaklaşık 16 bin olduğunu ifade etmektedir.

Maraş sancağı genelinde, tehcire tabi tutulan 16 bin Ermeni'nin geri dönmesi ile Sancak'taki Ermeni sayısı yaklaşık 23 bin olmuştur. 1919 yılında şehir merkezi nüfusu; Ermenilerden Maraş'a tekrar dönenler ile Türklerdeki normal nüfus artışı dikkate alındığında 70 bin civarında olduğu ve bu nüfusun asgari 47.000'inin Türk ve 23.000'inin de köylerdeki dahil Ermeni olduğu değerlendirilmiştir.

Tehcirle ayrılan Ermeniler Maraş'a döner dönmez, dönüşlerinde kendilerine ait olan ve Türkler tarafından satın alınan veya Ermenilerce hibe edilen malların durumu önemli bir sorun olmuştu. Geri dönen Ermeniler emlak ve mallarını geri isteyince

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

emlak bedelini ödeyen Türklerle aralarında mahkemelere taşınan sorunlar yaşanmaya başlamıştı. Adana yöneticisi Fransız Albay Bremond konunun tarafsız yargı tarafından çözümünü istemiş ve Fransızlar Ermenileri kollamak için Türklere karşı yatıştırıcı bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Sonunda Ermeni'ler tehcir öncesi sahip oldukları malların kendilerine iadesi için, İngiliz İşgal Komutanlığına başvurmuşlardır. İşgal Komutanı Albay Andrio, Ermenilerin para ve mallarını emanet ettiği Müslüman'ların, gecikmeksizin mal ve paraları sahiplerine iade etmelerini sağlamak için, Mutasarrıf ve yöneticilerle bir toplantı düzenlemiştir. Albay gönderdiği teskere ile Maraş'ın ileri gelenlerinden 7 kişiyi toplantıya çağırmıştır. Çağrılanlar, Müftü Tekerekzade Hacı Mehmet Tevfik, Müderrisler Dayızade Hacı Mehmet Emin, Leblebicizade Hafız Ali ve Seyithanzade Osman, Eytam (yetimhane) Müdürü İlyas Efendizade ve Emir Abdülcemizade Ali Sezai Efendilerdi. Amerikan Misyondaki İlahiyat Mektebinde yapılan toplantıya, Mutasarrıf Ata Bey ile Hıristiyan temsilcileri ve papazlarda katılmıştır. Toplantıda Albay Andrio'nun tehditkâr konuşması, kaleme alınan tebligatı tekraren uzun uzun tercümana okutması ve suçluların mutlaka cezalandıracağını açıklaması üzerine, Ali Sezai Efendi'nin cevabi açıklaması, İngiliz Komutanına ve tüm dünyaya Türklere yapılan haksızlıkların tarihi bir dersi mahiyetindeydi. Bu nedenle Sezai Efendi'nin cevabı aynen aşağıya çıkarılmıştır:

“İngiliz Komutanın Hindistan'daki görevleri sırasında ırk ve mezhep ayırmadan, sakinlerin hukukunu, bilhassa Müslümanları, diğer dinlere karşı koruması sevindiricidir. Maraş'ta da tarafsız olarak, asayişin temini hususunda tedbir alması da takdir edilecek bir insanîyet görevidir. Adalet ve medeniyet tavrıdır. Bunu saygıyla karşılız. İngiltere Devleti medeniyet perver bir devlet olup, Osmanlı Devleti ile münasebetlerinin dostane olduğu tarihle sabittir. Osmanlı Devletinin genel harbe istemeyerek iştirak ettiği bilinmektedir. Maraş'lı Hıristiyanlar hakkında Müslüman'lara isnat olunan tecavüzlerin aslı yoktur. Maraş'ta göze çarpan ne kadar güzel köşk, paha biçilmez kıymetli bağ-bahçe ve bakımlı arazi varsa, çoğu Hıristiyanların kullanımı altındadır. Osmanlı Devleti ve Türk'ler, Ermeni'lere zulüm ve tecavüzlerde bulunmuş olsaydı, bugün onlar bu servet ve rahatlığa sahip olamayacakları gibi, harap evlerde oturmaları gerekirdi.

Zira bu emlak ve malları kendilerine gökten Hz. Mesih'in indirmedığı, ancak hükümetin ve milletin lütfkâr muameleleri sonucu elde ettikleri şüphesizdir. Hükümet dairelerinde ise Hıristiyanların müracaat ve işleri öncelikle işlem görmektedir. Müslümanlardan daha fazla devletin rütbe ve nişanları ile ödüllendirildikleri herkesçe bilinmektedir. Devlete itaat etmek Ermeni

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

dini gereği olmasına ve sahip oldukları yüce devletin nimetlerine rağmen, devlete karşı zaman zaman Zeytun Ermenileri ile birleşerek isyan etmişlerdir. Çevredeki köylere aniden hücum ederek, kadın ve çocukları katletmişler, evleri ve insanları yakmışlardır. Devletçe cezalandırıldıkları halde sonradan affedilmiş ve çoğunun vergileri alınmamıştır. Devletin harp siyaseti gereği Ermeni'lerin tehciri kesin olarak emredilmişse de, bir kısmının İslam ayanının iltimasları ile Maraş'ta kalmaları ve ellerine sermaye de verilerek geçimleri sağlanmıştır. Sevk edilenlerin satışa çıkardıkları malları, Türk'ler tarafından ihtiyaçları olmadığı halde insani yardım ve iyilik için o günkü ederine göre satın alınmış ve alacaklarının tümü ödenmiştir. İngiliz askeri işgali üzerine geri döndüklerinde, yapılan iyilikleri hiçe sayarak sattıkları malları geri istemişlerdir. Bu malları satmadıklarını ve ödünç verdiklerini ileri sürmüşlerdir. Satın aldıkları malları geri veren Türk'ler, mal için ödedikleri paraları geri alamamışlardır. Bütün bu hareketlere rağmen necip Türk milleti, Ermeni komşularının ihtiyacı olan ev eşyaları ve aletlerini vermek ve böylece yardım etmekle insanlıklarını göstermiştir. Mutasarrıf Ata Bey dahi, kavgaya sebep olabilecek meyhane ve eğlence yerlerini kapatarak azınlıkların güvenliğini sağlamıştır... Türk'ler olgunluklarını ve sükûnetlerini muhafaza etmektedir. Ermeni ve Hıristiyan din adamları mütecavizlere uyarıda bulunmuş, ancak kabul görmemiştir. Yüzde 80 oranında çoğunluğa sahip necip Türk milletinin amacı, kimse ile uğraşmak olmayıp, şeref ve şanına uygun olarak barışın neticesini beklemektir.”

İngiliz İşgal Komutanı Albay Andrio, tercüman vasıtası ile Ali Sezai efendiye; “Söylediklerinin doğru olduğunu ve kabul ettiğini” söylemiştir. Albay Andrio, toplantıya katılanları tek tekellerini sıkarak uğurlamış ve avluda Müderris Dayızade Hacı Mehmet Emin Efendi, “Katarda bir deve kükreyer” diyerek Ali Sezai Efendiyi kutlamıştır.

İngiliz Albayın toplantının başındaki tutumu, Türk'lerden intikam almak isteyen Ermeniler için önemli bir fırsat oluşturmuştur. Bir kısmı mahkemelere müracaat ederek mağdur edildiklerini ileri sürmüş, bir kısmı ücretini alarak satış yaptığı menkul ve gayrimenkul mallarını geri almaya kalkışmış ve bir kısmı da kendi soydaşlarını tanık göstererek, hiç ilgileri olmadığı halde Türklerin mallarına sahip çıkmıştır. Tehcir sırasında Maraş Mutasarrıfı olan İsmail Kemal Bey, Ermenilerin İngilizlere verdiği 49 adet dilekçe üzerine, Mutasarrıfı olduğu Sivas'tan Maraş'a getirtilerek tutuklanmış ve yargılanmıştır. Ermenilerin asılsız birçok iddiaları içerisinde ilginç olanlar da vardı. Yenicekale Transanta Manastırının rahibi, Mutasarrıfın manastırın su borularını söktürdüğünü iddia ediyordu. Bu tür iddiaları görünce, İngiliz'ler mahkemede gözlemci bulundurmaya karar vermiş ve bu uygulama üzerine Ermeni şikâyetçiler dava günü mahkemeye

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

gelmelerine rağmen, mahkeme huzuruna kimse çıkmayınca iddiaların düzmece olduğu anlaşılmış ve İsmail Kemal Bey kefaletle serbest bırakılmıştır. Ancak daha sonra Ermeni baskıları ile Kemal Bey Halep'e gönderilerek Çavuş Emni zade Ali ile birlikte hapiste tutulmuş ve bir süre sonra da güya suçsuzluğu anlaşıl原因 olarak tahliye edilmiştir.

Türklerin Ermeni azınlığa yaptığı ikinci yardım ise çaresiz kalmış bir bayan öğretmen ve ailesine yapılan kurtarma hareketidir. Türk Çeteleri tarafından evi kuşatılan Leah Maraşlıyan Dr. Stanley E.Kerr'e yaşadıklarını anlatmıştır:

"Çatışmaların ilk günü olan 21 Ocak öğleyin genç bir dul olan Leah öğretmenlik yaptığı Merkez Okulundaki sınıfından çıkmış ve ıssız cadde de evine doğru yürüyordu. 3 yaşındaki oğlunu düşünüyordu. İki gün önce ona sormuştu: Edward yılbaşı için neye sahip olmak istersin? Cevap bir baba ve bir köpekti. Çocuğun babası, din misyoner okulunda öğrenci idi ve Büyük Savaş'ta Türk Ordusunun işçi birliğine kaydolmuş ve en son Antep'e yürürken görülmüştü. Müfrezeden biri nehrin kenarından tek kolla yürürken ateş edildiğini, onun yaralanarak düştüğünü, ölü taklidi yaptığını ve kaçtığını bildirmiştir. Ancak daha sonra bir bilgi alınmamıştı. Leah çatışmalar devam ederken hiç bir dükkânın açık olmadığına dikkat etti. Evde babası, amcası, kız kardeşi Araxie ve Edward'la öğle yemeğine oturdu. Yemeklerini yerken birden silah atışları tüm kenti kapladı. Ermeni komşuların çoğu daha iyi güvenlik için Leah'ın evine koştular. Ev Beyazıtlı mahallesinde idi ve Evliya Efendi tarafından yönetilen Türk isyancılarının tehdidi altında kalmıştı. Birkaç saat içerisinde Leah, ailesi ve komşuları kendilerini çepeçevre sarılmış olarak buldular. Türk komşuları onlara yukarı çıkmalarını ve koruyacaklarını söyledi. Savunma için silahları olmadığından çareleri yoktu ve sarılmış durumda idiler. Türkler onları Ulu Camiye giden caddede yürütmeye başladı. Camiye yakın bir köşeyi dönünce silahlı büyük bir Türk grubu ile karşılaştılar. Birden ateş sesleri duyulmuş, Leah inanamayarak sersemlemiş ve kafileden bazılarının düştüğünü görmüştür. Küçük Edward "Bizi öldürecekler mi?" diye bağırmıştır. Leah bir korku hissetmemiş ama şoka girmiş ve inanmamıştı. Bir Jandarma, onları caminin kapısı istikametine itmiş ve "İçeri girin. Çabuk" diye ısrar etmiştir. Leah ve ailesi ile bir kaç komşusu camiye girmişler ve kendilerini güven içinde hissetmişlerdir. Daha sonra Jandarmanın korumasında Vilayet konağındaki hapishaneye götürülmüş ve 12 Şubata kadar güvenle orada kalmışlardır. Bu şekilde yaklaşık 100 kadar Ermeni jandarma tarafından kurtarılarak hapishaneye getirilmiştir. Ancak kaldıkları yerde yatak ve yorgan olmadığından soğuk zeminde uyumuşlar ve her gün verilen bir öğün sıcak yemekle

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yetinmişlerdir. Ermeniler sonradan anlaşılabilir bir nedenle bu kurtarma olayına büyük tepki göstermiştir.

Türklerin Ermenilere yaptığı üçüncü güvenlik yardımı çatışmaların ortasında kalan kurtarma evindeki Ermeni kadın ve 6 çocuğu güvenilir bir köye götürülmesidir. İlk Katolik Kilisesinin karşısında bulunan kurtarma evi, Türklerle evlenerek Müslüman olan ve işgali takiben zorla Türk eşinden ayrılmak zorunda bırakılarak yeniden Hıristiyanlaştırılan 80 tane Ermeni kadınının 6 çocukla birlikte yaşadığı bir yerdir. Dr. Stanley E. Kerr'in satırlarına göre, 7 Şubat günü bir grup Türk, evin kapısını çalarak kendilerini yardıma gelmiş Ermeniler olarak tanıtmıştır. Kapıyı açan kapıcı Minas Bederyan hemen evden uzaklaştırılırken bir bölümü Müdür Güher Şamlıyan'ı odasında etkisiz hale getirmiştir. İki hafta süre ile Dr. Kerr, Amerikalılar, Ermeniler ve Kilisenin Papazı "kadınların öldürüldükten sonra evin yakıldığından emin olduklarını" iddia etmişlerdir. Ancak 15 gün sonra Türkler, kurtarma evindeki kadınları ve çocukları tedavi için Amerikan Hastanesine getirince, tümü büyük bir şok yaşamışlardır. Türkler, kurtarma evini yakmadan önce kadın ve çocukları önce bir Camiye ve sonra da bir Türk Köyüne götürerek emniyet altına almıştı. Dr. Kerr kadınlara bir şey yapılmamasını, çok anlamsız bir biçimde, kadınların daha önce İslamiyet'i kabul ederek bir Türk'le evlenmeleri ve Türkler arasında yaşamaları ile ilgilendirmiştir. Bu olay da tarafsız statüde olması gereken Amerikan Misyununun Türkleri tam olarak tanıyamadığını ve her olayda olduğu gibi değerlendirmelerini Türkler aleyhinde kullandığını göstermektedir.

Sizlere sunulan bu üç olayın ikisinde ki özellik, varını yoğunu ortaya koyarak Fransız işgalinden kurtarmak için müthiş bir mücadele örneği sergileyen Türk Direnişçilerine altı asır Türklerle bir arada yaşayan Ermenilerin yabancı kalması ve bölgede bir Ermeni Devleti kurma hülyası ile Fransızların yanında yer almasıdır. Fransızların 11 Şubat 1920 günü Maraş'ta kalan on bin Ermeninin güvenliği için hiçbir önlem almadan ve de haber vermeksizin çekilmesine karşılık, güvenlik ve iaşelerinin Aslan Bey ve Kılıç Ali tarafından alınan önlemlerle kısa sürede sağlanması, Türk insanının "aman diyene kılıç kalkmaz" uygulamasının göstergesi olmuştur. Türkler kendilerine ihanet ederek savaşta Fransızların yanında yer alan Ermenileri affederek geleneksel insani duygularını bir kez daha dost ve düşmana göstermiştir.

Bu münasebetle Maraş mücadelesinin aziz şehit ve gazi kahramanların torunu olan siz hemşerilerime en halisane dileklerimi ve saygılarımı sunarım. Cengiz Gönen

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
AFŞİN'DEN MİLLİ MÜCADELEDE ATATÜRKLE
TELGRAFLAŞMALAR İLE MİLLİ MÜCADELEDE MARAŞ
SAVAŞINA KATILAN AFŞİNLİ ŞEHİT VE KAHRAMANLAR
Mustafa KÖŞ¹⁵⁵**

Maraş Kurtuluş savaşında İlçemiz Afşin'in eski ismi Efsus idi. Efsus Heyeti Merkeziyesi Kurtuluş savaşında çok büyük kahramanlıklar göstermiştir. Kahramanmaraş'ın düşman işgalinden kurtuluşunda olduğu gibi 'Kurtuluş Savaşı'nda da Afşin'in (Efsus'un) önemli bir yeri bulunmaktadır. Efsus (Afşin'in) Kuvayı Milliye Kumandanı olarak Mustafa Kemal Atatürk tarafından bizzat Medrese Mezunu KÖŞOĞLU Süleyman efendi'yi Efsus ve Mülhakatı Kuvayı Milliye Kumandanı olarak atanmıştır. Maraş'ın toprakları, Fransızların Kilikya adını verdikleri bölgede yer alıyordu. Adana'nın kuzeydoğusuna düşen bu topraklar daha 1912'de Fransa ile İngiltere arasında paylaşım konusu olmuştu. Kahramanmaraş'ın, Fransızlar tarafından işgal edildiğinde Efsus-Afşin kentinde ilk olarak 'Heyeti Merkeziye'yi kuran Köşoğlu Süleyman Efendi Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'e telgraf çekerek, "Efsus'ta Binboğa'nın cesur sukenasından etrafımızca 250 kişi toplanarak çetelerimizle birlikte Maraş Harbi'ne gidiyoruz telgrafını çekmiştir. Atatürk Özel Arşivi'nden çıkan Türkçe belgelerin Afşin'de büyük bir titizlikle saklanmaktadır. Köşoğlu Süleyman Efendi Efsus-Afşin Mülhakatı Kuvva-i Milliye kumandanı olarak çeteleri ile Kahramanmaraş ve Sakarya'da olduğu gibi 'Kurtuluş Savaşı'nda da savaştılar. Afşinli Kuvva-i Milliye kumandanları olan Köşoğlu Süleyman Efendi çok zengin arazi sahibi olduğundan arazisinden çıkan tüm mahsulü Kuvva-i Milliye'ye teslim etmiştir. Maraş'ın 'Kurtuluş Destanı'nda tutun birinci-ikinci İnönü savaşları ile Sakarya ve Kurtuluş Savaşı'nda Efsus-Afşinli Kuvva-i Milliyeciler hep vardı. Öte yandan, Afşinli Kuvva-i Milliyeci komutanların isimleri ise şöyle;(Milli Savunma Bakanlığı Asker Alma Daire Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı Şehitler ve Gaziler Sitesi)

Afşinli Kuvayı Milliye Kumandanlarımız.

¹⁵⁵ Araştırmacı Yazar.

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU**

- 1-MÜLAZIM-I EVVEL ÜSTEĞMEN KÖŞOĞLU SÜLEYMAN EFENDİ**
- 2-MÜLAZIM-I EVVEL ÜSTEĞMEN HAMİŞ MEHMET EFENDİ**
- 3-MÜLAZIM-I EVVEL ÜSTEĞMEN SEYİT MEHMET İMAMOĞLU**
- 4-MÜLAZIM-I EVVEL ÜSTEĞMEN MEHMET SAİT GÜNEŞLİ**
- 5-MÜLAZIM-I EVVEL ÜSTEĞMEN SADIK İNAN**
- 6-MÜLAZIM-I EVVEL ÜSTEĞMEN DURDU TÜRKKAHRAMAN**
- 7-MÜLAZIM-I EVVEL ÜSTEĞMEN MÜFTÜ SALİM EFENDİ (KAYNAK)**
- 8-KÖFTECİZADE ŞÜKRÜ EFENDİ**
- 9-KUVAYI MİLLİYE KOMUTAN YARD KADAYIFÇI DURMUŞ BÜLBÜL**
- 10- ŞİHHAMİT DOĞAN**
- 11- MEHMET AKSAKAL (FAHİNİN OĞLU)**
- 12-BOZCA OĞLU CUMA ÖZDEMİR**
- 13-HACI HÜSEYİN FEL OĞLU**
- 14-DİRGEN ALİ**
- 15-MÜLAZIM-I EVVEL TEĞMEN ALİ GEDİKBAŞI**
- 16-MÜLAZIM-I EVVEL ÜSTEĞMEN CEVLANLIOĞLU İBRAHİM ÖZDEMİR**

Olmak üzere Kuvayı Milliye Kumandanları toplamış oldukları çeteleri ile savaşa gitmişlerdir. Mustafa Kemal Atatürk 14.01.1336 yılında üçüncü Kolordu kumandanlığına şu telgrafı çekiyor. Elbistan Heyeti Merkeziyesi ile havalideki Efsus (Afşin) Heyeti merkeziyesinin mezkûr havalideki ahali İslamiye de Elbistan ve Pazarcıkağa muavenet edilmesinde gereğinin yapılmasını istiyor. Yine Mustafa Kemal Atatürk tarafından Kuvayı Milliye harbinin yapıış tarzı hakkında Heyeti Temsiliye Riyaseti tarafından bu harekâtle yakından ilgili birliklere verilen talimatı göstermektedir. Maraş'a Fransızların geldiğini ve süratle Ermenilerin yardımıyla yerleşmeye başladıklarını ve Ermenilerin taşkınlık yaptıklarını bunlara Kuvayı Milliye olarak gereken cevabı vermek mecburiyetindeyiz. İşte o zamanlar Cumhuriyetten önce Afşin'in ismi Efsus olarak geçmekteydi. Ayrıca Efsus Kuvayı Milliye Kumandanı KÖŞOĞLU Süleyman Efendi Sivas'ta toplanan Kongrede Atatürk'e Telgraf çekerek Efsus-Afşin'de Heyeti Merkeziyenin Kurulduğunu fakat toplanan çetelere Silah Yetiştirilemediğini gerekli emirlerinize bekler Ellerinizden Öperim diye Atatürk'e Telgraf ile bildirilmiştir. Asırlardır, bu aziz milletin ve candan tathı vatan topraklarının savunmasında, Afşinliler de göreve çağrıldığı her an, her şerefli vatandaşı gibi cepheden cepheye koşmuş, nice kahramanlık destanları yazmışlardır. Rakamlarla ifade

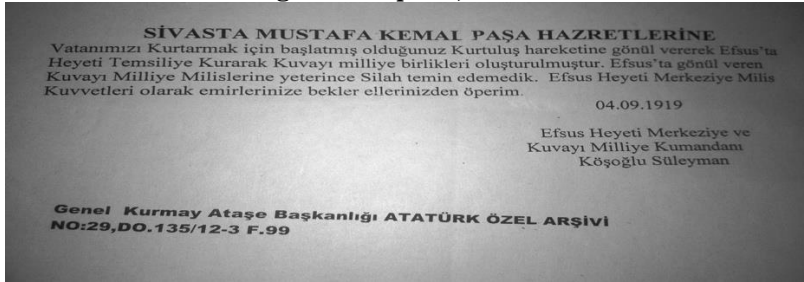
ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

edilemeyecek ölçüde şehit vermiş dedelerimi veya iline, ocağına kâh kolunu, bacağına yitirerek, kâh bağından, böğründen aldığı amansız yara ile gazi olup gelmiştir. O sessiz, o yorgun, o mesut ve o büyük insanlar, dönüp geldiklerinde oyuk oyuk yaralarını bir kahramanlık madalyası gibi, bir cennet nişanı gibi övünçle, gururla taşımışlardır... İsmi bile kayıtlara düşmemiş yüzlerce hatta binlerce kahramanımızın olduğunu biliniz. Onlar, eşlerine, çocuklarına, ana baba ve tanıdıklarına sadece veda edip gittiler ve bir daha gelemediler... İnanıyorum ki, şimdi tam orada, tam ruhlarını teslim ettikleri yerde nöbet tutuyorlar ve şu başı hep dumanlı kalan güzelim ülkemizin üzerine kol kanat germek için birbirleri ile yarışıyorlardır. Yemen, Filistin Cephesinden Kafkas'a, Şark Cephesi'nden Garp Cephesi'ne, Çanakkale Destanı'ndan 1. Dünya Savaşı'nın cereyan ettiği her noktaya, Osmanlı-Rus savaşından İç İsyanları bastırmaya, Eşkiya Takibinden Yemen'e kadar tüm vatan sathında; kazma, kürek, silah veya sopa ile bağında bir nur topu gibi taşıdığı ana, baba, kardeş, eş, yavuklu, çocuk hasretini mermi ederek, gülle ederek; et yerine çarığını kemirerek, dal, yaprak, ot hatta katırların dışkısından seçtiği arpaları yiyerek; kalemi beden, mürekkebi kan, kâğıdı vatan olan ve yazması yıllar süren destanı alınlarının akıyla bitirip devamını da biz çocuklarına, torunlarına havale eden aziz kahramanlarımıza Cenabı Allah'tan rahmet diliyorum. Güney cephesi Savaşlarımızla ilgili bir eserde aynen şöyle denmektedir. Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi dairesinin resmi yayınlarından olan ve Genel Kurmay Basımevinde 1966 yılında bastırılan Türk İstiklal Harbi Güney cephesi isimli kitabın 98'inci sayfasında aynen şöyle yazmaktadır. Maraş'taki tarihi Maraş Aslan heykeli bir taş parçası değil bu Kahramanlığın simgesidir sembolüdür. Binlerce aslanlarla dolu Maraş şehri ancak Kahramanmaraş unvanıyla anılabilir. Maraşlılar bu mücadelede Elbistan, Afşin, Göksun Pazarcık ve diğer kazaların önemli yardımını görmüşlerdir. Yani Genelkurmay sizlerin şimdi kabul ettiğiniz karara 1966 yılında varmış bulunmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisimizce üçüncü dönem birinci toplantısında 04.12.1969 tarihinde şöyle yazmaktadır. Maraş-Maraş-Afşin-Sivas ve Maraş Elbistan – Malatya. Maraş –Göksun yollarıyla Suriye Mezopotamya'yı İç Anadolu üzerinden Karadeniz kıyılarına ve bu havzalarına Güney İllerine bağlamaktadır. Afşin'imiz gerek tarihte gerekse Milli Mücadelede Güney cephesinde önemli rol oynamıştır. Güneyde Fransızların Adana, Antep, Urfa ve Maraş'ı işgal etmeleri üzerine Kuvayı Milliye süratle oluşturulmuş ve harekete geçmiştir. Milli Mücadelede Güney cephesinde Elbistan ve Afşin' in (Efsus'un) çok büyük rolü olmuştur. Maraş'a, Antep'e giden tüm silahlar cephaneler Afşin –Elbistan üzerinden gitmiştir. Çünkü Afşin ve Elbistan'ın bir yönü açık ve her iki yer coğrafi olarak en güvenilir yer olarak bulunmaktaydı. Maraş'ın

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kurtuluş savaşında Şehir halkı ile birlikte top yekûn Afşin-Elbistan-Göksun-Pazarcık ilçelerinin birlikte savaşmaları ve çevre Vilayetlerinin yardımına koşması büyük takdir toplamıştır. Kurtuluş savaşı sonrasında Maraş'a bir yazı göndererek Milli mücadeleye katılanların listesi istenir. Şehrin ileri gelenleri ile yöneticileri toplanır bir durum tespiti yapılır. Sonunda Ankara'ya Maraş'ta Milli mücadeleye katılmayan tek fert bile yoktur cevabı verilir. Bunun üzerine 5 Nisan 1925 yılında toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi İstiklal Madalyasının Maraş'ta fertlere değil şehir halkına verilmesi kararlaştırılır. Maraş'a bir adet kırmızı şeritli istiklal madalyası ile ödüllendirilir. Maraş şehri Milli mücadeledeki fedakârlığından ötürü T.B.M.M tarafından 7 Şubat 1973 yılında Kahramanlık payesi ile ödüllendirilir. Gazilerimizin dilinden Milli Mücadele adlı kitap ile Maraş'ın kurtuluşu yazılırken Afşin ve Elbistan İlçelerinden giden çetelerden ve bu ilçelerin Kuvayı Milliye kumandanları ile vesikalardan bahsedilmemiştir.12 Şubat Maraş'ın kurtuluşu adlı kitapta yine Afşin ve Elbistan İlçelerine ait bilgilere vesikalara yer verilmemiştir. Gerek Maraş'ın Kurtuluşunda ve Zeytinde savaşmış Afşin'den gönüllü olarak kuvayımilliyeye katılarak kahramanca savaşmışlardır. Maraş'ı savunan çetelerin ve Kuvayı milliyecilerin yurdun savunulmasında büyük cephelere koşmuşlardır. Afşin ilçesinde Kuvayı millie'ye gönül vererek bu savunmanın içerisinde Afşin yiğitler otağı olduğu gibi yine şehitleri ve Gazileri en çok olan Kahramanmaraş'ın İlçelerinden biridir. ;(Kaynaklar: Milli Savunma Bakanlığı Asker Alma Daire Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı Şehitler ve Gaziler Sitesi)

Köşoğlu Süleyman Efendinin Atatürk'e Çektiği Ve Atatürk'ten Gelen Telgraf Cevapları;

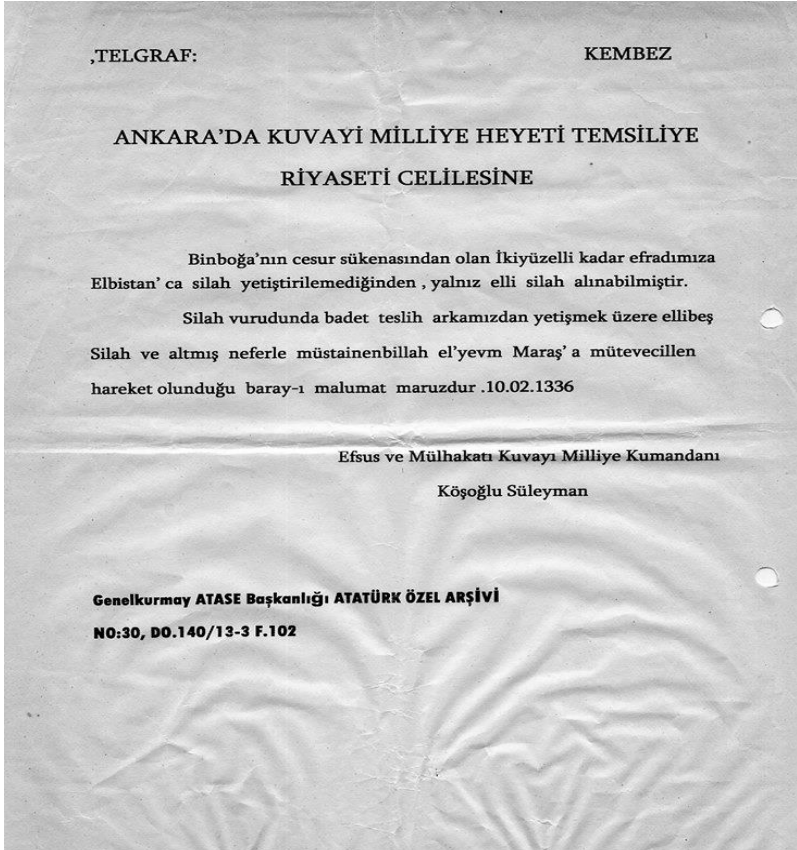
Bu Telgraf Afşin Belediyesinin Yanan ve bir kısmı Malatya SEKA Kâğıt fabrikasına satılan belgelerin içerisinde Araştırmacı yazar Mustafa KÖŞ tarafından kurtarılan Dedesi Gazi Üsteğmen KÖŞOĞLU Süleyman'a ait Atatürk Sivas'ta iken ilk çektiği

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Telgraf(Genel Kurmay Atışe Başkanlığı Atatürk Özel Arşivi NO
29,DO.135/12-3 F.89 Belgeye ulaşılmıştır)

SİVASTA MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE

04.09.1919 tarihli Efsus ve mülhakatı (çevresi) Kuvâyı millie Kumandanı KÖŞOĞLU Süleyman imzası ile Sivasta Atatürk'e ilk çektiği telgrafında Vatanımızı Kurtarmak için Heyati Temsiliye kurarak kurtuluş hareketine gönül vererek Efsus'ta Heyati Temsiliye kurarak Kuvayı Millie birlikleri oluşturulmuştur. Efsus'ta gönül veren Kuvayı Millie Milislerine yeterince silah temin edemedik. Efsus Heyati Merkeziye Milis Kuvvetleri olarak emirleriniz bekler ellerinizden öperim.

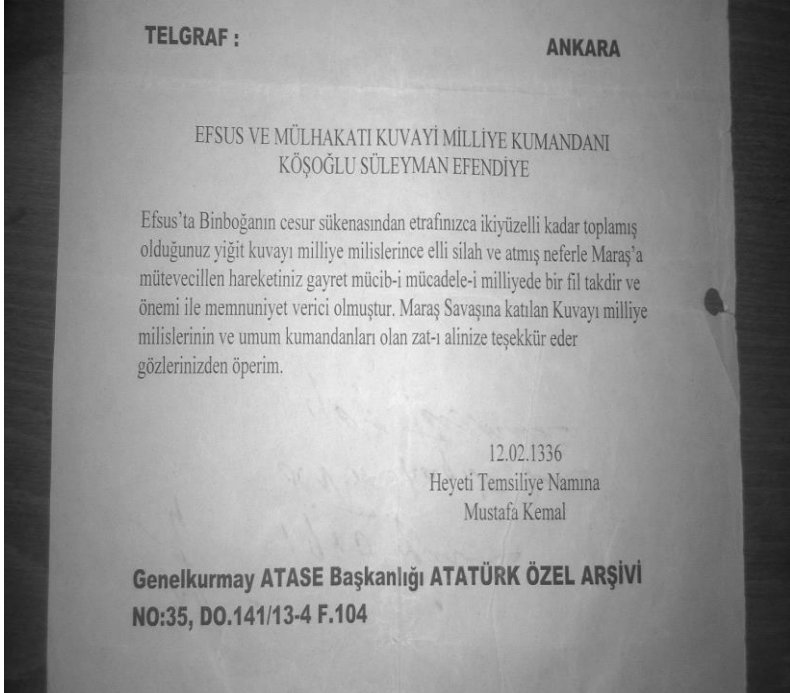

Bu Telgraf Yine Afşin Belediyesinin yanan yok olan Osmanlı arşivinden kurtarılan Gazi Üsteğmen KÖŞOĞLU SÜLEYMAN Efendinin Maraş'ın Kurtuluş Harbinde Afşin ve Yöresinin yüksek

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

duyarlılığını gösteren Atatürk'e çektiği Telgraf(Genelkurmay Atışe Başkanlığı Atatürk Özel Arşivi No:30 DO.140/13-3 F.102 Nolu Resmi Belge)

10.02.1326 tarihinde "Efsus ve mülhakatı (çevresi) Kuvâyı milliye Kumandanı KÖŞOĞLU Süleyman imzası ile Ankara'da Heyet-i Temsiliye Riyasetine şu telgraf çekiliyordu: 'Binboğa'nın cesur sükenâsından (sakinlerinden) ikiyüzelli kadar efradımıza Elbistanca silah yetiştirilemediğinden yalnız elli silah alınabilmiştir. Silah vürûdunda (bulunması halinde) ba'det-teslim (daha sonra verilmek için) arkamızdan yetişmek üzere, ellibeş silahlı ve altmış neferle müstainebillah (Allah'ın yardımıyla) elyevm (aynı gün) Maraş'a müteveccihen (doğru) hareket olunduğu bera-ı malumat (bilgileriniz için) arz olunur. 10.02.1336"

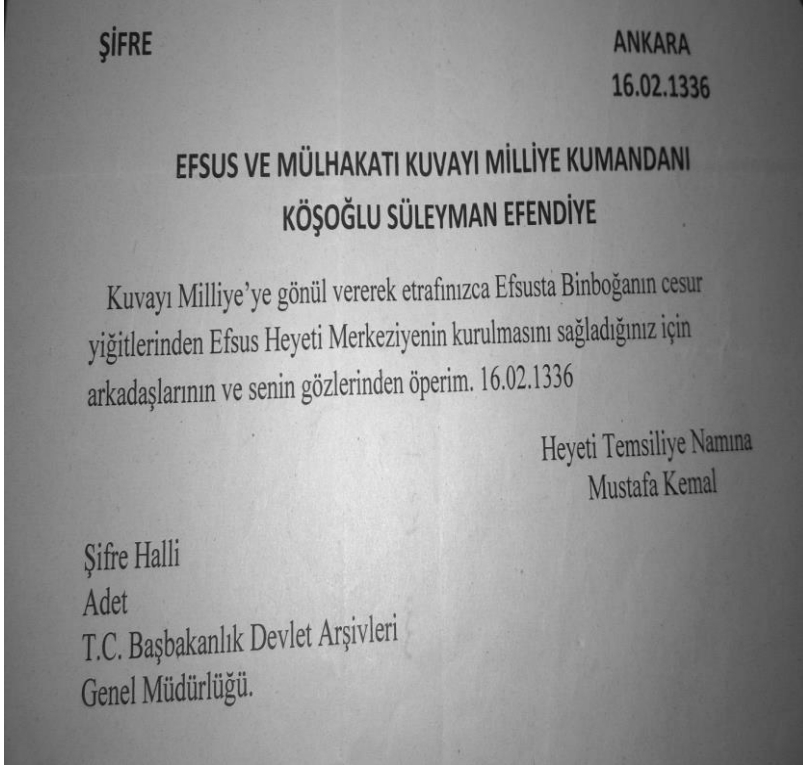

Afşin Belediyesinin Yanan ve SEKA kâğıt fabrikasına satılan Osmanlı Arşivinden kurtarılan (Genel Kurmay Atışe Başkanlığının Atatürk Özel Arşivi No:35, D.141/13-4 F.104) nolu 12.02.1336 Tarihli resmi belgede Heyeti Temsiliye Namına Mustafa Kemal Atatürk'ten KÖŞOĞLU Süleyman Efendiye gelen Telgraf Cevabı Şöyle;

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

**Efsus Ve Mülhakatı Kuvayı Milliye Kumandanı Köşoğlu
Süleyman Efendiye**

Efsus'ta Binboğanın cesur sukenasından etrafınızca ikiyüz elli kadar toplamış olduğunuz yiğit Kuvayı Milliye milislerince elli silah ve atmış neferle Maraş'a mütevecilen hareketiniz gayret mücib-i mücadele-i milliyede bir fil takdir ve önemi ile memnuniyet verici olmuştur. Maraş savaşına katılan Kuvayı Milliye Milislerinin ve umum kumandanları olan zat-ı alinize teşekkür eder gözlerinizden öperim.12.02.1336.

Afşin Belediyesinin Osmanlı Arşivinden Kurtarılan T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Şifre Halli Adet adlı 16.02.1336 Tarihli Heyeti Temsiliye Namına Mustafa Kemal Atatürk'ten KÖŞOĞLU SÜLEYMAN Efendiye Telgraf Şöyle ANKARA

**Efsus Ve Mülhakatı Kuvayı Milliye Kumandanı Köşoğlu
Süleyman Efendiye**

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Kuvayı Milliye'ye gönül vererek etrafınızca Efsus'ta Binboğanın Cesur Yiğitlerinden Efsus Heyeti Merkeziyenin Kurulmasını sağladığınız için arkadaşlarınızın ve senin gözlerinden öperim.16.02.1336

**EFSTUSTA KUVAYI MİLLİYE KUMANDANI
KÖŞOĞLU SÜLEYMAN EFENDİYE**

Kuvayı Milliye'ye gönül vererek Maraş savaşına katılan üstün Kahramanlık gösteren Efsus Heyeti Merkeziyesine bağlı Binboğanın cesur yiğitlerinin Maraş'ımızın Kurtuluş savaşında çok büyük katkıları olmuştur. Bundan dolayı tüm Efsus ahalisinin gözlerinden öperim.

20 Şubat 1920

Maraş Heyeti merkeziye ve Kuvayı
Milliye Kumandanı Arslan

Afşin Belediyesinin yanan ve bir kısmı SEKA kağıt fabrikasına satılan belgelerin içerisinde bir klasörün içerisinde kurtarılan Osmanlı arşivinden bulunan belgede Maraş Heyeti Merkeziye ve Kuvayı Milliye Kumandanı Arslan Beyin KÖŞOĞLU SÜLEYMAN Efendiye Telgraf Şöyle:

Efsus'ta Kuvayı Milliye Kumandanı Köşoğlu Sülyman Efendiye

Kuvayı Milliye'ye gönül vererek Maraş savaşına katılan üstün kahramanlık gösteren Efsus heyeti merkeziyesine bağlı Binboğanın cesur yiğitlerinin Maraş'ımızın kurtuluş savaşında çok büyük katkıları olmuştur. Bundan dolayı tüm Efsus ahalisinin gözlerinden öperi.20.02.1920

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Ankara

25. Şubat 1336

**Efsus ve Mülhakatı Kuvayi Milliye Umum Kumandanı
Köşoğlu Süleyman Efendiye**

Efsus'un bu doğru özlü ve fedakâr evlatları, Maraş havalisinde üstün kahramanlıklar göstererek. Vatanımıza büyük hizmetler ifa ettiler. Allah iki cihanda aziz etsin. Kendilerine ve umum kumandanları olan zat-i alinize Büyük Millet Meclisi'nin kalbi ve samimi teşekküratını takdim eder, gözlerinizden öperim.

İmza: Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Genelkurmay Ataşe Başkanlığı Atatürk Özel Arşivi
NO:36,DO142/14-5 F.106

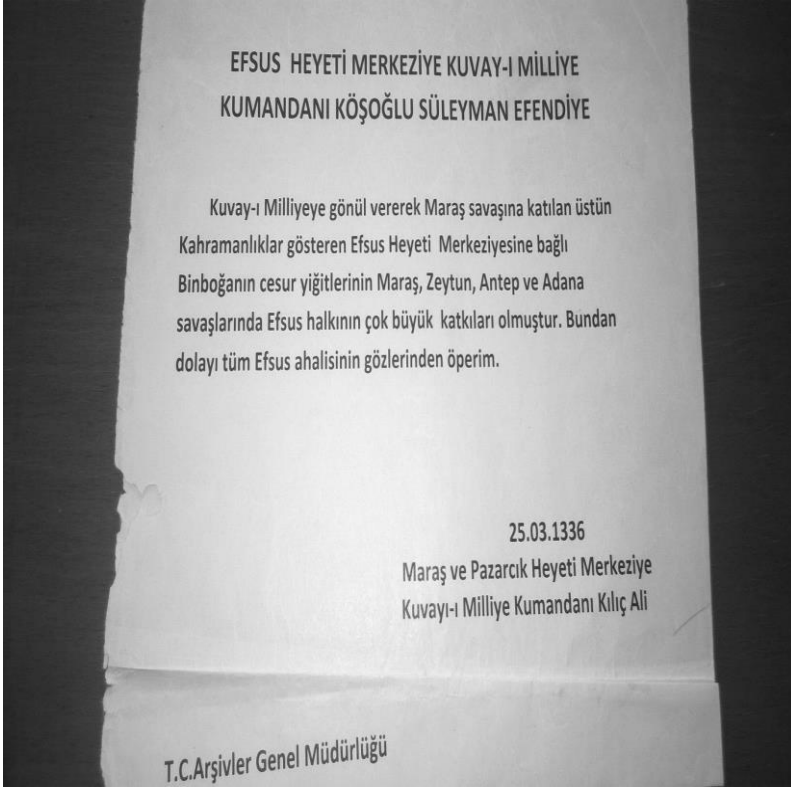
1

Afşin Belediyesinin yanan ve bir kısmı SEKA kağıt fabrikasına satılan belgelerin içerisinde bir klasörün içerisinde kurtarılan Osmanlı arşivinden bulunan belgede(Genelkurmay Ataşe Başkanlığının Atatürk Özel Arşivi NO;36 ,DO142/14-5 F.106 Nolu) Resmi belge ile Mustafa Kemal Atatürk'ün 25 Şubat 1336 tarihli Efsusluları Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Kutlama Telgrafı ;

**Efsus ve Mülhakatı Kuvayi Milliye Umum Kumandanı
Köşoğlu Süleyman Efendiye**

Efsus'un bu doğru özlü ve fedakar evlatları, Maraş havalisinde üstün kahramanlıklar göstererek. Vatanımıza büyük hizmetler ifa ettiler. Allah iki cihanda aziz etsin. Kendilerine ve umum kumandanları olan zat-I alinize Büyük Millet Meclisinin teşekküratını takdim eder, gözlerinizden öperim. 25 Şubat 1336

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

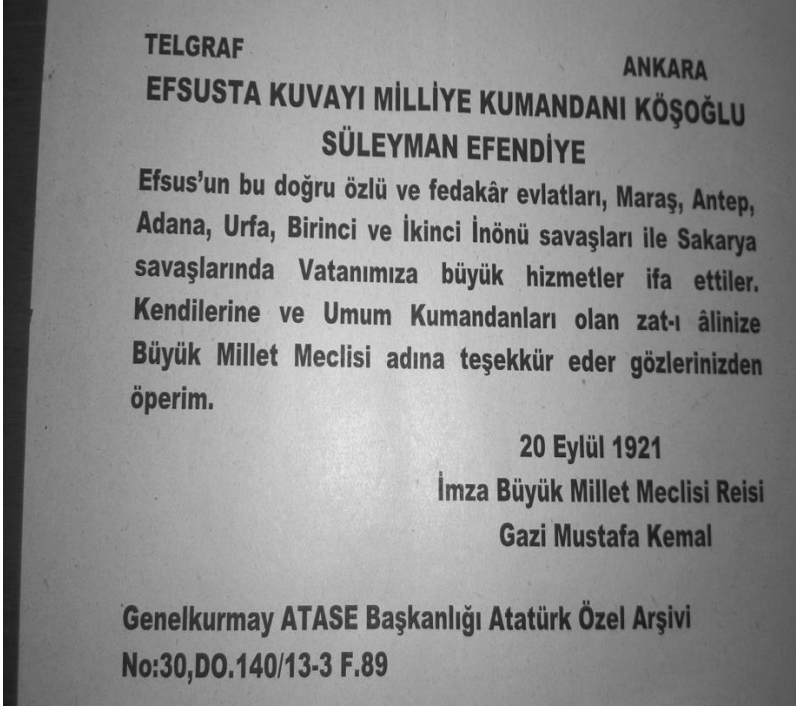

Maraş ve Pazarlık Heyeti Merkezi ye Kuvayı Milliye Kumandanı Kılıç Ali Paşa'nın Efsusluları öven 25.03.1336 tarihli Telgrafi Şöyle;

Efsus Heyeti Merkeziye Kuvayi Milliye Kumandanı Köşoğlu Süleyman Efendiye

Kuvayı Milliye'ye gönül Maraş Savaşına katılan üstün kahramanlıklar gösteren Efsus Heyeti Merkeziyesine bağlı Binboğanın cesur yiğitlerinin Maraş, Zeytin, Antep ve Adana savaşlarında çok büyük katkıları olmuştur. Bundan dolayı tüm Efsusa halisinin gözlerinden öperim.25.03.1336.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Afşin Belediyesinin yanan ve bir kısmı SEKA kağıt fabrikasına satılan belgelerin içerisinde bir klasörün içerisinde kurtarılan Osmanlı arşivinden bulunan belgede(Genelkurmay Atase Başkanlığının Atatürk Özel Arşivi NO30, Do.140/13-3 F.89) 20 Eylül 1921 Sakarya Savaşından sonar Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Efsus Kuvayı Milliye Kumandanı Köşoğlu Süleyman Efendiye Kutlama Telgrafı;

Efsusta Kuvayı Milliye Kumandanı Köşoğlu Süleyman Efendiye

Efsus'un bu doğru özlü ve fedakar evlatları, Maraş, Antep, Adana, Urfa, Birinci ve ikinci İnönü savaşları ile Sakarya savaşlarında vatanımıza büyük hizmetler ifa ettiler. Kendilerine ve umum kumandanları olan Zat-I alinize Büyük Millet Meclisi adına teşekkür eder gözlerinizden öperim. 20 Eylül 1921

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

1-Mülazım-I Evvel Üsteğmen Köşoğlu Süleyman Efendi

Köşoğlu Süleyman Efendinin Oğulları

1871 Yılında Efsus-Afşin'de dünyaya gelen Hacı Mehmet oğlu Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Köşoğlu Süleyman Efendi Medrese eğitimi almıştır. Babası Hacı Mehmet KÖŞ (KÖŞOĞLU) Osmanlı ordusunda Binbaşı Rütbesi ile görev yapmıştır. Babası Hacı Mehmet KÖŞ ile birlikte Çanakkale savaşında baba oğul beraber savaşıyor babası 1915 yılında Çanakkale harbinde şehit düşüyor. Köşoğlu Süleyman Efendi Mülazım-ı Evvel Üsteğmen rütbesi ile 1915 Çanakkale harbinden sonra Yemen savaşına katılmıştır. Yemen savaşında Osmanlı ordularının dağıtılması üzerine Efsus-Afşin'e gelerek Maraş'a Fransızların gelmesini haber alır almaz Efsus-Afşin'de KuvvayıMilliyeyi kurarak Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e Telgraf çekmiştir. KÖŞOĞLU SÜLEYMAN Efendi Kuvayı Milliye Komutanı olarak çeteleri ile çok büyük kahramanlıklar göstermişlerdir. Maraş'ın Klavuzlu köprüsünde EfsusluKöşoğlu Süleyman'a bağlı çetelerin naralarını duyan Fransızlar ve Ermeniler çok korkmuşlardır. Eskiden Subayların Rütbesi halk arasında pek bilinmediğinden KÖŞOĞLU Süleyman'a ve çocuklarına Süleyman Çavuşlar demişlerdir. . Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Köşoğlu Süleyman yemen savaşında oğlu Hafız İsmail KÖŞ ile birlikte savaşmıştır. Mülazım-ı Evvel üsteğmen Köşoğlu Süleyman Efendi Hicaz, Yemen, Filistin ve Suriye cephesinde 14 yıl savaşmıştır. Mülazım-ı Evvel Üsteğmen KÖŞOĞLU SÜLEYMAN Yemende, Hicazda Medine muhafızı Çöl Kaplanı Fahrettin Paşanın ordusuna katılarak savaşmıştır. Medine ve Hicaz muhafızı Fahrettin Paşa ile çok yakınında İngiliz ve Araplarla çarpışmış Fahrettin paşayı çok seven Komutanlardan biriydi. Mülazım-ı Evvel KÖŞOĞLU SÜLEYMAN Fahrettin paşayla beraber Peygamber şehrini müdafaa etmeyi hayatının en büyük şansı

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olduğunu anlatmıştır. Yemenden sonra Efsus-Afşin'e gelen Medrese Mezunu Mülazım-ı Evvel Köşoğlu Süleyman Maraş'a İngilizlerin ve Fransızların gelmesini haber alır almaz Afşin'de Heyeti Merkeziye yi kurarak Afşin Kuvayı Milliye kumandanı olarak ve aynı zamanda Bölük emirliği yapmıştır. Mülazım-ı Evvel KÖŞOĞLU SÜLEYMAN EFENDİ topladığı Kuvayı Milliye gönüllülerinin içerisinde Efsus-Afşin'in köylerinden ve Efsus'un (Afşinin) yörelerinden yiğitler katılmıştır Maraş'ın kurtuluşuna gittikleri gibi, Yine Kurtuluş savaşında tüm cephelerde bu yiğitler kahramanca savaşarak kimisi şehit kimisi Gazi olmuştur. Mülazım-ı Evvel Köşoğlu Süleyman Efendinin Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e çekmiş olduğu ve Atatürk'ten Köşoğlu Süleyman Efendiye gelen telgraflar bulunmaktadır. Mülazım-ı Evvel Köşoğlu Süleyman Efendi Oğlu Hafız İsmail KÖŞ ile birlikte Maraş, Zeytin, Antep, Urfa olmak üzere Birinci -İkinci İnönü savaşları ile Sakarya Savaşı ile Kurtuluş savaşının bütün cephelerinde bulunmuştur. Maraş'ın kurtuluşundan sonra Köşoğlu Süleyman Ulu Önder Atatürk ile Antep'te Hüseyin İNCEOĞLU'NUN evinde tanışmış Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün övgülerine mazhar olmuş Atatürk'ün elini öptüğü bir yiğit kişidir. Daha sonra düzenli ordunun kurulması üzerine Selahaddin bey kuvvetleri ile Sakarya ve Kurtuluş savaşına katılarak tam Yemen Savaşı da dahil 22 yıl savaşmıştır. Atatürk'ün emri ile KÖŞOĞLU SÜLEYMAN Efendi Afşin ve Elbistan'dan toplamış olduğu çeteleri ile Hatay'da bulunan Fransız Karargâhını basarak havaya uçurmuştur. Sakarya Savaşında da yine Atatürk'ün övgüsüne nail olarak Atatürk Köşoğlu Süleyman efendiye kılıç hediye etmiştir. Savaş sonrası Gazilik maaşı için Askerlik şubesine çağrılmış fakat Köşoğlu Süleyman Efendi zengin olduğundan Gazilik maaşını almamıştır. Köşoğlu Süleyman Efendi Askerlik Şube Reisine Reis Bey Sakarya savaşında Yunana sıkılacak Kurşunu olmayan devletten maaş alınmaz diyerek Askerlik şubesi reisine biz Vatanimiz için savaştık Memleketimizi kurtardık ben zenginim benim durumum iyi Gazilik maaşını oğlu İsmail Köş ile birlikte almamıştır.(Kaynak Asker alma Daire Başkanlığı ve 1905 Berlin Savaş Nizamnamesine göre Osmanlıca basılmış Subay El kitabı ile Atatürk'e çektiği Telgraflar ile savaş eşyaları Torunu Araştırmacı Yazar Mustafa KÖŞ tarafından özenle saklanmaktadır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

2-Mülazım-I Evvel Üsteğmen Hamiş Mehmet Efendi

Ali oğlu Mehmet HAMİŞ 1881 Yılında Efsus-Afşin'de doğmuştur. HAMİŞ MEHMED: Afşin Kale Mahallesinden olup, Afşin'de bir mahalle Kadar Ermeni vardı. Fransızlar Maraş'ı işgal edince Ermeni Zenginlerinden Mekenos çarşıda Hacı Emminin fırını önünde Afşin ileri gelenlerini topladı. Halka hakaretler ederek konuştu ve sonunda da hepinizi astıracağım diye tehdit etti. Bunun üzerine orada bulunan Hamiş Mehmed ve Fahın oğlu Ermeni'yi dövdüler. Bunlar otuz kişilik bir çete toplayıp şehir içi muharebelerinde şehre gelmişlerdir. Maraş'ta şehir içi ve çevresi teşkilatlanması tamamlanınca "Heyet-i Merkeziye'ye ve hükumete başvuruldu, vatanın kurtulması için her türlü mücadeleye hazır olduğu bildirildi. Bununla birlikte Maraş'ın bağlı bulunduğu kolordunun askerî Yardımı imkânsızdı (Özalp, 1984: 58).(Türk Basının Fransız İşgali Altındaki Maraş işlemei 15 Eylül 1919-11 Şubat 1920Hatice Başkan Eylül 2006).

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

3-Mülazım-I Evvel Üsteğmen Seyit Mehmet İmamoğlu

Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Seyit Mehmet İMAMOĞLU Afşin'imizin kurtuluş savaşı mücadelesi kahramanlarımızdan biridir. Vatanımızın düşmana karşı savunulmasında çok önemli hizmetler yapmıştır. Kurtuluş savaşında Afşinli (Efsuslu) kahramanlarımı ne kadar yad etmekte azdır. Ancak onları her daim hatırlamak kurtuluş savaşı

kahramanlarını unutmamaktır. Türk tarihi savaşlarda kahramanlıklar gösteren kahramanlar ile doludur burada Afşin'in yetiştirdiği kahramanlarımızdan olan yiğit komutan Seyit Mehmet İMAMOĞLU'NDAN bahsedeceğim. 1889 yılında Efsus (Afşin) İlçemizin Pınarbaşı mahallesi doğumlu Mehmet oğlu Seyit Mehmet İMAMOĞLU Mülazım-ı Evvel Üsteğmen rütbesi ile savaşmış Afşin'imizin yetiştirdiği kahraman vatan evlatlarımızdan biridir. Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Seyit Mehmet İMAMOĞLU F.7.Alay.23 Tabur üçüncü kısımda Çanakkale savaşı, Yemen savaşı ve daha sonra Maraş savaşı olmak üzere Birinci ve ikinci İnönü savaşları olmak üzere Sakarya meydan savaşı ile Büyük Taarruz ile kurtuluş savaşının tüm cephelerinde bulunmuştur. Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Seyit Mehmet İMAMOĞLU 18221 numaralı kırmızı şeritli istiklal madalyası sahibidir.(Kaynak Milli Savunma Bakanlığı Asker alma Daire Başkanlığı İstiklal madalyası ve Osmanlıca Subay Diploması bulunmaktadır)

4-Mülazım-I Evvel Üsteğmen Mehmet Sait Güneşli

Türk kurtuluş savaşında kahramanca savaşan yiğit ve cesur insan Efsuslu-Afşinli Komutanlardan Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Mehmet Sait GÜNEŞLİ'Yİ sizlere anlatacağım. Geçmişini hatırlayamayanlar, onu bir kere daha yaşamak zorunda kahlrlar. İstiklal savaşı yıllarında Afşin'imizin adı Efsus İdi. Efsus(Afşin) halkı Maraş harbinden başlayarak İstiklal

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

savaşımızda erzak olsun, Silah olsun, Asker olsun Kadını ve erkeği ile her türlü maddi ve manevi desteği vererek kahramanca savaşmışlardır. Kurtuluş Savaşı Türk'ün bu üstün seciyesinin tüm açıklığıyla ortaya konduğu çok şerefli bir mücadele olmuştur. Vatanına, özgürlüğüne ve şerefine düşkün olan Türk Milleti'nin, milli varlığı ve bağımsızlığı uğruna gösteremeyeceği kudret ve fedakârlık yoktur. Efsusun (Afşin) yetiştirmiş olduğu Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Mehmet Sait GÜNEŞLİ'DE değerli vatan evlatlarından biridir. Kuvay-ı Milliye, Kurtuluş savaşımızın başlangıcında düzenli ordu kuruluncaya kadar düşman işgaline karşı oluşan yerel mücadele örgütlerine verilen addır. Bunlar; genellikle hiçbir makamdan veya kuruluştan emir almaksızın bazı vatanseverlerin önderliğinde kurulan milli gruplardır. İşgalci düşmana karşı koyma bunlar sayesinde yapıldığı için İstiklal Savaşımızın düzenli ordu kuruluncaya kadar geçen bölümünde "Kuvvay-ı Milliye" dönemi denmektedir. Yüce Türk Ulusunun bağımsız ve özgür yaşama karakterine uygun, büyük önder Atatürk "Ya İstiklal, Ya Ölüm" vecizesi ile anlam kazanan bu mücadele ruhuna da "Kuvvay-ı Milliye" ruhu denmiştir. (Kaynak Nadir GÜNEŞLİ oğlu Afşin Kaymakamlığı Yazı işleri Müdürü tarafından Çanakkale harbine katıldığı çulu, minderi, traş malzemesi ile savaş eşyaları saklanmaktadır)

5- Mülazım-I Evvel Üsteğmen Sadık İnan

Mülazım-I Evvel üsteğmen Sadık İNAN 1864 Efsus(Afşin) İlçesinde dünyaya gelmiştir. Medrese eğitiminin yanı sıra askeri eğitim almıştır. Savaşlarda göstermiş olduğu üstün başarıları sonucu Üsteğmen Rütbesine yükseltilmiştir. Başta Yemen, Filistin savaşları ile Maraş, Urfa, Adana savaşı ve Kurtuluş savaşında bulunmuştur. Afşin Kuvayı Milliye Kumandanlarımızın Kayıtları Afşin Askerlik Şubesinde bulunmamaktadır. Kurtuluş Savaşımızda Afşin'imizden Şehit düşen ve Gazi olan birçok Afşinli Yiğitlerin isimleri Afşin Askerlik Şubemizde yoktur. Sadece toplu Madalya alan 22 tane Afşinli gazimizin ismi var ama diğer Şehit ve Gazilerimizin isimleri yoktur. Ama Milli Savunma Bakanlığı ve Asal daire Başkanlığı ile Askeri Ataşe daire başkanlığının kayıtlarında Afşinli şehit ve gazilerimizin kayıtları bulunmaktadır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Şehit ve Gazilerimizin isimleri Osmanlıcadan Türkçeye çevrilen belgelerde ortaya çıkmaktadır.(Kaynak Malatya Asker Alma Daire Başkanlığı)

6-Mülazım-I Evvel Üsteğmen Durdu Türkkahraman

Mülazım-ı Evvel
üsteğmen Durdu
TÜRKKAHRAMAN Afşin'in
Erçene köyünde doğdu. Emekli
öğretmen, Balkan harbinin o
puslu atmosferi, Birinci Cihan
Harbinin Yemen türküsü,
Maraş ve Kurtuluş Savaşının
görmekini yaşamış bir insan.
Kıtlık günlerini de bereketli
yılları da gözlemlemiş umut
dolu biri. Yüz kırk kadar torun
sahibi. Lakin yalnız ve
kimsesiz. Yalnız başına
yaşadı. Belki de ölümden önce
kör ölüm bu olsa gerek.

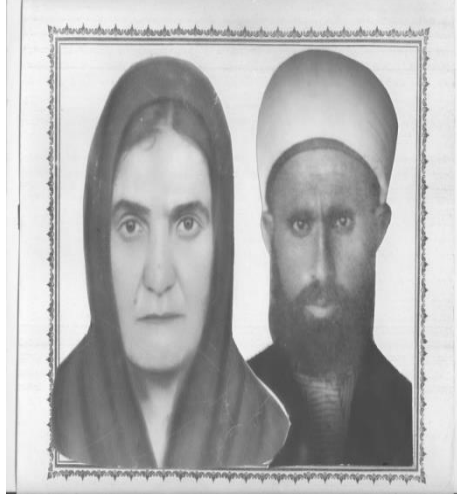
Dostların dost olması onun en kahrılı ahıdır. Bu terk edilmişliğe, vefasızlığa hassas olan yüreği daha fazla dayanamadı. 1998 yılında yüzonyedi yaşında vefat etti. Araştırmacı Tarihçi Yazar Mustafa KÖŞ 1990 yılında Kurtuluş Savaşı Kahramanı Durdu Türkkahraman ile aşağı Turabi oğlu caminin önünde bir söyleşi yapmıştır. Kendisine sordum Durdu amca sen Atatürk'ü gördün diye sorunca ağladı ve şöyle anlatmaya başladı. Atatürk mükemmel bir insandı. Ulusal Kurtuluş savaşımızın Başkomutanı, Laik Cumhuriyetimizin Kurucusu Türk ulusunun ulu önderi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü sevgi saygı ve özlem ile anıyorum. Türkiye Cumhuriyeti Devletini, içinde bulunduğu tüm yokluk ve yoksullukları aşarak Kuran Gazi Mustafa Kemal Atatürk, sadece bir devlet kurucusu değil, aynı zamanda kurduğu devleti, çağdaş medeniyetler seviyesine yükseltmeyi ülkü edinmiş, Türk Milletinin tarihten aldığı gücü aydınlık geleceğine yön verecek şekilde yansıtmayı başaran, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel hayatta birçok ilki milletine en tabi hak olarak sağlayan, dünyanın en büyük liderlerinden olduğunu söyledi. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ü görenlerden biri olan yüz on yaşındaki Efsuslu-Afşinli öğretmen Durdu Türkkahraman, "Atatürk tüm vatan işgal altında olduğu için tüm Yurt çapında kongreler yaptı. Atatürk, buradan tüm vatana ve herkese konuşmasıyla cesaret verdi, ondan sonra memleketimizi düşman işgalinden kurtardık" dedi.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Konuşmasında yurdun düşman işgalinden nasıl kurtarılacağını ve Kuva-i Milliye ruhunu anlattı. Atatürk konuştuğundan sonra herkese bir cesaret geldi. O konuşmasıyla herkesi yüreklendirdi. Onun konuşmasından sonra verilen mücadele sonunda tüm yurdumuz düşman işgalinden kurtarılmıştır. Ben Balkan Harbinden sonra Çanakkale savaşına daha sonra Maraş ve Kurtuluş Savaşımızın tüm cephelerinde bulundum. Atatürk tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından tüm şehit ve Gazilerimize kırmızı şeritli İstiklal Madalyası verildi. Afşin'imizin yetiştirdiği onur duyduğu Durdu TÜRKKAHRAMAN Atatürk'ü gören kahramanlarımızdan biridir. Ayrıca Efsus İlkokulu öğretmenlerinden biridir.(Kaynak Milli Savunma Bakanlığı Asker Alma Daire Başkanlığı)

7-Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Müftü Salim Kaynak

01.07.1881Afşin doğumlu olup, Büyük din âlimlerinden birisidir Kurtuluş savaşında Atatürk'ü destekleyen Ankara Fetvasını tasdik eden Afşin-Efsus şehrimizin yetiştirdiği Ünlü Din Âlimi Mehmet Salim Kaynak Efendi Yargıtay onursal Başkanı Abdurrahman Nazım KAYNAK olmak üzere Ali Rıza oğlu Mahmut KAYNAK ile Seyhan KAYNAK'IN dedesidir. Afşinli olan Mehmet Salim KAYNAK Efendi Afşin-

Efsus Kazası Müderrisliği, Müftülüğü, Naipliği, Kadılığı, Şeyhülislamlığını yapmıştır. Ayrıca Elbistan, Konya Müderrisliğiyle Müftülük görevlerinde bulunmuştur.

İlli mücadele Türk Ulusunun varlığını ve bağımsızlığını korumak için maddi ve manevi bütün imkânların seferber ettiği fevkalade önemli dönemi içerir. Zira Avrupa Anadolu'nun 1071 'de Alparslan tarafından fethedilmesini ve Müslümanlaştırılmasını bir türlü içine sindirememiştir. Bu yüzden Mondoros Ateşkes antlaşması 30 Ekim 1918 sonrasında Batı hemen faaliyete geçti başka bir ifadeyle iç ve dış ihanet odakları elele vererek nihayet 9 asır süren bir mücadelenin sonunda Anayurdumuz Anadolu'muz İngilizlerin, Fransızların ve Yunanlıların işgaline uğramıştır. Böyle bir anda

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Milletin ruhunda ve benliğinde mevcut olan direnme gücünü ateşleyen Hocalar, Müftüler din adamları Milli Mücadele fikrinin doğuşunda önemli bir faktör olmuşlardır. Yine Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919 'da Anadolu topraklarına ayak bastığında onu karşılayanların başında din adamları ön saflarda yer almıştır. Kısacası ilk direniş fetvasını veren ve örgütünü Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendinin, İzmir Valisi İzzet bey Yunan işgaline karşı çıkılmaması emri vermişti bunun üzerine Vali bey bu sakalım kanımla kızarabilir ama bu adına Yunan alçağı sükûnetle selamlamış olmanın karasını sürerek huzur-u ilahiye çıkmam diye haykıran İzmir Müftüsü Rahmetullah efendi Mustafa Kemal Paşa'ya tüm Müftüler Milli Mücadelenin meşru olduğuna dair fetva veren Ankara Müftüsü M.Rifat BÖREKÇİ efendiyle daha niceleri Mustafa Kemal Paşa'nın Ya İstiklal, Ya ölüm parolası etrafında birleşmişlerdir. Mehmet Rifat efendinin önderliğinde hazırlanan fetva ilede İstanbul Hükümetinin son kuzuda elinden alınmıştır. Müftü Mehmet Hulusi Efendi 15 Mayıs 1919 günü düzenlediği mitingte Denizli halkına işgal edilen memleket halkının silaha sarılması dini bir görevdir. Müftü efendinin etrafında birleşmiştir. Halkla birleşen Ahmet Hulusi Efendi Milli Mücadele için arz eden hizmetlerde bulunmuştur. İzmir'in işgali üzerine 6 Mayıs 1919 günü Denizli Sarayköyde 'de işgali telin mitingi düzenlenmiştir. Bu Mitingde İlçe Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi halka İzmir'in Kâfir Yunanlılar tarafından işgal edildiğini bu kafirlerin bulunduğu yerde Namaz kılınmayacağını ve kılınmasının caiz olmadığını düşmana karşı konmasını istemiştir. Adana, Maraş, Urfa ve Antep halka mücadele fikrini aşlayanlar yine din adamlarıdır. Maraş'ta Maraş Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin kurucularından Vezir hoca diye tanınan Mehmet ALPARSLAN, Hoca Hasan Rafet, seçkin ve Hoca Ali Sezai kurtaran hoca efendiler Maraş halkının Ermeni çeteleriyle ve Fransız askerlerine karşı koymasında Türk ve İslam Hâkimiyetinin olmadığı yerde Cuma Namazı kılınmaz fetvası etkili olmuştur. Özellikle Sütçü İmamın ilk kurşunu atması bu yörede Milli Mücadele kıvılcımının ateşlenmesi için kafi gelmiştir. Afşin'imiz ile Anadolu da Memet Rifat Börekçi ile Milli Mücadele ateşini yakan Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ÜN yedi numaralı adamı Afşinli Müftü Mehmet Salim Efendi kurtuluş savaşından sonra kadılığa atanarak kadı olarak(yani Hâkimlik) görevine atandığına dair dosyası Diyanet işleri Başkanlığından Adalet Bakanlığına gönderilmiş fakat Adalet Bakanlığında dosyası kaybolmuştur. Türkiye'nin çeşitli illerinde Hâkimlik(Kadılık) yapmıştır. Ayrıca Afşin'imizde bu güzel insanın adını yaşatmak için Müftü Salim Caddesi ilçemizde bulunmaktadır. Mezarı Afşin İlçemizin Yeşilyurt Mahallesi eski asri mezarlığında bulunmaktadır. Naipiler ve Kadılar o zamanlar İlçelerin hem Kaymakamı, Şeyhülislamı, Kadısı, Müftüsü olarak büyük yetkilere

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sahip aklı başında insanlardı. Başta Maraş savaşı olmak üzere tüm savaşlarda halkı coşturarak Milli mücadeleye önemli yararları olmuştur. İlçemizin gururu ünlü din âlimimiz Mehmet Salim Efendi Kurtuluş Savaşında Atatürk'ü Ankara Fetvasında Börekçizade Mehmet Rifat Efendi ile destekleyen ve Kurtuluş Savaşını başlatan Müderris müftülerimizden biridir. Afşin-Efsuslu din âlimimiz Mehmet Salim Kaynak Efendi Mehmet Rifat Börekçi ile Müftü sıfatıyla, Kurtuluş Savaşı'na ve Mustafa Kemal Paşa'ya önemli destekte bulunmuş bir din adamıdır.(Kaynak Prof.Dr.Ali SARIKOYUNCU Milli Mücadelede Din Alimleri)

8-Köftecizade Şükrü Efendi (Şükrü Bozkurt)

Afşin-Efsus İlçemizin Kuvayı Milliye Kumandanlarından biride Köfteci zade Şükrü Efendidir.1871 Yılında Efsus-Afşin'de doğmuştur.

Gazi Şükrü Bozkurt (yaklaşık 1871-1956) Çocukları: Kemal ve Kâmuran'dır. Anlatan Ökkeş Bozkurt'un kızıdan torunu Zopalilerin Hamit'in oğlu Halil Sap. İstiklal Madalyası Belgesine ulaşıldı. Bu gazimizle ilişkin (Gn. Kur. ATASE Başkanlığı, Atatürk Özel Arşivi No: 24, Dos. 1336/13-3, F. 40), resmi belgeye de ulaştık. Maraş'ın kurtuluşunda Afşin ve Yöresinin milli

duyarlılığına örnek teşkil edecek bu önemli bir karinedir. Bu belgeyle 1920 yılında Maraş'ın Kurtuluşu sırasında Afşin ve Binboğa Yöresindeki insanımızın, yurt savunmasına kayıtsız (bigane) davranmayıp kendilerinden beklenen cesaret ve gayreti gösterdikleri açıktır. 10.02.1336 tarihinde "Yarpuz ve mülhakatı (çevresi) Kuvâyı milliye Kumandanı Köftecizâde Şükrü imzası ile Ankara'da Heyet-i Temsiliye Riyasetine şu telgraf çekiliyordu: 'Binboğa'nın cesur sükenâsından (sakinlerinden) ikiyüzelli kadar efradımıza Elbistan'ca silah yetiştirilemediğinden yalnız elli silah alınabilmiştir. Silah vürûdunda (bulunması halinde) ba'det-teslim (daha sonra verilmek için) arkamızdan yetişmek üzere, ellibeş silahlı ve altmış neferle müstainebillah (Allah'ın yardımıyla) elyevm (aynı gün) Maraş'a müteveccihen (doğru) hareket olunduğu bera-ı malumat (bilgileriniz için) arz olunur. 10.02.1336"

Şükrü Efendide Yemen, Filistin, Şam cephelerinde bulunmuştur. Şam da Posta Telgraf Memuru iken Afşin ilçesine gelir. Doç Dr. Necati DEMİR Hocamın Afşin yöresinde Nükteli Anılarla Halk Bilgeliği adlı

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kitabında İlçemiz Afşin'in Yemen Gazilerinden Ümmetoğlu Durdu Maraş'ı düşmandan kurtarmak için hemşerimiz Köfteci Şükrünün çetesine girer. Efsuslu çeteler Maraş'a yardım için Kılavuzlu köprüsüne vardıklarında geri dönen iki çeteye Şükrü efendi , “Niçin savaşmıyorsunuz da geri çekiliyorsunuz? Deyince “Ekmek yok, ayakkabı yok, neyle savaşa gidek? Demişler. Şükrü Efendi “Bizde istediğiniz her şey var, katılın bize” demiş ve onları da birliklerine katıp Kahraman Maraş'a yürümüşler. Babam Maraş harbi bittikten sonra Efsus'a gelir. Evlenir ama en büyük ağabeyim Ahmet 7 yıl sonra doğar. Ekilecek arazimiz olduğu için uzun yıllar rencberlik yaptı. Genelkurmaydan tezkeresini istediler. Gazi Madalyası 1973 yılında geldi. Belediyenin önünde gazi madalyasını davul zurna ile bir törenle taktılar. Kuvayı Milliye harbinin yapıış tarzı hakkında Heyeti Temsiliye Riyaseti tarafından bu hareketla yakından ilgili birliklere verilen talimatı göstermektedir. Maraş'a Fransızların geldiğini ve süratle Ermenilerin yardımıyla yerleşmeye başladıklarını ve Ermenilerin taşkınlık yaptıklarını bunlara Kuvayı Milliye olarak gereken cevabı vermek mecburiyetindeyiz. İşte o zamanlar Cumhuriyetten önce Afşinin ismi Efsus olarak geçmekteydi. Köfteci zade Şükrü efendinin topladığı bu Kuvayı Milliye gönüllülerin içerisinde Emirli köyünden Kadayıfçı oğlu Durmuş BÜLBÜL, Emirli köyünden Palanın Hayri, ve Efsus'un (Afşin'in) yörelerinden yiğitler katılmıştır Maraş'ın kurtuluşuna, Maraş'taki tarihi Maraş Aslan heykeli bir taş parçası değil bu Kahramanlığın simgesidir sembolüdür. Binlerce aslanlarla dolu Maraş şehri ancak Kahramanmaraş unvanıyla anılabilir. Maraşlılar bu mücadelede Elbistan, Afşin, Göksun Pazarcık ve diğer kazaların önemli yardımını görmüşlerdir. Yani Genelkurmay sizlerin şimdi kabul ettiğiniz karara 1966 yılında varmış bulunmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisimizce üçüncü dönem birinci toplantısında 04.12.1969 tarihinde şöyle yazmaktadır. Maraş-Maraş-Afşin-Sivas ve Maraş Elbistan –Malatya. Maraş – Göksun yollarıyla Suriye Mezopotamya'yı İç Anadolu üzerinden Karadeniz kıyılarına ve bu havzalarına Güney İllerine bağlamaktadır. Afşin'imiz gerek tarihte gerekse Milli Mücadelede Güney cephesinde önemli rol oynamıştır. Kuvayı Milliye Kumandanı Şükrü efendinin ekibinin içerisinde bulunan beş kişi idamlıktır. Bu idamlık mahkumları Şükrü efendi Atatürk'e çektiği telgrafta yanında olduklarını ve bunların Güney cephesi savaşında çok başarılı olduklarını ve vatana çok büyük üstün hizmetleri olduğunu bildirir Mustafa Kemal Paşa bu idamlık mahkumları Af ettiğini Şükrü efendiye bildirir. Maraş'ın kurtuluş savaşında Şehir halkı ile birlikte top yekûn Afşin-Elbistan_Göksun-Pazarcık ilçelerinin birlikte savaşmaları ve çevre Vilayetlerinin yardımına koşması büyük takdir toplamıştır. Kurtuluş savaşı sonrasında Maraş'a bir yazı göndererek

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Milli mücadeleye katılanların listesi istenir. Şehrin ileri gelenleri ile yöneticileri toplanır bir durum tespiti yapılır. Sonunda Ankara'ya Maraş'ta Milli mücadeleye katılmayan tek fert bile yoktur cevabı verilir. Bunun üzerine 5 Nisan 1925 yılında toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi İstiklal Madalyasının Maraş'ta fertlere değil şehir halkına verilmesi kararlaştırılır. Maraş'a bir adet kırmızı şeritli istiklal madalyası ile ödüllendirilir. Maraş şehri Milli mücadeledeki fedakârlığından ötürü T.B.M.M tarafından 7 Şubat 1973 yılında Kahramanlık payesi ile ödüllendirilir. Afşin ve Elbistan önemli geçit yollarının üzerinde olması ve bu bölgedeki yolların bir yönünün açık olması Maraş'a silah ve cephane gönderimi kolay olmuştur. Afşin ve Elbistan ilçelerinin Maraş'ın kurtuluşunda çok büyük önemli katkıları olmuştur. Maraş Kuvayı Milliye kumandanı Aslanbey (TOĞUZATA) Elbistan doğumlu olup, aynı zamanda Beyrut Polis Koleji mezunudur. Gazilerimizin dilinden Milli Mücadele adlı kitap ile Maraş'ın kurtuluşu yazılırken Afşin ve Elbistan İlçelerinden giden çetelerden ve bu ilçelerin Kuvayı Milliye kumandanları ile vesikalardan bahsedilmemiştir. 12 Şubat Maraş'ın kurtuluşu adlı kitapta yine Afşin ve Elbistan İlçelerine ait bilgilere vesikalara yer verilmemiştir. Gerek Maraş'ın Kurtuluşunda ve Zeytinde savaşmış Afşin'den gönüllü olarak kuvayimilliyeye katılarak kahramanca savaşmışlardır. Maraş'ı savunan çetelerin ve Kuvayı milliyecilerin yurdun savunulmasında büyük cephelere koşmuşlardır. Afşin ilçesinde Kuvayı milliye'ye gönül vererek bu savunmanın içerisinde Afşin yiğitler otağı olduğu gibi yine şehidleri ve Gazileri en çok olan Kahramanmaraş'ın İlçelerinden biridir İlişkin (Gn. Kur. ATASE Başkanlığı, Atatürk Özel Arşivi No: 24, Dos. 1336/13-3, F. 40)Nolu Resmi Belge.

9-Kuvayı Milliye Kumandanı Yardımcısı Kadayıyıcı Durmuş Bülbül

Afşin İlçemizin Emirli Köyünde1905 Yılında dünyaya gelmiştir. Köfteci Zade Şükrü Efendinin yardımcısı olarak Kuvayı Milliye Komutan yardımcılığı yapmıştır. Durmuş Bülbül Mert ve gözü pekliği yiğitliği ile çok sevilen sayılan bir insandı. Sesi güzel olduğundan çok güzel türküler söylerdi.Maraş harbinde türküler söyleyerek çeteleri coşturmuş ve Fransızlar ile Ermeniler Efsuslu çetelerin nara attıklarını ve hatta

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

türküler söyleyerek savaştıklarını ve korktuklarını söylemişlerdir. Ahır dağının eteğinde bulunan Kiliseden bir Mührezör (Makinalı Tüfek) Türklerin üzerine ateş açıyordu. Komutanı Köfteci zade Şükrü Efendiye demiş ki Komutanım ben yanıma üç beş kişi alıp bu Makineli Tüfeği susturacağımı söylemiş. Köfteci Zade Şükrü Efendi Komutan yardımcısı çok Sevdiği Kadayıfçı Durmuş 'a demiş ki çok dikkatli olmasını söylemiş. Kadayıfçı Durmuş kanlı köprüden geçerek Makineli tüfeğin ateşleri arasında yanına aldığı çete arkadaşları ile Kilisenin damını delerek gaz yağı dökerek Kiliseyi yakarak makineli tüfeği de alıp gelmiştir. Durmuş Bülbül Kuvayı Milliye Komutan yardımcısı olarak Türk askerlerini söylemiş olduğu türkülerle çok büyük moral vermiştir. Köfteci Zade Şükrü efendinin çetesinde beş tane idamlık mahkûm var eğer önce yakalansa bu mahkûmlar eşkıyalık yüzünden idam edilecekler. Maraş Savaşı bitince Köfteci Zade Şükrü Efendi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e Telgraf çekiyor diyor ki paşam aranmakta olan Efsuslu beş mahkûm benim çetemde fakat bu mahkûmlar Fransızlara karşı kahramanca savaştılar buna benim yardımcım Kadayıfçı Durmuş şahit diyor. Köfteci Zade Şükrü Efendi Durmuş Bülbülü şahit gösteriyor. Gazi Mustafa Kemal Atatürk 'ten gelen cevapta madem Mahkûmlar savaşta düşmana karşı savaşıp başarı kazandılar o zaman bu mahkûmları af ettiklerini Köfteci zade Şükrü Efendiye bildirilmiştir. Durmuş Bülbül tüm cephelerde kahramanca savaşmış Afşin'inim izin yetiştirdiği değerli vatan evlatlarından biridir.(Kaynak:Milli Savunma Bakanlığı Asal Daire Başkanlığı).

10-Şihhamit Doğan

1876 Yılında İlçemiz Afşin'de doğan Şihhamit DOĞAN Afşin'imizin karagöz köyünde Muhtarlık görevlerinde bulunmuştur. Tabi o yıllarda muhtarların çok büyük yetkileri vardır. Maraş'a Fransızların gelmesi üzerine Şihhamit DOĞAN Karagöz köyü olmak üzere komşu köyleri olan Kuşkayası ve diğer köylere giderek Maraş'a Fransızların geleceğini anlatmış ve çete toplamıştır. Karagöz Köyünün Ağalarından biri olan Şihhamit DOĞAN toplamış olduğu çeteleri ile Maraş, Antep, Adana, Urfa ve daha sonra Birinci ve İkinci İnönü savaşları ile Kurtuluş savaşına katılarak kahramanca savaşmıştır. Karagöz köyünden çıkarmış olduğu mahsulü olduğu gibi Kuvayı Milliye teslim etmiştir. Düzenli ordunun kurulmasında diğer Kuvayı Milliye Kumandanları gibi yardımcı olmuş ve tekrar bu düzenli ordunun içerisinde bütün savaşlarda kahramanca savaşmıştır. Efsus-Afşin İlçemizin Karagöz köyü aynı zamanda uygarlıklara beşiklik etmiş bir kasaba olarak geçmişte 1520 yıllarında Efsus kazasına bağlı Nahiyelerden biridir. Karagöz köyümüzde Çebikçil, Tudevin, Vezir Höyüğü, Lala Dağı höyükleri bulunmaktadır. İlçemiz Afşin'in verimli köylerinden biridir. İlçemiz Efsus-Afşin'in Karagöz köyünden Şihhamit

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

DOĞAN Türk kurtuluş Savaşında Maddi ve Manevi olarak Kuvayı Milliye Komutanı olarak kahramanca savaşmıştır.

11-Mehmet Aksakal (Fahının Oğlu)

Afşin'de bir mahalle Kadar Ermeni vardı. Fransızlar Maraş'ı işgal edince Ermeni Zenginlerinden Mekenos çarşıda Hacı Emminin fırını önünde Afşin ileri gelenlerini topladı. Halka hakaretler ederek konuştu ve sonunda da hepinizi astıracağım diye tehdit etti. Bunun üzerine orada bulunan Hamiş Mehmed ve Fahın oğlu Ermeni'yi dövdüler. Bunlar otuz kişilik bir çete toplayıp şehir içi muharebelerinde şehre gelmişlerdir. Maraş'ta şehir içi ve çevresi teşkilatlanması tamamlanınca "Heyet-i Merkeziye'ye ve hükumete başvuruldu, vatanın kurtulması için her türlü mücadeleye hazır olduğu bildirildi. Bununla birlikte Maraş'ın bağlı bulunduğu kolordunun askerî Yardımı imkânsızdı (Özalp, 1984: 58).(Türk Basının Fransız İşgali Altındaki Maraş işlemei 15 Eylül 1919-11 Şubat 1920Hatice Başkan Eylül 2006)

12-Bozcaoğlu Cuma Özdemir

Afşin doğumlu olan (Mülazım-ı Evvel Üsteğmen Bozca oğlu Cuma ÖZDEMİR'İN oğlu) Mustafa ÖZDEMİR anılarını Araştırmacı Tarihçi Yazar Mustafa KÖŞ'E şöyle anlattı. Afşin ve Elbistan Askerlik şubesinde Askeri memur olarak çalıştım. Askerlik şubesinde Askeri memur olarak çalışırken şehitlerin ve Gazilerin kütüğünü kendisinin tuttuğunu anlatarak, Yemen, Maraş, Antep, Adana, urfa ve Kurtuluş savaşına Afşin'den katılanların sayısı daha fazla olduğunu söyledi. Kahramanmaraş'ta Kale'de bulunan toplardan bir tanesinin daha önce Afşin kalesinde bulunduğunu ve Afşin kalesinde bulunan top ile Ramazan aylarında top atışı yapılmakta idi. Daha sonraları Maraş'tan Müzeden gelen şahıslar ve Vilayet Askeri kişilerin huzurunda Afşin kalesinde bulunan top Kahramanmaraş'a bir zimmet ve tutanakla Afşin Belediyesi tarafından ve Şube Başkanının imzası ile verildi. Afşin'de savaşa katılanların oranını çok büyük olduğunu ve kendisinin Elbistan ve Afşin İlçeleri askerlik Şubelerinde Askeri Memur olarak çalıştım. Afşinli Kuvayı Milliye Komutanlarından KÖŞOĞLU Süleyman KÖŞ ile Oğlu Hafız İsmail KÖŞ'ÜN tüm savaşların hepsinde bulunduğunu anlattı. Yine HACI HÜSEYİN FELOĞLU ve KÖŞOĞLU SÜLEYMAN Efendi ve Babası Bozca oğlu Cuma ÖZDEMİR'İN Kuvayı Milliye Komutanları olarak çeteleri ile çok büyük kahramanlıklar göstermişlerdir. Klavuzlu köprüsünde Efsuslu Köşoğlu Süleyman'a bağlı çetelerin naralarını duyan Fransızlar ve Ermeniler çok korkmuşlardır. Daha önceleri Afşin'de Askerlik Şubesi yoktu. Ben Maraş, Elbistan, Afşin Askerlik şubelerinde Askeri memur olarak görev yaptım. Birçok Şehit ve

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Gazimizin kayıtları Eskişehir veya Konya'da bulunan Askeri arşivlere gönderildi. Askerlik şubesinde bulunan bu evrakların arşivinin Eskişehir'e büyük arşivde saklanmak üzere taşınmıştır. O zamanlar Efsus (Afşin) Askerlik şubesi Elbistan'a bağlı idi. Afşin-Efsus'tan Savaşan Kahramanlarımızın kayıtlarının bir kısmı Maraş bir kısmı Elbistan ve daha sonra İstiklal Madalyası verilmesi unutulmuş gazilerimizin kayıtlarının bir kısmı Afşin Askerlik Şubesinde bulunmaktadır. Afşin-Elbistan Askerlik şubeleri yangın geçirdiğinden birçok şehid ve Gazimizin kayıtlı oldukları defterler yandığından tüm şehid ve gazilerimizin kayıtları bulunmamaktadır. Afşin'imizden İstiklal Madalyasını daha önce alamayan gazilerimize 1968 yılında Afşin Belediye binasının önünde tören düzenlenerek yirmi iki tane gazimize madalyaları toplu halde tören ile verilmiştir. Afşin Askerlik Şubesinde şu an 22 adet gazimizin ismi vardır diğer şehid ve gazilerimizin ismi bulunmamaktadır. Birçok Şehit ve Gazimizin kayıtları Eskişehir veya Konya'da bulunan Askeri arşivlerde kayıtları bulunmaktadır.

13-Hacı Hüseyin Fel Oğlu (Felekoğlu)

Afşin doğumlu olan Hacı Hüseyin Felekoğlu Maraş savaşında toplamış olduğu çeteleri çok büyük kahramanlıklar göstermiş Kuvvayı Milliye kumandanlarından biridir.

14- Kuvayı Milliye Kumandanı Dirgen Ali

Dirgen Ali Binboğa(Fakı Oğlu): Dirgen Ali, Kahramanmaraş Afşin'in (eski adıyla Norşun) yeni adıyla Altunelma Kasabasında yaşamış ve ölmüş bir kişi. Dirgen Ali'nin yaşadığı dönem; Osmanlı'nın son yılları, 1. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet'in ilanı ve 1960'lı yıllar. O günler karanlık günlerdir. Vatan toprakları bir- bir işgal edilir. Maraş'ı da İngilizler işgal eder. İşgale Ermeniler çok sevinir. Ermenilerin önde geleni ise Hırlakoğulları'ndan son Osmanlı Maraş Mebusu HırlakAgop'tur. Ermeniler, İngilizler'den hoşnut olmazlar. HırlakAgop liderliğinde, Antep'e gidip, işgalci komutanlarla görüşürler ve Antep'teki Fransızlarla, Maraş'taki İngilizler becayiş yapılır. Zira Fransız ordusu içinde Ermeniler vardır. Maraş'a Fransız Ordusu geldikten sonra,

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ermeniler iyice şırmarmaya başlarlar. Bir gün Uzun oluk Hamam'ından çıkan izarlı 2 Müslüman kadına, 2 Fransız askeri örtülerini çıkarmalarını söylerler. Kadınlar buna direnince, örtüleri parçalanır. Çakmakçı Sait müdahale ederse de, kurşunlanır. Olay yerine gelen Sütçü İmam Barabellum silahı ile 2 Fransız askerini vurur ve "Maraş bize mezar olmadan, düşmana gülzar olmaz" der. Sütçü İmam'ın bu davranışı karşısında halkın morali düzelir. Sütçü İmam'ı bulamayan Fransızlar yeğenini işkence ile öldürür. Bu gelişmeler üzerine Halepte bulunan, Aslan Bey Maraş'a gelir. Aslan Bey, Binbaşı olmuştur. Mustafa Kemal, Kılıç Ali'yi Maraş'a gönderir. Kılıç Ali Şeyh Ali Sezai ve ileri gelenlerle görüşür. Maraş Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti kurulur. Cemiyetin Başkanlığına Binbaşı Aslan Bey getirilir. Ali, İncirli Köyündeki çiftliği ile ilgilenir, kavgadan uzak durur. O dönemde Binboğa Dağlarında eşkiyalar vardır. 5 jandarma katili Türkçayır'ı Köyünden Gıcanoğlu Hasan ile Çağsak Köyünden Rasko adlı eşkiyalara karşı Ali jandarma ile işbirliği yapar. Gıcanoğlu Hasan yakalanarak idam edilir. Rasko'yu da Ali öldürür. Bölgenin asayişinden sorumlu Fındıklı Köyünden Yüzbaşı Aslan Bey, Ali'ye "kimseyle uğraşma. Zeytin Ermenileri hazırlanıyor. Gücünü kendi dininden olan insanlara karşı kullanma" der. Afşin İlçesi Altunelma Kasabasında doğup Afşin topraklarında yaşamış olan kahramanımız, Maraş'ın kurtuluş savaşına çetesi ile katılmış gözü pek bir Kuvayı Milliye kahramanıdır. Maraş'ın kurtuluşundan sonra Ulu Önder Atatürk ile Antep'te Hüseyin İnce OLGUN'UN evinde tanışmış Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün övgülerine mazhar olmuş bir yiğit kişi Afşin, Elbistan, Maraş, Antep, Adana, Hatay Vilayetlerine yiğitliği, mertliği mazlumdan yana oluşu fakir, fukara babası olan Dirgen Ali aynı zamanda eşkiyalar ile'de mücadele etmiş Reşo adlı eşkiya'yı öldürmüş ünlü kahramanlarımızdan biri olup, kırmızı şeritli istiklal madalyası mevcuttur. Dirgen Ali Osmanlı'nın son yıllarında Birinci dünya savaşı, Kurtuluş savaşı ve Cumhuriyetin ilanını yaşamış , yiğit bir vatan evladıdır. Ali İncirli köyündeki çiftliği ile ilgilenirken beş tane jandarma katili olan Reşo'yu öldürür. Bunun üzerine Pazarcıkta bulunan Kılıç Ali paşa Dirgen Ali'ye haber gönderip, gücünü eşkiyalara kullanma Maraş'a Fransızlar gelecek savaşmak için gücünü onlara sakla der. Bir müddet sonra Zeytin, Fırnız, Fındıcak, yenice kale Ermenileri ayaklanır. Çok kan ve gözyaşı akar. Ayaklanmayı Urfa'dan Albay Galip bey bastırır. Ermeniler Güneye gitmişlerdir. Dirgen Ali Çetesi ile Fındık ve Çardak üzerinden Zeytine ulaşır Maraş ve Zeytinde bir müddet kahramanca savaşmıştır. Daha sonra Antep ve Adana savaşlarına da katılmıştır. Dirgen Ali, Âşık Mahzun-i Şerifin türkülerine konu olmuş, destanlaşmış bir kahramanlık öyküsüdür. Dirgen Ali, her zaman mazlumdan yana, garibandan yana yiğit bir kişidir. Ben Dirgen Ali'nin adını çok

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

duymuştum ancak, detaylı bir bilgiye sahip değildim. Zira kahramanlar, menkıbeleşir, destanlaştırılır, başka-başka anlatılır. Dirgen Ali hakkında tek yazılı eser, Sıddık Hoca'nın kitabı olmuştur. Kendisini ayrıca kutlamak gerekir.(Kaynak: Sıddık DEMİR Dirgen Ali adlı Romanından alınmıştır.)

15- Mülazım-I Sani Teğmen Ali Gedikbaşı

İsmailoğlu Teğmen Ali Gedikbaşı 1892 Yılında Afşin'de dünyaya gelmiş 1966 yılında vefat etmiş bir gazimizdir.1914'te Seferberlik, yani I. Dünya Savaşına katılmak için memleketinden ayrıldıktan ancak 14 yıl sonra dönebilmıştır. Bu, hemşerimiz 1914'de patlayan I. Dünya Savaşına katılır. İki yıl İngilizlerle Bağdat'ta, Medine Müdafaasında savaşı. İngilizlere esir düşer. Esir değişiminde serbest kaldıktan sonra varlıklı bir Arap'ın yanında hizmetkâr olarak 5 yıl kalır ve Efsus'a ancak 1928'de

dönebilir. Hemşeri gazimizin torunlarına anlattığına göre, 191'te Irak Cephesinde, Suriye Cephesinde Mustafa Kemal Paşanın kâtipliğini yapmıştır. Medine Müdafaasına İngilizlere karşı savaşmıştır. Osmanlı'nın yenilmesi üzerine Anadolu'ya ancak 1925'te gelmiş olabilir. "Çocukluğumda rahmetli dedemden katıldığı savaş anılarını birkaç kez dinlemiştim Suriye, Filistin, Hicaz, Irak cephesindeki savaşlarda Osmanlı ordusunun içinde bulunduğu perişanlığı, yokluğu, kıtlığı anlatırken gözleri yaşardı.4. ordu komutanı Salih Paşanın komutasında onun yazıcısı olmuş. Dicle Nehrinin üzerinden sallarla Bağdada ulaştıklarımı oradan da Mülazım-i Sani (teğmen) rütbesini aldığı Medine müdafaasındaki ordumuzun yararlılıklarını anlatırdı. Aynı zamanda Maraş ve Kurtuluş savaşına katılmış olan gazimiz 1966 yılında vefat etmiştir.Savaş'la ilgili günlükleri vardı. Biz torunlarını karşısına alır, tarih dersinde size ne anlatıyorlar deyip savaş yıllarında tuttuğu günlükleri Osmanlıca defterinden okurdu. Ne yazık ki bu defteri aile üyelerinden hiç birimiz koruyamadık.

Anlatanlar: Torunları, Dr. Yunus Gedikbaşı-Emekli Öğrt. İrfan Gedikbaşı.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

16-Mülazım-I Evvel Üsteğmen Cevlanlıoğlu İbrahim
Özdemir

İbrahim
ÖZDEMİR Feramuz oğlu
1899 doğumlu olup,
Maraş harbine katılmış
Efsus -Afşin şehrimizin
1928-1950 yılları
arasında Afşin-Efsus
Belediye Başkanlığını
yapmış ve ayrıca 1944
yılında Efsus-Afşin'imizi
İlçe yapmıştır.
Afşin'imizde önemli
eserler bırakmış bu
eserlerden sadece tarihi
hamamım bir kısmı
günümüze kadar
gelmiştir. Camızların
arkasına Log denilen
taş silindiri bağlayarak Afşin Atatürk caddesini ağtırmıştır.

Rumi 1315, Miladi 1899 yılında Efsus'ta (Afşin) doğdu. Elbistan İdadi Mektebini (ortaokulunu) bitirdi. Aynı zamanda istiklal savaşı gazi olan İbrahim Özdemir Efsus Eşrafı Cevlanlıoğlu ailesindedir. Osmanlıca ve Arapça bilen ilk çocuk sahibi, İbrahim Özdemir 1928 yılından 1950 yılına kadar 22 yıl boyunca Efsus Belediye Başkanlığı yapmış, Efsus'ta biręok önemli hizmete imza atmış, nihayetinde Elbistan'a bağlı bir nahiye olan Efsus'un 1944 yılında ilçe olmasını sağlamıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı ve Başbakanı ile yakın ilişkileri olan İbrahim Özdemir, dindar, ilkeli ve ileri görüşlü bir kişiliğe sahip olması ile tanınıyordu. Hemşeri canlı ve memleket sevdalışı bir kişiliğe sahip olan Cevlanlıoğlu İbrahim Efendi kendisine ait bahęesinde ölkemizde yetişen tüm ağaçları her çeşit kuş ve evcil hayvanı yetiştiren entellektüel yapısı ile Afşin'de yeni bir kültürün filizlenmesine vesile olmuş bir kişi olan İbrahim Efendi 1972 yılında vefat etmiştir. Atatürk ve kurduğu Cumhuriyet tartışılmayacak değerdedir. Dünya devletleri, Mustafa Kemal ve Mehmetçiğin en ilkel silah ve teğhizatla Çanakkale'de bir destan yazdığını hazmedemezken, tek bir yürek olan TÜRK HALKININ süngüyle, taşla, sopayla Kurtuluş Savaşını nasıl kazandılar, hala şaşkınlık içindeyken, biz içte birbirimizi kırmaktayız. Başta Maraş savaşı olmak üzere Yedi Düvel'in, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayıp paylaşmak için topraklarımıza askerleriyle geldiğinden

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İtibaren, Müslüman Türk Milletimizin evlatları, bu işgale karşı koymanın çarelerini aramaya başlamıştı. Günümüzde “Küresel Güç” diye adlandırılan iradenin adı, o yıllarda “Yedi Düvel” idi. Yedi Düvel’e karşı koymanın adı ise Milli Mücadeledir. Milli Mücadelemizin sayısız kahramanları, düşmana göğsünü siper ederek, Allah için şehadet şerbeti içmenin ve vatani düşmana çiğnetmemenin örneğini, dünyaya göstermiştir.

17-İstiklal Savaşı Gazisi Durmuş Ağyar’ın Oğlu Halil Ağyar Afşin’den Sivas Kongresinde Bulunan Atatürk’e At Gönderildi.

İstiklal savaşı Gazisi DURMUŞ AĞYAR’IN oğlu Halil AĞYAR Atatürk zamanında onüç yaşında olduğunu ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün mükemmel bir insan olduğunu anlattı. Yalnız Türklük için değil, belki bütün insanlık tarihi için övünülecek onurlu ve olağan üstü destan sayfaları yazan Atatürk Mükemmel bir insandı. Sivas Kongresinde Memleketin ölüm kalm mücadelesinde oynadığı muazzam rollerle bütün dünyaya kendini kabul ettirmişti. Hala nereye bakılsa ateşi ve ışığı hissedilen büyük insandı. Efsuslu (Afşinli) Kahramanlar Milli Mücadelenin ilk karışık ve karanlık günlerinde acı ve tatlı bütün sahalarda Atatürk’ün yanında yer almışlardır. Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin İlk ümitsiz günlerinde Fransızların Maraş’a gelmesi üzerine Efsus’ta Köşoğlu Süleyman Efendi maddi ve manevi bütün fedakârlıklarda ilk ulusal direniş örgütünü kurmuştur. Efsuslular ulusal kurtuluş mücadelesinin başlangıcında büyük destan yazmışlardır. Kurtuluş savaşı yıllarında 13 yaşında olan Durmuş oğlu Halil AĞYAR anılarını anlatırken zaman, zaman duygulanarak Afşin’in eski ismi Efsus İdi. Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK Sivas Kongresinde iken Babam Durmuş AĞYAR Efsus-Afşin’den Sivas’a Atatürk’e at götürdü. Efsus-Afşin Şehrinde ilk olarak Heyeti Merkezîyeyi kuran Yemen Gazisi MÜLAZİM-I EVVEL ÜSTEĞMEN KÖŞOĞLU SÜLEYMAN EFENDİ VE ARKADAŞLARI Tarafından Babam Durmuş AĞYAR ile SİVAS’TA bulunan Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK’E at göndermişlerdir. Atatürk’ün Sivas kongresinde binmiş olduğu atın Afşin’den gittiğini anlattı. Babam beş gün sonra Sivas’a varınca ATATÜRK ile görüşmüş elini öperek Maraş’ın Efsus Kasabasından geldiğini ve Efsus’ta Heyeti Merkezîyenin KÖŞOĞLU SÜLEYMAN ve arkadaşları tarafından kurulduğunu haber verince ATATÜRK çok sevinmiştir. Daha sonra Atatürk ve babam Kongrenin yapılmasından sonra gizli bir yere gidiyorlar. Bir dağın tepesine varınca Atatürk babam Durmuş AĞYAR’A evladım sen beni burada bekle ben geleceğim diyor. Akşama doğru olunca ATATÜRK at ile geliyor ve Atatürk ile Atının terlemiş olduğunu görüyor. Mustafa Kemal Atatürk babam Durmuş Ağyar’a evladım sen daha halen

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

burada bekliyor musun diyor? Evet, sizi bekliyordum paşam demiş. Babamı yanına alarak diyor ki Durmuş evladım Allaha çok şükür şimdiden söylüyorum biz bu savaşı kazandık demiş. Babam Durmuş AĞYAR Atatürk'ten bu sözü duyunca babamda çok sevinmiş. Babam tam Maraş savaşı da dahil 9 yıl savaşmıştır. Afşin'imizin bağrından yetişen Kuvayı Milliye Kumandanlarımız seferberlik harbinde kahramanca savaşmışlardır.

- 18- Ali ÖZDEMİR: Er, Ahmet oğlu, 1315 (1897/1898) Afşin doğumlu
- 19- Durdu BİÇİCİ: Er, Yusuf oğlu, 1316 (1898/1899) Afşin doğumlu
- 20-Ali GÜNGÖR: Er, Hasan Ağaoğlu, 1312 (1894/1895) Afşin doğumlu
- 21- Hüseyin ORİK (YILDIZ): Er, Hüseyin oğlu, 1306 (1888/1889) Afşin doğumlu
- 22- Cuma ÖZDEMİR: (?), Boz Mehmet oğlu, 1309 (1891/1892) Afşin doğumlu
- 23-Mevlüt TIRAŞ: (?), Mehmet oğlu, 1309 (1891/1892) Afşin doğumlu
- 24-Mehmet İĞCİ: (?), Ahmet oğlu, 1309 (1891/1892) Afşin - Kale Mahallesi doğumlu
- 25-Hacı Mehmet ERGİN: Er, Ömer oğlu, 1311 (1893/1894) Afşin doğumlu
- 26-Mehmet AÇIKGÖZ: Er, Arif oğlu, 1311 (1893/1894) Afşin - Kale Mahallesi doğumlu
- 27- Muharrem BOSKURT: Er, O. Mehmet oğlu, 1312 (1894/1895) Afşin doğumlu
- 28- Durdu GÜVEN: Er, Hüseyin, 1312 (1894/1895) Afşin doğumlu
- 29- Durdu İŞBİLİR: (?), Hasan oğlu, 1312 (1894/1895) Afşin doğumlu
- 30-Ahmet DEMİR: Er, Hacı Ali oğlu 1312 (1894/1895) Afşin doğumlu
- 31- Muharrem AYTAÇ: (?), Ahmet oğlu, 1313 (1895/1896) Afşin doğumlu
- 32-Muslu KARABULUT: Er, Ali oğlu, 1313 (1895/1896) Afşin doğumlu
- 33- Hıdır ARSLAN: Er, Osman oğlu, 1313 (1895/1896) Afşin doğumlu
- 34-İsmail BERKTAŞ: Er, Mehmet oğlu, 1313 (1895/1896) Afşin doğumlu
- 35- Arif TAŞKALE: Çavuş, Mehmet oğlu, 1314 (1896/1897) Afşin doğumlu
- 36- Ali KANAT: Er, Battal oğlu, 1314 (1896/1897) Afşin doğumlu
Gazi Ali Kanat: 1314 (1896/1897) Afşin doğumludur. Baba adı: Battal, Ana Adı: Hatice, Hanımının Adı: Şerife. Çocukları: 2- Battal (Celal, Zekeriya ve Adem'in babaları), 2- Durdu Mehmet (Yakup, Abdurrahim ve Sefa'nın babaları). Anlatan: Oğlu Durdu Mehmet Kanat. Rahmetli babam Orduya I. Dünya Harbi içinde Urfa/Birecik'te süvari olarak katılmıştır. Filistin ve Gazze'de İngilizlerle savaşmış ve onlara esir düşerek 2.5 yıl esaret hayatı yaşamış. Kudüs'te Hz. Ömer Camiinin içinde kalan küçük bir mescit

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olan Beyt'ül Maktis'te çok namaz kıldığını anlatırdı. Maraş'ın Kurtuluş'una katıldığına ilişkin bir bilginim yoktur. Ama Antep Harbi'nde Maraş'tan Antep'e katır sırtında silah ve mühimmat götürdüklerinden bahsedirdi. Maraş'ın Çamlık mevkiinde gecenin yarısını beklemek için pek çok gece yattıklarını anlatırdı. Rahmetli babam askerlik anılarını hem anlatır, hem de sanki savaşı yeniden yaşıyormuş gibi ağlayıp dururdu. Biz de, baba ya ağlama ya da anlatma, hem kendini hem de bizi üzüyorsun, diye uyararak zorunda kalırdık. Boynunda bir hameylisi vardı. Onu Efsus'a geldikten sonra boynundan hiç çıkarmazdı ve evvel Allah beni bu hameyli korudu, Efsus'a beni bu düşürdü, derdi. Fakat bu hameylisini babam son yıllarında çaldığı için çok üzüldü. Askerlik anıları içinde öyle hazin durumlar anlatırdı ki, insanın inanası gelmiyor. Bunlardan birkaçını onun dilinden size örnek olarak anlatayım: Askerdik ama üzerimizdeki elbise sanki bir çalılıktan geçerken parçalanmış gibi lime lime dökülüyordu. Ne değiştirecek elbise, kumaş, bez ne de dikip tamir edecek iğne ve iplik vardı. Ayaklarımızda değil potin, işlenmiş çarık bile yoktu, sadece ölmüş bir hayvanın ham derisinden bir parça keserek ayağımıza geçirir, aynı deri parçasından bir de ince parça keser, bileğimizin üzerinden onun uçlarını bağlar da öyle yürüyebilirdik. Yiyecek bulamadığımız zaman ot yayıldığımızı bilirim, hatta hayvanların kurumuş dışkıları içinde hazmedilmemiş tahıl tanelerini bile yıkayıp yiyenler olmuştu. Rahmetli babamın anlattığına göre ömrünün 15 yılı, silahlı savaşta geçmiş, 1914'te askere alınıp 1928'de terhis olmuştur. Babamın İstiklal Madalyası yeğenim Adem Kanat'tadır.

37-İbrahim TÛTEN: Er, Ali oğlu, 1314 (1896/1897) Afşin doğumlu

38- İlyas DEMİR: Er, Hasan oğlu, 1315 (1897/1898) Afşin doğumlu

39- Hasan PAMUK: (?), Mustafa oğlu, 1316 (1898/1899) Afşin doğumlu

40-Hacı Ali oğlu Mustafa 1876 doğumlu 1920 yılı Maraş Savaşında şehit.

41-İsmail oğlu Ömer 1902 doğumlu 1920 yılında MaraşÇınarlı Camii Civarında şehit

42-Ali oğlu Tortı 1882 doğumlu Piyade Birinci Dünya savaşı Maraş'ın Fındık Köyünde Şehit.

43-Ali oğlu Kahraman 1893 doğumlu Piyade onbaşısı Birinci Dünya Savaşı Maraş'ın Fındık köyünde şehit.

44-Mehmet oğlu Osman Efendi 1894 doğumlu Maraş savaşından sonra 1920 yılında Osmaniye-Gaziantep mıntıkasında şehit

45-Durdu YILDIRIM 1920 yılında Maraş savaşında Kanlı köprü'nün üst tarafında Ermeni kilisesindeki makineli tüfeği susturmak girdiği çatışmada şehit (Ali YILDIRIMIN Amcası)

46-Mulla ŞİŞİK Halil oğlu 1902 Afşin doğum Maraş savaşı kahramanı.

47-Hasan oğlu 1883 doğumlu Hasan ATMALI Maraş, Antep, Adana,

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Birinci ile ikinci İnönü ve Kurtuluş savaşlarında bulunmuş bir kahramandır.

48-Apan ÖKSÜZ 1875 Afşin doğumlu Yemen savaşında 9 yıl kalmıştır. Maraş-Dumlupınar ve kurtuluş savaşlarında bulunmuş gazimiz.

49-Mehmet ÖKSÜZ Yemen-Maraş-Birinci İnönü -İkinci İnönü - Dumlupınar ve Kurtuluş Savaşlarında bulunmuş Gazimiz.

50-Hüseyin ÖKSÜZ Yemen-Maraş-Dumlupınar ve Kurtuluş savaşlarında bulunmuş Gazimiz.

51-Halil oğlu Osman AĞYAR 1902 Afşin doğumludur. Maraş, Zeytin ve Antep ile Adana savaşlarında bulunmuştur.

52-Ali EKEN Ali oğlu 1902 Afşin-Efsus Pınarbaşı Mahallesi doğumlu Maraş Savaşı Gazisi.

53-Mehmet Çavuş (EKEN) Afşinli olup, Yemende, Ürdün'de ve Maraş'ta savaşmış kahramanlardan biridir. Maraş savaşında kanlı köprünün üst tarafında bulunan Ermeni kilisesinden Türklerin üzerine makinalı tüfekle atış yapıyordu. Mehmet Çavuş emrinde bulunan çetelerle Ermeni kilisesinin damını delerek makinalı tüfeği susturarak Türk birliklerini kurşun yağmuruna tutan yeri imha ederek savaşmış Maraş Kuvayı Milliye Kumandanı Aslan Beyin takdirini kazanmıştır.

54-Memet oğlu Ali KARAKUŞ 1874 Afşin doğumlu Maraş'ın kurtuluşunda ve Sakarya savaşı ile İstiklal savaşlarında savaşmış kahramanlardan birisidir.

55- SÜLEYMAN OĞLU - BEKÇİ HAFIZ İSMAİL KÖŞ): 1899 Afşin doğumlu olup, Maraş, Zeytin savaşlarından sonra Binbaşı Fikri beye teslim olarak Antep, Adana savaşlarından sonra Sakarya ve kurtuluş savaşlarında bulunmuştur.

56-Hüseyin GÖK: Maraş savaşı Gazisi Efsus Doğumlu olan Hüseyin Gök Maraş'a Fransızlar gelmeden önce Halep'te İnzibat Çavuşu olarak askerlik yaparken Osmanlı ordusunun dağılması üzerine Bölük Komutanı Oğlum Hüseyin artık sende Memleketin Efsus'a dön der. Hüseyin amca Tren'de çok zor bir şekilde kendine yer bulur Antep'in İslahiye kazası gelir oradan dağlarda yatarak yayan olarak Maraş'a gelir. Maraş'tan Efsus'a gelir. Fransızların Maraş'a gelmesi ile Hüseyin GÖK Seyit Mehmet İmamoğlu, Ali Yıldırımın amcası Durdu Yıldırım'ın ekibi ile çete kurularak Maraş harbine gider. Maraş'ta Kanlı köprünün üst tarafında bulunan Ermeni kilisesinden makineli tüfek ile ateş açılır. Makineli Tüfek'in ateş ettiği yer tespit edilerek makinelinin susturulması için Hüseyin Gök ile Durdu Yıldırım ve birkaç kişilik çete arkadaşı ile giderler. Ermenilerle çatışmaya girerler çatışmada çok yiğit olan Durdu Yıldırım şehit edilir. Bunun üzerine Hüseyin Gök ve çete arkadaşları Ermeni kilisesinin damını delerek evi yakarlar ve Türklerin üzerine ölüm saçan makineli tüfek ateşini

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sustururlar. Çatışmadan gelirken kanlı köprüden tam geçerken köprü'nün altında bulunan çalığa gizlenen bir ermeni askeri köprü'nün altından ateş edince Hüseyin Gök bacağından vurulur. Hüseyin Gök'ün arkadaşı Kötü Osmanların Memet Çavuş Köprü'nün altında kımıldanan çalıkların içindeki Ermeni askerini yakalar. İyi tedavi edilmediğinden bacağı kangren olan Hüseyin Gök'ün bacağı uyuşturulmadan kesilir. Daha sonra Maraş'a gelen bir Amerikalı Doktorun tedavisi ile bacadaki kangren önlenir ve protej ayak takılır. Hüseyin Efsus-Afşin şehrimizin yetiştirdiği değerli vatan evlatlarından biri olup, Hüseyin Gök aynı zamanda Maraş Savaşının İlk sakat kalan gazilerinden biridir. Allah Nur içinde yatırsın Afşin'imizin yetiştirdiği bu değerli İstiklal savaşı Kuvayı Milliye Gazisini Rahmet ve Minnetle anıyoruz. Hüseyin Gök amcanın bu savaş anılarını bize oğlu Emekli Astsubay Kıdemli Baş Çavuş Afşin'imizin sevilen insanı Alaaddin GÖK tarafından anlatılmıştır. 57-Haci İbrahim oğlu Mehmet ÇAKMAK 1871 Afşin doğumlu olup, İstanbul Çakmak oğullarındandır. Mareşal Fevzi Çakmak Paşa ile akrabalıkları bulunmaktadır. Maraş'ın Fransızlar tarafından İşgal edilmesi üzerine Maraş, Zeytin, Antep, Adana savaşlarında bulunmuştur.

58-Ömer KARA 1902Afşin doğumlu olup, Maraş, Zeytin, Antep, Adana savaşlarında bulunmuş ve Sakarya ile kurtuluş savaşlarında kahramanca savaşmış bu savaşlar esnasında Mustafa Kemal Atatürk'ün Postacılığını yapmış ve ayrıca Atatürk'e hizmet etmiş Afşin'in yetiştirdiği vatan evlatlarından biri olup, parasız gönüllü imamlıkta yapmıştır.

59-Mehmet oğlu Rafet AKKAYA 1897 Yılında Afşin İlçesinde doğmuş Maraş, Zeytin, Antep, Adana savaşlarından sonra Sivaslı Celal Yüzbaşı ile Sakarya savaşı ile Kurtuluş savaşlarında savaşmış kırmızı şeritli madalyası olan kahramanlarımızdan biridir.

60-Hacı GÜZEL Afşin ilçesi Kaşanlı köyü Atmalı aşiretinden olan Hacı GÜZEL Yemen Savaşından sonra Maraş, Zeytin, Antep'te karayılan Molla Mehmet ile görüşmüş ve daha sonra Adana savaşından sonra kılıç Ali paşa ile Sakarya ve Kurtuluş savaşlarına katılmış bir vatan kahramanlarımızdan biridir.

61-Kamil KÜÇÜK (Kemo KÜÇÜK) Afşin Kaşanlı köyü Atmalı aşiretine mensup olup, Yemen savaşı sona erince köyüne gelmiş Maraş'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine gönüllü olarak Maraş, Zeytin, Antep, Adana savaşlarına katılmış ve daha sonra kılıç Ali paşa ile Sakarya savaşı ile kurtuluş savaşlarında bulunmuş bir kahramanlarımızdan biridir.

62-Durmuş AĞYAR Halil oğlu Maraş Savaşından sonra Kurtuluş Savaşına katılmıştır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- 63-Osman ERTEKİN Süleyman oğlu 1902 Afşin-Efsus doğumlu
- 64-Hafız Veli YAŞAR Mehmet oğlu 1889 Efsus doğumlu
- 65-Halil ŞAHAN Hasan oğlu 1898 Efsus doğumlu olup, Maraş savaşıdan sonra Kurtuluş savaşında bir çok cephede savaşmıştır. İlk olarak Enver Paşanın kıtasında Askerlik görevinde bulunmuş.Daha sonra Kurtuluş savaşında Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ÜN askeri olarak Afşin'imizin gazilerinden biridir.
- 66-Mehmet KARAKAYA Halil oğlu 1873 Afşin Emirli Mahallesi doğumlu Maraş ve Kurtuluş savaşına katılmıştır.
- 67-Hasan DUĞAN Halil oğlu 1877 Afşin Emirli Mahallesi doğumlu Maraş ve Kurtuluş savaşına katılmıştır.
- 68-Hasan ÖZCAN Hacı Battal oğlu 1861 Afşin Emirli Mahallesi doğumlu olup, aynı zamanda seyid soyundan gelmektedir. Maraş ve kurtuluş savaşına katılmıştır.
- 69-Mustafa YÜCEL Halil oğlu 1886 Afşin Emirli Mahallesi doğumlu olup, aynı zamanda Afşin'imizin yetirdiği pehlivanlardan birisidir. Maraş Savaşında beraber savaştığı çete arkadaşları ise Mustafa YÜCEL elindeki silahını bize emanet ederek sizler beni burada bekleyin eğer bana bir şey olursa o zaman gereğini yaparsınız diyerek canını hiçe sayarak silahsız olarak Fransız cephaneliğin önünde nöbet tutan iki tane silahlı Fransız askerini boyunlarından yakalayarak seslerini çıkarmalarına fırsat vermeden yere yığarak onları etkisiz hale getirmiştir. Fransız cephaneliğinde bulunan silahları alarak silahı olmayan kazmayla ,kürekle, tırmıkla, yabayla savaştan Türk milislerine dağıtmıştır. Avşaroğlu Mustafa olarak hem Pevlivanlığı aynı zamanda civan mertliği ve yiğitliği ile nam salmıştır. Pehlivanlığı ondan çocuklarına ve torunlarına adeta miras kalmıştır. Maraş savaşıdan sonra Kurtuluş savaşına katılan Afşin'in değerli vatan evlatlarından biridir.
- 70-İshak Yener İbrahim Aga oğlu 1879 Afşin Tanır Mahallesi doğumlu Maraş ve Kurtuluş savaşına katılmıştır.
- 71-Dede BÖKE İbrahim oğlu 1895 Afşin Kabağaç Mahallesi doğumlu olup, Maraş ve Kurtuluş savaşına katılmıştır.
- 72-Mehmet BAŞARAN Hacı Durdu oğlu 1888 Efsus –Afşin doğumlu Maraş, Antep,Urfa,Adana ve Kurtuluş savaşına katılmıştır.
- 73-Süleyman KONAK Ömer oğlu 1887 Afşin Bakraç(Arıstıl) Mahallesi doğumlu Maraş ve kurtuluş savaşında bulunmuştur.
- 74-Hacı Hüseyin ÖZDEMİR İbrahim oğlu 1880 Afşin Yeşilyurt Mahallesi doğumlu Maraş'a Fransızların gelmesi üzerine Efsus Çarşısında Fırının önünde Ermeni Zenginlerinden Mekanos Afşin'in İleri gelenlerini toplayarak Türk Milletine hakaret edince Ermeniye dövüyorlar ve çete toplayarak Maraş harbine Hacı Hüseyin ÖZDEMİR arkadaşları ile Maraş harbine katılmıştır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

75-Gazi Mehmet ALKILINÇ Afşin Erçene köyünden Yemen, Filistin cephesinden sonra Maraş savaşı ile birlikte kurtuluş savaşına katılmıştır.

76-İdris GÖZÜBÜYÜK Afşin Erçene köyünden Hüseyin oğlu 1893 doğumlu Yemen, Filistin, Kanal harbinden sonra Maraş savaşı ve kurtuluş savaşında bulunmuştur.

77-Mehmet YILMAZ Afşin Erçene köyünden Hacıoğlu 1898 doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmış İstiklal madalyası torunları tarafından saklanmaktadır.

78-Halil AKPINAR Afşin Türksevin Mehmet oğlu 1884 doğumlu Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

79-Mehmet GÜZEL Ahmet oğlu 1888 Afşin doğumludur. Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır. Öğretmen Ömer Adil Güzel ve Berber Fuat Güzelin babaları.

80-Durmuş Ali KIZILAY Bekir oğlu 1897 Afşin Sevin Mahallesi doğumlu Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır

81-Ali GÜRBÜZ Mehmet oğlu 1878 Efsus-Afşin doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

82-Bayram ÖKSÜZ Bektaş oğlu 1900 Yılında Efsus-Afşin doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

83-Ali GEVHER Durdu Mehmet oğlu 1900 Efsus-Afşin Arıtış doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır

84-Ömer ARSLAN Halil oğlu 1892 doğumlu Efsus-Afşin Arıtış doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

85-Yusuf GÜLDEN Mustafa oğlu 1891 Efsus-Afşin Arıtış Mahallesi doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

86-Ökkeş KALFE Mustafa oğlu 1897 Pazarcık doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır. Aynı zamanda İdil'de teröristlerle girilen çatışmada şehit olan Jandarma Uzman Çavuş Mustafa Can Kalfe'nin dedesidir.

87-Hasan DAĞLI 1899 Halil oğlu Efsus-Afşin doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

88-Cafer KABAAĞAÇ Memet oğlu 1886 Efsus –Afşin Altaş Mahallesi doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kurtuluş savaşına katılmıştır. Aynı zamanda Kıbrıs gazisi Veli KABAĞACIN dedesidir.

89- Topal Hafız Efendi lakabıyla maruf Mustafa Çıragül: Maraş'ın Kurtuluşunda bacağına aldığı kurşun yarası nedeniyle sağ ayak topuğunu kaybedip kısmen sakat kalmıştır.

90-Ali MERCİMEK Hüseyin oğlu 1901 Efsus doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

91-Hüseyin MERCİMEK Ali Oğlu 1871 Efsus doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

92-Hacı AVCI Ali oğlu 1895 Efsus doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

93-Musa BÜLBÜL Yusuf oğlu 1897 Efsus-Türksevin doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

94-Mehmet YILMAZ İbiş Mehmet oğlu 1893 Efsus doğumlu, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

95-İbiş GÜVEN Yusuf oğlu 1893 Efsus Pınarbaşı Mahallesi doğumlu olup, Yemen, Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

96-Osman EMER Ahmet oğlu 1900 doğumlu Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

97-Mehmet OVA Mustafa 1901 doğumlu doğumlu Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

98-Ali DAĞDELEN 1874 doğumlu Mulla oğlu Yemen Filistin savaşından sonra Maraş savaşı ile kurtuluş savaşına katılmıştır.

99-Çobanbeyli Kasabasından Hacı Hüdayi Hocoğlu (1881-1968 Ocak 11) Anlatan oğlu Hamza Hocoğlu. I. Dünya savaşına Osmanlı Ordusuna katılıp Şam Tren İstasyonunda askerlerin gönderilecek cephele belirlenirken, Tanırlı Yüzbaşı Dede Efendi, babamın künyesini Yemen'e gidecek askerlerin arasında Ömer Efendi oğlu Hacı Hüdayi ismini görünce dosyayı ayırıp onu Şam'da bir yıl yanında tutup başka cepheye göndermemiş. Böylelikle babam Yemen'e gitmekten kurtulmuş. 1915'te İngilizler, Avrupa'ya gidecek Ermenileri İskenderun Körfezi'nden gemilere bindirip götürürken babam Hatay'da askerlik yapmış. İngiliz gemisi Ermenileri gemiye binerken dostça davranmışlar. Gemi hareket ettikten sonra küfürler etmişler İngilizler de yamaca top atışı yapmış ve bir at arabasını sürücüsüyle parçalamışlar. Babam Büyük Taarruz'a da katılıp İzmir'de Yunan ordusunun denize dökülüşünde bulunmuş. Yunanlıların yakıp yıktıkları yerleri bir müddet tamir etmişler. Sonra da Efsus'a yaya yürüyerek gelmişler. Daha sonra tekrar silahlaltına alınmış ve Antep'in

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kurtuluşuna katılıp Fransızlarla çarpışmış. Rahmetli, Osmanlıyı düşman değil açlık ve bit yendi, derdi.

100-Gazi Süllü Ahmet Demir 1312 (1894/1895)- ?) İstiklal Madalyası Belgesi korunamadı. Afşin doğumlu, ölüm tarihi belirsiz. Anlatan: Oğlu Esnaf Süleyman Demir. Çocukları: Süleyman ve İsmail Demir. Dedemiz Süllü Ahmet'in I. Dünya Savaşına gidişini rahmetli babamdan birkaç kez dinlemiştir. O koca adam, babasının askere gidişini anlatırken çocukluk günlerine gider, hayal meyal hatırladığı o anın hüznünü yaşardı. Rahmetli anamla bir elinde 4 yaşında ben (Süleyman), iki yaşında kucakta kardeşim İsmail ile seferberliğe giden babamı uğurladığımızı hatırlıyorum. Gedik Sokağında Ağaların evinin köşesini dönerken kara saholu bir adamın dönüp bize şöyle bir baktığını ve rahmetli anamın sessizce ağladığını hatırlıyorum. Gidiş o gidiş, biz, artık babasız, erkeksiz, sahipsiz bir şekilde rahmetli anam ve kardeşim İsmail ile yokluk, meşakket ve zorluklar içinde geçen bir hayatın içinde kendimizi bulduk. Rahmetli anam beni elimden tutarak, kucağına da İsmail'i alarak bağa, tarlaya, bahçeye götürüp getirerek işlerini görürdü. Babamla birlikte gidenler ya şehit oldukları haberi geldi ya yaralı ya da sağlam kendileri döndüler. Bir ara hemşerilerimiz, babamı Filistin Cephesinde görmüşler, harb bitti, biz Efsus'a dönüyoruz, sen de gel dediklerinde, yüzbaşımın izin almam gerekir, diyerek bizden ayrıldığı için bir daha da görmedik, derler. Ben biraz büyüdüğümde anam Elif, beni evde bırakır ben komşuya, pazara gidiyorum, baban gelirse beni hemen çağır, derdi. Efsus'un dışına, bir şehre giden ya da Efsus'a dışarıdan gelen kim olsa ona gider ya da adam gönderir, babamın akıbetini sorardı. Ben büyüdükten sonra bu işi bana yükledi. Mesleğim icabı hangi şehre gitsem ticaret yapmadan önce oranın yaşlıları ve eşrafiyla görüşür, babamın akıbeti hakkında sorup soruştururdum. Büyüdüm, evlendim, askere gittim, çocuklarım oldu, 1930 doğumlu ilk çocuğum oğlan olunca anam adını Ahmet koydu, ona diğer torunlarından daha farklı bir ilgi gösterirdi. Yaşı ilerledikçe gözlerinin ferisi zayıfladı. Dışarıdan bir yabancı -yolcu ya da dilenci- gelse Ahmet mi, diye umutlanır, iyice gözlerine bakardı. Anamın bu beyhude ümidini ne kadar yatıştırmaya çalıştımsa onu ikna edemedim. O, kocasına olan sadakatini böyle sürdürüp babamın ayrıldığı 1914 yılından ölümüne kadar (1952) onun yolunu ümitle bekledi, durdu. Aradan geçen 38 yıllık hasretli bekleyiş rahmetli anamı ihtiyarlattı, gözlerine karasu inip görmez oldu, 1952 yılında beş yaşlarındaki torunu Zeki, elinden tutup çardaktan tuvalete geçirirken avluya bulgur taşının üzerine düşüp başından yaralandı. Yukarı çıkardık, çok kan kaybetmişti. Bana, hakkını helal et oğlum, ben gidiciyim, dedi. Agan ben öldükten sonra gelirse, onu beklediğimi söyle, diye tembihleyip daldı, bir daha da uyanmayıp ruhunu teslim etti. 1960'lı tarihlerde Toprak Komisyonunca şehit ve gazilere devlet

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

arazilerinden tarla verildi. Babam seferberlikten dönmediği için bize de teklif edildi. Ben de babam vatanı için savaştı,bbizim durumumuz çok şükür iyi diyerek almadık.

101-Halil oğlu Mehmet KÖŞ 1900 Yılında Efsus'ta dünyaya gelmiştir. Halil KÖŞ' ün Babası: Mehmet KÖŞ yemende savaşırken İngilizlere esir düşer. İngilizler yeni icat etmiş oldukları bir temizlik malzemesi olan Kostik ilaç havuzuna zorla sokulur başlarında İngiliz askerleri tüfeklerinin ucuna süngü takarak bu havuzdan başını çıkartan esirleri süngü zoru ile zorla ilacın içerisine sokmuşlar ve bundan dolayı birçok Türk askerinin gözleri göz göre İngilizlerce kör edilmiştir. Kostik ilaç yakıcı ve asit görevi yaptığından Halil oğlu Mehmet KÖŞ'ÜN gözünün bir tanesinin kör olmasına neden olur. Mehmet KÖŞ' ün gözünün birinin kör olmasına rağmen yine de birçok cephelerde kahramanca savaşmıştır. Attığını vuran yiğitliği ve civan mertliği ile yine de Filistin, Mısır, Yemen, Ürdün ve Suriye, savaşlarında bulunmuştur. Mehmet KÖŞ yine de yemen savaşından geldikten Maraş harbi ile Kurtuluş savaşına katılmış bir gazidir.

102. Mehmet Çavuş (1897-1966) Anlatan: Oğlu müteveffa H. Mehmet Görür Babam Mehmet Çavuş, (1897-1966) Kendisi 11 yıl askerlik yapmış. Seferberliğe 1914'te gitmiş. Suriye, Filisti Cephelerinde savaşmış. Osmanlı ordusu yenilince İngilizlere esir düşmüş ancak 1925'te Efsus'a gelebilmiştir. Babam 1935-1950'li yıllarda çarşıda esnafılık yaptı. Sivas'tan topuğu kabara (Fırıştak ya da deleme çivisi) lı kundura getirir, Efsus'un zenginlerine satardı. Tokat'tan da çuha şalvar dokunan 'kara yün' getirir, kâğıdın arasında -ancak- hatırlı müşterilere satardı. Kendisine saygıda kusur etmemeye çalıştığım için, bana rahmet okur, "başkalarının çocuklar babalarına rahmet okur, ben de sana rahmet okuyorum, oğlum, derdi. Maraş'ın Kurtuluşu'nda Şehit Düşen Efsuslu(Gazinin oğlunun elinde bulunan Gazilik Belgesi)

Bolayir'dan Sakarya'ya atladım
Sütçü Imam namlusunda patladım
Çete kurdum ordularihakladım
Millet için yurt satilikmal mi ki

Hayati Vasfi TAŞYÜREK

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKLAR:

- 1-GENELKURMAY BAŞKANLIĞI ATATÜRK ÖZEL ARŞİVİ BELGELERİ VE TELGRAFLAR
 - 2-MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI AFŞİN ASKERLİK ŞUBESİ BAŞKANLIĞI
 - 3-MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI ASKER ALMA DAİRE BAŞKANLIĞI
 - 4-MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI ŞEHİTLER VE GAZİLER LİSTESİ
 - 5-GAZİLERİMİZİN YAKINLARININ ELİNDE BULUNAN GAZİLİK BELGELERİ
- ARAŞTIRMACI YAZAR MUSTAFA KÖŞ MİLLİ MÜCADELEDE
AFŞİN ADLI KİTAP

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNDE KILIÇ ALİ BEY'İN RÖLÜ
Deniz KURTBOĞAN***

ÖZET

I. Dünya savaşından yenik çıkan Osmanlı Devleti İtilaf Devletleri ile 30 Ekim 1918'de Mondros ateşkes antlaşması imzalamış ve ülke İtilaf Devletlerinin işgaline karşı hukuki olarak savunmasız bırakılmıştır. Antlaşmanın yedinci maddesine dayanan İtilaf Devletleri, Anadolu'nun stratejik bölgelerini işgale başlamıştır. Türk Halkının işgale direniş göstermesiyle birlikte milli mücadele başlamıştır. İlk aşamada bölgesel nitelikte olan direniş hareketleri, 1919 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde planlı ve sistematik bir hale bürünmüştür. Bu süreç Türk halkının milli beraberlik ruhunun bir sonucudur. Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal bir yandan cephede savaşırken diğ er yandan siyasi olarak mücadele vermiştir. Mustafa Kemal'in bu faaliyetlerine hem bölgesel hem de ulusal olarak destek verenlerden biriside Kılıç Ali Bey'dir.

Milli Mücadele yıllarında bir süre Maraş'ı işgalci kuvvetlere karşı koruma görevini üstlenen daha sonra Gaziantep Milletvekilliği ve İstiklal Mahkemesi üyeliği yapmış olan Kılıç Ali hakkında değ iş ik yorumlar yapılmıştır. Zamanın iktidar yanlıları Kılıç Ali'yi bir kahraman olarak gösterirken, muhalifler ise ona dönemin birçok olumsuzluğ unu yüklemişlerdir. Bu çalışmada, konu hakkında yazılmış kaynaklardan ve hatıratlardan bir Kılıç Ali portresi ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kılıç Ali, Kahramanmaraş, Milli Mücadele, Gaziantep

**ROLE OF KILIÇ ALİ BEY İN MARAŞ NATIONAL STRUGGLE
ABSTRACT**

The Ottoman Empire, which defeated World War I, signed a cease-fire agreement with Entente States on October 30, 1918 and the country had been legally defenseless against the occupation of the Entente States. The Entente States, based on the seventh article of the Treaty, began the occupation of the strategic regions of Anatolia. The national struggle started with the Turkish people showing resistance to the occupation. The resistance movements that were regional in the first stage became planned and systematic under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk in 1919. This process is a result of the spirit of national solidarity of the Turkish people. In the period of National Struggle Mustafa Kemal struggled politically from the other side while

*K.Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, 2016.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

fighting on the front side from one side. Kılıç Ali Bey is one of those who supported Mustafa Kemal's activities both locally and nationally.

Different interpretations were made about Kılıç Ali, who had been in charge of protecting Maraş for a while in the years of the National Struggle, as a member of Gaziantep Parliament and Independence Court. While the opponents of power at the time pointed Kılıç Ali as a hero, the opponents loaded him with many negativity. In this work, a Kılıç Ali portraits will be tried to be revealed from sources and memories written about the subject.

Keywords: Kılıç Ali, Kahramanmaraş, National Struggle, Gaziantep.

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı, dünyanın yarısıyla birlikte Türkiye'yi de felakete sürüklemiştir. Bu savaşın sonuçlarından bir tanesi de devlet otoritesinin bozulması ve ülkenin her köşesinde çeteler oluşmasıdır. Bu çeteler, milletin canına, malına, ırzına saldırıyor, hatta eşkıyalıklarını ayaklanma boyutuna kadar vardırıyorlardı. Türk Milleti bütün bu olumsuzluklara rağmen, vatanını düşman işgalinden kurtarmak ve bağımsızlığa kavuşmak için dişini tırnağına takarak Ulusal Kurtuluş Mücadelesini başlatmıştır. Her şeyini yitirmiş, fakat inancını ve azmini yitirmemiş, silahını elinden bırakmamıştır. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde düşman, ülkeden def edilmiştir.

Mustafa Kemal'e bu mücadelede yol arkadaşlığı yapmış ve onun dediklerini sorgusuz sualsiz yerine getirmiş kadrolar o zamanda kullanılan tabir ile "Huzuru Mutat Zevat"tır. Sayıları 15'i geçmeyen "Huzuru Mutat Zevat" içerisinde Mustafa Kemal'in yanında en itibarlı olanı Kılıç Ali Bey'dir. Fakat Kılıç Ali hakkındaki yorumlar zıtlıklarla doludur. Dönemim siyasi konjonktürü Kılıç Ali'yi bir kahraman olarak göstermekte, muhalif görüşler ise ona dönemin birçok olumsuzluğunu yükleme niyetindedirler. Neticede Mustafa Kemal'in emir ve istekleri doğrultusunda hareket eden Kılıç Ali Bey, Mustafa Kemal'in yanında saf tutmuş ve düşmanın ülkeden çıkarılmasında büyük bir rol sahibi olmuştur.

KILIÇ ALİ BEY'İN HAYATI VE MARAŞ MİLLİ MÜCADELSİNDEKİ RÖLÜ

Kılıç Ali Bey 1890 yılında İstanbul'da doğdu.¹⁵⁶ Asıl adı Süleyman Asaf Emrullah'tır. Kılıç Ali Bey'in Baba tarafı Rodos muhacirlerinden olan Hüsrevoğlu Tevfik Bey'in oğludur. Anne tarafı

¹⁵⁶Fahri Çoker, *Türk Parlamento tarihi (Milli Mücadele ve TBMM'de I. Dönem 1919-1923)*, No:6, C.III, Ankara 1995, s.423.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ise Kafkasya'dan 1890'larda gelmiş olan Ahbazlardandır.¹⁵⁷ Tevfik Bey, asker olup Saray Muhafız Kitası'nda Miralaylığa kadar yükselmiştir. Annesi Demsaz Hanım ise genç yaştan itibaren Osmanlı sarayına verilmiş ve orada yetiştirilip, çerağ edilerek Tevfik Bey ile evlendirilmiştir. Kılıç Ali Bey, ailesinin en büyük ve tek erkek çocuğudur. Ayrıca Vesiret, Naime ve Nedime adlarında üç kız kardeşi vardır.¹⁵⁸ İlk ve orta öğrenimini İstanbul Gedikli Küçük Zabıt Mektebinde tamamlayan Kılıç Ali Bey, 3 Mart 1906'da Astsubay olarak ordu hizmetine girmiştir. Balkanlarda eşkıyaları takip edip İttihat ve Terakki cemiyetine katıldı. Teşkilatın vurucu gücü olan Teşkilat-ı Mahsus'a girdi. Çeşitli birlik ve kıtalarda aldığı görevleri başarıyla yerine getirip 1909'da teğmenliğe ve 17 Haziran 1915'te Üsteğmenlik mertebesine yükseltilmiştir.¹⁵⁹ Çok genç yaşlarda asteğmenlik mesleğini sürdürürken, katıldığı kıtasıyla birlikte Hicaz Demiryolu Muhafızı olarak Medine-i Münevvere yakınlarında, Bedevilerle ve Şam yakınlarında ise Amman Dürzileri ile münasebetlerde bulunurken çıkan Balkan Harbi üzerine Çatalca'ya gelerek savaşa katılmıştır. I. Dünya Savaş'ında, I. Ordu I. Alay'da görevlendirilerek Çanakkale Muharebelerine katıldı. Savaşta darbe alıp yaralanan Kılıç Ali Bey, Almanya Wiesbaden'e tedaviye gönderilmiş; tedavisinden hemen sonra ise kıtasına tekrar iştirak etmiştir.¹⁶⁰ Bu arada varlıklı bir ailenin kızı olan Hümeyra Hanım ile 1916 yılının sonlarına doğru bir evlilik yaptı. Bu evlilikten Fahir (1917), Gündüz (1919), Mahmut (1920) ve Altemur (1924) adında dört çocuğu oldu. Azerbaycan'da bulunduğu sıralar Turancılık akımının etkisinde kaldı ve bu etki her geçen gün bir önceki güne nazaran ömrünün sonuna kadar arttı.

1917'de Kafkas İslam Ordusu'nda Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'nın emrine verildi. Daha sonra Nuri Paşa'nın yaveri olarak Azerbaycan cephesinde savaştı. Azerbaycan'daki üstün başarılarından dolayı 1918'de rütbesi fahri yüzbaşılığa yükseldi.

Yapılan mütarekeden sonra İstanbul'a döndü ve 2 Nisan 1919 tarihinde ordudan istifa etti. Ordudan istifa etmesinin nedeni ise, Orta Asya'ya ve Kafkasya'ya geçip Turancı emellerini gerçekleştirmek için

¹⁵⁷Serdar Yakar, *Maraş Milli Mücadelesinde Önde Gidenler*, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş 2014, s. 176; Serdar Yakar, *Milli Mücadele Kahramanlarımız*, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, Kahramanmaraş 2015, s.56.

¹⁵⁸Cengiz Şavkılı, "Ali Bey (Kılıç)", Kahramanmaraş Ansiklopedisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Yayınları, Kahramanmaraş 2016, s.244.

¹⁵⁹Çoker, *a.g.e.*, s.423.

¹⁶⁰Şavkılı, "a.g.e.", s.244.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Enver Paşa'nın emrine girmekti. Bunun için İttihat ve Terakkinin para kasalarından Celal Bey'i bulup maddi destek istedi. Fakat Celal Bey kendisini bu amacından vazgeçirerek Mustafa Kemal'e yönlendirdi. Asaf Bey kendisiyle birlikte yanına Osman Tufan ve Yörük Selim'i de alarak 28 Ekim 1919'da Sivas'a geldi ve Mustafa Kemal'in emrine girme niyetini söyledi.¹⁶¹ İlk zamanlar Asaf Bey'in, Enver Paşa'nın casusu olmasından şüphelenen Mustafa Kemal, Asaf Bey'in bu isteğini reddetse de daha sonra Asaf Bey'in dayısının oğlu olan ve aynı zamanda Mustafa Kemal'in yaveri olan Muzaffer Bey (Kılıç) araya girdi ve Asaf Bey'e kefil oldu. Bunun üzerine ikna olan Mustafa Kemal kendisini kabul etti.¹⁶²

MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA KILIÇ ALİ BEY

Kılıç Ali Bey, Celal Bey (Bayar)'ın telkiniyle Sivas'a gidip Mustafa Kemal Paşa'ya katıldı. O günlerde Sivas perişandır. Orduda yeteri kadar asker ve subay yoktur. Nöbetleri bile subaylar tutmaktadır. Güvenlik zayıf, yiyecek ise azdır. Mustafa Kemal Paşa Sivas'taki işlerini tamamlayıp Amasya'ya geçmeden önce 12 Ekim 1919'da¹⁶³ Kılıç Ali'yi, Osman Tufan ile Antep ve Maraş cephe komutanlığına gönderir. Kılıç Ali, Ayıntap-Maraş ve havalisi Kuvayı Milliye Komutanı olarak Fransızlara ve Ermenilere karşı savunmayı örgütlemiş, bölgede bulunan Fransız işgal kuvvetlerinin komutanına yazdığı mektuplarla onlara meydan okumuştur.¹⁶⁴ Kılıç Ali Bey, Mustafa Kemal Paşa tarafından Sivas'tan Maraş'a gönderilmesiyle, Maraş'ın imdat sesini duyup yetişmesinde ve Maraş'ın kurtuluşunda mühim bir amil olmuştur.¹⁶⁵ Aynı zamanda Yüzbaşı Yörük Selim Bey'de Kılıç Ali beraberinde gönderilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa onları Maraş'a gönderirken;

-“Adana yöresi, Maraş, Antep ve Urfa Ermeni militanları ile karışık Fransız askeri tarafından işgal edilmiştir. Müslüman

¹⁶¹ İsmail Akbal, “Gaziantep Mebusu Kılıç Ali”, *Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu*, Ankara 2015, ss.345-346.

¹⁶² Hasan Pulur, “Kılıç Ali Olayı”, *Milliyet*, 06.09.1997, s.3.

¹⁶³ Yaşar Alparslan-Serdar Yakar, *Maraş-Fransız Harbi (Belgeler-Hatıralar)*, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş 2012, s.280.

¹⁶⁴ Hulusi Turgut, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, 15. Basım, İstanbul 2013, s.15; Ergün Korbek, *Milli Mücadele Anıları Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011, s.76.

¹⁶⁵ Abdurrahman Lami Efendi, *TBMM Şahsi Dosyası, TBMM Arşivi*, Dosya No:174, 2015, s.428.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kardeşlere yapılan zulüm ve tecavüzler sınırı aşmıştır. Gayretli kardeşlerimizden bazılarını başka yerlere gönderdim. Sizi de Antep, Maraş ve başka yörelere göndermeye karar verdim. Derhal hareket ederek günün gerektirdiği biçimde milli teşkilat ve faydalı girişimlere başlayınız. Haydin Allah sizi başarılı ve yüzünüzü ak eylesin,” demıştır.¹⁶⁶

21 Ekim 1919’da görev yerine ulaşan Kılıç Ali Bey burada halkı milis kuvvetler şeklinde örgütlemeye başladı.¹⁶⁷Mustafa Kemal Paşa tarafından Maraş ve Antep havalisinde Kuvva-i Milliye komutanlığına atanan Ali Bey kendisine verilen iki hafif makineli tüfek, iki süvari ve Üsteğmen İhsan Bey’den oluşan bir müfreze ile Sivas’tan Elbistan’a doğru hareket etti.¹⁶⁸Kılıç Ali, kendi anılarında Elbistan’da ne kadar kaldığını bildirmez. Sadece bayrak olayında Elbistan’da olduğunu söylemektedir. Yani Fransızlar Maraş’a geldiğinde Elbistan’da olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁹Daha sonra yabancı güçlerin müdahalesine açık olduğu ve Elbistan’ı hareket merkezi olarak uygun görmediği için burayı terk ederek Pazarcık’a geçti. İkinci bir Heyet-i Temsiliye kararıyla 3 Aralık 1919’da Maraş-Antep havalisi Kuva-yı Milliye komutanlığına atandı. Köylerde bazı aşiretler arasında teşkilatını güçlendirip depolarda bulunan mevcut silah ve cephaneyi halka dağıttıktan sonra Karabıyıklı’ya yerleşir ve burada Maraş-Antep arasındaki mühim stratejik noktaları kuvvetlendirmek için buraları tahkim etmiştir. Yani Fransızların Antep üssünden Maraş’a girişini engellemek için tedbirler almıştır.¹⁷⁰ Kılıç Ali, kendi anılarında harp öncesi Maraş’a girdiğini söylemez, fakat Antep’ten gelen birkaç takviyeyi imha ettiğini ifade etmiştir.

Şehir içi çatışmalar ve harp başladıktan bir süre sonra Kılıç Ali, Maraş’a varır. Haznedarlı’da karargah kurarak, İslam mücahidi olur. Maraş Aksu Köprüsü’ne kuvvet gönderip tahrip ettikten sonra Fransız müfrezesini bozguna uğratar.¹⁷¹Fransızlara karşı Ocak 1920’de Maraş savunmasını, Şubat 1920’de de Antep savunmasını

¹⁶⁶ Yakar, *a.g.e.*, s.176.

¹⁶⁷ Kılıç Ali, Milliyet Büyük Ansiklopedisi, Cilt 8, Milliyet Yayınları, s.3069; Aşır Kayhan Kıyıcı, Mustafa Kemal Paşa Önderliğinde Milli Mücadele Kadrosu, Yüksek Lisans Tezi, Karabük 2013, s.59.

¹⁶⁸ Şavklı, *a.g.e.*, s.244.

¹⁶⁹ Alparslan-Yakar, *a.g.e.*, s.281.

¹⁷⁰ Turgut, *a.g.e.*, s.88.

¹⁷¹ Alparslan-Yakar, *a.g.e.*, s.281; Serdar Yakar, İstiklalden İstikbale Bir Hayat Mücadelesi Ali Rıza Pişkin, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş 2014, s.9.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

gerçekleştirdi.¹⁷² Bunun üzerine Ayıntablılar Kılıç Ali Bey'e iyice gönül bağladı. "Bütün Ayıntablılar Kılıç Ali Beye merbut idi. Orada Kılıç Ali Bey demiyorlardı, Kılıç Ali Paşa derlerdi".¹⁷³ Buradaki başarılarından dolayı "Antep Kahramanı" olarak anılmaya başlandı.

TBMM'nin I. Döneminde milletvekillerinin belirlenmesinden sonra 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılarak faaliyetlerine başlamıştır.¹⁷⁴ Cephelerdeki hizmetlerinden sonra birinci TBMM de ve İstiklal mahkemelerinde görev yapmıştır.¹⁷⁵ 4 Mayıs 1920'de Antep'te milletvekili seçilen Kılıç Ali Bey, Antep havalisinde Fransızlar ile olan çekişmelerinin oldukça kritik bir durumda olduğunu telgraf ile Mustafa Kemal'e bildirmişti. Bu ortamda Antep'ten ayrılması gibi bir ihtimalinin olamayacağını öne sürmesi üzerine, Meclis 8 Mayıs'ta düzenlediği Genel Kurulda kendisine süresiz izin vermiştir.¹⁷⁶ Bu olaylar üzerine 8 Haziran 1920'de Yozgat yöresinde bir ayaklanma çıkmış, bu ayaklanmayı bastırmak üzere Kılıç Ali Bey ve Çerkez Ethem memur tayin edilmiştir.¹⁷⁷

Yozgat havalisinde meydana gelen ve Çapanoğullarının katılması ile şiddetli bir hale gelen isyanı bastırmak için memur tayin edilen Kılıç Ali, Çapanlardan Celal'in tutuklanarak vatana ihanet suçuyla cezalandırılması, bu bölgede üç günlük genel af ilan edilmesine müsaade edilmesi ve bu süre geçtikten sonra teslim olmayanlara şiddetli cezaların verilmesi için kendisine geniş yetkiler tanınması ve derhal sıkıyönetim ilan edilmesini istemiştir. Kılıç Ali'nin bu istekleri Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilerek 9 Haziran 1920'de sıkıyönetim ilan edilip Kılıç Ali'yi sıkıyönetim komutanı olarak memur tayin etmiştir.¹⁷⁸

Bu arada Çerkez Ethem, hala bölgeye intikal etmemiş ve Kılıç Ali ise aldığı sert tedbirlerle isyancılara diz çöktürmek istese de başarılı olamamıştır. Daha sonra Çerkez Ethem'in bölgeye intikal etmesiyle birlikte dengeler tersine döndü. Çerkez Ethem'in aldığı sert

¹⁷² Akbal, *a.g.e.*, s.347.

¹⁷³ Lami Efendi, *a.g.e.*, s.280.

¹⁷⁴ Cengiz Şavklı, "Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antep Millet Vekili Ali Cenani Bey ve Faliyetleri", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2008, s.406.

¹⁷⁵ "Altınur Kılıç Anlatıyor", Milliyet, 17.11.1981., s.7.

¹⁷⁶ Şavklı, "Ali Bey (Kılıç)", *a.g.e.*, s.244.

¹⁷⁷ Akbal, *a.g.e.*, s.347.

¹⁷⁸ Turgut, *a.g.e.*, s.119.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tedbirler nihayetinde bir sonuç verdi ve bölgedeki isyan sona erdirildi.¹⁷⁹

Kılıç Ali, Anadolu'da düzen sağlandıktan sonra 25 Temmuz 1920'de meclise katıldı. Fakat bu kez de meclise katılmasına izin verilmedi.¹⁸⁰ İstiklal Mahkemeleri Kanunu kabul edildikten sonra 20 Eylül 1920 (20.09.1336) tarihinde mahkeme üyelerinin seçim yapılmasına karar verilmiştir. Buna göre yedi İstiklal Mahkemesine üçer kişi olmak üzere yirmi bir kişinin seçilmesine dair teklif sunulmuş kabul edilmiştir. Bu tekliften sonra 23 Eylül 1920'de yapılan seçimde Antep Milletvekili Kılıç Ali Bey, 63 oy alarak mahkeme üyeliğine seçilmiştir. Kılıç Ali Bey'in seçiminde 144 Milletvekili oy kullanmış, bunlardan 14'ü çekimser kalmıştır. Tüzüğe göre 72 ve üzeri oy alan milletvekilleri üye olarak seçilecekti fakat diğer 15 üye için yeniden seçim yapılmasına karar verilmiştir. 21 Eylül 1920'de yapılan seçimlerde Kılıç Ali 58 oy almıştır. Oy kullananların sayısı 148'dir ve 38'i çekimser kalmıştır. Yeterli oy sayısı olan 78'i kimse alamamıştır. 22 Eylül 1920'deki üçüncü oylamada ise 144 milletvekili oy kullanmış ve 67 sinin çekimser olduğu görülmüştür. Bu seçimde tüzük gereği en çok oy alanların seçilmesi kararlaştırılmıştır. Antep milletvekili Kılıç Ali Bey 58 oy alarak nihayetinde İstiklal Mahkemesi üyeliğine atanmıştır. Birinci dönem Ankara İstiklal Mahkemesindeki görevi 22 Temmuz 1922'ye kadar devam etmiştir.¹⁸¹

Dr. Tevfik Rüştü Bey'in M. Kemal'e "İhtilal Mahkemeleri" adıyla kurulmasını teklif ettiği mahkemelerin, ilk kanun teklifi "İhtilal Mahkemeleri" olarak yapılmıştır. Daha sonra mahkemelerin adı "İstiklal Mahkemeleri" olarak saptanmıştır. İstiklal Mahkemeleri'ni Çeka Mahkemeleri'ne benzetenler olmuştur. Hatta Kılıç Ali, Rus İnkılabı'nın 15'inci yıldönümü için Moskova'da yapılacak törene gittiğinde Çiçerin ile mahkemeler hakkında görüşme yapmış, bu görüşme sırasında Çiçerin İstiklal Mahkemeleri'ni Çeka Mahkemeleri'ne benzettiğini ve kendisine aradaki farkı sorduğunda Kılıç Ali, Çeka Mahkemeleri'nin dört duvar arasında ne şekilde yapıldığı bilinmez bir halde faaliyette bulunmalarına karşın İstiklal Mahkemeleri'nin ise millet karşısında hüküm verdiğini söylemiştir.¹⁸²

¹⁷⁹ Turgut, *a.g.e.*, s.120.

¹⁸⁰ Akbal, *a.g.e.*, s.348.

¹⁸¹ Yayımlayan: İrfan Neziroğlu, *İstiklal Mahkemeleri, (Kanun, Gereğe ve Genel Kurul Tutanakları)*, TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, Cilt.1, Ankara 2015, s.8.

¹⁸² Gülten Savaşal Savran, 1926 İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s.7.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

II. dönem seçimlerinde yeniden Gaziantep Milletvekili seçilen Kılıç Ali Bey,¹⁸³ milli komisyondaki çalışmalarını hız kesmeden sürdürmeye devam etti. Takriri Sükûn Kanununun kabulünden sonra kurulan Ankara İstiklal Mahkemesi Üyeliğine 7 Mart 1925'te seçilerek Meclisten ayrıldı.¹⁸⁴

İstiklal mahkemesinin kurulma nedeni, genel olarak I. Dünya savaşından sonra milletin canına, malına ve ırzına göz diken eşkıyaları bertaraf etmek, ülke içerisinde çıkan iç ayaklanmaları sebepleriyle birlikte bastırarak yeniden çıkmasına engel olmak, Anadolu'da 1919-1920 yılları arasında çıkan, şeriat yanlısı ve inkılapları tanımayan isyancılara boyun eğdirmektir. Aynı zamanda asker kaçaklarını önlemek ve bu kaçakların ülke içerisinde hırsızlık ve yağma hareketlerini durdurarak ülkede asayiş ve güvenliği sağlamak gibi görevleri de vardır.¹⁸⁵

Kurulduğu tarihten (1920), kaldırıldığı tarihe kadar (1927), 60.000'in üzerinde sanığı yargılayan bu mahkemelerin kararları oldukça katıdır. *"İdamdan mallarına el koymaya kadar birçok ağır ve acımasız cezalar veriliyordu"*. İstiklal mahkemelerinin üzerine üstlendiği rolün maiyeti büyük ve aldığı kararların birçoğu ağır ve acımasız olduğundan çok tartışılmış ve hala da tartışılmaktadır. En fazla eleştiriye maruz kalan konuların başında ise mahkemelerin vermiş olduğu kararların keyfiliği üzerinedir. Özellikle mahkemenin alışılmış üyesi olan Kılıç Ali üzerine yapılan eleştiriler bu minvalde yoğunlaşmaktadır. Kılıç Ali Bey'in keyfi kararlar verdiğini iddia edenlerin başında Feridun Kandemir gelmektedir. Ona göre ; *"Hükümlerinin isabetsizliği ile şöhret bulan ma'but İstiklal Mahkemesi'nin namı azasından biri de Kılıç. Ali Bey idi"*.¹⁸⁶

Kılıç Ali ise İstiklal mahkemelerinde bulunduğu süre zarfında bu mahkemelerin koymuş olduğu kuralları tanımayan her kim olursa olsun hoşgörü gösterilmeyeceğini ve acımasız davranılacağı şu şekilde dile getirmektedir; *"Aldığımız görevi Büyük Millet Meclisi'nin manevi şahsiyetine layık şekilde, hiçbir etki altında kalmadan yerine getirdik. Görevimizi yaparken ne hatır dinledik, ne emir ne gönül... Hissiyattan kendimizi uzak bulundurmamak, ülkenin kurtuluşu, ordunun*

¹⁸³ Tayfur, Sökmen, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, 2. Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1992, s.68.

¹⁸⁴ Çoker, a.g.e., s.424.

¹⁸⁵ Turgut, a.g.e., ss.357-358.

¹⁸⁶ Akbal, a.g.e., s.349.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*desteklenmesi, inkılabın ve milli davanın her etkiden uzak tutulması başlıca hedefimizdi.*¹⁸⁷

Kılıç Ali, asker kaçakları, soygun ve öldürme, Terakki Perver Fırkası'nın kapatılması, gazeteciler, şapka kanununa muhalefet ve İzmir suikastınabulaşan İttihatçıların yargılanmalarında bulunarak 7 Mart 1927'de yasama görevine döndü.¹⁸⁸

Kılıç Ali Bey, III., IV. ve V. dönemlerde de Gaziantep Mebusu seçilerek parlamentodaki görevini 1920'den 1939'a kadar 19 yıl sürdürmüştür.¹⁸⁹ 1934 yılında Mustafa Kemal tarafından "Kılıç" soyadı verilen¹⁹⁰ Ali Bey, 24 Ekim 1923 tarihli TBMM kararıyla ve sadece üç kişiye verilmiş olan kırmızı-yeşil şeritli İstiklal Madalyasına layık görülmüştür. 15 Temmuz 1934'te fahri yüzbaşı olarak askerlikten istifa eden Kılıç Ali Bey, 408 sayılı kanunun üçüncü maddesi uyarınca Milis Miralay rütbesi ile asker emeklisi olmuştur.¹⁹¹

Milletvekilliğinin yanı sıra 20 Ağustos 1924 tarihinde BKK ile Türkiye İş Bankası'nın kurucular kurulunda yer almıştır. Ekonomik anlamda Mebuslara önemli bir gelir getirmesi sebebiyle bankanın meclis üyelerinin tamamı önemli kişilerden ve özellikle Mustafa Kemal'e yakın olanlardan seçilmiştir.¹⁹² Kılıç Ali, 26 Ağustos 1924'te de Türkiye İş Bankası idare kurulu üyeliğine atanmış ve bu görevi İsmet İnönü'nün İş Bankası İdare Meclisi üyeliğinden çıkardığı 1939 yılı tarihine kadar devam etmiştir. Celal Bayar'ın Demokrat Partili yıllarında tekrardan Türkiye İş Bankası İdare Kurulu üyeliğine atanan Kılıç Ali Bey, 2 Haziran 1960 yılında istifa etmiştir. Kılıç Ali Bey, sadece İş Bankasında değil bunun yanında birçok önemli kuruluşun idare kurulu üyeliklerinde de bulunmuştur. Bu görevler arasında Türkiye Şişe Cam Fabrikası'nın ilk idare meclis başkanlığı, Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün kurucu ve yönetim kurulu üyeliği ile Şekerci Hayri ve TECİM isimli ithalat ve ihracat şirketlerinde hissedardır.¹⁹³

Demokrat Parti'nin iktidar yıllarında Demokrat Parti saflarına katılmak isteyen Kılıç Ali Bey'in partiye katılması Celal Bayar tarafından engellenmiştir. 1960 ihtilalinden sonra Demokrat Partiyi destekleyen Ali Bey aktif olarak politikaya girmedi. Kılıç Ali,

¹⁸⁷ Turgut, a.g.e., s.370.

¹⁸⁸ Şavkılı, Ali Bey (Kılıç), a.g.e., s.245.

¹⁸⁹ Çoker, a.g.e., s.424.

¹⁹⁰ Altemur Kılıç, a.g.e., s.7.

¹⁹¹ Akbal, a.g.e., ss.357-358.

¹⁹² Şavkılı, Ali Bey (Kılıç), a.g.e., s.245.

¹⁹³ Akbal, a.g.e., ss.358-359.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

14 Temmuz 1971'de İstanbul'da vefat etmiş ve Zincirlikuyu Mezarlığında toprağa verilmiştir.¹⁹⁴

Kılıç Ali'nin Milliyet Gazetesinde yayınlanan ve daha sonra kitaplaştırılan siyasi hatıralarının yanı sıra, "Atatürk'ün Hususiyetleri" ve "İstiklal Mahkemesi Hatıraları" adlı yayınlanmış iki hatıratı bulunmaktadır.¹⁹⁵

SONUÇ

Tarih boyunca Türk milleti savaşçı bir toplum olarak tarih sahnesindeki yerini korumuştur ve vatanına, bayrağına, bağımsızlığına sonuna kadar sahip çıkmıştır. Milli Mücadele döneminde de Türk milleti bu azmini, kararlılığını; vatanına, bayrağına ve bağımsızlığına olan sevgisini göstermiş ve bu uğurda canını dişine takmıştır. Milli Mücadele dönemi bölgesel ve ulusal nitelikli pek çok önder ortaya çıkarmıştır. Nitekim bu çalışmanın öznesi olan Kılıç Ali'de bunlardan biridir.

Kılıç Ali'nin Milli Mücadele yıllarında çok önemli hizmetleri vardır. Bu hizmetler arasında; Güney bölgesinin savunulması, ayaklanmaların bertaraf edilmesidir. Bu hizmetler Kılıç Ali'nin herkes tarafından kabul gören hizmetleridir. Fakat Kılıç Ali ve arkadaşlarının zamanın özel şartlarına ve devrime mal ederek yapmış olduğu bazı olumsuz davranışları vardır. Bu davranışlar Türk halkı nezdinde eleştirilmesine ve onun başarılı bir devlet adamını yoksa siyasi konjonktürün katı uygulayıcısı mı olduğu sorularına sebep olmuştur.

Bu durum gerek Mustafa Kemal'in sağlığında gerekse öldükten sonra yakın arkadaşları ve İsmet İnönü'yü rahatsız etmiş ve Kılıç Ali'nin siyasi hayatı bitirilmek istenmiştir. Fakat Mustafa Kemal, Kılıç Ali'yi Milletvekili yaparak korumak istemiştir. Ama ona hiçbir zaman önemli mevkiiler vermemiş, yönetim mekanizmasının dışında tutmuştur.

KAYNAKÇA

- "Altemur Kılıç Anlatıyor", Milliyet, 17.11.1981.
Abdurrahman Lami Efendi, *TBMM Şahsi Dosyası, TBMM Arşivi*, Dosya No:174.
AKBAL, İsmail, "Gaziantep Mebusu Kılıç Ali", *Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu*, Ankara 2015.
ALPARSLAN, Yaşar- YAKAR, Serdar *Maraş-Fransız Harbi (Belgeler-Hatıralar)*, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş 2012.

¹⁹⁴ Çoker, a.g.e., s425.

¹⁹⁵ Şavklı, Ali Bey (Kılıç), a.g.e., s.245.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- ÇOKER, Fahri, *Türk Parlamento tarihi (Milli Mücadele ve TBMM'de I. Dönem 1919-1923)*, No:6, C.III, Ankara 1995.
- Kılıç Ali, Milliyet Büyük Ansiklopedisi, Milliyet Yayınları, Cilt 8.
- KIYICI, Aşir Kayhan, Mustafa Kemal Paşa Önderliğinde Milli Mücadele Kadrosu, Yüksek Lisans Tezi, Karabük 2013.
- KORBİK, Ergün, Milli Mücadele Anıları Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.
- PULUR, Hasan, “Kılıç Ali Olayı”, Milliyet, 06.09.1997.
- SAVAŞAL SAVRAN, Gülten, 1926 İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.
- SÖKMEN, Tayfur, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, 2. Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1992.
- ŞAVKILI, Cengiz “Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antep Millet Vekili Ali Cenani Bey ve Faliyetleri”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2008.
- ŞAVKILI, Cengiz, “Ali Bey (Kılıç)”, Kahramanmaraş Ansiklopedisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Yayınları, Kahramanmaraş 2016.
- TURGUT, Hulusi, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, 15. Basım, İstanbul 2013.
- YAKAR, Serdar, *İstiklalden İstikbale Bir Hayat Mücadelesi Ali Rıza Pişkin*, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş 2014.
- YAKAR, Serdar, *Maraş Milli Mücadelesinde Önde Gidenler*, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş 2014.
- YAKAR, Serdar, *Milli Mücadele Kahramanlarımız*, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, Kahramanmaraş 2015.
- Yayımlayan: NEZİROĞLU, İrfan, *İstiklal Mahkemeleri, (Kanun, Gereke ve Genel Kurul Tutanakları)*, TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi, Cilt.1, Ankara 2015.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MİSAK-I MİLLİNİN MARAŞ HATTI SAVUNMASINDA SAVAŞ
VE KADIN ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yrd. Doç. Dr. Olcay ÖZKAYA DUMAN¹⁹⁶

ÖZET

I.Dünya Savaşının bitimiyle söz konusu savaşı Osmanlı Devleti adına bitiren 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Ateşkesin ardından neredeyse Anadolu'nun birçok yerinde başlayan işgaller yurt genelinde öncelikle bölgesel daha sonra ise milli ölçekte bir direnişi zorunlu kılmıştır. Bu teşkilatlanma genel anlamda yaşamın her alanında gönüllü bir katılımı milleti bir arada tutmuştur. Kimi bileği, kimi sesi, sözü kimi aklı ve liderliği kimi ise kalemiyle milli savunma hareketine ortak olmuştur. Milli Mücadele sürecinde halk genel olarak Cephe'de ve cephe gerisinde olduğu gibi kimi zaman bir gazete sütununda ya da şehir meydanlarında sadece eli ve bileğiyle değil fikirleri ve güçlü kalemleriyle de mücadele vermiştir.

“Dünyada hiç bir milletin kadını “Ben Anadolu Kadınından fazla çalıştım. Milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu Kadını kadar emek verdim,” diyemez!” şeklinde Mustafa Kemal'in de vurguladığı gibi Anadolu kadını bu mücadelenin öncüsü ve taşıyıcısı olmakla tarihte önemli bir yer kazanmıştır. Milli Mücadelenin tüm cephelelerinde olduğu gibi Güney Cephesinde de Maraş buna önemli bir örnek olarak gösterilmektedir. Zira adını Kahraman şeklinde kuvvetlendirmede başarılı olan Maraş'ta bu mücadelede vatanın tüm ferdine özellikle Kadına önemli bir yer verilmelidir. Bu bakımdan söz konusu çalışma Maraş savunmasında Anadolu Kadınının Savaşın tüm gereklilikleri çerçevesinde ortaya koyduğu katkıyı gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır.

Milli Mücadele dönemiyle ilgili ortaya konulabilecek pek çok değerlendirmeden biri oluşum süreci her nasıl olursa olsun pek çok siyasal teşkilatlanma ve faaliyette erkeklerin kadınlara oranla daha faal bir rol üstlendikleridir. Fakat milli mücadelenin milli bir halk hareketi olduğu ve bu şekilde başarıya ulaştığı göz önünde bulundurulursa bu aşamada kadınların oynadığı rolü ortaya koymak bir gerekliliktir. Bu yaklaşımla çalışmamızın anakronik çizgisi olan Maraş mücadelesinde bu şekilde farklı birçok açıdan katkı sağlayan ulusal ve yerel ölçekte kadınlar hakkında açıklayıcı bilgileri ortaya koymak konunun her yönüyle genel anlamda anlaşılması açısından fayda sağlayacaktır. Bu gereklilik çalışmanın esas problematiği olup, çalışma Anadolu'da Maraş hattı konusunda kadın faaliyetlerinin neler

¹⁹⁶ Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olduğu ve bu çabaların bir milli mücadelenin içerisinde nasıl bir etkiye sahip olduğu ayrıca kadının söz konusu vatan savunmasının yürütücü güçleri arasında hangi açılardan önemli bir yer edindiği yönündeki bulguların değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Yanı sıra savaşların çoğu zaman vicdanını dengeleyen ve yansıtan kadınların Maraş savunmasındaki durumunun, daha çok siyasal yönüyle ele alınan ve daha önce pek çok yönüyle çalışılmış olan konuya farklı olarak insani bir boyut ve katkı sağlayacağı kanısındayız. Bir tarihi dönemin, Türk ulusuna mal olmuş milli bir Savaşın kadın üzerinden nasıl okunabileceği ve ne şekilde yorumlanabileceği esas hareket noktamız olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Maraş Savunması, Milli Mücadele, Anadolu Kadını, Bağımsızlık, Hürriyet.

GİRİŞ

I.Dünya Savaşı'ndan Milli Mücadele'ye Savaş ve Kadın Üzerine

Kaotik ortamıyla toplumları elindekinden, sahip olduklarından, değerlerinden, sınırlarından ve bazen de tarihinin bir kısmı ya da tamamından yoksun bırakma tehlikesi olarak da insanoğlunun karşı karşıya kaldığı Savaşlar, etkileri bakımından tarihe uzun yıllar kaynaklık etmişlerdir. Savaşların etkileri genel olarak bakıldığında elbette toplumun her kesimine farklı kıvamlarda ve farklılaşan şiddetlerde tesir etmiştir. Ancak hiç şüphesiz savaşların etkilerini en derin ve sarsıcı şekliyle duyumsayan daha çok kadınlar ve çocuklar olmuştur. Kadın bunun yanı sıra bu derece etkisini hissettiği savaşı yani krizi yönetmede de oldukça başarılı ve tarihsel süreci kökten etkileyebilecek önemli rolleriyle de dikkat çekmiştir. Öyle ki Dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan kadınlar genel olarak tarih sahnesinde arka planda yer aldıkları gibi ve çoğu zaman tarihin konusu dahi olamamışlardır. Tarihin bir dönem istatistiki bilgilerden ibaret görüldüğü yıllarda dahi kadınlar istatistiki bilgilerde bile kendilerine yer bulamamışlardır. Ancak kadın 20. ve belki daha çok 21.yüzyılda tarihin önemli aktörleri olarak kendini yolculuğunda kendini aramaya, durumunu, konumunu sorgulamaya başlamıştır.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Kadının modernleşme sürecindeki tarihi durumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Atıl Cem Çiçek; Selçuk Aydın; Bülent Yağcı, “Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme”, *KAÜ İİBF Dergisi*, Cilt 6, Sayı 9, 2015. Ayrıca Savaş ve Kadın üzerine, Kadının olağanüstü savaş koşullarında toplumsal cinsiyete dayalı rolleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Işık; Şakir Eşitti, “I.Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göstergibilimsel İncelenmesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 70, No 3, 2015.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Savaşlar ile birlikte yaşanan iş gücü kaybının telafisi, cephe gerisindeki faaliyetlerin idamesi, cemiyet faaliyetlerinde entelektüel ve girişimci katkılarıyla kadınların bu mücadelede katkı sağlaması başarı için hayati bir öneme sahiptir. Milli Mücadele dönemi söz konusu eksikliklerin Anadolu'nun neredeyse her yerinde kadınlar tarafından telafi edilmiş olmasıyla buna önemli bir örnektir.

Milli Mücadele genel olarak değerlendirildiğinde etkileri açısından XX. yüzyılın en önemli olaylarından biri olma özelliğini taşır. Zira I.Dünya Savaşı ulusların geleceğini kökten değiştirecek yeni bir dönemin tohumlarını atmıştır. Bu süreç yakın tarihimizin şekillendiği en önemli tarihi dönemecin hareket noktasını oluşturan Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasıyla başlamıştır. Dünya'ya yeni bir biçim vermeye hazırlanan Devletler, içerisinde Osmanlı'nın da yer aldığı derin bir paylaşımın içine girmişlerdir. Bu yönüyle Milli Mücadele Türk ulusunun varlık mücadelesi, Sömürgeci devletlere karşı vermiş olduğu bir dekolonyal çabadır. Daha çok bu yönüyle ele alındığında Dünya'nın diğer sömürge edilmiş ulusları arasında evrensel bir değer taşıyan Milli Mücadele topyekün verilmiş bir ulusal kurtuluş savaşıdır.

Nitekim topyekün verilmiş olan bu ulusal kurtuluş mücadelesinde erkeğin yanı sıra kadın da savaşın görünen ya da görünmeyen arka yüzünde önemli görevler üstlenmişlerdir. Savaşın bilinen pek çok kadın kahramanları olduğu gibi isimleri kayda geçememiş gizli nice kadın kahramanlar da olmuştur. Savaş toplumu, kadın ve erkeğiyle içine aldığı bir türbülans ve bir genel mücadele alanı olarak tarihi olayların belirleyicisi olmuştur. Öyle ki erkek, tarihin çok çeşitli kadim toplumlarından bu yana böyle bir mücadeleye mutlaka bir şekilde hazırlanırken kadın her zaman süreci birden idrak etmek durumunda bırakılmıştır. Ancak bu gerçek durum, kadının bu gibi olağanüstü ortamlara karşı geliştirdiği reflekslerini zayıflatmak yerine beklenenin aksine güçlendirmiştir.

Milli Mücadele yukarıda kısaca özetlemeye çalışılan durumun önemli bir örneği olarak tarihte yerini almıştır. Medeniyetin kökleşmesi ve gelişmesinde, toplumların yaşamın neredeyse pek çok alanında ilerlemesine öncelikli katkı sağlayan Kadın, Savaş gibi olağanüstü ortamları da kimi zaman akıllı, kimi zaman kalemi ve bazen de bileğiyle yönetmede önemli roller üstlenmiştir. Kadın, medeniyete sunduğu katkının yanı sıra, Savaş gibi kaotik ortamların da yürütücü ve taşıyıcı güçleri arasında yer almaktan kaçınmamıştır. Bu açıdan Türk kadını benzeri az rastlanır bir cesaret ve teşebbüs ile Milli Mücadelede, her zaman hatırlanması gerekli önemli bir yeri doldurmuştur.

Yakın tarihimizde özellikle Tanzimat döneminden sonra kadının toplumsal statüsünde gözlemlenen değişimler, Meşrutiyet

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

dönemlerinin getirdiği reform ortamıyla kısmi olarak genişleyecektir. Kadının kamusal, siyasal ve daha çok toplumsal yaşamdaki varlığının mevcut hak ve hürriyetlerinin daha ileri bir noktaya gelmesi ve Batı standartlarını dahi zorlaması Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet'in bir kazanımı olacaktır.

Türk kadını gerçek anlamda toplumdaki etkin rolünü Milli Mücadele yıllarında üstlenmiştir. Esasında Savaşın getirdiği zorunlu koşullar bir nevi kadına kendini gösterme fırsatı oluşturmuştur. Kadın Anadolu'nun neredeyse her yerinde ulusunun var oluş mücadelesine sadece tanıklık etmemiş bil fiil bu sürecin bir aktörü bir aktivisti ve bir neferi olarak söz konusu süreçte varlık göstermiştir.

Milli Mücadelede Türk kadınının neredeyse pek çok safta yer almasını, İnkılap çabalarına katılımını canlı bir biçimde gözlemleyen Atatürk, halkçı bir lider olarak Türk kadınının özelliklerini çok yakından bilmekteydi. Ayrıca, uzun Türk tarihi içinde kadının geçirdiği gelişme evrelerini çok yakından tanyordu. Nitekim gerek savaş içinde ve gerekse savaş sonrasında kadının üstlenmiş olduğu rollerin önemine dikkat çeken konuşmaları, inkılapların kuramcısı ve uygulayıcısı olan Atatürk'ün tarihi çok iyi bilen ve özümseyen bir lider olarak gerçekçiliğini ve pragmatikliğini göstermektedir.¹⁹⁸

Milli Mücadele kadınların ekonomik hayata filen girmelerinin ötesinde kitlesel bir biçimde politik mücadeleye de katıldıkları bir dönemdir. İstanbul'un işgalinden itibaren, değişik sınıflardan kadınların teşkilatlanmaya başladıkları, siyasi miting ve gösterilere katıldıkları, kürsüden halka seslendikleri görülür. Savaş başladıktan sonra kadınlar, cephede de bil fiil görev almışlardır. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalini izleyen günlerde İstanbul'da düzenlenen protesto mitinglerinde gerek konuşmacıların gerek dinleyicilerin çoğunluğu ulusal çıkarlarının bilincindeki kadınlardan meydana gelmiştir. Bu mitinglerin en ünlü hatibi olan Halide Edip, 23 Mayıs 1919 günü Sultanahmet meydanında çoğunluğunun her toplumsal gruptan kadınların oluşturduğu yaklaşık iki yüz bin kişilik bir kalabalığa seslenerek onlara bağımsızlık yemini ettirmiştir.¹⁹⁹

Savaş yılları kadınları, bir taraftan harbin olağanüstü koşullarına hazırlarken diğer taraftan da silahaltına alınan erkeklerin çeşitli iş kollarında boşalan yerlerini doldurmada onlara ortam sunuyordu. Kadınların çalışma hayatına, işçi ve memurluğun yanı sıra

¹⁹⁸ Leyla Kırkpınar, "Türk Kurtuluş Savaşında Türk Kadını", *Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.106.

¹⁹⁹ Cemile Şahin; Mustafa Şahin, "Osmanlı Son Dönemi İle Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri", *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2013), Sayfa Aralığı 53-72, s.61. Ayrıca bkz. Yıldız Tümerdem, "Atatürk ve Çağdaş Türk Kadını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt III, Sayı 7, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Sayfa Aralığı 151-154, Ankara 1986.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

esnaf ve tüccar olarak da katıldıklarına dair basında çıkan yazılar övgüyle doludur. “*Harbi Umumi içinde silahaltına alınan erkeklerden boş kalan ticaret sahasını doldurmak için kadınlardan mürekkebe bir yeni esnaf tabakası peyda olmuştu. Bu kadınlar Mudanya-İzmit tarihiyle İstanbul'a getirdikleri eşyayı Galata rıhtımının arkasında teşhir ederek burasını bir Pazar haline koymuşlardır.*” Bu yazılarla kadınların çalışmasının teşvik edildiği görülmektedir.²⁰⁰

Sosyal ve ekonomik hayatta faaliyetlerin arttığı bu dönemde çeşitli teşkilatlara, toplantılara katılan kadınlar iş hayatında yapılan grevlerde de önemli roller oynamışlardır. Bu grevler bu dönem özellikle kadınların yoğun olarak çalıştıkları gıda, tütün, dokuma gibi iş kollarında düzenlenmiştir. Düşük ücretle çalışan kadınların grevlerdeki rolleri çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır. Yanı sıra ticaretten fabrikalara, yol yapımından sokak temizliğine kadar, birçok iş sahasında çalışan kadınlar, bir süre sonra nezarethanelere ve idari kadrolara memur olarak alınmışlar ve bunların bürokrasideki sayıları gittikçe artmıştır. Balkan Savaşı'nda olduğu gibi I.Dünya Savaşı süreci ve sonrasında da kadınların çalıştırılması için harekete geçilmiş ve I.Ordu tarafından oluşturulan, Amele taburları hızla yaygınlaştırılmıştır.²⁰¹

I.Dünya Savaşı'nda yenik düşen Osmanlı Devleti, İtilaf devletleriyle topraklarının büyük bir kısmını kaybetmesine neden olacak Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra antlaşmayı ihlal eden İtilaf devletleri önceden hazırladıkları işgal planlarını uygulamaya başlardılar. Bu işgallere karşı sessiz kalmayan Türk halkı silaha sarılarak şehirlerde, kasaba ve köylerde Kuva-i Milliye teşkilatlarını kurdu ve mücadeleye başladı. Başlayan mücadele, “İzmir, Urfa, Maraş, Antep ve Adana'nın” işgalleri üzerine bütün vatana yayılarak Milli Mücadele haline geldi. Ülkenin kurtulması için yapılan bu mücadelede Türk kadının erkeğiyle beraber savaştı ve savaş alanlarındaki cesaretiyle takdir topladı. Kağnı kollarında cepheye silah ve malzeme taşıırken, işçi taburlarında gece gündüz durmaksızın çalışarak, vatanın kurtulması için her türlü fedakârlığa katlandı.²⁰²

Milli Mücadele döneminde kadınların başlıca etkin oldukları alanlar arasında işgalleri protesto etmek için düzenlenen mitinglere katılmak yer almaktadır. Ayrıca Cemiyetler kurmak, Cepheye silah taşımak, cephane imalathanelerinde, amele taburlarında çalışmak,

²⁰⁰ Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998, s.32.

²⁰¹ Leyla Kaplan, *a.g.e.*, s.33.

²⁰² *Y.a.g.e.*, s.194. Milli Mücadele'de Güney Cephesi (Maraş) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yaşar Akbıyık, *Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ordunun askerin giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak, yardım toplamak, göçmenlere ve kimsesizlere yardım etmek, işgalleri protesto eden mektup ve telgraflar göndermek, gerekirse silahlı mücadeleye katılmak gibi faaliyetlere de müdahil olmuşlardır.²⁰³

Misak-ı Milli'nin Maraş Hattı Müdafaası İçin Türk Kadınının Faaliyetleri

Özellikle İzmir'in işgaliyle birlikte giderek artan baskı ve olaylar öncelikle protesto mitingleri ile hızlı bir şekilde halka duyurulmaya başlanmıştır. Bu mitinglerde teşkilatlanma çağrıları yapılarak, işgalcilerin yaptığı haksız tutumlar kınanmıştır. Halk, İtilaf devletlerine karşı, "Milli ve medeni cesaretle mücadele etmeye, birlik ve beraberlik içinde olmaya, uyanıklığa, ellerinden gelen her şeyi vatan için yapmaya, fedakâr olmaya" davet edilmiştir. Düzenlenen mitinglerde işgalleri protesto için katılan kadınlar, tepkilerini gruplar halinde toplanarak alınan kararlara katılarak ortaya koymuşlardır.²⁰⁴ Neredeyse Anadolu'nun birçok yerinde eş zamanlı başlayan mitinglerde İtilaf devletleri tarafından işgal edilen pek çok yerin yanı sıra Maraş'ın işgali de kınanarak protesto edilmiştir. Bu amaçla kadınlar tarafından düzenlenen pek çok etkinlik yazılmış birçok protesto telgraf ve mektupları bulunmaktadır.²⁰⁵ Kadınların bu yönde organize ettiği faaliyetler arasında, Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde kurulmuş cemiyetler üzerinden yazılan telgraf ve mektuplar, protesto yazıları, bu cemiyetler üzerinden düzenlenen miting ve gösterileri yer almaktadır. Ayrıcabasında çeşitli gazetelere gönderilen protesto yazı ve makaleleri, çeşitli yardım kampanyaları da kısmen kadın cemiyetleri üzerinden kısmen de entelektüel birikime sahip yazan ve düşünen kadın aydınlar tarafından düzenlenmiştir. Bu türden diğer bazı faaliyetlerise gündelik yaşam içerisinde gönüllü Anadolu kadınları tarafından oluşturulmuştur.

Milli Mücadelenin kadın cemiyetlerinin faaliyetleri arasında, Anadolu'da İzmir'in işgaline karşı ilk toplu kadın hareketi Erzurum İslam Kadınları tarafından ortaya konmuştur. Söz konusu kadınlar,

²⁰³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Olcay Özkaya Duman, "Milli Mücadele'nin Entelektüel Kadın Aktörleri", *Sakarya Zaferi ve Haymana IV*, Yayına Hazırlayan: Temuçin Faik Ertan, Meryem Orakçı, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Yayın No:52, Sayfa Aralığı 31-59, Ankara 2016 ve Emel Doğramacı, *Women in Turkey and the New Millennium*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

²⁰⁴ Leyla Kaplan, *a.g.e.*, s.71. Bu girişimler ve tutum ilerleyen dönemlerde Türk kadınının özellikle siyasal yaşamda ileri bir konuma sahip olmasının önünü açacaktır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Aysen İçke, *Türkiye'de Kadın Milletvekilleri ve Siyasal Faaliyetleri (1935-1991)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014.

²⁰⁵ Kuvay-i Milliye'nin kadın kahramanları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Aynur Mısırlıoğlu, *Kuva-i Milliye'nin Kadın Kahramanları*, Sebil Yayınevi, İstanbul 1976.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

1919 yılının Temmuz ayında toplanan Erzurum Kongresi sonrasında Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin etkisiyle bir araya gelerek 29 Kasım 1919'da bir toplantı yapmışlardır. Burada Faika Hanım konuşmasında önemli pek çok konunun altını çizmiştir. Konuşmasında Antep, Urfa, Adana'nın yanı sıra Maraş işgalini kınamıştır. Ayrıca buralardaki halka yapılan zulme karşı çıkmayan İtilaf devletleri temsilcilerine protesto telgrafları çekmek, İstanbul'daki İçişleri ve Dışişleri Bakanlığı'na, Hükümet'e telgraf göndermek, Milli Mücadele taraftarlarına yardım etmek Milli Kuvvetlere giyecek ve yiyecek sağlamak, işgale uğrayan yerlerden kaçan muhacirlere, kimsesizlere yardım toplamak gereğini bildirmiştir.²⁰⁶

Cemiyetler üzerinden yürütülen bir diğer faaliyet ise Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti tarafından düzenlenmiştir. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetinin 6 Şubat 1920 tarihli büyük toplantısı buna önemli bir örnektir. Bu toplantıda Anadolu işgalleri kınanarak halk pek çok konuda bilgilendirilmek istenmiştir. Söz konusu toplantıda özellikle cemiyetin sorumlu sekreteri Şefika Kemal Hanım, cemiyet başkanı Melek Reşit Hanım, Cemiyet'in veznedarı Emine Hanım'ın kızı Belkıs Raif Hanım biçki Salon müdiresi Tacürrical Hanım, polis müdürü Hüseyin Efendi'nin kızı Münire hanım Maraş'ın işgali ve burada halkın karşı karşıya kaldığı şiddet ve zulüm anlatılarak kınanmıştır. Aralarından Şefika Kemal Hanımefendi, Ermenilerle birlikte olan Fransızların Maraş'ta yaptığı katliamları şiddetle kınayarak toplantıya katılanlardan olmak üzere herkesten çalışma ve vatanın kurtuluşu için yardım istemiştir.²⁰⁷

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti tarafından İtilaf devletleri temsilcilerine gönderilen protesto telgrafları da konunun anlaşılması açısından son derece önemli bir örnektir. Bu telgraflarda Anadolu'da işgaller karşısında uğranılan haksızlıklara karşı çıkılarak Mondros Ateşkesi protesto edilmiştir. Buna göre; *"Mütarekenin imzalandığı günden beri milletimize reva görülenler her türlü derecenin üstündedir. Çoğunlukla Türk ve İslam olan İzmir, Antep, Adana, Maraş...gibi vatanımızın en aziz yerleri işgal edildikten başka anlaşma üzerine silahlarını bırakmış olan masum milletlerimizin boğazlandırıldığı şeref ve namusun yok edilmekte olduğunu görüyoruz."*²⁰⁸ Söz konusu yazı dikkatle incelendiğinde savaşın

²⁰⁶ Leyla Kaplan, *a.g.e.*, s.84.

²⁰⁷ Leyla Kaplan, *a.g.e.*, s.94; Bekir Sıtkı Baykal, "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s.683.

²⁰⁸ *Y.a.g.e.*, s.97. Maraş müdafaasına kadın cemiyetler tarafından yapılan yardımlar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Yaşar Akbıyık, "Milli Mücadele'de Maraş'a

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yarattığı olağanüstü ortamda Türk kadınının Son derece zarif ve naif bir üslup ile içinde buldukları durumu haklı oldukları gerekçeleri ile yerinde ve gereğine göre ortaya koyarak iyi analiz ettikleri, yaşananlara sessiz kalmadıkları anlaşılmaktadır.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin, İtilaf devletlerinin siyasi temsilcilerine 1 Şubat 1920 tarihli göndermiş olduğu telgraf da kadınların Maraş'ın işgaline karşı göstermiş oldukları direnci anlamak açısından son derece önemlidir. Bu telgrafta Maraş'ta Fransızlarla Ermenilerin yaptığı insanlık dışı davranışlar kınanarak protesto edilmiştir. Söz konusu telgrafta ek olarak, meydana gelecek olayların mesuliyetinin medeni tanınan millet ve devletlerine ait olduğu da ayrıca vurgulanmıştır. Ayrıca Fransızların Ermenilerle birleşerek Maraş'taki hezeyanını mitralyöz, top ateşlerine karşı tek silahlarıyla ve yahut tırnaklarıyla aslanlar gibi müdafaa ederek şerefle ölen Maraşlı kardeşlerinin durumu ve vaziyetin hukuku söz konusu devletlere bir soruyla yönlendirilmiştir. Cemiyetin 2 Şubat 1920 tarihli bir başka telgrafında Fransız ve Ermenilerin Maraş'ta yaptıklarının derhal İtilaf devletleri temsilcileri nezdinde protesto edildiğini ve İstanbul Hükümeti'nin uyarıldığı bildirilmektedir. 6, 7, 15 Şubat 1920 tarihli telgraflarında da cemiyet topladığı yardımlar hakkında bilgi vermektedir. 9 Mart 1920 tarihinde Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal imzasıyla gönderilen bir telgrafta ise cemiyete, vatan uğruna yaptıkları hizmetler dolayısıyla teşekkür edilmiştir.²⁰⁹

Milli Mücadele yıllarında Türk kadını bazı faaliyetlerini de basın üzerinden yürütmüştür. Kadınlar kimi gazete sütunları ya da sürmanşete taşıdıkları yazılarla Anadolu'nun işgali konusunda halkın bilgilendirilmesi ve bu yönde bilinçlendirilmesi için çaba göstermişlerdir. Buna önemli bir örnek Açığöz gazetesinin 2 Teşrin-i Sani 1335 tarihli nüshasında yer almaktadır. Buna göre *Müsamere* başlığı altında İzmir ve Maraş felaketzedelerinin menfaatlerine hanımlar tarafından Mekteb-i Sultani konferans salonunda bir musiki müsameresinin düzenlendiği haberi yer almaktadır. Bu toplantıdan elde edilen yardımın yüz atmış beş lira olduğu ayrıca belirtilmiştir. Söz konusu gazete Türk kadınının bu gibi davranış ve girişimlerinden övgüyle bahsetmiştir bu yönüyle diğer kadın faaliyetlerine emsal teşkil

Yapılan Yardımlar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VII, Sayı 21, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Sayfa Aralığı 591-603, Ankara 1991.

²⁰⁹Leyla Kaplan, *a.g.e.*, s.99; Bekir Sıtkı Baykal, *Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s.30. Ayrıca Atatürk'ün Türk kadınına verdiği değer ve bu yönde başlatmış olduğu faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Emel Doğramacı, “Atatürk ve Kadın”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt V, Sayı 134, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Sayfa Aralığı 91-106, Ankara 1989.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

etmiştir.²¹⁰Söz konusu haber bir diğer kaynağa göre, özellikle Kastamonu kadınlarının Mekteb-i Sultani konferans salonunda düzenlemiş oldukları etkinliğin bir musiki yarışması olduğunu belirtmektedir. Buna göre Maraş halkına yardım amacıyla düzenlenen musiki yarışmasında Maraş'a gönderilmek üzere hanımlar kendi aralarında yüz atmış beş lira yardım toplamışlardır. Daha sonra Kastamonu'da kurulan bağış komisyonu herkesin durumuna göre yardım toplamaya başlanır. Toplanan bin lira Maraş halkına vermek üzere Ziraat Bankası Elbistan şubesine, 8 Şubat 1920 tarihinde gönderilir. Bu faaliyetler üzerine Elbistan Heyet-i Merkeziyesi tarafından Kastamonu Heyet-i Merkeziyesine bir telgraf çekilerek yapılan yardımlar için teşekkür edilir.²¹¹

Basına yansıyan bir başka kadın teşebbüsü Melek Reşit ve Şefika Kemal imzasını taşımaktadır. 15 Şubat 1336 tarihli İrade-i Milliye gazetesinde yayınlanan söz konusu yazıda Maraş'ın işgali üzerine Halk bilgilendirilmiş yanı sıra Maraş halkının ihtiyacı için yardım toplanmıştır. Habere göre yarım saat içerisinde miting meydanında halktan 290 lira toplanmış ve ertesi gün de 338 lira eklenmiştir. Toplanan bu yardım Maraş felaketzedelerine olmak üzere Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ve bu paradan 100 lira da İzmir felaketzedelerine verilmek üzere vilayet vasıtasıyla Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne teslim edilmiştir. Gazete sütunlarına taşınan söz konusu haber miting günü kadınların nutukları ve çocukların okudukları manzumelerden kesitler ile genişletilmiştir.²¹²

Anadolu'da kurulmuş cemiyet şubeleriyle de bu mücadelenin destekçisi ve sesi olmuştur. Örneğin Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin pek çok şubesi ki bunlar arasında Sivas, Amasya, Kayseri yer almaktadır işgallere karşı ortaya koydukları tepkiler ve bu yönde başlattıkları faaliyetleri ile öne çıkmışlardır. Bu cemiyet şubelerinin faaliyetleri arasında Maraş'ın işgaline geniş yer vermiş oldukları dikkat çekmektedir. Yanı sıra söz konusu yazıyla Güney cephesi işgalleri, Fransız ve Ermenilerin bölge halkını uğrattıkları hezimetler ve Maraş'ın işgalinin haksız ve kabul edilemez olduğu ayrıca bu durumun protesto edilmesi gibi düşüncelerin paylaşıldığı ve yanı sıra çeşitli mitingleri düzenledikleri görülmüştür. Ayrıca bu yönde yazıları bazı milliyetperver gazetelerin sütunlarına da taşıdıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca Maraş halkının ihtiyaçlarını karşılamak amaçlı bazı yardım kampanyaları düzenledikleri bilinmektedir. Bu yönde dikkat çekici bir faaliyet Amasya şubesi

²¹⁰ Açıkgöz Gazetesi 2 Teşrin-i Sani 1335 'ten aktaran Leyla Kaplan, *a.g.e.*, s.118.

²¹¹ Yaşar Akbıyık, "Milli Mücadele'de Maraş'a Yapılan Yardımlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VII, Sayı 21, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Sayfa Aralığı 591-603, Ankara 1991, s.593-594.

²¹² Bekir Sıtkı Baykal, "a.g.m.", s.695.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tarafından gerçekleştirilmiştir. Amasya Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti tıpkı Anadolu'nun pek çok yerinde kurulmuş olan diğer kadın cemiyetleri gibi yaptıkları faaliyetleri ki bu konuda yaptıkları faaliyetlerle de ilgili gerekli bilgileri merkezleri olan Sivas'a yani Sivas'ta Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Ankara'da Heyet-i Temsiliye'ye bildirmişlerdir. Maraş'ta meydana gelen olaylarla ilgili duydukları üzüntüyü de dile getirerek protesto etmektedirler. Buradan göç eden halka ve savaşan vatanperverlere yardım topladıklarını da Sivas'a bildirmişlerdir.²¹³

Milli Mücadele yıllarında Maraş kadınları yaptıkları kahramanlıklarla da tarihe mal olmuşlardır. Buna önemli bir örnek Maraş'ın Kayabaşı mahallesinde oturan Bitlis defterdarının eşi olan hanımdır. Bu hanımın düşmana karşı gösterdiği olağanüstü kahramanlığı Mustafa Kemal Paşa da takdir etmiştir. Zira söz konusu hanımın göstermiş olduğu kahramanlığı Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bildiren Mustafa Kemal Paşa'nın 3 Şubat 1920 tarihli telgrafı diğer kadın cemiyetlerine de ulaşmıştır. Amasya Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri, Bitlis defterdarının hanımının Ermeni ve Fransız müfrezelerine karşı tek başına giriştiği mücadeledeki başarısını takdir etmiş bir toplantı yaparak kendisine "Türk Mücahidesi" ünvanını vermiştir.²¹⁴

Bir başka kaynak söz konusu telgrafı 2 Şubat 1920 olarak tarihlendirmiştir. Buna göre Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Atatürk, 2 Şubat 1920 tarihinde bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziye ve İdarelerine, Sivas, Kayseri, Amasya Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Heyet-i Merkeziyelerine gönderdiği telgrafta şu anlamlı açıklamayı yapmıştır. "*Maraş'ın Kayabaşı mahallesinde oturan Bitlis defterdarının eşi Hanım, İslamların suçsuz kanlarının haksız yere akıtılmasından ve birçok ocakların söndürülmesinden galeyana gelerek evinden açtığı mazgaldan (ateş etmek için duvardan açılan delik) dindaşlarımızı yok etmek için İslam mahallelerine canavarca saldıran düşmanlarla olan çarpışmalara katılarak akşama kadar sekiz düşmanı öldürmeyi başardığı ve akşamüstü erkek elbisesiyle ve gözü pek olarak ırzını koruman ve can kaygısı ile silaha sarılmış bulunan İslam savaşçularına katılarak bilfiil çarpışmalara katılmakta bulunduğu bildirilmiştir.*

²¹³ Leyla Kaplan, *a.g.e.*, s.122.

²¹⁴ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Sıtkı Baykal, *a.g.e.*, s.64. Atatürk'ün Maraş mücadelesindeki yeri ve önemi hakkında bkz. Ahmet Eyicil, "Maraş Mücadelesinde Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Cilt XVI, Sayı 47, Sayfa Aralığı 647-670, Ankara 2000.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Savaş alanlarında bile kadınları erkekleriyle yarışan ulusumuzun fedakârlığı sayesinde varlığımızı koruma ve bağımsızlığımızın kurtarılmasına neden olan gaye-i millide başarılı olacağımız üzerindeki tükenmez kanaatimizi bu özveri örneği de pekiştirmektedir.”²¹⁵

Maraş'ta Milli mücadelenin isimsiz kadın kahramanları arasında Bitlis defterdarının eşi olan Hanımefendinin yanı sıra Senem Ayşe'yi de hatırlamak gerekmektedir. Senem Ayşe Maraş'ın Fransız ve Ermeni işgaline karşı savunulmasında hem cephe hem de cephe gerisinde bilfiil bulunmuştur. Tamamen gönüllü olarak katıldığı bu vatan mücadelesinde yaralı askerlerin tedavisinde, yiyecek yardımında, savunma desteğinde de bilek gücüyle varlık göstermiştir. Senem Ayşe'nin Mustafa Kemal Atatürk'ün kumandanı Kılıç Ali Paşa ile görüşmesi Maraş kadınının vatan savunmasındaki cesaret ve katılımını anlamak açısından son derece önemli bir örnektir. Bu görüşmede Kılıç Ali'den eşinin Ermeni milisler tarafından öldürülmesi üzerine eline silah verilmesini talep eden Senem Ayşe, Maraş mücadelesinin gizli kahramanlarının erkeklerin yanında ne denli büyük bir istek ve cesaretle mücadele verdiklerini gözler önüne sermektedir.²¹⁶

Senem Ayşe, Ermeni çeteler ve Fransız milislerine karşı oluşturulan savunma savaşlarında kendisinin de içinde bulunduğu gruplar ile birlikte silahıyla mücadele vermiştir. 8 Şubat 1954'te hayatını kaybeden Senem Ayşe'nin yanı sıra Rahime hatun, Nene Hatun, Kara Fatma, Gördesli Makbule, Tayyar Rahime, Halime Çavuş, Süreyya Sülün, Zeynep Onbaşı, Klavuz Hatice, Antepli Yirik Fatma ve Satı Çırpan diğerleri gibi yeri doldurulamaz isimsiz kahramanlar da tarihte yerini almıştır. Milli mücadelenin bir Misakımı oluşturan ve tüm vatan topraklarında yurt savunmasına aklı, kalemi, entelektüel birikimi, cesareti ya da bilfiil girişimciliği ile katkı sağlayan, zaferin kazanılmasında büyük ve yeri doldurulamaz bir değere sahip kadınlarımız, tarihin akışında ve medeniyetin bu şekliyle gelişmesinde tartışılmaz katkılar sağlamışlardır.

²¹⁵ Ahmet Eyicil, “a.g.m.”, s.659. Maraş'ın düşman işgalinden kurtarılması sürecinde Atatürk'ün rolü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yaşar Akbıyık, “Maraş'ın Düşman İşgalinden Kurtulmasında Atatürk'ün Rolü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt IV, Sayı 10, Sayfa Aralığı 225-231, Ankara 1987; Hale Şıvgın, “Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt IV, Sayı 11, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Sayfa Aralığı 481-495.

²¹⁶ Senem Ayşe ile ilgili önemli bazı bilgileri “Maraşlı Bir Kadın Kahraman” başlığı altında Aynur Mısırlıoğlu, kısmen Cahit Çaka'nın *Tarih Boyunca Harb ve Kadın* adlı eserinden aktarmıştır. Bkz. Aynur Mısırlıoğlu, *a.g.e.*, s.128.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Son söz olarak Mustafa Kemal'in Türk kadınlarının Milli Mücadele sürecinde göstermiş oldukları özveri ve fedakârlığı önemli bazı sözleriyle takdir etmiş olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu anlamda Mustafa Kemal'in 29 Mart 1923 tarihli Söylev ve Demeçlerindeki şu sözleri konunun anlaşılması açısından önemlidir;

*"Bu son senelerin İnkılap hayatında, hummalı fedakârlıklarla mahmul mücadele hayatında, milleti ölümden kurtararak halasa ve istiklale azim ve faaliyet hayatında her ferd-i milletin mesaisi, gayreti, himmeti, fedakârlığı sebkelemiştir. Bu meyanda en ziyade tebci ile yasd ve daima şükran ile tekrar edilmek lazım gelen bir himmet vardır ki; o da Anadolu kadınının ibraz etmiş olduğu çok ulvi çok yüksek, çok kıymetli fedakârlıktır. Dünya'nın hiçbir yerinde, hiçbir milletinde, Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mesaisi zikretmek imkânı yoktur..."*²¹⁷

*"...Belki erkeklerimiz memleketi istila eden düşmana karşı süngüleriyle, düşmanın süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında isbat-ı vücud ettiler. Fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat membalarını, kadınlarımız işlemiştir. Memleketin esbab-ı mevcudiyetini hazırlayan kadınlarımız olmuş ve kadınlarımız olmaktadır. Kimse inkâr edemez ki; bu harbde ve ondan evvelki harplerde milletin kabiliyet-i hayatiyesini tutan hep kadınlarımızdır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odun kesip getiren mahsulatı pazara götürüp paraya kalbeden, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber sırtlarıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip, cephenin mühimmatını taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o cefakâr Anadolu kadınları olmuştur. Binaenaleyh hepimiz o büyük ruhlı ve büyük duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle ebediyen taziz ve takdis edelim!"*²¹⁸

SONUÇ

Milli Mücadelede Türk kadınının, Maraş örneği üzerinden savaşa aktif olarak katılımının, tarihsel süreç içerisinde onun toplumsal yaşamının neredeyse her katmanındaki kimliğinin güçlenmesine ortam sağlamış olduğu anlaşılmaktadır. Savaş yıllarının ve siyasal ortamın getirdiği olağanüstü koşulların, söz konusu dönemde ileride kadın hakları alanında yaşanacak pek çok gelişmenin önünü açtığı hatta buna ön ayak olduğu da görülebilmektedir. Milli Mücadele yıllarında kadının özellikle gönüllü olarak üstlenmiş olduğu fiili görevler ve kimi alanlarda göstermiş olduğu öncülükler zamanla

²¹⁷ Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev ve Demeçler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt I-III, Ankara 1989, s.151

²¹⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt I-III, Ankara 1989, s.152.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında kimliğinin güçlenmesine de katkı sağlamıştır.

Maraş'ın bir taraftan Ermeni çeteler diğer taraftan de Fransız işgaline karşı savunulmasında, kadınların cephe muharebelerinin yanı sıra hem siyasal hem de sosyal yaşamda çeşitli fırsatları değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde kurulmuş cemiyetler üzerinden protesto mektupları, telgrafları yayınlayan kadınlar pek çok sayıda protesto mitingleri ile konuyu halka taşımış bu yönde bir kamuoyu oluşturmada başarı sağlamışlardır. Kimi kalemiyle Maraş'ın haksız işgalini ve halkın içinde bulunduğu durumun vahametini, bu konuda yapılması gerekenleri basın üzerinden gazete sütunlarına taşımış bu yönde halk arasında bir bilinç oluşturmaya çalışmıştır. Kimi kadınlarımız ise Maraş felaketzedeleri ve ihtiyaç sahibi muhacirler ile harpteki asker ve yakınlarına temel bazı ihtiyaçların karşılanması için yardım kampanyalarını düzenlemişlerdir. Kimi kadınlarımız siyasilerin önemli temsilcileriyle diplomatik yazışmalar yaparak tarihin vicdanı ve hukukuna yön vermeye çabalamıştır.

Dolayısıyla Türk kadınının Milli Mücadele'de Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Maraş Mücadelesinde de göstermiş olduğu her tür çaba ve girişimle (bilek gücü, akli, cesareti, öncülüğü, entelektüel birikimi v.s.) bir taraftan medeniyetin diğer taraftan da tarihin seyrinde önemli rollerin birincil sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu önemli faaliyetleriyle Türk kadını, bağımsızlık mücadelesi veren diğer milletlerin kadınları için de bir rol model olmuş, ilham sağlamıştır. Konunun gelişme bölümünde detayları ve örnekleriyle verildiği gibi Türk Kadını Milli Mücadele yılları düşmana karşı direnme hareketinin fikir kurmayları benzetmesine uygun bir biçimde ülkelerinin içinde bulunduğu müşkül duruma karşı entelektüel birikimlerini kullanarak kurdukları çeşitli cemiyetler üzerinden savaşın düşünce cephesini oluşturmuşlardır. Türk kadınlarının, kurmuş oldukları bu teşkilatlar ve cemiyetlerin yanı sıra kaleme aldıkları yazılarını sütunlarına taşıdıkları basın yoluyla da kamuoyuna içte ve dışta seslenerek önemli ölçüde bir güç sağladıkları anlaşılmaktadır. Milli Mücadele yılları Heyet-i Temsiliye başkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün de söz konusu bu çabaları teşvik ve takdir ettiği de ayrıca önemlidir.

Damar Arıkoğlu'nun *Hatıralarım* adlı eserinden aktardığı kısa bir anekdot Milli Mücadele'nin kadın öncülerini son derece yerinde tahlil etmiş ve tarihe gereken değeri vermede adaletli bir tutum sergilemiştir. Buna göre, "Ulus meydanına dikilen, Atatürk'ün at üzerindeki heybetli abidesinin etrafında sırtında top mermisi taşıyan bir köylü kadınının heykeli ne bir masal ve ne de bir efsanedir, hakikatin tam kendisidir. O günlerin kara ve mazlum zamanında

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yaşayan her fert bunun ne demek olduğunu bilir. Bu abidenin ilk müteşebbisi rahmetli Yunus Nadi beydir ve ilhamını bu acı hatıralardan aldığı muhakkaktır. Yunus Nadi Bey kalemiyle memleketimize çok hizmet etmiş bir insandır. Onun vicdanı bu fedakâr köylü kadınının unutmamıştır. Mavi gömlek içinde başı yazmalı, mütevekkil ve vakur siması ile elindeki değneği, acele yetişmek için gösterdiği gayreti ve tevekkülü unutmak mümkün müdür.²¹⁹

KAYNAKÇA

- Akbıyık, Yaşar, “Maraş’ın Düşman İşgalinden Kurtulmasında Atatürk’ün Rolü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt IV, Sayı 10, Sayfa Aralığı 225-231, Ankara 1987.
- Akbıyık, Yaşar, *Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- Akbıyık, Yaşar, “Milli Mücadele’de Maraş’a Yapılan Yardımlar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VII, Sayı 21, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Sayfa Aralığı 591-603, Ankara 1991.
- Arıkoğlu, Damar, *Hatıralarım*, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1961, s.247.
- Baykal, Bekir Sıtkı, “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1985.
- Baykal, Bekir Sıtkı, *Milli Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- Çiçek, Atıl Cem; Aydın, Selçuk; Yağcı, Bülent, “Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme”, *KAÜ İİBF Dergisi*, Cilt 6, Sayı 9, 2015.
- Doğramacı, Emel, *Women in Turkey and the New Millennium*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000.
- Doğramacı, Emel, “Atatürk ve Kadın”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt V, Sayı 134, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Sayfa Aralığı 91-106, Ankara 1989.
- Eyicil, Ahmet, “Maraş Mücadelesinde Atatürk”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Cilt XVI, Sayı 47, Sayfa Aralığı 647-670, Ankara 2000.
- Işık, Mehmet; Eşitti, Şakir, “I. Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göstergibilimsel İncelenmesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 70, No 3, 2015.

²¹⁹ Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım*, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1961, s.247.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İçke,Ayşen,*Türkiye’de Kadın Milletvekilleri ve Siyasal Faaliyetleri (1935-1991)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014.

Kaplan,Leyla,*Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998.

Kırkpınar,Leyla, “Türk Kurtuluş Savaşında Türk Kadını”, *Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Mısırhoğlu,Aynur, *Kuva-i Milliye’nin Kadın Kahramanları*, Sebil Yayınevi, İstanbul 1976.

Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt I-III, Ankara 1989.

Özkaya Duman, Olcay, “Milli Mücadele’nin Entelektüel Kadın Aktörleri”, *Sakarya Zaferi ve Haymana IV*, Yayına Hazırlayan: Temuçin Faik Ertan, Meryem Orakçı, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Yayın No:52, Sayfa Aralığı 31-59, Ankara 2016.

Şahin, Cemile; Şahin, Mustafa, “Osmanlı Son Dönemi İle Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri”, *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2013), Sayfa Aralığı 53-72, 2013.

Şıvgın, Hale, “Mustafa Kemal’in Maraş’ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt IV, Sayı 11, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Sayfa Aralığı 481-495.

Tümerdem,Yıldız, “Atatürk ve Çağdaş Türk Kadını”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt III, Sayı 7, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Sayfa Aralığı 151-154, Ankara 1986.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
İLK KURŞUN

Yaşar TÜRKORUR²²⁰

Değerli Dostlar:

Şimdiye kadar hep Milli Mücadelede ilk kurşunu atan Sütçü İmam diye söze başladık. Ta ki Facebook'taki bir paylaşımında Hatay'da ilk kurşun törenleri ile ilgili bir paylaşımına yaptığım yoruma cevap olarak gelen Genel Kurmay tarafından da tasdik edilen resmi bir belge ile de kanıtlanınca geri adım atmak zorunda kaldım..

Zaten Milli Mücadele yıllarında düşmana karşı verilen Kurtuluş mücadelelerinde her bölgeden ilk kurşun sıkan birileri olmuştur. İşin doğrusu Kahramanmaraş Milli Mücadelesinde ilk kurşunu Sütçü İmam atmıştır. Dememiz daha doğru olacaktır.

Tarihlere geçen ilk kurşunların sıralaması ise şöyledir:

- Hatay'da Kara Hasan 19 Aralık 1918
- İzmir'de Hasan Tahsin (Osman Nevres) 15 Mayıs 1919
- Maraş'ta Sütçü İmam (31 Ekim 1919)

Milli Mücadelede İlk Kurşunu Kim Attı

Hatay Dört Yol'da Bulunan Kara Hasan İlk Kurşun Anıtı

Birinci Dünya Savaşından yenik çıkan Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleriyle 30 Ekim 1918 Tarihinde Yunanistan'ın Limni Adasında, Mondros Limanında "Mondros Mütarekesini" imzalayarak silah bırakmıştır.

²²⁰ Gazeteci-Yazar.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Mondros Anlaşmasının 1. maddesi gereği Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının açılması, Karadeniz'e geçişin serbestçe sağlanması için bu bölgelerin işgaline karar verilmiştir.

Yine anlaşmanın 7. maddesi gereğince **“güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik bölgeyi işgal edebilecektir.”**

1917 sonlarına doğru İtilaf Devletleri tarafına geçen Yunanistan, “Megola ideasını” gerçekleştirmek için Ege Bölgesini işgal etme isteğini İtilaf Devletlerine iletir ve Yunanistan'ın bu isteği de kabul görerek Batı Anadolu'nun Yunanlılarca işgal edilmesine karar verilir.

Osmanlı Hükümetine Mondros'u dayatan İtilaf Devletleri hiç vakit geçirmeden Osmanlı topraklarını ve Anadolu'yu işgale başlarlar.

Fransız Ordusu 11 Aralık 1918 de Hatay Dört Yol'u işgal etmiş, işgal esnasında o bölgede yuvalanmış bulunan Ermenilerden de 400 kişilik bir tabur oluşturarak Hataylıların üzerine saldırtmıştır.

İtilaf Devletlerinin onayını alan Yunanistan ise 15 Mayıs 1919 tarihinde Ege'yi işgal etmek üzere İzmir'e çıkarma yapmıştır.

Anadolu toprakları İtalyan, İngiliz, Fransız ve Yunanlılar tarafından Mondros Anlaşmasının 1. ve 7. Maddeleri gereği işgal altına alınırken, Yıldırım Orduları Komutanlığından alınan Mustafa Kemal Paşa'da 16 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul'dan, İzmir'in işgalinden bir gün sonra Anadolu'ya geçmek üzere “Bandırma Vapuru” ile yola çıkar.

Bütün bu olaylar yaşanırken ve Anadolu toprakları işgal edilirken Milli mücadelenin ve direnişin sembolü olacak, fitilini ateşleyecek düşmana karşı “İlk kurşun” nerede, hangi tarihte ve kim tarafından sıkılmıştır.

Bu konuyla ilgili günümüze kadar gelen, bir kısmı resmi kayıtlara giren üç olay vardır.

1- İLK KURŞUN DÖRTYOLDA ATILDI İDDİASI

Fransızlar himayelerine aldıkları Ermenilerle birlikte Hatay Dört Yol'u 11 Aralık 1918 tarihinde işgal eder. İşgal sonrası başta Ermeniler Türk nüfusuna büyük baskı ve zulüm uygular.

Yapılan baskı ve zulümlere daha fazla dayanamayan Mehmet Çavuş (Mehmet Kara) Ermeni ve Fransızlarla kavgaya girer, kavgaya sonucunda da “Karakese Köyüne” kaçar.

Mehmet Çavuşu yakalamak isteyen Fransız ve Ermeniler köye girişte organize olmuş bir silahlı direnişle karşılaşır. Bu direnişi düzenleyen ve düşmana İlk kurşunu sıkın da Kara Mehmet'tir.

Çıkan Çatışmada Mehmet Çavuş ve Karakese köylüleri 15 Fransız askerini öldürmüşlerdir. Direnişe daha fazla dayanamayan

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Fransızlar Dörtyol'a, karargâhlarına geri dönmek zorunda kalmışlardır.

<http://blog.milliyet.com.tr/milli-mucadelede-ilk-kursunu-kim-atti/Blog/?BlogNo=363363>

Bu olaya bakıldığı zaman Milli Mücadelenin ilk kurşunu 19 Aralık 1918 tarihinde Karakese Köyünde Mehmet Çavuş tarafından sıkıldığı görülmektedir.

2- İLK KURŞUN İZMİR'DE ATILDI İDDİASI

İtilaf Devletlerine yaptığı baskı sonrası Ege'nin işgaline yol verilen Yunan Ordusu 15 Mayıs 1919 günü İzmir'i işgale başlar. İki gün önceden İzmir'in işgal edileceğini duyan azınlıklar, özellikle de Rumlar büyük bir heyecanla Kordon'a yığılmış ellerinde Yunan bayraklarıyla Yunan Ordusunu karşılamıştır.

Asıl adı Osman Nevres olan ve Selanik'te 1889 yılında doğan Hasan Tahsin, iyi bir eğitim görmüş, Paris'e Sorbon Üniversitesini bitirmiş, İttihat ve Terakide ve Teşkilat-ı Mahsusa da görev almış bir gençtir.

Osman Nevres Teşkilat-ı Mahsusa da Hasan Tahsin adını kullanmış ve bu teşkilatın tetikçiliğini yapmıştır.

1916 yılında yurda dönen Hasan Tahsin bir müddet İstanbul'da kaldıktan sonra 1918 yılında İzmir'e yerleşmiş, kurduğu "Hatıra" isimli şirketle ticaret hayatına atılmıştır. Bu arada "Hukuk-u Beşer (İnsan Hakları) gazetesini çıkarır.

Gazetesinde Anadolu'nun işgaline karşı halkı direnişe çağırması ve özellikle de İzmir'in işgal edileceğinin duyulması üzerine "Hasan Tahsin" mahlasıyla yazdığı yazıda "Halkın Yunan Ordusuna karşı direnişe geçmesini" savunur.

15 Mayıs günü Yunan Ordusunun Kordon'a ayak basması üzerine belindeki silahını çıkararak düşmana "İlk Kurşunu" sıkır ve oracıkta Yunan askerleri tarafından öldürülür.. Sizlere "Özetleyerek" sunduğumuz "Milli Mücadelede düşmana sıkılan ilk kurşunla" ilgili günümüze kadar gelen üç olayın hikâyeleri böyle.

Bu üç olaya bakıldığı zaman Hatay Dörtyol'da 19 Aralık 1918 Tarihinde Mehmet Çavuş tarafından Fransız askerlerine sıkılan;

İzmir'de 15 Mayıs 1919 Tarihinde Hasan Tahsin tarafından Yunanlılara sıkılan "İlk Kurşunlar" ağırlık kazanmaktadır. Özellikle Hatay Dörtyol'da Mehmet Çavuş tarafından Fransızlara karşı atılan "İlk Kurşunun" devletin resmi kayıtlarına da girmesi bu olayın daha "ciddi" belgelere dayandığını göstermektedir.

Araştırmacı yazar Kadir Aslan 18 Aralık 1991 Tarihinde Hatay Valiliğine yazdığı bir dilekçede "Milli Mücadelede "İlk Kurşunun düşmana hangi tarihte ve nerede sıkıldığı" sormuş, bu soruya Genel Kurmay Başkanlığı 29 Ocak 1992 de yanıt olarak;

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

**“T.C. GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
ANKARA**

ATASE: 3214-4-92 Arşiv
KONU: Kadir ASLAN ‘ın dilekçesi

HATAY VALİLİĞİNE

İLGİ : Hatay Valiliği'nin 18 ARALIK 1991 gün ve sayı: Ya.İş :
16 (iş. 12) 2325 / 4407 sayılı yazısı

1. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığına gönderilen ilgi yazıyla, İşgalci güçlere karşı ilk kurşun'un 19 Aralık 1918' de Dört Yol ilçesinde Mehmet Kara tarafından atıldığından bahisle, ilgi yazı ekindeki belgelerinde incelenerek konuya açıklık getirici bilgiler istenilmektedir.

2. Konuyla ilgili olarak, arşiv uzmanınca ATASE Başkanlığı arşivinde gerekli incelemeler yapılmış olup; inceleme neticesi hazırlanan uzman raporu ekte gönderilmiştir.

3. Uzman raporu ve konuyla ilgili Başkanlık yayınlarının tetkiki neticesinde, Birinci Dünya Savaşından sonra galip devletlerin yurdumuzda ilk işgal ettiği yerlerin İskenderun ve Dört Yol olduğu bu düşmana karşı ilk direniş hareketlerinin yine bu bölgede başladığı buna bağlı olarak da ilk silahlı direniş hareketinin de 19 Aralık 1918'de Dört Yol ilçesi Karakese köyünde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

GENELKURMAY BAŞKANI NAMINA

Erdoğan ÖZNAL

Hv. Plt. Korgeneral / As. T. ve Str. E. Bşk.”

Cevabımı vermiştir.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'nın yukarıdaki yazısından sonra, Dört Yol'a bir “İLK KURŞUN ANITI” yapıldı. (Dört Yol, düşman işgalinden 9 Ocak 1922'de kurtulmuştu. İlk Kurşun Anıtı'nın açılışı 9 Ocak 1994'te gerçekleştirildi.) Bunu, İlk Kurşun Müzesi' nin yapımı takip etti. (Açılış: 9 Ocak 1997) Anıtın yapımından itibaren de, her sene 19 Aralık tarihinde, İlk Kurşun Anıtı önünde, “İlk Kurşun Günü” kutlanmaktadır.

İlk Kurşunla ilgili bu olayların incelenmesi bu konunun “başka mecralara çekilmesi” asla düşüncemiz değildir. Mehmet Çavuşlar da, Hasan Tahsinler de Anadolu işgaline karşı Kuva-i Milliye ruhunu canlandıran, direnişi başlatan hareketin kahramanlarıdır. Bu ülke

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bugün ayakta duruyorsa, Kuvayı Milliye Teşkilatları İşgallere karşı, Kurtuluş mücadelesini başarıyla sonuçlandırmışlarsa, işte bu kahramanlar sayesinde bu hareket başarıya ulaşmıştır.

Aslında düşmana “İlk Kurşunun” kim tarafından atıldığı pek de önemli değildir. Önemli olan Kurtuluş Savaşının topyekûn milletin varoluş savaşı olduğudur.

Hatay Dört Yol’da Mehmet Çavuş, İzmir’de Hasan Tahsin ve Kahramanmaraş’ta Sütçü İmam bu direnişlerin sembolleri olmuşlar;

Velhasıl vatanın diğer köşelerinde isimsiz başka kahramanlar bu büyük destana destek vermişlerdir.

Hiç şüphe yok ki; İlk Kurşunlar Anadolu’nun her köşesinden atılmıştır.

3- Kahramanmaraş Milli Mücadelesinde İlk Kurşun

Mondros Mütarekesi taksim projesine göre; Antep, Maraş ve Çukurova bölgesi Fransız işgal bölgesi olarak taksim edilmişti. 2 Şubat 1919’da çoğunluğu Hintli askerlerden oluşan İngiliz askerleri Maraş’ı işgal etmişler ve şimdiki Ticaret Lisesinin yanındaki kışlaya yerleşmişlerdir. 29 Ekim 1919 tarihine kadar bu bölgede kalan İngiliz askerleri, Ermenilerin sürekli başvuruları ve bu yöndeki girişimleri sonucu Fransız askerleri ile yer değiştirmişlerdir.

Maraş halkının, bu yer değiştirmeye mani olmak için yaptığı başvurular ise, o sırada Osmanlı hükümetinin zayıf oluşu ve yöneticilerin ilgisizliği nedeni ile başarılı olamamıştır. 29 Ekim 1919 akşam vakti Yüzbaşı Jülîe komutasındaki öncü birlikler, Ermenilerin taşkınlıkları ve tezahüratları arasında Şeyh Adil mevkisinden şehre girmişlerdir.

Öncü kuvvetlerden bir gün sonra, 2000 kişilik gönüllü Fransız lejyoneri Ermeniler, Fransız ve Cezayirli askerlerden oluşan birlikler yine Ermeni tezahüratları, Ermeni kadınların muhabbetli alkışları arasında şehre girdiler. Kışla mevkiine yerleştiler.

31 Ekim 1919 cuma günü akşamına kadar, Fransızlarla beraber gruplar halinde şehri dolaşan Ermeniler Türk halkına ağır hakaretler ve küfürlerle mütecaviz davranışlarda bulundular.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sütçü İmam Olayını Gösteren Temsili Resim

Akşam vakti, havanın karaması ile olayların sükûn bulması beklenirken, Uzunoluk hamamından çıkan 3 kadın ve bohçalarını taşıyan bir erkek çocuğunu gören Fransız-Ermeni devriyesinden bir asker; ***“Burası artık Türk memleketi değildir. Fransız müstemlekesinde peçe ile gezilmez!”*** diyerek kadınların peçesini zorla açmak istemiş, kadınlar ise bağırıp, feryat ederek yakındaki Kel Hacı'nın kahvesinde bulunan erkeklerden yardım istemişlerdir.

Olay yerine ilk müdahale eden Çakmakçı Sait; Olaya müdahale etmek için Fransız Ermeni Lejyonerlerinin üzerine yürümüş. Üzerinde silah olmayan Çakmakçı Sait, açılan ateş sonucu ağır yaralanmıştır. Bu sırada asıl adı İmam olan ve süt satarak geçimini sağladığı için Sütçü İmam olarak tanınan İmam, yanında bulunan silahı ile olaya müdahale ederek Fransız askerlerine ateş açmış ve bir Fransız-Ermeni Lejyoner askerini öldürmüş, bir diğerini de yaralamıştır. Üçüncü asker ise kışlaya doğru kaçmıştır.

Bu olayda Çakmakçı Said şehit düşmüş, yaralanan ermeni ise ölmüştür. 1 Kasım 1919 tarihinde ölen Ermeni için büyük bir cenaze töreni düzenlenmiş. şehri terk etmeyen İngiliz ve Fransız askerleri olay yerinde bulunmuşlardır.

Sütçü İmam ise arkadaşı Nalbant Bekir'den aldığı bir atla Bertiz'in Ağabeyli köyünde bulunan Beyazıt oğlu Muharrem Bey'in yanına gitmiş. Ermenilerin ve Fransızların bütün çabalarına rağmen Sütçü İmam bulunamamıştır.

Ancak olayın intikamını almak isteyen Ermeniler sağa sola ateş ederek Zülfikar Çavuş oğlu Hüseyin'i şehit ettiler. Bu arada Türkleri öldürüp karılarını alacaklarını, camilerine çan takacaklarını söylemeye başladılar. Fransızlar da misilleme hareketlerine girişerek

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sütçü İmam'ın dayısının oğlu Tiyekli oğlu Kadir'in ellerini ve ayaklarını arkasından bağlayarak burun ve kulaklarını kestikten sonra boğazlayarak şehit ettiler.

Sütçü İmam Çeşmesi Ve Abidesi

Sütçü İmam Kimdir?

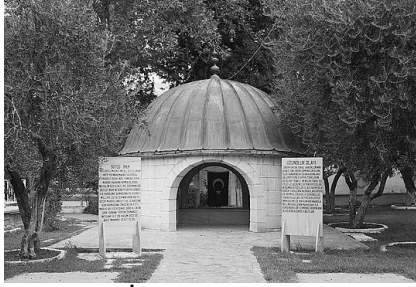
Bu konuda özet bir bilgi verelim:

Sütçü İmam 1878 yılında doğmuştur. Üç kız bir erkek çocuğu vardır. Erkek çocuğu rahmetli babam Mehmet Türkkorur, Kızları ise Ayşe, Hacer ve Duran halalarıdır. Hepsisi de rahmetli olmuşlardır.

31 Ekim 1919 da, düşmana ilk kurşunu atan Sütçü İmam, düşmanın Maraş'tan kovulmasından sonra, harpteki fedakârlıklarına mükâfat olarak Belediyeye hizmetli olarak alınmış, bu vazifesi yanında kaledeki topun idaresi de kendisine verilmiştir. Bir top atımı sırasında barutun ısınan namludan erken ateş alması neticesi yaralandı. Alman Eytamhanesinde (Sağlık ocağı) tedavi altına alındıysa da iki gün sonra 25 Kasım 1922 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi de Çınarlı Cami mezarlığına defnedilmiştir.

İlk kurşunun atıldığı Uzunoluk meydanında 1936 yılında Belediye başkanlığı yapan Hasan Sukuti Tükel tarafından bir anıt ve çeşme yaptırılmıştır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sütçü İmam Türbesi

Kırıs Meydanına Kurtuluş Anıtı (1977)

12 Eylül'den sonra Kahramanmaraş'ta görev yapan Yusuf Haznedaroğlu Paşa'nın talimatı ile de Çınarlı Cami Bahçesine Türbe Mezar olarak Sütçü İmam Anıtı yapılmıştır.

KAYNAKLAR

1. 1.Harp Tarihi Dairesi Arşivi, No.3/7723, Dosya No.229
2. Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1966, Cilt 4, Sayfa 55-56.
3. Necdet Öktem, Türk Devrim Tarihi, Ege Üniversitesi Yayını, İzmir, 1977.
4. R. Salahi Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, Ankara, 1987, Cilt 1, Sayfa 66.
5. İbrahim Artuç, Kurtuluş Savaşı Başlarken, İstanbul, 1987, Sayfa 253.
6. Kadir Aslan, Milli Mücadelede Dörtüyl, Hatay, 1991, Sayfa 22-29.
7. Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi, 64. Yıl, 1984
8. Ahmet Akyol, İlk kurşunu kim attı.

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MARAŞ-FRANSIZ HARBİNİN YAZILAMAYANLARI VE
YAZILANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ
Yaşar ALPARSLAN**

Kanaatımız artık Türkiye belli bir yere gelmiştir. Başlangıçta duyulan bazı kaygıları aşmıştır. O kaygıların başında şu vardır.

Türkiye Cumhuriyeti bağımsızlığını Osmanlı devletinin içinden çıkararak almıştır. Yani Türkiye Cumhuriyetini kuranlar Osmanlı devletini yıkmıştır. Onun toprakları ve halkı üstünde yeni bir devlet kurmuştur. Toprak ve halk aynı olsa da sistemler baştan aşağı ayrıdır. O bakımdan bir çeşit suç işlemiştir. Onu da halkına izah edip kendini haklı ve meşrû göstermek mecburiyetindedir. Bunu şu sebeble yaktım demek o sebepleri aslı var aslı yok açıklamak zorundadır.

Zaten durum da budur. Bir zamanlar merhum Süleyman Demirel'in dediği gibi bu yalan suni iftiralar, iddialar çoktur. Çünkü sistem yenidir. Halk daha yeni sistemi benimsememiştir. Kabullenmemiştir. Kabullendikçe bu iftiralar iktidarca çekilecektir. Geçmiş tu kaka edilmekten kurtulacaktır. Belki bir gün de idealize edilir olacaktır.

Ya'ni tarihimiz bir bu sebeble bahtsızlık yaşamıştır. Kısmen de yaşamaya devam etmektedir. Bu yeniden kuruluş sağlıklı tarihi izahları gölgelemiştir, gölgelemektedir.

Bir ikinci konu Mustafa Kemal'in bir devleti yıkıp bir başka devleti kurarken toplumsal değişikliğe gitmesidir. Toplum baştan aşağı Batı toplumu yapmaya kalkışmasıdır. Bunun için inkılaplara tevessülüdür. Mustafa Kemal bu işi yaparken peygamberler gibi değişime bir iman yaratmadığı gibi bir öte dünyada karşılık da va'd etmemiştir. Sen değiş, şundan vazgeç Allah sana ahrette şunu verecek dememiştir. Sâde kafa yapın şu, beyaz ırksın. Batılılaşırsan ancak kalkınırsın yoksa yerinde sayarsın demiştir. Beyaz ırksın, kafan şu, kalkınmaya müsaitsin ne mutlu sana hitabında bulunmuştur.

Bu durumda değişime ivme kazandırabilmek için Mustafa Kemal lider olarak çok övülmüştür. Üzerine aşırı aşırı meziyetler yüklenmiş, olandan çok çok fazla gösterilmiştir.

Buna göre padişahlar devleti batırmış o kurtarmıştır. Padişahlar hain kendi vatanseverdir. Vatan yedi düvel tarafından istila görmüş, ordusuz kalmış, kendi de ordular kurmuş yedi düveli yenmiş, yeni bir devlet kurmuştur. Emperyalist devletlerin elinden vatanı almıştır. Milleti kurtarmıştır. Yedi düvel de ona hiçbir şey yapamamıştır. O bakımdan Türkiye Cumhuriyeti halkların kurtarıcısıdır. Bağlantısızdır. O yeniden doğuşun temsilcisidir. Totemidir. Atatürk'tür.

Bu da tutmuş mudur? Başka izahlara imkan bırakılmadığı için kısmen tutmuştur. Zaten Koruma Kanunu da çıkarılmıştır. İzahın

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

dışına çıkanlar cezalandırılmıştır. Rahmetli Necip Fazıl bu işin en büyük örneğidir. Tarihin görünmeyen buz dağından çok az doğrular ortaya koyduğu için başına gelmeyen kalmamıştır.

İşte Maraş-Fransız harbi de işbu sebeble doğru yazılmamıştır. Doğru yazılamamaktadır. Hatta bırakın Maraş-Fransız harbini son yüzyıl bile sağlıklı yazılamamaktadır. Yazılsa zülfiyara dokunmaktadır. Zira resmi tarih yazımı vardır. Huduttur. Dışına çıkmak suçtur. Denilmek istenen ya bunu kabullenirsin ya sana yaşama hakkı vermemden ibarettir.

Halbuki artık bu korkulara hacet yoktur. Türkiye Cumhuriyeti oturmuştur. Padişah emir buyuracak vatandaş sâde uyacak, irâde göstermeyecek böyle bir şey yoktur. Bunun insan türü tarih olmuştur. Sistem kendi insanını yaratmıştır. Bu insanlara yüklenen görev nasıl kazanırsa kazansın vergi vermektir. Rey verip askere gitmektir. Burdan öte sorumluluğu yoktur. Hürdür. Devletin günahı sevabı bu kadardır.

Bu satırlar Mustafa Kemal'i suçlamak için değildir. O da artık toplumun târihinden parçadır. Bir dönem insanıdır. Mutlaka yaptıkları konusunda iyi niyetlidir. Yaptıklarını millete kötülük yapıyorum diye yapmamıştır.

Mustafa Kemal Batıyı çok okumuştur. O zaman Batıyı çok okumak demek Fransız ihtilalini çok okumak demektir. Pozitivist olmak demektir. Buna göre halklar artık halkların gölgesinde değil kendi topraklarında kendi değerleri dairesinde yaşamalıdır. İmparatorluk çağı bitmiştir. Bunu Osmanlıda uygularsak; Arabistan Arabındır. Bulgaristan Bulgarındır. Kürdistan Kürtlerindir. İmparatorluk dağıtılmalı, herkese toprağı bırakılmalı, millî devletine müsaade edilmelidir. Şaka değildir. Mustafa Kemal Balkan harbinde askerini Bulgarlarla harbe sokmamıştır. Talat bunun içindedir. Bulgaristan Bulgarların demiştir. Gençliğinde Araplara iktidar olursam size topraklarınızı bırakacağım demiştir. Harb sonrası Yunanla dostluk kurmuştur. Mübâdelede Yunan'a 1,5 milyondan fazla halk göndermiştir. Belini doğrultmuştur. Buna karşılık sâde Kürtlere verdiği sözden dönmüştür. Kürtleri Türkün içinde saymıştır.

Mustafa Kemal bugünkü Türkiye hudutlarını daha 1907'de Ali Fuat Cebesoy'a çizdirmiştir. Ne yapacağını yazdırmıştır. Bu notları Faruk Sükan yayınlamıştır. O hudutlar bir iki yer hariç bugün aynen geçerlidir. Bizim Misak-ı Milli dediğimiz onun kafasında teşekkül ettiği sınırlardır.

Sultan Vahdettin sonrası Filistin cephesinde ordu komutanı iken kendi ordusunu çekip diğer iki orduyu yalnız bırakmıştır. Fakat kargaşada yaşanan hezimet felaket olmuştur. Hesap ettiği yer olan Halep'in kuzeyinde düşmanını durduramamıştır. Daha yukarı Bahçe, Erzincan gibi çekilip Yıldırım Ordularını teşekkül ettirmiş fakat yine

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

düşmanını durduramamış sonra da artıkları Torosların ötesine taşımıştır. İş bu sebeble de Maraş'ın askeri de Kayseri'ye taşınmış, Maraş'ta sadece jandarma ve silahları kalmıştır. Güneyde kazara kalan ağır silahları da İngilizler tahrib etmiştir.

Bu hezimet Türk ordusunun dörtte üçünün mahvına yol açmıştır. Kalan ordu da bir iki yer hariç dağılmıştır. Bu da Mondros Mütarekesini getirmiştir. (30 Mart 1918) Mütareke icabı sulh yapılıncaya kadar ülkenin belli bölgelerine yabancılar girmiştir. Maraş'a girenler ise İngilizlerdir (23 Şubat 1919).

Mustafa Kemal buradan öte İstanbul'a geçip Perapelas Oteline yerleşmiştir. Devlette görev arayışı içinde bulunmuştur. Fakat görev alamamıştır. Kafasında birçok proje vardır. Bunun için de elçilikleri dolaşmaya başlamıştır. Elçiliklere projeler sunmuştur. Görev talebinde bulunmuştur.

Buna göre konu şudur:

Mustafa Kemal Batıyı çok okumuştur. Bu okuma onda bir modernleşme düşüncesi yaratmıştır. Bir diğeri Mustafa Kemal askerdir. Nazari olarak askerliği iyi öğrenmiştir. Konuyla alakalı kitapları vardır. Diyelim Osmanlının Almanlarla harbe girmesine karşı çıkmıştır. Osmanlının üstündeki hilafet kurumunun ağır geldiğini, taşıyamayacağını hesap etmiştir. Ona göre bu kurum onun üstünde olduğu müddetçe hasetsen İngiltere, Rusya, Fransa, İtalya onunla uğraşacaktır. Zira müstemlekeleri vardır. Halife emretmekle müstemleke Müslüman insanları harekete geçmekte büyük büyük emperyalist devletleri zora sokmaktadır. O büyük müstemleke devletlerinin her birinin gücü Osmanlının üstündedir. Osmanlının değil hepsinin birinin bile gücünü karşılama istidadı yoktur. Hele İngiltere bu kurumdan aşırı rahatsızdır. Zira İngiltere'ni kontrol ettiği Müslüman nüfus o zaman için 315 milyonsa Osmanlının ki 15 gibidir. Böyle olunca Hilafet Kurumu sebebiyle İngiltere Osmanlı hânedan ve hilafet kurumundan rahatsızdır. Bu dava İngiltere'yi Osmanlı düşmanlığına itelemektedir. O ve diğerleri ne Osmanlı kalsın, ne coğrafyası kalsın istemektedir. Türk'e anayurt Ortaasya'yı göstermektedir. O halde o zamanki siyaset dengesinde Osmanlı insanının bir coğrafya üzerinde bir vatan sahibi olarak kalması için kendini pasifize etmesi ve Osmanlı hanedanı ile hilafet kurumunu tasfiye etmesi şarttır. Bunlar sağlanıp Cumhuriyete geçmeli millet Osmanlıyı istiyorsa hânedan parti kurup seçimle iktidara gelmelidir.

Bu da bir çeşit vatanseverliktir. Coğrafyanın olmaması elbisenizin olmaması gibidir. Elbisesi olmayanın yazı da kışı da geçiremeyeceği muhakkaktır. Tabiattan çekilirken varlık düşüncesine çekileceği bir gerçektir. O halde önce coğrafya, vatan esastır. Gerisi peyderpey gelecektir. Bu hasseten Anadolu coğrafyasını tutanlar için

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

en büyük icaptır. Yaşamak için Anadolu insanı fincancının katırını ürkütmemelidir.

Mustafa Kemal hem inancı dairesinde hem stratejik düşünmüş ve bugünkü Türkiye projesini elçiliklere sunmuştur. Kabul de görmüştür. Bu da Batılı ülkelere avantajlı gelmiştir. Zira ölüsü kalan hanedan, hilafetten vazgeçmemekte en nihayet sizin ehl-i kitaba fazla hak verelim demektedir. O da Batılı devletlerin işine gelmemektedir.

İşte Mondros Mütarekesi sonu anlaşmanın gecikme sebebi budur. Yoksa İngilizlerin Maraş'ta olduğu dönemde bile anlaşmanın biteceği muhakkaktır. Zaten İngilizlerin harb öncesi isteği olmuştur. Arabların meskun olduğu topraklar Türklerin elinden çıkmıştır. Anlaşmanın önündeki engeller kalkmıştır.

Anlaşmada daha avantajlı hale gelmek için Mustafa Kemal'in önünün açılması şarttır. Ancak bunun durup durduğu yer de olması mümkün değildir. Bu içinde bir ortam hazırlanması şarttır. Onun için Mustafa Kemal'e ayrı görüşülmüş, ayrı hesap yapılmıştır. Padişahla ayrı telden ayrı hesap yapılmıştır. Mustafa Kemal hesabın tamamını bilmiştir, Sultan Vahdettin bilmemiştir. Mustafa Kemal'in yurt dışında liderliğini sağlama alan, önünü açan ise Talat Paşa'dır.

Talat Paşa Almanya'da öldürüleceğini bildiği için liderliğini Mustafa Kemal'e devretmiştir. Bir kargaşa ortamında bu iş olsun için Yunanlılar İngiliz telkiniyle Anadolu'ya çıkmıştır. Beraberinde Mustafa Kemal Anadolu'ya sokulmuştur. Planı padişah anlasa da asker Mustafa Kemal'den vazgeçmemiştir. Coğrafyanın Mustafa Kemal,, Rauf Orbay şartıyla Türke bırakılacağı Erzurum'da askere ayrıca duyurulmuştur. Mustafa Kemal nasıl tutunmuştur Ankara anlaşması onunla yapılmıştır. Yunan daha çok İngiliz zorlaması, daha az Ankara'nın ilerlemesiyle çekilmiştir. İlk yapılan hilafetin kaldırılması ve Osmanlı hanedanının ülkeden sürülmesidir. İngilizlerin İstanbul'u terki akabindedir. Va'd edilenlerin yapılacağı Lozan'la taahhüt altına alınmıştır. Taahhütler tarihi tarihine takip edilmiştir. Taahhütlerin kalanları ikinci cihan harbiyle akamete uğramıştır. Zira artık Amerika devrededir. O da Lozan'a taraftar değildir. Türkiye İkinci Cihan Harbinden çıktı çıkalı Amerika'nın kontrolü altındadır. Ülkede ne olup bitiyorsa Pentagon'un hesapları dahilinde olup bitmektedir. Siyasetin dünkü konusu neyse bugünkü konusu da odur. Küçüğün söz dışına çıkmasının karşılığı tecziyedir. Dünyada üretim dengelerinin bozulması Batının sarsılması demek olduğu için Batının sermayenin dengesini bozana cezası muhakkaktır. Bunun en küçüğü ülkenin yeniden bölünmesidir. Batı büyük sermaye üstünedir. Devlet onun için önce büyük sermayenin önünü açmak için vardır. O bakımdan Abdülhamid'in, Mustafa Kemal'in, Süleyman Demirel'in, Turgut Özal'ın dediği gibi evvel denizde sonra karada,

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sonra teknolojiye büyük güç olanı dikkate almadan gücünüzün üstünde dış politika götürmeniz felakettir. İkinci Cihan Harbine hesapsız giren Almanya ve Japonya'nın akibeti buna misaldir.

Netice Osmanlı kendi ülkesi kabul ettiği topraktan ve hilafetten vazgeçmemiştir. Bunun neye mal olacağını bilen Mustafa Kemal konuyu bir şekil halletmiştir. Herkes yaptığından mesul ama kimse hain değildir. Şahıslar kendi doğruları üstünde yürümüştür.

Bu hesaplar şimdi bile tam bilinemezken harb-i umumi bitmiştir. Maraş'a İngilizler girmiştir. Sulh olacak çıkacaktır. Ama beklediği vardır. Hesabı vardır. Onu hiç kimse bilmemektedir. Bunu İsmet Paşa bile Lozan'ın sonunda öğrenmiştir. Anlaşma uzarken İngiliz gitmiştir. Mustafa Kemal İngilizler Maraş'tayken Samsun'a çıkmıştır (19 Mayıs 1919). Yine İngilizler Maraş'tayken Sivas Kongresi olmuştur (5 Eylül 1919). Maraş'tan üç kişi gittiyse de alınan kararlardan kimsenin haberi olmamıştır. İngilizler Maraş'tayken (8 aydan fazla) daha anlaşma olmamıştır. Mustafa Kemal Ankara'yı bulmamıştır. Sivas'tayken bir bölük askeri bile yoktur. Subaylar kendi korumasını kendisi yapmaktadır. İngilizler gitmiş Fransızlar gelmiştir (30 Ekim 1919).

Bu tarihe dikkat edersek Fransızların girişiyle kışın Maraş'a girişi aynı tarihtir. Fransızlar Maraş'a asker sivil yeni nüfus getirirken Maraş'ta zahra mevsimi geçmiştir.. Bu o zaman için bir risk unsurudur.

Fransızlar İngilizlerden karakter itibariyle farklı bir millettir. Onun için Maraş Ermenileri onları heyecanla karşılamıştır. Aradıklarını onlarda bulabileceğini zannetmiştir.. Halbuki mütareke şartlarına göre aynen İngilizler gibi anlaşma olacak gideceklerdir. Ancak Ermeni milletine teveccühleri de muhakkaktır. Gaza gelecekleri gerçektir. Bir medeniyet davasıyla yürüdükleri görülen şeydir.

Onun için gelir gelmez Sütçü İmam hadisesine sebebiyet verirler. Tansiyonu yükseltirler. Kasım 24'de Andre gelir. Gelirken yeni güç getirir. Gelir gelmez Bayrak Olayına sebebiyet verirler. Tansiyonu daha yükseltirler. Bayrağın, istiklalin, Cuma namazının ne manaya geldiğini bilmezler. Akabinde görüşmelere bağlı tansiyonu düşürürler ama halk indinde Avrupa nazarında karizmalarını çizdirirler. Küçük düşerler. (Kasım 28 1919). Andre olay sonrası o zamanki çarşı yoluna iner. Birde Aşıkhoğlu gibi yiğitlerden fırça yerler. 4 Aralık 1919'da da Maraş'tan giderler.

Ancak Bayrak Olayı Fransızlarda şehir halkını bir tedip etme fikrine düşürür. Arayış içine girerler. Bunun olacağını hissen Maraş'ın ileri gelen hocalarından Vezir Fakı toplumu buna hazırlama fikri içine girer. Gecikmeden hazırlığa başlar. Kayabaşı/Çiçekli de Kuvay-ı Milliye teşkilatı kurarlar. Orada oturan Arslan Beyi aralarına alırlar.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Faaliyete geçerler. Maksat pisi pisine ölmemektir. Karşılık vererek zararı aza indirmektir.

Ancak aynı şeyi hisseden Sezai Hoca da Şekerli mahallesinde başka bir Kuvay-i Milliye Teşkilatı kurar. Ancak çok sürmez birbirlerinden haberdar olurlar. Sezai Hocanın fikri ile Sezai Hocanın istediği şekilde yeniden kurarlar. Görev taksimi yaparlar. Aralarına eşrafları alırlar.

Bu araya karşı tarafın hazırlığına binaen girerler. Hasseten Ermenilerin azması sebebi ile girerler. Ermenilerin Fransızları yanına düşürüp gasb yapmaları, katl hadiselerine girişmeleri sebebi ile girerler.

Bu arada sıkışık durumda olduklarını Payitahta da Sivas'a da bildirirler. İstanbul'dan ters cevap alırlar. Devletin yapamadığını siz yapamazsınız cevabını verirler. Aynı cevabı Sivas'tan da alırlar. Sivas'ın; teşkilatlanın, nümayiş yapın, telgraf çekin, sulha bekleyin cevabına muhatap olurlar. Sivas'ın Maraş'tan kötü durumda olduğunu, amacını, neye oynadığını bilmezler. Sivas'ı gözlerinde çok büyütürler. Sivas'ı Maraş'tan daha çok önemserler. Sivas evvelen Maraşlılardan geçitlerin Fransızlara karşı korunmasını istediği için Fransızlar Maraş'tan yürür, Sivas'ı düşürür zannederler. Hazırlığı bir de Sivas'ı korumak için yaparlar.

Sivas/İstanbul ne derse desin gelen belaya karşı Maraşlılar hazırlık yaparlar. Fransızlar da hazırlık yaparlar.. Ancak her iki taraf birbirinin hazırlığını da görürler. Fransızlar Sivas'a kadar giderler Maraşlıların hazırlığını söylerler. Biz gidicik, sulha kadar buradayız, Maraşlıları ikaz edin derler. İkaz da ettirirler. Ancak Ermeni tahriki Fransız hazırlığı sebebiyle Maraşlıları sakinleştiremezler. Hazırlıktan vazgeçiremezler. Netice Maraşlılar bu hazırlığı iki sebeble yaparlar.

1-Gelen Ermeni tehditlerini göğüsleyip gazayı belayı azaltmak için. Sağ kalabilmek için.

2-Sivas'ı korumak için.

Birleşen Kuvay-ı Milliye'nin başkanı sonunda Arslan Bey olur. Zira boşta. İsteği yoktur. Harbe girerken merkez Nebeviye medresesi harbe Sarıkatipoğlu'nun evi olur. Bu ara Andre gider yerine Keret gelir. (6 Ocak 1920)

En unutulmaması gereken şey şudur. Fransızlar Ermenilere sorarlar. Bu Maraşlıları nasıl tedip ederiz, nasıl seslerini keseriz. Onlar da Maraş'ı tarassut eden yüksek binalar, kiliseler bizde. Gireni çıkını görürüz. Bunlar da zengin, eşraf, ağırlığı olan hocaların arkasından gider. Onları tutarsınız, başsız kalırlar. Tedip iki günde biter derler. Adamları kendilerinin katılacağı bir tedibe zorlarlar.

Maraşlılar Maraş'ı ve Sivas'ı koruyabilmek için önce İslahiye ve Antep'ten gelen yardımları keserler. İleri gelenlerin tutuklanması ile beraber harbi başlatırlar. Ve şu stratejiyi uygularlar harbi

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

uzatırlar. Stratejik yüksek binaların aralarını kendi evleri, Ermeni evleri demeden yakarlar. İrtibat kuramaz hale getirirler. Ermenilerin kiliselerde yüksek büyük binalarda temerküzün sağlarlar. Bu temerküz noktalarını baskı altında tutarlar. Sonra da iki kilise bir eytamhane hariç tek tek düşürürler. Harbin uzaması sebebiyle erzakları biten Fransızların çekilmesini sağlarlar.

Buraya kadar bilinen kahramanlar harbi yazanlardır. Harbde bir de hizmeti yazılmayanlar vardır. Bunlar sevabı gider diye ne yazmış ne yazdırmışlardır. Bunların bazıları şunlardır.

1-Katolik kilisesini baskı altında tutan Kadioğlu Ahmed, Hasan, Aşıklioğlu Hüseyin

2-Abara başındaki kiliseyi baskı altında tutan Çerkez Yahya Efendi. Bu baskı Kışla Kilise arası irtibatı kesmiştir.

3-Kışlayı baskı altında tutan Vezir Fakı (Mehmet Alparslan)

4-Antep'ten gelen yardımın Kışla'ya ulaşmasını engelleyen Süleyman Zülkadiroğlu

5-Mercimektepe-Karamanlı çizgisini tutan Karamanlı Fakısı.

6-Çete besleyen Fatmalıoğlu Derviş vs.

Maraş harbinin en yanlış bilineni Kılıç Ali'dir. Mezhebi dönme olan bu adam Elbistan'a buğday tüccarı kılığı ile gelmiştir. Pazarcık'da da Sivas'ın telgrafla tavsiyelerini okumuştur. Maraş'a Atmalı aşiretinden getirdiği çeteleri kontrol edememiştir. O çeteler Maraş harbinde çapulculuk yapmıştır. Arslan Beyin Kırklar/Kümbet kilisesinin düşürülmesini istemesi sonucu görev alır fakat çok zayıf verdirir. Mercimek Tepe'den Kümbet dövüldüğünde kendisi Göllüye kaçır. Çeteleri de Araplarkozu'ndaki çifliği talan eder dağılır. Harb sonrası döner. Harb sonrası ganimet altınları İstiklal Harbinde harcamak için alır fakat İstanbul'da kendine mülk alır. Ömrü içki ve kadınla geçer. Maraş harbi ile alakalı önüne gelene farklı Maraş-Fransız harbi anlatır. Nabza göre şerbet verir. Mustafa Kemal ölür kimseden yüz bulamaz olur. Maraş harbi ile alakalı en fazla yanlışlığı yaratan bir de odur. Onu yazdıklarıdır.

Maraş harbi bitince Sivas'tan tebrik telgrafı gelmiştir. Doğrudur. Ama başlangıçta gelen telgrafları Arslan Bey saklamıştır. Arasıra da eline alıp şehirde dostlarına göstermiştir. Bu telgraflar ya ailededir, ya Mustafa Zülkadiroğlu'na verilmiştir. Onun ölümü ile beraber ailesi tarafından yok edilmiştir.

Diğer bir rivayet bir de Tapucu Faik'tedir. O ölmüş, Ankara'da eczacılık yapan çocuklarındadır.

Maraş harbi ile alakalı başlangıçta yazılan bunu Kılıç Ali organizasyonu ile Sivas'a bağlayan kitaplar külliye yanlıştır. Yalandır. Bildiğimiz bu tür kitapların bir kısmı yazarının cehaleti, korkusu, çıkarı sebebiyledir. Bir kısmı ise devletin isteği sebebiyledir. Devlet bunu yapanları kitabını basarak, üniversiteye alarak

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ödüllendirmiştir. Maraş harbini onların eliyle Maraşlıların olmaktan çıkarmıştır.

Maraş harbinde Maraşlı aileler eşit çalışmamıştır. Bunun hiç çalışmayanı, az çalışanı, çok çalışanı vardır. Böyleyken uçarı kaçarı Maraş harbi yazmak doğru değildir. Kazanılmamış bir Maraş harbinin karar verenleri hainleri olacaktır. Ama kazanılmıştır. Bu defa herkes pastada payım, hissem var demiştir. Sormadan soruşturmadan ısmarlama talebe röportajları ile kitap yazmak bu açıdan doğru değildir.

Bir de eli kalem tutan bazıları pastadaki aile payını çok çoğaltmıştır. Buna örnek Sütçü İmam'dır. Evet kendi silahı, değil, adamı vurmuştur. Sonra Bertiz Ortaköy'e kaçmıştır. Harb sonrasına kadar orda kalmıştır. Bu satırları yazan da o yeri, yerdeki odasını görmüştür.

Harb bitmiş çok zaman sonra dönmüştür. Bertizden çete toplamak ona göre iş değildir. Süt satan bir garibana bu işleri yüklemek o günkü Maraş'ın insan yapısını bilmemektir. Bunlar da yanlıştır. Bertiz'den çete yazanlar ise Bayazıtıoğlu Zafer ve Muharrem'dir. Bu ikisi Maraş'ın zengin ve güçlü bir ailesinin çocuklarıdır.

Arslan Bey harb sonrası Ankara'ya gitmiş, harbi niçin yaptın fırçasını yemiştir. Canını zor kurtarıp cephe harblerine koşmuştur. Cephe harblerinde Maraşlıların rolü çoktur. Antep harbini başlatan Maraşlılardır. Başlatan lider Kadioğlu Ahmet'tir. Maraşlılar güney harblerinin hepsine katılmışlar, Suriye içlerine kadar sarkmışlardır. Çok büyük başarı elde etmişlerdir. Fransa'yı Ankara anlaşmasına zorlayan bu çete hareketleridir. Çete harbleri sonrası yeniden Ankara'ya dönen Arslan Beyin başına gelmeyen kalmamıştır. Zira liderliğinden ürkmüştür.

Maraş harbinin yapılmasının ve kazanılmasının faydası şu olmuştur: Maraş harbi bitmiştir. Maraş'ta teşekkül etmiş çeteler Antep Kozan gibi güney bölgelere, Suriye içlerine girmişler buralarda da direnişe öncülük etmişlerdir. Bu da bir yıl gibi bir zaman sonra Ankara anlaşmasını getirmiştir. Mustafa Kemal'in kafasındaki güney sınırı teşekkül etmiştir.

Diyelim bu direnişler olmasa, velev ki Ankara ipin ucunu ele geçirse güney Fransızlarda kalabilir miydi.. Elcevap evet kalabilirdi. Çünkü Ankara varlık, tanınma derdindeydi. Nitekim bu dertle Musul'u vermişti.. Ne isterlerse verin yeter ki tanınalım denmişti. Çünkü Musul'da petrol vardı. Maraş Çukurova pamuk ziraatına müsaitti. O günde Batı için en elzem madde pamuktu. Fransa'nın da elinde böyle bir bölge yoktu. Bölgenin üstüne oturabilirdi. Ankara'nın da Fransızları tard gücü yoktu.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bölge harbleri biter. Bölge insanından asker toplanır. Kurtuluş harbine katılır. Maraş'tan oluşturulan askerler İnönü muharebesinde varlık gösterir. Kurtuluş harbinin bütün cephelerinde bulunur. Şehidler verir. Halbuki işgal altındayken asker toplaması yasaktır. Demek ki Maraş harbinin bitmesinin hem moral bakımından hem insan kaynakları bakımından İstiklal Harbine faidesi olmuştur. Bunlar da bilinmeyen şeylerdir.

Netice Cumhuriyet oluşmuştur. Demokrasiden dönüş imkansız hale gelmiştir. Artık Mustafa Kemal de tarihtir. Tarihimizden parçadır. Çıkarmanın da imkanı yoktur. O halde resmi tarih dahilinde yazmanın, resmî tarihi yazımda hudut yapmanın manası artık yoktur. Yirminci asırda bu ayıptır. Ne Mustafa Kemal ne de Sultan Vahdettin haindir. Bunun biri asker, politikacı asrı okumuş insandır. Stratejik düşünmüştür. Öbürü iyi bir fıkıh ve usulü, fıkıh hocasıdır. Devlette yenidir. Devletin hanedan devleti kalmasını istemiştir. Hilafetin maliyetini hesap edememiştir. Herhalde kader de kapısını Mustafa Kemal'e açmıştır.. Açılan devlet kapısından o girmiştir. Türk milleti çok uçarı bulduğu Batı kültürünü vs. kucağında bulmuştur. Yurtta sulh cihanda sulh şemsiyesi altında yeniden çoğalmıştır. Tek parti döneminde yaşadığı şeyler askerin vatan hususunda fazla teennili hareket etmesindedir.

Mustafa Kemal bir de padişah izniyle Anadolu'ya çıkmıştır. Sonra da bu işe yaramamıştır. Zira o, İttihat Terakki'nin itaat istediği yeni başıdır. Ordu ondan vazgeçmemiştir. Çıkarken olacağı hepsini Şeyhülislam Sabri Efendi Vahdettin'e söylemiştir.. Vahdettin inanmamıştır. Zira aralarında dostluk doğmuştur. O onu İttihat Terakki aleyhtarı zannetmektedir.

Mustafa Kemal muvaffak olmuştur. Ama Sabri Efendinin padişaha dediği her şey de olmuştur. Sabri Efendi Balkan harbinden beri Mustafa Kemal'i iyi takib etmektedir. İçini dışını bilmektedir.

Bu ikisi yurt dışına çıkmış, çıkartılmıştır. Zaman geçmiştir. Arabistan Necid'de buluşmuşlardır. Sabri Efendi Vahdettin'e ben sana demedim mi dediğinde dediği;

-Vatan kurtuldu ya. Bir yaşayacak yerimiz oldu ya mealinde konuşmuştur. Nasıl olsa Osmanlı ölecekti ya diye eklemiştir. Canımız sağ demiştir.

Mustafa Kemal'e o da bizim paşamız demiş aleyhinde konuşmamıştır. O da baştan sondan önce vatan demiştir. Ancak başına geleceği tam hesap edememiştir. Zira Batı kültürüne kapalıdır. Ama kimse bilmez usul-i fıkıh ve fıkihta Zihni Efendi ile çalışacak, eser yazacak kadar usta hocadır. Psikolojisi sağlamdır. Karakter sahibidir. Dolandırıcı değildir. Vatan haini hiç değildir.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
KAHRAMAN GÜLSÜM(Kamil Alperen Bir Hatırası)
Cevdet ALPEREN

Maraş'ın kurtuluş ruhunu ayağa kaldıran birçok unsur vardır. Elbette bunların başında Uzunoluk Hamamından çıkan kadınlarımıza sarkıntılık eden Fransız -Ermeni lejyonlarına önce Çakmakçı Sait ve şehadeti. Arkasından Sütçü İmanın Fransız askerini öldürmesi gelmektedir.

Maraş'ı işgal etmek için gelen Fransız askerlerinin karşılanması için Ermeni Hırlakyan; Davulcu Baş Halil ağaya altın teklif etmesi karşısında : " Değil bir kese altın, davulumun kasnağını altın ile doldursan bu davul Fransız askerlerini karşılamak için çalmaz Hırlak ağa. Bu din bahsidir. Ben Müslüman kardeşimin bağrına tokmak vurmam " diyen Abdal Halil ağa yüreği ruhu var.

Maraş kalesinde Türk Bayrağını göremeyince " Ey Kahraman Türk milleti.." Diye başlayan bildiriye yayınlayan Av. Mehmet Ali Kısakürek'in kurtuluş ruhuna katkısı önemli bir yer tutar.

"Bayraksız bir millet hür değildir. Hür olmayan bir milletin Cuma namazı kılması caiz değildir " diyen Rıdvan Hocanın yiğitliği kurtuluş ruhunun önemli bir ayağını teşkil eder.

Fransız komutana : " Maraş bize mezar olmadan düşmana gülizar olmaz." diyerek düşmanın emellerini sarsan Aşıkhoğlu Hüseyin'in mertliği kurtuluş ruhuna bir ilaç olmuştur.

Senem Aşeler, Muallim Hayrullahlar; Aslan Beyler, Sezai Efendiler isimleri tarihimizin sayfalarına altın harflerle yazılan, isimsiz kahramanlar,şehitler,gaziler kurtuluşumuzun ruhunu ayağa kaldıran yiğit vatan evlatlarıdır.

Maraş'ın kurtuluş ruhuna güç veren benim bildirisini yapacağım bir başka kahraman var. Bu kahraman annemiz, aradan nice yıllar geçtikten sonra bu hatırasını anlatmış. Bunu bir kahramanlık olarak da görmemiş. Gülsüm nene ihtiyarlamış . Savaş unutulmaya başlamış .Bir gün söz açılmış. Neden evlenmediği sorulmuş. Önce anlatmak istememiş. Yanına misafir gelenler ısrar etmişler. Bunların içinde bir genç adam daha var. Adı Mennenoğlu Kamil. Yani benim babam.97 yaşında dünyasını değiştirdi. Savaşta 5-6 yaşlarında olduğunu hatırlıyor. Kaç kaç da Maraş'ın doğusunda bulunan Peynirdere köyüne gittiklerini hatırlıyor. Eşekler ile gittiklerini unutmuyor.. Hatta karların üzerine kundak da çocuk cesetleri gördüğünü söylüyor. Kendisinden doğrudan dinlediği yani TIRIK Gülsüm diye bilinen neneden dinlediği hikayeyi bana anlattı.Neden Tırık demişler baba dedim. Çok zayıfmış onun içinde Tırık Gülsüm Teyze derdik. dedi.

Anlattığına göre Kış soğuğu iyice Maraş'ın üzerine çökmüş. Yalnız soğuk mu ? Silah sesleri yükseliyormuş her taraftan. Kimi

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraşlılar şehri terk etmiş. Çocuklar, ihtiyarlar il dışına götürülmüş. Kaç kaç başladığı bir zaman. Bu arada Divanlı mahallesinde mutlu bir günün hazırlığı da yapılmaktaymış.

Gülsüm kızın düğün hazırlıkları yapıyormuş. Tabii ki davullu zurnalı değil. Savaş çılgınlıkları arasında maksat eğlenceli bir atmosferde düğün yapmak değil. Hüznün ve fakirliğin içinde yapılması düşünülen bir kutsal izdivaç. Hayat devam ediyordu. Bu düğünde yapılmalıydı. Gülsüm kız çok zayıf ve çelimsiz bir hanımdır. Çevresinde Tırık Gülsüm denir.

Savaşın ilk günleri onun düğün günüdür. Ama o gün mahalleden Fransızlara karşı direnenler toplanmıştı. İçlerinde Tırık Gülsümün nişanlısı da vardı. Düğün hazırlıklar içinde oda direnişe katılmıştı. Benim düğünüm var. Ben gitmeyeyim dememişti. Tırık Gülsümün nişanlısı Kümbet civarında Alman Yetim hanesinden Ermenilerin tuzağa düşürülmesi neticesinde şehit edilmişti. Kara haber çabucak ulaştı düğün sahiplerine. Tırık gülsüm adete yıkılmıştı.

Ermenilerle bir olan Fransızlar katliamlarına devam ediyordu. Nişanlısının acısına dayanamayan Gülsüm, onun elbiselerini ister. Şalvarını ve poşunun kuşanır. Yüzüne peçe sarar. Silahını da alarak divanlı cephesinde Alman Yetimhanesine pusu kurar. Alman Yetimhanesinden bir mitralyöz o civardan geçen Müslüman Türkleri şehit ediyordu.

Tırık Gülsüm de tam burada mevzi alır. Alman Yetimhanesine cephane taşıyan Ermenileri vurur. Yani Alman yetimhanesine yardımları salmaz. Daha sonra burası Aslan Bey ve arkadaşları tarafından teslim alınır. Tırık Gülsüm savaştan sonrada yaşar. Hiç evlenmez.

Maraş'ın kurtuluş hareketinde katkıda bulunan birçok kahraman gizlidir. Bunlar isimsiz kahramanlardır.

Maraş'ın kurtuluşunda isimleri bilinen ve bilinmeyen tüm kahramanlarımızı rahmetle yad ediyorum. Mekânları cennet olsun. Onlar Kurtuluş tarihimizin altın sayfalarında ebediyen yaşayacaktır. Onların acılarını her zaman yüreğimizde duyacağız. Onlar acı çekmeselerdi biz bugün camilerde rahatlıkla ibadetlerimizi yapamazdık. Ezanlarımız semalarda duyulmazdı. Bayrağımız göndere çekilmezdi. Bu topraklarda huzur içinde yaşayamazdık. Eğer bu vatan topraklarına göz dikenler varsa şunu akıllarından hiç çıkarmamalıdır. Bu topraklar için toprağa düşmeye hazır imanlı yürekler vardır. Her zamanda olacaktır. Saygılarımla...

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNDE KADINLAR

Fırat BİÇER²²¹

Özet

20. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti, emperyalist güçler tarafından tarih sahnesinden silinmeye çalışılıyordu. Bu vaziyet karşısında, tüm benliğiyle mücadeleye destek veren vefakâr Anadolu kadını, aslında bir yandan da Türkiye Cumhuriyetinin temellerini atıyordu. Dünya da belki de emsali görülmemiş bir azim ve cesaretle istiklâle doğru yol alan bu kahraman kadınlar, gerek cephe gerisinde yaralıların tedavisi, kağnılarla cephanelerin taşınması, askerlerin su ve yemek ihtiyaçları... Gerekse savaşa bizzat katılım sağlayarak büyük bir kahramanlık örneği sergilemişlerdir. Mücadelenin sadece bu boyutu yoktu. Cemiyetler kurarak protesto mitingleri düzenlenmiş, bu haksız işgaller yurtiçinde ve yurtdışında basın-yayın organlarıyla protesto edilerek, herkes tarafından bilinmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Burada Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyetinin Reisi Melek Reşid Hanım'ın, Sultanahmet Mitingiyle binleri coşturan Halide Edip'in, cesareti ile nam salan Kara Fatma'nın, Maraş'ta Senem Ayşe'nin ve Bitlis Defterdârının Hanımının... İsmi daha zikredemediğimiz ismi bilinen veya bilinmeyen, kahraman kadınlarımızın bu mücadeledeki rolü herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Kadını, Cephe, Protesto, Emperyalist, İşgal.

**THE WOMEN IN THE WAR OF İNDEPENDENCE OF MARAŞ
ABSTRACT**

Ottoman Empire was tried to be gone out of existence by imperialist Powers at the beginning of 20 century under the circumstances, faithful Anatolian woman on the one hand gave support to the war of independence with body and soul, in fact on the other hand founded Republic of Turkey.

These herd women, who proceeded to freedom with a determination and courage which perhaps hadn't been seen in the World, either treated wounded at hinterland, carried armory by tumbrils, supplied the soldiers' water and meal need showed greater heroism sample by battling personally. There wasn't just this extent of war of the independence. Protest meetings were organized by These founding societies unjustly were tried to be known to ever gone in

²²¹ K. Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, 2017.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

upcountry and abroad by protesting with media organ. Here were Melek Reşid who was the leader of Defence Homeland Society of Anatolian women, Halide Edip who exhilarated thousands with Blue Mosque meeting, Kara Fatma who became famous for her courage, Senem Ayşe in Maraş and wife of the head of provincial treasury of Bitlis. It is truth known by everybody that our her women's whose name we mentioned or not, role in this war.

Key Words: Anatolian Woman, Front, Protest, Imperialist, Occupation.

GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde Türk kadınının yeri, her daim erkeğinin yanbaşı olmuştur. Gerek meclislerde, gerek şölenlerde, gerekse de savaş meydanlarında omuz omuza mücadele etmiştir. Türk kadını, diğer toplumlardaki gibi erkeğinin ardı sıra gelen değersiz bir varlık olarak görülmemiştir. Bu yüzden ki Anadolu kadını, öksüz evladına ve vatanına uzanan elleri Nene Hatun misali baltayla da kesmesini bilmiştir. Senem Ayşe misali taze bir gelini eşinden ayıranlara, bir kez olsun dahi merhamet etmemiştir. Topyekün bir seferberliği gerektiren bu istiklâl mücadelesi, sadece yerel olarak düşünülmemesi gereken bir konu'dur. Bu sebeple resmin tamamını görebilmek için, bütün parçaların bir araya getirilmesi gerekir.

Bu vaziyetin Maraş'taki seyrine bakacak olursak, mücadelenin sadece birinci elden değil ikinci elden de gerçekleştiğini görmekteyiz. Heyet-i Temsiliye adına M. Kemal imzasıyla Sivas'ta kurulan, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetinin Reisi, Melek Reşid Hanım ve Kâtibi Şefika Kamil Hanımların imzalarıyla, Fransızların ve Ermenilerin Maraş'taki yaptığı zulümler, İtilaf devletleri ve İstanbul hükümeti temsilcileri nezdinde protesto edilmiş ve uyarılmıştır²²². Ayrıca bu cemiyet, Şubat 1920'de düşmanla çarpışan Maraş'taki mücahitler için yardım kampanyası başlatmış, bu kampanya da 300 lira yardım toplamıştır²²³. Cemiyet kendi nezdinde bu mücadeleye katkı sağlamaya çalışmıştır. Maraş millî mücadelesinde etkin rol oynayan kadınlar ve erkekler, bu kurtuluş mücadelesinde her ne kadar yardım almış olsalar dahi, cesaretleri ve fedakârlıkları onları zafere ulaştırmıştır.

²²²Bekir Sıtkı BAYKAL, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, ATAM, Ankara 1996, s.9.

²²³Baykal, *a.g.e.*, ss.10-11.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Millî Mücadelenin Anadolu'daki Kadınları

Nene Hatun (Nene Kırkgöz) - (1857-1955):

Nene Hatun, Erzurum'un Pasinler ilçesine bağlı Çeperli (Çepelli) köyünde 1857 yılında dünyaya gelmiştir. Babası, Hüseyin Efendi ve Annesi Zeliha Hanım'dır. 1877-1878 (93 Harbi)'n de Nene Hatun henüz daha 20 yaşında taze bir gelindir²²⁴. Ruslar garb'ta Yeşilköy (Ayastefanos)'a ve şark'ta ise; Erzurum yakınlarındaki Aziziye tabyalarına kadar dayanmışlardır. Böyle bir tehlikenin kapılarına kadar dayandığının farkına varan Nene Hatun, Kara Fatma ve onun gibi birçok Anadolu kadını, bu vahim olay karşısında derdest olunarak silah olarak kullanabilecekleri ne varsa, ileri harekât'a geçmişlerdir. Ve moskoflara karşı bir Anadolu erkeği kadar önemli derecedeyararlılık göstermişlerdir²²⁵. Ermeni Çeteleri ve Rusların Aziziye tabyalarındaki Türk askerlerini şehit ettikleri; 8 Kasım'ı 9 Kasım'a bağlayan günün gecesinde, Nene Hatunun yaralı olarak gelen kardeşi Hasan, şehadete ulaşmıştır. Ve el pençe ölümlü beklemek yerine, evdeki küçük çocuklarını da bırakıp giden, düşman mermisine ve topuna karşı göğüs geren emsali görülmemiş Anadolu kadını, 3 aylık bebeğini orada bırakırken şu ifadeyi kullanmıştır: "*Seni bana Allah verdi. Bende ona emânet ediyorum*" diyerek ayrılır. Bu mücadele de gösterdiği kahramanlıklardan dolayı ona; "3. Ordu Müfettişi Orgeneral Nurettin Baransel Paşa"nın katkılarıyla "3.Ordunun Nenesi" unvanı verilmiştir²²⁶. 1953 yılında NATO Kuvvetleri Başkomutanı Ridgway, Erzurum'u ziyareti esnasında onunla tanışmış ve Nene Hatunun bu yaşında dahi vatani yine savunabileceğini söylemesi ise onda büyük bir hayranlık uyandırmıştır. Nene Hatun, 1955 yılında "Yılın Annesi" seçilmiştir²²⁷. Fakat bunca fedakârlığa rağmen hayatı yoksulluklar içerisinde geçmiştir. Ve 22 Mayıs 1955'te 98 yaşında ebediyete intikal etmiştir.

Kara Fatma (Fatma Seher Erden) - (1888-1955):

Kara Fatma, 1888 yılında Erzurum da doğmuştur. Babası Yusuf Ağa ve Kocası Binbaşı Derviş Bey'dir. Milli Mücadele yıllarında 45 yaşında olduğu ifade edilmektedir. Ve bu mücadelenin en cesuru ve ünlülerindendir. Balkan Harbinde Edirne de Yanıkışla da eşile

²²⁴ F. Abdullah TANSEL, *İstiklâl Harbinde Mücâhit Kadınlarımız*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., S.21, Ankara 1991, s.7.

²²⁵ Aynur MISIROĞLU, *Kuva-ı Milliye'nin Kadın Kahramanları*, Sebil Yay., İstanbul 1994, s.36.

²²⁶ <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/kitap/25032013.jpg> (Yeniçağ, 25 Mart – 8 Nisan 2013) erişim tarihi:21.01.2017, saat: 13:16.

²²⁷ Ferhat UYANIKER, *Millî Mücadele'de Türk Kadını*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009, s.8.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

birlikte kalarak askeri hayatı öğrenmiş, eşinin ölümünden sonra onun görevini ifa etmeye çalışmıştır. Emrinde 700 kadar erkek müfrezeye olduğu ve üsteğmen rütbesine kadar yükseltildiği belirtilmektedir. İznik Cephesi'ndeki görevi esnasında yaralanmasına rağmen çarpışmaya devam etmiştir²²⁸. İzmit Karargâh Kumandanı Seher Hanım, yani en bilinen adıyla Kara Fatma milli mücadele döneminde Adana, Dinar, Afyon Karahisar, Nazilli, Sarayköy ve Tire'de asker olarak görev aldığı beyan etmektedir. Kara Fatma, mütarekeden sonra memleketi Erzurum'a dönmeye karar verir. M. Kemal'in Sivas'ta olduğunu haber alınca alelacele Sivas'a gider ve onun huzuruna çıkar²²⁹. Paşayla konuşması sırasında paşa ona şöyle der: "Bütün kadınlar senin gibi olsaydı Kara Fatma" bu görüşmeden sonra Fatma Seher, Kara Fatma olarak anılmaya başlar. M. Kemal'den istediği vazifelendirilmeyi alır. Daha öncesinde I. Dünya savaşı sırasında Kafkas cephesinde ailesinden 9-10 kadınla birlikte düşmanla mücadele etmiş, sonrasında ise Ermeni çetelere karşı mukavemet göstermiştir.

Bu görevinde ise; İstanbul'a gitmekle vazifelendirilen Kara Fatma, İzmit ve Bursa havalisinin işgalden kurtulması için harekete geçmiştir. Davulcular Ormanı denilen yerde çocukları ve 150 kişilik milis bir grup ile beraber, Ermeni jandarmalarının usulsüzlüklerine ve tecavüzlerine karşı koymuşlardır. Kara Fatma, İzmit'teki cephanenin Anadolu'ya kaçırılmasında da önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca İnönü Savaşlarına, Sakarya ve Başkomutanlık Meydan Muharebelerine katılmış, büyük yararlılıklar göstermiştir. Büyük Taarruz'un gerçekleştiği esnada ise; Yunanlılara esir düşmüş, onu sorgulayan Yunan Başkumandanı Trikopi, "Sen Kara Fatma ha!" diyerek şaşkınlığını gizleyememiştir. Kara Fatma da ona: "Anadolu'daki Kara Fatmaların en kuvvetlisi benim demiştir". Bir fırsatım bularak oradan kaçmış, Bursa'nın kurtuluşuna katılmıştır²³⁰. Yaşamı yoksulluklar içerisinde geçen bu kahraman Anadolu kadınına, İstiklal Madalyası taltif edilmiştir. Emekli maaşını Kızılay'a bağışlamış, 1955'te Erzurum da vefat etmiştir²³¹.

Halide Edip Adivar – (1884-1964):

Halide Edip, 1884 yılında İstanbul da doğmuştur. Babası Mehmed Edip Bey ve Annesi Bedrifam Hanım'dır. İyi bir eğitim-öğretim süreci geçiren Halide Edip, Milli Mücadele döneminin önde gelen mütefekkirlerden biridir. Bir davet üzerine İngiltere de

²²⁸ Döndü ÇAVDAR, "Millî Mücadele'de Kahraman Türk Kadınları", TÜRKTOB, S.16, Konya, Ekim-Aralık 2015, ss.62-65.

²²⁹ Şefika KURNAZ, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.122.

²³⁰ Çavdar, a.g.m., s.63.

²³¹ Tansel, a.g.e., s.39.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

aydınlarla biraraya gelir. Sonrasında ise Türkiye'nin geleceğini şekillendirecek kadınların toplum hayatına katılımını sağlamak amacıyla, Teâlî-i Nisvan Cemiyetini kurar. Türk Ocağı bünyesinde de bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Halide Edip, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra: Fatih, Kadıköy ve Sultanahmet mitinglerine katılmış, burada en etkili konuşmalarından birini yapmıştır. Özellikle halkı galeyana getiren, Sultanahmet mitingindeki konuşmasının ayrı bir önemi vardır²³². Ve şu ifadelerle yer vermiştir: *“Esaret boyunduruğu can damarlarına geçmiş olan milletler, bizim felaketimiz karşısında gür sesleriyle bağıryorlar. (...) Bu davam da Türkiye'nin hak ve istiklalidir. Türkler Türkiye'nin ebedî hakkına asla dokundurmayacaklar, yarın hakkın mahkeme-i kübrası önünde zalimlerin hepsi mahkemeye çekilecek, onlara bizim kanlarımızı döktürdünüz diyecekler. (...) O gün size hak verecekler, bugün iki dostunuz vardır. Birisi kalbi, mabetleri bizimle beraber olan, müslüman dünyası, birisi zalimleri yakasından sürükleyecek hak sahibi büyük milletleridir”*²³³.

Bu mitingden sonraki yıllarda Halide Edip, Anadolu'ya gizlice silah kaçırma işinde görev alır. Ve 1920 itibarıyla kocasıyla birlikte Anadolu'ya geçerek, millî mücadeleye katılır. Ayrıca Halide Edip, M. Kemal'den kendisine bir görev vermesini istemiştir. M. Kemal'de, onu batı cephesine birinci şubeye onbaşı rütbesiyle atamıştır. Halide Edip, sadece burada değil, Anadolu'nun birçok yerinde görev almıştır. Bu görevleri layıkıyla yerine getirirken, bir yandan da işgallerin haksızlığının ispatı ve protestosu için çeşitli yerde yazmıştır. Ayrıca Tedkik-i Mezâlim Komisyonunun raporlarının hazırlanmasında görev almıştır. M. Kemal ile aralarındaki siyasi ihtilâflardan dolayı Türkiye'den ayrılmış, yurda geri dönüşü ise 1939 yılında olmuştur. 1940'ta İstanbul Üniversitesinde İngiliz Dili ve Edebiyatı Kürsüsünü kurmuş, 1950'e kadar bu görevde kalmıştır. 1950'de Demokratik Parti'den Bağımsız Milletvekili olarak seçilmiş, bu görevi 1954 yılına kadar yapmıştır. Eşinin vefatından sonra, bazı siyasi ve fikri ayrılıklardan dolayı siyaseti bırakmıştır²³⁴. Halide Edip, 9 Ocak 1964'teki vefatından önce: Türk halkının çektiği acıları, Türk kadının psikolojik devinimlerini, toplum içerisindeki yerini ve bu zorlu günleri konu alan; *Yeni Turan*, *Ateşten Gömlek*, *Dağa Çıkan Kurt*, *Sinekli Bakkal* ve *Vurun Kahpeye* adlı romanları, Anadolu insanının yüreğine dokunan bir ruhla kaleme alınmıştır. Türk halkının duygularına tercüman olan bu eserler, başka dillere tercüme edilmiştir²³⁵.

²³² İnci ENGİNÜN, “Halide Edip ADIVAR”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, ss.376-377.

²³³ Leyla KAPLAN, *Cemiyetlerde ve Siyasî Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, ATAM, Ankara 1998, ss.76-77.

²³⁴ Uyaniker, a.g.e., ss.87-92.

²³⁵ Enginün, a.g.m., s.376.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Gördesli Makbûle

Gördesli Makbule, Abdullah Efendi'nin kızı'dır. 1921 yılında Halil Efe ile evlenir ve onunla birlikte çete savaşlarına katılır. Yakın çevresinden İbrahim Ethem Akıncı'nın ifadesine göre: "Siyah pantolon ve ceket giyer, ayağında daima çizme ve başında da siyah başlık bulunur. Ve yüzü daima örtülü olup, yalnız gözleri meydandadır. Kısa bir Japon filintası taşır. Ve düşmandan iğtinâm olunmuş, güzel doru bir ata biner ve daima müfrezenin dümdârı olarak kalırdı". Bir ileri harekât esnasında 4 yaralı neferin yanında refakatçi iken, çatışmadan kaçan çeteleri kınar. Ve onlara cesaret vermek için silahını alır. Onların önünde düşmana karşı atılır. Ama bu esnada alınından vurularak şehit düşer. Bu harekât'tan cesaret alan çetenin diğer üyeleri ise düşmanı püskürtür²³⁶.

Kılavuz Hatice

Pozantıda 8 Mayıs 1920 tarihinde milis kuvvetler tarafından kısaca alınan Fransız kuvvetleri, ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Oradan geçen bir kadından yardım istemişler ve kadında onlara yardım etmeyi kabul etmiştir. Gecenin karanlığında onları hiç bilmedikleri yerlerden geçirmiş ve daha sonra da ortadan kaybolmuştur. Gün ağardığında Karaboğazı denilen yerde aldatıldıklarını anlayan Fransız kuvvetleri, Kılavuz Hatice'nin bir kuvvete liderlik ettiğini gördüler. Ve böylelikle bu ani saldırıya karşı hazırlıksız yakalanan Fransız kuvvetleri esir edildi²³⁷.

Tayyar Rahime

Tayyar Rahime, Güney cephesinde Osmaniyede 9. Tümeinde gönüllü olarak bir müfrezenin komutanlığını üstlenmiştir. Müfreme 1 Temmuz 1920'de Fransız karargâhına doğru saldırıya geçer²³⁸. Bu çarpışmada 80 tüfenk ile 2 makineli tüfenk alınmıştır. Tayyar Rahime, şehit olan ve ateş altında kalan arkadaşlarını görünce ileriye doğru atılır. Bu yüzden ona Tayyâr (Uçan) Rahime lakabını vermişlerdir. Bu saldırı esnasında arkadaşlarının çekingenliğini gören Rahime, şu sözü söyler: "Ben kadın olduğum halde ayakta duruyorum da, siz erkek olduğunuz halde yerlerde sürünmekten ve saklanmaktan utanmıyor musunuz?" telkininde bulunmuş, sonrasında ise alınından vurularak şehit düşmüştür²³⁹.

²³⁶ Tansel, *a.g.e.*, s.52.

²³⁷ Mırsiroğlu, *a.g.e.*, ss.119-120

²³⁸ Kurnaz, *a.g.e.*, s.122.

²³⁹ Tansel, *a.g.e.*, s.43.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Şerife Bacı

Kastamonu'ya ulaştırılması gereken savaş malzemeleri,1921 yılının kasım ayında İnebolu'ya gelmiştir. Bu malzemelerin sevki için cephede savaşacak kuvvette olmayan, köyde kalan yaşlılar, sakatlar ve kadınlar menzil komutanlığının haberi üzerine kağnılarla yola çıkmışlardır. Bu cephane kollarına kadınlar iştirak etmekteydiler. Bu kadınlardan en fedakârı da Şerife Bacı idi. Şerife Bacı, kağnısına yüklediği mermiler ıslanmasın diye hasta olan evladının üzerindeki battaniyeyi mermilerin üzerine örtmüştür. Havanın soğuk olmasına aldırmış etmeden o halde Kastamonu valiliğinin önünü gelmiştir. Sabah erken saatlerde onu arabanın üzerine abanmış ve hareketsiz halde görenler, kısa bir şaşkınlıktan sonra onun donarak ölmüş olduğunun farkına vardılar. Şerife Bacı, mermiler ıslanmasın ve oğlu donmasın diye kendini bu vatana feda etmiştir²⁴⁰.

Nezahet Baysel (Türk Jan Dark)

Nezahet Hanım'ın yaşam öyküsü, Çanakkale yıllarına dayanır. Annesi Hadiye Hanım erken yaşta vefat ettiği için, Babası Albay Hafız Bey ile birlikte 9 yaşında cepheden cepheye intikal etmiştir. Küçük yaşlarda olmasına rağmen, babasının da yer aldığı 70. Alay yenilgiye uğrayınca, bazı askerler kaçmaya çalışmış o da askerlere: “Ben babamın yanına ölmeye gidiyorum, siz nereye gidiyorsunuz?” diyerek vatanperverliğini ve cesaretini göstermiştir. 10-12 yaşlarında Küçük Nezahet'e “onbaşı” rütbesi verilmiş ve Nezahet bundan sonra tam bir asker olarak, askeri kıyafetlerle dolaşmaya başlamıştır. Bu arada Çerkez Ethem ile tanışmıştır. M.Kemalve İsmet İnönü'nünde dikkatini çeken Küçük Nezahet, bu mücadelenin sembolü haline gelir ve herkesin sempatisini kazanır. Ve çocuk denilebilecek yaşta, 100'ün üzerinde düşman öldürmüştür. Türklerin Jan Dark'ı olarak ünlenen Nezahet'e İstiklal madalyası verilmiştir. 1986 yılında ona Şükran Plaket'ide arz edilmiştir. 1992 yılında ise hayata gözlerini yummuştur²⁴¹.

Burada adını zikredemediğimiz daha birçok kahraman ve vefakâr Anadolu kadınının sadece isimlerini anabiliyoruz: Münevver Saime, Asker Saime, Halime Çavuş(Kocabıyık), Ayşe Hanım, Antepli Yirik Fatma, Tarsuslu Kara Fatma, Binbaşı Emire Ayşe, Ayşe Çavuş, Hatice Hatun, Nazife Hatun... Bunlardan sadece bazılarıdır.

²⁴⁰<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/kitap/25032013.jpg> (Yeniçağ, 25 Mart – 8 Nisan 2013) erişim tarihi:23.01.2017, saat: 22:12.

²⁴¹Uyanıker, a.g.e., ss.80-83.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Millî Mücadelenin Maraşlı Kadınları Senem Ayşe (Gençay) - (1879-1954):

Senem Ayşe, Adıyaman'ın Sıvanlı nahiyesine bağlı Körtenli köyünde 1295 (1879) yılında dünyaya gelmiştir. Babası Haveydi aşiretinin Şeyhi Yusuf Ağa ve Annesi Senem Hanım'dır. Ve birde güreşçi olduğu ifade edilen kardeşi Senem Hasan vardır²⁴². Senem Ayşe'nin, 7 yaşında iken ailesiyle birlikte Maraş'a göç ettiğinden ve Duraklı Mahallesine yerleştiklerinden bahsedilmektedir. Senem Ayşe, onlarla birlikte gelen Amcaoğlu Ramazan ile evlenir. Daha çiçeği burnunda taze bir gelin iken, kocası harp sırasında şehadete erişir. Kocasını Ramazan'dan ona kalan tek hatıra oğlu Ökkeş'tir²⁴³. Kocasının şehadet haberi üzerine onun yanı başına gider. Ona ait bazı eşyaları, silah ve mermileri kuşanır. Ve şu vecizeli sözü söyler: "Senin ve şehit yoldaşlarının intikamını almadan evime girmek bana haram olsun" diyerek intikam yemini etmiştir. Bunun üzerine kendi aşiretinden bir çete grubu oluşturur veevinin kanını yerde bırakmaz²⁴⁴. Tabii ki Senem Ayşe'nin mücadelesi burada bitmez ve Maraş'ın istiklâli için mücadeleye devam eder. Cephane desteği için Kılıç Ali Bey ile görüşür. Ve aralarında şu konuşma geçer: "—Yahu kadın! Savaş erkeklerin işi sen git evinde otur, der. —Senem Ayşe ise; Beyim evde oturacak vakit değildir, dese de —Kılıç Ali Bey; Hem sen silah kullanmayı bilmezsin deyince, silahını çekip ona doğrultarak; —Son bir mermim kaldı, onu da sana sıkarım, cevabını verir". Bunun üzerine Senem Ayşe'nin isteği yerine getirilir²⁴⁵.

Senem Ayşe, kendi evinin yakınında bulunan bir ermeni evinin, cephane deposu olarak kullanıldığının farkına varınca, kendi evine gaz dökerek yakıp diğer evin havaya uçurulmasına neden olmuştur. Ayrıca Kümbet Mezarlığı olarak bilinen yerin batısında Hemhane kilisesinden Ermeni çeteler ve Fransız askerleri Maraş'ı top atışına ve makineli tüfenkle de yaylım ateşine tutuyorlardı. Senem Ayşe bunlara dur demek için harekâta geçti. Ve kiliseyi zorlu bir mücadele sonunda ele geçirdi²⁴⁶. Birçok Ermeni ve Fransız askerini öldüren bu kahraman kadına bunu nasıl başardığını sorduklarında ise şu cevabı verir: "Vatanın kurtuluşu, Allah'ın rızası ve Türk kadınının namusu için savaşımdır". Diyerek bütün ululuğunu sergilemiş ve

²⁴² *Kahramanmaraş Kültürü (Tarih, Coğrafya, Edebiyat, Sanat)*, (Edt. İlyas Gökhan, Mesut Akben, Kemalettin Koç), Kahramanmaraş 2012, s.114.

²⁴³ Yalçın ÖZALP, *Gazilerin Dilinden Millî Mücadelemiz*, Ofset Yay., Ankara 1986, s.70.

²⁴⁴ Serdar YAKAR, *Millî Mücadele Kahramanlarımız*, Has Ofset Yay., Kahramanmaraş 2015, s.77.

²⁴⁵ Serdar YAKAR, *Maraş Millî Mücadelesinde Önden Gidenler*, Uke Kitaplığı, Kahramanmaraş 2014, ss.117-118.

²⁴⁶ *Kahramanmaraş Dergisi*, 65. Yıl Özel Sayısı, S.2, s.21, Kahramanmaraş 1985.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ispatlamıştır. 8 Şubat 1954 günü ise Duraklı mahallesindeki evinde vefat etmiştir²⁴⁷.

Bitlis Defterdârı'nın Hanımı

Maraş, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesinin 7. Maddesi gereğince işgale uğrar. 22 Şubat 1919'da Maraş'a giren İngilizler Musul'un ehemmiyetinin farkına vardıktan sonra, Maraş'ı 15 Eylül 1919 tarihinde imzalanan Suriye antlaşmasıyla Fransızlara bırakır²⁴⁸. Ekim 1919'da Fransızlara ve Ermeni lejyonlarına bırakılan Maraş, yeni bir işgale uğrar. Fransızlar'ın 315. Piyade Tümeni Kumandanı General Querette Antep'e gelerek Doğu Bölgesi Kumandanlığı (Maraş, Antep ve Urfa)'nı üstlenir²⁴⁹. 13 Aralık 1919'da Maraş'a gelen General Querette, Ulu Camii'nin kapısına beyanamesini asar ve göreve başladığını ilan eder. İlanda şu ifadelere yer verir: “*Osmanlı ülkesindeki kanunlara uyacağız ve hürmet ettireceğiz.*” vaadinde bulunur. Maraş'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesi ve hemen işgalden sonra Maraşlılarla birlikte yaşayan ve millet-i sadıka ilan edilen Ermenilerin, Fransızlarla birlikte hareket ederek tecavüzlere ve taşkınlıklara başlaması üzerine, halk kuvayımilliyeye anlayışı ile mahalle örgütlenmesine başlamıştır²⁵⁰.

Bitlis Defterdârı'nın Hanımı, Maraş'ın Kayabaşı mahallesinde meydana gelen harp esnasındaki Ermenilerin taşkınlık ve tecavüzlerine daha fazla dayanamayarak, evindeki mazgaldan meydana bulunan düşmana karşı gözünü kırpmadan ateş açar. Ve 8 tane düşmanı öldürür. Akşam'a kadar süren bu harptan sonra Bitlis Defterdârı'nın Hanımı asker kıyafetlerini giyerek, İslam Mücahidlerine katılır²⁵¹. Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyetinin Reisi Melek Reşid, Mes'ül Kâtibi Şefika Kemal imzalarıyla Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyyesi Riyâsetine 2 Şubat 1920 tarihli yazısıyla Maraş'taki işgal ve zulümler kınanmış, yurtiçinde ve yurtdışında protestolar, mitingler düzenlenmiştir²⁵². M. Kemal'in, Müslümanların kanının akıtılmasının ve birçok kadına tecavüz edilmesinin Bitlis Defterdârı'nın Hanımını galeyana getirdiğini, onunda bu vesileyle harp ettiği bahseder. Ve ondan övgüyle söz ettiği bilinmektedir²⁵³. Ali Fuad Cebesoy'da

²⁴⁷ Yakar, *a.g.e.*, s.119.

²⁴⁸ Uyanıker, *a.g.e.*, s.76.

²⁴⁹ Yaşar AKBİYİK, *Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, ATAM, Ankara 1999, s.149.

²⁵⁰ *Kahramanmaraş Dergisi*, a.g.d., s.21.

²⁵¹ İsmail ÖZÇELİK, *Millî Mücadele'de Anadolu Basınında Güney Cephesi (Adana, Antep, Maraş, Urfa) 1919-1921*, ATAM, Ankara 2005, s.225.

²⁵² Tansel, *a.g.e.*, s.40.

²⁵³ Uyanıker, *a.g.e.*, s.77.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

hatıratında ondan övgüyle bahsetmektedir. Bazı kilise, mektep ve cephanenin ele geçirilmesinde erkekler kadar, kadınlara liderlik eden bir eda ile onun da katkısı olduğundan bahsedilmektedir²⁵⁴.

Hürü Ana – (1871-1953)

Hürü Ana, nüfustaki bilinen adıyla “Huri” 1871 yılında Maraş'ta dünyaya gelmiştir. Baba adı Kalender ve Anne adı ise Selver'dir. 1904'te Halil Bey ile evliliklerinden Ökkeş adında bir çocukları dünyaya gelir. O dönemlerdeki ikamet ettiği mahalle Kuvtul (Kurtuluş) mahallesiydi. Mahallenin sakinlerinin birçoğu Ermeni'ydi. İşgal güçlerinin gelmesiyle cesaret bulan Ermeniler, “Kahrolsun Türkler” diye haykırıyor ve tehditler savuruyorlardı. Hürü Ana ise bu pervasızlıklara daha fazla dayanamaz ve komşusu olan ermenin damına çıkarak şöyle der: “Bir oğlum var, onu vatana adadım. Ulan Ökkeş, ya şehit olacaksın ya gazi..” der. Harp başladığı esnada ise 16 yaşındaki oğlunun boynuna hamayılını takar ve şöyle dua eder: “Yarabbi! Bir tek evladım var. Onu da sana emanet ediyorum. Meleklerinle onu koru!” diyerek oğlunu mücadeleye yollar. Soyadı kanunundan sonra “Şeker” soyadını alan Hürü Ana 5 Ağustos 1953 tarihinde vefat eder²⁵⁵.

SONUÇ

MillîMücadelede dönemde kadın kahramanlardan bahsederken, sadece Maraş'taki kadın kahramanlardan bahsetmemiz, resmin bütününe görmemizi engeller. Bu yüzden millî mücadeleye ivme kazandıran kişilere de yer vermeye çalıştım. Sykes-Picot Anlaşması bir paylaşımına, Sevr ve Mondros gibi antlaşmalar ise bir tutsaklığa neden olmuştu. Türk milleti bu sebeple esaretten kurtulmak için dört bir yandan genci, yaşlısı, çocuğu ve kadınıyla bu mücadeleye destek veriyordu. Nene Hatun misali 3 aylık bebeğini kundakta bırakıyor, Kara Fatma misali evlatlarını, hayatını bu vatana adıyordu. Şerife Bacı gibi savaşın kaderini değiştirecek mermileri korumak pahasına, canından oluyordu. Ve daha birçok kahramanlık örneği sergileyen bu Kahraman Anadolu Kadınları, tarihin kara bahtını değiştiriyordu. Maraş Millî Mücadelesinde de benzer vakaların gerçekleştiği zeminler oluyordu. Ermenilerin ve Fransızların zulmüne, saldırılarına maruz kalan Maraşlı kadınlar, Sütçü İmamın bu esarete son veren özgürlük kurşunu ile harekete geçiyordu. Elinden ne geliyorsa onu yapıyordu. Senem Ayşe misali, Bitlis Defterdarının Hanımı gibi bi'l-fil asker kıyafetiyle, silahlarıyla düşmanla cenk ederken, Hürü Ana gibi evladını vatana adayıp, intikam yeminleri

²⁵⁴ Tansel, *a.g.e.*, s.41.

²⁵⁵ Yakar, *Önden Gidenler*, *a.g.e.*, ss.168-169.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ediyordu. Bugün sahip olduğumuz bu refahın onların çilelerinden, fedakârlıklarından geçtiği unutulmamalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKBIYIK, Yaşar, *Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, ATAM, Ankara 1999.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, *Millî Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, ATAM, Ankara 1996.
- ÇAVDAR, Döndü, “Millî Mücadele’de Kahraman Türk Kadınları”, TÜRKTOB, S.16, Konya, Ekim-Aralık 2015, ss.62-65.
- ENGİNÜN, İnci, “Halide Edip ADIVAR”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, ss.376-377.
- <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/kitap/25032013.jpg> (Yeniçağ, 25 Mart – 8 Nisan 2013) erişim tarihi:21.01.2017, saat: 13:16.
- Kahramanmaraş Dergisi*, 65.Yıl Özel Sayısı, S.2, s.21, Kahramanmaraş 1985.
- Kahramanmaraş Kültürü (Tarih, Coğrafya, Edebiyat, Sanat)*, (Edt. İlyas Gökhan, Mesut Akben, Kemalettin Koç), Kahramanmaraş 2012.
- KAPLAN, Leyla, *Cemiyetlerde ve Siyasî Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, ATAM, Ankara 1998.
- KURNAZ, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- MİSİROĞLU, Aynur, *Kuva-ı Milliye’nin Kadın Kahramanları*, Sebül Yay., İstanbul 1994.
- ÖZALP, Yalçın, *Gazilerin Dilinden Millî Mücadelemiz*, Ofset Yay., Ankara 1986.
- ÖZÇELİK, İsmail, *Millî Mücadele’de Anadolu Basımında Güney Cephesi (Adana, Antep, Maraş, Urfa) 1919-1921*, ATAM, Ankara 2005.
- TANSEL, F. Abdullah, *İstiklâl Harbinde Mücâhit Kadınlarımız*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., S.21, Ankara 1991.
- UYANIKER, Ferhat, *Millî Mücadele’de Türk Kadını*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009.
- YAKAR, Serdar, *Maraş Millî Mücadelesinde Önden Gidenler*, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş 2014.
- _____, Serdar, *Millî Mücadele Kahramanlarımız*, Has Ofset Yay.,Kahramanmaraş 2015.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİ'NİN SEMBOL ESERİ:
UZUNOLUK HAMAMI

Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI²⁵⁶

Özet:

Uzunoluk Hamamı, Maraş Millî Mücadelesi açısından önemli bir özelliğe sahip olup istiklâlin ilk meşalesi bu hamamın önünde yakılmıştır. Zira burası, hamamdan çıkan Türk kadınlarına musallat olan düşmana, Sütçü İmam tarafından ilk kurşunun atıldığı yerdir. Burada düşmana sıkılan kurşun ile Türk milletinin işgalcilere ve Ermenilere, yaptıklarının yanlarına kalmayacağı ve başörtüsüne uzanan ellerin de kırılacağı gösterilmiştir. Maalesef büyük bir tarihi olaya şahitlik eden ve Türk hamam mimarisinin önemli eserlerinden birisi olan Uzunoluk Hamamı, bilinçsiz bir şekilde 1975 yılında sahibi tarafından yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Daha sonra Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından 2008 yılında yeniden inşa ettirilerek müze olarak ziyarete açılmıştır.

Kaynaklardaki bilgilere göre doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen yapı; üç eyvanlı ve iki hücreli hamamlar grubuna girer. Hamam, aynı eksenler üzerinde sıralanan rüzgârlık, soyunmalık, ılıklik, sıcaklık ve sıcak su deposu ile külhandan oluşur. Yapının Türk hamam mimarisinin özgün örneklerinden birisi olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Maraş, Uzunoluk Hamamı, Sütçü İmam, Millî Mücadele

Abstract :

Uzunoluk Bath has an important feature in terms of the National Struggle of Maraş and the first flambeau of independence was burnt in front of this bath. Because this is the place where the first bullet was shot by Sütçü İmam to enemy who in fested Turkish women leaving the bath. Here, with the bullet fired at the enemy, the Turkish nation showed to the invaders and Armenians that they wouldn't be left with ones they did and the hand sextending to the head scarf would be broken. Unfortunately Uzunoluk Bath, one of the most important works of Turkish hammam architecture witnessed a great history, was destroyed unconsciously by the owner in 1975. Later, it was rebuilt by the Kahramanmaraş Metropolitan Manucipality in 2008 and opened as a museum.

According to their formation in the source, the structure placed in the east-west direction enters in to the group of three-ivaned and two-cabinet baths. The bath consists of a wind breaker, a

²⁵⁶Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
mehmetozkarci@gmail.com

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bathrobe, a warm water cabin, a hot water cabin, a hot water reservoir and a furnace which are lined up in the same axis. It is understood that the construction is one of the original examples of Turkish bath architecture.

KeyWords: Maraş, Uzunoluk Bath, Sütçü İmam, National Struggle

Giriş :

Fevzi Paşa Mahallesi, Uzunoluk Caddesi'nde bulunan yapı, 1975 yılında sahibi tarafından yerine apartman yaptırmak amacıyla yıktırılmıştır. Maalesef büyük bir tarihi olaya şahitlik eden ve Türk hamam mimarisinin önemli eserlerinden birisi olan Uzunoluk Hamamı bilinçsiz bir şekilde ortadan kaldırılmıştır. Hamam böyle bir özelliğe sahip olduğu için Belediye tarafından inşaat ruhsatı verilmeyerek uzun süre harabe bir şekilde kalmış ve daha sonra yapının arsası Belediye tarafından istimlak edilerek park şeklinde düzenlenmiştir. Tarihi kimliğe sahip olan hamam, nihayetinde Kahramanmaraş Belediyesi tarafından 15.11. 2007 tarihinde ihale kararı alınarak 325 m². üzerine yeniden inşa ettirilmiş ve 2008 yılında tamamlanmıştır. Uzunoluk Hamamı, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından 2013 yılında da *Dijital Kurtuluş Müzesi* şeklinde düzenlenerek ziyarete açılmıştır.

Uzunoluk Hamamı, Maraş Milli Mücadelesi açısından önemli bir özelliğe sahip olup istiklâlin ilk meşalesi bu hamamın önünde yakılmıştır. Zira burası, hamamdan çıkan Türk kadınlarına musallat olan düşmana, Sütçü İmam tarafından ilk kurşunun atıldığı yerdir. 31 Ekim 1919 günü Ermeniler, Fransız askerleriyle birlikte şehri dolaşırken önlerine gelen Türklere ve devletimize hakaretler ederek saldırılarda bulunuyorlardı. Bütün bu haberler şehre yayıldı. Fransız askerleri, hürriyetine bağlı, şeref ve namusuna son derece düşkün, bu uğurda ölümü hiçe sayan Maraş halkını henüz tanımıyor, her yaptıklarının yanlarına kalacağını sanıyorlardı. İkinci üzeri bir grup Fransız askeri ile yerli işbirlikçi Ermeniler, kışlarına dönüyorlardı. O sırada Uzunoluk Hamamı'ndan çıkıp evlerine gitmekte olan kadınları gören işgalcilerden biri onlara yaklaşarak; *"Burası artık Türklerin değildir. Fransız memleketinde böyle gezilmez"* dedi. Bu sözlere önem vermeyen kadınlara güçlerini göstermek isteyen Fransız askerler sataşmaya başladılar. Kadınlardan biri olayın etkisiyle bayılınca diğer kadınlar da feryada başladılar. Hamamın karşısında Kel Hacı'nın kahvesinde bulunan Maraşlılar olay yerine gelerek Ermenileri uyardılar, fakat bunları dinleyen olmadı. Bunun üzerine Çakmakçı Said ve Gaffar Kabuloğlu Osman, hanımları işgalcilerin elinden almak isterken dipçik ve kurşunla ağır yaralandılar. Bu sırada yan tarafta küçük bir dükkânda süt satan ve olayları soğukkanlılıkla seyreden Sütçü Hacı İmam, tabancasını alarak olay yerine geldi.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Silahını, kadınlara sataşan ve Çakmakçı Said'i yaralayan Ermeni'nin üzerine doğrultarak ateşleyerek Ermeni yere düştü diğerleri ise kaçtılar. Maraş'ta düşmana sıkılan bu ilk kurşun ile Türk milletinin işgalcilere ve Ermenilere, yaptıklarının yanlarına kalmayacağı ve başörtüsüne uzanan ellerin de kırılacağı gösterildi. Bu olayda yaralanan Çakmakçı Said şehit oldu, Ermeni ise öldü. Ölen Ermeni için 1 Kasım 1919 tarihinde kalabalık bir cenaze töreni düzenlendi. Fransızlar da misilleme hareketlerine girişerek Sütçü İmam'ın dayısının oğlu Tiyeklioğlu Kadir'i hunharca öldürerek şehit ettiler²⁵⁷. Böylece Maraş'ta Millî Mücadele'nin ilk kurşunu Uzunoluk Hamamı'nın önünde atılarak, şehrimiz kısa zamanda düşmandan temizlendi. Maraşlı 12 Şubat 1920 tarihinde yöresel ifadeyle "Çete Bayramı" nı yaparak bu büyük zaferi coşku ile kutlamıştır.

Mimari :

Sahibi tarafından 1975 yılında yıktırılan Uzunoluk Hamamı'nın mimari özelliği hakkında kaynaklardan bilgi sahibi olmaktayız²⁵⁸. 1276 H./ 1859 M. tarihli arşiv belgesinde, hamamın harap olduğu belirtilmektedir²⁵⁹. Yapının bu tarihten sonra tamir edilerek, tekrar hizmete açıldığı anlaşılmaktadır. Kaynaklardaki bilgilere göre hamamın cümle giriş kapısı üzerinde okunamayan bir kitabesinin olduğu ve hamam yıkılınca bu kitabenin de kaybolduğu belirtilmektedir. Hamamın muhtemelen XVII. yüzyılda inşâ edildiği sanılmaktadır.

Kaynaklardaki bilgilere göre doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen yapı; üç eyvanlı ve iki hücreli hamamlar grubuna girer. Hamam, aynı eksenler üzerinde sıralanan rüzgârlık, soyunmalık, ılıklik, sıcaklık ve sıcak su deposu ile külhandan oluşur. Hamamın inşasında kireç harçlı moloz taş; şadırvan, soyunma ve oturma sekileri ile zeminden mermer malzemenin kullanıldığı ve iç mekândaki hacimlere geçişi sağlayan kapı açıklıklarının da sivri kemerli olduğu anlaşılmaktadır.

Güney cephede açılan kapıdan yaklaşık 2.00 x 5.20 m. ölçülerinde olan ve beşik tonozla kapatılan *rüzgârlık* kısmına, buradan da soyunmalık bölümüne girilir.

²⁵⁷<http://www.kmaraskutup.gov.tr/TR,103422/sutcu-imam-olayi.html>.

²⁵⁸H. Kemâl Şişmanoğlu, *Kahramanmaraş Profan Mimarisi*, İ.Ü.E.F., Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1973, s. 24-25; Abdurrahman Şahin, "Kahramanmaraş'ta Osmanlı Dönemi Profan Mimarisi", *Sütçü İmam Dergisi*, Sayı: 2 (1989), s. 42; Veli Soğanlı, "Buharlaştırılan Uzunoluk Hamamı", *Kentvizyon Dergisi*, Sayı: 8 (2011), s. 25.

²⁵⁹ Ayhan Doğan, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Maraş*, Selçuk Üniversitesi., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1999, s. 241.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Soyunmalık bölümüne, güney duvarında açılan kapıdan girilir. Bu mekân 5.00 x 5.00 m. ölçülerinde olup, köşelerden pandantiflerle geçilen kubbeyle kapatılmıştır. Kubbe, iç mekânın duvarlarında kurulan 0.50 m. derinliğinde dört sivri kemerin üzerine oturmaktadır. Kubbe fenerinin altında kesme taştan yapılan 1.00 m. yüksekliğinde sekizgen planlı şadırvanın yer alır. Duvarların kenarlarına, kapı girişleri hariç, boydan boya taştın soyunma sekileri yapılmıştır.

Soyunmalığın batı tarafında iki mekân bulunmakta ve birer kapıyla soyunmalığa açılmaktadır. Kuzey köşede yer alan yaklaşık 2.60 x 3.20 m. boyutlarındaki hacim özel müşterilere ayrılan soyunma odası şeklinde tanzim edilmiş ve batı duvarında dışa açılan penceresi bulunmaktadır. Güney tarafa yerleştirilen yaklaşık 2.60 x 5.20 m. ölçülerindeki hacim ise peştamal odası olarak düzenlenmiştir. Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen ılıklik, yaklaşık 2.20 x 9.00 m. ölçülerinde üç bölümlü bir mekândır. Ortada iki sivri kemerle sınırlandırılarak oluşturulan kare plânlı hacim, pandantiflerle geçilen kubbeyle kapatılmıştır. Orta bölümün kuzey ve güney yanlarındaki eyvan görünümlü bölümler beşik tonozlarla kapatılmıştır. Bu bölümün güney köşesi traşlık ve helâ olarak düzenlenmiştir. İç mekânın aydınlığı, örtü sisteminde açılan ışık gözleriyle sağlanmıştır. Ilıklığın doğu duvarına yerleştirilen kapıdan sıcaklık bölümün geçilmektedir. İçten yaklaşık 6.50 x 9.00 m. ölçülerinde olan sıcaklık kısmı; kubbeli merkezî bir mekân etrafında aksiyal olarak tertiplenmiş üç eyvan ile iki köşe halvetinden oluşur. Sıcaklığı, ılıklik mahallinden ayıran duvarın sıcaklık tarafındaki cephesi 0.20 m. genişliğinde sağır sivri kemerle derinleştirilmiştir. Yarım çapraz tonozlu eyvanlar sivri kemerlerle, pandantifli birer kubbeyle kapatılan köşe halvetleri ise sivri kemerli birer kapıyla orta mekâna açılırlar. Merkezî mekân, dört sivri kemerin üzerine oturan pandantifli kubbeyle örtülmüştür. Eyvan ve halvetlerde duvar kenarlarına yıkanma sekileri yapılmıştır. Sıcaklığın ortasında ise üzerinde küçük havuz olan göbek taşı yer alır. Bu bölümün aydınlığı, örtü sistemlerinde açılan çok sayıda ışık gözleriyle sağlanmıştır. Doğu taraftaki eyvanın doğu duvarında sıcak su deposuna açılan bir küçük pencere bulunmaktadır. Sıcaklık kısmının doğu tarafına, kuzey-güney yönünde boydan boya uzanan 2.00 x 9.00 m. ölçülerinde ve sivri beşik tonozla kapatılan sıcak su deposu yerleştirilmiştir. Su deposunun doğu tarafında ise ahşap kirişlemeli toprak dam ile kapatılan külhan kısmı yer alır.Yapı oldukça sade inşâ edilmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Uzunoluk Hamamı 1975 yılında yıkılınca, 2008 yılında Kahramanmaraş Belediyesi tarafından yeniden yapılmıştır. Fakat bugün mevcut olan hamamın orijinal plân tasarımına göre inşâ edilmediği anlaşılmaktadır. Yıkılan yapı

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kaynaklardaki bilgilere göre, üç eyvanlı ve iki hücreli şemaya sahipken, mevcut hamam dört eyvanlı ve dört hücreli plân şeklinde inşa edilmiştir. Ayrıca mekânların örtü sistemleri ile hacimlerin tasarımı da yıkılan hamamın orijinal dokusu ile örtüşmemektedir. Sonuç olarak, mevcut hamamın hiçbir mimari özelliği yoktur.

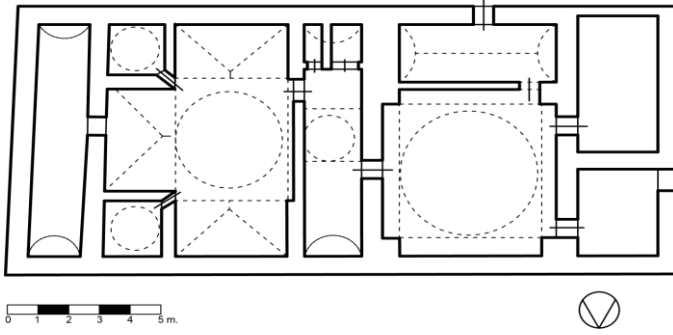
Uzunoluk Hamamı, Türk hamam mimarisinin genel özelliklerini bünyesinde taşımaktadır. Yapı, üç eyvanlı ve iki hücreli hamamlar grubuna girer. Aynı şekilde Elbistan Selçuk (Saray) Hamamı da (1239 yılı civarı), üç eyvanlı ve iki hücreli plân şemasına göre tasarlanmıştır²⁶⁰. Fakat Uzunoluk Hamamı'nda, Türk hamam mimarisinde göremediğimiz bazı özelliklerle de karşılaşmaktayız; soyunmalık bölümünün önüne eklenen *rüzgârlık* kısmı bu yöreye mahsus bir özellik olup, Kahramanmaraş gibi sert rüzgârlara açık bir merkezde akılcı bir çözüm olmuştur.

KAYNAKÇA :

- DOĞAN, Ayhan, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Maraş*, Selçuk Üniversitesi., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1999.
- ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007
- SOĞANCI, Veli, "Buharlaştırılan Uzunoluk Hamamı", *Kentvizyon Dergisi*, Sayı: 8 (2011), s. 24-25.
- ŞAHİN, Abdurrahman, "Kahramanmaraş'ta Osmanlı Dönemi Profan Mimarisi", *Sütçü İmam Dergisi*, Sayı: 2 (1989), s. 41-44.
- ŞİMANOĞLU, H.Kemâl, *Kahramanmaraş Profon Mimarisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1973.
- <http://www.kmaraskutup.gov.tr/TR.103422/sutcu-imam-olayi.html>.

²⁶⁰Mehmet Özkarcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 1037.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Çizim 1: Uzunluk Hamamı plânı (V. Soğancı'dan işlenerek).

Fotoğraf 1: Uzunluk Hamamı önünde Sütçü İmam olayını anlatan resim.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Fotoğraf 2: Uzunoluk Hamamı ve Kel Hacı'nın
kahvesi(Anonim).

Fotoğraf 3: Uzunoluk Hamamı'nın yanındaki Kel Hacı'nın
kahvesi (Anonim).

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Fotoğraf 4: Uzunluk Hamamı yıkıldıktan sonra yerine yapılan park (Anonim).

Fotoğraf 5: Uzunluk Hamamı, güneydoğu taraftan görünüş (2017).

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Fotoğraf 6: Uzunoluk Hamamı, güney cephe (2017).

Fotoğraf 7: Uzunoluk Hamamı, soyunmalık kısmı (2017).

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Fotoğraf 8: Uzunluk Hamamı, ılıklik kısmı (2017).

Fotoğraf 9: Uzunluk Hamamı, sıcaklık kısmı (2017).

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Fotoğraf 10: Uzunluk Hamamı, sıcaklık kısmı (2017)

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

BİR EDEBİ ANLATIM FORMU OLARAK DESTAN VE
KAHRAMANMARAŞ KURTULUŞ DESTANLARI

Yrd. Doç. Dr. İbrahim ERŞAHİN
Okt. Arif ÖZGEN

Özet

Eski çağların olağanüstü kahramanlık olaylarını dile getiren büyük hacimli hikâye olan destan (epos) toplumların anlatım geleneğinin en kadim formlarından biridir. Bu köklü türün Türk edebiyatındaki serüveni dikkate alındığında epik destandan klasik dönem şiirlerine, âşık tarzı şiir geleneğinden modern Türk şiirine kadar uzanan bir akış içinde varlığını sürdürmeye devam ettiği görülmektedir.

Destanlar daha ziyade toplumsal, millî meselelerin işlendiği eserlerdir. Bunlar arasında yaklaşık bir asır önce gerçekleşen Türk millî mücadelesi de yerini alır. Bunun bir parçası olarak Maraş kurtuluş mücadelesi birçok destanda işlenmiştir. Söz konusu destanlar arasında bütün bir kitap hacminde olanları da bulunmakla birlikte çoğu çeşitli hacim ve biçimlerde müstakil şiirlerden oluşmaktadır.

Yaptığımız taramada 245 eser/şiir bulunduğunu tespit ettik. Bu sayı muhtemelen çok daha fazladır. Bu noktada ilk dikkat çeken isim Gülten Akın'dır. Akın, *Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı* adlı çalışmasıyla modern manzum destanı müstakil bir kitap hâlinde kaleme alan ilk şahsiyettir. Maraş'ın kurtuluş destanını metinleştiren diğer müstakil çalışmalar ise Nihat Yücel'in *Utku Türküleri (Maraş Destanı)*, İmran Kılıç'ın *Kahramanmaraş Destanı*, Oğuz Paköz'ün *Maraş Destanı*, Nevzat Kırkpınar'ın *Maraş Uzunoluk Destanı*'dir.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Maraş, destan, şiir.

EPIC AS A LITERARY EXPRESSION FORM AND INDEPENDENCE
EPICS OF KAHRAMANMARAŞ

Abstract

Epic (epos), which is a bulky story that tells extraordinary heroic events of ancient ages, is one of the most archaic forms of narrative tradition of societies. When this long established genre's adventure in Turkish literature is taken into account, it is seen that it maintains its existence in a flow that reaches from heroic epic to classical period poetry, and from ashik type of poetry tradition to modern Turkish poetry.

Epics are more of works that social, national issues are dealt with. Among those, Turkish war of independence, which happened almost a century ago, also takes its place. As a part of this, in the midst of those aforementioned epics, there are the ones most of them are consisted of single poems with various volume and types as well as there are some as a whole book volume. As a part of this, independence

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

fight of Maras has been processed in many epics. In the midst of those aforementioned epics, there are the ones most of them are consisted of single poems with various volume and types as well as there are some as a whole book volume.

In this research, it is identified that there are 245 works/poems. The actual number is probably much more. At this point, the first name that attracts attention is Gulten Akin. Akin is the first person that has written modern poetic epic in a single book with her work “Epic of Maras and Okkes”. The other separate works that have textualized independence epic of Maras are Nihat Yucel’s Utku Turkuleri/Victory Ballads (Epic of Maras), Imran Kilic’s Epic of Kahramanmaras, Oguz Pakoz’s Epic of Maras, Nevzat Kirkpınar’s Epic of Maras Uzunoluk.

Keywords: Turkish War of Independence, Maras, epic, poem

1. Destan

“... *destan, tarihî mücadelenin yapısını değil ruhunu verir.*”

Rahmankul Berdibayev

Destan (epos) anlatım geleneğinin en kadim formlarından biridir. Tarihsel süreçte birbirinden az-çok farklılaşmış eser çeşitlerinin adı olarak anılsa da büyük ölçüde “toplumsal” ve “millî” karakterli olduğunu biliyoruz.

1.1. Terim-Tanım

Destan kelimesi Batı dillerinde “epope” olarak geçer. Eski Yunan şairlerinin saz eşliğinde söyledikleri şiirlerden (epos) kaynaklanır. Türkçede kullanılan destan kelimesi Farsçadan (dâstân) geçmiştir. Destanı Yakutlar “olongo”, Kırgızlar “comak” olarak anar. Bazı boylarda “sab”, “irtegi” kelimelerinin kullanıldığı da görülür.

En eski edebiyat türlerindedir. Eski çağların olağanüstü kahramanlık olaylarını dile getirilen büyük hacimli manzum veya manzum-mensur hikâye olarak tanımlanabilir. Mitolojik, efsanevî, folklorik ve tarihî unsurlar içeren destan, hacmi ve üslubunun yüceliği ile daha iddiasız türler olan halk hikâyesi, balad ve Ortaçağ romanslarından ayrılır.

Oluşumu bakımından tabii-anonim ve ferdî-yazma olmak üzere iki tipinden söz edilebilir.

İslam öncesi Türk destanları, Türk tarihinin akışına uygun olarak Saka, Hun, Göktürk, Uygur olmak üzere dört daireye ayrılır. Alp Er Tunga ve Şu Destanı Saka; Oğuz Kağan Destanı Hun; Bozkurt ve Ergenekon Destanı Göktürk; Yaratılış ve Türeyiş Destanı Uygur dairesine mensuptur. Epos niteliğindeki Türk destanları iki ana

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

döneme göre İslam öncesi ve İslam sonrası şeklinde de tasnif edilebilir. Buna göre Şu, Alper Tunga, Oğuz Kağan, Ergenekon, Türeyiş ve Göç İslam öncesi; Saltuk Buğra Han, Manas, Battal Gazi, Danişmendname, Dede Korkut, Genç Osman, Köroğlu gibi destanları ise İslam sonrası Türk destanlarıdır. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra destanları millî-İslamî nitelikli ürünler haline gelmiştir. (Erşahin 2011: 105-106)

1.2. Tipleri-Çeşitleri

Destan denilince öncelikle yukarıda ifade edilen “epope” niteliğindeki destanlar akla gelir. Bununla beraber bu ancak “destan” türünün öncesini karşılar. Sonrasında başka biçim ve içeriğe sahip eserler de bu isimle anılmıştır. Bu sebeple kültür ve edebiyat tarihimizde “destan” adıyla anılan eserlerin sınıflandırmasına ihtiyaç vardır. Bu tür eserleri altı grupta toplayabiliriz.

a. İslam öncesi eposu

b. İslami dönem eposu

c. Halk Hikayesi vb. tipinde halk anlatmaları

d. Mesneviler (Divan Edb.) //Divan edebiyatında manzum ve genellikle hikâye karakterli eserler veya bu eserlerin alt bölümleri.

e. Halk Şairlerinin hacimli şiirleri: //Âşıkların küçük veya büyük yankısı olan çeşitli olayları hikâye ettiği ezgili halk şiiri türü. Tabii afet ve ölüm gibi acıklı olayları anlatanları yanında komik unsurların ağır bastığı örnekleri de vardır. Koşma şeklinde olup 7, 8 ve 11'li hece ölçüsüyle teşkil edilir. Öteki şiirlerden hacmiyle de ayrılır. 15-20 dörtlükten 115-120 dörtlüğe kadar destan örneklerine rastlanır. Özel ezgileri vardır. Aruzlu örnekleri de bulunur. Bu tür destanlar işledikleri konular bakımından tarihî-sosyal olayları anlatanlar, yergi yapanlar, tabii afetleri anlatanlar, öğüt verenler, mizahî destanlar olarak gruplandırılabilir. (Erşahin 2011: 106-107)

f. Modern edebiyatın destan şiirleri

2. Destan-Millî Kimlik İlişkisi

Özünde tarihî ve sosyal olayları anlatan destanlar, dünden bugüne varoluş mücadelesi vermiş toplum evlatlarına millet olma ve kalma bilinci aşıl原因, onları tarihsel serüven içinde kimlik ve kültür değerleriyle buluşturan/yüzleştiren edebî eserlerdir. Böylesi eserler “*millî kimliği temsil etmekle kalmaz, aynı zamanda halka milliyetçiliğin değerlerini aşılıyarak bu kimliğin üretilmesine katılır da*” (Jusdanis 2015: 89). Bu özellikleri itibarıyla destanlar, millî ve manevi kültür mirası olmakla birlikte kolektif şuuru yapılandıran bir nitelik de taşırlar.

En eski edebî türler arasında yer alan destanın Türk edebiyatındaki serüveni dikkate alındığında yukarıda da ifade

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ettiğimiz gibi epik destandan klasik dönem şiiirlerine, âşık tarzı şiiir geleneğinden modern Türk şiiirine kadar uzanan bir akış içinde varlığını sürdürmeye devam ettiği görülmektedir.

Bu bağlamda ilk akla gelenler uzak tarih düşünöldüğünde Oğuz Kağan Destanı (Oğuzname), Ergenekon Destanı gibi eserler, yakın tarih içinse özellikle yüz yıla yaklaşan mazisi ile “millî mücadele ve kurtuluş” üzerine söylenen/yazılan “Çanakkale Şehitlerine” (Mehmet Akif Ersoy), “Kuva-yı Milliye Destanı” (Nâzım Hikmet Ran), “Sakarya Türküsü” (Necip Fazıl Kısakürek), “Üç Şehitler Destanı” (Fazıl Hüsnü Dağlarca) gibi eserlerdir.

Destanlar, içinden çıktığı toplumun ruhunu ve millî değerlerini yansıtır. Bu durum sadece toplumsal kimlik düzleminde değil bireysel kimliklerin millî ve manevi mücadele öykülerinde de benzer bir etki oluşturur. Zira bireysel düzlemden yayılan böylesi öyküler aslında psiko-sosyolojik bir durum ihtiva eder ve kolektif bilinci yansıtabildiği ölçüde destanlaşır. Sözü ettiğimiz toplumsal-bireysel odaklı yaklaşımı ulusal-yerel ilişki eksenli de düşünebiliriz. Söz gelimi yerel/bölgesel bir mücadele öyküsünün ulusal bir yankıya dönüşerek destanlaşması, bu bağlamda değerlendirilebilir.

Maraş kurtuluş mücadelesi de bu türdendir.

3. Kahramanmaraş Kurtuluş Destanları

“Türk’ün Kurtuluş Savaşı

İlk örnektir dünyada

Bunun ilk destanıdır Maraş

İlk gazisi ilk kahramanı”

Oğuz Paköz

Zengin bir tarih ve arka plan kültüründen beslenen Kahramanmaraş’ın Millî Mücadele’deki etkin rolünü pek çok yazar ve şair edebî metin düzlemine taşımıştır. Bu sebeple hakkında şok sayıda eser verilmiştir. Bunlardan önemli bir gurubunu da “destan” olarak isimlendirebileceğimiz (zaten bir kısmı bu adı taşır) şiiirler oluşturur.

Söz konusu destanlar arasında bütün bir kitap hacminde olanları da bulunmakla birlikte çoğu çeşitli hacim ve biçimlerde müstakil şiiirlerden oluşmaktadır. Yine bu şiiirlerin şairlerinin bir bölümünü şöhretli isimler oluşurken, önemli bölümünün de mahalli şairler olduğunu söyleyebiliriz.

Biz bu bildiri için yaptığımız taramada kitap hacmindeki eserler de dâhil doğrudan konuyla ilgili 245 eser/şiiir bulunduğunu tespit ettik. Bu sayı muhtemelen çok daha fazladır. Bu eserlere bakarak söz konusu metinlerin halk şiiiri ve serbest şiiir olarak iki tip olduğunu söyleyebiliriz. Aynı şekilde şairler için halk şairleri ve entelektüel şairler olarak adlandıracağımız iki gruptan söz edebiliriz.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bu noktada ilk dikkat çeken isim Gülten Akın'dır. Akın, *Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı* adlı çalışmasıyla modern manzum destanı müstakil bir kitap hâlinde kaleme alan ilk şahsiyettir. Eser, "Adamın su gibi akanıdır Maraşlı" dizesiyle ünlü şiirle başlar. Destan tarihsel/takvimsel akışla yazılır ve toplamda 22 şiirden oluşur. "22 Şubat 1919" başlıklı şiir ile başlayan süreç Maraş'ın işgalden kurtulduğu tarih olan "12 Şubat 1920" başlıklı şiirle sonlanır.

Maraş'ın kurtuluş destanını metinleştiren diğer müstakil çalışmalar ise Nihat Yücel'in *Utku Türküleri (Maraş Destanı)*, İmran Kılıç'ın *Kahramanmaraş Destanı*, Oğuz Paköz'ün *Maraş Destanı*, Nevzat Kırkpınar'ın *Maraş Uzunoluk Destanı*'dir.

Nihat Yücel'in *Utku Türküleri (Maraş Destanı)* adlı çalışması; "Kurtuluş Destanı", "Kırk Işık Kız", "Bir Avuçtular", "Çiçeklendi Namlular", "Cepheden Bir Kesit", "Kurtuluş Türküleri", "Çuhadaroğlu Ali'nin Türküsü", "Ben Toprak Anayım", "Son Sözleri Allah Allah", "Kayabaşında Bir Ev" ve "Senem Ayşe" adlarını taşıyan toplam 11 şiiri ihtiva eder.

İmran Kılıç'ın *Kahramanmaraş Destanı* adlı çalışması, 305 beyit (610 dizeden) müteşekkil tek bir şiirdir. Kılıç'ın ön sözde yer verdiği "*Destanlar milletlerin birinci sırada düşünülen kaynaklarıdır. Millî destanlara sahip olmayan milletlerin tarihi zenginliği de kısırdır. Bununla beraber destan tarih demek de değildir. Ama bir destanın içinde tarihi vakıalar da çekirdek halinde bulunabilir*" (Kılıç 2001: 7) ifadesi, ünlü Kazak akademisyen Rahmankul Berdibayev'in "*destan, tarihi mücadelenin yapısını değil ruhunu verir*" (İbrayev 1998: 245) söylemiyle paralellik arz eder.

Oğuz Paköz'ün *İlk Çıngı İlk Çılgınlık Maraş Destanı* isimli eseri de bütünüyle bu bağlamdadır. "Önsöz" adlı şiir ile başlayıp "Karakız" adlı şiir ile son bulan eser 48 metinden oluşmakta ve Maraş millî mücadelesini kronolojik düzende safha safha dile getirmektedir.

Nevzat Kırkpınar'ın *Maraş Uzunoluk Destanı* da diğerleri gibi bu destansı mücadeleyi şiir diliyle anlatır. Toplamda 53 şiirden oluşan eser yedi bölümdür: "Anadolu", "Maraş Bir Kadim Şehir", "İngiliz İşgali", "Fransız İşgali", "Uzunoluk", "Kaleden Bayrak" ve "22 Gün".

"Anadolu" ve "Maraş Bir Kadim Şehir" başlıkları taşıyan bölümler, işgal altında olan Anadolu toprağının içinde bulunduğu durumu ve millî mücadele ateşini var eden ilk kıvılcımları anlatmakla birlikte genelde Anadolu özelde de Maraş coğrafyasının maddi ve manevi değerlerine yönelik bir saygı duruşu niteliğindedir. Eserin "İngiliz İşgali"nden başlayan ve "22 Gün" ile son bulan diğer bölümlerinde ise bütünüyle Maraş millî mücadelesinin destanlaşan öyküsü anlatılmaktadır.

Müstakil eserlerin yanı sıra antolojik eserlerde de Millî Mücadele temalı destan-şiirler yer almaktadır. Antolojilerde yer alan

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bu şiirlerin sayısı bir hayli fazladır. M. Ali Küçükpınar'ın *Maraş İçin Şiirler*, Ramazan Avcı'nın *Şairlerin Dilinden Kahramanmaraş*, Cevdet Alperen'in *Kahramanmaraş Kahramanlık Destanları ve Türküleri Antolojisi* ile *Bir Destandır Kahramanmaraş*, destan-şiirlere yer veren antolojik eserlerdir.

Sözün burasında bahsi geçen kitap bütünlüğündeki veya müstakil olarak ortaya konulmuş eserlerden bazılarını “Bayrak”, “Mücadelenin Öncüleri”, “12 Şubat”, “Destanlaşan Mekân: Maraş” ve “Madalya” başlıkları altında gruplandırıp destan-şiirlerden yapacağımız alıntılarla tematik bir analiz gerçekleştireceğiz.

3.1. Bayrak

“Millet olma” bilinci, millî ve manevi değerlerin kutsiyeti, toprağın vatanlaşması ve özgürlük duygusu ancak bayrağın varlığıyla algılanır, anlaşılır. Nitekim ülkü değerimizin, özellikle de bağımsızlığın sembolü olan ay yıldızlı al bayrağımız, Maraş destanlarının en önemli motifleri arasındadır. Nevzat Kırkpınar'ın *Maraş Uzunoluk Destanı* adlı eserindeki “26” numaralı şiirde geçen;

*“Senin çaput dediğin
yıldızındır
yönümü gösterir
ay kızım
torlak oğlumun kanıdır
yuvamdır
yoldaşımdır
ekmeğim
aşımıdır
gözyaşımdır”* (Kırkpınar 2014: 98)

ifadeleri, bayrağın manevi açılışını vurgulamaktadır. Bir düşman ses'in “çaput” şeklinde nitelediği bayrak olgusunu Maraşlının; “yıldız”, “ay”, “kan”, “yuva”, “yoldaş”, “ekmek”, “aş” ve “gözyaşı” ile ilişkilendirmesi, Türk bilincinde bayrağın “bir kumaş parçası”ndan çok öte bir varlığa/anlama karşılık geldiğini açıklamaktadır. İmran Kılıç da “Kahramanmaraş Destanı” adlı uzun şiirinde bayrağın kaleden indirilmesi olayına değinir:

*“Şimdi de BAYRAK'ım indi
Görenlerin kanı dondu.*

*KISAKÜREK MEHMET ALİ
Kalem tutanlardan eli.*

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*Hazırladı bir bildiri
Hiss-i iman olsun diri.*

*'Hızır ol vaktine millet
Öldürüyor DİN'i illet.*

*Hürriyet meş'alen BAYRAK
İndirildi KALE'nden bak.” (Kılıç 2001: 29-30)*

Kılıç, bayrağın kaleden indirilmesi ile din, hürriyet gibi kutsal değerlerin yitirileceği gerçeğini dile getirerek millî ve manevi duyarlılığın sesi olur. Bayrak bilinci, Hayati Vasfi Taşyürek'in “Maraş, Kale ve Bayrak” şiirinde de işlenir:

*“Maraş'ta bayrak aşkı, Maraşlıda hak aşkı,
Hür olmak, insan olmak, esir olmamak aşkı.
Kale Maraş'ta canan, Bayrak kaledede taçtır,
Zaferlerin anası, dinî, millî inançtır.” (Avcı 2013: 125)*

“Bayrak” ve “hak aşkı”, insandaki millî ve dinî bilinç/inanç mefhumunun yansımaları olarak algılanmalıdır. Zira esaretten özgürlüğe yürüyen milletler, zafere kararlılık ve inançla ulaşırlar. Aynı kararlılığı ve inancı indirilen Türk bayrağını yeniden kalenin gönderine çekerek gösteren Maraşlı, özgürlüğünü de taçlandırmıştır. Dilaver Cebeci de “Maraş Destanında Bayrak Olayı” adlı şiirinde indirilen bayrağın kale gönderinde yeniden yükselmesiyle değişen duyguları dile getirir:

*“Frenk bayrağını aldı gönderden,
Tırmandı ay-yıldızı taktı yüceye...
Göğün güzelliği geldi üstüne
Gök, şimdi göktü...” (Avcı 2013: 80)*

Şiirdeki duygusal değişim ve coşkunluk, “Frenk bayrağı”nın gönderden “indirilmesi” ve “ay-yıldız”ın “yüceye” takılması olayı ile sağlanır. Şair için bayrak, varlık mücadelesinin simgesel açılımı; toprağın ve göğün bağımsızlığıdır.

3.2. Mücadelenin Öncüleri: Sütçü İmam, Senem Ayşe

Toplumlar yaşanan felaket ve savaş zamanlarında kendisini kurtaracak, güvende tutacak ve umuda taşıyacak bir “kahraman ses”e ihtiyaç duyar. Böylesi güçlü ve bilge sesin varlığı ve cesareti, tarihin seyrini değiştiren bir nitelik de arz eder:

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

*“Sütçü İmam’dı bu dipdiri gür ses
Alevlendi, kükredi, haykırdı
Bu makûs çemberi kırdı
Üç el ateşle.”* (Avcı 2013: 238)

Velididdin Abacıoğlu’nun “Maraş Destanlar İçinde” şiirinde, Türk’ün makûs talihini kıran ve tarihin âdeta seyrini değiştiren Sütçü İmam’ı anlatır. O, genelde Türk özelde de Maraş millî mücadelesinde toplumsal gurur kaynağı ve referans kişi olarak gösterilir. Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu “Sütçü İmam” adını taşıyan şiirinde;

*“Sütçü İmam...
Alınlarımızı ağartan gurur...*

*Bizi Maraş’tan alıp
Kahramanmaraş’a yükselten şuur”* (Avcı 2013: 198)

derken, tarihsel sürece aynı perspektiften bakar. Maraş millî mücadelesinin bir diğer aksiyoner kişiliği Senem Ayşe’dir. Oğuz Paköz, söz konusu millî mücadele kahramanı ile aynı adı taşıyan şiirinde buna vurgu yapar:

*“Kurtuluşa dek savaştı yılmadı
...
Savaştı savaştı savaştı
Bir tek yara bile almadı
Varsıllığı
Özgürlükte bulmuştu”* (Paköz 2011: 86)

Bu itibarla Senem Ayşe, gerçek zenginliğini özgürlükte bulan bir Türk bilincinin sesidir. Nihat Yücel’in *Utku Türküleri (Maraş Destanı)* adlı eserinde yer alan ve “Senem Ayşe” ve “Ben Toprak Anayım” adlı şiirlerin(d)e de aynı “ses” hâkimdir:

*“Topladı yiğitleri başına
Gündüz demedi
gece demedi
Öcünü aldı Ramazan’ın
Yağı gidinceye kadar
Savaş bitinceye kadar
Uğraştı, didindi
Hiç yüksünmedi
Ve hiçbir şey beklemedi
Kurtuluş’ta onun da*

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Karınca kararınca

Alın teri, emeği vardı.” (Yücel ?: 78)

Yücel, şiirinde Millî Mücadele ruhunu oluşturan kolektif bilince vurgu yaparken aynı zamanda Türk milletinin, özellikle de Türk kadınının benliğinde ve belleğinde var olan aidiyet, vefa, feda, adanmışlık gibi duygusal değerlere de dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım “Ben Toprak Anayım” şiirinde de açık bir biçimde hissedilir:

“Ağzımı bıçaklar açmıyorsa

Dalıp dalıp gidiyorsa

düşüncelerim

Dizlerim tutmuyorsa

Bir işe yaramıyorsa

ellerim

Yorgunluğumdan değil

Suskunluğum

korktuğumdan değil

bunu böyle bil

Öfkem-bilincim-gururum

Gözbebeklerimde büyük

ışıklanır

Er meydanı zamanıdır

Bu zaman

Yiğitler savaşır

Korkaklar saklanır

Ben Toprak Anayım

Ben varım.” (Yücel ?: 55)

Şiirin bütününe yayılan gür ses, Hacey Hatun’un sesidir. Şiirde, “Ben Toprak Anayım/Ben varım” söylemini sürekli olarak yineleyen Hacey Hatun’un tepkisel sesi ile toprağın dili arasında ontolojik bir bağ kurulur. Bu bağ, Türk milletinin esareti hiçbir koşulda kabul etmeyen tavrını ve bağımsızlığa olan tutkusunu dışa vurmakla birlikte kendisiyle aynı kaderi yaşayan ve yaşayacak olan toprak/vatan ile bütünleşmesinden ileri gelmektedir.

3.3. 12 Şubat

Maraş’ın düşman işgalinden kurtulduğu ve “esaretten hürriyete” adım attığı 12 Şubat 1920 tarihi, İstiklal Mücadelesi’nde gür yanan ateşin ilk kıvılcımı niteliğindedir. –Sırasıyla- Gülten Akın “12 Şubat 1920” ve Halide Nusret Zorlutuna “12 Şubat” adını taşıyan şiirlerinde bu duruma vurgu yaparlar:

“Maraş’ın kurtuluş günü

Nasıl ilktir Kurtuluş Savaşımız

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*Nasil örnektir ezilen uluslara
Maraş ilk destandır Kurtuluş Savaşı'nda
İlk gazidir.
Onunçün bizim yazdığımız destan
Maraş'ın ve Ökkeş'in destanıdır.” (Akın 2010: 46)*

*“Bu öyle bir tarih ki efsaneyi andırır,
Destanlara mevzudur, şandır 12 Şubat
Bir ülkeyi yeniden canlandıran büyük sır
Yurdumun damarlarında kandır 12 Şubat.
Yurt ufuklarında ilk tandır 12 Şubat.” (Avcı 2013: 116)*

Ali Bakırcıoğlu'nun “Türk'ün kaderinin döndüğü gün” olarak addettiği “12 Şubat” aynı zamanda Millî Mücadele'ye kuvvet veren kolektif bilincin/ruhun ilk refleksidir:

*“Bu savaş kurtuluş haberi idi
Uyardı komşumuz Gaziantep'i
Nihayet topyekûn İstiklal Harbi
Türk'ün kaderinin döndüğü gündür.” (Avcı 2013: 32)*

Abdurrahim Karakoç “Destanların En Soylusu On İki Şubat” ve Bahaettin Karakoç “12 Şubat Düşü” adlı şiirlerinde de söz konusu tarihin, bağımsızlığa giden süreçte ilk atılım olma özelliğine yönelik vurgu yatmaktadır. Abdurrahim Karakoç'un;

*“Bir on iki şubat, bin yıldan büyük
Kalmadı çok şükür ne zincir ne yük
...
Bir şehir... köy, oba, mahalle çarşı
Çarpışır düzenli orduya karşı
Ve soylu bir destan kurtuluş marşı
Güneş, kurda kuşa selam götürür.” (Avcı 2013: 13)*

dizelerinde geçen “Kalmadı çok şükür ne zincir ne yük” ibaresi ile Bahaettin Karakoç'un;

*“Renk vermiş takvimlere 12 Şubat,
Nurdan heykeller gibi geçer çetelerim
Başları burçların, bulutların üstünde;
Üşüyeni yüreğimle örterim...
Bir hürriyet kartalı Maraş var ede,
Kanat çırpıp doruklarından.” (Avcı 2013: 63)*

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

dizelerinde geçen “Bir hürriyet kartalı Maraş var ede/Kanat çırpır doruklarından” ibaresi, metaforik bağlamda aynı eksende buluşur. Her iki söylemde de esaretten hürriyete geçişte Maraş’ın ve Maraşlının üstlendiği role yapılan vurgu yatmaktadır.

3.4. Destanlaşan Mekân: Maraş

İnsan-mekân ya da insan-toprak ilişkisi; millî bilinç, tarihi süreç, toplumsal bellek ve aidiyet duygusu gibi değer aşamalarından geçerek millet-yurt ya da millet-vatan ilişkisine dönüşür. Anthony D. Smith’e göre “o herhangi bir toprak parçası değil, ‘tarihi’ bir toprak, ‘yurt’, halkın ‘beşiği’ olmalıdır” (Smith 2010: 25). Dolayısıyla toprağın vatanlaşması; ortak değerler üzerinde birleşen, bu değerler üzerinde bir kimlik kazanan, gerektiğinde değerleri ve kimliği için mücadele eden insanlar sayesinde gerçekleşecektir. Bu bağlamda Maraş’ın ve Maraşlının millî mücadelesi, toprağın vatanlaşma mücadelesidir. Nitekim Ahmet Tevfik Paksu’nun “Maraş’ın Kurtuluşu” ve Karaozan’ın “Maraşlı” adlı şiirleri, bu mücadeleyi vurgulayarak dile getirir:

*“Senin şehit kanıyla yoğrulmuş dağın, taşın
Tarihle yaşayacak büyük iman savaşın
Eğilmedi küffara, eğilmeyecek başın
Selam Allah yolunda can veren arkadaşım
Selam size gaziler, selam sana Maraş’ım”* (Avcı 2013: 22)

*“Karaozan der ki, bahçe ve bağın,
Kan ile yoğruldu cümle toprağın,
Kalasına dikip şanlı bayrağın
Kahramanca hesap sordu Maraşlı.”* (Avcı 2013: 142)

Bu noktada gerek Paksu’nun gerekse de Karaozan’ın şiirindeki şehit kanıyla yoğrulan “dağ”, “taş”, “bahçe”, “bağ”, kısacası “cümle toprak” vurgusu, insan-toprak ilişkisini millet-vatan ilişkisine taşıyan/dönüştüren temel etken olarak algılanmalıdır. Benzer bir söylem, Behçet Kemal Çağlar’ın “Maraş Destanı” adlı şiirinde de ifade bulur:

*“Afşar’ın iklimi bahtından parlak
Kılıç kabzasında kınalı parmak
‘Hepimiz ölürük yurdumuz vermek’
Narasını basar dağın çobanı”* (Avcı 2013: 69)

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Çobanın “Hepimiz ölüruk yurdumuz vermek” nidası, ben’den biz’e yönelişin en yalın ifadesidir. Bu ifade, aynı zamanda toprağı vatanlaştıracak atılımın duyarlılığını taşıması bakımından da dikkate değer ve manidardır.

3.5. Madalya

Bilindiğı üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 5 Nisan 1925 tarihinde Maraş’a verilen İstiklal Madalyası, Maraş ve Maraşlının Millî Mücadele’deki konumunu da belirler. Zira Madalya, fertlere değil tüm Maraş halkına verilmiştir. Dolayısıyla Maraş/lı, bağımsızlık mücadelesinin parçalı değil bütüncül, bireysel değil toplumsal sesidir. Böylesi bir bütüncül ve toplumsal bir sesin nişanesi niteliğindeki İstiklal Madalyası, destan şiirlerin önemli motifleri arasındadır. Ahmet Süreyya Durna, “Madalyalı Şehir” adlı şiirinde Maraş’ın “bergüzarı”na ve “kahraman”lığına; Aslıhan Gedik “Maraş Destanı” adlı şiirinde Maraş’ın “her Türk’ün memleketi” olarak bilinmesine değinirken İstiklal Madalyası’na vurgu yapmaktadır:

*“Benzeri olmayan bergüzarın var
Sensin madalyalı tescilli diyar
Ve sensin düşmanı yenen bahtiyar
Kahramanmaraş’ım, kahraman kentim!*

...

*Destan yazdın ‘Millî Mücadele’de
Göndere bayrağı çektin kalede
‘İsbat-ı vücut’sun kutsal çilede
Kahramanmaraş’ım, kahraman kentim!’* (Avcı 2013: 25)

*“Vatanın her köşesinde söylendi marşımız,
Dilden dile, gönülden gönüle geçti destanı.
Her Türk’ün memleketi bilindi Maraş’ımız,
Al bayrağına takıldı İstiklal Madalyası.”* (Avcı 2013: 48)

Dikkat edildiğinde Madalya’nın; mücadele, kahramanlık, toprak ve bayrak kavramları ile bütünleşik bir bağlam içerdiği, Maraş’ın ve Maraşlının destanlaşan mücadelesini sembol-değer düzleminde temsil ettiği anlaşılmaktadır. Söz konusu değer ister bayrak ister toprak isterse de kahramanlık olsun, tüm bunlara Millî Mücadele ruhunu anlama, anlamlandırma ve ifade noktasında haklı bir kutsiyet atfedilir. Maraş’a verilen İstiklal Madalyası, böylesi bir kutsiyetin yadigarıdır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

4.Sonuç

12 Şubat 1920'de sonuca ulaşan Maraş kurtuluş mücadelesi, yalnızca bir şehir veya bölgeyle ilgili olmayıp bütün bir vatan için yapılan mücadelenin de önemli bir parçasını oluşturur.

Bu itibarla “kahraman” Maraş, bireysel ve toplumsal direniş öyküleriyle Millî Mücadele ruhunun destanlaşan mekânı; işgalin tehditkâr ve müteceviz yüzünü bozguna uğratarak bayrağına, dinine, toprağına, namusuna, tarihine ve kültürüne sahip çıkan bir bilincin, bir sesin gür yankısıdır.

KAYNAKLAR

- AKIN, Gülten, *Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2010.
- ALPEREN, Cevdet, *Bir Destandır Kahramanmaraş*, Fatih Basımevi, 2015.
- ALPEREN, Cevdet, *Kahramanmaraş Kahramanlık Destanları ve Türküleri Antolojisi*, Tekışık Matbaası, 1993.
- AVCI, Ramazan, *Şairlerin Dilinden Kahramanmaraş*, Öncü Basımevi, 2013.
- ERŞAHİN, İbrahim, *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011.
- İBRAYEV, Şakir, *Destanın Yapısı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.
- JUSDANIS, Gregory, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, (Çev.: Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul, 2015.
- KILIÇ, İmran, *Kahramanmaraş Destanı*, Ukde Basın Yayın, 2001.
- KIRKPINAR, Nevzat, *Maraş Uzunoluk Destanı*, Yaba Yayınları, 2014.
- KÜÇÜKPINAR, M. Ali, *Maraş İçin Şiirler*, Şeref Basımevi, 1967.
- PAKÖZ, Oğuz, *İlk Çıngı İlk Çılgınlık Maraş Destanı*, Ankara, 2011.
- SMITH, Anthony D., *Millî Kimlik*, (Çev.: Bahadır Sina Şener), İletişim Yayıncılık, 2010.
- Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, II. Cilt, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003.
- YÜCEL, Nihat, *Utku Türküleri (Maraş Destanı)*, Türk Ocakları Kahramanmaraş Şubesi Yayınları, ?.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
GAZİ VE ŞEHİTLERİN MARAŞ'IN KURTULUŞUNDAKİ
KATKILARI BAĞLAMINDA AFŞİN'İN YAKIN TARİHİNDEN
(1910-1960) KESİTLER

Yrd. Doç. Dr. Necati DEMİR ²⁶¹

1.1.Maraş'ın Kurtuluşu

Kurtuluş ya da istiklal kavramı genel olarak “Bir toplumun, başka bir toplumun korumasına ya da baskısı altına girmeden kendi özgür iradesiyle kendini yönetecek bir irade ve gücü olduğunu kanıtlaması olarak tanımlanabilir ya da “Bir kişi, grup ya da toplumun iktisadi, idari ve kültürel güdüm ve yönetimi altında bulunmaksızın yaşaması anlamına gelir.”²⁶²

Maraş Fransız İşgalini geceli gündüzlü 21 gün (22.01.-11.02.1920) süren eşine az rastlanır şehir savaşı sonucu boynuna vurulmak istenen müstevli tasmaını kopararak bütün bir vatanın kurtuluşuna örnek teşkil etmiştir. Maraş'ın tarihi söz konusu edildiğinde, hatta Maraş'tan söz edilecek olduğunda hemen ‘kahraman’lığı, ‘kendini kurtaran kent’ olduğu, gündeme getirilir. Bu Maraşlıların diğer kentlilere göre artı yönüdür. Çünkü Maraş'ın dışında dışarıdan destek almadan işgalden kendisini kurtarıp, işgalcileri topraklarından söküp atan –Termophylea Savaşında Pers ordusunu yenen Eski Grek şehir devletleri dışta tutulursa- başka bir kent örneği tarihte yoktur.²⁶³ Elbette bu, Maraşlılar olarak bizim başkaları tarafından takdir edilen bir yönümüzdür. Bu durum bizim, yani Maraşlıların bağımsızlığa, özgürlüğe tutkun bir halk olduğumuzu, kendi göbeğimizi kendimizin kesebileceği, kendi kendimize yetebileceğimizi ve geçmişten gelen bağımsız yaşama iradesini ortaya koyması açısından bizim için gurur ve övünç vesilesi olduğunun işaretidir.

Kurtuluştan yıllar sonra kazalar içinde il olmak istendiği zaman kara bir propaganda ile Kuzey kazalarının Kurtuluşa yeterli destek vermediği biçiminde hiç de hakşinas olmayan yorumlar yapanlar olmuştur. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yaparken memleketim olan Kahramanmaraş

²⁶¹ Yrd. Doç. Dr. Necati DEMİR KSU Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi. **3-4 ŞUBAT**

²⁶² Bkz. H. Ziya Ülken, Sosyoloji Sözlüğü, M:E:B, İstanbul, 1969, s. 36; Özer Ozankaya, Toplumbilim Terimleri Sözlüğü, TDKY, AUB, Ankara, 1975. s. 17.

²⁶³ Hem antik hem de günümüz yazarları Termopylae Muharebesi'nin kendi yurtlarını savunan kuvvetlerin bu nedenle sahip oldukları güce örnek olarak almaktadır. Bu muharebede Grek kuvvetlerinin gösterdiği direnç ve başarı, araziye askeri bir unsur olarak iyi kullanmanın ve uygun donanımın, uygun askeri eğitimin bir örneği olarak ele alınmıştır. Grek komutanı Themistokles'in MÖ: 480 yılında yaklaşık 1600 askerle 100 bin ya da 300 bin Pers ordusunu yarisını telef ettiği anlatılır. https://tr.wikipedia.org/wiki/Termopylae_Muharebesi. 30.01.2017.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

üzerine bazı çalışmalarım olmuştu. Biz de yaptığımız alan araştırması içinde elde ettiğimiz bazı bulgu ve bilgileri Ashab-ı Kehf, Osmanlılar Döneminde Maraş ve Kahramanmaraş Kurtuluş Sempozyumunda açarak gerçeklere tarafsız bir ışık tutmak istedim.

Afşin'in yakın geçmiş tarihini incelemek için resmi belgeleri işledikten sonra 1920-1960 yılları arasındaki tarihini ortaya çıkarmak için hemşerilerimizden bu yıllara ait yazılı belge olup olmadığını sorduğumuzda Belediye Eski Başkanlarından Doğan Bozkurt, Merhum Ömer Ağa (Akkaya) nın oğlu Kemal Akkaya, Mehmet Bardız ve Nadir Güneşli, Hasan Polat ve Hüsnü Özcan, Mustafa Köş, Hamza Hoccoğlu'nun dışında –bunlar da beratlar, fotoğraflar, mektup ve elyazması vasiyetname- resmi bir belge edinemedik. Ancak Emekli Lise Müdürü Kenan Demir'in 1930-1949 yılları arasındaki anılarını kaleme aldığı Anı Defterinden bu yıllarda gerek ülkemizin eğitim durumu gerekse Afşin'in sosyo-ekonomik durumuna ilişkin bazı ipuçları yakalayabildik. 2007 yazında Afşin'de Afşin İLKöğretim Okulu Müdür Yardımcısı Rasık Aksu Bey'in yardımlarıyla okulun eski kütük defterinden Afşin'de ilk resmi okulda okuyan, çoğunu benim de hatırladığım yaşlı hemşerilerimin çocukluk fotoğrafları ve karne notlarını inceleme imkanı bulduk. Bu arada Harf Devrimi'nin taşrada gecikmeli olarak uygulandığını gördük. Çünkü Harf devrimi 1928'de yapıldığı halde öğrenci kayıtlarının 1933-1934 Öğretim dönemine kadar Osmanlıca ile tutulduğunu gözlemledik. Demek ki, taşrada Latin Alfabesine geçiş süreci dört-beş yıllık bir zaman almıştır. Öğrendiğimiz kadarıyla Efsus (Afşin) un çocuklarını 1920'den 1950'lere kadar okutan, aklın ve bilimin aydınlığını Afşin'e ilk kez getirme onuru Maraşlı ve Elbistanlı hemşeri öğretmenlere aittir.

Ülkemizde, 1908 Balkan savaşından 1922 Kurtuluş Savaşı arasında yaşadığı 14 yıllık savaş yıllarında yurt çapında nakit para ve emta yokluğunun yanında insan sermayesi bakımından da kıtlık çekilmiştir. Özellikle 1920-1940 yılları arasında yönetim merkezi ile taşra arasında resmi belge bağlamında kopukluklar yaşanmış, imparatorluktan cumhuriyet yönetimine geçiş sıkıntılı olmuş, lokal bazda da olsa bazı devrimler gerekçe gösterilerek isyan hareketleri görülmüştür. Yaptığımız araştırmada Cumhuriyetin ilk dönemlerinde resmi kayıtların düzenli şekilde tutulmaması ya da öneminin algılanamaması, bizi zorunlu olarak alana yöneltmiştir. Afşin ve yöresinin elli yıl (1910-1960) içinde nasıl bir tarihsel gelişim süreci geçirdiğini kısmen anlayabilmek ancak; bu dönemde yaşayan hemşerilerin canlı tanıklığına başvurmakla mümkün olabildi.

İlçemizde 75 ve daha yukarı yaştaki büyüklerimizle konuşma ve söyleşiler yaptık. Bunun için de deneme yanılma türünde ilk olduğunu sandığım bir yöntem denedim. İlk konuşma ve görüşme yöntemimizden pek verim alamadık. Alan araştırmam içinde yaşlı

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

hemşerilerime geçmişe ilişkin -sizin döneminizde neler oldu, neler yaşadınız, o dönemleri bize anlatır mısınız türünden- soruların uzun yılların geçmesi ve hafızanın yaşla orantılı olarak yıpranması sonucu doğal olarak sağlıklı bilgi alamadık. Bu tür sorular, yılların verdiği hayat yükünün ağırlığı ile bilinçaltına gömülmüş olan bilgi ve anların dillendirilmesinde pek etkili olmadığı gibi büyüklerimizi de zora sokmaktadır. Onların hafızalarındaki bilgiyi konu başlıkları ve zaman dilimlerini öne çıkararak bazı sorular sorduğumda düşüncelerini bunlar üzerine yoğunlaştırmalarının kolaylaştığını gördüm. Bunun için de örneğin; ilçede yeni oluşturulan sosyal kurumların ne zaman kurulduğuna ve belli toplumsal olayların ilk kez ne zaman oluştuğuna ilişkin sorularda hemşerilerimizin hafızalarını kolayca derleyip topladıkları, daha sağlıklı beyanda bulduklarını gördüm. Yaşlılara ilişkin bu olgusal gerçeği göz önüne alarak muhatabın hafızasını işletebilecek bilgisayar teknolojisindeki çanta, klasör ve dosya gibi kodlanan- nokta atışları türünden sorular sorulmasın, kişilerin hem bir anda herşeyi hatırlama güçlüğünden kurtulmasına hem de belli bir konuya onun zihninin yoğunlaştırmasına fırsat verilmiş olmaktadır. Bu nedenle yakın geçmişimizi öğrenme ve ortaya koymada en önemli kaynak durumundaki büyüklerimizin hafızalarını boşaltmadan, belleklerdeki bilgiyi ifadelendirmeden, bu bilgileri yazılı literatüre geçirmeden deyim yerindeyse onların hasta olmalarına ve -Tanrı geçinden versin- dünyalarını değiştirmelerine bile fırsat verilmemelidir. Bu ifadelerin ne anlama geldiğini geçmişle ilgili alan araştırması yapan araştırmacılar çok iyi bilirler.

1.2.Afşin ve Yöresinde İstiklal Madalyası Verilen Kahramanlar

Seferberlik, İstiklal Savaşı ve Maraş'ın Kurtuluşuna katılmış olan Afşinli hemşerileri araştırmaya başladığımda Elbistanlı hemşerimiz Arif Bilgin Hoca, Elbistan ve Afşin (Efsus) Yöresinden I. Dünya Savaşı'na katılarak Filistin, Suriye, Irak, Kafkasya, Galiçya, Hicaz, Yemen'de Çanakkale'de, şehit ya da gazi olarak istiklâl madalyası alan kişilerin isimlerini Elbistan Askerlik Şubesi kayıtlarından büyük emek harcayarak liste halinde çıkartıp Haber Elbistan Gazetesi'nin 4 sayfalık ekinde 09/11/2005 tarihinde yayımladığını gördüm. Biz bu çalışmamızda Afşinli şehit ve gazilerimizin listesini almakla yetinmeyip Afşinli 22 İstiklal Madalyası sahibi hemşerimizin I. Dünya Savaşında hangi cepelerde savaştıkları, dönüp dönmedikleri ve akıbetleri hakkında bilgi edinmek için yakınlarıyla görüştüm. Ayrıca hemşerimizin yayımladığı listenin ne ölçüde güvenilir bir belge olup olmadığını ancak bir resmi kurum kanalıyla başvuru yapılması gerektiği bilgisini aldıktan sonra bu bilginin Afşin Belediyesi kanalıyla talep edilmesi yoluna gidildi.

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU**

İstenilen bilgi ASAL Daire Başkanlığı tarafından gönderilmiştir. Bu belgeyle 22 Efsus'lu hemşerimizin istiklal madalyası sahibi oldukları **MSB ASAL Daire Başkanlığı** tarafından resmen onaylanmış olmaktadır. Bundan sonra yapılması gereken ilk iş; 22 İstiklâl madalyası sahibi hemşerimizin anısına ilçemizin uygun bir yerine Afşin'in mülki ve mahalli idarecileri tarafından bir '*Şehit ve Gaziler Anıtı*' yapılarak, bu tarihi olayın taçlandırılmasıdır.

FROM: AFSİN BELEDİYE BAŞKANLIĞI TEL NO. 90 344 5114964 08
TEMMUZ 2008

TASNİF DIŞI:

T.C MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI ANKARA

MİY: 1640-684 . -08/ASAL D. loj ve İda.Ş.Mad.Ks.25904 17 .

Haziran 2008

KONU: İstiklal Madalyası Kayıtları.

AFSİN BELEDİYESİ BAŞKANLIĞINA

KAHRAMANMARAŞ

İLGİ:

(a; MSB'nin 18 Haziran 2008 tarihli, ARŞİV: 7940-3662-68/Belge --- Sun. Ks. 8411 sayılı ve 'İstiklal Madalyası' konulu yazısı.

(b; AFSİN Belediyesi Bşk.lığının 14 Mayıs 2008 tarihli, Sayı: 2008-638 sayılı ve Arşiv Araştırması konulu yazısı.

İstiklal madalyası kayıtları hakkında ilgi (a) ile gönderilen ilgi (b) yazısı incelenmiştir.

2. Afşin'e kayıtlı 22 kişinin istiklal madalyası ile taltif edildikleri tespit edilmiş olup kayıtlara göre, ilave bilgileri mevcut değildir. Arz ederim, MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI

Nihat Gültekin, Kurmay Albay, ASAL D.Bşk. Vek.

TASNİF DIŞI

Bağlantı Noktası: SvI. Me. Cengiz ÖZDEN (Tel. Nu. 0312.402.3430).

Kahramanların İsim Listesi

N	Adı Soyadı	Rütbesi	Baba Adı	Doğum tarihi	Doğum Yeri
1	Arif TAŞKALE	Çavuş	Mehmet	1314 (1896/1897)	Afşin
2	Ali ÖZDEMİR	Er	Ahmet	1315 (1897/1898)	Afşin
3	Durdu BİÇİCİ	Er	Yusuf	1316 (1898/1899)	Afşin
4	Ali GÜNGÖR	Er	Hasan Ağa	1312 (1894/1895)	Afşin
5	Hüseyin ORİK (YILDIZ)	Er	Hüseyin	1306 (1888/1889)	Afşin

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU**

6	Ali KANAT	Er	Battal	1314 (1896/1897)	Afşin
7	İbrahim TÜTEN	Er	Ali	1314 (1896/1897)	Afşin
8	İlyas DEMİR	Er	Hasan	1315 (1897/1898)	Afşin
9	Hacı Mehmet ERGIN	Er	Ömer	1311 (1893/1894)	Afşin
10	Mehmet AÇIKGÖZ	Er	Arif	1311(1893/1894)	Afşin
11	Muharrem: BOZKURT	Er	O. Mehmet	1312 (1894/1895)	Afşin
12	Durdu GUVEN	Er	Hüseyin :	1312 (1894/1895)	Afşin
13	Ahmet DEMİR (Süllü)	Er	Hacı Ali	1312 (1894/1895)	Afşin
14	Muslu KARABULU T	Er	Ali	1313 (1895/1896)	Afşin
15	Hıdır ARSLAN	Er	Osman	1313 (1895/1896)	Afşin
16	İsmail BERKTAŞ	Er	Mehmet	1313 (1895/1896)	Afşin
17	Cuma ÖZDEMİR	?	Boz Mehmet	1309(1891/1892)	Afşin
18	Mevlüt TIRAŞ	?	Mehmet	1309 (1891/1892)	Afşin
19	Mehmet İÇCİ	?	Ahmet	1309 (1891/1892)	Afşin
20	Durdu İŞBİLİR	?	Hasan	1312 (1894/1895)	Afşin
21	Muharrem AYTAÇ	?	Ahmet	1313 (1895/1896)	Afşin
22	Hasan PAMUK	?	Mustafa	1316 (1898/1899)	Afşin

TEŞEKKÜR: Bu listeleri bir araya getirmemde ilk kaynağı teşkil eden Nuri DELİCE'ye, Elbistan İlçe Jandarma Komutanı J. Kd. Yzb. Ümit Yüksel BERBER ile J. Bçvş Alican ERGÜL beylere, listenin yazımında yardımcı olan oğlum Furkan BİLGİN'e teşekkürlerimi

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sunuyorum. Arif Bilgin²⁶⁴

Elbistanlı yazar Arif Bilgin Afşin ve Yöresinin İstiklal Madalyası Verilen Şehit ve Gazilerin listesini Elbistan Haber Gazetesinde 09/11/2005 tarihinde yayımladı.²⁶⁵ Ben de bu gazilerin kimliğine ve hangi cephelerde savaştıklarına ilişkin yakınlarına anlattıkları anıları derledim. Bu çabamızla Afşin ve Yöresinden gerek I. Dünya gerek İstiklal Savaşları ve Maraş'ın Kurtuluş'a katılan bu gazilerin yakın tarihimize bir ışık tutabilirsek ne mutlu bize.

1.2.1. Maraş'ın Kurtuluşu'nda Şehit Düşen Efsus (Afşin) lu Şehitler

İşbilirlerden Göv İbrahim, Maraş Harbinde kiliseye siperlenen Ermenileri bacadan aşağı ateş ederek vururken kendisi de aşağıdan atılan bir Ermeni kurşunuyla şehit edilir. Göv İbrahim'i öldüren Ermeni'yi babamdan öğrendiğime göre Atatürk'ün seyisliğini yapan Kötüosmanlardan Mehmet Çavuş (Eken) yakalayarak haklar.²⁶⁶

1.2.2. Şehit Hacı Yaşar

Afşin'in Zıbaliler sülalesindedir. Maraş'ın kurtuluşunda şehit oldu. Askere gitmezden önce annemle nişanlı imiş, şehit düşünce annem babam Mustafa Yaşar ile evlenmiş.²⁶⁷

1.3. Maraş'ın Kurtuluşuna Katılan Gaziler

Maraş'ın kurtarılması için kasabalar adeta birbirleriyle yarışıyorlardı. Göksun'da hazırlanan müfreze ve ikmal maddeleri Maraş'a gönderilmeye başlanmıştı. Yürük Selim Bey de 120 piyade, 80 süvari ile 2 Şubat 1920'de Maraş'a ulaştı.²⁶⁸

1.3.1. Gazi Şükrü Bozkurt (1871-1956) Çocukları: Kemal ve Kâmuran'dır. Anlatan Ökkeş Bozkurt'un kızından torunu Zopalilerin Hamit'in oğlu Halil Sap. İstiklal Madalyası Belgesine ulaştı.

Bu gazimizle ilişkin (Gn. Kur. ATASE Başkanlığı, Atatürk Özel Arşivi No: 24, Dos. 1336/13-3, F. 40), resmi belgeye de ulaştık.

²⁶⁴ Elbistanlı hemşerimiz Arif Bilgin Hoca'ya yaptığı bu kadirşinas çalışması nedeniyle biz de kendilerine teşekkür ediyor, çalışmalarında başarılar diliyoruz. Ayrıca bu çalışmayı 09/11/2005 tarihinde sütunlarında kamuoyu ile paylaşan Elbistan Haber Gazetesi yöneticilerine de teşekkür ediyoruz.

²⁶⁵ Elimizdeki listeye girmeyen ama hemşerilerin hafızalarında seferberliğe, İstiklal Harbine ve Maraş'ın Kurtuluşuna katılmış şehit ve gazi hemşerilerin olduğunu da öğreniyoruz.

²⁶⁶ Anlatan: Cemal Tıraş.

²⁶⁷ Zıbaliler (Yaşarlar) den ismi bilinmeyen bir hemşehri.

²⁶⁸ Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1966, s. 93; Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyum Kitapçığı, Kahramanmaraş Belediyesi 10-11 Şubat 1986. S. 68. .

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş'ın kurtuluşunda Afşin ve Yöresinin milli duyarlılığına örnek teşkil edecek önemli bir karinedir. Bu belgeyle 1920 yılında Maraş'ın Kurtuluşu sırasında Afşin ve Binboğa Yöresindeki insanımızın, yurt savunmasına kayıtsız (bigane) davranmayıp kendilerinden beklenen cesaret ve gayreti gösterdikleri açıktır. 10.02.1326 tarihinde “Yarpuz²⁶⁹ ve mülhakatı (çevresi) Kuvâyı milliyeye Kumandanı Köftecizâde Şükrü imzası ile Ankara'da Heyet-i Temsiliyye Riyasetine şu telgraf çekiliyordu:

‘Binboğa’nın cesur sükenâsından (sakinlerinden) ikiyüzelli kadar efradımıza Elbistanca silah yetiştirilemediğinden yalnız elli silah alınabilmiştir. Silah vürûdunda (bulunması halinde) ba’det-teslim (daha sonra verilmek için) arkamızdan yetişmek üzere, ellibeş silahlı ve altmış neferle müstainenbillah (Allah’ın yardımıyla) elyevm (aynı gün) Maraş’a müteveccihen (doğru) hareket olunduğu bera-ı malumat (bilgileriniz için) arz olunur.’²⁷⁰

Afşin ve Yöresine ilişkin 2006-2011) yılları arasında yaptığım alan araştırması sırasında bu belgeyi teyit eden, hemşerilerimizden Bağkur Emeklisi Kamil Güven’in ifadesi tarihi konuyu soyut olmaktan çıkarmaktadır. “Rahmetli babam Ümmetoğlu Durdu (Güven) Maraş'ın Kurtuluşuna katılmak için hemşerimiz Köfteci Şükrü'nün Çetesine girer. Afşin’li Çeteler Maraş’a yardım için Kılavuzlu Köprüsü’ne vardıklarında geri dönen iki çeteye Şükrü Efendi, niçin savaşmıyorsunuz da geri çekiliyorsunuz, demiş. Onlar da ekmeğ yok, ayakkabı yok, neyle savaşa gidek, deyince; Şükrü Efendi, istedikleriniz her şey var, katılın bize demiş ve Maraş’a yürümüşler.

“Maraş Müdafâ-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti tarafından alınan kararlar Elbistan’a ulaşır. Elbistan Jandarına Bölük Komutanı Yüzbaşı Muhtar Bey ve Nakipzade Mehmet Ağa emrinde 300 kişi ellerindeki ağır silahlarla Maraş'ın batısına Cancık’a mevzilenir. 2. kol Elbistanlı Eczacı Ömer Lütfi (Köker) başkanlığında gönüllü kişilerden oluşan birlikler Maraş'ı kuzeyden görebilecek şekilde emniyete almak için mevzilenir. Dirgen Ali, Binbaşı Aslan Beyin bölgeye geldiği günün ertesi, oğlu İnce Fakı'nın başkanlığında yirmibeş gönüllü ve silahlı birlikle Eczacı Ömer Lütfüye (Köker) katılma talimatı verir²⁷¹.

²⁶⁹ Osmanlılar döneminde Efsus’(Afşin)’un mahalli adıdır.

²⁷⁰ 10.02.1336” (Gnkur. AT ASE Bşk. İği Yayınları, Arşivi, No: 24, os. 1336/13-3, F. 4C). Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Savaşı, Em. Kurmay Albay Ferhat Başdoğan (Genel Kurmay ATA ASE Başkanlığında Araştırmacı). Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyum Kitapçığı, Kahramanmaraş Belediyesi 10-11 Şubat 1986.

²⁷¹ Siddık Demir, Dirgen Ali, Berikan Yayınevi, Ankara, 2006, s. 84.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

1.3.2. Köşoğlu Süleyman Efendi

(1871-) Afşin’de Köşlüler sülalesinin ileri gelenlerindedir. I. Dünya, İstiklal Harplerine katılmış, gösterdiği yararlıklar nedeniyle çavuş rütbesini almıştır. Torunu Mustafa Köş’un elinde bulunan belgelere göre hemşerimiz Efsus ve mülhakatı (çevresi) Kuvâyı milliye Kumandanı rütbesiyle Atatürk ile karşılıklı telgraf teatisi yapmıştır. Maraş’ın Kurtuluşunda da Köftci Şükrü Efendi’nin maiyetinde yararlılıklar göstermiştir. “Dedem Köşoğlu Süleyman Efendi, Yemen Cephesinde oğlu Hafız İsmail KÖŞ ile birlikte savaşım İngilizlere esir düşmüş ve daha sonra oğlu ile beraber İngiliz esir kampından kaçarak tekrar Türk birliklerine katılıp savaşmıştır. İngiliz esaretinden kurtulan dedem Köşoğlu Süleyman Efendi Esus/Afşin’e geldikten sonra Maraş’ın kurtuluşuna Köfteci Zade Şükrü Efendi ile birlikte katılmıştır.”²⁷²

Köşoğlu Süleyman Efendinin İstiklal Madalyası

1.3.3. Gazi H. Mehmet oğlu Hüseyin Gök (1882-1964)

Anlatan: Oğlu Emekli Astsubay Alaattin GÖK

“Halep’te inzibat çavuşu olarak görev yapan Hüseyin Gök Osmanlı ordusunun terhis edilmesinden sonra tren yolu ile Maraş’ın Islahiye kazasına gelir, oradan zor şartlar içinde Efsus’a yaya olarak ulaşır. Yaklaşık 1 ay Efsus’ta kalır. Fransızların Maraş’a gelmesi üzerine yaklaşık 30 kişilik gönüllü Efsuslu grup ile Maraş’a gider ve

²⁷² Mustafa Köş, Afşin Nüfus Memuru.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ilk hafta içerisinde Ermeni çeteler ile müsademeye girerler. Maraş'ın eski Belediyesinin yanında bulunan Kanlı Köprü (tahta köprü) mevkiinde pusuda bekleyerek çalılıkların içerisinde ateş eden Ermeni Çetesinin kurşunu ile ayağından vurularak kanlar içerisinde kalır. Bu arada arkadaşı Afşinli Mehmet Çavuş (Mehmet Eken) çalılıklar içerisinde bulunan asi Ermeninin peşinden koşarak yakalar. Elllerinden ayarından bağlayarak kuşluk vakti yakaladığı hainin canını -eğer bu gavuru benden başkası öldürür ise önce onun canını alırım- diyerek güneş batımında ahr.

Ayağından vurulan babam Hüseyin GÖK'ün ayağı Maraş'ta önce bilek bölgesinden kesilir ancak yara enfeksiyon kapınca kangrene çevirir. Bu kez diz altından kesilir. Yara tekrar kangrene çevirince bu kez kalça altından kasık hizasından Amerikalı bir doktor tarafından kesilip tedavisi yapıldıktan sonra iyileşir. Rahmetli babam, üçüncü kesim işini şöyle anlatırdı. Ayağımı Amerikalı doktor, uyuşturmadan kesti. Ağzıma yastık bastırduğum için diş etlerimin yastığa yapıştığını gördüm.

Bu ameliyatlar süresinde geçen yaklaşık 9 aylık zaman diliminde Efsus'ta bulunan ailesi kendisinden haber alamaz. "Rahmetli babam, Efsus'a geldiğinde bakımsızlık nedeniyle bir deri bir kemik kaldığı söylenir. Bu zayıflığı nedeniyle kulağı zar gibi incelendiği için kulağının önünden arkası görülürmüştü. Anası Habibe Hatun "oğlum sağ salım gelsin de varsın bir yeri eksik olsun", dermiş, Hanımı Nazife Hatun ise kocam gelsin de aha şu iki çocuğum ölsün dermiş." Hüseyin Gök Efsus'a, anasının dilediği eksik niyete uygun olarak bir bacağı kaybetmiş Gazi olarak geliyor. Geldikten bir ay sonra da hanımının eksik dileğine uygun olarak küçük yaşta olan iki çocuğu vefat ediyor. Anasının eksik dileği ile babam bacağına birini, hanımının eksik dileği ile de iki çocuğunu kaybetmesi nedeniyle bizim ailede bu olaylara atıf yapılarak "Eksik dilek dilememek gerekir", denilir.²⁷³

1.3.4. Gazi Seyit Mehmet İmamoğlu (1305/1889)-1960).
Anlatan: oğlu Atilla İmamoğlu. İstiklal Madalyası Belgesine ulaşıldı.
Çocukları: Abdurrahman Nafiz (soyadı kendisi reşit olduğu için daha önceki soyadımız olan Sümer'i değiştirmede), Gültekin, Atilla, Yaşar, Doğan, Ayşe (Antepli Belediye memurlarından Abdulkadir Gözegir'in hanımı), Hidayet (emekli öğretmen, Kalenderlerden Abdurrahman Akkaya'nın hanımı) Güzide (emekli öğretmen, Hacı Duran Dağdelen'in hanımı). "Rahmetli babam İnönü Zaferinde bulunduğunu ve Maraş'ın kurtuluşuna katıldığını söylerdi. İstiklal Gazisi Madalyası elimizdedir. Rahmetli babam, politik ciheti olan bir kişiydi

²⁷³ Alaattin Gök.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

de, bendeki politika tutkusu ondan mülhem olabilir. 1949'da Ankara'ya giderek Maraş yolunun yapılması teklifini Cumhurreisi İsmet İnönü'ye bildiren heyetin içinde bulundu. Bu seyahatte ben de çocukken katılmışım”.

Gazi Seyit Mehmet İmamoğlu'nun İstiklal Madalyası Belgesi

1.3.5.Gazi Hacı Hüdayi Hocaoğlu (1307/1891-1968 Ocak 11) Çobanbeyli Kasabasından Anlatan oğlu Hamza Hocaoğlu. I. Dünya savaşına Osmanlı Ordusuna katılıp Şam Tren İstasyonunda askerlerin gönderilecek cepheleri belirlenirken, Tanırlı Yüzbaşı Dede Efendi, babamın künyesini Yemen'e gidecek askerlerin arasında Ömer Efendi oğlu Hacı Hüdayi ismini görünce dosyayı ayırıp onu Şam'da bir yıl maiyetinde tutup başka cepheye göndermemiş. Böylelikle babam Yemen'e gitmekten kurtulmuş.²⁷⁴ **1915'te İngilizler, Avrupa'ya gidecek Ermenileri İskenderun Körfezi'nden gemilere bindirip**

²⁷⁴ Hamza Hocaoğlu.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

götürürken babam Hatay'da askerlik yapmaktaymış. Ermeniler İngiliz gemisine binerken dostça davranmışlar. Gemi hareket ettikten sonra küfürler edip yamaca top atışı yapmış ve bir at arabasını sürücüsüyle birlikte parçalamışlar. Babam Antep'in kurtuluşuna (25 Aralık-1921) katılıp Fransızlarla çarpışmış. Daha sonra tekrar silah altına alınmış ve Büyük Taarruz'a (26 Ağustos 1922) da katılıp İzmir'de Yunan ordusunun (9 Eylül 1922) de denize dökülüşünde bulunmuş. Yunanlıların yakıp yıktıkları yerleri bir müddet tamir etmişler. Sonra da Efsus'a yaya yürüyerek gelmişler. Rahmetli, Osmanlıyı düşman değil açlık ve bit yendi, derdi.

1.3.6.Gazi Mevlüt Tıraş (1309/1892)

Afşin doğumludur. Anlatan: Oğlu, Cemal Tıraş. Çocukları: Mustafa ve Cemal Tıraş. Babam Mevlüt Tıraş hem seferberliğe gitmiş hem de Yunan Harbine katılmıştır. I. Dünya Savaşı'nda birçok cephede filem harplere katılmış. Irak, Filistin Cephesi'nde savaşmış. Kanal Harekâtında da İngilizlere esir düşmüş. **Maraş'ın kurtuluşuna –İngilizlerin elinde Kıbrıs'ta 4 yıl esir kaldığı için-katılamamış.** Kıbrıs'ta, Zeytin Ermenilerinden biriyle aralarında tel örgü olmasına rağmen tanışınca, kendisini hemşerisi olduğu için kurtaracağını söylemiş ve dediğini gerçekleştirmiş. Babam bir vapurla İstanbul'a oradan da trenle Adana Yenice İstasyonu'na iniyor. Ancak istasyonda babamla birlikte birkaç kişiyi daha askerler toplayıp Yunan Harbi için silahaltına alıyorlar. Babam Ege Ordusu'nda ester suvari²⁷⁵yani (katır bölüğünün muallim çavuşu oluyor. Kendisine topları çeken katır ve atların bakımı, sürücülüğü ve eğitilmesi görevini veriyorlar. Babamın uzun künyesi: **Halep vilayeti, Maraş Sancağı, Elbistan Kazası Efsus Nahiyesi Pınarbaşı Mahallesi Mehmet oğlu Mevlüt idi.** Babam Efsus'a geldikten sonra değirmen ustalığı yapmış. Bu işi ve avcılığı neredeyse 40 yıl yaptı. Babam sağ böğründeki it derisiyle öldü. Seferberlikte karnından şarapnel parçasıyla yaralanmış, cephede iki parmak büyüklüğünde it derisini yara yerine dikmişler. O da kaynamış. Üzerinde kalmış. Hastalandığında Antep'e Amerikan Hastanesine doktora götürmüştüm. Amerikalı ve Türk doktorlar ameliyatlı yerini görüp karnındaki sarkık şeyin ne olduğunu sorup öğrendiler. Bunu alalım, dediler, o da şimdiye kadar benimle yaşadı, bundan sonra da it

Ester, “katır” demekmiş. Dedem kendilerine 3 şeyin zimmetlendiğini, bunları ölümleri pahasına korumaları gerektiğini komutanların istediklerini söyledi. Birincisi ve en değerlisi “Ester” miş. İkincisi, katra yüklü olan mitralyöz ve mermileri, üçüncüsü de, sırtlarında taşıdıkları mavzerleri. Kendilerini telef edebilirler, ama bunlara zarar gelmemeli imiş. Zira, arkadan gelecek başka binek ve silah yok.<http://muzafferdeligoz.blogcu.com/medine-mudafiligi/659519>. 30.01.2017.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

derisinden yamayla yaşasam ne olacak yaşamasam ne olacak diye kabul etmedi. Babamı kameraya alıp konuşmuşlardı.

1971 yılında Askeri muhtıradan sonra Gazilere Devlet İstiklal Madalyası verilirken babamı bilirkişi olarak Ankara'ya götürdüler. İstiklal Madalyası alabilmek için birçok kişi müracaat etmiş. Hangi cephelere savaştın, diye sorulduğunda adam bir şeyler anlatıyormuş ama babamın yanlışını bulduğu kişileri elemişler.

Babamın askerlik hatıralarından biri de çamura batan top taşıyan öküzlerle ilgilidir. Yunan harbinde Uşak civarında Dumlu Mevkiinde çarpışmaya katılan rahmetli babam Tıraş Mevlüt o günleri şöyle anlatırdı: Kullandığımız büyük sahra toplarını 9 çift öküz çekiyor. Yunanlıları Ege Denizi'ne doğru kovalarken biz de elimizdeki topraklarla düşmanı kovalıyor ve ara sıra atışlar yapıyoruz. Öz (cimin) bir yerden geçerken camızlar anadı (çöktü) ğı için bir türlü toprakları çıkaramıyoruz. Biz ateş açamayınca Yunan kuvvetleri toplanıp bizim piyadelerin üzerine tekrar hücum ediyor. Bu arada hemşerilerimiz –Palak Hasan ve Durdu ile Köfteci Muharrem ve ben bir araya geldiğimiz için sohbet dalmıştık. Birdenbire komutan geldi ve durumu görüp 'siz neden düşmanı takip etmiyorsunuz', diye bizi azarladı. Biz de, 'komutanım camızlar çöktü', deyince hemen iki çift at getirtti, öküzleri bize çözdürttü. Toprakları atlara bağlayarak kamçıyı yaptırdınca, atlar şahlanıp toprakları çöktüğü yerden çekip çıkarttılar. Biz ateşe başlayınca Yunan piyadeleri yeniden kaçmaya başladı. Palak Hasan dedi ki, 'durun komşular, eğer sağ salim Efsus'a varırsak, Zamanların odasında iki çift atın, dokuz çift camızdan kuvvetli olduğunuzu iddia edeceğim', dedi. Biz de 'hele bir Efsus'a hayırlısıyla varalım', dedik.²⁷⁶

1.3.7.Karahmedoğlu Ali GEDİKBAŞI (1892-1966)

Anlatılanlar: Torunları, Dr. Yunus Gedikbaşı-Emekli Öğrt. İrfan Gedikbaşı Afşin'in Beyceğiz Mahallesiindedir. Baba adı: İsmail, Ana adı: Ayşe'dir. 1914'te Seferberlik, yani I. Dünya Savaşına katılmak için memleketinden ayrıldıktan ancak 14 yıl sonra dönebilmiştir. Bu, hemşerimiz 1914'de patlayan I. Dünya Savaşına katılır. Hemşeri gazimizin çocuklarına anlattığına göre, 1916'da Irak cephesinde ve Medine Müdafaasına İngilizlere karşı savaşmıştır. İngilizlere esir düşer. Esir değişiminde serbest kaldıktan sonra Arabistan'da varlıklı bir Arap ailenin yanında hizmetkâr olarak 5 yıl kalır ve Efsus'a ancak 1928'de dönebilir. "Çocukluğumuzda rahmetli dedemden katıldığı savaş anılarını birkaç kez dinlemiştik. Suriye, Filistin, Hicaz, Irak cephelerindeki savaşlarda Osmanlı ordusunun içinde bulunduğu perişanlığı,

²⁷⁶ Cemal Tıraş, Cemal Tıraş, 2007'de Ankara'da Afşinliler Derneğinde görüştük.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yokluğu, kıtlığı anlatırken gözleri yaşardı. Suriye Cephesinde Mustafa Kemal Paşanın katipliğini yapmış, daha sonra 4. ordu komutanlarından Salih Paşanın komutasında onun yazıcısı olmuş. Irak Cephesinde ise, Dicle Nehrinin üzerinden sallarla Bağdada ulaştıklarını oradan da Mülazim-i Sani (teğmen) rütbesini aldığı en sonra da Medine müdafaasındaki ordumuzun yararlılıklarını ve İngilizlere esir düştüğünü anlatırdı.

Savaş'la ilgili günlükleri vardı. Biz torunlarını karşısına alır, tarih dersinde size ne anlatıyorlar deyip savaş yıllarında tuttuğu günlükleri Osmanlıca defterinden okurdu. Ne yazık ki bu defteri aile üyelerinden hiç birimiz koruyamadık.²⁷⁷ Hemşerimiz, okuryazar olduğu için katıldığı savaşların günlüğünü tutan nadir askerlerden biri olmuş fakat yakınlarının bu belgeyi koruyamaması yakın tarihimiz için önemli bir kayıptır.

1.3.8.Gazi Muharrem Bozkurt (1312 (1894/1895) Afşin doğumludur.²⁷⁸

Gazi Muharrem Bozkurt'un
İstiklal Madalyası Belgesi

Anlatan; yeğeni Doğan Bozkurt. Rahmetli amcam, önce I. Dünya Harbine katılır. Sonra Kurtuluş Savaşı'nda Palak Hasan ve Durdu, Mevlüt Tıraş ile Yunan Harbine katılır.²⁷⁹ 1973 yılında devlet tarafından Gazilere maaş tahsis edildiğinde ihtiyaç içinde olmasına rağmen askerlik yaptığı dönemlerin Türkiyesinin şartlarını dikkat alarak alicehaplık göstermiş ve 'düşmana sıkacak kurşunu olmayan devletten maaş alınmaz', diye kabul etmemiştir.²⁸⁰

1.3.9.Gazi Mehmet Açıkgöz (1311/1893-1962)

Anlatan: Oğlu Ali İhsan Açıkgöz, 1932 doğ. Rahmetli babam askere bekar gitmiş. Çanakkale'de savaşmış, sonra Ege'de Yunan harbine katılmış, Kocatepe'de savaşmış. Yunanlılar çekilirken

²⁷⁷ Torunları, Dr. Yunus Gedikbaşı-Emekli Öğrt. İrfan Gedikbaşı

²⁷⁸ Arif Bilgin, Afşin ve Yöresinin İstiklal Madalyası Verilen Şehit ve Gazileri, Elbistan Haber Gazetesi, 09/11/2005.

²⁷⁹ Cemal Tıraş.

²⁸⁰ Doğan Bozkurt.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Alaşehir'i ateşe verdiklerinden bahsederdi. Bayram yemeğini beklerken birden hücum emri geldi, düşmanın üzerine gittik, diye anlatırdı. 1914 yılında askere giden babam, 9 yıl sonra Efsus'a dönebilmiş. Geldiğinde harpte şehit olan dayısı Ahmet Çavuş'un hanımıyla evlenmiş. İsmail ve Duran isminde iki oğlu olmuş. İkinci eşi olan bizim anamız Ayşe'den de üç oğlan bir kızı olur. Ahmet Duran, Ali İhsan, Asım ve Sabriye (Abdurrahman Kılıç'ın eşi).

1.3.10.Gazi Durdu İşbilir (*Habbalı Durdu Lakaplı*) 1312/1894 doğumludur. Kendisi Seferberlik'e katılmış, sekiz dokuz yıl sonra yurda dönebilmiştir. Kur'an öğretiminin yasaklandığı yıllarda pek çok hemşerimize Kur'anı öğreten kişi olmuştur. **Çocukları:** Dokuz on yaşlarındaki bir oğlu çocukken vefa etmiş. Kızları ise Mahmut Ergin'in hanımı Nahide, Türklerin İsmail'in hanımı Semahat, Bozyer Köyünden Ahmet İlgün'in hanımı Meşhur'dur. **Anlatanlar:** Yeğenleri,Şeref Peköz, Keziban Mert ve kocası emekli öğretmen Ahmet Berk..

1.3.11.Gazi Süllü Ahmet Demir 1312 (1894/1895)- ?) İstiklal Madalyası Belgesi korunamadı. Afşin doğumlu, ölüm tarihi belirsiz. **Anlatan:** Oğlu Esnaf Süleyman Demir. Çocukları: Süleyman ve İsmail Demir.

Dedemiz Süllü Ahmet'in I. Dünya Savaşına gidişini rahmetli babamdan birkaç kez dinlemişizdir. O koca adam, babasının askere gidişini anlatırken çocukluk günlerine gider, hayal meyal hatırladığı o anın hüznünü yaşardı. Rahmetli anamla bir elinde 4 yaşında ben (Süleyman), iki yaşında kucakta kardeşim İsmail ile seferberliğe giden babamı uğurladığımızı hatırlıyorum. Gedik Sokağı'nda Ağaların evinin köşesini dönerken kara saholu bir adamın dönüp bize şöyle bir baktığını ve rahmetli anamın sessizce ağladığını hatırlıyorum. Gidiş o gidiş, biz, artık babasız, erkeksiz, sahipsiz bir şekilde rahmetli anam ve kardeşim İsmail ile yokluk, meşakket ve zorluklar içinde geçen bir hayatın içinde kendimizi bulduk. Rahmetli anam beni elimden tutarak, kucağına da İsmail'i alarak başa, tarlaya, bahçeye götürüp getirerek işlerini görürdü. Babamla birlikte gidenler ya şehit oldukları haberi geldi ya yaralı ya da sağlam kendileri döndüler. Bir ara hemşerilerimiz, babamı Filistin Cephesinde görmüşler, harb bitti, biz Efsus'a dönüyoruz, sen de gel dediklerinde, yüzbaşımın izin almam gerekir, diyerek bizden ayrıldığı için bir daha da görşemedik, derler. Ben biraz büyüdüğümde anam Elif, beni evde bırakır ben komşuya, bostana gidiyorum, baban gelirse beni hemen çağır, derdi. Efsus'un dışına, bir şehre gidecek ya da Efsus'a dışarıdan gelen kim olsa ona gider ya da adam gönderir, babamın akıbetini sorardı.

Ben büyüdükten sonra bu işi bana yükledi. Mesleğim icabı hangi şehre gitsem ticaret yapmadan önce oranın yaşlıları ve eşrafiyla görüşür, babamın akıbeti hakkında sorup soruştururdum. Büyüdüm,

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

evlendim, askere gittim, çocuklarım oldu, 1930 doğumlu ilk çocuğum oğlan olunca anam adını Ahmet koydu, ona diğer torunlarından daha farklı bir ilgi gösterirdi. Yaşı ilerledikçe gözlerinin ferî zayıfladı. Dışarıdan bir yabancı -yolcu ya da dilenci- gelse Ahmet mi, diye umutlanır, iyice gözlerine bakardı. Anamın bu beyhude ümidini ne kadar yatıştırmaya çalıştımsa onu ikna edemedim. O, kocasına olan sadakatini böyle sürdürüp babamın ayrıldığı 1914 yılından ölümüne kadar (1952) onun yolunu ümitle bekledi, durdu. Aradan geçen 38 yıllık hasretli bekleyiş rahmetli anamı ihtiyarlattı, gözlerine karası inip görmez oldu, 1952 yılında çardaktan avludaki bulgur taşının üzerine düşüp başından yaralandı. Yukarı çıkardık, çok kan kaybetmişti. Bana, hakkını helal et oğlum, ben gidiciyim, dedi. Agan ben öldükten sonra gelirse, onu beklediğimi söyle, diye tembihleyip daldı, bir daha da uyanmayıp ruhunu teslim etti.²⁸¹

1.3.12.Gazi Durdu Güven 1312 (1894/1895)

İstiklal Madalyası Belgesine ulaşıldı. Afşin doğumludur. **Anlatan:** Kamil Güven, çocukları: Ahmet, Hüseyin, Yemliha ve Kamil Güven'dir. "Babam Afşin'de Ümmetoğlu Durdu lakabıyla anılır, sülalemizin adı da Ümmetler'dir. I. Dünya Savaşının başlamasıyla askere alınır. Rahmetli babam önce Çanakkale Savaşlarına katılır. Siperdeki 44 kişilik bölükten yalnızca 8 askerin sağ çıktığını, diğerlerinin hepsi, içinde hemşerimiz, Tomak Mıstık (Soydan) ın adı sahibi olmak üzere şehit düştüklerini rahmetli babam hüzün içinde anlatırdı. Babam Medine Müdafaasına da katılmış ve Medine'de 9 ay kalmış. Orada hurma ağaçlarına maharetle tek kendisinin çıkabildiğini anlatırdı. Daha sonra Maraş'ın Kurtuluşuna da katıldıktan sonra Kurtuluş Savaşına katılır. 1922'den sonra da Efsus'a yeniden gelir. Evlenir ama en büyük abim Ahmet 7 yıl sonra doğar. Ekilecek arazimiz olduğu için uzun yıllar rençberlik yaptı. Genel Kurmaydan teskeresini istediler. İstiklal Madalyası Belgesi 1973 yılında geldi. Belediyenin önünde Gazi Madalyasını davul-zurnalı bir törenle taktılar.

Rahmetli babamın bir hartası da Efsus'taki Ermeni yurttaşlarla ilgilidir. "Babamın da her Efsuslu gibi Maraş'a gidip gelirken Zeytun Ermenileri ile ara sıra sürtüşmeler olsa da birlikte tuz-ekmek yiyip alış-veriş ettikleri olurmuş. Ermeni'nin birinin atı ikiz doğurmuş. Babama, 'dostum bu hayra alamet bir şey değil' demiş. Altı ay geçmeden Zeytun Ermenileri yüksek rütbeli subayların nezaretinde bölgeden Suriye'ye gönderilmiş. Efsus'ta bir tellal; 'Ahali millet! cesgin cüsgün', diye bağıryormuş. Halk anlayamadığı için 'ne diyon sen dellal efendi', diye sorduklarında, o da şöyle demiş: 'Ellik gavurundan hiç

²⁸¹ Süleyman Demir, 1910 Afşin d.)

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kimse kalmayacak, hepsi gidecek diyor', demiş."²⁸² "1895-1921 yılları arasında aralıklarla devam eden Ermenilerin Zeyton'daki isyanları Maraş'ın 11 Şubat 1920'de kurtulmasından sonra milli kuvvetler, 29 Haziran 1921'de itaat eden Ermeni yurttaşları Maraş'a naklettikten sonra yirmi beş yıldır Müslüman halkın yol güvenliğini tehdit eden Ermeni Komitecilerini Zeyton Kışlası'ndan çıkarmıştır."²⁸³

1.3.13.Gazi Hacı Kolukısa

Anlatan oğlu Kadir Kolukısa. Babam Osmanlı ordusunda Filistin Cephesi ve Kanal Harekatında İngilizlerle savaşmış esir düşmüş ve üç yıl esarete kalmıştır. Milli dava söz konusu olduğunda tereddüt etmez hemen atılırdı. 1939'da II. Dünya savaşı çıkınca hükümet esnaflara artı bir gelir vergisi koydu. Babam Hacı Kolukısa, Posta Şefi Köfteci Şükrü Efendi dükkânda otururken bazı esnaflar bu bunun adil olmadığını, esnafların zaten güç şartlar içinde bulunduğunu ileri sürerek bu vergiyi vermeyelim, birlikte hareket edip karşı çıkalım deyince, babam –Ben İngiliz'in içi taşlı pirinç lapasıyla esaret günlerini üç yıl gördüm istenen 350 lira vergiyi vereceğim, deyince Şükrü efendi de bastonuna dayanarak kalmı ve ben de vereceğim dedi.²⁸⁴

1.3.14.Gazi Hacı Mehmet Ergin (1313/1897)

Afşin doğumludur. Anlatan: Oğlu Ömer Ergin. Babam Hacı Mehmet 1914'te seferberliğe gitmiş, hemşerileri Bıçakçı Ahmet Usta ve Habbalı Durdu ile birlikte Osmanlı ordusunun bozulmasından sonra 11 yıl Yemen'de kalırlar. Bir fırsatını bulup 1926'lı yıllarda kaçak olarak Suriye'den giriş yaparlar. Dağlardan gündüzleri saklanarak, Efsus'a gelirler ama komutanlarından izin almadan geldikleri ve arandıkları söylendiğinden Deveboynu Köyünde 2 yıl kimliklerini gizleyerek kalıp sonra Efsus'a gelebilirler.

1.3.15. Mehmet Çavuş (1897-1966) Anlatan: Oğlu H. Mehmet Görür

Babam Mehmet Çavuş, (1897-1966) Kendisi 11 yıl askerlik yapmış. Seferberliğe 1914'te gitmiş. Suriye, Filisti Cephelerinde savaşmış. Osmanlı ordusu yenilince İngilizlere esir düşmüş ancak 1925'te Efsus'a gelebilmiştir. Babam 1935-1950'li yıllarda çarşıda esnaftı. Sivas'tan topuğu kabara (Fırıştak ya da deleme çivisi) lı kundura getirir, Efsus'un zenginlerine satardı. Tokat'tan da çuha şalvar dokunan 'kara yün' getirir, kâğıdın arasında –ancak- hatırlı müşterilere satardı.

²⁸² Kamil Güven, esnaf, Bağkur emeklisi.

²⁸³ A. Latif Dinçarslan, Zeyton ve Çevresindeki Ermeni İsyancıları (1895-1921), Ukdere Yayınları, Kahramanmaraş, 2008, s. 237-243.

²⁸⁴ Kadir Kolukısa, 1923 doğ. Yöre şairlerinden

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

1.3.16.Gazi Ali Kanat:1314 (1896/1897) Afşin doğumludur.²⁸⁵

Anlatan: Oğlu Durdu Mehmet Kanat. Rahmetli babam orduya I. Dünya Harbi içinde Urfa/Birecik'te süvari olarak katılmıştır. Filistin ve Gazze'de İngilizlerle savaşmış ve onlara esir düşerek 2.5 yıl esaret hayatı yaşamış. Bey'ül Maktis²⁸⁶'te çok namaz kıldığını anlatırdı. Maraş'ın Kurtuluş'una katıldığına ilişkin bir bilgim yoktur. Ama Antep Harbi'nde Maraş'tan Antep'e katır sırtında silah ve mühimmat götürdüklerinden bahsedirdi. Maraş'ın Çamlık mevkiinde gecenin yarısını beklemek için pek çok gece yattıklarını anlatırdı. Rahmetli babam askerlik anılarını hem anlatır, hem de sanki savaşı yeniden yaşıyormuş gibi ağlayıp dururdu. Biz de, baba ya ağlama ya da anlatma, hem kendini hem de bizi üzüyorsun, diye uyararak zorunda kalırdık. Boynunda bir hameylisi vardı. Onu Efsus'a geldikten sonra boynundan hiç çıkarmazdı ve evvel Allah beni bu hameyli korudu, Efsus'a beni bu düşürdü, derdi. Fakat bu hameylisini babam son yıllarında çaldırıldığı için çok üzüldü. Askerlik anıları içinde öyle hazin durumlar anlatırdı ki, insanın inanası gelmiyor. Bunlardan birkaçını onun dilinden size örnek olarak anlatayım: Askerdik ama üzerimizdeki elbise sanki bir çalıktan geçerken parçalanmış gibi lime lime dökülüyordu. Ne değiştirecek elbise, kumaş, bez ne de dikip tamir edecek iğne ve iplik vardı. Ayaklarımızda değil potin, işlenmiş çarık bile yoktu, sadece ölmüş bir hayvanın ham derisinden bir parça keserek ayağımıza geçirir, aynı deri parçasından bir de ince parça keser, bileğimizin üzerinden onun uçlarını bağlar da öyle yürüyebilirdik. Yiyecek bulamadığımız zaman ot yayıldığımızı bilirim, hatta hayvanların kurumuş dışkıları içinde hazmedilmemiş tahıl tanelerini bile yıkayıp yiyecek olurdu. Rahmetli babamın anlattığına göre ömrünün 15 yılı, silahlı olarak geçmiş, 1914'te askere alınıp 1928'de terhis olmuştur. Babamın İstiklal Madalyası sanırım yeğenim Adem Kanat'tadır. Rahmetli babam kavi Müslüman'dı. Adeta abdestsiz yere basmazdı. Dünya muhabbeti de yoktu. Sanki ermiş bir kişi halini yaşırdı. Babamın veli olduğunu hemşerilerimiz, söyler²⁸⁷, bizim söylememiz, uygun düşmez²⁸⁸

1.3.2.17.Gazi Arif Taşkale (Çavuş)

Baba adı, Mehmet, Afşin (1314/1896) doğumlu. Bu gazimiz, seferberlikte savaştığı cephelerde büyük yararlıklar gösterdiği için

²⁸⁵ Arif Bilgin, Afşin ve Yöresinin İstiklal Madalyası Verilen Şehit ve Gazileri, Elbistan Haber Gazetesi, 09/11/2005.

²⁸⁶ Kudüs'te Hz. Ömer Camiinin içinde kalan küçük mescit

²⁸⁷ Ahonun İsmail'in Hanımı Zeynep.

²⁸⁸ Durdu Mehmet Kanat (Ali oğlu) 1930 doğ. Hanımının adı: Medine. Koluksalar diye maruf sülaleden Hüseyin Efendinin kızı, Ziyaeddin Kısakolu'un kız kardeşi.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

çavuş rütbesi almıştır. O, dönemin yoksulluk ve kıtlık dönemlerinde düğünlerde ud, çalarak ailesini geçindirdiği söylenir.²⁸⁹

1.3.18.Gazi Said Güneşli (1898-1958)

Elbistan'ın köklü ailelerinden Güneşli ailesindedir. Sıbyan ve Rüştüye Elbistan'da Muallim Mektebini de Sivas'ta okudu. Öğretmen olarak yurdun çeşitli illerinde görev yaptı. Elbistan Afşin, Çardak, Kitziz (Esence) ve Afşin'in çocuklarını Said Efendi okuttu. Said Güneşli'nin Çocukları: Naci Güneşli, öğretmendi, emekli olmadan vefat etti. Nahit de öğretmendi, Nafiz Güneşli, Pilot yüzbaşıyken havada bir başka pilotun uçağına çarpması sonucu düşerek şehit oldu. 1960'ta Nahit Güneşli, sonra avukat oldu, sirozdan genç yaşta 1988 vefat etti. Nadir Güneşli, Afşin'de Kaymakamlık Yazı İşleri Müdürlüğü görevini yürütmektedir. Sadi Efendinin üç de kızı vardı. Haşim Özdemir'in hanımı, Ganimet, Ökkeş Ertem'in oğlu öğretmen Seyfi Ertem'in eşi Melahat, Tanırlı Başçavuş Kemal Arslan'ın hanımı Nebahat.

Sadi Efendinin bir lamba camını 40 yıl kullandığı söylenir.²⁹⁰ Babam tükettiği tütün paketlerinin sayısı üçe çıkınca anneme "hanım tekelin kesesinden bir kahve yap da içeyim, üç kutu bir cezve kahveyi pişirir, dermiş. Babam normalde sigara içmezmiş, ancak evde tütün ve sigara kağıdı bulundurur tuvalete giderken bir sigara yakarmış. Annem içmediğin sigarayı neden tuvalette içiyorsun, deyince, öteki meretin kokusunu bu alıyor, hanım dermiş. Çanakkale'de savaşmamış ancak savaşın sonlarına doğru ihtiyat askeri olarak askerlik yapmıştır. İstanbul'da vefat eden Melahat ablam, babamın Çanakkale siperlerinde kullandığı döşegi bana verdi. Ben de onu hatıra olarak Afşin'e getirdim. İçi keçe ile doldurulmuş bir döşektir. Babam II. Dünya Savaşının ilk yıllarında 46 yaşlarında yeniden silah altına alınıp Adana'da askerlik yapmış. Rütbesi Teğmenlik'ten Üsteğmenliğe terfi ettirilmiştir.

1.3. 19.Gazi Mehmet Çavuş (Eken) Afşinli olup, Yemende, Ürdün'de ve Maraş'ta savaşan Efsuslu gazilerden biridir. Maraş'ın kurtuluşunda Hüseyin Gök isimli hemşerisini ayağından vuran Ermeni çetesinin cezasını kesmiştir.

1. 4.Maraş'ın Kurtuluşunda Yara Alan Efsus'lu Malul Gaziler

Yukarıda ve aşağıdaki tarihi veriler Afşinli yaşlı hemşerilerimizle yaptığım görüşmelerin satır aralarından derlenmiştir. Efsus (Afşin) un gazileri bu hemşerilerimizden ibaret değildir. Ayrıca Maraş'ın kurtuluşuna katılarak –yaralanıp bazı

²⁸⁹ Mithat İşbilir, emekli Kooperatif Memuru.

²⁹⁰ Mithat Berberoğlu.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

uzuvlarını kaybederek engelli- gazilik ünvanı alan hemşerilerimiz de vardır. Bunları ilçeme yaptığım alan araştırmasında görüştüğüm hemşerilerimizin verdiği bilgilerin satır aralarında belirleyebildim.

Topal Hüseyin lakabıyla maruf Hüseyin Gök: Maraş'ın Kurtuluşunda ayağına aldığı bir kurşun nedeniyle kangren olan bacağına kalça altından Amerika'lı bir doktora kestirerek ölümden kurtulduğunu gazileri söz konusu ettiğimiz bölümde değinmiştik.

Çok iyi nişan alan ve attığını vurduğu söylenen Çolak Cafer lakabıyla maruf Süllü Cafer Demir: Maraş'ın Kurtuluşunda koluna aldığı kurşun yarası nedeniyle çolak kalmıştır.²⁹¹ Ayrıca 1950'li yıllarda Ulu Camide müezzinlik yaptığı, yüksek tiz sesiyle okuduğu sabah ezanının Aristil Köyü'nden duyulduğu söylenmiştir.

Topal Hafız Efendi lakabıyla maruf Mustafa Çıragül: Maraş'ın Kurtuluşunda bacağına aldığı kurşun yarası nedeniyle sağ ayak topuğunu kaybedip kısmen sakat kalmıştır.²⁹² Daşo'nun Nuri lakabıyla maruf Nuri Taş: Maraş'ın Kurtuluşunda aldığı şarapnel yarası nedeniyle her iki ayak parmaklarını da kaybetmiştir.²⁹³

Sonuç

Bu sempozyum için hazırladığım bildirimim sonucu maddeler halinde şöyle sunulabilir.

1.Belgeler

1.1.Maraş adı anıldığında iki durum akla gelmektedir: İlki, Anadolu'da sömürgecilere karşı istiklal ruhunun ilk olarak Maraş'tan yükselmesi, ikincisi de Maraş'ın ülkemizde şairler kenti sayılması.

1.2.Maraş'ın kurtuluşuna kazaların lakayıt kaldığı iddiasının hakşinas bir yaklaşım olmayışı.

1.3.Ülkemizin yüz yıl öncesinde aralıksız 14 yıl (1908-1922) savaşmak zorunda kalması sonucu ülkemizin emta ve insan gücü bakımından yoksulluğun pençesine düşmesi.

1.4.Afşin ve yöresindeki hemşerilerimizin seferberlik, İstiklal Harbi ve Maraş'ın kurtuluşuna iştirak etmeleri: dini devlet, vatani millet denildi mi akan suların durması. Günümüzde bir kesimin dillendirdiği vicdani retçilik insanımızın değil dilinden gönlünden bile geçmemesi.

1.5. Efsuslu şehit ve gazilerin ancak 22'si MSB ASAL daire başkanlığından teyit edilerek resmi kayıtlara geçmesi.

1.6.Maraş'ın kurtuluşunda İşbirirlerin Göv İbrahim ve Zabaalilerin Hacı isimli iki hemşerimizin şehit düşmesi.

²⁹¹Mustafa Köş, Afşin Nüfus Memuru.

²⁹² Avukat Ömer Çıragül

²⁹³ İsmail Yanar-Ömer Özsoy.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

1.7.Afşin ve Yöresindeki mahalli güçlerin Maraş'ın kurtuluşuna destek verdikleri.

1.8.Kurtuluş Sempozyumunda Emekli Albay Ferhat Başdoğan'ın sunduğu bildiriyle teyit edilmesi.

1.9. Acı olan taraf şudur ki, bu gazilere savaş sonrası önem verilmemesi, bunların çoğunun kıt kanaat yaşamak durumunda kalmaları.

1.10.Yaşayan çınarlarımız olarak gördüğümüz büyüklerimizi yaşlılarımızın belleklerindeki anıları yazıya döktüğümüzde yaşadıkları ortak gerçekliğin farklı türden de olsa yoksulluk, kıtlık, darlık – bunlara eli iş tutacak sağlam insan ögesi de dahil - olduğu.

1.11.1915'e kadar yöremizde teknik, zenaat, mal ve hizmet üretmelerin Ermeni yurttaşlar tarafından yapıldığı, Müslüman ahalinin de çiftçilik ve hayvancılıkla geçindiği, dolayısıyla varlığın, paranın, servetin ancak bunlarda bulunduğunu, Müslüman ahaliden ancak birkaç ağanın olduğunu öğreniyoruz. Bir hemşerimiz, oğlunu bir Ermeni yurttaşa sanat öğrensin diye çırak olarak verince “çocuğu gavur mu edicin”, tepkisiyle karşılaştığı.

1.12. Efsus (Afşin) un ileri gelenlerinin meclislerinde – odalarda- genellikle konuşulan mevzuların kadınların dövülüp dövülemeyeceği ve zührüahirin kılınp kılınmayacağı olması.

1.13.Cumhuriyet döneminin 1935-1950 yılları içinde de yokluk, kıtlık ve sefaletle bir de yönetimin dini ibadetler ve muamelata karşı hoşgörüsüzlüğün belirmesi. Arapça ezan okuyanların, evde Arap alfabesiyle yazılmış Arapça ve Türkçe/Osmanlıca kitap bulunduranların takibata uğratılıp kitapların toplatılması ve bazı hocaların da laikliğe aykırı konuştuğu gerekçesiyle adliyede sorgulanması.

1.14. II. Dünya Savaşı yıllarında devletin vergiyi -vatandaşın elinde para olmadığı için- harman zamanında üründen aldığı, bağı, bahçesi, tarlası olmayan kişilerin de yol inşaatında çalıştırıldığı, yevmiyelerin vergi borçlarına karşılık mahsup edildiği..

1.15.yaşlılarımızdan belge adına bir kaç fotoğraf, tuğralı berat ve Osmanlıca bir vasiyet ve Osmanlı er mektubundan başka yazılı belgeye ulaşılabilmesi.

2.Saptamalar

2.1.Tarih bilgisine sahip olmak, insana öngörü (feraset) kazandıran bir kible-nüma (pusula) dır. Mantıkta iki bilinen önermeden bilinmeyen bir önerme, yani sonuç ortaya konur. Bu ilkeyi zamanın değerlendirilmesine uyguladığımızda; maziyi tarih okumamışsak bilemeyiz. Gelecek de zaten gerçekleşmediği için meçhuldür. Elimizde bilebildiğimiz yalnızca hal (şimdi) vardır. Geçmiş bilmek, tarih okumaya bağlıdır. Öğrendiğimiz geçmiş ile bildiğimiz

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

hal, bizi geleceği öngörebilmemizi sağlayacaktır. Geçmiş öğrendiğimizde iki bilinen paydaş ile bilinmeyen geleceği öngörebiliriz. Buradan hareketle gelecek ancak geçmiş ve hal ile öngörülebilir. Bu nedenle tarih okumak ve tarih bilinci edinmek hassaten gereklidir.

2.2.sosyal bilimciler sosyal bilimlerde tarih bilmeden yapılan her araştırmaya kuşkuyla bakmalıdırlar. Sosyal bilim alanlarında sahaya –toplumunun içine- inmeden yapılan masa başı araştırmaları soyut kalır. Kuram (nazariye) dan habersiz alanda çalışanlar labirentlerinden dışarı çıkamazlar. Bu yüzden birbiriyle irtibatsız çalışan her iki grubun da çalışmalarından verim almaları oldukça güçtür.

2.3.Afşin ve yöresinde yaptığın 6 yıllık alan araştırması sonucu sosyal bilimcilerin dikkatine sumak istediğim şu ifademi de paylaşmak istiyorum. “Bilimsel araştırmalarda hakikat/doğruluk bize, dikkat, ilgi ve emeği bir araya getirmedikçe yüzünü göstermiyor”.

KAYNAKÇA

- Alaattin Gök, Emekli Astsubay (Afşin, 1932 d.)
Arif Bilgin, Afşin ve Yöresinin İstiklal Madalyası Verilen Şehit ve Gazileri, Elbistan Haber Gazetesi, 09/11/2005.
Cemal Tıraş, 2007'de Ankara'da Afşinliler Derneğinde görüştük.
Doğan Bozkurt (Afşin (1978-1980 döneminin Afşin Belediye Başkanı, 1932 d.)
Durdu Mehmet Kanat (Ali oğlu) emekli elektrik teknisyeni, 1930 doğ.
Ferhat Başdoğan (Em. Kurmay Albay) 10.02.1336” (Gnkur. AT ASE Bşk. lığı Atatürk Özel Arşivi, No: 24, os. 1336/13-3, F. 4C).
Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Savaşı, (Genel Kurmay ATA ASE Başkanlığında Araştırmacı). Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Sempozyum Kitapçığı, Kahramanmaraş Belediyesi 10-11 Şubat 1986.
Hamza Hocaoğlu, 1926 Afşin d.)
Hasan Polat (Emekli İmam-Hatip, Afşin, 1938, d.)
Hüsnü Özcan, (Emekli Ziraat Memuru, Afşin, 1952 d.)
İrfan Gedikbaşı (Emekli Öğretmen, Afşin (2004-2009 döneminin Afşin Belediye Başkanı, 1932 d.)).
İsmail Yanar, Afşin 1923 d.)
Kadir Kolukısa, 1923 doğ. Yöre şairlerinden
Kemal Akkaya (Afşin, 1950, d., Mithat Berberoğlu, emekli kooperatif memuru, 1923 Afşin d.)
Mehmet Bardız, Afşin, 1922 d.).
Mustafa Köş, Afşin Nüfus Memuru, 1964 Afşin d.)
Nadir Güneşli, Kaymakamlık Özel Kalem Müdürü, Afşin, 1955 d.)
Ömer Çıragül (Avukat) Afşin, 1930 d.)
Ömer Özsoy, Arzuhalci, Afşin 1922 d.)
Sıddık Demir, Dirgen Ali, Berikan Yayınevi, Ankara, 2006
Süleyman Demir, Esnaf, Afşin, 1910 d.)

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Yunus Gedikbaşı (Doktor) Afşin, 1939 d.)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Termopylae_Muharebesi (27.01.2017).

<http://muzafferdeligoz.blogcu.com/medine-mudafiligi/659519>.
30.01.2017.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

HALİDE NUSRET ZORLUTUNA'NIN ROMAN VE
HATIRALARINDA MUHARREM BAYAZIT

Ömer YALÇINOVA²⁹⁴

Halide Nusret Zorlutuna'nın romanlarında sık sık otobiyografik unsurlarla karşılaşmak mümkündür. Özellikle onun romanları, hatırat kitabı olan *Bir Devrin Romanı* eşliğinde okunduğunda bu özellik kendini daha belirgin bir şekilde gösterir.

Hayattan Romana

Halide Nusret Zorlutuna, hayatını olduğu gibi romana dâhil etmek için uğraşmaz. Yaşanmış bir olayı bölüp parçalayarak, uzatarak, renklendirerek, ona yeni diyaloglar katarak, başka ifadeyle değişimden geçirerek romanlarında kullanır. Belki de Halide Nusret Zorlutuna'yı roman yazmaya sevk eden unsurlardan biri de, yaşanmış olayların bu şekilde boyutlandırılması, derinleştirilmesi, üzerine bir kez daha düşünülmesi ya da farklı açılardan yeniden ele alınmasına dönük duyuulan ihtiyaçtır. Zorlutuna romanını, onun bütününe gerçek hayattan aldığı olayı yayarak kurgular da diyebiliriz. Diğer ifadeyle bir bakıma romanın sebebi, kurgusu, iskeleti o olaydır. Diğer diyalog, yolculuk ve olaylar ise, bu olayın anlatımı, daha net okuyucuya aktarımı için tasarlanmıştır. Bu yüzden Zorlutuna'nın romanları üzerinden biyografik, sosyolojik ve tarihsel çalışmalar yapılabilir.

Zorlutuna; Maraş Kurtuluş Savaşı kahramanlarından teğmen Muharrem Bayazıt'la birkaç ay kadar süren nişanlılıklarını *Bir Devrin Romanı*'nda anlatır. Aslında bu konunun hatırat kitabında geçmesini istemediğini, fakat ısrarlara dayanamayıp yazmaya karar verdiğini belirtir. Sonuçta Zorlutuna muhafazakar, gelenekçi bir düşünceye bağlıdır. Daha doğrusu, döneminde atağa geçen ve herhangi bir tecrübe sonucu ulaşılmamış, sadece Batı etkisinde ortaya çıkan feminist anlayışın Türkleri huzursuz edeceğine, buna mukabil gelenekçi, muhafazakar anlayışın insanları huzura kavuşturacağına, onlara dürüst, temiz, insanca yaşanılır bir hayat sunacağına inanır. Evlilikle sonuçlanmamış bir nişanı anlatmak, onun düşünce yapısına, örf adet anlayışına pek uygun değildir. Böyle düşünürken, sadece kendini hesaba katmaz Zorlutuna. Karşı tarafı, yani nişanlısını ve onun ailesini de rencide etmekten, üzmetten çekinir. Bu yüzden olsa gerek o, Muharrem Bayazıt'tan "M.", Maraş'tan ise "Kahraman 'M...' vilayeti" şeklinde söz eder.

İkinci ihtimal ise, *Aşk ve Zafer* romanının temel kurgusu olarak yaşanan bu nişanlılığın, daha doğrusu aşkın seçilmiş olması, belki de Zorlutuna'nın ortaya çıkmasından çekindiği bir durumdur.

²⁹⁴ Şair - Roman eleştirmeni.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sonuçta romanda ister istemez ayrıntılara girilmesi gerekmektedir. Romanın dallanıp budaklanması, büyümesi, ayrıntılandırılması için, işin içine hayal ürünleri, belki de hiç yaşanmamış, sadece düşünülmüş diyalog ve olaylar da girecektir. Zorlutuna'nın bu olay, diyalog ve hayallerin de gerçek sanılmasından çekindiği düşünülebilir.

Bizim için esas olan şey, Zorlutuna'ya bütünüyle itimat etmek, *Bir Devrin Romanı*'nda anlatılanları esas almak, bu olayın, romana nasıl girdiğini, ne biçim değişikliklere uğratılarak tekrar anlatıldığını; romanı kurgularken, yaşanmış, diğer ifadeyle gerçek bir olayın nasıl kullanıldığını, düşünüldüğünü; roman sanatı açısından tespit etmektir. Bu arada romanda geçen zaman ve mekana; dönemin siyasi, edebi, ekonomik, ailevi, ahlaki özelliklerine dair de tespit bulunmaktır. Sonuçta, roman, ayrıca belirli bir zamanın yansıtıcıdır. Satır arası okumalarla, hatırat ve tarih kitaplarıyla kıyas edilerek, özellikle bireylerin duygu ve düşüncelerini anlamak, siyasi, toplumsal, ahlaki olayların bireylerdeki izdüşümlerini yakalamak açısından romanın, her bilimsel alanda değerlendirilebileceği bilinmektedir. Başka bir ifadeyle bu, bilimsel araştırmalarda sık kullanılan bir yöntem olagelmıştır.

İbrahim mi? Muharrem Bayazıt mı?

Aşk ve Zafer'in İbrahim'i, *Bir Devrin Romanı*'nın "M."si midir? Bu soruya romancıdan başkası cevap veremez. O yüzden biz birebir bir mutabıklıktan değil, benzerlikten söz etmek zorundayız. Peki, adı "M.", soyadı "B." olan kişi Muharrem Bayazıt mıdır? Buna da yazardan başka kimse net bir cevap veremez, verse dahi herhangi bir ispatta bulunamaz. Biz Muharrem Bayazıt diye kabul ederek değerlendirmede bulunacağız. Çünkü Muharrem Bayazıt'ın hayatıyla, Halide Nusret Zorlutuna'nın anlattığı kişi arasında çok fazla benzerlik bulunmaktadır.

İbrahim teğmendir. "M." de teğmendir. İbrahim'le Zinnur arasındaki nişan birkaç ay kadar sürmüştür. Zorlutuna'yla "M." arasındaki nişan da birkaç ay sürmüştür. İkisi de Çanakkale Savaşı'na katılmış, başarı göstererek hızlı bir şekilde yükselmiştir. "M." Sakarya Meydan Muharebesi'nde yaralanırken, İbrahim Urfa Harbinde yaralanmıştır. Fakat her ikisi de başından yaralanmış, uzun bir süre, 18 yıl kadar Bakırköy Devlet Hastanesinde yatmıştır.

Muharrem Bayazıt Maraş Milli Mücadelesi'nde amcazadesi Zafer Beyle birlikte hareket eder. İbrahim de Urfa Milli Mücadelesi'nde yine amcazadesi Baki'yle birlikte hareket eder. Tahminim, Muharrem Bayazıt, Halide Nusret'e mektuplarında Zafer Beyden söz etmiştir. Muharrem Bayazıt'ın Halide Nusret'e yazdığı o çok samimi, sanatlı, şairane mektuplarını okuma imkanımız yok. Bu mektuplardan ne kadarı *Aşk ve Zafer*'de kullanılmıştır, bilemiyoruz. Zorlutuna *Aşk ve*

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Zafer'de kullandığı İbrahim'in mektuplarını acaba Muharrem Bayazıt'ın mektuplarından almıştır? Bunu da bilemiyoruz. Fakat Bayazıt'ın mektuplarında söz ettiği şeylerden istifade ettiğini düşünebiliriz. Bunlardan biri de, *Aşk ve Zafer*'de etkin bir şekilde rol alan Bakı karakterinin, Muharrem Bayazıt'ın çok yakını, sadece amcazadesi değil dostu ve cephe arkadaşı olan Zafer Beyden esinlenilmiş olmasıdır.

Bir Devrin Romanı'nda Zorlutuna, Muharrem Bayazıt'ın hastanedeki günlerine dair: ““M” ona ve (ziyaretine gelen) başkalarına hep beni sorarmış. Bir de parmağında yüzüklü bir hanım görünce, mutlaka yüzüğünü çıkarttırır, içini okutturur, sonra ümitsizce geri verirmiş.” diyor. *Aşk ve Zafer*'de İbrahim'in son günlerine dair de benzer bir pasaj bulunmaktadır: “İbrahim her ziyaretçisine, hatta başka hastalara gelen ziyaretçilere de, mutlaka, parmaklarındaki nişan halkasını çıkarttırır, içini okuduktan sonra, çok defa mahzun, ümitsiz, bazen de neşeli, “O değil!” deyip yüzüğü iade ederdi.” (s. 242)

“M.” doğduğu ve ailesinin, akrabalarının bulunduğu şehir olan “Kahraman “M...” vilayeti”ne, şehri savunmak, düşman işgalinden kurtarmak için gider. *Aşk ve Zafer*'in İbrahim'i Urfalıdır. İstanbul'dan Urfa'ya gider. Çünkü Urfa işgal altındadır. Kendisine ihtiyaç duyulmaktadır. Yani İbrahim de “M.” de “asıl Anadolu çocuğu”dur.

Neden Urfa?

Bu noktada Zorlutuna'nın romanı için neden Maraş'ı değil de Urfa'yı seçtiği sorulabilir. Bu soruya iki cevap verilebilir. Birincisi; yukarıda söz ettiğimiz gibi Zorlutuna'nın romanda anlatılanlarla hayatı arasında kurulacak özdeşliğe karşı olmasıdır. İkincisi; Maraş'ı bilmemesidir. Romancı anlattığı şehri bilmelidir. Hiç olmazsa orada bir süre yaşamış olmalıdır. Ki mahalleri, sokakları, insanları, toplumsal yapıyı birebir görsün, öğrensin ve düşünsün. Bu somutluktan sonra ancak soyutlama düzeyine geçebilir. Diğer türlü tamamen hayal ürünü olur ya da kendi bildiği bir şehri, anlatmak istediği şehre uyarlar.

Zorlutuna'nın hatıra kitaplarından bir süre Urfa'da öğretmenlik yaptığını biliyoruz. O yüzden Urfa'yı anlatacak kadar bilmekte ve tanımaktadır. Zorlutuna olay ve karakterleri kafasında daha rahat canlandırmak için, bu şekilde bildiği bir şehri, romanına mekan olarak seçmiştir. Ne de olsa Urfa'da da bir milli mücadele verilmiştir. Urfa da kendini kurtaran, bu yüzden “şanlı” sıfatına layık görülen bir şehirdir. Yani Maraş'la ortak özelliği çoktur. Zorlutuna'nın romanını yazarken daha rahat hareket etmesi için Urfa daha müsaittir.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Zinnur mu? Zorlutuna mı?

İkisi de konakta doğmuş ve büyümüştür. İkisi de paşa çocuğudur. İkisi de iyi yetişmiş, iyi bir eğitimden geçmiştir. İkisi de kitap okumayı çok sever. Çağdaş eğilimlerden haberdardır. Ve her ikisi de vatanperverdir. Osmanlı'nın düştüğü duruma çok üzülmemektedir. İkisi de Kuvayı Milliyecidir, Mustafa Kemal'i desteklemektedir. Fakat *Bir Devrin Romani*'nda kızını vermek istemeyen kişi annedir. *Aşk ve Zafer*'de ise, babadır.

Aşk ve Zafer'de anne yoktur. Zorlutuna'nın anlattığına göre "M."yle nişanını annesi bozmuştur. Zaten en başından beri bu nişana gönlü yoktur. Sebebi ise "M."nın soyu veya ailesinin mal ve mülkü değildir. "M."de bunların hepsi vardır. Kendisi Maraş'ın varlıklı bir ailesine, Bayazıtogullarına mensuptur. Zorlutuna'ya getirilen nişan hediyelerinden bellidir bu. Annesinin tek kaygısı, kızından ayrılmaktır. Çünkü "M." her ne kadar İstanbul'da yaşayacaklarını, kesinlikle Halide Nusret'i Maraş'a götürmeyeceğini söylese de ikna olmaz; anne kızının taşraya, Anadolu'ya gelin gitmesini istemez. Onun İstanbul'da kendisiyle birlikte kalmasını dilemektedir.

Halide Nusret'in anlatımından, Muharrem Bayazıt'ı beğendiğini anlayabiliriz. Zinnur da İbrahim'i beğenmekte, hatta ona aşık olmaktadır. Halide Nusret annesine karşı gelemez. *Aşk ve Zafer*'deyse nişanı, Zinnur atar.

Hatırat ve Roman Farkı

Halide Nusret hatıralarında nişanın bozulması sebep olarak bir kadından söz etmez. Fakat *Aşk ve Zafer*'de Zeliha vardır. Zeliha, İbrahim'in beşik kurtmesidir. Çocukluk günlerinden beri bu gerçeği bilmektedir, İbrahim'e aşıktır ve bir gün İbrahim'in İstanbul'dan gelip kendisiyle evlenmesini beklemektedir. Zeliha, İbrahim'in Zinnur'la nişanlandığını duyunca yıkılır. Fakat İbrahim'in annesi de bu nişana sıcak bakmamaktadır. O, oğlunun Urfa'ya gelip Zeliha'yla evlenmesini ister.

Zeliha gerçekte var mıydı, bilemiyoruz. Romandan anladığımız kadarıyla yoktu. Çünkü romanın yapısı içinde Zeliha'nın ihmal edilemez bir rolü olsa dahi, diğer olaylarla karşılaştırıldığında gayet suni kaçtığı fark edilir. Sanki Halide Nusret gerçek olaydaki anne faktörünü, romanda Zeliha faktörüyle doldurmaya çalışmış gibidir. Çünkü annenin kızını taşraya vermek istemediği için nişanı atması, roman için çok sönük bir olaydır. Romanda aynen Zeliha olayında olduğu gibi entrika, heyecan, trajedi, şaşırtma olmalıdır. Bu yüzden Halide Nusret'in Zeliha'ninkine benzer bir olayı başkasından duyduğu veya bir yerden okuduğu, romanındaki eksikliği de bununla giderdiği düşünülebilir. Zinnur, Zeliha'nın mektubu üzerine nişanı

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

atmaya karar verir. Çünkü o sevdiği erkeği kimseyle paylaşacak birisi değildir. Üstelik İbrahim harptedir, onun moralini bozmak istemez. O yüzden nişanı atması İbrahim'in son mektubundan sonradır.

Sonuç

Halide Nusret Zorlutuna hem edebiyat tarihçilerine hem de edebiyat kuramcılarına büyük bir iyilik yapmıştır. Romanının çerçevesi diyebileceğimiz bir olayı, kendi hayatından seçip çıkarmıştır. Dikkatli bir araştırmacı için, gözden kaçmayacak olan bu olay, yaşanmış bir olayın nasıl romana uyarlandığına dair inceleme imkanı sunmaktadır. Çünkü görüleceğe üzere Halide Nusret, her ne kadar romanın genel çerçevesini başından geçmiş bir olaydan oluştursa da, o çerçeveyi olduğu gibi bırakmaz, olduğu şekliyle romana almaz. Onu genişletir, zenginleştirir. Onda çok ciddi değişikliklere gider. Bu, romanın gerektirdiği bir değişim ve müdahaledir. Romanın neler gerektirdiğine dair de Halide Nusret'in roman ve anılarının karşılaştırılmasından önemli verilere ulaşılabacaktır.

KAYNAKÇA:

- ZORLUTUNA Halide Nusret, *Bir Devrin Romanı*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, 2013.
- ZORLUTUNA Halide Nusret, *Aşk ve Zafer*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- ZORLUTUNA Halide Nusret, *Gül'ün Babası Kim?*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- ÇOŞKUN Betül, *Halide Nusret Zorlutuna*, Kitabevi Yayınları, 2011.
- ÇOŞKUN Betül, "Halide Nusret Zorlutuna'nın Romanlarını Kronotopik Okuma", *Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011*.
- YAKAR Serdar, "Önden Gidenler: Muharrem Bayazıt", *12 Şubat Dergisi*, Sayı: 1, 2016.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MARAŞ KURTULUŞ HARBİN'DE ELBİSTAN'IN ROLÜ
Adnan GÜLLÜ²⁹⁵

Tarihi gerçekler yazılmazsa, zamanla uydurma argümanlar gerçek gibi algılanmaya başlar ve insanları şaşkırtır bir niteliğe bürünür.

Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Eğer yazan yapana sadık kalmaz ise hakikatler şüpheli bir şekil alırlar... Onun içindir ki tarih yazarken kaynaklara ve araştırmalara kendi duygularımızı karıştırmadan hayata geçirmeliyiz ki doğru tarihin belgelenmesine yardımcı olmuş oluruz. Çünkü tarih biliminin amacı, düne giderek yarınlara ilişkin doğru tahminler yapmaktır.

Elbistan gerek coğrafi, gerek sosyolojik, gerekse tarihi açıdan kendini tam anlatabilmiş bir şehir değildir. Hele hele Elbistan tarihini anlatmak, yazmak başlı başına iştir. Çünkü Elbistan üç- beş kitapla anlatılacak bir konu değildir.

Maraş Kurtuluş Harbi, milli mücadelemizin temel yapılarından biridir. **Mustafa Kemal Paşa'nın** önderliğinde Anadolu'nun bağrından yükselen **Heyet-i Temsiliye Hareketi** öncülüğünde Türk'ün hürriyet çığlığını haykırarak “ **Bu toprakların işgal edilemeyeceğini, edilse bile, ergeç düşmanın yurttan atılacağını**” tüm dünyaya duyurdu. Milli mücadelenin ilk toplu haykırışı, Maraş Kurtuluş Harbi ile Anadolu'da ses buldu ve çığlıklaştı. **Bu milli mücadelede Maraş ve Elbistan et tırnak gibi kaynaşarak, Fransız sömürgecilerine karşı tek vücut halinde bütünleştiler.** Maraş Harbi, milli mücadelenin Anadolu'da parlayan ilk meşalesidir. Bu meşale sömürgeci devletlerin karanlık yüreklerine ışık olup korku saldı.

Elbistan, Maraş'ın Anadolu'ya açılan soluk borusu vazifesini nasıl yerine getirdiğini ve bu lojistik sorumluluğunu ne zor şartlarda omuzladığını sözcükler arasında dolaştıkça göreceğiz.

²⁹⁵Tarih Araştırmacısı.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kurtuluş Savaşı

Kurtuluş Savaşı (1919–1922) vatanın bütünlüğünü korumak ve kollamak, milli egemenliğe temel olan, tam bağımsız Türk Devleti oluşturmak için yurt genelindeki bütün vatanseverlerle girişilen, bir savaştır. Kurtuluş Savaşı; sadece bir milletin kurtuluşu gibi görülmelidir. Cumhuriyetin temel taşlarını oluşturan ilk halkadır. Osmanlı Devleti'ni tamamen ortadan kaldıracak olan ve Türklere yaşam hakkı tanımayan **Mondros Ateşkes Antlaşması(30 Ekim 1918)** ile elleri kolların bağlanmış yüce Türk Ulus'unun ölüm kalım savaşıdır.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan ağır bir yenilgiyle ayrılmıştı. **30 Ekim 1918** tarihinde imzalanan **Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla**, Anadolu'nun ve Trakya'nın bütün toprakları işgal edebilecek durumda düşmüştü. Osmanlı Devleti ile **İtilaf(anlaşma) Devletleri** arasında **Limni adasının Mondros Limanında** imzalanan ateşkes antlaşmasının şartları çok ağırdı. Bir nevi Osmanlı Devleti'ni kendi elleriyle itilaf devletlerine altın tepside gibiydi.

Bahriye Nazırı **Hüseyin Rauf Orbay**'ın Başkanlığı'nı yaptığı Osmanlı Heyeti ile **İngiliz Amiral Calthorp (Keltorp)**'un Başkanı olduğu İtilaf Devletleri Heyeti arasında imzalanan Mondros Mütarekesi ile silahlı çatışma sona ermiştir. Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren bu antlaşma aslında çok ağır şartlar taşıyordu. Mondros Mütarekesi aslında Osmanlı Devleti'nin yıkılışını öngörmekte; İtilaf Devletleri'ne Osmanlı İmparatorluğu'nun herhangi bir bölgesine, güvenliklerini tehdit edecek bir durum nedeni ile işgal hakkını tanımakta idi.

İstanbul Hükümeti ise bu maddelerin ileride yapılacak başka görüşmelerle koşulların daha hafifletilebileceğini sanıyordu. Bu düşüncenin kocaman bir yanlışlığı olduğu ileri ki günlerde kendini gösterecekti. Çünkü emperyalist devletler, masa başında Osmanlıyı zaten paylaşmışlardı ve uygulamak için fırsat kolluyorlardı. *O fırsat Sevres Antlaşması ile ortaya çıktı. Sevres görüşmeleri için Osmanlı*

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*Sadrazamı Damat Ferit Paşa, başkanlığında bir Osmanlı heyeti Haziran 1920'de Fransa'nın başkenti Paris'e gitti. Bu heyete Paris'te çok hor davranıldı, adeta tutuklu muamelesi yapılmaktaydı. Uzun görüşmeler sonucunda **Sevr Antlaşması 10 Ağustos 1920'de Türkleri tamamen sömürge haline getiren ve Anadolu'nun ortasına sıkıştıran 433 maddelik idam fermanını Sevr'de namılı porselen fabrikasının çinili salonunda Osmanlı adına üç kişiden oluşan **Bağdatlı Hadi Paşa, Rıza Tevfik Paşa ve Reşat Halis'ten** tarafından imzalanmıştır. Bu antlaşma sonucunda Osmanlı İmparatorluğu Anadolu'da 480 000 kilometrelik alana sıkıştırılmıştır. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının öncülüğünde başlatılan Milli Mücadele sonunda 256.000 kilometrekarelik daha eklenmiştir. 1937'da Fransızlarla sürdürülen müzakereler sonucunda 2 Eylül 1938'de kurulan **Bağımsız Hatay Devleti, 29 Haziran 1939** günü devletin yasama organı olan **22 üyesi Türk olan 40 üyeli Millet Meclisi'nin aldığı karar gereği Türkiye'ye katılmış ve Hatay ili olmuştur. Hatay, Türkiye Cumhuriyeti Devletine 47.000 kilometrekarelik arazi ile katılmıştır.*****

Sömürgeci devletler fırsatı bulur bulmaz işgale başladılar ve bu emperyalist işgaller dalga dalga Anadolu'ya yayıldı. Bölgemizde bu işgallerden nasibini aldı. İşte bu ölüm kalım savaşında, bölgemiz Milli Mücadelede nasıl yer aldı.Maraş, kısa süren bir işgal yaşamasına rağmen, Milli Mücadele Dönemi'nin en yoğun çatışmalarına ve acılı olaylarına tanık olan kentlerden biridir. Fransız işgaline karşı toplu direnişin en canlı örneklerinden birini veren Maraşlılar, kendi kentlerinin savunulmasında olduğu kadar, komşu Antep'teki işgalin kırılmasında da çok etkin rol oynadılar. İlin Maraş olan adının başına "**Kahraman**" sözcüğünün eklenmesi de bundan kaynaklanmaktadır. (Not: 53 yıl sonra 7 Şubat 1973 tarih ve 1657 sayılı kanunla verildi ve şehrin ismi Kahramanmaraş olarak değiştirildi.) Maraş, Mondros Mütarekesi günlerinde bağımsız bir sancaktı. Sancağın, Maraş Merkez Kaza dışında, dört kazası daha vardı: **Elbistan- Göksun- Pazarcık- Zeytin'du.**

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Atatürk ve Anadolu Direnişi Düşüncesi

Ahd-i Milli Beyannamesi (Misak-ı Milli) Haritası

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı çökerken Atatürk, şu görüşü ortaya atmıştır. Anadolu merkez olacak, Doğu ve Batı Trakya bizde kalacak, Edirne'nin kuzey sınırları Bulgaristan aleyhine düzenlenecek, kıyılarımıza yakın adalar Türkiye'ye ait olacak, diğerleri Yunanistan'a verilecek, Türkiye'deki Rum, Bulgar ve Sırp, dışarıda ki Türklerle mübadele edilecek, Türkiye'nin güney sınırı Hatay, Halep ve Musul'u içine alacak, diğer yerler Araplara bırakılacaktır. Onun içindir ki Atatürk, Osmanlı'nın yıkıma doğru gidişatını gördüğü için Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yeni bir devlet kurulacağını bilmekte ve bunun merkezinin de Anadolu'nun bağrından yükseleceğini emindir. Bu nedenle Kurtuluş Savaşı'nı Anadolu'da başlatmıştır. Çünkü Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), gerçekçi bir bakışla 1907 yılından beri öncelikle Anadolu'nun korunması ve Anadolu'ya önem verilmesi gerektiğini düşünmüş ve hep bu doğrultuda çalışmıştır.

İngilizler Maraş ve çevresini işgale geçerli bir sebep bulamadıklarından, Mondros Mütarekesinin 7'nci maddesini ileri sürmüşlerdir. Mütareke maddelerinin belirsiz olması onlara bu işgal fırsatını vermiştir. İngilizler, **22 Şubat 1919**'da Maraş'ı işgal ettiler. **Max Andriyo**, komutasındaki İngiliz kuvvetleri bir Hint süvari alayından ibaret olup subay ve erlerinin bir kısmı Müslüman idiler.

İngilizlerin Bölgeden Çekilmesi

İngilizler bölgede sekiz ay kalmışlardır, **15 Eylül 1919** tarihinde Fransızlarla imzalamış oldukları "**Suriye İtilafnamesi**" gereği **1 Kasım 1919** da Maraş'ı terk edip giderlerken yerlerini Fransız işgal kuvvetlerine bırakmışlardır. İngilizler, Fransız kuvvetlerin Maraş'a gelmesi üzerine **1 Kasım 1919** tarihinde akşamüzeri şehirden ayrıldılar ve Antep'e gittiler. Geceleyin Antep'te kamp kurdular. 4 Kasım 1919 tarihinde sabah 8.30 da kamplarını

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kaldıran Maraş Antep'teki İngiliz askerleri gurubu Mısır'a uzun bir yolculuğa başlamak üzere bölgeyi terk ettiler.

Yörenin Fransızlara bırakılacağı haberi Ekim 1919'da Maraş'a ulaştı. Aynı günlerde merkezi Sivas'ta bulunan 3.ncü Kolordu Kumandanlığı da boş durmuyordu. Kolordu Kumandanı **Albay Selehattin Bey**, olayları yakından takip etmek amacıyla, *Sivas'tan Elbistan'a geldi. Maraş'ın Fransızlar tarafından bir kaç gün içinde işgal edileceğini Elbistan halkını uyardı.* Albay Selehattin Bey, Sivas Heyet-i Temsiliyesi'nin de onayıyla devir- teslim sürecinde doğabilecek boşluklardan yararlanarak, Maraş'a girmeyi düşünüyordu. Hatta bu amaç için **Sivas Heyet-i Temsiliyesi, Kılıç Ali (Piyade Yüzbaşı Ali Asaf)** Bey'in komutasındaki bir birliği Pazarlık'a göndermişti.

Bu arada Elbistan'da bulunan **Albay Selehattin Bey** Sivas'taki vekiline bu hususta Elbistan'dan bazı talimatlar verdi. Talimatında: Maraş, Antep, Urfa vilayetlerinden İngiliz kuvvetlerinin çekilip yerine Fransız kuvvetlerinin geleceğinin anlaşıldığını belirten **Albay Selehattin Bey**, şu tedbirlerin alınmasını istedi.

“İngilizlerin bölgeyi işgali aslında Mondros Mütarekesi hükümlerine aykırı idi. Bu sebeple bölgeyi başka devlete devretmesi, milletin haklarına ve Hükümetin haysiyetine vurulmuş bir darbe olacaktır. Bölgeye Fransız kuvvetleri gelmeden oradan filen milli teşkilatın kurularak, milletin haklarına sahip çıkılması işgale karşı koyması kutsal vazifedir. Maraş'ı ve bunun yanında Antep'i mümkün olduğu takdirde 3. Kolordu koruyacaktır. Elbistan, Maraş ve Antep'te milli direniş teşkilatı düzenlenecek ve tertip edilecektir. Malatya'dan Maraş'a askeri müfreze gönderilmesi düşünülmektedir. 3. Kolordunun Maraş'taki milli kuvvetleri ele alması ve organize etmesi için acele olarak Aziziye'den (Kayseri'nin Pınarbaşı İlçesi) bir süvari takımının güneye yollanması gereklidir. Sivas'tan bir subay ile iki hafif makineli tüfek bu müfreze yetişmek üzere yollanmalı ve müfrezenin masrafları verilmelidir. Müfreze subayı Elbistan ve Maraş'taki durumdan telgrafla Kolorduya devamlı bilgi verecektir. Hıristiyanların mal ve canlarına dokunulmaması müfrezenin en kısa zamanda hareket etmesi ve hareketinin gizli tutulması gereklidir.”

Mustafa Kemal Paşa, bu amaçla 3. Kolordu Kumandanlığına verdiği talimatta, “Maraş, Antep ve Urfa'nın Fransızlar tarafından işgal edilmesinin engellemeye çalışılmasını, bu yapılmadığı takdirde Fransız kuvvetlerinin bölgede barındırılmaması için her çareye başvurulmasının gerekli olduğunu” bildirdi.

Fransız İşgalinin Başlaması

29 Ekim 1919 Çarşamba günü Fransız öncü kuvvetleri **Yüzbaşı Julie** komutasında Maraş'a geldi. **30 Ekim Perşembe** günü **de De Fontzine** komutasında 1000 Fransız ve 500 Cezayir asıllı asker

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ile Fransız askeri elbisesi giymiş 400 Fransız eşkıyası Maraş'ı işgal etmeye başladılar. Maraş'ta bulunan Ermeniler Fransız işgal ordusunu coşkun gösterilerle karşıladılar.

Fransız işgali başlayınca (1 Kasım 1919) Maraş'ın ileri gelenleri toplanarak aldıkları karar doğrultusunda Maraş'ı terk ederek, Elbistan'da toplanıp kurtuluş hareketi için organize olma kararı aldılar. Bunun için *Kadıızade Hacı Hasan Efendi, oğlu Mehmet Ziya, Dr. Mustafa Bey, eczacı Ömer Lütü Bey, Katıpzade Mehmet, Vehbizde Hasib, Kocabaşzade Ömer, Tapagın oğlu Mustafa, İslâhiyeli Nazım Bey*, diğer kimselerle birlikte Fransız kuvvetleri gelmeden bir gün önce gece Maraş'tan yola çıktılar. **Bertiz'in Başdervişli** köyüne gittiler. Gece orada kaldıktan sonra ertesi gün **Elbistan'a** gittiler. Orada Kuvay-ı Milliye'nin takviyesi ve silah temini ile meşgul oldular.

Mustafa Kemal Paşa'nın bütün vilayet ve Heyet-i Merkeziyelere gönderdiği tamimle(bildiri) işgalin protesto edilmesini istemesi üzerine Türkiye'nin her tarafında protestolar ve mitingler yapıldı. İngiliz kaynaklarına göre, kendilerine Türkiye'nin çeşitli il ve ilçelerinden 81 protesto telgrafi gelmiştir. Bu telgrafları burada uzun uzun yayınlamak istemiyorum sadece Elbistan'dan bahsetmek istiyorum. 11-17 Kasım 1919 tarihinde protesto telgrafi çekilerek, Türkiye'deki protesto eyleminde yerini almıştır.

Heyet-i Temsiliye Reisi, Mustafa Kemal Paşa'nın bütün yurt çapında yayınladığı tamim(bildiri) sonucu meydana gelmiştir. Bu protestolar, düşmana karşı koymak amacıyla Türk milletinin örgütlenip, tek vücut olarak bütün dünyaya sesini duyurduğu ve bu toprakların kesinlikle işgal edilemeyeceği, işgal edilse bile, ergeç düşmanın yurttan atılacağını belgeleyen olayların başında gelmektedir. *Düşmana karşı koymada, psikolojik bir savaşın bir örneği olan bu miting ve protestolar, Milli Mücadelede önemli yer işgal eder.*

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
ELBİSTAN'DA İSTİKLAL HARBİ ÖNCESİ DURUM

(III.Kolordu Komutanı Albay SelehaddinBey,Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti Elbistan Şube Başkanı Nakipzade Mehmet Ağa, Kuvay-ı Milli Başkanı Nakipzade Nuri ağa)

Büyük kurtarıcımız, Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresinden sonra Sivas'ta bir kongre yaparak, güzel yurdumuzu düşman ordularından kurtarmak üzere **"Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"** ni kurmuştur. Bu cemiyetin bir şubesi de **Elbistan'da** kurulmuş ve cemiyet başkanlığına eski **Şam Sulh Hukuk Hâkimlerinden Elbistanlı Bekiş Zâde Ali Rıza Efendi** getirilmiştir. Ali Efendiye yardımcı olarak da yine eski hâkimlerden **Kışlal Zade Ali Avni Efendi** cemiyete başkan yardımcısı olmuştur. Bu iki zat, memleketin aydın kişilerini ve eski yedek subaylarını davetle, onları üye olmaya ikna ederek üye kaydetmişlerdir.

Bekişzade Ali Rıza Efendi Şam'da görev yaparken Gazi Mustafa kemal Atatürk'le tanışır. Bu tanışma ileri ki yıllarda devam eder ve Maraş'ın kurtuluşunda Elbistan da Kuvay-i Milliye sorumluluğunu Bekiş zade Ali Rıza Efendi'ye verilir.

Bir müddet sonra **Nakip Zade Mehmet Ağa** cemiyet başkanlığına getirilmiştir. Bu arada Mustafa Kemal Paşa, Fransız ve Ermeni işgalcilerine karşı Türk savaşıçılarını örgütleme çalışmalarına başladı. Bir müddet sonra **Nakip Zade Mehmet Ağa**, cemiyet başkanlığından istifa ederek yerine **Şeyh Naci Mustafa Efendi** geldi.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Elbistan Şubesi Başkanları

1-Şam Sulh Hukuk Hâkimlerinden Elbistanlı Bekiş Zâde Ali Rıza Efendi

2-Nakip Zade Mehmet Ağa

3-Şeyh Naci Mustafa Efendi

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ELBİSTAN VE CİVARINDA MARAŞ KURTULUŞ SAVAŞI İLE İLGİLİ FAALİYETLER

Bu arada şu notuda düşmekte yarar görmekteyim. (Anadolu Kurtuluş Savaşı başlarında 47 tane Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuş olup, bunlarda 84 tane din adamı yönetici konumunda görev almıştır. Ayrıca 47 Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 16'sının başkanı din adamıdır.)

**1919 Arslan Bey, Yörük Selim, Cevdet bey Stanley Kerr Mrs
Marion Wilson Dr. Marion Wilson Maraş Yakın Doğu Personeli
ile Türk yetkililer**

Sivas Kongresinden alınan karardan sonra Elbistan ve Maraş havalisi, 3.üncü Kolordu kumandanlığı mntikasına dahil edildiği gibi bu bölgedeki asker alma şubeleri de aynı kolorduya bağlandı. Mustafa Kemal Paşa, Fransızların Maraş'ı işgali üzerine, bölgeden gelen raporlar ve bilgiler doğrultusunda **Yüzbaşı Salim Kurtoğlu'nu (Yörük Selim) ve Yüzbaşı Ali Asafı da (Kılıç Ali)** takma adları ile Maraş Millî Örgütünü kurmakla görevlendirmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'dan emri alan Kılıç Ali, görevinden istifa etmiş sayılarak ve sivil kıyafetle maiyetine verilen Üsteğmen İhsan bey, 10 süvari ve 2 hafif makineli tüfek timinden oluşan müfrezesi ile Sivas'tan hareket eden **10 Ekim 1919** günü **Elbistan'a gelmiştir**. Artık Antalya tüccardır. Bu arada Yörük Selim'de kısa zamanda Elbistan'a ulaşmıştır.

Maraş ve Antep bölgesinin kurtarılması hususunda faaliyetleri ve teşkilat çalışmalarının yaygınlaştırılması ve organize

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

edilmesi için **Heyet-i Temsiliye tarafından Elbistan merkez olarak seçildi.** Bilindiği gibi Elbistan işgal altında değildi ve yukarıda da belirttiğim gibi, bu sebeple Maraş'ın Fransızlar tarafından işgalinden bir gün önce şehrin ileri gelenleri teşkilat çalışmalarında bulunmak üzere Elbistan'a gitmişlerdir.

Şam Emeklisi **Sulh hâkimi Ali Rıza Bey**'in ve arkadaşlarının gayreti ile Elbistan'da kuvvetli bir Heyet-i Merkeziye teşkili ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. **Mustafa Kemal Paşa, Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ali Rıza Bey'e** gönderdiği yazıda; “Fransızların Adana havalisi de dahil olmak üzere Urfa, Antep ve Maraş'ta küçük bir Ermenistan teşkili gayesi güttüklerini, milli teşkilatın yaygınlaşmasının dışarıya karşı pek mühim ve lehte tesir yaptığını, şu anda en önemli işin, işgal altında bulunan yerlerdeki teşkilatı genişletmek ve ahaliyi işgal aleyhine teşvik etmek, düşmanları zorda bırakmak, olduğunu belirttikten sonra, Malatya'dan bir süvari bölüğü ile iki mitralyöz bölüğünün Elbistan'a doğru hareket ettiğini, bu kuvvetin milli teşkilatının dayanağı olacağını ve Elbistan deposundaki silah ve teçhizatın Kuvay-ı Milliyyeye dağıtılmasına karar verildiğini bildirdi.” Bunun yanında, 3.cü . Kolordu Kumandanlığı tarafından **Binbaşı Suzi Bey**, komutasında bir kısım kuvvet Elbistan'a gönderildi. **Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ali Rıza Bey, Yörük Selim (Süvari Yüzbaşı Salim Kurtoğlu) ve Kılıç Ali (Piyade Yüzbaşı Ali Asaf) Bey'ler, Maraş ve civarında milli teşkilatı yaygınlaştıracaklar ve idare edeceklerdi. Elbistan şube reisi Binbaşı Suzi Bey daimi üye sıfatı ile bulunacak, teşkilatın oluşmasına ve 3.üncü Kolordu ile haberleşmenin sağlanmasına çalışacaktı.**

Mustafa Kemal Paşa, tarafından Sivas'tan Elbistan'a gönderilen subaylar

- 1-Albay Selahettin Bey
- 2-Binbaşı Suzi Bey
- 3-Kılıç Ali (Piyade Yüzbaşı Ali Asaf Bey)
- 4-Yörük Selim (Süvari Yüzbaşı Salim Kurtoğlu)

MARAŞ'IN İŞGALİNİ PROTESTO AMACI İLE YAPILAN MİTİNGLER

“Aslanlar kendi tarihlerini yazmadıkları sürece, avcı hikâyelerine inanmak zorundayız.”

Mitingler düzenlenerek Maraş işgali tüm yurt satında protesto edildi. İşte protesto mitinglerinin yapıldığı yerler. **Aydın, Alaçam, Elbistan, Sivas, Söke, Kayseri, Bolu, Amasya, Develi, Tokat, Niksar, Samsun, Darende, Muğla, Kastamanu, Garzan,**

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

**Trabzon, Bünyan, Elazığ, Çivril, Pasinler, Gürün, Havza,
Burdur, Kütahya, Elmalı, Isparta, Erzurum**

Elbistan Mitingi

Elbistan halkı bir miting yaparak İzmir'in Yunanlar tarafından ilhakı ile Maraş olaylarını protesto etti. Yunan haydutlarının İzmir'de garp medeniyeti namına vahşet ve işlerken, Adana, Maraş, Antep ve Urfa'da medenice hareket etmesi gereken Fransızların Ermenileri silahlandırarak Türk ahaliye zulüm yaptığı ve minarelerden halkı namaza çağıran müezzinlerin katledildiği, belirtilen bu miting bildirisinde Maraş ve havalisinde oturan yüzlerce Türk'ün şehit olduğu, binlercesinin göçüne sebep olduğu bildirildi. Ve Allah'ın zalimlere lanet mazlumlara muvaffakiyet buyurması istenildi.

Maraş'a Yapılan Yardımlar

Daha şehir içindeki çarpışmalar sürerken, Mustafa Kemal Paşa **10 Şubat 1920** tarihinde bir bildiri yayınladı. Bildiride şöyle deniliyordu: "**İnsaniyetin tüylerini ürpertecek zulümlere maruz kalan Maraş'lı kardeşlerimizin ihtiyacını karşılamak ve imdatlarına yetişen kahraman Kuvay-ı Milliye fertlerinin zaruri masraflarına medar olmak üzere toplanacak yardımların Maraş Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi emrine ödenmek üzere Ziraat Bankası Elbistan şubesine gönderilmesi rica olunur.**" Diğer taraftan, Dâhiliye Nezareti Sivas Valiliğine bir emir göndererek, Maraş'ta çarpışmalar sonrasında zahireye pek fazla ihtiyaç duyulduğunun anlaşıldığını, bu sebeple en yakın kazalardan mümkün olduğu kadar zahirenin Maraş'a gönderilmesini istedi. Yurdun çeşitli yerlerinden gönderilecek olan maddi yardımlar **Elbistan Ziraat Bankası Şubesi**'nde açılacak olan bir hesapta toplanacak ve 3.üncü. Kolordu Kumandanı **Albay Selahattin Bey**'in nezareti altında ilgili yerlere sarf edilecekti.

Milli Mücadele döneminde ki bütün faaliyetlerde olduğu gibi, yardım hususunda da belirli bir plan ve program dahilinde hareket edildiği ve işin tek elden yürütüldüğünü görüyoruz. Yukarıda verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Maraş'a yardım yapılması için yurt çapında duyuruda bulunulması ve yapılan yardımların koordinesi **Heyet-i Temsiliye** tarafından yürütülmüştür. Bunun yanında Dahiliye Nezaretinin de Maraş'a yiyecek yardımında bulunulması için Sivas Valiliğine talimat verdiği görülmektedir.

Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak **Mustafa Kemal Paşa**'nın bu husustaki gayretleri büyüktür. Maraş'a yapılan para yardımlarının mahalline ulaştırılması işini Ziraat Bankası üstlenmiştir. Bu banka şubelerine yurdun çeşitli yerlerinden yatırılan paralar **Elbistan Ziraat Bankası** şubesinde açılan bir hesapta toplanmıştır. Toplanan

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yardımlar 3.cü Kolordu Kumandanı **Albay Selahattin Bey**, tarafından ilgili yerlere ve muhtaçlara dağıtılmıştır.

Maraş kurtulduktan sonra 22 gün süren çarpışmalar sebebiyle açlık baş gösterdi. Bunun üzerine yurdun çeşitli şehirlerinden **Elbistan Ziraat Bankası Şubesi'ne** yardımlar akmaya devam etti.

ELBİSTAN YARDIMI

Elbistan Heyet-i Merkeziyesi de Maraş'a yardım için camilerde yardım toplamayı kararlaştırdı. Kısa zamanda 189 Lira para, 9500 kg. Buğday, 1200 kg. Arpa, 300 kundura, 25 çift çarık toplandı. Elbistan Heyet-i Merkeziyesi yardımlarını sürdürerek daha sonra 800 Lira daha gönderdi, toplam yardım miktarı 8.989 Lira olarak açıklandı.

Sivas	2150	Burdur	200
Kastamonu	1000	Isparta	200
Amasya	1000	Tefenni	400
Merzifon	725	Eğridir	200
Samsun	1000	Havza	200
Antalya	1200	Gümüşhacık	300
Denizli	400	Çivril	250
Boyabat	300	Darende	110
Elbistan	8989	Gürün	112
Bolu	2500	Cide	50
Çankırı	100	Gerede	100
		Toplam	21.846

Yurdun çeşitli yerlerdeki yardım amaçlı toplanan paralar **Elbistan Ziraat Bankası** şubesine gönderilmeye devam ediyordu.

12 Şubat 1920 tarihinde Maraş'ta Fransızlara karşı kazanılan başarıdır. Çünkü Maraş'ta kazanılan başarı, itilaf Devletlerinin Anadolu'daki sonlarının başlangıcı olmuştur. Maraş'ta elde edilen zaferde halkın sebatla direnmesi büyük rol oynadı. Halk şehri terk etmedi, örgütlendi ve işgale karşı koydu.

Maraş zaferi ile Sivas, Malatya, Elbistan, Diyarbakır gibi merkezlerinin işgali önlenmiştir. Fransızlar Maraş'ta yedikleri darbe sonucu ilerleyememişlerdir, aksine geri çekilmeye başlamışlardır. Nitekim Maraş zaferi etkisini Urfa ve Antep'te gösterdi. Bu durumu Fransızlarda ifade ederler. Bu mücadelede Maraş halkına yurdun her tarafından maddi

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

manevi yardım yapıldı. Tarihte tüm belgeleriyle açıktır. Maraş zaferi Türk tarihine şerefli bir sayfa ekledi. Bunun sonucu olarak Maraş şehri T.B.M.M. tarafından istiklal madalyası ile ödüllendirildi.

Maraş'ta çıkan Elbistan İsimli Gazete

Bu olayı da anlatmadan geçemeyeceğim: Maraş Kalesinde Türk bayrağının indirilmiş olduğunu hasta yattığı yatağında pencereden gören, **Kısaküreklerden Halil Ağa'nın oğlu Mehmet Ali**, duyduğu üzüntünün sonucu olarak vatani ve millî gayretle birkaç kıta beyanname yazdı. İki nüshasını Cuma namazından önce Ulu Cami'in avlusuna, birer nüshasını da Çarşibaşı, Sarayaltı ve Arasa camilerinde göze çarpacak yerlere oğlu Şehabettin vasıtasıyla bıraktırdı.

Beyannameyi yazan **Mehmet Ali Bey'in** oğlu olan ve onları camilere bırakan **Şahap Kısakürek**; o zamanlar 17-18 yaşlarında olduğunu, babasının el yazısı ile "Elbistan" adında birkaç nüsha gazete yazdığını, kendisinin bu gazeteleri halkın toplanabileceği yerlere gizlice bıraktığını, bir Cuma günü (28 Kasım 1919) kaleye Türk bayrağının asılmadığını gören babasının, kendisinin beyanname yazacağını, bu beyannameyi kimseye göstermeden Ulu Cami'ye cemaatin arasına bırakmasını istediğini, durumu uzaktan takip edip kendisine haber getirmesini, söylediğini belirtmektedir.

Bu beyannameye şu hususlar vurgulanıyordu: "Ey Asil Osmanlı Milleti, hazır ol. 1300 yıldan beri Hz. Allah ve şanlı Peygamberini hizmetine razı ettiğin bir din ölüyor. Yani Atalarımızın kanı bedeli fethettiğin kale burcundaki Alsancağın bugün Fransızlar tarafından indirilip yerine kendi bandırası(bayrağı) konuldu. Şimdi bunu yerine koyacak birkaç yüz İslam gayreti sen de yok mu? Kargaşa arzu etmeyelim, ağırbaşlı ve azametle bayrağımızı yerine koyalım. Tekrar olgunlukla yerlerimize dönelim Korkma, seni buradaki birkaç Fransız kuvveti kıramaz. Sen tevekkülle Allah'a var olduğunu gösterirsen, değil birkaç Fransız kuvveti, bütün Fransız Milleti seni kıramaz. Buna emin ol."

Şahap Kısakürek hatıralarında, "Elbistan" adını verdiği bu beyannameyi Ulu Cami'nin avlusundaki saathanenin civarına bıraktığını belirtmektedir. Ayrıca bu gazeteyi ele geçirenler çoğaltarak daha fazla kimsenin okuması sağlanıyordu. (Şahap Kısakürek'in hatıraları, Hizmet gazetesi- Adil Bağdatlılar)

ELBİSTAN'DA TOPLANAN ÇETELER.

- 1-Nakipoğlu Muin Ağa çetesi (Elbistan'da (1964-1977) yılları arasında Belediye Başkanı olan Ziya Nakipoğlu'nun babası)
- 2-Sinanoğlu Hamit Ağa çetesi (Arslan Bey'in yeğenidir),

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

3-Güblüceli Tahir Ağa çetesi

4-Ali Hafız oğlu Mehmet Pehlivan çetesi (64 Hükümetin Kültür ve Turizm Bakanı Mahir Ünal'ın dedesidir.)

Bunların yanında Jandarma Yüzbaşısı **Ahmet Muhtar Bey** ve muhasebe memuru **Topal Salih**, tahminen **500 - 600** civarında atlı ve yaya silahlı çete mensupları ve tapu memuru **Maraşlı Kazancı Sait**'in kumandasında şehrin garbındaki(batıdaki) Cancık mağarasına geldiler ve çatışmalarda yer aldılar.”

Bunlardan başka Maraş Harbi'ne giden tespit edebildiğimiz çete reisleri şunlardır.

Hasan Hacey: Çete revidir. Köşk köyünden Gümüşdöven (Zerdekeş) köyüne göçen Daşolar kabilesine mensup Mehmeto'nun oğludur. Aslen Mirallıdırlar. Çetesiyle katılmıştır.

Hüseyin Bucak: Çete Revidir. Dervişçimli. (Londra lakaplıdır); Ali oğlu. Maraş Harbi'ne çetesiyle katılmıştır.

Yusuf (Edizer) Ağa: Türkörenli Mahozade. Bir vesile cezaevinde iken, o zamanlar, “Savaşa katılmaları şartıyla tahliye etme” kararına uyularak Maraş'ın Direnişine katılması için Mücadele Reisi Arslan Bey, Yusuf Ağa ile konuştuğundan sonra gerekli girişimlerde bulunarak tahliyesini sağlamıştır. Arslan Bey, Yusuf Ağa'dan 60 tane silah istemiş; o da hemen memlekete dönerek kendi ve çevre köylerden fazlasıyla toplayarak Maraş'a intikal etmiştir.

Tullo İbrahim Berktaş: Türkörenli. Karahasanuşağı Aşiretinden MıstılıTullolar'a (MıstıklıKabilesi"ne) mensuptur. Maraş, Antep ve Urfa'nın kurtuluş mücadelesinin üçünde de savaşmıştır. Antep Kurtuluşu'nun kahramanlarından Şahin Bey ve Karayılan'la birlikte savaşmıştır. Şahin Bey'in şahadeti sırasında 10 metre yakınındadır. İki arkadaşıyla birlikte Maraş Antep arasında, Karabıyıklı mevkiinde, intikal eden Fransız birliğine saldırarak hem onlara zayıat verirler hem de uzun süre çatışarak intikallerini geciktirirler...

Koco Elbistan: Güçlü. Bu güce daha sonra katılmış. Koco Elbistan Hatay direnişinde de Sökmenoğulları ve Zerdekeşli Hasan Hacey'in çetesi ile birlikte hareket ederek çok büyük yararlılıklar göstermiştir. Bunlar, Doğanşehir bölgesinden de intikal eden yaklaşık 500 kişilik güç ile Maraş'ın kurtuluşunda savaşıklarını her fırsatta anlatırlarmış.

Elbistan'a Atılan İftiranın İç Yüzü

Maraş Harbi ile ilgili Maraş'ın kuzey bölgesi olan **Elbistan (Elbistan- Afşin- Nurhak- Ekinözü)** gelen çetelerinin kaçtı iddiası yıllardır bazı kimselerin dudaklarında şehir efsanesi olarak dolaştı durdu. Bu kocaman bir yalan ve iftiradır. Buradan giden çeteler

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

savaşın içinde resmen yer aldılar, hatta bu savaş bitince Antep'in kurtuluşuna yardım etmek için bizzat katıldılar. Bütün bu olaylar yerli ve yabancı kaynaklarda geniş şekilde yer almaktadır.

İftiranın Aslı: Maraş gazisi olan **Elbistanlı Süleyman Boynueğri**'nin verdiği bilgileri dinleyelim "Bir ara ne olduysa Fransızların ateşi çok şiddetlendi, işte bu ateşe maruz kalanlarımızdan bazıları dayanamayıp geri çekilmek zorunda kaldık ve daha sonra dönüp bütün gücümüzle savaştık."

Aynı olayı Yaşar Akbıyık'ın "Milli Mücadelede Güney Cephesi» kitabında şunu yazmaktadır: **Doktor Mustafa, Eczacı Lütfi ve Ökkeş Beylerin** komutasındaki Türk kuvveti şehrin kuzeyinde Yumurtatepe'deki Fransız kuvvetlerine baskın düzenlediler ancak arazinin çıplak olması ve Fransızların şiddetli makineli tüfek ateşi karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar."

Fransız yazarı, Paul Vedu, "La Passion De La Cilicle 1919-1920" (Klikya Faciası, Çev.ReşatGögen, s. 132) adlı eserinde "Elbistan kuvvetlerinin dörtnala gelip kapatılması ihmal edilen kapıdan şehre girdiklerini, sokaklara daldıklarını, bir ara kaleye tırmanmaya muvaffak olarak, kalenin direğine bir Türk bayrağı bir de altın işlemeli yazılar bulunan bir diğer yeşil bayrak çektiklerini..." kaydetmektedir.

Arslan Bey, hatıralarında 8 Şubat gününün olaylarını anlatırken; "Elbistan'dan **Nakipoğlu Mehmet Ağa** ve **Alihafızoğlu Mehmet Pehlivan** 300 kadar bir kuvvetle gelmişler, **Cancık**'ta ki bir karargaha yerleşmişlerdir. Bu bölgeyi yoğun ateş gücüne rağmen ısrarla korumuşlardır" der.

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MARAŞ'IN İŞGALİNİN ERZURUM'DAKİ YANKILARI**

Prof. Dr. Yavuz ASLAN²⁹⁶

Özet

Milli Mücadele Dönemi'nde Maraş ve çevresindeki illerde Fransız işgalleri ile başlayan vahşet ve cinayetler bütün yurttan, özellikle de Erzurum'da büyük bir üzüntü ve tepki ile karşılanmıştır. Erzurum halkı gerek mitinglerle ve gerekse İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki temsilciliklerine çektikleri telgraflarla Maraş'ın işgalini ve burada Türk halkına yapılan katliamları en sert şekilde protesto etmişlerdir. Ayrıca Murat Paşa Camisi'nde toplanan Erzurum kadınları da bu işgalleri ve vahşeti kınamış ve protesto telgrafları çekmişlerdir.

Erzurum İl İdare Meclisi de 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'nın teklifi ile toplanarak, Maraş isminin milletin zihninde ebedileştirilmesi için Erzurum'da Millet Bahçesi veya Belediye Bahçesi olarak bilinen parkın adının "Maraş Bahçesi" olarak değiştirilmesine ve Erzurum yakınlarında bulunan Ilıca'daki kaplıcalardan birisinin de "Maraş Ilıcası" olarak adlandırılmasına karar vermiştir.

Maraş'taki vahşeti ve katliamları halka daha iyi anlatabilmek için "Maraş Cinayetleri" adlı yedi perdelik bir temsil hazırlanmış ve Erzurumlu gençler tarafından Erzurum'daki Maraş Bahçesi'nde yer alan "İbret Yeri(Evi)" adlı tiyatrodan sahnelenmiştir.

Bunların dışında Milli Mücadele döneminde Erzurum'da çıkan Albayrak gazetesinde Maraş'taki olaylarla ilgili onlarca haber ve makale yayımlanmış, Erzurum halkı Maraş'ta yaşanan işgal ve katliamlar hakkında bilgilendirilmiş ve halkın heyecan ve tepkisi canlı tutulmaya çaba gösterilmiştir.

Bu bildiriye; Maraş'ın işgaline ve bu bölgede Fransız kuvvetleri ve Ermeniler tarafından yapılan katliamlara Erzurum'da gösterilen tepkiler ele alınmaktadır.

**REPERCUSSIONS OF THE OCCUPATION OF MARAS ON
ERZURUM**

Abstract

The violence and homicides starting with French occupations in Maras and nearby cities in the period of War of Independence were received with great sadness and reaction in the whole country and especially in Erzurum. The folk of Erzurum strongly protested the occupation of Maras and massacres of Turkish people through both

²⁹⁶ Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, yavuza@atauni.edu.tr

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

demonstrations and the telegraphs they sent to the agencies of the Allied Powers in Istanbul. Moreover, the women of Erzurum gathering in Murat Pasha Mosque condemned these occupations and violence and sent protest telegraphs.

Having gathered with the resolution of 15th Corps Commander Kazım Karabekir Pasha, Provincial Administration Board of Erzurum decided to change the name of the park, known as Nation Garden or Municipality Garden in Erzurum, as “Maras Garden”, and to name one of the baths in Ilıca near Erzurum as “Maras Bath” in order to eternalize the name of Maras.

A play with seven acts called “Maras Homicides” was prepared in order to better tell the violence and massacres in Maras, and it was staged by the young of Erzurum in the theatre called “İbret Yeri” in Maras Garden in Erzurum.

Apart from these, tens of news and articles about the events in Maras were published in Albayrak newspaper in Erzurum in the period of War of Independence, the folk of Erzurum was informed about the occupations and massacres in Maras, and it was struggled to keep the folk’s sensation and reaction alive.

In this paper, we deal with the repercussions on Erzurum of the occupation of Maras pointed out in general terms above and the massacres in this area.

Giriş

I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918’de şartları çok ağır olan Mondros Mütarekesi’ni imzalamak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti açısından tam bir felaket olarak değerlendirilebilecek bu mütareke, Türkiye’nin işgal edilmemiş kısımlarının da İtilaf Devletleri tarafından paylaşılması ve işgal edilmesinin yolunu açmıştı. Özellikle Mütareke’nin 7. ve 24. maddeleri İtilaf Devletlerine Türkiye toprakları üzerinde işgal ruhsatını veriyordu. Nitekim daha Mütareke’nin imzası kurumadan işgaller başladı. Mustafa Kemal Paşa Büyük Nutuk’unda Samsun’a çıktığı günlerde ülkenin genel durumunu ortaya koyarken ülkenin dört bir yanının işgalini şu şekilde tasvir etmektedir²⁹⁷:

“İtilâf Devletleri, mütareke hükümlerine uymayı gerekli görmüyorlar. Birer uydurma nedenle, İtilâf donanmaları ve askerleri İstanbul’da. Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep İngilizlerce işgal edilmiş. Antalya ile Konya’da İtalyan birlikleri, Merzifon ve Samsun’da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta yabancı devletlerin subay ve görevlileri ve özel adamları çalışmakta. Daha sonra, sözüme başlangıç olarak aldığımız tarihten dört gün önce, 15 Mayıs 1919’da

²⁹⁷ Kemal Atatürk, *Nutuk (1919-1927)*, ATAM Yay., Ankara, 1989, s.1.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İtilaf Devletlerinin uygun bulmasıyla Yunan ordusu İzmir'e çıkarılıyor.”

İlk İngiliz işgalleri karşısında sessiz kalan Türk Milleti özellikle Batı Anadolu'daki Yunan işgalleri ve güneydeki Fransız işgalleri karşısında bu sessizliğini bozmuş, bütün yurtta mitingler yapılarak işgaller protesto edilmişti²⁹⁸. Mondros Mütarekesi ile üzerine serpilene ölü toprağını İzmir'in işgali üzerine silkeleyen Türk halkı Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde yeniden ayağa kalkmıştı. 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa Havza'da yayınladığı tamimle İzmir'in işgalinin bütün yurtta yapılacak mitinglerle lanetlenmesini istiyor ve İtilaf Devletleri nezdinde bu işgallerin protesto edilmesini belirterek, halkın galeyana ve heyecanının canlı tutulmasını tamim ediyordu²⁹⁹.

Memleketin her yerinde onlarca miting ve toplantı yapıldı ve işgaller protesto edildi. Her vatan meselesinde önde olan Erzurum ve ilçelerinde de işgaller üzerine mitingler tertip edilmiş, Erzurum'dan Türk halkının haklı feryadı İtilaf Devletlerine duyurulmaya çalışılmış ve İstanbul'daki İtilaf temsilcilerine protesto telgrafları gönderilmişti³⁰⁰.

Maraş ve diğer güney illerimizin işgali ve buralarda Ermeniler tarafından yapılan katliamlar Erzurum'da çok büyük tepki uyandırdı.

²⁹⁸ İşgaller üzerine yapılan protesto ve mitingler için bakınız. Mehmet Şahingöz, "Millî Mücadele'de Protesto ve Mitingler", *Türkler*, C.15, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s.726-744.

²⁹⁹ Mustafa Kemal Paşa, 28 Mayıs 1919 tarihinde valilere, bağımsız mutasarrıflıklara ve kolordu komutanlıklarına göndermiş olduğu genelgede şunları söylemektedir: "İzmir'in ve maalesef bunu takip eden Manisa ve Aydın'ın işgali, müstakbel tehlikeyi daha aleni ihsas etmiştir. Tamamiyet-i mülkiyemizin muhafazası için, tezahürat-ı milliyenin daha canlı olarak, izhar ve idamesi lâzımdır. Hayat ve istiklâl-i milliyi rahnedar eden işgal ve ilhak gibi hâdiseler, bütün milleti dilhun etmektedir. Teessürat zapt olunamıyor. Kabil-i hazım ve tahammül olamayan bu ahvalin derhal izalesini, bütün medeni milletlerle, büyük devletlerin âdil ve tesirinden sabırsızlıkla intizar, zemininde önümüzdeki hafta zarfında ve muhtelif vilâyata göre pazartesi başlayıp çarşamba günü, müracaatın arkası alınmak üzere, büyük ve heyecanlı mitingler aktiyle tezahürat-ı milliyede bulunulması ve bunun tekml mülhakata da teşmili ve bütün düvel-i muazzama mümessilleriyle Babıaliye müessir telgraflar verilmesi ve ecnebi olan yerlerde ecnebilere de tesir yapılmakla beraber tezahürat-ı milliyede âdab ve sükûnetin fevkalâde mahfuziyeti ve Hristiyan halka karşı bir taarruz ve nümayiş ve husumet gibi etvar alınmaması elzemdir. Zatı alilerinin bu fikirler etrafında hassas ve müessir bulunmaları cihetiyle için hüsn-i idaresinden ve muvaffakiyetten âcizlerinde itminan-ı tam mevcuttur. Neticesinin imba buyurulmasını rica eylerim." (Atatürk, *Nutuk*, s.15-16.)

³⁰⁰ Bekir Sıtkı Baykal, "İzmir'in Yunanlılar tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", *Atatürk Konferansları*, Ankara, 1969, s.119; Kâzım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul, 1988, s.24-25.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Erzurum halkı, Maraş ve başkallerimizin işgaline karşı diğer bölgelerden çok daha fazla duyarlı ve tepkiliydi. Çünkü Erzurum ahalişi çok kısa bir süre önce, 2 yıl kadar büyük bir işgal acısı yaşamış ve akabinde korkunç bir Ermeni vahşetine maruz kalmıştı. Mondros Mütarekesi ve sonrasında gelişmeler de Erzurum'un yeniden aynı felaketleri yaşayabileceklerinin sinyalleri ile doluydu.

Bu bildiriye Maraş'ın işgali ve burada Türk halkına yapılan katliamlara karşı Erzurum'da gösterilen tepkiler ele alınacak ve konu dört ana başlık halinde ortaya konulacaktır:

1.Maraş'taki işgal ve katliamlar karşısında Erzurum halkının yapmış oldukları miting ve İtilaf Devletleri Temsilcilerine çekmiş oldukları protesto telgrafları.

2-Maraş isminin milletin hafızasında ebedileşmesi için Erzurum'da bazı yerlere "Maraş" adının verilmesi.

3-Erzurum halkına Maraş'ta yaşanan olayları daha iyi anlatmak ve heyecanı sürekliliğe kılmak amacıyla "Maraş Cinayetleri" konulu bir tiyatro oyununun sahnelenmesi.

4-Erzurum'da çıkan Albayrak gazetesinde yer alan Maraş'ın işgali ve sonrasında yaşanan olaylarla ilgili haber ve makaleler.

A-Maraş'ın İşgali üzerine Erzurum'da Yapılan Protestolar

Maraş, Urfa ve Antep'in Fransızlar tarafından işgalini protesto eden ve Erzurum'dan ilgili makamlara çekilen ilk telgrafın metni 23 Kasım 1335 (1919) tarih ve 46 sayılı Albayrak gazetesinde yer almaktadır. Ancak Albayrak gazetesi bu telgrafın baş ve sonuna bazı açıklamalar ve yorumlar eklemiş ve konu ile ilgili bir de başmakale yayınlamıştır. Telgrafın ön kısmında "Mühim Bir Müracaat" başlığı altında, Erzurumluların, Suriye İtilafnamesinin öngördüğü amacın milletimiz için kıyamet hazırlamaktan başka bir şey olmadığını ve bu kararların hak, adalet ve insanlık esaslarıyla bağdaşmadığını dikkate alarak ruhlarından kopan en hakiki ve derin bir teessür ve galeyana durumu dünya kamuoyu ve insanlık önünde protestoya karar verdiklerini bildirilerek, söz konusu telgrafın İtilaf Devletleri temsilcilerine, tarafsız devletlerin büyükelçiliklerine, Paris Sulh Konferansı'na, Amerikan Senatosu ve basınına, Heyet-i Temsiliye'ye çekilmiş olduğu haber verilmektedir. Durumdan Padişah ve Sadrazam da haberdar edilmiş, telgrafın İngilizce ve Fransızcaya tercüme ettirilerek bütün dünyaya duyurulması hususu da Babıaliden istirham olunmuştur³⁰¹. Bu protesto telgrafi aşağıdadır:

"Telgrafname Sureti

³⁰¹ Dursun Ali Akbulut, "Maraş, Urfa ve Antep'in İşgali Üzerine Erzurum'dan Çekilen Protesto Telgrafi", *Atatürk Dergisi*, 1/4, (1990), s.65.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türklerle meskûn vilayetlerimizin de İngiltere ve Fransa hükümetlerinin akdettikleri Suriye İtilafnâmesiyle muntika-i nüfûza ayırıldığını ve mütârekenâmenin ahkâmını ihlâl ile husûle getirdikleri işgalleri bu maksada göre idâmeye, tevsî'e çalıştıklarını kemâl-i teessürle Avrupa matbuatından öğrendik. Halep'in şimâlinden Diyarbekir dâhilinde Siverek'e ve oradan Elazîz, Malatya dâhil olmak üzere Sivas'a ve Sivas dâhil olmak üzere Mersin'in garbına temdid edilecek hatlarla ayırmak istenilen aksâm-ı vatanın her parçasında nüfusî, harsî, ictimâî, iktisâdî ekseriyet ve tefevvukun bize aidiyeti bütün cihanın vesâik-i ilmiye ve fenniyesiyle sâbit ve mütehakkık iken akdedilen bu itilaf zât-ı hak ve adâleti cerihadâr-ı zillet ve hakaret etmez mi?

Wilson Prensiplerinin altına imzalarını koymuş ve medeniyet ve insaniyetin pîşvâları sayılmış olan bu iki devlet-i muazzamanın şu yoldaki hareketleri vicdan-ı beşeriyeti kanatacak bir vaziyet-i elîme tevîd eylemez mi?

Asırlarca süren zulüm ve işkence neticesinde milyonlarca masûmun kanı bahâsına bin türlü müşkilât-ı iktihâmle elde edilebilen desâtîr-i insaniye ve esâsât-ı hukukiyenin böyle bî-muhâbâ çiğnenmesi Avrupa medeniyeti için bir tamgâ-yi hicâb teşkil etmeyecek mi?

Ey Avrupa ve Amerika'nın siyâsi entrikalarından uzak fâzıl ve münevver insanları! Size hitap ediyoruz: Dünyada hak ve adâletin gasb ve zulme tahavvülünü mûcib bir inkılâb-ı ma'kûs mu vücûd buluyor? Yoksa beşeriyet hak ve adâleti atının nalına bağlayan, fazîlet ve insaniyeti çizmesinin mahmûzlarına rabteden kanlı mütegalliblerin yaşadığı tarihin mazlûm devrelerine mi ric'at ediyor?

Mağlupta hak ve şeref tanımayan edvâr-ı kadîmede bile Suriye İtilafnâmesi'nin misline tesadüf edilemeyeceğini zanneyliyoruz. Acaba gayr-i meskûn ve hiçbir kavmin hakk-ı tarihî ve ictimâîsi taalluk etmemiş bir kit'a-i arz mı keşfedilmiş ki muntika-i nüfûza tefrik olunuyor?

Beş bin senelik kadîm bir tarih sahibi bulunan biz Türkleri her türlü hak ve hürriyetten mahrum etmeye çalışmak demek olan bu itilafı Avrupa ve Amerika milletlerinin aşk-ı adâlet ve sevdâ-yı hürriyet ve insaniyetle çarpan mübeccel kalpleri kabul edecek mi? Esir yaşamamış ve esir kalmamak için ölüme can atmaya müştak bulunmuş olan biz Türklerin kanlarını akıtmak ve bununla büyük ve tarihî bir milletin imhasına bedel küçük Ermenistan vücûda getirmek arzusuyla bu itilafa lüzum görülmüşse bu dolambaçlı ve çetin yollara ne hâcet var idi? Afrika'nın siyah adamlarından, Okyanusya adalarının nîm vahşi sekencesinden birkaç milyon yurtçı vatanımıza saldırsın, çocuklarımız beşiklerinde, kadınlarımız harem-serây-i ismetlerinde ve hakk-ı namusuna hâkim olan erkeklerimiz de dağlarımızda boğdurulsun...

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ey beşeriyetin hakkı seven âdil evlâdları! Bu türlü düşmanın karşısında bulunup bulunmadığımızı siz takdir ve ilan buyurunuz...

Eğer kitaplarda gördüğümüz medeniyet mevcut ise ve bir insaniyet âlemi var ise ve eğer dünyada hak ve adâlete bir mevki' verilmiş ise bunu ispat ve irâe etmek beşeriyet-i fâzıla için bir vazifedir. İşte esasî emperyalizme dayanan bir emelin mahsülü olan Türkiye mukasemesi ve Suriye İtilafnâmesi ile o mübeccel mefkûre-i beşer, insaniyetin mirâs-ı irfânı imha ediliyor.

Biz bu feryâdnâmemizle beşeriyet-i fâzılayı vazifeye davet ediyor ve İngiliz, Fransız efkâr-ı umûmiyye ve münevveresini bu işte pîşvâ göreceğimizi ümit ediyoruz. Hakkın ölmez, tarihin susmaz olduğunu tül-i emel sahibi siyasilerin nazar-ı dikkatlerine bir kere de ey Garb'ın fâzıl insanları! Siz vaz' ediniz. Tarihin emsalini kaydetmemiş olduğu Türkiye hakkındaki bu tasavvurların önüne geçmek, cerihadâredilmek istenilen hak ve adâletin temîn-i mahfûziyetine hasr-ı himmet eylemek vazifesini beşeriyetten, cihan efkâr-ı umûmiyyesinden istihâm ederiz.

Beşeriyet-i fâzılanın o tasavvurlara vücûd vermeye imkân bırakmayacakları ümidini bir kere daha izhâr ve hür kalmayacaksa esir de yaşamayacağımızı ve mukaddesâtımızın hulâsası olan bu hedefe vusûl için tekmil mevcudiyetimizi fedaya hazır bulunduğumuzu âlem-i medeniyetin müşfik ve insaniyetkâr kalplerine hürmet ve itimâdla ilan eyleriz.”³⁰²

Erzurum kadınları da işgaller karşısında büyük duyarlılık göstermişlerdir. Erzurum eşrafının hanımları ve kadın öğretmenlerin öncülüğünde bir araya gelen Erzurum kadınları, Murat Paşa Camisi'nde toplanmıştır. Öncelikle mevlûd-i nebevi okutulduktan sonra Türk vatanının düşmüş olduğu bu hazin durum üzerine konuşmalar yapılmış ve Erzurum kadınları olarak ne yapabileceklerini görüşmüşlerdir³⁰³. Konu ile ilgili olarak Erzurum Merkez İnas Mektebi Müdiresi Faika Hakkı Hanım Murat Paşa Camisi Kürsüsü'nden bir konuşma yaparak durumu izah etmiş ve mütareke perdesi arkasında ülkenin İngiliz, Fransız ve İtalyanlar tarafından işgal edildiğinden bahisle Erzurumlu kadınlara şöyle seslenmiştir:

“Yavrusunu annesinin kucağında parçalayan, kocasını, evlâdını baltalarla öldüren, namusa, ırza taarruz eden vahşi Yunanlılar, Anadolu'nun dide-i im'ânı olan İzmirimizi, İngiliz, Fransız kisvesinde Ermeniler, nefsi yurdumuz olan Adana ve havâlîsini istilâ eylediler. Gayr-i meşrû bu hâllere el-ân adâlet ve medeniyetten dem vuran hükümetler ise yabancı nazarıyla bakıp seyr ve temâşâ ettiler.

³⁰²Albayrak, 23 Teşrin-i sani 1335/Kasım 1919, S.46.

³⁰³ Yavuz Aslan, “Anadolu'da Yunan ve Fransız İşgalleri Üzerine Erzurum Kadınlarının Protestosu ve Faika Hakkı Hanım”, *Çayeli'nden Erzurum'a Cemil Kutlu(Armağan Kitap)*, Erzurum, 2016, s.265-276.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Adeta bu vahşetten bir lezzet aldılar. Feryâdımızı iştmiyorlar veyahut iştirmek istemiyorlar. Tekliflerini büsbütün unuttular. İşte bu mezâlîme karşı bir avuç Kuvâ-yı Milliyemiz bunların bu vahşi taarruzlarına bir kal'a-i ahenîn teşkil ederek arslan gibi çarpışıyor ve avn-i hakla muvaffak oluyor. Millet ve vatanımızın hayat ve memât meselesi olan bu işte erkekler kadar kadınlarımız da alâkadâr olmakla hayatımızın son dakikasına kadar vatanımızı kurtarmak için çalışmak mecburiyetindeyiz.”³⁰⁴

Faika Hakkı Hanım'ın bu konuşmasından sonra İstanbul'daki İtilaf Devletleri Temsilciliklerine bir protesto telgrafi çekilmesine ve bu protesto telgrafının birer suretinin de Padişah, Sadaret ve Dahiliye Nezaretine gönderilmesine karar verildi. Erzurumlu kadın öğretmenler tarafından hazırlanan ve Faika Hanım tarafından Murat Paşa Camisi'nde yapılan toplantıda okunan bu protesto metni aşağıdadır:

“Dersaadet'te Düvel-i İtilâfiye Mümessillerine

İtilaf Devletlerinin adâlet ve insaniyetin hâdimi olduklarına sarsılmaz i'tikad ve kanaatimiz vardı. Zevcelerimizin, birâderlerimizin ve evlâdlarımızın da sizin gibi en kadîm ve kıymetdâr dostlarımızla harbe iştirakleri cây-i bahs ve nazar ise de bunun kendi arzularıyla olmayıp bir tesir tahtında cebren ve kerhen vuku bulduğu cihetle masûmiyetleri tabiidir. Mütârekeden sonra İtilaf medeniyetinin devâlî ellerinin sayısız cerihalarımızı saracağına kâil olmuş iken hâlen sulh akdolunmadığı gibi bi'l-icâb İzmir'den başlayarak Adana, Antalya, Urfa ve Maraş'ta dahi biz Osmanlılar haklarında zâlimâne ve gaddârâne muâmelâtın envâi tatbik ediliyor.

Kollarımızı bağlayarak gözlerimiz önünde baltalarla evlâdımızın kanlarını akıtanları, erkeklerimizi bir araya toplayarak ateşle yakanları ve kadın ve çocuklarımızdan pek çoklarının a'zâ-yi mühimmesini keserek nîm mürde bir hâlde bırakanları sizler tahkikatınızla bi'l-etrâf anlamış iken biz Osmanlılara nazar-ı insafınızı çevirmeyerek el-ân o gibi cânîleri himâye ve vikaye etmenizin sebebini anlayamıyoruz.

Medeniyetle kabil-i te'lif olamayan bu yabancılığınız, bizim size olan hürmetimizi ihlâl etmedi. Medeniyet; vahşeti izâle içindir. Yoksa Zât-ı âlîleri gibi necîb ve rakîk olan İtilaf mensûbîninin gayr-i mülâyim ahvâl ile hissiyâtımızı rencide ederek hürmetimizi haleldâr etmeye çalışmalarına bir türlü akıl erdiremiyoruz. Tazyikin son derecesi izhâr-ı hak için vesâit-i mevcûdeye müracaatı intâc eder.

Ümit vâرز ki; İtilaf ricâlinin vicdanları kan deryâsı olan memleketimizin son felaketinin mesûliyetini kabul etmek tenezzülünde

³⁰⁴Albayrak, 11 Kanun-ı evvel 335/1919, S.51.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bulunmazlar. Çektiğimiz yeter. Bundan sonra olsun biz Osmanlıları ifnâ' ve imha ile zevk-yâb olmak isteyenlere muhâlefet lütfunda bulununuz. İnsâniyet de bunu icâb eder. Mütâreke, tarafeyn-i âkideynin olduğu yerde tevakkuf etmesi demektir. Bunun akdinden sonra bir kısım yerimizin işgali nasıl tecvîz buyuruldu. Ve hangi hak ve salâhiyet buna müsait oldu. Wilson Cenâbları ekseriyetin hukuku akalliyetin âmâline feda edilemez diyorlar ve İngilizlerle Fransızlar ve İtalyanlar da ilhâksız ve tazmînâtsiz sulh akdedeceklerini çocuklarımıza bile işittiriyorlardı. Söz insanların hakk-ı tabiîsi, izzet-i nefsidir. Daha doğrusu namusudur. Namus ise ayaklar altına alınamaz. Mevki'-i ihtirâmda tutulur. Biz Erzurum muhadderâtı, Düvel-i Mü'telife'nin namuslarına gayrın müdâhalesini menedeceklerine kaniyiz. Bu ciheti medeniyet ve adaletin şefkat ve insaniyetin timsâli olan İtilaf Devletlerinin nazar-ı dikkatlerine arz ile kendi şereflerine lâyük bir sulhun akdi ve memleketimizde devamlı bir sükûnun temini esbâbını ihzâr buyurmalarını insaniyet nâmına rica ederiz.

*Erzurum Kadınları Nâmına
Münire, Fatma, Kadriye, Şeküre, Faika Hakkı*³⁰⁵

Faika Hakkı Hanım(Zeliha Faika Ünlüer) (1894-1981)

Maraş'taki haksız Fransız işgali, Fransız kuvvetleri içerisinde ve bölgede bulunan Ermenilerin de teşvik ve katkılarıyla Müslüman ahaliye yönelik katliamların başlamasına sebep oldu. Bölgedeki katliam haberleri yurda yayılınca Fransız işgali ve yapılan katliamlara karşı tepkiler de çığ gibi büyüdü. Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa bütün yurda 25 Ocak 1920'de yayımladığı tamimde; "*Maraş'ta Fransızlar ve Ermeniler Müslümanları katletmektedirler.*

³⁰⁵Albayrak, 11 Kanun-ı evvel 335/1919, S.51; *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi(TİTE)*, K.28, Belge No: 2.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Her yerde ahalinin derhal mitingler yaparak İstanbul'a, Sadaret Makamına ve İtilaf Devletleri Temsilcilerine durumu telgrafla protesto etmeleri ve insanlık âleminde bu katliama nihayet verilmesini talep etmelerini" istiyordu³⁰⁶. Bu tamimden henüz haberdar olmadığı anlaşılan Erzurum'da 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa 26 Ocak 1920'de, Heyeti Temsiliyeye çekmiş olduğu telgrafta; "*Maraş ve çevresinde yaşanan katliamların insanlığı dehşete düşürecek şekilde devam ettiğinin 3. Kolordu vasıtasıyla haber alındığını, bu bölgede de İzmir olaylarının aynen tekrar edildiğinin anlaşıldığını belirterek, gerek Maraş bölgesi Müslümanlarının haklarını korumak ve gerekse bütün Anadolu ve Rumeli halkının Maraşlılara yapılmakta olan mezalimden etkilendiklerini ve onların yanında olduklarını, özellikle İngiliz, Fransız, İtalya ve Amerika milletlerine göstermek ve gereken resmi makamlara duyurarak bu hislerden ve teşebbüsten Maraşlıları da haberdar etmek üzere her taraftan telgraflar çekilmesini ve mitingler düzenlenerek protestoda bulunulmasını uygun görmekteyim*" demekteydi³⁰⁷.

Bu telgrafa 29 Ocak'ta cevap veren Mustafa Kemal Paşa, Maraş'taki olaylarla ilgili olarak yapılması düşünülen teşebbüslerin uygun olduğunu, mitingler yapılarak gereken makamlar nezdinde protestoda bulunulmasının 25 Ocak'ta tamim edildiğini belirterek, Maraşlıları haberdar etmek hususunu da bir kez daha vurgulamaya ihtiyacını duymuştu³⁰⁸.

Bu tamim üzerine Erzurum ve ilçelerinde miting ve toplantılar düzenlenerek, ilgili makamlara protesto telgrafları gönderilmeye başlandı. Erzurum'un Pasinler ilçesinde Hükümet Konağı önünde toplanan halk Maraş'ta katliamlara tepki göstererek, bu mezalime bir son verilmesini istediler ve din kardeşlerinin kurtarılması için yardıma koşmaya hazır oldukları mesajını verdiler. Erzurum Valisi Reşit Bey, 5 Şubat 1920'de durumu Heyeti Temsiliyeye aşağıdaki telgrafla bildirmekteydi:

"Heyet-i Temsiliyeye

Maraş mezaliminin irâs eylediği tesirat sâikasıyla dün Pasinler Hükümet Konağı piş-gâhında ahali tarafından büyük bir ictimâ' yapılarak hükümet-i seniyyeden tahammül-fersa bir dereceye gelen mezalim-i vakıaya nihayet verilmesini istirhâm ve icâbında bi-l-fi'l âsâyiş bir hâl vuku' bulmadığı Kaim-makamlığından bildirilmekle berây-ı ma'lûmât marûzdur.

³⁰⁶AskeriTarih Belgeleri Dergisi(ATBD), Yıl:61, Sayı:128, (Ocak 2012), Belge No:15, s.45.

³⁰⁷ATBD, 61/128, Belge No:17, s.49.

³⁰⁸ATBD, 61/128, Belge No:29, s.80.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*Vali Resit*³⁰⁹

Erzurum'un İspir ve Narman ilçelerinin Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri de toplanarak³¹⁰, Maraş katliamlarını protesto eden birer telgrafi Sadaret Makamına, Fransız, İngiliz ve İtalyan temsilcilerine göndermişlerdir. İspir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 31 Ocak 1920 tarihli bu protesto telgrafi aşağıdadır:

“Sadâret-i Uzmâya, Üç Sûretleri Fransız, İtalya, İngiliz Mümessillerine

31/1/36(1920)

Dört senede on milyon nüfus ne oldu kan deryasına boğuldu. Mütarekeden sonra kabahatimiz İslâmlıktan başka bir şey olmadığı halde hâmi-i medeniyet iddiasında bulunan Fransız kavm-i necibinden bir kısmı hûn-hâr Yunanlılara ve diğer taraftan da alçak Ermenilere pîş-dâr olarak nâ-hak yere İslâm kanı akıtmaktaki gayretleri medeniyete muvafık mıdır? Evet denilirse medeniyeti inkâr etmemek imkânı kalmıyor. İzmir, Ayntab, Urfa, Adana ve bâ-husûs Maraş'ta masum insan kanları seyl gibi akıyor. Size hitap ederiz. Ey hâmi-i medeniyet nedir acaba, nedir medeniyet elleri bağlı, elinize düşen masum ahaliyi vahşiyane öldürmek midir? On sene evvelki otuz milyon, ona indi. İntikam ise kâfi değilse üç yüz milyon İslâmı ayaklandırmak ve kurûn-ı vusta asrını iâde etmk mi isteniliyor? Feryadımıza bizi halk eden hafız-ı mutlak şahittir. Hak ve adaletin yer bulacağına, kırılmaz, bozulmaz imanımız vardır. Ancak Hazret-i Mesih'in şu harekâta rızası mı varmış, buna da hâşâ diyerek masum kanını dökmekten sarf-ı nazar edilmesini sükûn-ı âlem namına arz ve beyânla protestomuzun icap edenlere iblâğı hususuna delâlet buyurulmasını rica ederiz efendim.

*İspir Müdafaa-i Huk Cemiyeti Reisi Cemal*³¹¹

Maraş'ta yapılan katliamlar Erzurum ahali tarafından tel'in ve protesto edilmiş ve İstanbul'daki İtilaf Devletleri Siyasi Temsilcilerine bir protesto telgrafi gönderilmişti. Erzurum ahali tarafından gönderilen bu protesto telgrafi aşağıdadır:

“Telgrafname Sureti

Hürriyet ve hak ve adâlet pîş-dârı olarak tanılan ve Türk'ün kalbinde büyük bir mevki-i hürmete mâlik bulunan güzel Fransa'nın bir evlâdı olup Ayıntab, Urfa ve Maraş'ta Ermeni düşmanlığının iğfâlât ve ihtirâsına tâbi' olan Fransız Kumandanı General Geret'in altı gündün beri oralarda tarihin en karanlık ve kızıl sûtûnlarında bile emsali görülmemiş bir imha siyâsetini takip ettiğini ve bilhassa

³⁰⁹ATBD, 61/128, Belge No:63, s.186.

³¹⁰ATBD, 61/128, Belge No:37, s.109; ATBD, 61/128, Belge No:41, s.124.

³¹¹ATBD, 61/128, Belge No:41, s.124.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş'ta Osmanlı memurlarını karargâhında hapsederek masûm halk ile kadın ve çocukları katli ve şehri topa tutarak ihrâk ettirdiğini kemâl-i teessür ve hayretle haber aldık. Yalnız insanî ve vatani hak ve hürriyetin mahfûziyeti gibi mütevâzi' bir davası bulunan Türk'ün; varlığının imhası için birkaç milyon insan kanı pahasına olarak elde edilen müsâlemet-i cihanı bile tekrar tehlikeye ilkadan çekilmeyen ve Fransız askeri kisvesine bürünen Ermenilerin bu cehennemî sahnenin kızıl kahramanları olduğuna kat'iyen kanî bulunduğumuz gibi Türk'ü tanımayan bazı müfrit kumandanların da bunlara âlet olduğuna maalesef tamamen eminiz. Hukuk-i Beşer Beyannamesi'yle insanlığa yeni bir hayat ve nur bahşeden necib Fransız milletinin bu çocuk ve kadın katliamını bizim kadar takbîh ve tel'în edeceğini ve hak hak diye beşeriyete hitâp eden Fransa'nın şanlı tarihine bu vechle kanlı bir leke sürdürmeye muvâfakat edemeyeceğini şüphesiz sayarız.

Binâenaleyh, bugün memleketimizin bir köşesinde icra edilen bu kan ve ateş siyâsetine Fransa'nın güzide ve fâzil evlâdının şiddetle müdâhale ederek bir nihayet verilmesini talep etmelerini bekler ve Türk'ü müdâfaa-i namus ve vatan karşısında bırakarak Fransız evlâdının da vatanları hâricinde ölmelerine meydan vermemelerini şiddetle rica eyler ve Fransızlık nâmına işlenen bu vahşî hareketi medenî âleme karşı protesto ederiz. İş bu maruzatımızın Fransız milletine iblâğına ve bu kan, ateş tûfânlarına bir nihayet verilmesine tavassut-i asilanelerini insaniyet ve hak nâmına istirhâm eyleriz.”³¹²

B-Maraş İsminin Milletin Hafızasında Ebedileşmesi İçin Erzurum'da Bazı Yerlere “Maraş” Adının Verilmesi

Milli Mücadele boyunca Erzurum halkı işgalleri protesto etmeyi sürdürdü ve her işgal edilen Türk toprağının acısını yüreğinde derinden yaşadı. İzmir, Aydın, Maraş, Adana, Urfa vs. yerlerin işgalleri sadece protesto edilmekle yetinilmedi, bu olayların canlı tutulması ve unutulmaması için özel çaba gösterildi³¹³.

Bu anlamda Erzurum Vilayet İdare Meclisi 15. Kolordu Komutanlığının teklifi ile toplanarak, işgal edilen şehirlerin hatıralarının “*ezhan-ı millide ebediyen muhafazasını*” sağlamak için; Erzurum'un mesire alanlarından olan Köşk Bahçesi'nin adının “*Aydın Bahçesi*” ve İbret Yeri olan Belediye Bahçesi'nin adının ise “*Maraş Bahçesi*” olmasını ve ayrıca Ilıca kaplıcalarından “*harareti haiiz*” olanının “*Maraş*”, diğerinin ise “*Aydın Ilıcası*” olarak adlandırılmasını kabul etti.

³¹²Albayrak, 12 Şubat 336/1920, S.67.

³¹³ Yavuz Aslan, “Şehrin Hafızasını Canlı Tutmak ve Geleceğe Taşımak: Erzurum'daki Bazı İsimlerin

Yaşatılması Üzerine”, Aziziye, S.8, (Ekim-Aralık 1916), s.42-43.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Yani Şubat 1920 tarihinde Erzurum'da İl İdare Meclisinin aldığı bu kararla işgal altında bulunan Türk vatanının mümtaz şehirlerinden Aydın ve Maraş'ın isimleri Erzurum'da bahçe ve kaplıcalara verilerek genelde Türk milletinin özelde ise Erzurum halkının zihninde ebedileştiriliyordu. Erzurum Vilayet İdare Meclisinin aldığı kararın metni aşağıda verilmiştir³¹⁴:

“Makam-ı Vilayetten:

Aydın ve Maraş şehirlerinin mukaddesât-ı milliye uğruna hemen ve kâmilen denecek derecede düşmanlarımız tarafından mahv ve tebâh olması bu iki şehir hâtırâtının ezhân-ı millîde ebediyen muhafazasını mücib hadiselerden olduğu nazar-ı dikkate alınarak Erzurum'da Köşk denilen mesirenin Aydın Bahçesi ve eylem İbret Yeri olan Belediye Bahçesi'nin de Maraş Bahçesi ve Ilıca kaplıcalarından en ziyade harâreti hâiz olan kısmının Maraş ve diğerinin Aydın ılıcası nâmlarıyla tevsimi Onbeşinci Kolordu Kumandanlığının iş'arı üzerine Meclis-i İdâre-i Vilayetçe tensip edilmiştir.”

(Cumhuriyet Döneminde Millet Bahçesi'nden Bir Görüntü)

³¹⁴Albayrak, 23 Şubat 336/1920, S.70.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

(Ilıca Kaplıcalarından Bir Görüntü)

(Ilıca Kaplıcalarının Günümüzdeki Görüntüsü)

Milli Mücadele Dönemi'nde gerek Maraş Bahçesi ve gerekse Maraş İlçası isimlerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. 20 Nisan 1920 günü Erzurum'da Ağaç Bayramı törenleri sabah Aydın Bahçesi'nde başlamış ve öğleden sonraki törenler ise Maraş Bahçesi'nde devam etmiştir³¹⁵. Yine Albayrak gazetesinde bazı ilanlarda Maraş Bahçesi isminin geçtiği de görülmektedir.

Her nedense Cumhuriyet Dönemi'nde Erzurum'da bu isimler kullanılmamış ve unutulmuştur. Maraş Bahçesi olarak adlandırılan Millet Bahçesi 1 Şubat 1943 tarihli Belediye Meclisinin kararıyla, yıkılıp üzerine ev yaptırılmak üzere Doğu Evleri Yapı Kooperatifi'ne verilmiştir³¹⁶. Ilıca Kaplıcaları ise günümüzde halen Aziziye Belediyesi Termal Tesisleri ismi ile hizmet vermektedir.

³¹⁵Albayrak, 22 Nisan 336/1920, S.86.

³¹⁶ Murat Küçükuşlu, *Erzurum Belediye Tarihi 2*, Erzurum, 2011, s.529.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Milli Mücadele Tarihimizin en önemli olaylarını milli hafızada geleceğe taşıyacak olan bu isimlerin hatırdan tutulması Türk milletinin geleceği açısından oldukça önemlidir. O günleri unutturmamak, yaşanan acı ve felaketleri gelecek nesillerin zihninde canlı tutmak her Türk vatandaşının özellikle Türk tarihçilerinin en kutsal görevlerindedir. Bu isimlerin Erzurum'da günümüzde de yaşatılması için gerekli duyarlılık gösterilmelidir³¹⁷.

C-Maraş'taki Vahşet ve Katliamları Anlatan «Maraş Cinayetleri» Adlı Bir Tiyatro Temsili Hazırlanması

Rus işgalini ve Ermeni mezalimini en korkunç şekilde kısa bir süre önce yaşamış olan Erzurum ahalisi Maraş'taki olayları ve özellikle Ermenilerin Fransız kisvesi altında yaptıkları katliamları haber aldıkça büyük bir üzüntü ve heyecan içerisinde Maraş'taki kardeşlerinin derdlerine ortak olmak ve acılarını paylaşmak için elden gelen bütün fedakârlıkları yapmaya hazırıldılar. Erzurum'un birçok yerinde mitingler yapıldı ve İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki temsilcilerine protesto telgrafları çekildi. Erzurum ahalisinin Maraş katliamları konusunda bu kadar duyarlı ve heyecanlı olmasının bir sebebi de; Maraş'taki katliamların bir tiyatro temsili olarak halka gösterilmesi ve onların bu konuda bilinçlenmesinin sağlanmasıydı. Daha Maraş olayları devam ederken Kâzım Karabekir Paşa'nın teşvik ve yardımlarıyla Erzurumlu gençler tarafından "Maraş Cinayetleri" adlı yedi perdelik bir temsil hazırlanmış ve Erzurum'daki Maraş Bahçesi'nde yer alan "İbret Yeri(Evi)"³¹⁸ adlı tiyatrodaki sahnelenmiştir.

Kısa sürede hazırlanan "Maraş Cinayetleri" temsili ilk olarak 13 Şubat 1920 Cuma günü gösterime sunulmuştur³¹⁹. Bu temsil, Albayrak gazetesine verilen ilanlarla duyurulmuş ve Erzurum halkı piyesi izlemeye davet edilmiştir³²⁰. Metni elde olmamasına karşın 19

³¹⁷ Bu isimlerin bugün Erzurum'da yaşatılması için tarafımdan bir makale kaleme alınarak yayımlanmıştır.(Yavuz

Aslan, "Şehrin Hafızasını Canlı Tutmak ve Geleceğe Taşımak: Erzurum'daki Bazı İsimlerin Yaşatılması

Üzerine", *Aziziye*, S.8, (Ekim-Aralık 1916), s.42-46.)

³¹⁸ 23 Ocak 1920 Cuma günü 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'nın teklif ve yardımları ile Erzurum

Millet Bahçesi'ndeki gazino tiyatro haline getirilmiş ve İbret Yeri olarak adlandırılmıştır. Burada ilk olarak "Erzurum'da Ermeni Faciaları" isimli drama sahnelenmiş, daha sonraları Antep, Maraş mücadeleleri ve İstanbul işgal felaketini konu alan piyesler sahneye konularak Erzurum halkının milli duygularına tercüman olunmuştur. (Aslan, "Şehrin Hafızasını Canlı Tutmak ve Geleceğe Taşımak: Erzurum'daki Bazı İsimlerin Yaşatılması Üzerine", s.43.)

³¹⁹ *Albayrak*, 19 Şubat 336/1920, S.69.

³²⁰ 12 Şubat 1920 tarihli Albayrak gazetesinde temsili halka duyuran şu ilan yayımlanmıştır: "İbret Yeri'nde yarın

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Şubat 1920 tarihli Albayrak gazetesinin “*Temaşa Tenkidî*” köşesinden temsilin içeriği konusunda aşağıdaki genel bilgileri elde edebiliyoruz:

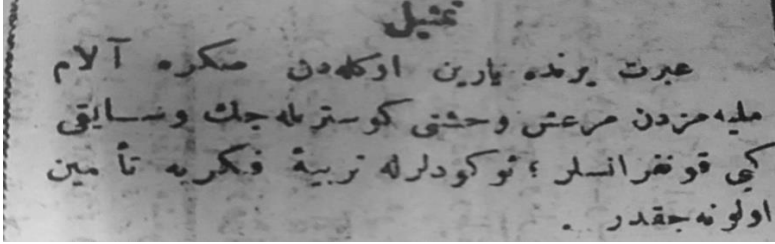
“*Galip kuvvetlerin Türk’ün vatanına revâ gördükleri her gün yeni bir fâcia ve yeni bir işgal ve yeni bir emrivaki Maraş’ın büyük ve fedakâr, müdrik evlâdlarını düşündürmeye başlamıştır. Esasen Urfa’dan gelen bir haberde Fransız işgal kuvvetinin Maraş’ı da işgal edeceğini haber almışlardır. Bir taraftan bu işgal kuvvetine ultiमतom vermeye diğer taraftan Erzurumlular gibi teşkilât-ı milliyelerini itmâma karar verirken şehre bir Fransız generali geliyor. Yanında tercüman nâmıyla ve Fransız elbisesiyle azılı bir Ermeni komitecisi, arkasında da yine Fransız askeri kisvesinde Ermeni haydutları vardır. Bu sathî düşünüşlü, kısa görüşlü general, kurnaz ve hain tercümanın elinde, onun Türkler aleyhindeki tezvîrâtı altındadır. Aslı, esası olmayan yalanlarla generali Türkler aleyhine igzâb ve bu yalanları mukaddesât üzerine temin eden Maraş komitecileriyle te’kid ediyor ve nihayet Maraş Hükümetini kontrol vazifesiyle gelen generalden şerâit-i mütarekeye rağmen hatalı bir emr; Türk bayrağının hükümetten indirilmesi emrini alıyor. Bu emr Maraş’ta kanlı bir ufuk yaratmış ve bu ufkun yıldırımlarını tutuşturmuştur. Hayalî Ermeni tarihinin dilmest ve hayâlperest bir çocuğu olan tercümanın Hükümet Konağı’nda Türk’ün muazzez ve masûm bayrağını müdafaada ısrar eden kahraman jandarmayı şehit için açtığı silah; Maraş’ı tam bir ay kanlar ve matemler arasında bırakan birer add-i hıyânet oluyor. İşî yine söz, mantık ve hakikatle halletmek isteyen büyük Maraşlılar, mütareke mucibince buranın işgal sahası olmadığını, bütün bu hâllerin şerâit-i mütarekeye mugâyir bulunduğunu anlatıyor, generali hakkın huzûr-ı mübâreğinde eğilmeye davet ediyorlar. Hâlbuki galibiyet neşesiyle çılgınlık, hain tercümanın tezvîrâtıyla taşkınlık gösteren general, hükümetin mutasarrıfını, milletin mütehayyızânını tevkif ederek peşinde taşıdığı kuvvetle Maraş’ı yakmaya, yıkmaya başlıyor.*

Artık Maraş düşmanseyline yekpâre bir seddolmuştur. Galip kuvvetlerin mütareke zinciriyle Türk’ü avladıkları günden beri hakkında revâ gördükleri istilâcı emellere karşı dolan yürekler, âlınlarında temâs-i muhavîfini hissettikleri ateşle artık feverân etmişlerdir. Maraş yanıyor, yakılıyor. Şehrin fedakâr halkı hârikalar ibrâz ederek her gün yeni bir zaferle melike-i hakkı tetvîc ediyorlar. Fedakâr Türk kadınlarının bu hakkın cidâlinde ve galebesinde büyük rolleri vardır. Artık geçen günler ufkun kanlı ve kızıl bulutları arasından ebedî bir fecr-i zafer doğurmaya başlamıştır. Bu ilâhî

öğleden sonra âlâm-ı milliyemizden Maraş Vahseti gösterilecek ve sâikî gibi konferanslar, öğütlerle terbiye-i fikriyye temin olunacaktır.” (Albayrak, 12 Şubat 1920, S.67.)

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

şafağın nurları altında beynini ye's ve inkisâr zulmetleri sarsan tercüman, generalin tevkif ettiği birkaç masûmu boğmak ve bu suretle gayzını teskin etmek istiyor. Tırnakları ve dişleriyle bu masumları şehit ederken pencereden Fransızların kaçtığını görüyor ve tecennün ediyor. Hâinâne düşüncelerinin, cânîyâne hareketlerinin bir nasîb-i muhikki olan Gazabullaha çarpıyor. Günden güne muvaffakiyet gösteren mümessiller, bu temsilde daha ziyade tekâmül ibrâz etmişlerdir. Memleketin pek çok muhtaç olduğu bu yolda yürüyen gençlere teşekkür eder, daha ziyade muvaffakiyetler temenni ederiz.”³²¹

(Albayrak Gazetesinde Çıkan “Maraş Cinayetleri” Temsilinin İlanı)

“Maraş Cinayetleri” piyesi birçok kez sahnelenerek, Erzurum halkının Maraş’taki olaylara ilgisi canlı tutulmaya çalışılmıştır. Moskova’ya gitmek üzere Erzurum’a gelen Bekir Sami ve Yusuf Kemal Beylerin de aralarında bulunduğu TBMM Heyetinin şerefine son kezsahneye konulduğu belirtilen³²² bu piyesin, Eylül ayında da Erzurum’da sahnelendiği görülmektedir. Albayrak gazetesinde “Maraş Cinayetleri Mümessillerine Teşekkür” başlığı ile 12 Eylül 1920 tarihinde yayımlanan yazıda şöyle denmekteydi:

“Gençler tarafından temsil edilen yedi perdelik “Maraş Cinayetleri” ise Türk’ün Maraş ve havâlisinde geçirdiği matemî sergüzeştleri, şerefli macerâları gösteriyordu. Her üç grubun da muvaffakiyetle tetevvüc eden mesaileri felaketler arasında kalmış milletler için en büyük intibâh âmili olan sahne hayatında kalpleri ümitlerle doldurdu.

³²¹Albayrak, 19 Şubat 336/1920, S.69.

³²²Albayrak gazetesinde konuyla ilgil şu yazı çıkmıştı: “Memleketimizin muhterem misafirleri şerefine olarak “İbret Yeri’nde” son defa temsil edilen “Maraş Cinayetleri” –bazı rejisör hatalarına rağmen- şâyân-ı şükrân bir muvaffakiyete mazhar olmuştur. Her gün yeni bir hatve-i tekâmül atan bu genç müessesenin genç mümessillerine gazetemiz teşekkürü vecibeden bilir.”(Albayrak, 31 Mayıs 336/1920, S.94.)

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bilhassa “Maraş Cinayetleri” akşamın solgun gölgeleri arasında ruhlara daha derin ve canlı bir surette akıyordu. Akşam zamanları inzivâ ve elem dakikaları ile dolu olduğu için Maraş'ın matemî daha fazla hissediliyordu.”³²³

(Maraş Bahçesi'nde Bulunan ve “Maraş Cinayetleri” Temsilinin Gösterildiği İbret Yeri Tiyatrosu'nun Sahnesinden Bir Görüntü)

(Maraş Bahçesi'nde Bulunan ve “Maraş Cinayetleri” Temsilinin Gösterildiği İbret Yeri Tiyatrosu'nun Sahnesinden Diğer Bir Görüntü)³²⁴

D-Erzurum'da Çıkan Albayrak Gazetesinde Maraş'ın İşgali ve Sonrasında Yaşanan Olaylarla ilgili Haber ve Makaleler

³²³Albayrak, 12 Eylül 336/1920, S.109.

³²⁴“Maraş Cinayetleri” piyesi ile ilgili bir görüntü mevcut değildir. Milli Mücadele Dönemi'nde İbret Yeri'nde gösterilen başka temsillere ait bu fotoğraflar, Kâzım Karabekir Paşa'nın değerli ve saygıdeğer kızı Timsal Karabekir'den temin edilmiştir. Asılları Kâzım Karabekir Arşivi'nde bulunmaktadır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Albayrak gazetesi hiç şüphesiz Türk Milli Mücadele döneminin en önemli yayın organlarının başında gelmektedir. Türk'ün tarihe gömülmeye ve Türk milletinin sesinin kesilmeye çalışıldığı, Türk vatanının pek çok bölgesinin işgal edildiği en acılı günlerde Erzurum'da yeniden yayın hayatına başlayan Albayrak, yalnızca Doğu vilayetlerinin değil, bütün vatanın kurtuluşu için sonuna kadar yılmadan fedakârca, vatanın bütün parçalarını aynı değerle görerek büyük bir mücadele vermiştir. Albayrak gazetesi çıkış amacını ve yayın siyasetini şu şekilde dile getirmektedir³²⁵:

“Erzurum vilayeti gibi ehemmiyeti son zamanlarda iki kat artmış olan bir Türk yurdunda Türklerin, bütün Müslümanların yaralarını göreceğ, gösterecek ve millete vurulan darbelere karşı başıracak bir gazetenin varlığı hayatın mübrem ihtiyacındandır. Albayrak her ne fedakârlığa mukabil olursa olsun çıkacak, derece derece muhite yayılacakve milletin pek şefkatli bir arkadaşı, bir düşünücüsü olduğunı gösterecektir.”

Albayrak gazetesinin yayın hayatına başlamasının en önemli sebebi, Mondros Mütarekesi ile vatan topraklarının işgale başlanması ve özellikle Doğu vilayetlerinin Ermenilere verileceği endişesidir. Mütarekenin 24. Maddesi, “Vilâyât-ı Sitte (Altı Doğu Vilayeti)” olarak adlandırılan Erzurum, Bitlis, Van, Diyarbakır, Sivas ve Ma'muretil'aziz vilayetlerinde bir karışıklık çıkması halinde, bu vilayetlerin herhangi bir kısmını işgal hakkını İtilaf Devletlerine tanımaktaydı. Mütarekenin İngilizce ve Fransızca metinlerinde bu vilayetlerden “Altı Ermeni vilayeti” olarak söz edilmekteydi. Bu nedenle Albayrak gazetesi ağırlıklı olarak bu konu üzerine eğildi. İlk sayılardan itibaren 122. sayıya kadar “*Vilâyât-ı Şarkıyye Ermenistan Olamaz.*” sloganını manşet yaptı. Bu sloganın yerini 122. Sayıdan başlayarak “*Vilâyât-ı Şarkıyye Türk'ün Anavatanıdır*” deyişi aldı. Bu değişiklikteki ana neden Doğu Cephesinde Ermenilere karşı başarı ile yürütülen askeri harekât sonucunda Gümrü Antlaşması'nın imzalanması ve Ermenilerin sınırlarımızı tanımış olmasıdır.

Genel olarak Albayrak gazetesi Ermeni sorununun sebepleri ve tehlikesi hakkında toplumu bilgilendirme ve bilinçlendirme noktasında önemli katkılar sunmuş, özellikle Ermenilerin her alandaki propaganda faaliyetlerine karşı, güçlü bir karşı propaganda faaliyeti geliştirerek Doğu illerinin hak ve hukukunun savunulmasında oldukça etkili olmuştur³²⁶.

Erzurum halkının düşüncelerine tercüman olan Albayrak gazetesi “*Vilâyât-ı Şarkıyye Ermenistan Olamaz!*” ve “*Türk*

³²⁵ Yavuz Aslan(ed.), *Yüce Yurt'tan Yükselen Ses Albayrak(1919-1921)*, Atatürk Ün. Yay., Ankara, 2012,s.VII.

³²⁶Aslan(ed), *Yüce Yurt'tan Yükselen Ses Albayrak(1919-1921)*, s.VII.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Varlığından Ayrılık Kabul Etmeyen Vatan Bucaklarından: İzmir, Adana, Maraş, Urfa, Ayıntab” özdeyişlerini hemen her nüshasında kullanırken³²⁷ işgale uğrayan her vatan köşesinin sıkıntılarını kendi derdi olarak gördü. Bir taraftan Elviye-i Selase(Kars, Ardahan, Batum)’deki Ermeni katliamlarını dile getirerek, burada yaşayan Türklerin haklarını savundu ve halkı uyararak onları büyüyen tehlikeler karşısında birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmeye teşvik etti, diğertaraftan İzmir, Adana, Urfa, Maraş, Antep ve Aydın’ın işgalleri karşısında en büyük tepkiyi gösterdi³²⁸. Devamlı olarakmanşetten aşağıdaki sloganı kullandı:

*“Vatan tûbasında mukaddes bir dal
Şarkî Anadolu, İslam ocağı,
Ellere verilmez canan kucağı.
Adana, Urfa’yı unutmak muhal,
Hatırdan çıkar mı Maraş illeri.”*³²⁹

Bu sloganda 116. sayıdan (1 Ekim 1920) itibaren işgalden kurtulan Maraş’ın yerini Aydın aldı³³⁰. Çünkü Erzurum halkının ve onun sözcüsü Albayrak gazetesinin davası bütün vatandı. Mücadelesini, Türkiye’nin birliği ve bütünlüğünü savunmak ve işgaller karşısında Türk milletini uyarmak üzerine yapmaktaydı.

(Milli Mücadele Döneminde Erzurum’da Çıkan Albayrak Gazetesinin Baş Kısmı)

³²⁷Albayrak, 8 Ağustos 1335(1919) Albayrak gazetesinin 41-78. sayıları arasında sayfa başında “*Türk Varlığından*

Ayrılık Kabul Etmeyen Vatan Bucaklarından: İzmir, Adana, Maraş, Urfa, Ayıntab” ifadesi devamlı olarak

yer aldı.

³²⁸Dursun Ali Akbulut, *Albayrak Olayı*, Erzurum, 1991.

³²⁹Albayrak, 2 Teşrin-i Sani 1335(Kasım 1919).

³³⁰Albayrak, 1 Teşrin-i Sani 1336(Kasım 1920)

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Milli Mücadele boyunca Erzurum halkı işgalleri protesto etmeyi sürdürdü ve her işgal edilen Türk toprağının acısını yüreğinde derinden yaşadı. İzmir, Aydın, Maraş, Adana, Urfa vs. yerlerin işgalleri sadece protesto edilmekle yetinilmedi, bu olayların canlı tutulması ve unutulmaması için özel çaba gösterildi.

Bununla birlikte Albayrak gazetesinde Maraş'ta yaşanan olaylara özel bir duyarlılık gösterildiği de anlaşılmaktadır. Maraş'taki olaylarla ilgili onlarca haber ve makale yayımlanmış, Erzurum halkı Maraş'ta yaşanan işgal ve katliamlar hakkında bilgilendirilmiş ve halkın heyecan ve tepkisi canlı tutulmaya çaba gösterilmiştir. Albayrak gazetesinde yer alan Maraş olayları ile ilgili haber ve Albayrak yazarları tarafından kaleme alınan makaleler sadece o günün olaylarına ilişkin bilgileri değil, günümüz nesillerine de önemli dersler çıkaracakları hususları içerisinde barındırmaktadır. Bu nedenle Albayrak'ta yayımlanan bu yazıların aynen verilmesinde ve gelecek kuşaklara aktarılmasında büyük yarar vardır.

1-Albayrak Gazetesinde Maraş Olayları İle İlgili Haberler a.Heyet-i temsiliyenin Suriye İtilafnamesi Üzerine Tebliğ

Heyet-i temsiliyeden Tebliğ Olunmuştur.

İngilizlerle Fransızlar 1916 senesi akdetmiş oldukları muâhedeyi esas ittihâz ederek sene-i hâliye eylülünün onbeşinci günü Suriye İtilafnâmesi nâmıyla tarih-i millîye bir sahife-i gadr ve tecavüz daha ilave eylediler. Milletimiz Erzurum ve Sivas Kongreleriyle hukuk-i mukaddese ve meşruasını müdafaa emrindeki azim ve kararını cihana ilan eylemişti. Binânaleyh bu gibi mevcudiyet ve istiklâl-i meşrûuna kasteden caniyâne mukarrerâta aslâ boyun eğmeyecektir. Mezkûr itilafnâmenin vatan ve milletimizi alâkadâr eden mevâddını vahdet-i teşkilât-ı milliyemizin enzâr-ı teyakkuz ve intibâhına arz ediyoruz.

1- Vatanımızda İngilizlerin haksız işgal etmiş oldukları ve bu defa tahliye eyledikleri menâtıkı Fransızlar haksızlık üzerine haksızlık olmak üzere işgal ile işe başlayacaktı.

2- Halep'i hâriçte bırakarak şehir-i mezkûrun garbindan geçmek ve Urfa, Ayıntab, Maraş ile Adana vilayetimiz gibi ekseriyet-i tâmmeyi İslâm ve Türk teşkil eden en zengin topraklarımızı havza-i zulüm ve i'tisâfa idhâl eden ve şimâle doğru ta Harput'a, Sivas'a kadar uzanıp bu mübârek şehirler de dâhiline alınarak ba'dehu Sivas'tan cenûba Mersin garbına kadar temâdî eden bir hudut ile Şarkî Anadolu ile Garbî Anadolu'yu yekdiğerinden ayıran bir mıntika Fransız nüfûz ve idaresine girecek.

3- İtilafnâmenin Suriye'ye ait kısmında tekmil Beyrut Vilayeti'nin Fransızlar tarafından işgal edilmek suretiyle dindâşlarımızın en

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

zengin sahil aksâmından mahrum edilmek istenildiği ve güyâ Araplara kalan Şam, Hama, Humus, Halep mıntıkasında Fransızların iktisâdî, sinâî, harsî nüfuzları altına sokması takarrür eylediğini zikr ile iktifâ eyleriz.

“Albayrak”

Biz Müslümanlar Hak'tan büyük bir kuvvetin vücûduna kani' değiliz.. İngilizlerle Fransızların bu itilafları hakkatecavüzdür. Hiçbir zaman zulme mağlup olmamış olan adl ve hak, bu defada ihrâz-ı zafer edecektir. Hakkımızdarevâ görülen zulümler, tecavüzler ne kadar çoğalır, azim ve imânımız oderece kuvvet buluyor. Çünkü biz hakiğin yaşadık ve hak uğrunda öleceğiz; çünkü hakka dayanıyoruz. Her çelikkol, her demir kafa hakka çarptığında parçalanmaya mahkûmdur. Dünyayı bir İngiliz, Fransız çifliği yapmak, beşeriyet birer yarıcı mevkiine sokarak hakk-ı hayat ve hürriyetten tecrit etmek isteyen bu yirminci asır emperyalistleri, er geç hak ve adâlet diye bağransarılmaz bir azim ve imânla hareketeden ve her kuvveti yıkmaya kadir hürriyet, adâlet silahlarıyla mücehhez bulunan bir kitle-i beşer, ilâhî bir zümre karşısında kalacak ve ric'ate mecbur olacaklardır. Başka suretle düşünmek, âlem-i insaniyeti baştan başa esir-i hırs bir hüviyet-i behîmiyede görmek olurki buna, bu kara ve leim ihtimâle ebadiyahayır.. Vatandaşlar! Me'yûs olmayınız... Elbette beşeriyet, hak ve adâletin zaferini idrâk edecektir³³¹.

b. Islahiye Yolu Üzerindeki Çatışmalar Hakkında Müstehbarat-ı Hususiye

4 Kânûn-ı sâni sene 336 tarihinde Maraş'ta bulunan Fransızlar Islahiye cihetine üç yüz nefer ile beş makineli tüfenk, üç toptan mürekkep bir müfreze göndermişler, müfreze Bababurnu'nda İmalı karyesine taarruz ederek ahâliden bazılarını şehit etmişlerdir. Bu tecavüz-i caniyâneye maruz kalan İmalı ahâlisi, hayat ve namuslarının müdafaası için mukabeleye başlamışlar, mütecaviz Fransız kuvvetinden 70 nefer katlederek, 80 nefer esir almışlar, iki makineli tüfenk ve top, 12 yük cephe, 2 sandık top mermisi, 200 tüfenk ve hayvan iğtinâm eylemişlerdir. Vak'ayı müteakip Maraş'ta bulunan Fransız kumandanı mutasarrıfa müracaat ederek eşrâftan birkaç kişi ile Islahiye yolu üstündeki vak'a yerine gitmiş halkın teskinine ve esir Fransızların geri alınmasına çalışmıştır. Hiçbir devrin ahd ve âdetine sığmayan böyle bî-gayr-i hakkın tecavüzle birtakım masumların kanını heder etmek ve lâıyk olduğu cezâyı görünce te'lif-i beyne teşebbüs etmek gibi fazilete taban tabana ziddolan bu hareket-i vahşiyânenin tahlil ve münâkaşasını Fransa'nın müdekkik müverrihlerine terk eder, kapanmaya yüz tutan yaraların

³³¹Albayrak, 6 Teşrin-i sâni 335/Kasım 1919, S.42.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tekrar açılmasına meydan verilmemesini, medeniyeti kendilerine hasredenlerden bekleriz³³².

c.Fransızlar ve Fransız Kıyafetindeki ErmenilerinTürklere Saldırması Üzerine Kuva-yı Milliye'nin Karşı Koyması

Maraş mıntikasında Fransızlarla bu kıyafetteki Ermeniler ahâli-i İslâmiyeye tecavüz ve mezâlim icra etmeleri üzerine Kuvâ-yı Milliye müttehiden düşmanı ric'ate icbâr ve 80 kişi telef ve 35 kişi mecrûh etmişler ve bir miktar silah ve cephaneye ihtinâm etmişlerdir³³³.

d.Maraş Hadisesi Nasıl Başlıyor

Ayıntab'dan Maraş'a 18-1-36 General Geret isminde bir Fransız Generali bir miktar askerle gelmiş ve Maraş Hükümeti'ni kontrol edeceğini beyan ederek Hükümet Konâğı'ndan bazı odaların tahliyesini emretmiş, Mutasarrıf Bey istizân edeceğini bildirmiş. Ahâli bu tekliften haberdâr olur olmaz galeyana etmiş, general umûr-i hükümete müdâhalede bulunmasını protesto etmiş ise de general kabul etmemiş. Mutasarrıfı ve ahâlinin gönderdiği heyeti hapsederek ansızın Fransız askerinin her taraftan top, makineli tüfenkle ateş etmeleri üzerine kasabada müsâdeme başlamış, ahâli Fransızların müdâhalesini kabul etmeyerek ve her türlü fedakârlığı göze alarak Fransızların zâlimâne ve mütecavizâne olan bu hareketlerine mukabeleye şitâb etmiş ve muannidâne müdafaada bulunmuşlardır. Maraş'taki müsâdemeyi haber alan civar köylerden Kuvâ-yı Milliye ve her taraftan Maraş'ı kurtarmaya koşan halk yetişmeye başlamış ve müsâdemeye iştirak etmişlerdir. Fransızların top tüfenk ateşlerine ve verdikleri telefâta ehemmiyet vermeyerek kasabaya sokulmuşlar ve bazı mahalleri işgal etmişlerdir. Maraş'ın kurtarılmasına Pazarcık halkı pek büyük heyecanla koşmuşlar ve Fransızların top ve tüfenk ateşlerine karşı davul çaldırarak ilerlemelerine devam etmişlerdir. Maraş müsâdemesi el-ân devam etmekte ve ahâli kemâl-i cesâret ve sebât ile mukabele ve müdafaada bulunmaktadır. Maraş hadisesinden müteessir olan Elbistan ahâlisi Fransızların ateş ile top ile Hükümet-i Seniye'den kendilerini ayıramayacaklarını beyan ve Fransızların hareketini protesto ederek dindâşlarının imdadına koşacaklarını bildirmişlerdir. Bu hadise civar mıntika İslâmlarını fevkalâde müteessir etmiş ve büyük galeyana sebebiyet vermiştir³³⁴.

e.Maraş'taki Çatışmalar Üzerine

³³²*Albayrak 22 Kânûn-ı sâni 336*

³³³*Albayrak, 29 Kânûn-ı sâni 336/Ocak 1920, S.63.*

³³⁴*Albayrak, 1 Şubat 336/1920, S.64.*

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Diyarbakir Muhabirimizden: Maraş'ta bulunan İslâmlara karşı Fransızların getirdikleri takviye kıtaâtıyla 21 Kânûn-ı sâni'de başlayan kıtâl iki gün devam etmiştir. Maraş ahâlisinin imdâdına koşan ve kasabaya sokulan ahâlî üzerlerine açılan top ve makineli tüfenk ateşlerinin şiddetine ve verdikleri zâyiâta rağmen yine bazı yerleri işgal etmişler ve dindâşlarını kurtarmak husûsundaki mücâhedelerinde sebât etmişlerdir. Haçın Kazâsı Kaymakamı ile Müftüsü bir yere giderlerken önlerine müsellâh Ermeniler çıkmış; Kaymakam Bey kurtulmuş ve fakat Müftü Efendi yaralanmıştır³³⁵.

f.Fransız Komutanının Amerika Müessesesine Sığınması Hakkında

Maraş müsâdemesi Kuvâ-yı Milliye lehinde devam etmektedir. Mağlup mütecaviz kuvvetlerle Fransız kumandanı şehir hâricindeki Amerika müessesesine iltica ile Amerika bayrağı keşide etmiş olduğu cümle-i müstahberâttandır. Fransızların kabul edemeyeceği bu hunhar kumandanı Amerika bayrağı da kurtaramayacak, döktüğü masum kanlarının cezasını görecektir³³⁶.

g.Maraş'taki Çatışmalar Hakkında

Müstehbarat-ı Hususiye

Maraş'ta müsâdeme devam etmektedir. Katliam yapmaya, ırz ve namusa tasaddî etmeye cesaret eden Fransız kıyafetli Ermeniler, birçok mahallelerde tenkîl edilmiştir. Nâ-hak yere masûm İslâmların kanlarının akıtılmasından müteessir olarak galeyana gelen Bitlis Defterdârı'nın haremî hanım, hânesinden açtığı mazgallar müsâdemeyle iştirak ederek akşama kadar sekiz düşman telef etmiş ve akşamüzeri erkek elbisesi giyerek izhâr-ı celâdetle mücâhidine iltihâk etmiştir. Etraftan koşan Kuvâ-yı Milliye'nin ilk kısımları yetişmiş ve Maraş'ın şimâl-i garbisindeki ileri hattı düşmandan tathîr etmiştir³³⁷.

h.Fransız Kuvvetlerinin Birecik'e Doğru Çekilmekte Olduğu Hakkında

Anze Aşîreti Urfa'ya doğru ilerlemekte ve Suruç tarafından Fransızlar Birecik mevki'ne doğru ric'at etmektedirler. Dersaadet'deki Fransız mahâfili fevkalâde eser-i telaş göstermekte ve Türkler Maraş'ta ne için isyan ettiler, neye isti'câl ediyorlar suretinde sormakta imişler³³⁸.

ı.Maraş'tan İslahiye'ye Doğru Firar Eden Fransızlara Kuvayı Milliye'nin Taarruzu

³³⁵Albayrak, 1 Şubat 336/1920, S.64.

³³⁶Albayrak, 5 Şubat 336/1920, S.65.

³³⁷Albayrak, 8 Şubat 336/1920, S.66.

³³⁸Albayrak, 15 Şubat 336/1920, S.68.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş'tan İslahiye istikametine firar eden Fransızlara civardan yetişen Kuvâyı Milliye'nin mütemâdî taarruzâtı neticesinde Maraş'tan itibâren yol üstünde iki yüzü müteceviz maktûl terk ettikleri temas müfrezeleri tarafından bildirilmiştir³³⁹.

i.Van'da Maraş ve Aydın İsimlerinin Bazı yerlere Verilmesi Hakkında

Aydın ve Maraş şehirlerinin mukaddesât ve mücâhede-i milliye uğrunda hemen kâmilen denecek derecede mahvolmaları hâtıra-i millette daha derin bir hürmet ve takdire mazhar olmalarını mücib olmuştur. Buna bir delil olmak ve Van Vilayeti ahâlîsinin bu iki güzel şehrimize muhabbet ve merbutiyetlerini göstermek üzere Van şehrinin Erek Caddesi'nin Aydın Caddesi nâmına tebdiline ve yeni küşâd olunan Hayrâne Camii karibindeki caddenin de Maraş Caddesi tevsimine Vilayet Meclis-i İdâresi'nce karar verildiği memnûniyetle haber alınmıştır³⁴⁰.

j.Fransızların Maraş Mağlubiyeti Üzerine İslam Ahalinin Heyecanı

Fransızların Maraş mağlubiyeti üzerine hat boyunda bulunan İslâm ahâli son derece heyecanda bulunmaktadır. Maraş müsâdemesi neticesinde Adana'ya on iki vagon mecrûh gitmiş ve firarî Fransızlardan kısm-ı a'zamı soğukların şiddetinden yollarda helâk olmuş³⁴¹.

k.Amerika Heyetinin Maraş'a Geleceği Hakkında

Maraş civârında bulunan muhtâc-ı muâvenet ahâlîye muâvenet etmek üzere birkaç güne kadar bir Amerika heyeti azîmet edecektir³⁴².

l.Maraş'ta Ermenilerin Katledildiğine Dair Avrupa'da Aleyhimize Yapılan Yalan Propagandalar Hakkında

Memleket ve milletimizin İzmir, Adana ve havâlîsinde maruz kaldığı müellim hâdisât kâfi gelmiyormuş gibi yine aynı tecavüzâtın fecî bir safhasını teşkil eden Maraş'taki vakayii vesîle-i ittihâz eyleyen Ermenilerle düşmanlarımız, İslâmlar tarafından binlerce Ermenilerin katlolunduğunu cihana işâa ederek Avrupa'da aleyhimizde yeni cereyanlar ihdasına çalışıyorlar. Yine aynı maksatla Ermenilerin bir ay matem tutarak bu suretle propagandalarını tevsî' etmek istedikleri anlaşılmıştır.

³³⁹*Albayrak*, 26 Şubat 336/1920, S.71.

³⁴⁰*Albayrak*, 26 Şubat 336/1920, S.71.

³⁴¹*Albayrak*, 4 Mart 336/1920, S.73.

³⁴²*Albayrak*, 8 Mart 336/1920, S.74

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türklerin hiçbir vakit mütecaviz olmadıklarını anlamayanlar mütemeddin değil zümre-i insaniyetten de hariçtirler. Müdâfaa-i nefis de Türk'ün en mukaddes tanıdığı bir haktır. Âlem-i medeniyetin muhteris ricâli iyice bilsin ki, böyle sahte riyâlarla ancak etraflarında bulunan riyâkârları aldatabilirler. Yoksa insanî fikir besleyenlerin kâffesi mazlumun kim olduğunu öğretti. İzmir'de, Adana'da, Maraş'ta ve hele şu sahipsiz, bi-çâre Kafkas'ta dökülen İslâm kanları İtilaf Hükümetlerinin zâlim ricâlinden sorulmazsa insaniyetin Avrupa Hükümetlerince inkâr edildiği tahakkuk edecektir. Ermeni-Rum mevcudiyeti idrâksiz ve serseridir. Bunları kollayanlar ve sonra da bunlar nâmına yaygara yapanları öğrenmemiş kâinatta bir fert kalmadı. Bunları da tarihe ve sabah-ı ikbâlini beklediğimiz saadetli beşeriyet gününün âdil mahkemelerine havâle ederiz³⁴³.

m.Maraş'taki Ermenilerin Müslümanlarla Kardeş Olarak Yaşamak İstediklerine Dair Hükümete Müracaatları

Maraş'taki Ermeniler envâ'-i niam ve eltâfiyla perverde oldukları hükümet-i seniyyeye müracaatla İslâm vatandaşlarıyla kardeş gibi yaşayacaklarını ve hâricin igvâtına artık dökülecek kanlarının kalmadığını bildirmişlerdir. Bu müracaatın hiçbir tazyik neticesi olmadığına Maraş'taki Amerikalıları işhâd etmektedirler. Memâlik-i Osmaniye dâhilinde şimdilik Türkçeden başka lisânlarla muhabere men' edilmiştir³⁴⁴.

n.Âlem-i İslâm'a Hitâp

Ankara'da teşekkül eden Büyük Millet Meclisi, son ictimâlarında âlem-i İslâm'ahitâben bir beyanname neşretmiştir. Hulâsaten derc ediyoruz:

Cenûb çöllerinin bir köşesinde arzın seslerini dinleye dinleye yatan Peygamber-i zîşânın; ruhlarını ruhlarımız ile birleştirdiği İslâm kardeşlerimiz!.. Dîn-i mübinin son askeri mahsûr bir kale içinden size tevcih-i hitâp ediyor. Her taraftan üstümüze hücum ederek Osmanlı vatanını boğmak isteyen ölüm kuvvetleri ortasında tehlikeler ile muhât bir ada içinde kalmış gibiyiz. İslâm'ın son Dârü'l- hilâfesi olan İstanbul da düşman silahlarının gölgesi altına düştü. Nihâyet kiblegâh-ı İslâmî, ravza-i nebeviyi taşıyan Hicaz ve Yemen hıttaları, Filistin ve Irak, Hindistan müntehâlarına kadar Asya'da İngiltere sultatının engin nihayetsiz bir şah-râhı oldu. Kurûn-ı vusta muharebelerinde takip edilen maksadı şimdi Anadolu'ya karşı tatbik ediyor. Ta ki mahkûm Hindistan'ı mahkûm Mısır'a rabtederek yeni esir memleketi, yeni İngiliz müstemlekeleri Anadolu içinden gelecek

³⁴³Albayrak, 18 Mart 336/1920, S.77.

³⁴⁴Albayrak, 15 Nisan 336/1920, S.84.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tehdide maruz kalmasın. Bunun için on asırlık bir zamandan beri me'vâ-yı İslâm olan Anadolu'ya taraf taraf istila ordusu çıkardılar, Yunan Ordusu ismini taşıyan eşkıya sürülerinin kahir bir Türk ekseriyetiyle meskûn olan mamûr ve mesut bir vilayetimizi vurgunla, yangınla, kesmekle ıssız ve virân etmesine karşı ses çıkarmadılar. Beynelmilel bir heyetin mutantan bir ilâmı Yunan ordusunu cürm-i meşhûd halinde kana bulamış bir katil gibi yakalamış ve cihana karşı teşhîr etmiş iken Türklere: "Cephelerinizi geriye alınız, yüzlerce köyü Yunan işgaline terk ediniz" dedi. Adana, Maraş, Ayntab, Urfa gibi en eski İslâm memleketleri Fransız zâbitlerinin idaresinde Ermeni kin ve gayzına, Ermeni ruhunun husûmetine, yenecek parçalanacak bir av gibi terk edildi. Bu sebeple aile ocaklarımızda eski gazalardan yadigâr kalmış silahlarımızla, analarımız ve kız kardeşlerimizle, çocuklarımız ve ihtiyârlarımız ile her taraftan düşmanı karşılayarak, bir halk mücadelesine başladık. Hükümetlerimiz İngiliz cebri altında birer birer mevkilerini terk ettiler. Rıza ve Salih Paşaların hükümetleri hakkında halife ve milletin emniyeti tamamıyla tezâhür etmiş iken istifa ettirmek suretiyle ıskat ettiler. Balkan Muharebesi'nde yakılan köylerin, virân edilen şehirlerin masûm ve mazlûm muhacirleri henüz Anadolu topraklarında hastalıktan, açlıktan perişan bir halde sürünürken arkalarından eski katillerini yetiştirerek başlarına tekrar musallat ettiler. İşte parçalamak, dağıtmak istedikleri memleket; İslâmiyetin birçok bedbaht evlâdlarına bağında yeniden hakk-ı hürriyet, hakk-ı siyâset veren bir memlekettir. Türk payitahtının Türklere terk edileceğini, hilâfet ve saltanatın İstanbul'da ibka' olunacağı Hindistan'a resmen tebliğ eden İngiltere aradan on gün geçmeden bu taahhüd-i aleniyesini bilfiil nakzette hiçbir beis görmedi. İstanbul'u işgal-i askeri altına aldı. Askerlerimiz gece uykusu esnasında yataklarında bastırılmak suretiyle şehit edildi. En marûf rical-i mülkiye ve askeriyemiz, erbâb-ı kalemimiz, birçok mebuslar ve â'yân ikâmetgâhlarında haydut yakalanır gibi tevkif ve nefyedildiler. İstanbul, İngiliz idâre-i örfiyesi altına alındı. Bunun üzerine Millet Meclisi ecnebî tahakküm ve tazyikinden masun olan bir kısım-ı memlekete çekilmeye mecbur oldu. Herşeyi âherin adâlet ve merhâmetinden bekleyecek kadar anlayışsız, idaresiz bir adam sadârete getirildi. Anadolu mukavemetini kırmak için kendi hükümetimizi, kendi milletimiz aleyhine taslît etmek, İslâm'ın büyük şerefi için kanını akıtan mücâhitlerin aleyhine kullanmak gibi iblisâne bir fikri sahâ-i tatbîke koydular. Mısır'da ve Hint'te olduğu gibi İslâm'ın başını İslâm'ın eliyle ezenler, bizi halifeye âsî bir zümre olarak tanıtmak istiyorlar. Hâlbuki; İslâm âlemine karşı derûhte ettiği muazzam vazifeye büyük bir imân ile sarılmış olan milletimiz düşmanların tezvîr ve iğfâline kapılmaktan çok uzaktır. Taht-ı İslâm'ın son yolunda son kurtuluş cihâdını yapan kardaşlarımıza karşı

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

düşmanların cebr altında neşrettirdikleri fetvâlara cevap olarak Anadolu'nun her tarafından dîn-i mübînin sadâ-yi hakikisi yükseldi. Yüzlerce müftü ve müderrisin müşterek imzalarıyla isdâr ettikleri fetvâlar doğru yolu milletimize ve cihan-ı İslâm'a işâret etti. A'dâ-yı Müslimin olan düvel-i muhâsama tarafından fiilen işgal edilen Makam-ı Hilâfet'te İslâm askerleri silahlarından tecrit, devâir-i hükümete vaz'-ı yed ve idâre-i örfiye ilan ve hukuk-i hilâfet gasbedildikten sonra Halife-i Müslimin'in istihlâsı husûsunda kudret-i mümkinelerini sarf etmek bilumum Müslîmin için farz olduğunu ulemâ-yı dînimiz tebliğ ve tamim ettiler. İslâm birliği fikrinin en büyük mümessili olan Yavuz Sultan Selim'in dediği gibi İslâm gönüllerinin toplu olması için kendisini perişan eden milletimizin dâvâ-yı istiklâline manevî teyit ve müzâheretinizi bir saniye eksik etmeyin. Ta ki İslâm'ın güneşi tekrar âlemimiz üstüne nurlar saçmaya başlasın, selâmet ve hidâyet her zaman din kardaşlarımızın üzerine olsun³⁴⁵.

o.“Maraş Cinayetleri” Üzerine Bir Müsamere

Şehrimizde bulunan muhterem misâfirlerimiz şerefine geçen hafta Sanâyi' Gürbüzler Bahçesi'nde bir müsâmere-i bahâriye tertip edilerek muhtelif mekteplere mensup efendilerle, sahne hayatında mahâretkâr bazı münevver gençlerimiz tarafından –mütârekenin yüreklerimize açtığı mütenevvi' cerîhaları üzerinde- hazîn ve müessir piyesler temsil edilmiştir. Albayrak Mektebi tarafından temsil edilen bir perdelik “Mazlûm Zeybek” piyesi; Türk'ün Aydın'daki derdini.. Kolordu Mektepleri tarafından temsil edilen “İngiliz Destanı”; Türk'ün zulüm, tahakküm ve tecebbür karşısında hissettiği hârikavî azim ve celâdeti... Nihayet gençler tarafından temsil edilen yedi perdelik “Maraş Cinayetleri” ise Türk'ün Maraş ve havâlisinde geçirdiği matemî sergüzeşleri, şerefli macerâları gösteriyordu. Her üç grubun da muvaffakiyetle tetevvüc eden mesaileri felaketler arasında kalmış milletler için en büyük intibâh âmili olan sahne hayatında kalpleri ümitlerle doldurdu. Bilhassa “Maraş Cinayetleri” akşamın solgun gölgeleri arasında ruhlara daha derin ve canlı bir surette akıyordu. Akşam zamanları inzivâ ve elem dakikaları ile dolu olduğu için Maraş'ın matemî daha fazla hissediliyordu. “Zeybeğin” dertleri de oldukça kuvvetli ifade edilmişti. Piyesin neticesini ifade eden ve zeybeğe sükûn, tesliyet ve müjde getiren meleğin hitabını o günün bir hâtırası olmak üzere derç ediyoruz³⁴⁶.

2-Albayrak Gazetesinde Maraş Olayları İle İlgili Kaleme Alınan Makaleler

a.Zulüm Muahedesi

³⁴⁵Albayrak, 17 Mayıs 336/1920, S.92.

³⁴⁶Albayrak, 12 Eylül 336/1920, S.109.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Geçen nüshamızda; İstanbul'un ma'tûh paşalarından, vatansız ve imansız hocalarından ve nihayet sultanın tebaa-i sâdikası(!) olan Ermeni ve Rum ricâlerinden mürekkep olarak akdedilen bir Şûrâ-yı Saltanat'tan bahsetmiş ve bunun sebab-i akdini de kabulü şiddetle tasmiin edilen sulh muâhedesini için –velev bu suretle olsun hukukî bir şekil verilmiş olmasına hamletmiştik. Maalesef zaman bizi tahminimizde aldatmadı. Sulh murahhası nâmıyla tevsiin edilen ve şûrâdan ayrılır ayrılmaz nefeslerini Paris'te alan birkaç serseri; Avrupa'nın Türk varlığı üzerinde asırlardan beri beklediği bir yevm-i tahakkümü imzaları altında vadederek İstanbul'a mağrûrâne döndüler ve bu hareketleriyle tarihe vâsi' bir sermâye-i istihzâ temin ettiler. Anlamıyoruz ki siyâset meydanının hakikaten yırtıcı kaplanları olan Clemencau'lar, Lloyd George'lar Anadolu nâmına sulh muâhedesine giren bu imzaların hiçbir kıymetleri olmadığına vâkıf değil midirler? Mütârekeden beri beynelmilel bir mahiyet alan ve Anadolu tarafından muhtâc-ı velâyet olan İstanbul'un mesâil-i sulhiye üzerinde bugün hiçbir re'yi olamayacağına hâlâ kani' değil midirler? Yoksa bizimle geçen her vak'a-i mâziye gibi bunu da perdeler altında icra etmek mi istiyorlar?.. Şüphesiz öyle... Fakat artık itimâd etmelidirler ki bu göz boyayıcı siyâset neticede kendilerine me'yûs bir çehre hediye etmekten başka bir şeye yaramayacaktır. Bunun sebabini de ancak iki seneden beri üzerimizde devam ettirdikleri zebûn-küşâne hareketlerde aramalıdır. Şayet mütâreke devresini bu kadar ağır ve namus-şikenâne bir surette geçirmemiş olsaydılar Anadolu da bugünkü hayatdâr heyecanı yorgun ruhunda bulamayacaktı. İzmir yangını, Maraş kıtâli, Vilâyet-ı Şarkıyye ihtirâsı; Anadolu için bir azim ve irâde menba'ı olmuş ve hiçbir fecâ-i tarihiye onu bugünkü kadar dolgun ve coşkun bir intibâha mâlik kılmamıştı. Kahpece çiğnetilen mukaddesâtı onun ruhunda öyle cansız yaralar açmıştır ki, bu ceriha-i herdem ıztırâbın teskîn-i evcâ'ı ancak avuç avuç, içilecek zâlim kanlarıyla kabil olacak ve esasen yarınki dünyanın saadeti nâmına istenilen bu kan da bilhassa Türk için çok hayatdâr bir kevser olacaktır.

Binâenaleyh; başta muhterem Clemencau ve Lloyd George cenâbları(!) olmak üzere bugünkü katil dünya makinesinin zâlim manivelâcıları emin olmalıdırlar ki; Anadolu yarınki ser âzâd hayatının mütebellir şeklini bugün önünde açılan yeni ufuklarda bulmuştur, ona doğru samimiyetle yürüyor. Bütün emelleri insanî, bütün hareketleri şuûridir. Nasıl galip kuvvetlerin bugünkü hareketlerinin birer hâlet-i nez' hezeyânı olduğuna eminse, yarın devrilecek zâlim ve emperyalist dünya arasında, tebaasına hıyânet etmiş bir tahtın sadâ-yı inkırazını işiteceğine, enkaz-ı târmârını seyredeceğine de mutmaindir. İstenildiği kadar muâhedeler imza edilsin, Yunan piçleri diledikleri kadar Garbî Anadolu'yu harâbezâra döndürsünler, büyük ve intikamcı günler yaklaşıyor; köhne âlemin

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

binbir asır süren karanlık dehlizlerine güneşler doğuyor... Çünkü Allah bunu arşından, adâlet bunu vicdanlardaki tahtından ve nihayet mazlûmlar katil hançeri altından bunu istiyor... Müştak Sıtkı³⁴⁷.

b.Öz Yurtlarımız İçin

Hukuk-ı Beşer Mübdi'lerinin Oğullarına- Adana, Maraş, Ayıntab, Urfa gibi Türk'ün öz yurtlarında sun'î bir takım emrivakiler ihdâsına doğru adımlar atılmakta olduğunu kemâl-i hüzn ile haber alıyoruz. Bizi en ziyade elemlere, inkisâr-ı hayâllere uğratan şey, bu gayr-i hukukî teşebbüsâtta hürriyet ve hak, adâlet pîşdârı olan ve Türk'ün kalbinde pek büyük bir mevki-i ihtirâma sahip bulunan Fransız elinin bulunduğu rivâyetleridir. Hukuk-i Beşer Beyannamesi'yle beşeriyete yeni bir nur, bir hayat bahşeden necib Fransızların bir asır sonra bu adl ve hak yolundan rüç' ile bir milletin hakk-ı hürriyet ve istiklâlini sarf-ı kuvvetle diğerine vermeye çalışacağına inanmak bizim için gayr-i mümkündür. Çünkü zikr edilen memleketlerimizin, nüfusu, lisânı, harsı, tarihi, vaziyet-i ictimâiyesi velhâsıl bütün mevcudiyetleriyle Türk oldukları malûm ve muhakkak iken, bunu kuvvet ve nüfûz-ı siyasî istîmâliyle değiştirmek hak ve adâletle hazîn bir istihzâ teşkil eder. Böyle bir vaziyet ve faaliyeti Fransız milletinin kabul edeceğine ihtimâl vermeyi, Fransız tarihine karşı pek garip bir bühtân telâkki ederiz. Hak mak diye beşeriyete hitap eden bir büyük millet hiçbir zaman bazı ihtirâslara vücûd vermek için tarihteki muallâ mevki'inden fedakârlık ihtiyârına muvâfakat edemez.

Bundan dolayıdır ki Adana, Maraş, Ayıntab, Urfa'daki bütün vaziyetlere, faâliyetlere gayr-i vâki' nazariyle bakmakta bir mahzûr tasavvur edemiyoruz. Fransızlar gibi fâzıl bir millet hiçbir vakit tarih-i beşeriyetin kendisinden beklediği vazifeyi ihmâl edemez. Bugün Wilson Prensipleriyle bu fâzıl milletler tarafından cihana irâe edilen esaslara sâdik kalmak, onlar için hem bir vazife-i insâniye ve hem de millî bir şeref meselesidir. Tarihte yeni bir fâsıl, yeni bir hak ve adâlet devri açmış olan bu prensipleri doğmadan öldürmek beşeriyet için şüphesiz şân-âver bir keyfiyet olamaz. Hukuk-i beşer mübdi'lerinin oğullarından böyle bir hareketi me'mûl etmek bile bize en büyük bir hak-nâ-şinâşlıktır. Hukuk-i Beşer Beyannamesi'yle tarih-i âlemde müstesna bir pırlanta gibi lemeân eden Fransız tarihinin, Wilson Prensiplerinin temin ve tatbiki ile bir hak ve adâlet güneşi hâlini almasını temenni etmek, Fransız dostları için bir vazifedir. İşte bu düşünce ve kanaatler, vatanımızın o bucaklarındaki şâmil ve müstakır hukukumuzun da mahfûz kalacağını şüphesiz saydırıyor. Yirminci asır tarihine, birinin sâbit ve müstakır hakkını diğerine vermek gibi gayr-i

³⁴⁷ Müştak Sıtkı, "Zulüm Muahedesi", *Albayrak*, 23 Ağustos 336/1920, S.106.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tabî bir hadisenin tevdi'ine beşeriyet-i fâzılanın muvâfakat edeceği ihtimâlini düşünmek bile kabil değildir.

Fransız efkâr-ı ahrârânesinin, bu kanaatimizin tahakkukuna yardım edeceğini şüphesiz addetmekten bir haz hissediyoruz. Hür Fransa, ihtirâsa ve gasb-ı hukuka vasıta olabilir mi? Elbette olamaz... Fransız nâmının hak ve adâlet tarihinde ilelebet parlamasını arzu eden bizim gibi samimi ruhlar için bundan başka bir şey düşünmek mümkün olamıyor ve olamayacaktır³⁴⁸.

c.Yine Aziz yurtlarımız İçin

Cihan Harbi şüphesiz yeni bir devrin başlangıcıdır. Hürriyet-i şahsiyeyi, hâkimiyet-i milliyeyi ilan eden Fransa İnkılâbı asr-ı hâzırın mebdî itibâr edildi. Bu teveccühe lâyıktı. Çünkü milletlerin birer sürü mahiyetinde telâkki ve hükümdârların semâvî bir hakka mâlikiyeti iddia olunduğu bir zamana nihayet vererek hâkimiyetin menba'ı millet olduğunu ve her ferdin hür ve masunû't-taaruz bulunduğunu kanlı fakat nurlu bir ihtilâlle tayin ve tespit etmek beşeriyetin nâil olduğu mazhariyetlerin şüphesiz en yükseğidir. Cihan Harbi neticesinde ortaya sürülen ve Wilson Prensipleri nâmıyla tarihe ebedî bir şerefle geçen hukukî ve insanî esaslarda, hâvî olduğu meâlî ile yeni ve münevver bir devrin başlangıcı olacağını kabul etmemek mümkün değildir. Çünkü hukuk-i düvelde hakk-ı feth nâmıyla bir bahis tutan ve cebir ve kuvveti hak ve adâlete hâkim yapan tagallüb ve tecebbür esasına nihayet vererek ilhâk ve tazmînâtı lağv etmek ve hâkimiyetin gayr-i kabil-i ferâğ ve tecezzî olduğunu fiilen tespit eylemek gibi insanî bir gayeyi sâha-i tatbîke koyuyordu. Bu prensipler yirminci asır tarihinde yeni bir âlem açan bir güneştir. Çünkü milletlerin hürriyetini kabul ve ictimâî vaziyetlere hürmet etmek esasını tayin eylemek beşeriyet için pek büyük bir salâh devri açmak kıymet ve mahiyetini hâizdir. Yalnız mübdi'leri değil bütün beşeriyet için iftihâr ve şerefi mücib olan bu düstûrlardan Türkiye'nin istifâdesine mâni' olmak o ulvî esasları, feyzli ve insanî şerefleri ma'kûs bir kisveye büründürür, beşeriyeti hak ve adâlet muvâcehesinde boyun eğdirir. Türklerin bu âlî esaslardan uzak tutulacağına ihtimâl vermek beşeriyet-i fâzılâya bir şeyn teşkil eder. Binâenaleyh bugün o düstûrlarla taban tabana zıt ve tarihî, ictimâî, iktisâdî, harsî vaziyetleri değiştirmeye ma'tûf faaliyetlere sahne olan Adana, Maraş, Ayntab, Urfa'da Fransız eliyle yapıldığı gösterilen o faaliyetlerin devam edeceğine kanaat edemiyoruz. Zirâ Wilson Prensiplerinin müdâfi' ve mübdi'leri meyânında bulunan Fransa'nın yaptığını yıkmak gibi bir meselenin Fransızlar gibi mert, necib, şerefli

³⁴⁸ "Öz Yurtlarımız İçin", *Albayrak*, 6 Teşrin-i sani 335/Kasım 1919, S.42.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bir milletten sudûru müsteb'id görünmek zarûrîdir. Dünyada kendi ismiyle yapılan nurlu bir tarihi kendi eliyle yıkmak gibi bir keyfiyeti fâzıl bir kavmin kabul edemeyeceği şüphesiz bulunduğundan Fransızların zikrettiğimiz öz yurtlarımızda rivâyet edilen gayr-i hukukî faâliyetlere devam edeceklerini ümit edemiyoruz. Bu ümidi en ziyade takviye eden şey, gözümüz önünde nurlu bir sâha şeklinde mütecellî olan Fransa tarihidir. Fransızların müstakır ictimâî bir vaziyeti tarihî, ananevî bir mevcudiyeti bertaraf etmek gibi gayr-i hukukî ve gayr-i tabîi faâliyetleri hoş göreceğine itimâd edemeyiz. Er geç Fransa efkâr-ı umûmiyyesinin bu garip rivâyetlere nihayet vereceğine mutmainiz.

Sekiz asırdan beri Türk'ün samimî hayatına sahne olmuş ve bütün elemelerine, hazlarına, heyecanlarına ma'kes bulunmuş olan ve her karış toprağı bir Türk kahramanlığına, Türk varlığına şahit bulunan Adana ve Maraş, Urfa, Ayıntab'ı bu güzel ve öz yurtlarımızı yabancı ihtirâslara peşkeş çekmek bizim için pek elim bir tâlî' dir. Bütün bir milleti en derin heyecanlara, inkisâr-ı hayallere uğratan ve hak ve adâlete itimâd eden bir milleti râsih bir akîdesinden ayırmak demek olan o kalbî itimâddan soğunacağı şüphesiz bulunan bir hâle beşeriyet-i fâzıla muvâfakat edemez. Milletimiz, bugün bütün ihtimâller karşısında müteheyyic ve düvel-i mütemeddînenin hissiyyât-ı adâletkârisinden emîn bir vaziyette akıbete muntazır bulunuyor. Bu intizâr ve ümidin neticesinde de, yine Şark'a lâyük görülmüş olan muâmeleler, ihtirâslar baş gösterirse artık hak ve adâletin vücûduna itimâd değil ihtimâl bile vermek gayet güç bir mahiyet kesbeder. Maamâfih biz, o fâzıl milletlerden yaptıklarını yıkacak kadar gayr-ı mutasavver bir fiilin sudûruna imkân ve ihtimâl düşünmüyoruz. Hak ve adâletin er geç hüküm ittihâz edileceğine kani' bulunuyoruz. Beşeriyetin gülmesi hakkın galebesi ile mümkündür³⁴⁹.

d.Suriye İtilafnâmesi Münasebetiyle

Geçen sayımızda İngiltere ve Fransa arasında akdolunan ve Halep'ten Siverek'e ve oradan Ma'mûretülazîz'i ve Malatya'yı içine almak üzere Sivas'a ve Sivas dâhil olduğu hâlde Mersin'in garbına temdid edilecek hatların arasında kalan aksâm-ı vatânı Fransız işgaline ve mıntika-i nüfûzuna ayıran itilafnâmenin mündericâtını enzâr-ı umûmiyyeye arz etmiştik. Bu tasavvurun icrasına imkân bırakıldığı takdirde bugün işgal altında bulunan İstanbul, İzmir, Antalya ve emsali memleketlerimizde gayr-i tabîi ve gayr-i hukukî olan vaziyetleri birer emrivaki haline ifrâğ edeceği ve bu suretle Türkiye'nin imha ve mukasemesi planı tahakkuk eyleyeceği tabîi olduğundan milletin bu husûstaki heyecan ve asabiyetini, pek muhik ve mübeccel bir eser-i vatanperverî addetmek zarûrîdir.

³⁴⁹“Yine Öz Yurtlarımız İçin”, *Albayrak*, 9 Teşrîn-i sâni 335/Kasım 1919, S.43.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İlhâk ve tazmînât devrinde yani her hükümetin istilacı emeller arkasından koşmayı bir vazife, bir hak telâkki eylediği ve Wilson Prensiplerinin tasavvur edilmediği bir zamanda bile hiç olmazsa arazisi gasb edilen bir devletin rızasını muhtevi bir muâhede akdetmek ciheti unutulmazdı. Vuku bulan gasb ve cebre bu suretle olsun bir reng-i hukukî verilmek istenilirdi. Hâkimiyet ve arazinin gayr-i kabil-i terk ve ferâğ olduğu esasının bütün cihanca kabul edilmiş olduğu şu devirde, sâhib-i arz devletin re'yini bile sormaya lüzum görmeden iki ecnebî devletin mukasemeye girişmesi beşeriyet için pek hazîn bir manzara ve desâtîr-i hukukiye ve insaniye ile elîm bir istihzâ teşkil ediyor. Bu da gösteriyor ki; ilhâkın, gizli muâhedelerin aleyhinde bulunmalarına rağmen bazı Avrupa diplomatları hâlâ makyavelizmin sâdik birer muakkibidirler. Avrupa efkâr ve kanaat-i umûmiyyesi hilâfında olarak hükümetlerin bu yolda yürümleri şâyân-ı dikkat bir keyfiyet değil midir? Bunlara bakıp da Garb'ı elinde tutan kuvvetin, ortaya atılan hukukî ve insanî esaslar olmayıp yine Kapitalizm ve bunun doğurduğu emperyalist emeller olduğuna kani' olmamak kabil olmuyor. Eğer her milletin kendi mukadderâtını tayin etmesi hakkı kabul edilmişse, eğer milliyetlere hürmet olunması lüzümü hakikî ve samimî olarak ileri sürülmüşse Suriye İtilafnâmesi'ne ne nâm verilmek iktizâ edeceğini tayinde izhâr-ı acz etmemek mümkün müdür?

Ne suretle tetkik edilirse edilsin, Türk milletinin müthiş bir suikast karşısında bulunduğunu takdir etmesi zarûrî bir hâl teşkil ediyor. Suikastlerde bi't-tab' meşruiyet aranamayacağından müdâfaa-i hayat ve mukaddesât için milletin her türlü vesâit-i tahaffuziyyeye müracaat eylemesi bir hak, bir vazife olur. Memleketlerimizi masûm kanına boyamaktan bir zevk alacak kadar eski bir hüviyeti yirminci asrın muktedâlarına yakıştırmaktan ebediyen ihtirâz ederiz. Er geç bu siyâsetin yanlışlığını takdir ederek hak ve adâleti iltizâm eyleyeceklerine dair kalbimizde derin ve kavî bir itimâd hissediyoruz. Hak ve adâletin ilâsı ile mükellef bulunanların bu kudsî mevcudiyetleri tezlile kıyâm edeceklerini ve artık tarihe karışması iktizâ eden makyavelizme, emperyalizme imkân-ı vücûd vereceklerini imkânsız görmemek mümkün olmuyor. Hatta yukarıdaki tahlilimizle meydana çıkan garip hüviyetle görünmeden, tarih sahasına çıkmadan –saltanat-ı cihana bedel olsa bile– bir hicâb hissedeceklerini de büştübâh sayarız. Halkımızın Amerika, Avrupa ve bütün cihan efkâr-ı umûmiyyesine karşı ref' ettikleri feryâdı ihtivâ eden ve bu sayımızda mûnderic bulunan hazîn ve derin teessürü pek muhik buluyor ve hakk-ı hayâtı tehdit edilen bir milletin kalbî sadâlarını ifade eder bir kıymette görüyoruz. Bu samimî ve ruhî sadâların cihan efkâr-ı

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

fâzılâsınca lâyıık olduğu ehemmiyet ve Őekfatle karşılanacağını kuvvetle ümit ediyoruz. Müştak Sıtkı³⁵⁰

e.Kurûn-ı Vustada mıyız?

Cenûbî Anadolu'da TedhîŐ, Katl Suretiyle İmha Siyâseti

Aldığımız haberlere nazaran Adana, Maraş, Urfa havâlisinde işgal kuvvetlerinin müzâhereti ile tedhîŐ, katl suretiyle Türklerin, Müslümanların hicretlerini temine, imhasına çalıŐılmaya başlanmıştır. Adana'da memurine karşı vuku bulup tafsilâtını henüz alamadığımız suikast, bu husûstaki gayr-i insanî tasavvur ve teşebbüslerin mahiyetini lâyııkıyla tayine kifâyet ediyor. Tuna'da, Suriye'de, Makedonya'da, Teselya'da, Girit'te tatbik edilen ve Türklerin gafletinden ve Garb'ın hissiyât-ı insaniyesine karşı besledikleri kavî itimattan bi'l-istifâde kanlar, ateşler içinde intâc olunan vahşiyâne siyâsetin bugün de muvaffakiyetle tedvîr olunabileceğine ihtimâl verilmiyorsa, aldanıldığını Şimdiden söylemekte bir mahzûr düşünmüyoruz. Müslümanların hayat ve hukukunu tekeffül ile Girit'i muhâsara eden düvel-i hâmiyenin Miralay Vasos'un alayı ile adaya çıkmasına ve Müslümanları koyun gibi boğazlamasına müsâade ettiğini ve seyirci kaldığını gören ve Makedonya'da ve bütün Rûmeli'de Bulgar, Sırp, Yunan, Karadağ Őakileri ordular tarafından seller gibi Müslüman kanı akıtılırken vuku bulan feryâdların Londra Süferâ Konferans'ında ne suretle karŐılandıđını der-hâtır eden Müslümanların, bugün aynı hiss-i itimâdı bugüne kadar taşıyacaklarına nasıl ihtimâl edilir? Suikaste maruz kalan Müslümanların hayatını, hukukunu, mukaddesâtını pahalıya mal etmeye alışmalarına mâni' olunabilir mi? Tarihi, ictimâi, harsî gibi hakikî ve kat'i alâkalarla merbut buldukları vatanlarını bir yangın yerine çevirmeden Türkleri Anadolu'dan ihraç etmenin imkânsızlığını neden iddia etmeyelim? Bu kanlı icrââtı deruhde edecek âlem-i medeniyette bir devlet ve millet çıkarsa bütün medeniyet ve insaniyetten istikrâh ile mütecellidâne hareketlerekiyâm etmekten neden çekinilsin...? Dünyada hak, adâlet, insaniyet, fazîlet gibi beşerin mukaddesâtı da umûmî addedilmezse, Şahsî ve hodgâmâne hissiyyâta tâbi tutulursa, cihana yeni bir tûfân istemekten niçin ictinâb edilsin..? Türk tarihi kapanırken dünyanın bir yangın yeri hâline gelmesini temenni etmekten sakınmakta manâ kalır mı?

Mademki insaniyet iflas etmiş oluyor, mademki hak ve adâlet cihandan kovulmuş bulunuyor, mademki hırs ve hodgâmlık hâkim-i mukadderât mevki'ne geçmiş oluyor. Böyle cihanın lâyıık yanmak, kül olmaktan başka ne olabilir? Biz yine beşeriyet-i fâzılâya itimâd ediyor

³⁵⁰ Müştak Sıtkı, "Suriye İtilâfnamesi Münasebetiyle", *Albayrak*, 23 Teşrîn-i sânî 335/Kasım 1919, S.46.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ve böyle hak ve adâletle yapılan istihzâlara nihayet vereceklerine intizâr ediyoruz³⁵¹.

f.Suriye İtilafnâmesi Münasebetiyle

- Galip Devletlere: -

İnsanlığa beş işkenceli yıl yaşatan harp gecesi gözlerini sulhun mübârek aydınlığına açarken bir tarafta topları, zırhlıları bilhassa muvaffak olunmuş siyasetleriyle galipleri, diğer tarafta da birtakım hayatî şerâitle mecbur-ı mütâreke ve musâlaha olan mağlupları görmüştü. Bunlardan birincisi siz ve maalesef ikincisinde de eski ve pek kıymetli bir tarihe mâlik olan Türk bulunuyordu. Harbin elemli ve ölümlü günlerini büyük bir kudret-i rûhiye ile geçiren bu büyük millet, bahtının bu tecelli-i meş'umu karşısında kalınca yüreğine birer cansız demir parçası gibi düşen emel yıldızlarının muvâcehe-i ser-nigûnunda kuvvetin çizeceği hükmü bekledi.

O hükmü ki; saltanatlar tarihinin asıl bir kavmi için verilecekti. O hükmü ki; birçok taçlara cây-i ilticâ olan bir vatan için revâ görülecekti. İşte bu hükümleri Türk gözlerine dolan mağlubiyet gölgeleri altında bekler ve bugün ona revâ görmeği bir şiâr-ı insaniyet(!) tanıdığınız mezâlim ve fecâyî tahayyül eylerken hakkın ve adlin güneşli ufkundan ıztırâblara haykıran bir ses duyuldu: "hak, hak, hak!" Bu bir heceli büyük kelime Wilson Prensipleri nâmı altında dünyaya ilan edilen insanî programın kelime şekline girmiş heyet-i umûmiyesi idi ve bunu siz söylüyordunuz.

Binâenaleyh Türk, bu azîz ve yüksek sesin taşıdığı faziletlere güvenerek kalbini bütün yaraları ve uryânlığıyla önünüze açtı ve hakkın çizeceği hutûta herkesten evvel râzî olacağımı anlattı. Çünkü en büyük ve ilâhî bir sevda ile buna bağlananlardan birisi de bu idi. Demek ki Türk, sevgilisi ile karşı karşıya gelecekti. Ve elbette bu müşâfehe ona işkenceli harp senelerinin tâkatsiz ıztırâblarını unutturacak insanlığın yeni bir tarihe atladığı geçit üzerinde ellerinde hakkın ve adlin ebedî meş'alesi olarak bekleyenlere hürmet ve samimiyetle inkıyâd ettirecekti. Bu büyük ve saadetli günün mübeşşirleri olan sizler çizdiğiniz programlarla harpler ve milletler tarihinin güzîde bir faslına açıyor, eslâfın galip gelip de mağlupta şeref tanımayan devrine bir reng-i hicâb, gelecek nesillere de insanî bir hatt-ı hareket çiziyordunuz.

Fakat şimdi siz söyleyiniz, ey programları ile fâzıl, hareketleriyle ma'kûs bir hüviyet gösteren galip devletler!.. Siz ki, tarihin insan kafalarından kaleler kurmayı bir fazilet tanıyan devrini bugün Türk'ün öz vatanında ihyâ etmek istiyorsunuz. Siz ki, bütün

³⁵¹Albayrak, 23 Teşrin-î sâni 335/Kasım 1919, S.46.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kuvvetlerin fevkinde bir hakkın mevcut olduğunu bağırırken Türk'ün hak ve adâlet isteyen sadâsını hâlâ silahla boğuyorsunuz...

Siz söyleyiniz; kızıl dudaklarınızın hakla bu şeni' ve elim istihzâsı nedir, henüz bir yaşına giren mütâreke müddetinde beş harp senesinin âlâm-ı mütenevvasını solda sıfır bırakacak derecede gösterdiğiniz icrâât, çizdiğinizinsanî programın hangi maddesine temas ediyor? Bir gün Türk'ün öz vatanından birine Yunanileri saldırır, diğer bir gün Vilâyât-ı Şarkıyye'sini Ermenilere bağışlamak ister ve nihayet diğer bir gün de aksâm-ı vatandan diğer bir parçayı bir itilâfnâme ile mntıka-i nüfûza ayırdığınızı ilan edersiniz.. Yoksa söyleyiniz, Türk için bir imha programınız mı var?

Bugün İzmir'de icra edilegelen gasp ve garet, zulüm ve cinayet; istilâcı emellerle her zulmü ve şenâati revâ gören eski harp kahramanlarının bile toprak altında kemiklerini titretecek kadar ağırken, sizin bir taş sükûtu taşımanız elbette ki bir muktedâ-yı hak ve adl olmadığınızı ispata kâfîdir. Fakat ne olursanız olunuz, artık Türk, kadınlarını mateme, erkeklerini ölüme alıştırdı; hakkın tanınmadığı ve tapılmadığı yerde elbette ki -elleri bağlı bile olsa- hakkına saldıranları dişleriyle olsun parçalamayı beş bin senelik tarihinin şerefi olarak tanıyor. Bir damla insan kanının akmasına razı olmadıklarını ilan eden galipler; ikinci bir selin menba'ını kendi kalplerinde, kendi kalemlerinde aramayı unutmamalıdır.

Müştak Sıtkı³⁵²

g.Haksız İşgaller ve Fransa

Mütareke Ahidnâmesi hilâfına olarak bir seneden beri sevgili vatanımızın muhtelif aksâmında vukua getirilen gayr-i hukukî işgallerin kalbimizi ne derece rencide ettiği malûmdur. Wilson Prensipleriyle beşeriyete hürriyet ve sükûn vadeden Düvel-i İtilâfiye'nin artık bu çıkmaz yolda fazlaca ısrar etmeyeceklerini ümit ve temenni ederiz. Hukuk-i beynelmilele muhâlif olan bu ahd-şikenâne tecavüzde bizi en ziyade elemelere, kederlere gark eden diğer bir nokta daha var; o da hürriyet ve medeniyetin mehdi olan Fransa'nın bu gayr-i mantıkî meselede pîşvâ bulunmasıdır. Tarihte Türkler ile Fransızlar arasında mevcut olan muhabbet ve muhâdenet pek eskidir. 1525 senesi Yanya Muharebesi'nde esir düşen Fransa Kralı meşhûr Birinci Fransuva en evvel Hükümet-i Osmaniye'den istimdâd talep etmişti. O zaman Kanûnî Sultan Süleyman Hazretleri göndermiş olduğu ordu ve donanma sâyesinde nasıl müşârunileyh halâs buldu ise, 1853-1856 seneleri Osmanlı-Rus Muharebesi'nde de öylece bu iki necib millet

³⁵² Müştak Sıtkı, "Süriye İtilâfnamesi Münasebetiyle(Galip Devletlere)", *Albayrak*, 27 Teşrin-î sâni 335/Kasım 1919, S.47.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yanyana harp ettiler. Kırım muzafferiyeti ile Paris Muâhedenâmesi tarihimizde ilelebet bir hâle-i şân ve şeref olarak kalacaktır.

Bundan başka Fransa'nın memleketimizde ihmâli gayr-i kabil maddî, manevî birçok menâfi'-i azîmesi vardır. Memâlik-i Osmaniye'de tedâvül eden ecnebî sermâyelerinin hemen üçte ikisi bu millete aittir. Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye'nin en büyük dâyni mezkûr devlettir. Türkiye, Fransız emtiasının başlıca revâc bulduğu bir mahaldir. Mekteplerimizde Fransızca bir lisân-ı esâsi olarak kabul edilmiştir. Avrupa'ya gönderdiğimiz talebenin ekserisi Paris'te ikmâl-i tahsil etmiştir. Münevverân-ı memlekette Fransızca bilmeyen hemen hiç yok gibidir. Fransızların memleketimizde birçok banka, mektep, mabed gibi müessesat-ı tüccârve ilmiye ve diniyeleri vardır. Siyâsetin menfaat üzerine müstenid olduğu nazariyesine vâkıf olmasa idik, belki bu gayr-i mantıkî işe bir manâ vermeye uğraşırız. Tarihen ve hâlen bu kadar sıkı râbitalarla yekdiğerine bağlı olan bu iki milletin arasında mevcut olan ihtilâfâta ne kadar teessüf ve telehhüf edilse sezâdır. Fransa matbuatı bu mesûliyeti tamamen tahmil etmek için Harb-i Umûmî'ye dâhil olduğumuzdan uzun uzadıya bahsediyorlar. Türklerin Fransızlar aleyhinde silah isti'mâl etmesi adeta bir cinayettir diyorlar. Vakıâ, biz de milletimizin arzusu hilâfına olarak Harb-i Umûmî'ye dâhil olduğumuzdan pek müteessifiz, fakat şunu da itirâf etmek lazımdır ki; bizi bu harbe sevk eden muhtelif sebeplerden biri de Fransa olmuştur. 1878 senesi mağlûbiyetinden sonra Fransızlar bize muâvenet edecekleri yerde birçok tecavüzâtta bulundu. 1883 senesinde Tunus Beyliği bilâ-sebep elimizden alındı. İlan-ı Meşrûtiyet'i müteakip Fransızlara karşı göstermiş olduğumuz âsâr-ı teveccüh rû-yi kabûl görmedi. Balkan Harbi esnasında Bulgarlar İstanbul'a doğru yürürken [Piyer Loti cenâbları müstesna olmak üzere] Paris matbuatının aleyhimizde yazmadıkları şey kalmadı.

Bil'âhare Bulgarların bu minnettarlığını nasıl iade ettikleri de malûmdur. İzmir'in işgali Yunan idaresinin ticâret-i ecnebiyeye karşı ne bî-amân bir düşman olduğunu göstermiştir. Ermeniler ise dünyada bir daha emsalleri tasavvur edilemeyecek derecede kör ve şuûrsuz ve bâlâ-pervâz seciyye gösteren bir millet olduğundan bunların da ileride gösterecekleri hüner bunlardan başka bir şey olmayacaktır. Bu hakikatler meydandayken Fransızların birtakım Ermenileri asker kisvesine sokarak Adana, Urfa, Maraş gibi ekseriyet-i kahiresi Türk ve Müslüman şehirlerimizi bî gayr-i hakkın işgal ettirmesindeki manâyı anlayamıyoruz. Hele, Şarkî Anadolu'yu Küçük Asya'dan tefrik etmek gayesi ma'tûf olan Ma'mûretülaziz ve Sivas vilayetleri hakkındaki tasavvurlara bir türlü aklımız ermiyor. Türkler mevcudiyetlerini hissettikleri tarihten itibaren hür ve müstakil olarak yaşamışlardır. Bundan sonra da hiçbir milletin esâret ve boyunduruğu altına girmek emelinde değiliz. Bizim hat ve hareketimiz Erzurum ve Sivas

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kongrelerinde tespit edilmiştir. Ümit ederiz ki; hürriyet uğrunda en güzide evlâdını feda ederek ihtilâl-i kebiriyile tarihe yeni bir devir açmış olan Fransa, bu cihetleri düşünerek bizi bir müdâfaa-i meşrûa karşısında bulundurmasın.

M. Mustafa³⁵³

1.Pây-ı taht'ta Nifâk

Nifâkcılık, şahsiyâtcılık gibi her heyet-i ictimâiyenin metin bünyânını pek çabuk inhilâle uğratan tereddî ve sukût âmillerine, bir merkez aramak lazım gelse ilk önce pâ-yı tahtımızın gösterileceği şüphesiz görülmemek mümkün müdür? Her memlekette gazetecilik bir meslek, bir ihtisâs meselesi olduğu hâlde İstanbul'daböyle değildir. Dürüstçe yazı yazmak ve biraz da enine boyuna sövüp saymayı bilmek gazetecilik için kâfi bir sermaye ve iktidâr addolunmaktadır. Birtakım gazeteler var ki bunlara, bir meslek aramak icâb etse nifâcılık, nezâhete, terbiye-i ictimâiyeye isyânkâr bir hüviyet vermemek imkânsızdır. Vatanın şu korkunç imtihan devresinde hukuk ve istiklâlimizin her gün bir taarruza uğramakta olduğu bu zamanda gazetelerimizin mündericâtı baştanbaşa bir mersiye, hak ve adâlet için yükseltilmiş feryâdlardan ibaret olması ve adâlet ve istiklâl diye çırpınan bir milletin pâk ve samimî duygularına tercüman olmaları iktizâ ederken -bu nev' vatanî ve necib neşriyâta tevbe etmişcesine- hep gayr-i vatanî ve şahsî yazılarla iştilal eden bir kısım gazetelere ne nâm verilebilir?

Memleketin selâmet ve hukukuna, ictimâî hareketlerine dair bütün yazılara tecavüz elini uzatan sansür, bu türlü çirkin ve şahsî yazılara bol bol müsâmaha ve müsâade ibzâl etmektedir. En ufak bir şey, hatta bir moda meselesi, muhtelif müessesat-ı milliye ve ictimâiyenin nazar-ı dikkatini celbetmeye kâfi geliyor da milleti emip kemiren bu müthiş maraza karşı herkes lâ-kayd kalıyor, adeta tervickâr bir vaziyet muhafaza ediyor. Birkaç hâmiyetli gazete müstesnâ olmak üzere sanki İstanbul'daki bütün ilmî, ictimâî, idârî müesseseler bu yâvegûlarla ittifâk etmiş... Ne bir ikâz sadâsı, ne bir nefret tavır ve vaziyeti... Bizim, İstanbul'un hâmiyetli, faziletli evlâdına itimâdımız vardır. Bugün memleketin düşmüş olduğu vaziyet karşısında onların da acı acı ağlamakta bulunduğu şüphesizdir; Fakat bütün o yıkıcı gayr-i millî faaliyetler muvâcehesinde pek derin bir sükûtu muhafaza eylemeleri câ-yi nazar görülmektedir. Vatanın öz ve temiz, garazsız, kinsiz evlâdı faaliyete gelmez, muhterislerin gayr-i vatanî hareketlerine bir set çekmezse vatan kimden muâvenet

³⁵³ M. Mustafa, "Haksız İşgaller ve Fransa", *Albayrak*, 27 Teşrin-i sâni 335/Kasım 1919, S.47.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bekleyecektir? Bugünkü mesele evvelce olduğu gibi bir fırka, bir ihtirâs keyfiyeti değildir, her türlü manâsıyla bir vatan ve mukadderât meselesidir.

Binâenaleyh lâ-kayd kalacak ve her acı ve yıkıcı faaliyetlere karşı hareketsiz duracak zaman çoktan geçmiştir. Vatanperverlik, fedakârlık gibi ulvî hasletlerin ibrâz edileceği zaman bugündür. Bu tarihî an geçtikten ve millet ma'kûs tecellilere uğradıktan sonra herşey gibi gösterilecek gayretler de mezbûhâne bir hareketten başka bir mahiyet kesbedemez. Bugün mensûbiyetleriyle bu millet için bir şeyn teşkil eden bir avuç muhteris ve vatansız karşısında mevcudiyet göstermemek, pek elîm bir felaket olmaz mı? Hamiyetimizi, kudret-i irfânımızı hangi gün için saklıyoruz? Bizi şurası tatmin ediyor ki, milletin büyük bir ekseriyeti o yâvelerin mahiyetine vâkıf bulunuyor. Onlar seslerini yükselttikçe azmimiz hiss-i fedakârimiz daha ziyade kesb-i kuvvet ve rasânet eyliyor. Millet yalnız namuskâr ve öz evlâdı ile bütün vatanî vazifeleri tahammül ve takabbül eylemeye hazırlanıyor. Bu azm-i millî muhterislerin göstermek istedikleri gibi küçük değildir. O, milletin imanı gibi kavî ve râsihtir. Biz, vatanın bütün münevver evlâdını büyük bir azim ve imanla vatanın, istiklâl-i millinin hıfz ve sıyânetine şitâb etmiş görmek isteriz. Bu fazilet ve hamiyetkârların başında İstanbul münevverlerinin bulunmasını temenni etmemek kabil midir?

Ermeniler; Revan'da ve Kilikya'da Ermenistan teşekkül edeceğini ve bu iki Ermeni Hükümeti arasında Müslümanların sıkıştırılarak ezileceğini söylüyorlarmış. Bu maksat için bütün Şarkî Anadolu'da ve hatta Maraş, Ayıntab, Urfa'da bulunan Ermenilerin Adana'ya hicret ettirildiklerini temin ediyorlarmış... Güyâ bugün Adana'da Ermeni nüfusu çokmuş ve ibtidâ Müslümanlara pek çok fenalık yapmış imişler... Şâyân-ı ibret olan bu müddeayât, aynı zamanda Ermenilerin hayâlperestliğini, hodgâmlığını gösterir bir vesîkadır. Bu vaziyeti, Şarkî Anadolu Kürdü ile Türkü'nü ayırmak için tefrikalar ihdâsına çalışanların nazar-ı dikkatine arz etmeyi bir vazife sayarız. İki demir çenber içine alarak tazyik ve imhası kararlaştırılan Müslümanlar şüphesiz Şarkî Anadolu ahâlîsidir. Bunlar da bugün bazı muhterisler tarafından tefrik edilmek istenilen bizleriz. Yani Şarkî Anadolu Türkü ile Kürdü'dür. Tûl-i emel sahibi Ermenilerin hûnhâr ve şeref tanımaz siyâsetlerine kurban olmak istemeyen ve bu uğurda her türlü fedakârlığa âzim bulunan Şarkî Anadolu Kürdü ile Türkü Hilâfet-i İslâmiye bayrağı altında yek-vücûd yaşamağa karar vermiştir. Bu kararı tarihlerinin, hayatî menfaatlerinin belîğ irşâdıyla vermiş ve vicdan ve imanlarıyla imza eylemişlerdir³⁵⁴.

³⁵⁴ *Albayrak*, 7 Kânûn-ı evvel 335/Kasım 1919, S.50.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

i. İzmir, Adana

Hakk'a Karşı Silah Çekilmemelidir.

İzmir, Adana, Urfa, Maraş gibi yurtlarımızdaki millî hukukumuzun hiçbir suretle setri, ihfâsı mümkün olamayacağı ve oraların harsî, tarihî, nüfusî ananeleri ile Türk ve Müslüman bulunduğu hakkındaki mahz-ı hak olan davâmıza sevgili Aydınımızda bir Rum ekseriyetinden bahs ile ve mübârek Kilikyamızda Ermeni nüfusu teksîfine mübâşeretle cevap verilmek istendi. Bütün dünyanın istatistiklerine; tarihlerinin şehâdetine ve oralaradaki ictimâî vaziyetine nazaran bir hiç, bir hayal olan o cevap fâzıl kavmler nazarında şüphesiz bir kıymet iktisâb edemezdi.

Husûsiyle hakka karşı silah çekmek demek olan o iddiaları vukûat da tekzibde gecikmedi. Sekiz aydan beri mücâhede meydanını nurlandıran ve bin türlü mahrumiyetlere rağmen Yunanîlerin muntazam ordularına kahrâr darbeler indiren Aydın mücâhitlerinin mütevâlî muzafferiyetleri, bir ekseriyete istinâd ile hareket eden bir orduya karşı mümkün olabilir mi?

Fîiliyâtın örtülemeyen tecellileri muvâcehesinde siyasî entrikalar, Venizelos safsataları söndü, yok oldu. Türkleri başka bir vaziyette göstermeye çalışan o muhterisler, kadın erkek bütün Aydınlıların vatan ve mukaddesât uğrunda hayatı istihkar eylemeleri ile mukabele görmüş ve Türk'ün vatanperverliği, medenî me'seri, mukaddesâta hürmeti ve her suretle yaşamak hakkına istihkakı bir kere daha sabit olmuştur. Binâenaleyh sevgili Aydın vilayetimizin Türk varlığından infikâk kabul etmez bir vatan parçası olduğu bütün cihan nazarında, bütün delilleriyle taayyün ve tahakkuk eylemiştir. Hâl böyle iken Yunanîlerin cinayetlerine ve bu vech ile adl ve hakkın mütemediyen tezlil edilmesine karşı insaniyet âleminin sükûtu muhafaza etmesi beşeriyet için pek acı ve kanlı bir hicâb hücceti teşkil ediyor. Hukuk nokta-i nazarından mal, can mukaddesât gasıbı bir eşkiya mahiyetini iktisâb eden Yunanîlerin Aydın Vilayeti'nde kalmalarına fazla tahammül etmek, insaniyet-i fâzıla için hiçbir vakit şeref verici bir şey olamaz. Hakka hürmet, hakkı tanımak ve tanıtmakla kaimdir.

Adana ve havâlisindeki asırların mahsûl-i tabiîsi olarak müesses bulunan ictimâî vaziyetleri, cebr ile gayr-i tabiî ve gayr-i hukukî faâliyetlerle değiştirmeye ma'tûf mesâiye -insanî ve hukukî esasları çiğnemeksizin- bir ad vermek imkânı göremiyoruz. Bir taraftan kuvvetin bir hak telâkki edilemeyeceği ileri sürülürken diğer taraftan hakkı kuvvetle boğmaya çalışmak fâzıl insanların havsallalarına sığıştıramayacakları bir garibe, bir sukuttur. Biz bu hareketin fâilleri meyânında inkılâb-ı kebîr evlâdlarının bulunmasından, o gayr-i hukukî ve gayr-i insanî faâliyetler kadar müteessir bulunuyor, inkisâr-ı hayale uğruyoruz. Biz ümit ediyoruz ki; bugünün gösterdiği fânî

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

menfaatler, galibiyetin verdiği muvakkat neşeler tarihin tahmil ettiği vazifeleri unutturmayacak, necib Fransızların asil efkâr-ı umûmiyesi vaziyetin çirkinliğini karîben göyerek hakka hürmet ettirecektir.

Fazla olarak Garp medeniyetinin Şark'a doğru uzanmış bir köprüsü olmak mazhariyetine namzet olan Türkiye'yi parçalamayı düşünmek Avrupa için hiç de muvafık olmasa gerektir. Türkiye'nin sulh ve müsâlemet ve âmil-i medeniyet olabilmesi Türkler elinde bulunmasına mütevakkıftır. Küçük, büyük ihtirâsların tatmininden başka bir cihet nazar-ı dikkate alınmazsa beşeriyet için felaketler tevlidine gayret edilmiş olmak gibi hazîn bir mevcudiyet iktisâbına çalışılmış olacaktır.

Biz Türkler, vatanımızın daima bir vasıta-i şerr ve rekabet değil bir âmil-i müsâlemet olmasını arzu ve şiddetle talep ediyoruz. İnsaniyet ve medeniyet âleminden beklemekte olduğumuz faziletperverâne ve insanıyetkârâne kararlardan henüz ümidimizi kesmedik ve kesmiyoruz. Bu ümit münkatî' olursa ve bizim için ölümden başka bir mukadderât tasavvur edilmemeye başlanırsa, makeddasâtına merbut, milli benliğini, istiklâlini müdrük bulunan bu milletin hayatını pahalıya mal etmeye çalışacağını kabul etmemek mümkün müdür? Ye's her türlü mütecellidâne hareketin anasıdır. Cihanın mukadderâtını tayin salâhiyetini ellerine alan devletler bu kudret ve mazhariyeti şüphesiz kaybetmek istemezler. Beşeriyet, hürriyetin aşığı, istibdâdın düşmanıdır. Hakk-ı hürriyetine hürmet etmeyen her kuvveti –menba'ı neresi olursa olsun- tanımak istemeyeceği düşünülecek bir mesele değil midir? [El hakku ya'lû velâ yu'lâ aleyh]³⁵⁵.

j.Sulhe Doğru

Ajanslar Lloyd George'un sulhumuz hakkındaki beyanâtını ve Bâb-ı Âlî'nin bu bâbdaki istihbârâtını bildirdi. Bir seneden beri uzatılan sulhumuz artık sâha-i imkâna giriyor demektir. Vatanımızın bazı kısımlarında vücûda getirilmek istenilen emrivakilere karşı milletin gösterdiği vatanperverâne azm ve mukavemet bu milletin yaşamaya müstahak olduğunu yâr ü ağıyâr nazarında ispat etti. Bu hakikat meşalesi elimizde bulunduğu hâlde bütün cihan muvâcehesinde kemâl-i serbestî ve vakarla çıkabiliriz. Vazifesini bilen ve hakkını tanıyan her millet gibi biz de müdafaalarımızı, taleplerimizi bî-muhâbâ arz etmeliyiz. Hayat ve mevcudiyetini izhâr ve ispat etmiş olan milletimizin hukukuna, medeniyet ve insanıyet âleminin hürmet edeceğine kanaatimiz var. Ancak şurası kayda şâyândır ki ne istediğimizi ve niçin istediğimizi lâyıkiyle tayin ve tespit etmek lazımdır. Harpten evvelki vaziyete nazaran bugün devletimiz ezilmiş, birçok uzuvları parçalanmış bir hâlde bulunuyor. Mütârekeden sonra

³⁵⁵ “İzmir, Adana”, *Albayrak*, 21 Kânûn-ı evvel 335/ Kasım 1919, S.54.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

işgal edilmiş ve sırf Türklerle meskûn bulunmuş olan memleketlerimiz de elim ve gayr-i tabîi bir vaziyettir. Pây-ı tahtımız işgal altında bulunduğundan millî kuvvetleri tahrik ile terakki ve tekâmül yollarına sevk edecek âmiller bu suretle meflûc bir mahiyettir. Hatta bu vaziyette devletin mevcudiyeti bile lafz-ı bî-ma'nâdır.

Hâlbuki müstakil bir Türkiye, İzmirsiz, Adanasız, Urfasız, Maraşsız, Şarkî Anadolu, İstanbulsuz bir ankadana başka bir şey olamaz. Bugün İstanbul, İzmir ve Adana'daki vaziyet muvakkat bir mahiyette bulunduğu hâlde devletimizi hareketsiz, âtıl bir vaziyete, halkı huzursuz, endişeli bir hayata sokmuş ve bunun devamı yaşamak hakkını nez' etmek maksadına ma'tûf garip bir suikaste delâlet eylemekte bulunmuştur. İzmirsiz bir Konya, bir Hüdâvendigâr nasıl kötürüm, mevcudiyetsiz hulâsa bir hiç ise, Adanasız, Maraşsız, Urfasız, Ayıntabsız bir Cenûbî Anadolu da bir hiçten, ölüme mahkûm bir marizden başka bir şey değildir.

Şarkî Anadolu'ya gelince; Türkiye'nin bir devlet hâlinde kalabilmesi buraların vücûduna mütevakkıftır. Şarkî Anadolu, Kafkasya, İran, Irak, Garbî Anadolu arasında ve buraların muvâsala noktasında bulunduğu bir mühim sulh ve âsâyiş muvâzenesi mevkiindedir. Eğer din, ırk, hars, tarih, iktisâdiyât itibârî ile devletimizin gayr-i münfekk bir cüz'ü bulunan buralar başka ellere tevdi' edilmek istenirse aynı zamanda muhill-i sulh ve âsâyiş bir âmil mahiyetini alır. Bâ-husûs Küçük Asya'nın içerilerine, yollarına Şark ile münâsebâtına hâkim bulunması dolayısıyla da Türkiye'nin kıvâm-ı hayatıdır. Şarkî Anadolu'suz Türkiye, bir cenîn-i sâkıttır.

Wilson Prensiplerini kabul etmemiz dolayısıyla Irak, Suriye, Filistin, Arabistan'ı mukadderâtlarını tayinde serbest bırakmamız esasen bu devlet için a'zamî fedakârlıktır. Bundan başkasını istemek hak ve adâletle kabil-i telîf değildir. Binâenaleyh meşru ve hayatî sebep ve ihtiyaçlara, ictimâî vaziyetlere istinâden İstanbul'u ve İzmir'iyle Adana ve Urfası'yla Maraş ve Ayıntab'ıyla, Şarkî Anadolu'suyla hür ve müstakil ve müştâk terakki ve temeddün bir Türkiye haritasıyla sulh konferansına çıkmak câlib-i hürmet bir vaziyettir. Buna hürmet etmemek beşeriyet-i fâzıla için tasavvur edilebilecek bir şey değildir. Eğer hak ve adâlet varsa ve beşeriyet kendi saadet ve şerefini müdrükse bunu kabul etmeleri husûsunda tereddüde mahal olmasa gerektir. Akalliyetlerin temin ve inkişâfları bu devletin an'anâtı cümlesindedir. Şu kadar var ki akalliyetlerin hakkına hürmet edelim derken muvâzene-i ictimâiyeyi ve bu suretle akalliyetlerin de ekseriyetler gibi saadet ve sükûnunu ihlâl edecek gayr-i tabîi vaziyetler ihdâsına meydan verilmemelidir. Öyle bir vaziyet-i ictimâiyeye meydana getirilmelidir ki sergüzeştçi emellerin nemâ bulmasına müsait olmasın. Her fert saadetini komşusunun, vatandaşının saadetinde arasın.. Sulh murahaslarımız ellerinde böyle

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tabîi ve hukukî esaslarla gidecek olurlarsa yeniden arazi fedakârlığındabulunmak teklifi karşısında kalmaz ve kalırlarsa hür ve haklı bir sadâ ile müdâfaa-i hukuka muktedir olurlar. Çünkü batıl üzerinde beşeriyet-i fâzılanın ittifâk ve ısrarını mümkün görmüyoruz³⁵⁶.

k.İnsaniyet Ağlasın

Bu haftanın sahâif-i şuunu da Türk kanıyla lekelendi. Urfa, Maraş ahâli-i İslâmiyesi Fransız maskesi altındaki Ermeni canavarlarına doğrattırılıyor. Bu hazîn hûn-âlûd levha karşısında Türkler ağlarken bu defa da insaniyetin yüzü kızarmazsa faziletin göklere çıktığına, medeniyet kelimesinin haydutluğa alem olduğuna kail olacağız. Bir hak, bir hukuk-i düvel, bir tarih, bir anane mevcut zannederek silahımızı terk ettik. Terk değil hatta teslim ettik. Teşkilattan, vesâitten mahrum bırakılan halk katliam olunuyor. İnsaniyet sözüne inanarak silahını bırakan babalar, tüyü bitmedik çocuklarının gözü önünde parçalandığını görüyor. Hiç tahmin edemedik ki selâmet-i cihan için silahı elinden alınması icabeden biz değil düşmanlarımızdı. Cihanın mukadderâtını yed-i iktidarında bulunduran Paris büyükleri hiç tetkikata lüzûm görmeden masûmları boğan, zâlimleri, cânileri himâye edenlerle beraber yaygaraya, Şark'ın yırtıcı canavarları olan Ermenilerle belki millî duygularını da unutmuş küçük milletlerin bile haklarını bağıra bağıra talep ettikleri şu mühim ve nazik devrede biz Türklerin bu asil ve necib milletin hakk-ı hayatını çiğnemeye, mevcudiyetine katil ve imha hareketleriyle nihayet vermeye başladı.

Temenni ederdik ki ecdâdımızın fiilî muâvenetleriyle bekâ ve saadeti arzu ettikleri Fransa hakikî bir dost, insanî bir muâvin olsun; aksini görüyoruz. Maraş'taki masûm kardaşlarımız Fransa'nın hak için isti'mâlini vadettiği kanlı kurşunları karşısında parçalanıyor. Bir seneden beri celb-i nazar ve taleb-i muâvenet yolunda söylemediğimiz söz, hitap etmediğimiz vicdan kalmadı. Paris'in Yunanlılara, Ermenilere satılmış paçavralarından başka bütün matbuatı insanî müracaat ve talebimizi haklı buldu ve her birisi birer suretle Türk dostluğunun kıymetinden bahsetti. İnsaniyetin bu faziletkâr evlâdına karşı hiss-i şükran beslerken yine aynı milletin muhteris kumandanlarının Maraş'ta takip ettikleri vahşiyâne harekete bakarak insaniyetten de nefret ediyoruz. Hakkımızda asırlardan beri tatbik edilen siyâsete artık kat'iyen itimâd etmiyoruz.

Ufk-ı siyâsetimizdeki kara bulutların çekilmekte olduğunu göstermek isteyen iyâkâr işâata ufuktaki fırtına fiilen bertaraf edilmedikçe kat'iyen inanmıyoruz. Teheyyücümüzü kasden teskin

³⁵⁶“Sulhe Doğru”, *Albayrak*, 25 Kânûn-ı evvel 335/Kasım 1919, S.55.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

etmek isteyenleri bütün ruhumuzla tel'in ediyoruz. Fransa'nın fâzıl ve insaniyetperver evlâdına ve bütün cihana karşı göstermek istiyoruz ki Anadolu Türk'ündür. Türk burada kalacak, burada yaşayacak, burada ölecektir. Damarlarımızda bu kan, ruhumuzda bu aşk pâ-y-dâr oldukça hiçbir kuvvet bizi buradan ayıramaz. Fransa'nın hunhâr generali Maraş'ı top altında yakmakla Türk'ün ırkı kesilmez, hak dünyadan kaldırılamaz. Şanlı Türk tarihinde pek çok buhranlar vardır. "Ergenekon"dan çıkan ehl-i salib ordularına mukavemet eden, Çanakkale mücâhedeyle seciyesini ispat eden Türk, bu vahşi istilâ ordusu, kan ve ateş yağmurları karşısında da mevcudiyetini koruyacaktır. İnsaniyet düşünülmez, sulh takarrür etmezse bunu da Türk'ten ziyade sükûnete muhtaç olanlar düşünsün. Bugün hakaretle çiğnenilen hak, yarın mütecavizlerin başında patlayacaktır. Yüreğimiz heyecanlarla dolu olduğu hâlde Fransa'ya, Fransa'nın fâzıl evlâdına dönerek ve son defa olarak haykırmak ve şunları söylemek istiyoruz: Ey Fransa'nın insaniyetperver evlâdı! Biz Türkler uğradığımız felaketlere, maruz kaldığımız tecavüzlere rağmen yine sizi büyük tanıyoruz ve sizden hak ve adâlet bekliyoruz. Siz o insanî duygularınızla bir damla insan kanında tûfânlar, kıyâmetler görür ve en hakir bir insanın ölümünü yıldırım sukutundan daha acıklı bulurdunuz. Muharebe felaketlerini, matemlerini tel'in ederdiniz. Ağlayan, tezlil edilen, esir olan beşeriyeti kurtarmak, hakka, hakikate götürmek isterdiniz. Muharebeden sonra sizi karşımızda görünce, insaniyet ve hak yolunda muharebe ettiğinizi işittikçe sulhun hak ve adâlet temin edeceğine inandık. Size uzattığımız ellerle, yükselttiğimiz feryâdlar vatanımızda hür yaşamak hakkından başka bir şey için değildi. Tarihin bir senelik lekeli yapraklarını kapadıktan sonra bugün bile Fransız ordusunu Maraş'taki katl ve imhada Ermenilerin pîş-dârı görüyor. Ey hukuk-i beşer için kan döken Fransa! Hani nerede sizin o insaniyet, adâlet rüyalarınız. Buna karşı ne diyeceksiniz? Soruyorum size... Yirminci asrı karn-ı evvele ircâ'a mı çalışıyorsunuz? Değilse Türk'ün hukuku, Türk'ün hayatı, Türk'ün hürriyeti niçin tanınmıyor. Türk'ün vatani, Türk'ün mabedi niçin çiğneniyor. Türk, her neye mal olur ise olsun hukukunu müdafaaya azmetmiştir. Tarihin rivâyet ettiği faziletinize intizâr ediyoruz. Bunda da aldandığımızı anlarsak, Türk vatanından olur ise siz de emin olunuz ki saadet yüzü görmeyeceksiniz. Şark'ta akan masum kanlarından hâsıl olan tûfân-ı belâ Garb'ı her hâlde boğacaktır.

Maraş'taki generalin harekâtı Fransız tarihinde değil yamyam vakayii meyânında kaydolunmalıdır. Yükseltelen feryâdı işitiniz. Tarihi dostunuz olan Türkler ağlarken gülmeyiniz. Galibiyetin neşesi Paris'in yaldızlı kubbeleri sizi ser-mest etmesin. Çiğnenen haktır ve er geç yükselecektir. Tarihin Fransız kavmini gafletle kaydetmesini asr-

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

dide dostluğumuz nâmına arzu etmiyoruz. Düşününüz ki tarih tekerrürden ibarettir³⁵⁷.

I.Azm ve İmân Karşısında Çelik Burçlar Devrilir

Milletler; bazen hayat yollarında siyah bir tâli' elinin gezdiği perdelerle karşılaşılır. Etrafta uğuldayan sesler; "İlerleme!.. Artık bura senin mezarındır. Tarih, ihtiyâr sahifelerinde buna ait son mersiyeleri yazıyor. Ebedî bir zulmet, nasîb-i hayatındır!" der. Ufukların Kaf karanlıkları arasından zincir sesleri gelir. Mevtin ve matem kadîd şekilleri dudaklara temas ederek dolaşır... Zavallı millet dünyayı emellerine dar gördüğü bir zamanda rehğüzârına kurulan bu kâbûs-i şeâmetin arasında sarsılır, adımlar biterek cemâlî ve mütezâd kararları ortasında sendeler. Her taraf taş ve uçurum kesilmiş gibidir. Mel'ûn çığlıklarla öten baykuş sesleri o kadar çok ve o kadar ağır devam eder ki; bahtsız yolcu kendi ruhunda artık hayat kuvvetinden bir parça kalmadığına, mevcudiyetinin nurlu bir iskeletten ibaret olduğuna kani' olmak ister. Çünkü; etrafta uğuldayan dudaklar seslerine yeni bir nakarat ilave etmiştirler: "Yolcu! Tereddütü terk et, yalnız ve asâsız yaşayamazsın.. Bu hâl sana ölümdür. Kucağımızda yer hazırladık. Koş bize, feyz-i hayatımızdan sana hisseler vereceğiz. Yorulan başının ipek saçlarını okşayacağız!." Saf yürekler bu perdeli ve riyâkâr vaatlere aldanır gibi uzanmak ister. Tam bu sırada zincirler dolanmaya, kelepçeler vurulmaya, demir çemberler etrafı sarmaya başlar. Artık mel'ûn ve zâlim projeler yapılmaya başlanmıştır. Yolcu yüreğinde şiddetli bir hareket ve idrâk kanadının müessir halecânlarını hisseder. Yaşlarla dolan gözlerine bu çarpıntılarının peydâ ettiği yıldırımlar yayar.

Artık uyanmıştır; her sesin yalanla, her vaadin kanla boğulduğunu, sustuğu ve boyun eğdiği müddetçe mevcudiyetinin nankör ve aç ağızlara bir lokma olacağını anlar. Arkasında uçurumlar, bataklıklar sandığı, felaketlerin haykırdığını zannettiği siyah perdeye koşar ve yüreğinde yaratıp gözlerinde çaktırdığı azm ve iman yıldırımlarıyla perdeleri yakmaya başlar.

Bu mütecellidâne hareket; artık dört tarafı saran ve zamanlarca haykıran çakal seslerini susturmuş, ufuklarda hafif nur pırıltıları yaratmıştır. Biraz evvel boş ve feyzsiz bir iskelet zannedilen vücut, kudretli ve şuûrlu hareketlerin taşkın bir menba'ı olmaya, beşik mezarın mesâfe-i mühimmini millî hayatın büyüklüğü ve ebediyeti huzurunda bir hiç sayan fedakârlar yetişmeye başlamıştır. Alınlarda şu büyük ve ebedî levha mahkûktur: "Ölüm nasîb-i hayatım değil! Mevcudiyetimi bir lokma yapmak isteyenler, çelik kollarımda dişlerini kırmak isteyenlerdir." İşte Türk de büyük ve şeâmetli bir harbin neticesinde rehğüzârına aynı perdenin gerildiğini görmüş, aynı mel'ûn

³⁵⁷Mithat, "İnsaniyet Ağlasın", *Albayrak*, 1 Şubat 336/1920, S.64.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

seslerin etrafında uğuldadığını işitmiş, aynı ölüm ve hıyânet tuzağının kurulduğunu hissetmişti. Altı buçuk asrın şan ve şerefle yaşandığı bir tarih ağlıyor, kalpler zaman zaman ufuklarda cihangirâne dolaşan bir bayrağın azîz gölgeleri altında son darabâtını vurur gibi oluyordu.. Gözler ufukların manâsız derinliklerinde kararsız dolaşıyordu. Avuçlarda bir mezar toprağının rutûbeti hissediliyor gibi idi. Tam bu sırada vatanın azm ve imanla yoğrulmuş bir parçası; hazırlanan zincir ve satırlara isyanla mukabele etti. Bu hayat eserini gösteren Erzurum'du. Faziletin süslediği ve ulvileştirdiği duyguları mertlik ve fedakârlık hisleriyle tetvîc eden bu büyük yurt; Türk'e iman ve kurtuluş yollarını gösteriyor, fedakârlar istiyordu. Ve diyordu ki: "En solgun zamanlarında bile kâinâta seciyesinin kudretini izhâr ve ispat eden bir millet ölmez. Onun rehğüzâr-ı hayatına gerilen perdeler bir nefesiyle yırtılacak kadar incedir.. Yeter ki, gönüllerin ma'şûka-i hissiyatı fedakârlık olsun!." Küçük bir fırtınanın sahilden başlayarak büyük dalgalar husûle getirmesi gibi Erzurum da bu hareketinin mübârek mevcelerini, kurtarıcı hareketlerini gördü. Öz Türk ve İslâm illerinden biri olan Maraş'ın gönlünü kan ve ateş tûfânlarıyla feth etmek isteyen kumandan ve maiyetindeki Ermeni haydutları çelikten bir set gibi karşılarında çıkan Türk'ün azm ve imanı karşısında sendelediler ve anladılar ki: Türk'ü mezara gömmek ve onun büyük nâmını tarihin munkarız milletlere ayırdığı sahifelere yazmak için elindeki silahından evvel gönlündeki imanını almak lazımmış?!.Hâlbuki; süngülerin fevk-i mücellâsında parlayan, topların tüfenklerin, bombaların, bilimûm vesâit-i tahrîbiyenin tesirinden âzâde bulunan ve otuz asırdan beri yaşayan mert ve necîb bir ruh; zırhlarla mücehhez bir kal'a demektir. Bunu zapt etmek için evvelâ enkazı altında can verecek muhâcimlerin matemine inanmalı... Velhâsıl bütün bunlar ispat ediyor ki; gerilen siyah perdenin mâverâ-yi mestûrunda oynayan eller, hakkın zafer-i mev'ûduna güvenerek şâhlanan azm ve iman karşısında bir oyuncaktır. Hudutlarda sürü sürü insan değil, gönüllerde katre katre iman lazım.

Gelibolu hadisesi; Allah'ın imanlı Türk'e bahşettiği yeni ve daha mübârek bir tecellisidir. Bunun arkasında altı asır evvel kırk kavî imanlı ve pûlâd vücutlu yoldaşlarıyla Türk'ün büyük ruhuna yeni bir diyar arayan ve milyonların beklediği hudutlarda feyzli bir taht-ı zafer kuran büyük bir şehzâdenin ulvî ve münevver çehresi görülür. Ve onun solgun dudaklarını bu yeni masal kahramanının pâk ve güneşli alınına büseden bir necefe-i minnet çizerken bulunur...

Müştak Sıtkı³⁵⁸

³⁵⁸ Müştak Sıtkı, "Azim ve İman Karşısında Çelik Burçlar Devrilir", *Albayrak*, 5 Şubat 336/1920, S.65.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

m.Kurtulan Maraş

Beş kan ve ateş yılı, milyonca genç Türk mezarının üzerinden boynumuza bir mağlubiyet zinciri takmıştı. Bu demir çenber arasında bükülen kollarımızdan silahlarımız alınıyor, etrafımızda çınlayan neşeli galip sesleri; tâlî'mize ölüm ve elem çiziyordu. Elli asrın arz üzerinde feyzkâr bir kudret olarak yaşattığı Türk; gayzların kıstığı düşman yumrukları arasına düşmüştü. Dünyaya yeni bir hayatın insanî yollarını çizen eller; herhâlde bunu boğmak, a'sâr-ı müstakbeleye Türk'ü bir mezâr olarak takdim etmek istiyordu. Çünkü Türk hırsların, kinlerin, garazların kaynadığı bir toprakta faziletin, ulviyetin, insaniyetin ilâhî hisleriyle bezenmiş bir kudret idi...

Gözyaşları akıtanlar arasında, matemlere bir şifa ve teselli meleği olarak koşuyor, haksızlığın granit sütûnlarına çarpılan herhangi bir kurtarıcı elleri ve koruyucu mefkûreleriyle atılıyordu. Kuvvete ta'n ediyor, Hakka hürmet ve minnetle boyun eğiyordu. Elbette içinde hırsların kanat çarptığı yüreklere hain emellerinin tatmini için bunu, bu büyük ve ilâhî kuvveti ezmek isterlerdi. Binâenaleyh; beş kanlı yılın hediye-i meş'ûmu olarak Türk'ün nasîbe-i hayatına isabet eden zincir, düşmanları için umulmaz bir saadet olmuştu. Artık bu büyük mevcudiyet istenildiği gibi parçalanacak, arzu edildiği gibi doğranacak ve etrafında zamanlarca sırttan dişler bundan koparılacak, parçalar ve kanlarla kanacaktı. Onun için elinden silahı alınıyor ve dünyaya fazla ve muzır bir mevcut olarak tanıtılıyordu. Bu suretle Türk'ün serkârında kör ve gafil bir hükümet gören eller; çizdikleri ölüm programının tatbikine başladılar ve bunun ilk ve bedbaht kurbanı olarak intihâb ettikleri İzmir'e tufeyli mahlûkları saldırdılar... Bunlar Türk'ün büyük vatanında nimetle yaşamış, refah bulmuş, hakkı tanınmış fakat her an mirâsına konmak için hâinâne emeller beslemekten geri kalmamış hainler, Rumlar ve Ermenilerdi. İzmir'in, bunlardan birincisine Anadolu-i Şarkî'nin de ikincisine cenk peşkeşi olarak verilmesi takarrür etmişti. Hâlbuki ikincilerin hediye-i hiyâneti olan parçadan dünyaların şeklini değiştirecek kadar kudretle yükselen sesi; birincilere vadedilen güzel diyarın tunç göğüslerine aksetmiş ve onun hayat damarlarını emmeye sürünen yılanı imanla mücehhez bir kol gerdirmişti. Binâenaleyh bu kudretli sesin, bu hayatdâr ma'kesin önünde şaşalayan ve sendeleyener nihayet bu vücûdun başka bir tarafından ifâ-yi mevâide yeltendiler ki bunlardan birisine ve başlıcasına mert ve büyük Maraş sahne olmuştu. Bir ay evvel gelen ve yüreklere dâğ-ı elem olan bir telgraf, peşinde Ermeni fedaileri taşıyan bir Fransız generalinin bu mübârek Türk ilini işgal etmek istediğini haber veriyordu. Bir seneyi mütecaviz zamandan beri haksız hücumlar, emrivakiler, işgaller, kanlı harp yıllarının âlâmını unutturacak kadar fecî savletler karşısında bulunan Türk sızladı. Ne oluyordu? Acaba Maraş bu ameliye-i

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

cerrâhiye önünde susacak ve mütevekkilâne inleyecek miydi? Yoksa elinden silahı alınan Türk'ün gönlündeki imanıyla her kahpe kararı reddedeceğine yeni ve kahraman bir meseli olacaktı? Elbette... Gelen kuvvetler ne kadar büyük, sırttan dişler ne kadar keskin olursa olsun şâhlanmış bir azm ve iman altında erimeye ve ölmeğe mahkûm değil miydi?.. Bunun binlerce misâlini kaydetmiş kaç tarih sahifesi, buna şahit olmuş kaç harp safhası vardı... Binâenaleyh; Maraş'ın semâ-yi maneviyetini saran bu kara ve kızıl bulut, yaslanmak istediği ufukta bütün Maraş'ın yekpâre bir kalp hâlinde çarpıştığını ölümü istihkâr eden bir azmin heyecanla çarpışmaya hazırlandığını gördü.. Bu hazırlanış; gelen kuvvetin hak ve fazîlet önünde boyun eğmesini, aks-i takdirde silahların kan, insanların matem taşıyacağını anlatıyordu. Fakat muhteris ve hümmâlî beyinler bu hakikat dersini dinlemediler. Onlar kuvvetin pîş-i mehîbinde, hakkın mihrâb-ı mukaddesi eğilecek sandı ve bu zincir-bend arslana topraklara ateşe, süngülerle hücumla başladılar. Evet yüreklerine bir lerze-i şerm ve hayâ hissetmeden insanlığın yeni, kansız ve matemsiz bir hayata atıldığını iddia eden yalancılar, Türk'ün yurdunda yeni harabeler, mezarlar açmaya, üzerinde henüz beş harp yılının hıçkırıkları dinmeyen ocaklara yeni matemler saçmaya başladılar. Artık Maraş kan ve ateş içinde idi... Bir tarafta yalnız Allah'ına güvenen, hakka, fazîlete hürmeti, dininin, milliyetinin şîâr-ı mukaddesi tanıyan bir avuç Türk... Diğer tarafta bütün mukaddesâtı muhteris emeller önünde çiğnemekten, mazlûm sesi, yetim feryâdı, alîl hıçkırıkları dinlemekten zevk alan bir kuvvet.. Çarpışıyor, çarpışıyordu. Biri hakka savlet ediyor, diğeri onu müdafaa ediyordu... Elbette ki bütün hırslara, garazlara, gayzılara hâkim olan, haklara, fazîletlere, iyiliklere kanat geren adâlet meleği, bu ateş kasırgasını müsebbiblerine bir belâ tûfâmı yapacak, Türk'ün şâhlanmış imanı karşısında Ermeniliğin ve ona hâmi olan gafil kuvvetlerin ölümünü hazırlayacaktı. Bu muhakkaktı. Binâenaleyh, ufukların mâverâ-yi mübheminde bu kan diyârını süzen gözler her gün yeni ve ümitli haberlerle doluyor, bu fırtınalı gecenin mesut ve nurlu şafaklarını arıyordu, nihâyet nasîbe-i hayatı yaralar sarmak, teselliler taşımak olan kadınlığın bile silahla mecbur-i müdafaa kaldığı hak güldü ve mütebessim gözleriyle mütehassir ruhlarla kurtuluş haberlerini ulaştırdı... On beş kanlı ve ateşli günün ferdâ-yi mateminde Maraş ezeli sahibinin kolları arasına düştü. Artık ne mert ve güzel göğsünde lekeler ve levsler, ne de saadetini, istirâhatini ihlâl eden kâbüslar var!?. Maraş kahramanlar tarihinin bir mukaddime-i gurûru oldu ve cihana anlattı ki; dîvlerin tılsımlı kuvvetleri bile hakkın nermîn fakat imanlı kanatlarını kırmaktan âcizdir. Dünyaya fazîlet nuru vermek arzu edenler, hakkın mihrâb-ı mukaddesi önünde eğilmelidirler. Yoksa her muhteris gönül, emellerinin harâbesiönünde

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sızlar... Bizden Maraş'a, Maraş'ın anlı şanlı evlâdına ebedî minnet ve şükran...

Müştak Sıtkı³⁵⁹.

n.Hakkın Galebesi

İnsanların kısm-ı a'zamı medeniyetin en muhrîb vesâitiyle dört sene karada, denizde, havada altı bin sene evvelki babalarını hafızadan silecek bir tarzda pençeledi. Nihayet... Beşeriyet, hayatı zehreden bu büyük ve matemli hadise, musîbetlerle dolu bu siyah tehlike içinde deryâ gibi geniş ve pâyânsız kederini izhâr etmek, vatanlarının âtisine ait müşterek kararları vermek arzu ve ihtiyacını ilan mecburiyetinde kaldı. Hükümetler hakkı tezlil, mevcudiyeti imha vesâitini hazırlarken milletler birer birer hatt-ı harpten, kan, tûfân meydanından çekiliyorlardı. Büyük küçük her millet yaşamak hakkına mâliktir, herkesin üzerinde yaşadığı toprak kendisininindir. "Silahlar bırakılmalı, hak ve adâlet kararı beklenilmelidir." yolundaki Amerika teklifi, âlem-i insaniyete manevî bir dur! emri tesirini yaptı. Çok zaman geçmeden tevekkül ve intizâr teklifinin: Muharebede muvaffakiyetle ifâsı mümkün olamayan cinâyâtın sahâif-i mütemmimesini ikmâle ma'tûf siyasî fııldak olduğu anlaşıldı.

"Bu hareketlerle de galipler âleme karşı hak yok cebr ve kuvvet vardır." düstûrunu neşretmiş oldular. Müstakil bir milletin ahvâl-i dâhiliye, hukuk-i siyâsiyesi her vechle mukaddes ve muhterem tanılmak en ibtidâî kavâid-i esâsiyyeden iken Paris'in, Londra'nın (banka ma'bed, para ma'bûd) akidesinde birkaç gazetecisinin müretteb ve mahiyetsiz neşriyâtı hukuk-i düvel esâsâtı kuvvetle tecavüzî harekete, mahv ve imhamıza esas ittihâz edildi. Türklerden mahlûl kaldığına medenî âlemi iknâ'a çalıştıkları memâlikle Clemanceau'nun, Lloyd George'un semâhat borçları tesviye edilmeye başlandı. Almanya'nın serbestî-i inkişâfı, Avusturya, Macar, Bulgaristan'ın hayat-ı siyâsiyesi çiğnendi. Bir Fransız kumandanı kim bilir nasıl bir muhâkeme ile bir kaç vilayeti bi-listilâ Ermenilere takdim, bir İngiliz konsolosu koca bir kıtayı tefrik, bir başvekil dünyanın haritasını, beşeriyetin mukadderâtını değiştirmek kudretine kendisini sahip ve mâlik addediyordu. İşte bu mantıksız harekât ve muhâkemesiz kararlar milletleri hak, adâlet davâsına birer birer müdâfi' yaptı. İstirhâm-ı âtifet için verilen istid'âlar ne olduklarını unutmüş olan İngiliz, Fransız ricâli tarafından ret, milliyetler tahkir olundukça beşeriyetin râbîta-i uhûvveti iktisâb-ı samîmiyet etti. Hâkimiyet-i mutlaka hâlet-i rûhiyesinin hükm sürdüğü zamanlar ithâmname mahiyetinde bir iki muâhede de tanzim ve cebren kabûl ettirildi. Tenezzülen Almanya'yı muhâtap addeden Fransa, İngiltere ricâli

³⁵⁹Müştak Sıtkı, "Kurtulan Maraş", *Albayrak*, 15 Şubat 336/1920, S.68.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

milel-i sâirenin, hâsseten Türkiye hukukunun mevzû'î bahs olmasını bile zâid görmüş, altı bin senelik bir tarihe mâlik olan Türklerle müzâkereye tenezzül edemeyecekleri ve hükm-i idamın da üçüncü derecede bir mecliste verileceği nezâketsiz bir lisânla ilan ettirildi. Brest Litowsk, Paris muâhedelerinin sâha-i tatbîkatta iflasını gören galipler Şark'a ait kanlı mukâveleyi emrivakilerle takrîr etmek ve belki de Paris Konferansı'na emrivakilerini kaydetmek vazifesini bırakmak istediler.

Çanakkale mücâhedelerini Alman kuvveti veya birkaç serserinin cüreti zannedenler, bir daha tecrübe ettiler ki hakkın müdafaa ve mevcudiyetin muhafazası için Türk'te her vakt dökülecek kan vardır. Türk, medeniyet ve insaniyetin aşığı, hakkın meclûbu oldukları için silahlarını söktü. Sulhe talip oldu. Hakka, hukuka makrûn olmayan sükûnete lanet etmek Türk'ün seciyesindedir. Âlemde adâlet teessüs etmeyecek, hukuk-î milel birkaç muhterisin bâziçe-i âmâli olacaksa, beşeriyet ve hâsseten Türkler sulhe çoktan vedâ etmiştir. Almanya taşkınlıkla bugünkü galiplerin esbâb-ı galebesini ihzâr etti. İngiliz, Fransız ricâl-i müttegallibesinin de beşeriyeti küstürmesinden, âleme yeni bir kan devresi açacaklarından korkuyoruz. Asırlardan beri takarrür eden an'anât-ı cihanın birden bire değişerek, saadetin bir asır sonraya ta'likine sebep olacaklarını zannediyoruz. Mefkûre, satvete sûret-i kat'iyede galebe etmiştir. Artık delâil-i maddiye günden güne çoğalıyor. Arefesinde bulunduğumuz inkılâb-ı umûminin beşeriyet için felaketli olmaması galiplere basîret tavsiyesine lüzûm gösteriyor. Urfa, Maraş hunharlığı, Çanakkale tecavüzünün tekrerrür etmemesini hürriyetin kudsiyet-i manevîyesini bilenlerden istirhâm ederiz. Vakayî-i inkılâbiye hâdd bir şekil almaktadır. Hakka hürmet etmeyenleri, hakkın doğurduğu kuvvet önünde secde ettirmeye insaniyet karar vermiştir. Sözden ziyade fiiliyâta ihtiyaç olduğuna artık Türkler de iman etti. Maraş'ın şanlı müdafası mevzûumuzun canlı şahididir. Türk'ün kalbi kadar saf olan Maraş âfâkında Osmanlı bayrağının tekrar temevvüc ettiğini tebşîr ederiz. Haksızlığın ölümüne mahkûm bulunduğunu medenî âleme karşı bir daha kanlı vesâikle ispat ettik. Mücâhidlerimizi takdîs ve tebrik ederiz. Hak büyüktür ve elbette daima büyük kalacaktır. Hakkın küçüldüğü zaman fazilet kalkar. İnsaniyet, medeniyet yerine mevt-i ebedî kâim olur. Önümüzdeki aylar fazilet-i beşeriyeyi tartacak, neticesini herkese anlatacaktır. İntizâr edelim, âtî karîbdir.

Mithat³⁶⁰.

³⁶⁰ Mithat, "Hakkın Galebesi", *Albayrak*, 19 Şubat 336/1920, S.69.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

o.Ağaran Ufuk

Nihayet ufuk ağarmaya, Türk ve İslâm ruhunu, Türk ve İslâm ufkunu saran kara,kızıl bulutlar dağılmaya, kuvvetin, gayzın, garazın sûtûn-i siyahı; hakkın, fazîletin,imanın mihrâb-ı mukaddesi önünde eğilmeye başladı. Demek ki fazîletin mukaddesnuru gönüllerin ufkuna doğmaya, adâletin meleşti emellerin sevgilisi olmayabaşlamış...Haftanın haberleri bize; Türklerle meskûn arazinin tahliyesine galip devletlercekarar verildiğini getirdi. Dünyanın şeklini kendi elleriyle çizmek isteyen galip devletlerinbüyük efendileri böyle karar vermiş...

Şüphesiz uzun ve siyah bir senenin ıztırâbları, endişeleri altında sızlayan ruhlar için bir teselli olan bu haber; topun, tüfengin, kuvvetin kararttığı bulutları yarararak nihayet bir gün doğacağına iman eden gönüller için de geç kalmış bir hakikat güneşidir ki Türk'ün vatanını sulayan mazlûm kanlarından çehresine akseden renklerle şüphesiz mahçuptur. Bu olacaktı, hakikatin gönülleri, emelleri, insanî gayeleri ısıtan sıcak nurları doğacaktı, bunun aksi kabil değildi ve kabil değildir. Zira, insanlığın büyük ve hâkim nuru, gayzın kalın ve boğucu perdeleri altında daha fazla kalamazdı. Yeni ve acemî başlara taçlar giydirilirken, beş bin senelik tarihin kurduğu bir taht parçalanamazdı. Bunu tasavvur edenler galibiyet neşesiyle bulanık gözlerinde hayâlin gölgelediği karartılar vardı. O nuru gizlemek ve hatta boğmak isteyenler sonu uçurumlu bir yolun yolcusu oluyorlardı. Her hatalı kararın teyidine top ağızlarının âmâde-i feverân olması onlara yalancı bir gurur vermiş; mütâreke zinciriyle avladıkları Türk'ün vatanını mâlikâne-i müşterekleri gibi önlere gelene bir parça hediye etmek gibi mantıksız bir semâhatte bulunmaya sevk etmişti... Hem öyle ki bir taraftan dudaklarıyla bütün dünyaya yeni ve insanî dersler verir, milletlerin, milliyetlerin hududunu hiçbir kuvvet yıldırımının yakamayacağını bağırlarken... Ki bunlara prensip nâmi vermişlerdi, bununla Hâbil'in arza damlayan ilk kanından başlayarak, asırların üzerinden atlaya atlaya, büyüye büyüye bize kadar gelen seyllere ilân-ı isyan ediliyor. Kan, ölüm, zehir ve hançer altında her gün yeni bir faciaya sahne olan arza bununla gamsız, matemsiz bir perde gerilmek isteniliyordu. Şüphesiz ki bu; yüreklerinde bilhassa beş kan ve ateş yılının büyük elemeleri ağlayan bir batın için semâvî bir nur, bir perestîde-i rûh idi. Binâenaleyh bütün insanlık huzûr-i ismetinde minnetdâr gözyaşlarıyla tacına pırlantalar hazırlamaya başladı. Çünkü bu bedbaht insanîyetin elli bin seneden beri beklediği bir melekti. Fakat heyhât, bunun da kurtarıcı nurlar döken meşalesi hâlâ topları ateşleyen ellerde idi. Onlar bunun âleme şâmil nurlarını da tasarruf etmek istiyor, bütün dünyaya onun ellerinden ziyâ ve hayat saçtırırken, Türk'ün vatanına zehir ve ölüm dağıttıyorlardı. İzmir'in şu dakikaya kadar susmayan feryâdı... Adana'nın her dakika

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kulaklarda çınlayan istimdâdı... Nihayet düne kadar kan ve ateş içinde yüzen Maraş'ın hâl-i bitâbı bunun renk renk ispatıdır. Haftanın tahliye haberleri de bunları temizlemek, insaniyet meleşinin eliyle büyük devletlerin vicdanına vurulan cinayet damgasını, Türk'ün yüreğine açılan matem yarasını silmek istiyor. Doğru... Fakat bu dün, ya'nî doğduğu günün bir zâde-i asili olarak bize kadar da gelseydi, şübhesiz daha faziletkâr bir hareket göstermiş olurdu.

Hâlbuki bugün ufkumuzda doğarken sararmış çehreleri, kanla sulanmış toprakları, teşfiye etmek istiyor. Esasen istenmiyor, Maraş'ta düşman göğsünü ezen hârikalar, İzmir'de Yunan mezarı hazırlamaya peymân eden eller, büyük ve geniş bir İslâm kütlesinde alâmetleri beliren fırtınalar... Ve nihayet dünyaların şeklini değiştirmek isteyen korkunç ve muazzam cereyanlar bunu istiyor. Yeter ki; biz yine aynı azmin kuvvetli, çelik damarlarını kolumuzda, aynı imanın aşk ve ümit verici ateşini yüreğimizde, aynı fazilet mefrûkesinin büyük hislerini ruhlarımızda taşıyalım. Vatanın sırtında demir baskı olanlar her hâlde kendi ruhlarının kesâfet vahşeti altında solacaklardır. Türk'ün nâzân ve perişan ufkunda doğarak, muztarib gönülleri nurlarıyla yıkayacak muhakkak bir şafak vardır. Bu ister bugün, ister yarın doğsun, yalnız çabuk doğsun! Müştâk Sıtkı³⁶¹

p.Son Hadise

Evet, son hadise demek galip ellerin haksızlık bombasına bıraktıkları son fitilin ateşlenmesi demektir. Zaten mütârekenin yorgun günlerinde mutâvaatkâr karşıladığımız ve aziz bir yolcu gibi kucakladığımız bu büyük düşmanların zaman zaman hakkımızda revâ gördükleri gayr-i hukukî ve gayr-i tabîi teklifler, işgaller, emrivakiler hep bugünkü son hadisenin mukaddime-i nâmerdânesiydi. Bir gün Adana'nın harîmine bir yılan, diğer bir gün İzmir'in sînesine bir çıyan saldırılır ve bunlar en şenî hareketlerle Türk'ün mukaddesâtını çiğner, keser, yakar ve yıkarken; galip devletlerin bedmest adamları ancak Ermeni ve Rum katillerinin hurralarını işitir, onun fevkinde uçan binlerce mazlûm feryâdı ise medeniyetin cidâr-ı kizb ve iğfâline çarparak söner. Çünkü feryâd eden, şikâyet eyleyen, hak isteyen Türk'tür. Çünkü altı bin senelik bir varlık, altı asırlık bir saltanat dünkü kölelere bugünkü efendiler tarafından tahsisi arzu edilen bir mirâs lokmasıdır.

Bize ellerinde insanî ve mukaddes programlarla gelen ve işte nihayet son oyunlarını, son ve hakikî çehrelerini gösteren bu kızıl nâmerdlere sorarız: Mâdem ki topunuz, zırhlınız bütün vesâit-i tahribiyenizle hain ve piç emellerinizi tatbik etmek istiyordunuz?. Mâdem ki; kanlı harp senelerinin göğsünü biraz daha genişlemek, beşerin ufk-ı melûlünü biraz daha yetimleştirmek, göz yaşlarına biraz

³⁶¹ Müştâk Sıtkı, "Ağaran Ufuk", *Albayrak*, 26 Şubat 336/1920, S.71.

ULUSLARARASI MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

daha kan ve matem, ruhlarla biraz daha ölüm ve sem katmak istiyordunuz? Daha o riyakâr vaatlerinize, o on iki maddelik prensiplerinize ne lüzüm vardı?

Eğer onlar ruhumuzu uyuşturmak ve bu suretle sinemizi kolaylıkla parçalamak içindi ise buna da lüzüm yoktu. Çünkü Türk'ün uyuşan ruhu bile en azgın fırtınalara karşı mukavemet edecek derecede rasindir. Buna Maraş hârikaları; İzmir müdafaaları şanlı ve ebedî birer misâl teşkil ediyor. Bu büyük vak'alar tarihin ak saçlı genç sahifelerinde Türk için ne kadar şânâverse şüphesiz sizin için de o kadar şeydârdır. Bunların hazırladığı, sizin son hareketinizin parçaladığı riyâlı perdelerin karşısında Türk artık yürüyeceği istikameti, atlayacağı geçitleri görmüştür. Hak isteyen vicdanı ağır yumruklar karşısında kaldıkça ruhunun atş-ı mukavemet ve fedakârisi o kadar genişliyor. Ölmeyi şerefle, yaşamayı namusla tanıyan bir millet, boynunda esâret zincirinin halkalarını görmek istemez. Onun için toprağın soğuk sinesi, namussuz geçen bir hayatın zevk-âver sıcaklıklarından çok aziz ve mukaddestir. Faziletin gülmediği dudaklardan bûseler toplamak, o dudakların kusacağı hezeyân-ı hıyâneti yutmak ancak zilletle yaşamayı sevenler içindir. Yoksa; sayısız kölelere taç vermek, müheyyâ-yi inhidâm tahtları himâye etmekle koca bir tarih şan ve şeref dolduran bir millet için değil... Böyle milletler ancak arza bırakacakları son damla kanın kızılığ, son kemiğin çatırdadığı toprakta Allah'ına kavuşacak son alnın aklığını isterler.

İstanbul'u işgal ve bu kahpece işgalin de Anadoluca sükûnetle karşılanmasını isteyen efendiler, bu efsûnu verirken düşünmüyorlar mı ki meş'ûm bir mütâreke senesinin bütün yalanları, riyâları, oyunları ile artık ciğerlerinde nâireler yanan Türk; satırlara bile bile boyun eğmeyecektir. İçinde kurtuluş hisleri çalkanan imanlı ruhuyla son pençesi ve son tırnağını hak bellediği yola vakfetmiştir. Ya üstünde büyük bir tarihin son yaprakları kıpırdaşan bir Türk varlığı ağlayacak yahut hakka hürmetkâr, adle mutâvaatkâr olmayanların ezilmiş kâbusu önünde millî varlığını kurtarmış bir Türk namusu parçalayacaktır. Bu yeni ma'rekenin kanını arz, matemini beşer, haksızlığını da İngiliz tarihi taşısın..Müşâk Sıtkı³⁶²

r.Fedakârlık

Ferdî muvaffakiyetlerde âmil olduğu kadar, ictimâî kurtuluş yollarında da değerli bir rehber olan fedakârlık; hodgâm ve kindâr beşerin fevk-i vicdanında parlayan kıymetli bir haslettir. Ekseren kendisi için âlemi öldürürken, bazen de diğerini yaşatmak için kendisini feda eden insan; arz üzerinde bıraktığı fenâ hislerin

³⁶² Müştak Sıtkı, "Son Hadise", *Albayrak*, 18 Mart 336/1920, S.77.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

lekelerini siler. İçinde fedakârlık hissi çarpan her kalp vicdanların Kâbe'sidir. Tarih; hârikavî hareketlerin menâkıbını kaydederken daima membâmı bu büyük hissin mütevâzî' mevcudiyetinden almış, ciğerlerinde bunun kudretli kökleri yerleşen her millete: "Yaşamamın sırrını bulduk!.." diye bağırmıştır. Mermilerin sökemediği kaleler; emrin, paranın bütün vesâit-i teşkiliyenin düzeltemediği bozuk ordular; ağır tahakküm zincirleri altında inleyen esir milletler, içlerinde bunu gördükleri gün muhakkak fethedilmiş, düzeltilmiş, halâs edilmişlerdir. Gönüllerde doğarak emellere ulaşan ve en çok fertlerin, milletlerin buhranlı günlerinde yetişen bu sihirli kudret; me'yûs dalgalı bayraklara, muztarib ve zahm-dide vatanlara hâmi olur. Yaşamak ve kurtulmak isteyen her kuvvete isâr-ı feyz eder.

Mâzînin hadiseleri arasında misâllerini pek mebzûl gördüğümüz bu kurtarıcı meziyetin birçok izlerini de bedbaht İzmir'in kanlı çehresinde, mübârek Maraş'ın alevli ufuklarında gördük. Daha dün sallarla Gelibolu'ya geçerek oradaki cephaneyi Kuvâ-yı Milliye karargâhına nakletmek gibi hârikalar gösteren kahraman Türk genci ile her ay Aydın Kuvâ-yı Milliyesi'ne on bin lira veren Müslüman tüccârı bu halâskâr hissin şahlanmış birer misâlidirler. Son günlerin havâdisi arasında bunun yeni misâllerini de görüyoruz: Beş kanlı seneyi bir meş'ûm yılın takip ettiği zaman içimize girerek başımıza her gün yeni bir haksızlık tokmağı vurmak, önümüze her gün yeni bir ölüm uçurumu açmakla meşgul olan kahpe ve mütecaviz milletler bir taraftan İstanbul'u işgal ederken, diğer taraftan da Mersin'in sükûnunu bozmak istediler. Fakat karşılarında Maraş'ın dünkü müdafaasını, bu sefer Mersin ve havâlisi Türklerinin merdâne hareketlerinde bularak hâin emellerinin sukut-ı elemine şahit oldular. Çünkü bir türlü idrâk edemediler ki; birçok haksızlıkların, birçok yaraların kahpe ve namert oyunların acılarıyla uyanan Türk artık fedakârlığın bir timsâli kesilmiştir. Onu öldürmek için muhakkak ölmek lazımdır. Kahraman Mersin, bu namuskârâne ve merdâne hareketiyle milletin matemzede kalbinden kendisine bir çeleng-i hürmet kazanırken, Fransız korsanlarına da acılı bir darbe-i ikâz vurarak dünyaya ve bilhassa bu kahpelere anlatmış oldu ki; haksız tecavüzler ne kadar kuvvetli ve ateşin, ölüm ve matem uçurumları ne kadar derin ve hûnîn olursa olsun içinden fedakârlık güneşinin tulûuna ufuk hazırlayan her millet kurtulur. Zincir sesleri, yabancı nâraları, kalplerin bu halâskâr meziyetine dokunamadıktan sonra istediği kadar ufukları sarmış olsun. Bir gün o nâralar kendi hançerelerini boğar, o zincirler kendi boyunlarını sarar. Fedakârlık ancak hakkın sevdalıdır. Hakkın imha edilmek istenildiği yerde doğar, büyür ve kurtarır. Haksızlıklar ise ancak mâddî kuvvetler altında biraz zaman yaşayabilir. Netice-i mukadderâtı muhakkak ölüm ve hüsrândır. Binâenaleyh; biz haklı olduğça ve fedakârlığa âzim

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

buldukça ciğerlerimize el atan her kuvvet sarsılacak, dünyayı zîr-i tahakkümüne almak isteyen Britanya heyûlâsı kendi hain emellerinin ıztırâbı altında elbette kıvranacaktır.

Yeter ki; bir vatan kurtarmak, bir tarih yaşatmak için şâhsî matemlere, şâhsî elemlere, ihtiyaçlara katlanmak fedakârlığı ihtiyâr edilsin. Zaten hayat bu gibi mesâil-i âliye önünde hiçbir kıymete hâiz değildir. Maazallah, bugünkü serfûrû yarınki esaretin mukaddime-i namus-şikenânesi olacağından bugünkü ölümle yarının ebedî ve şerefli hayatını temin etmek de elbette bir vazifedir. Binâenaleyh her şeyden kuvvetten, sözden ve sestten ziyade bu kurtarıcı kanadın halecânlarını kalplerimizde yaşatmaya çalışalım. Daha tehlikeli, daha zulmetli günlerde bütün bir dünyanın husûmetine karşı keşfettiği halâs yolunu ilandan çekinmeyenler bilmelidirler ki; fedakârlıkta sebât; me'yûs hilâli güldürecek, melûl vatan ufuklarını şenlendirecek, hazîn tarih sahifelerine isâre-i hayat edecek bir kudret memba'ıdır.

Yarının şerefli ve ebedî hayatı, bugünün sıkıntılı saatlerinde hissedilen fedakârlıktan doğacaktır. Müştak Sıtkı³⁶³

s.İkinci Millet Meclisi

Medenî ve insanî yolların rehberi olduklarını ilan edenler; bir seneden beri hakkımızda revâ görmedik hiçbir alçaklık bırakmadılar. Sine-i vatanda yer yer ihdâs ettikleri işgaller, kitâller, yangınlarla esasen yorgun ve zahm-dide yüreklerimize öyle acılar, öyle ıztırâblar akıttılar ki, tarihimizin hiçbir felaketli sahifesinde bu kadar nâ-kabil-i tesellî yaralar açılmamıştı. İzmir'in tâli'-i yetimine Adana'nın bîkes çehresine Maraş'ın kanlı âkıbetine ağlayan gözlerimizin yaşı dinmeden hak ve adâlet düstûrlarının yalancı kahramanları beynimize acı bir darbe vurdular. Bu; İstanbul işgali ve oradaki millî meclisimizin dağıtılması idi. İçimize girdikleri günden beri hakkımızda tatbik etmek istedikleri imha siyâsetinin en kâhir belâgatını gösterdikleri bu hareketle; şüphesiz en birinci emelleri; haksızlıklara, câniyâne işgal ve emrivaki keyfiyetlerine karşı yorgun kollarımızda, mecruh kaplerimizde bir seneden beri hissettikleri eser-i heyecanı boğmak ve bu suretle mâlikâne-i hayatımızda diledikleri gibi mukaseme-i mirâsa başlamak idi. Kuvvetin mel'ûn ellerine istinâden kundakladıkları bu payitaht yangınının alevlerini iğfâl politikası altında bir nur olarak göstermekten de geri kalmadılar. Güyâ bu hareketle makarr-ı hilâfeti muhafaza, mevki'-i saltanatın nüfuzunu takviye merâm etmiş.!? Fakat, her haksız darbenin yeni bir ra'se-i îkâzı tevîd edeceğini unuttular ve idrâk edemediler ki; bir defa hakk-ı hayat ve mevcudiyetini dünyaların her zâlim kuvvetine tâli'in her ma'kûs harekâtına karşı müdafaayı, dinî ve millî şiârının en azîz bir akîdesi tanıyan milletleri öldürmek o kadar kolay değildir.

³⁶³ Müştak Sıtkı, "Fedakârlık", *Albayrak*, 19 Nisan 336/1920, S.85.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

En azılı fırtınaların yıkamadığı setlere benzeyen bu kavî ruhlar; muhasımlarının hakkı teslim, adâleti temin etmelerine kadar mücâhede-i haktan bir an geri durmayacakları muhakkaktır. İşte bu azîz hissin çarptığı kalplerden birisini de kendi göğsünde taşıyan Türk; son hadisenin ıztırâbları altında terk-i mevcudiyet etmeyi değil, daha kavî bir imânla hakk-ı hayatını müdafaayı düşünerek nokta-i azm ve imanı olan Anadolu'da -şimdiye kadar takip ettiği- yolun daha canlı bir yolcusu oldu.

İstanbul surları arasında münevverlerini toplamakla lisân-ı müdafaasını kurutmayı zannedenlere Ankara'da topladığı İkinci Millet Meclisi ile cevap verdi ve bu büyük meclisi Anadolu'nun yeni mebuslarıyla kurarken, kahpe devletlerin bütün vesâit-iecessüsüyelerine rağmen İstanbul'dan kaçıp gelen eski fedakâr mebuslarından da bir kısmını arasında bulundurmakla taz'if-i kuvvet etmiş bulunuyor. Binâenaleyh biz ilk ictimâmı geçen cuma günü Ankara'da akdeden bu fevkalâde Millet Meclisi'ne hitapla diyoruz ki: Tarihinin hiçbir sahifesinde bu kadar karanlık ve meş'um vak'alar görmeyen Türk; yine o sahifelerin kaydetmediği âteşin bir kan, ulvî bir imânla bugün mücehhez bulunuyor. Hakk-ı hayat ve istiklâline sarsılmaz bir meftûniyetle bağlıdır. Yediği acı darbelerin, etrafında kurulan hıyânet şebekelerinin zilletini sahiplerine iade etmek en kudsî emellerinden birisini teşkil ettiği için bu husûsta en ağır fedakârlık yüklerini, taşınması en kolay vazifelerinden birisi tanıyor. Mâzînin hiçbir vak'ası onu bugünkü gibi müsta'cel, hayatî vazife karşısında bulundurmamıştı. Bir tarafta bütün vesâit-i imha ve tahrîbiyeleriyle Avrupa'nın muhteris devletleri, diğer tarafta kendi evlatlarından bir kısmının hâinâne ve namus-şikenâne savletleri... Fakat bunların fevk-i siyahında hakkın ebedî ve müteâlî güneşi...

Zaten mâddî kuvvetinden ziyade bu azîz nurun yardımına, gönlünde hissettiği fedakârlık ateşinin kudretine güveniyor. Size takip edeceği yolun keşfini tevdi' ederken damarlarındaki kanı, kalbindeki imanı gösterdi. Demek ki, istinâdgâhınızı göstermekle hak ve adâletin muazzez kapısından halâs yollarının tecrîsi vazifesini size bıraktı. İhmâllerin, imhâllerin şahsî düşüncelerin, sathî görüşlerin, hatta hisse kapılışların şimdiye kadar pek çok acısını çekmiş, yarasını almış bulunuyor. O kendini uçurumlara sürükleyen hain evlâd ellerine tesadüf ettiği gibi birçok da şevketli devirler ihzâr eden kıymetdâr evlâd başlarını sînesinde taşımıştır. Fakat hiçbirisi bugün sizin bulunduğunuz mevki'in nezâketi kadar ince bir vazife muvâcehesinde kalmamıştı. O zaman hain bir evlâd elinin kanlı gölgeleri altında ya bir vilayet söner yahut yeni bir toprak; namuskâr idare adamları eliyle hudutlar içerisine dâhil olurdu. Fakat bugün öyle mi?! Rehğüzâr-ı hayatında şu iki şey var: Biri zilletin, esaretin nihayet ölümün kanlı dişleri... Diğer halâsın, hürriyetin ebedî hayatın şanlı ufukları...

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Hüsn-i niyet ve ulüv-i himmetle çizeceğiniz programlar muztarib Türk illerini ikinci hedefe isâl edecek. Maazallah bunun aksi bir hareket ise birinci hedefin hünin dişleri arasında onu mahvedecektir. O zaman Allah'ın ve tarihin lanetleri önünde cihana yedi bin senelik bir saltanattan hazin bir feryâd kalacaktır. Şüphesiz intihâb edilirken ruhlarınızda güzellik, iyilik ve fedakârlık hislerinin çarptığı görülerek intihâb edildiniz. İkinci bir yola sürükleyecek hareket sizden me'mûl edilmiyor. Tarihin büyük sesini boğacak, masûm göğüslerde hıçkırıklar yaratacak hilkatte değilsiniz. Anadolu; içinden hiçbir zaman nânkör evlâd doğurmamıştır. Hepinizi kendi kalbinde vuran vatan sevdası, istiklâl emeliyle mücehhez biliyor. Asrın, zamanın, hadiselerin icâbâtından istifade edeceğinize fırsatlar önünde bir dakika ızâa-i vakt etmeyeceğinize kaviyen emindir.

O sizden muvâcehe-i hayatında dikilen heyûlâlara gözlerinizin nigerân olurken ellerinizin ve vicdanlarınız üstünde titremesini, her sadânın kalbinizden gelmesini bekliyor. Yani her türlü manâsıyla sizden "fenâ fi'l-vazife"lik istiyor. Siz de çizeceğiniz programların tatbikâtını ondan, onun fedakârlığından bekleyebilirsiniz. Allah mu'nimiz, tâli' yâverimiz olsun. Müştak Sıtkı³⁶⁴.

ş.Mecburî Rücû'

Anadolu Ajansı'nın istihbârına göre; Fransa Reiscumhurluğu'na intihâb olunan Mösyö Milran, vaziyet-i hâzıra-i siyâsiye hakkında, Fransa Meclis-i Millisinde irâd ettiği beyannamesinde, bizim ma'hûd sulh şartlarımızdan da bahsederek bu muâhedenin "ağır" olduğunu ifade ile ta'dil ve tahffî cihetine gidilmesine taraftar bulunduğunu ve bu husûsta İtalya Başvekili ile hemfikir olduğunu beyan eylemiştir. Şimdiye kadar hakkımızda revâ görülen ve -hukuk-i milel nâmına- galipler için cidden mücib-i âr ve hicâp olan haksızlıkların böyle salâhiyetdâr bir ağız tarafından itirâfı, insanî ve hukukî bir düşünce neticesi olarak Hakk'a rücû' tarzında telâkki olunursa fazla bir sâfiyetin izhârına meydan verilmiş olur. Zira; Mösyö Milran "ağır" diye kullandığı tabîrin hakikî hissini gönlünde gizliyerek bunun ağır olduğu kadar gayr-i kabil-i tatbik olduğunu ve esasen hakka rücûun da bu tatbik edilememek nazariyesinden doğduğunu bir türlü itirâf eyleyememiştir.

Biz öyle zannediyoruz ki, artık galip devletler arasında hakka candan hürmet edecek bir sîmâ yoktur. Onlar hep hile, iğfâl, yaldızlı ve zehirli vaadler altında masûm milletleri ölüm tuzağına çeken bir sürü hain avcılardır. Ne gönüllerinde bir katre hiss-i fazîlet, ne hareketlerinde bir zerre hüsn-i niyet vardır. Binlerce tecrübenin, binlerce hüccetin kalbimize verdiği bu kanaat artık zevâl bulmaz bir

³⁶⁴ Müştak Sıtkı, "İkinci Millet Meclisi", *Albayrak*, 26 Nisan 336/1920, S.87.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

hakikat şeklini almıştır. Hangi zaman oldu ki sadâkat, sâfiyet ve hüsn-i niyetle atıldığımız bu kucaklardan ruhumuzda bir elem, bağrımızda bir yara ile ayrılmadık?

Hele son uğradığımız mütâreke belâsı ise hakkımızda hazırlanmış ne zâlim bir manevra oldu. Bizi içten ayırarak, dıştan darbelemek fırsatını bulanlar Garbî Anadolumuzu yakıp yıkmaktan, Adanamızı, Maraşımızı Ermeni elleri altında bir maktele çevirmekten zevk aldılar. Şüphesiz ki bu kadar kanlı kafalarda hakkın ulvî hisleri yer tutamaz. Beş kızıl ve meş'ûm senenin insan damarlarından çektiği kanlar kâfi değilmiş gibi, daha binlerce mazlûmun boğazlanmasına yol açanlar da insanlıktan bir zerre tasavvur etmek sâfiyetin son derekesine inmek demektir. İşte, hukuk-i beşer müdâfi'(!) olarak tanılan Fransa'nın Milran ismindeki diplomatı da hakkı takdir ve takdîs şeklinde söylediği sözlerin hakikî çehresini göstermemeye gayret ettiği hâlde bir türlü zamanın müteyakkız nazarlarından kendisini saklayamıyor. Acaba dört beş serseri tarafından imzalanan sulh muâhedesinin kolaylıkla tatbiki hissedildiği gün hiçbir Frengistan diplomatı çıkararak: "İnsaf ediniz ey galipler, bu muâhede ağırdır." diye hakka rücû' eyleyecek midir? Hayır... Elbette hayır! Bunu Avrupa'nın maskeli medeniyetlerinden ziyade Afrika'nın vahşilerinde, yamyamlarda, çıfdılarda aramak ve ümit etmek daha münâsiptir.

Binâenaleyh, bütün halâskâr yolları kendi büyük ruhunda, rûh-i azimkârında bulan Anadolu, vahdet-i imanını bir zerre haleldâr etmemeye çalışmalı, hak bildiği yoldan bir adım rücû'a meydan vermemelidir. İmanında fazîlet, faziletinde kuvvet ve kurtuluş bulan bir memleket; çekilen yüklerin, yüklenen vazifelerin ağırlığına bakmayarak emellerine sâdik kalmalı ve bu sadâkatle neticede doğacak nurlu bir şafağa iman etmelidir.

Şüphe yok ki, hiçbir zaman Anadolu bu kadar yalnız ve yetim kalmamış, çâr etrafı bu kadar zâlim düşman sürüleri ile sarılmamıştı. Fakat bunların hepsine, bî-kesliğine, tâli'sizliğine bu kadar marûz-ı tecavüz olmasına rağmen hiçbir zaman da ruhunda bugünkü kadar kuvvetli bir intibâh ve hayat hissetmemişti. Bu hayat seyyâlesinin damarlardaki harâretinden bir zerre eksiltenler, bu kurtuluş âmilinden bir parça olsun kaybetmek za'fını gösterenler hain ve günâhkârdırlar.

Her kalp şuna iman etmelidir ki, mazlûmların kudretli hâmîsi olan hakka istinâd edildikçe zafer muhakkaktır. Müştâk Sıtkı³⁶⁵

³⁶⁵Müştak Sıtkı, "Mecburî Rücû'", *Albayrak*, 18 Teşrin-i evvel 336/Ekim 1920, S. 114.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
KAYNAKÇA

- AKBULUT, Dursun Ali, *Albayrak Olayı*, Erzurum, 1991.
- AKBULUT, Dursun Ali, “Maraş, Urfa ve Antep’in İşgali Üzerine Erzurum’dan Çekilen Protesto Telgrafı”, *Atatürk Dergisi*, I/4, (1990), s.65.
- Albayrak*
- AskeriTarih Belgeleri Dergisi(ATBD)*, Yıl:61, Sayı:128, (Ocak 2012).
- ASLAN, Yavuz, “Anadolu’da Yunan ve Fransız İşgalleri Üzerine Erzurum Kadınlarının Protestosu ve Faika Hakkı Hanım”, *Çayeli’nden Erzurum’a Cemil Kutlu(Armağan Kitap)*, Erzurum, 2016, s.265-276.
- ASLAN, Yavuz, “Şehrin Hafızasını Canlı Tutmak ve Geleceğe Taşımak: Erzurum’daki Bazı İsimlerin Yaşatılması Üzerine”, *Aziziye*, S.8, (Ekim-Aralık 1916), s.42-46.
- ASLAN, Yavuz (ed.), *Yüce Yurt’tan Yükselen Ses Albayrak(1919-1921)*, Atatürk Ün. Yay., Ankara, 2012,s.VII.
- ATATÜRK, Kemal, *Nutuk (1919-1927)*, ATAM Yay., Ankara, 1989.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, “İzmir’in Yunanlılar tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu’daki Tepkileri”, *Atatürk Konferansları*, Ankara, 1969, s.119;
- “İzmir, Adana”, *Albayrak*, 21 Kânûn-ı evvel 335/ Kasım 1919, S.54.
- KARABEKİR, Kâzım, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul, 1988.
- M. Mustafa, “Haksız İşgaller ve Fransa”, *Albayrak*, 27 Teşrîn-i sânî 335/Kasım 1919, S.47.
- Mithat, “İnsanîyet Ağlasın”, *Albayrak*, 1 Şubat 336/1920, S.64.
- Müştak Sıtkı, “Azim ve İman Karşısında Çelik Burçlar Devrilir”, *Albayrak*, 5 Şubat 336/1920, S.65.
- Müştak Sıtkı, “Kurtulan Maraş”, *Albayrak*, 15 Şubat 336/1920, S.68.
- Mithat, “Hakkın Galebesi”, *Albayrak*, 19 Şubat 336/1920, S.69.
- Müştak Sıtkı, “Ağaran Ufuk”, *Albayrak*, 26 Şubat 336/1920, S.71.
- Müştak Sıtkı, “Son Hadise”, *Albayrak*, 18 Mart 336/1920, S.77.
- Müştak Sıtkı, “Fedakârlık”, *Albayrak*, 19 Nisan 336/1920, S.85.
- Müştak Sıtkı, “İkinci Millet Meclisi”, *Albayrak*, 26 Nisan 336/1920, S.87.
- Müştak Sıtkı, “Mecburî Rücû”, *Albayrak*, 18 Teşrîn-i evvel 336/Ekim 1920, S. 114.
- Müştak Sıtkı, “Suriye İtilâfnamesi Münasebetiyle”, *Albayrak*, 23 Teşrîn-i sânî 335/Kasım 1919, S.46.
- Müştak Sıtkı, “Zulüm Muahedesi”, *Albayrak*, 23 Ağustos 336/1920, S.106.
- Müştak Sıtkı, “Suriye İtilâfnamesi Münasebetiyle(Galip Devletlere)”, *Albayrak*, 27 Teşrîn-i sânî 335/Kasım 1919, S.47.
- KÜÇÜKÜĞURLU, Murat, *Erzurum Belediye Tarihi 2*, Erzurum, 2011.
- “Öz Yurtlarımız İçin”, *Albayrak*, 6 Teşrîn-i sânî 335/Kasım 1919, S.42.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

“Sulhe Doğru”, *Albayrak*, 25 Kânûn-ı evvel 335/Kasım 1919, S.55.
ŞAHİNGÖZ, Mehmet, “Millî Mücadele’de Protesto ve
Mitingler”, *Türkler*, C.15, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s.726-744.
Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi(TİTE).
“Yine Öz Yurtlarımız İçin”, *Albayrak*, 9 Teşrîn-i sâni 335/Kasım 1919,
S.43.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
HEYET- İ TEMSİLİYE'DEN ANKARA HÜKÜMETİ'NE MARAŞ
VE ÇEVRESİNDE UYGULANAN MÜCADELE STRATEJİLERİ
Hamit PEHLİVANLI*

Özet

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı sonunda mağlup olmuştur. Savaşın sonra Mondros Mütarekesi'ni imzaladı. Mütareke çok esnek ve istismara açık maddeleri ihtiva ediyordu. Yedinci madde "İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik yeri işgâl etme hakkına sahip olacaktır" şeklinde ucu açık ve muğlak ifadeler taşımaktaydı. Özellikle bu madde İtilaf Devletleri tarafından istismar edilmiştir. İngiliz ve Fransızlar acımasızca bu maddeyi kullanarak Osmanlı topraklarını işgâl ettiler. Maraş, Urfa, Antep ve Adana çevresi bu maddeye dayanarak işgâl edilmiştir. Haksız işgâle bu şehirler halkı ile birlikte bütün Osmanlı Vatandaşları tepki göstermiştir. Bilhassa bu şehirlerde yaşayan Türk-Müslüman halk silahlı mücadele ile karşılık vermiştir. Erzurum ve Sivas kongrelerinden sonra Heyet-i Temsiliye kontrolü büyük ölçüde ele almıştır. Bundan sonra işgâl bölgelerindeki halk çeşitli yöntemlerle yönlendirilmiş ve mücadeleye hazırlanmıştır. Bu mücadeleler sonrası adı geçen şehirler, Fransız işgâlinde ve Ermenilerle birlikte yaptıkları katliamdan kurtarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mondros Mütarekesi, İngilizler, Fransızlar, Ermeniler, Urfa, Maraş, Antep, Heyet-i Temsiliye.

**FIGHTING STRATEGIES IN MARAŞ AND SURROUNDING
AREA FROM REPRESENTATIVE COMMITTEE (HEYET-İ
TEMSİLİYE) TO ANKARA GOVERNMENT**

Abstract

The Ottoman Empire was defeated at the end of the First World War. After the war, he signed the Mondros Armistice. The armistice contained very flexible and abusive articles. The seventh article, "The Entente States will have the right to occupy any strategic location if a threatening situation arises" had clear and ambiguous expressions. Especially this article has been exploited by the Entente States. The British and French invaded the Ottoman lands using this article mercilessly. Maraş, Urfa, Antep and Adana were occupied on the basis of this article. These cities have reacted to the unfair occupation together with the whole Ottoman citizens. Especially the Turkish-Muslim people living in the cities responded with armed struggle. After the Erzurum and Sivas conferences, the Representative Committee (Heyet-i Temsiliye) has taken a large measure of Representative control. After that, the people

* Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

intheoccupiedterritorieswereregulatedbyvariousmethodsandpreparedtofig
ht.After these struggles, thementionedcitieswereliberated from the
French occupationand the massacre they had
togetherwiththeArmenians.

KeyWords: Mondros Armistice, British, French, Armenians,
Urfa, Maraş, Antep, Representative Committee (Heyet-i Temsiliye).

Giriş

Tarihe Mondros Mütarekesi³⁶⁶ diye geçen bu ateşkes anlaşması birçok bakımdan önemli bir metindir. Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile Türkiye yeni bir döneme girmiştir. Mütarekenin taraflarca kabul edilen maddelerinin büyük bir kısmı istismara açıktır. Bilahare batılı devletler de bu fırsatı kaçırmayarak işlerine gelen bazı maddeleri istismar ederek bir takım haksız uygulamalara girişmişlerdir. Uluslararası bir anlaşmayı kendi keyiflerine göre yorumlamışlar ve her zaman yaptıkları gibi hukuku ayaklar altına almışlardır. Mütarekenin kabulü bir bakıma Osmanlı Devleti'nin teslim olması anlamına geliyordu.³⁶⁷ Daha doğrusu İtilaf Devletleri mütarekenin maddelerini özenle hazırlamışlar ve imzalanır imzalanmaz da kafalarındaki Osmanlı Devleti ve İslam dünyasını oluşturmakiçin düğmeye basmışlardı. Yirmi beş maddeden oluşan Mütareke çok geniş konuları kapsıyordu ve keyfi uygulamalara da açıktı. Mütarekeden sonra başlatılan haksız işgâllerin gerekçesi ise 7. Madde idi. Yedinci madde "*İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik yeri işgâl etme hakkına sahip olacaktır*" şeklinde ucu açık ve muğlak ifadeler taşımaktaydı.³⁶⁸Güneydeki vilayetlerde işgâller Kasım 1918'den itibaren başlamıştır. Suriye Cephesi'nde mütarekeye aykırı ilk işgâl İskenderun'da başladı. 3 Kasım 1918'de İskenderun Limanı'na gelen Fransız torpido botundaki bir subay buradaki mayınları temizleyeceğini bildirdi. Bunun bir aldatmaca olduğu kısa süre sonra anlaşıldı. 9 Kasım 1918'de İskenderun 15 kişilik bir İngiliz müfrezesi tarafından işgâl edildi. İngilizler İskenderun ile yetinmeyerek Adana'nın da boşaltılmasını istediler. İşgaller peş peşe gelmeye başlamıştı. İngilizlerden sonra Fransızlar da 11 Aralık 1918'de Dörttyol, 17 Aralık'ta Tarsus, Adana ve Misis'i işgâl ettiler. Fransız işgâl komutanı General Hamlin 19 Aralık 1918'de Mersin ve Pozantı'yı işgâl etti. İtilaf Devletleri yapılan şikâyetleri dikkate bile almadılar. Hatta haksız yere işgâl ettikleri yerleri sanki savaşarak ele geçirmiş

³⁶⁶ Mütarekenin tam metni için bakınız: **Harb Tarihi Vesikalari Dergisi**, Yıl: 9, Ankara (Mart) 1960, sayı.31, s.1-3(789 nolu vesika).

³⁶⁷ Ömer Budak, **Sevr Paylaşımı**, Kırkkale 2015, s.25-26.

³⁶⁸ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi** (Çev: Yasemin Saner), İletişim yay., İstanbul 2010 (25. Baskı), s.201;

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

gibi davranıyorlardı. Mütareke ile kandırılmış olan Türkler, silah ve cephaneleri ellerinden alınmış olduğundan iç bölgelere çekilmek mecburiyetinde kaldılar. Birçok vatansever Çukurova insanı Konya, Kayseri ve Karaman gibi Orta Anadolu şehirlerine çekildi. Böylece Adana Fransızlar tarafından mütareke hükümlerine aykırı olarak haksız yere işgal edilmiş oldu.³⁶⁹ İngilizler, 15 Ocak 1919'da Antep'i, 22 Şubat 1919'da Maraş'ı ve 24 Mart 1919'da Urfa'yı işgal etmişlerdir. İngilizler, 15 Eylül 1919'da Fransızların Musul üzerindeki haklarından vazgeçmelerine karşılık bu vilayetleri Fransızlara bıraktılar. Bu anlaşma gereği Ekim 1919'un sonlarından itibaren Adana, Antep, Urfa ve Maraş bölgeleri Fransız işgal birliklerinin kontrolüne geçmiştir. Maraş ve Urfa 30 Ekim 1919'da, 5 Kasım 1919'da da Antep Fransızlara devredilmiştir. Fransızlar, bölge Ermenilerini buraların işgali sırasında kullanmışlardır.³⁷⁰

Mustafa Kemal Paşa bölgenin Fransızlara devredilmesinden hemen sonra Ankara'ya gelmiştir. Ankara'ya geldikten bir gün sonra 28 Aralık 1919'da Ankaralı ileri gelenlerle yaptığı bir toplantıda da bölgenin haksız yere işgalini şöyle izah etmiştir: "*Adana çevresini, Urfa'yı, Antep'i, Maraş'ı önce İngilizler sonra Fransızlar işgal ettiler. Mütareke metninde buna dair bir madde yoktur. Çukurova'da sadece askeri kuvvetlerimizin bölge düzenini sağlayacak kadarından artanı terhis edilecekti. Uygulanan bu şekil nedir?*"³⁷¹ Görüldüğü gibi İngiliz ve Fransızların yaptıkları tamamen haksız ve hukuka aykırı bir uygulamadır. Mütarekeden sonra hızla yayılan bu tarz işgaller Türk Milletini, vatansever askerleri çok üzüyordu. Ancak hukuki bir belirsizlik, yetki karmaşası ve büyük bir kararsızlık mevcuttu. Yer yer bazı bölgelerde askerlerin veya halkın direniş gösterdiği oluyordu. Ancak bütün bunlar belli bir plan ve strateji çerçevesinde olmadığı için uzun vadede başarı şansı elbette yoktu. İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgali bardağı taşıran son damla olmuştur. Hiç hesapta olmayan Yunanlıların özellikle İngilizlerin desteği ile Anadolu'ya çıkması ve İzmir'i işgali, vatanseverlerin uyanmasına, bir araya gelmesine yardımcı oldu. Osmanlı hükümetlerinin Mütareke hükümlerine uyulmasına dair verdiği sıkı talimatlara rağmen askeri birlik komutanları arasında haberleşme ve ülkenin durumuna bir çare bulma noktasında birlikte hareket etme fikri doğdu. Mustafa Kemal

³⁶⁹ Ahmet Hulki Saral, **Türk İstiklâl Harbi –Güney Cephesi**, 4. Cilt, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi resmi yay., Ankara 1966, s.4-5.

³⁷⁰ Mahmut Goloğlu, **Millî Mücadele Tarihi-III- Üçüncü Meşrutiyet**, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul 2010, s.74; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı yay., Ankara 2016, s. 233; Saral, **a.g.e.**, s.57,61.

³⁷¹ M. Kemal Atatürk, **Nutuk, Belgeler (1919-1927)** (Bugünkü Dille yayına hazırlayan: İsmet Gönülal), Başbakanlık Basımevi, 3.cilt, Ankara 1984, s.173; Goloğlu, **a.g.e.**, s.23.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkması, Amasya Tamimi'nin yayınlanması, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurularak Erzurum ve Sivas Kongrelerinin yapılması ve birtakım kararlar alması Millî Mücadele'nin geleceği açısından önemliydi. Bu gelişmeler bir kısım askerlerin mücadele ile ilgili düşüncelerinin netleşmesine, halkın ileri gelenlerinin tavırlarının belirlenmesine ve halkın mücadele için hazırlanmasına sebep olmuştur. İşgal güçleri ile bazı yerlerde halk ve bir kısım askerler mücadele ediyorlardı. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi planlı bir mücadele değildi. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları el altından bu yerel mücadelelere destek veriyorlar, onlara çeşitli taktikler veriyorlarsa da kalıcı ve kesin bir başarı için pek yeterli gözüküyordu. İşte Sivas Kongresi'nden itibaren Anadolu'daki harekâtı Heyet-i Temsiliye yürütecektir. 23 Nisan 1920'den itibaren de Ankara'da kurulan Büyük Millet Meclisi hükümeti işleri deruhte edecektir. Büyük Millet Meclisi kuruluncaya kadar Anadolu'daki mücadelenin örgütlenmesi ve faaliyetlerin yürütülmesi için bazı stratejiler geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bu stratejileri aşağıdaki gibi tasnif ederek bazı örnek olaylarla açıklayacağız.

I-ASKERİ TEŞKİLATLANMA

Profesyonel Askerlerin Sivil Olarak Kuva-yı Milliye Birliklerine Destek Sağlamaları

Fransızların Adana, Maraş, Antep ve Urfa bölgelerini işgal etmeleri üzerine, her tarafta yerli halkın teşebbüsü ile millî müfrezeler kurulmaya ve düşman kuvvetlerine baskınlar yapılmaya başlanmıştı. Sivas Kongresi'nden sonra Kuva-yı Milliye Teşkilâtı, Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'in emir ve direktifleriyle düzenli bir hale getirildi. Bu kuvvetlerin başına subaylar komutan olarak atanmış oldu.³⁷²

Anadolu'daki bir kısım askerî birlikler hem işgâlcilerin dikkatini çekmemek, hem de Mondros Mütarekesi bahanesiyle İstanbul Hükümetinin ikazlarına muhatap olmamak için çeşitli yollara başvurdular. Bunlardan birçoğu sivil görünümü ve takma isimlerle mücadeleye katıldı. Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde güneydeki işgal altındaki vilayetlerin kurtuluşu için çalışmalar yapıldı. Mesela Ali Fuat Paşa Sivas'tan Ankara'ya dönerken Kayseri'de askerlerle bir toplantı yapmış ve görev bölümü yapmıştır. Adana bölgesinin kurtuluşu için yapılan görev dağılımı şöyledir: 2. Tümen Komutanı Yarbay Mümtaz ile Askerlik Dairesi Başkanı Yarbay Emrullah beyler bölgedeki Millî kuruluşların kurulup gelişmeleri için çalışacaklar, onlara silah ve cephaneye temin edeceklerdi. Hazırlanan müfrezelerin Kuva-yı Milliye'ye yardım etmeleri sağlanacak, işgal güçlerinin

³⁷² Saral, a.g.e., s.67.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ilerlemelerine engel olmak için gereklitedbirleri alacaklardı.Topçu Binbaşı Mehmet Kemal Bey “Doğan” takma adı ile bölgenin kurtuluş mücadelesini yürütecekti. Bölgenin doğusuna “Tufan” takma adıyla Yüzbaşı Osman, batısına da “Sinan” takma adıyla Yüzbaşı Ali Ratıp (Sinan Tekelioğlu) komuta edecekti.Müfrezeler hazırlıklarını tamamladıktan sonra işgâl bölgelerine gizlice girecekler ve işgâlcilerle mücadeleye başlayacaklardı.³⁷³

Gayri Nizami Harp (gerilla savaşı) Usulleriyle Mücadele

İşgalcilere karşı uygulanan bir yöntem de gerilla savaşı taktiğidir. Bu amaçla kurulacak yerel Millî güçlerin oluşturulması için uygulanacak metot ve örgütlenme biçimi şöyle olacaktır:³⁷⁴

Yerel mücadele güçleri oluşturulacaktır. Bu teşekküller ne kadar gizli kalırsa o kadar başarılı olur. Bu yerel oluşumlar İslam cemaati teşekkülleri şeklinde kurulmalıdır. Bu halkı İslâm mabetleri etrafında birleştirecektir. Halkın hukukunun korunması amacına dinî ve kutsal bir şekil vermek başarıyı artıracaktır. Halkın yerel örgütlenmesi şu şekilde olacaktır:

1-Takım: Cami veya mescidi olan her köy ve mahalle bir piyade takımı sayılacaktır. Bu takımın idaresi mescidin imam ve müezzini veya köyün hocası gibi din adamlarına verilecektir. Bunların dışında icap ederse takımın idaresi bu sıfatı takınacak olan gönüllülere teslim edilecektir. Takım sayısı çok fazla olur ve takımlara komutanı tedariki mümkün olmazsa terhis edilmiş çavuş ve başçavuşlardan faydalanılmalıdır.

2- Bölük: Her Nahiye merkezi bir bölük merkezi kabul edilecektir. Askerlik şubelerindeki subaylar bölük komutanı olarak görevlendirilecektir.

3- Tabur: Her kaza merkezi (vilâyet ve sancak merkezleri dâhil) bir tabur merkezi olarak teşkilatlandırılacaktır. Askerlik şubeleri başkanları tabur komutanı olarak atanacaktır.

4-Camiler ve mescitler veya buralara yakın gizli yerler depo gibi kullanılacaktır. Kontrol altında olmayan askerlik şubesi depoları da bu amaçla kullanılacaktır. Bu depolara gizlemek üzere kolordular şimdiden silâh, cephane ve sair gereken gereçleri göndererek hazırlığa başlamalıdır.

5- Oluşturulacak Yerel Millî Ordunun iskeletini, takım, bölük ve tabur teşkilâtı vücuda getirecektir. Sonra genel bir plan gereğince bunların seferberliği kolaydır. Bu maksatla kolordular, bölgenin durumunu göz önünde tutarak bir yönetmelik hazırlamalıdır.

³⁷³Goloğlu, a.g.e., s.75.

³⁷⁴ Saral, a.g.e., s.67.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

6-Gönüllü müfrezeler, saldırıya uğrayan köy ve kasabaları savunamayacak kadar zayıf ise, heyetin kararı ve askerlik şube başkanlıklarının emirleriyle bu köy ve kasabalardaki millî ordu takımları gizli bir surette silâh altına alınabilir. Hükümet ve bölge heyetlerinin ve askerî kurulların millî teşkilere üstün derecede yardımda bulunması başarı için şarttır.

İngilizlerin Antep, Urfa ve Maraş bölgelerini Fransızlara bırakacağı haberini alınca M. Kemal, 26/27 Ekim 1919'da 13. Kolordu komutanına emir vererek Fransızların bu bölgede barınmaması için her türlü çareye başvurulmasını istemiştir. Ancak bunda çok fazla muvaffak olunamamıştır.³⁷⁵ Maraş bölgesinde Fransızlarla mücadele yapılırken 25 Ocak 1920'de yerel kuvvetlere 13. Kolordu'nun yardım etmesi emri verilmiştir. Bu mücadele sırasında her tarafta gayri nizami harp usulleri (gerilla tarzı) ile Millî müfrezelerle harekâta başlamak gerekli olduğu ilgililere bildirilmiştir. Kolordulara verilen emirde Fransızlarla yapılacak gerilla tarzı savaşın şekli de tarif edilmiştir. Fransız birlikleri aniden hızlı bir hareketle oldukları yerde parça parça muhasara edilecektir. Kuva-yı Milliye birlikleri belli yerlerde toplanacak ve bunlar tarafından küçük Fransız garnizonları imha veya esir edilecektir. Fransız birliklerini zor durumda bırakmak ve kolayca imha etmek için, tren köprülerini ve tünelleri yıkmak, yolları otomobillerin kullanamayacağı bir şekilde tahrip etmek, Fransız birliklerinin ulaşım yollarını küçük birliklerle kesmek ve her Fransız birliğini ayrı ayrı mutlaka bir askeri birlikle çatışmaya mecbur bırakmak. Tren hatları tahrip edilecek ve bunun için devamlı tahrip müfrezeleri bulundurulacaktır. Fransız müfrezelerinin bulunduğu binaları veya çadırları ateşe tutacak birlikler bulundurulacaktır. Bu birlikler işgâl bölgelerinden oluşturulmalıdır. Bu mümkün olmazsa işgâl bölgelerinin dışından müfrezeler oluşturulmalıdır. Bu müfrezelerin gidip geleceği yollar iyi seçilmeli, emniyetsiz köylerde yatmamalıdır. Bu yüzden yiyecek ve içeceklerini yanlarında taşımalarıdır. Bu müfrezelerin her nöbet esnasında bir Fransız birliğini vurması şarttır. Bu husus dikkate alınarak ona göre düzen kurulmalıdır. Temas müfrezeleri her gece mutlaka bir Fransız garnizonuna baskın ateşi yapması şarttır.³⁷⁶ Nitekim heyet-i temsiliye adına verilen emirlerle uygulanan gerilla savaşı başarıyla uygulanmıştır. Müfrezelerin saldırıları, baskınları ve sabotajlarına sivil halk da destek vermiştir. Urfa'da başlatılan genel ayaklanmaya Suruç ve Akçakale halkı da katılarak başarılı icraatlar yapılmıştır. Gerilla tarzı mücadelede zaman zaman sivillerin disiplinsizliği

³⁷⁵Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, 2. Cilt, Milli Eğitim Bakanlığı yay., Ankara 1978, s.209.

³⁷⁶**Harb Tarihi Vesikaları Dergisi**, Yıl. 5, Ankara (Mart) 1956, sayı: 15, belge no: 383; Tansel, a.g.e., 3.cilt, s.198, 199.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yüzünden kuşatma uzadığı gibi zayıf da çok olmuştur.³⁷⁷ Yine Antep'e Fransız yardımını sokmamak için Şahin Bey'in yaptığı gayri nizami harp başarılı olmuş ve Fransızlara çok büyük zayıf verdirelmiştir.³⁷⁸

Düzenli Askerî Birliklerin Tertiplenmesi

İstanbul Hükümeti'nin kontrolündeki askerî birlikler başlarda tereddütlü davranmıştır. Zaten İstanbul Hükümeti de verdiği talimatlarla düzenli birliklerin çatışmalardan uzak durmasını istiyordu.³⁷⁹ Hukuken meşru hükümet durumunda olan İstanbul Hükümeti Mütareke gereği İtilaf Devletleri kuvvetlerine silahlı saldırıda bulunulmaması emrini vermişti. Dolayısıyla bu kolordular ve bağılı birliklerinin alenen askerî bir harekette bulunmaları şimdilik zor gözüküyordu. Heyet-i Temsilîye döneminde bu birliklerin yapacağı en iyi işlerden birisi bölgelerindeki Millî teşekkülleri desteklemek ve onlara el altından yardım yapmaktan öte gidemiyordu. Millî teşekkülleri destekleyebilmek için her kolordu kendisine verilen bölgeleri duruma uygun olarak ikinci derece bölgelere ayıracaktı. Her bölge için en yakın yerde birer teşkilat merkezi kuracaktı. Bu merkezler teşkilatta görevlendirileceklerin ikmal yeri, silah, cephane ve diğer malzemenin depo yeri ve muhabere merkezi olacaktı. Bu resmi olmayan teşkilatlanma çok gizli tutulacaktı. Bu teşkilat merkezlerinin güvenliği için ayrıca güvenlik müfrezeleri teşkil edilerek görevlendirilecekti.³⁸⁰

Erzurum Kongresi'nde karara bağlanan Doğu Anadolu'nun savunulması meselesi Sivas Kongresi'nde bütün Türkiye için genişletilmiştir. Dolayısıyla Güney bölgesinde özellikle Adana ve çevresinde savunma yapabilmek için Millî Ordu kurulması ve bazı teşkilatlar kurulması kararı alınmıştır. Bunun için bir tüzük de hazırlanmıştır.³⁸¹

Mütarekeden sonra Adana, Antep, Maraş ve Urfa bölgesinin askerî birliklerden boşaltılması yüzünden buralarda İngiliz ve Fransız destekli Ermeniler tarafından haksız ve hukuksuz işler yapılmıştır. Daha önce buralardan göç ettiği söylenen 100 bin kadar Ermeni'nin tekrar bölgeye getirilip bir Ermeni devleti kurulması çabaları hızlı bir şekilde devam etmektedir. Bu yüzden bölgenin güvenlik bakımından bazı kolorduların sorumluluğuna verilmesi planlandı. Bölge, Sivas Kongresi'nden sonra 11 Eylül 1919'da yapılan düzenleme ile güvenlik

³⁷⁷ **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı yay., Ankara 2016, s. 242.

³⁷⁸ **A.g.e.**, s. 243.

³⁷⁹ **A.g.e.**, s. 242.

³⁸⁰ Saral, **a.g.e.**, s.65-66.

³⁸¹ Saral, **a.g.e.**, s.64; Mahmut Goloğlu, **Sivas Kongresi-Millî Mücadele Tarihi-II**, İstanbul 2008, s.90-94.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

açısından üç bölgeye ayrılarak kolorduların korumasına bırakıldı.³⁸²Birinci Bölge: Develi-Niğde-Ulukışla-Lamas Çayı hattı ile Bahçecik-Kozan-Osmaniye-İskenderun hattı arasındaki bölgedir. Bölge 20. Kolordu ile buradaki Müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin sorumluluğuna bırakıldı. Karargâhı Ankara'da bulunan Kolordu Niğde'deki 11. Tümen ile güvenliği sağlayacaktır. İkinci Bölge: Birinci bölgenin doğu sınırı ile Adıyaman-Samsat-Birecik(hariç), Antep-Kilis hattı arasındaki bölgedir. Bölge 3. Kolordu ile buradaki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin sorumluluğuna bırakıldı. Ancak 3. Kolordu Sivas'ta, tümenleri ise Amasya-Samsun bölgesinde bulunduğundan fiilen yardım yapması mümkün değildi. Üçüncü Bölge: İkinci bölgenin doğusunda İran sınırına kadar uzayan geniş bir alandı. Bölge 13. Kolordu ile buradaki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin sorumluluğuna bırakıldı.

Fransızlara karşı harekâtın planlaması şöyle yapılmıştır. Birinci saldırı Urfa'dan başlayacaktır. Ancak kesin hücumlar Urfa'dan değil, Fransızların en zayıf oldukları yerlerden başlayacaktır. 13. Kolordu aynı zamanda Antep bölgesinde de Fransızlara saldırıya geçecektir. Urfa bölgesinde saldırılar devam ederken Maraş saldırılarının ne zaman başlayacağına duruma göre karar verilecektir. Fransızlar Maraş bölgesindeki işgâllerini genişletmek suretiyle ilerlerlerse o zaman 3. Kolordu resmî, gayri resmî bütün silah ve kuvvetleriyle mukabele edecektir. Maraş'ta kalırlarsa bu durumda 3. Kolordu temas ve ulaştırma müfrezelerini Maraş ve Pazarcık garnizonlarının gerisine kadar gönderecektir. Kozan bölgesinde de Fransız garnizonu gerisine kadar müfrezeler gönderilecektir. Ayrıca Kuva-yı Milliye birliklerinden de büyük kısmı bu hususta göreve hazır hale getirilecektir.³⁸³

Tehdit ve Şantaj

Urfa'daki Kuva-yı milliyeciler işgâlcileri korkutmak, tedirgin etmek ve bölgeyi terk ettirmek için tehdit ve şantaj malzemesini de kullanmışlardır. 7 Şubat 1920'de Urfa'daki aşiretler bir ultiमतom verdiler. Fransızlardan 24 saat içinde şehri terk etmelerini istediler. Aşiretlerin verdiği muhtıradaki şu hususlar ön plana çıkıyordu: *“Yüzyıllardır hür yaşamış bir millet esirliği kabul edemez. Wilson Prensiplerine ve mütareke hükümlerine aykırı olarak gittikçe artan işgâl hareketine karşı kutsal haklarımızın korunmasına and içmiş bulunuyoruz. Urfa'daki konukluğunuza daha fazla müsaade etmemize imkân yoktur. Mütarekeye aykırı işgâlinizi reddeder, 24 saat içerisinde*

³⁸² Saral, a.g.e., s.65.

³⁸³ **Harp Tarihi Vesikalari Dergisi**, sayı: 15, belge no: 383; Tansel, a.g.e., 3.cilt, s.199-200.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*Urfa'yı boşaltmadığınız takdirde kesin hareketlere başvurulacağını ve dökülecek kanların sorumluluğunun size ait olacağını bildiririz.*³⁸⁴

II-HUKUK SAVAŞI VE HALKIN ÖRGÜTLENMESİ

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Kuruluşlarını Teşvik

Adana, Antep, Urfa ve Maraş bölgesindeki işgallere ilk tepki İstanbul'daki bu şehirlere mensup vatansever kimselerden gelmiştir. 1918 yılının sonunda bir araya gelen bu insanlar “*Kilikyalılar Cemiyeti*”ni kurmuşlardır. Cemiyetlerini kurar kurmaz hemen bölgenin Türklüğünü ispatlayarak dünya kamuoyuna duyurmak için yayın ve propaganda faaliyetlerine başladılar. Bölge dışında bu ve benzeri kuruluşlar teşekkül ederken işgal bölgelerinde de Millî kuruluşlar meydana getiriliyordu.³⁸⁵

Protesto Mitingleri

Heyet-i Temsiliye, Fransız işgal bölgesi Maraş ve çevresinde Ermeniler tarafından işlenen cinayet, işkence ve zulmün İstanbul Hükümetine ve bütün dünyaya duyurulması için mitingler tertip edilmesini istemiştir.³⁸⁶Maraş şehir merkezinde şiddetli çarpışmalar başlamış, Fransızlar ve Ermeniler şehri şiddetli top ateşine tutmuşlardır. Bunun üzerine Elbistan Heyet-i Merkeziyesi diğer Müdafaa-i hukuk cemiyetlerine bir telgraf çekerek seslerinin dünyaya duyurulması için protestolarda bulunulmasını istemiştir. Bunun üzerine Heyet-i Temsiliye adına M. Kemal Türkiye genelinde bir tamim yayınladı. Tamimde, Fransız ve Ermenilerin Müslümanları katlettikleri belirtilerek yurdun her tarafında protesto mitingleri yapılması, hükümete ve yabancı devlet temsilciliklerine telgraflar çekilmesi istenmiştir.³⁸⁷Bu çağrı karşılık bularak miting ve telgraflarla Fransız –Ermeni vahşeti protesto edilmişse de fazla bir etkisi olmadığı görülecektir. Bu durumu gören Heyet-i Temsiliye reisi M. Kemal yeniden bütün Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerine bir tamim gönderdi. Tamimde tekrara Meclis-i Mebusan, İstanbul'daki İtilaf Devletleri elçilikleri ve Osmanlı matbuatı nezdinde protestolarda bulunulması istenmiştir.³⁸⁸Bu talep sonunda Aydın, Alaçam, Elbistan, Sivas, Söke,

³⁸⁴Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, 3. Cilt, Milli Eğitim Bakanlığı yay., Ankara 1978, s.204.

³⁸⁵ Mahmut Goloğlu, **Millî Mücadele Tarihi-III- Üçüncü Meşrutiyet**, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul 2010, s.74; Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, 1.cilt, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 1993, s.69, 76.

³⁸⁶**Harb Tarihi Vesikalari Dergisi**, sayı: 15, belge no: 383; Tansel, **a.g.e.**, 3.cilt, s.200.

³⁸⁷Yaşar Akbıyık, **Millî Mücadele'de Güney Cephesi Maraş**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1999, s. 259.

³⁸⁸ Akbıyık, **a.g.e.**, s. 260-261.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kayseri, Bolu, Amasya, Develi, Tokat, Niksar, Samsun, Darende, Muğla, Kastamonu, Garzan, Trabzon, Bünyan, Elazığ, Çivril, Pasinler, Gürün, Havza, Burdur, Kütahya, Elmalı, Isparta ve Erzurum'da mitingler yapılarak Fransızlar protesto edilmiştir.³⁸⁹ Görüldüğü gibi Heyet-i Temsiliye'nin son çağrısına Türkiye'nin dört bir bucağından cevap verilmiştir. Çok geniş bir vatan coğrafyasından protesto sesleri yükselmiştir. Bu aynı zamanda Heyet-i Temsiliye'nin de gücünü ve Anadolu'da yavaş yavaş amir güç haline geldiğini göstermektedir.

Protesto Telgrafları

Miting yapılamayan yerlerde de Müdafaa-i hukuk cemiyetleri boş durmayarak Maraş başta olmak üzere Anadolu'daki işgalleri telgraflarla protesto etmişlerdir. Anadolu insanı Heyet-i Temsiliye'nin yukarıda bahsettiğimiz çağrısına telgraflarla destek vermiştir. Halk bu çağrıya, 28, 29 ve 30 Ocak 1920 tarihlerinde Elaziz, Ayntab, Aziziye, Cidde, Bafra, Kengiri (Çankırı), Sungurlu, Tosya, Bozkır, Bayburt, Çerkeş, Reşadiye, Darende, Safranbolu, Narman, Boğazlıyan, Suşehri, Arapkir, Ankara, Dersim (Tunceli), Mucur, Kangal, Amasya, Erbaa, Diyarbakır, Yenihan, Viranşehir, Sivas, Harput, Bursa, Sinop, Koçhisar, Eğin, Akdağ (Akdağmadeni), Malatya, Yozgat, Kastamonu, Mardin, Çarşamba, Kulu, Konya gibi şehirlerden telgraf çekerek karşılık vermiştir.³⁹⁰ 31 Ocak 1 Şubat 1920 tarihleri arasında da şu yerlerden protesto telgrafları gelmiştir:³⁹¹ Urfa, Erzincan, Nusaybin, Darende, Bolu, Sivas, Siirt, Taşköprü, Ordu, Develi, Zile, kule, Tenoz, Çerkeş, Uluborlu, Hafik, Viranşehir, Çapakçur, Isparta, Kuruçay, Arapkir, Gerede, Sürmene, İncesu, Gümüşhacıköy, Keban, Hazelli, İspir, Acıbadem, Trabzon, Maçka, Midyat, Elaziz, Giresun, Erzurum, Boyabat, Ereğli (Karadeniz), Antalya, Denizli. Ayrıca bunların dışında da Fransız ve Ermenilerin yaptıkları Nazilli, Süleymanlı, Yabanabad (Kızılcahamam), Niğde, Palu, Pülümür, Gerze, , Denizli, Van, Tefenni, Ergani, Düzce, Edirne, Eskişehir, Antep, Adana, Söke, Tortum, Uluborlu, Silvan gibi şehir ve kasabalardan çekilen telgraflarla da protesto edilmiştir. Bu telgraflar Padişaha, Sadarete, İtilaf Devletleri Elçiliklerine (Fransa-İtalya- İngiltere), Amerikan Büyükelçiliğine, Fransız General Gouraud'a, Meclis-i Mebusan'a, Paris Barış Konferansı Heyetine, Osmanlı basınına telgraflar çekilerek Maraş ve çevresinin sesi dünyaya duyurulmaya çalışılmıştır.³⁹² 25 Ekim ile 16 Kasım arasında İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne 80 kadar

³⁸⁹ Akbıyık, **a.g.e.**, s. 261-275.

³⁹⁰ Orhan Duru, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul 2011(6. Baskı), s.59-60;

³⁹¹ Duru, **a.g.e.**, s.60;

³⁹² Akbıyık, **a.g.e.**, s. 275-290.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türk şehir ve kasabasından protesto telgrafı gönderilmiştir. Bu telgraflar başta Fransızlar olmak üzere İşgalcileri telaşlandırmıştır.³⁹³

Heyet-i Temsiliye'nin Bölge Halkına Maddi Yardım Toplayarak Destek Vermesi

Heyet-i temsiliye Maraş'ta çarpışmalar devam ederken bölge halkına maddi destek de vermeye devam etmiştir. Halkın ihtiyacı olan nakit para, yiyecek, içecek ve giyim yardımı yapılmasını istemiştir. Toplanacak nakdi yardımların Maraş Müdafaa-i Hukuk Merkezine teslim edilmek üzere Ziraat Bankası Elbistan Şubesi'nde açılan hesaba gönderilmesi istenmiştir. Bu çağrı da Anadolu'da karşılığını bulmuş ve birçok şehirden destek yardımları gelmiştir. Anadolu'da başlatılan bu yardım kampanyası tek elden yürütülerek neticeye ulaşmıştır. Birçok konuda olduğu gibi bu hususta da Heyet-i Temsiliye Anadolu'nun nabzını elinde tuttuğunu göstermiştir. Yardım yapan şehirler şunlardır: Sivas (2510 lira), Kastamonu (1000 lira), Amasya (1000 lira), Merzifon (725.23 lira), Samsun (1000 lira), Denizli (400 lira), Antalya (1200 lira), Boyabat (300 lira), Elbistan (8.989 lira), Bolu (2500 lira), Çankırı (100 lira), Cide (50 lira), Gerede (100 lira), Burdur (200 lira), Isparta (200 lira), Tefenni (400 lira), Eğridir (200 lira), Havza (200 lira), Gümüşhacıköy (300 lira), Çivril (250 lira), Darende (110 lira), Gürün (112 lira) olmak üzere toplam 21.846.23 lira toplanmıştır.³⁹⁴

Maraş ve Antep Bölgesinde Halkın Örgütlenmesi İçin Yapılan Çalışmalar

Sivas Kongresinde görüşülen birçok meseleden sonra düzenli birliklerin yeterli olmaması ve İstanbul Hükümetinin tutumundan dolayı yerel örgütlenmelerin yapılmasına karar verilmiştir. Maraş ve Antep bölgelerine diğer bölgelerde uyulacak kurallara ek olarak özel talimat verilerek örgütlenmeleri sağlanmıştır. Bölge halkının birlik ve beraberliğini sağlamak, halkın moral bozukluğunu önlemek için bazı tedbirler alındı. Bunlar şöyle sıralanabilir:³⁹⁵ "1-Göç yasaktır. Arazi ve emlak ancak Türklere satılacaktır ve yabancılarla Hıristiyanların araziye sahip olmalarına meydan verilmeyecektir. 2-Halk arasında samimî bir birlik ve beraberlik kurulmasına çalışılacaktır. Herkes birbirine ve millî maksatlar uğruna mali ve bedeniolarak yardım etmekle görevli tutulacaktır. 3-Köyler ve nahiyelerde yardım sandıkları meydana getirilerek millet uğrunda çalışanlara ve ailelerine yardım yapılacaktır. 4-Türk olmayan unsurlar sıkı bir şekilde boykot edilecek ve

³⁹³ Tansel, a.g.e., 2. Cilt, s.217.

³⁹⁴ Akbıyık, a.g.e., s. 297-298.

³⁹⁵ Saral, a.g.e., s.66.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

alış veriş Türklerin kendi aralarında yapılacaktır.5-Jandarma, polis, orman, köy ve çarşı bekçiliği ve her türlü kurulda kolculuk gibi hizmetlerde Türklerin kullanılması sağlanacaktır. Bu işlerle görevlendirilenler kesinlikle sıkı bir disiplin altında tutulacaktır.6- Teşkilât başkanlarının ve görevlilerin güvenle çalışması için gerekli emniyet tedbirleri alınmalı ve kişisel güvenlikleri sağlanmalıdır. Bu cümleden olarak teşkilâta karşı koyan bölgedeki nüfuzlu şahıslar etkisiz bırakılacaktır.7-Bölgenin müdafaası için oluşturulan Millî teşekküllerde mutlaka subay, astsubay askerler görevlendirilmelidir. Özellikle başkanlık gibi önemli görevlere tecrübeli askerler ve halktan vatansever insanlar iş başına getirilmelidir. Bu görevliler kolordu bölgelerinden seçilerek gönderilmelidir”.

III-PROPAGANDA

Olayların Batı Kamuoyuna Duyuruluşu

Fransızların zulüm ve işkencesi dayanılmaz bir duruma gelmişti. Fransızlar Urfa Maraş ve Antep'te yaptıklarını Adana bölgesinde de yapıyorlardı. Ermenileri silahlandırıyor ve Türklerin üzerine salıyorlardı. Bu durumun dünya kamuoyuna duyurulması için Heyet-i Temsiliye namına M. Kemal bazı teşebbüslerde bulunmuştur. 31 Mart 1920'de Refet Bey'e (Bele) bir yazı göndererek Adana ve çevresinin durumunu İtalyan Ajansı aracılığı ile dünyaya duyurmasını istemiştir.³⁹⁶

İşgalcilerin Propagandası ve Karşı Propaganda

İşgalciler Türklerle aşiretlerin arasını açmak için her hal ve şarttan istifade etmeyi ihmal etmemişlerdir. Fransızlar Urfa'yı boşaltmalarını isteyen aşiretlere verdikleri cevapta sinsî bir şekilde Aşiretlerle bir kavgalarının olmadığını vurgulayarak onları kandırmaya çalıştılar.³⁹⁷13. Kolordu'nun Urfa bölgesine yardım etmekte biraz geç kalması bölge insanını tedirgin etmişti. Olayları yakından takip eden Diyarbakırlılar telaşlanmış ve bazı teşebbüslerde bulunmuşlardı. Tam bu karışık ve belirsiz günlerde bir Fransız albayı Diyarbakır'a gelerek halkın bu tedirginliğinden istifade etmek istemiştir. Ancak, albayın şehre girmesine halk müsaade etmemiştir. Bunun üzerine albay “*niyetimiz işgâl değildir. Halka hizmettir, şimendifer yapmaktır, ekonomik yardımdır*” diye propaganda yaparak halkı yumuşatmak istemiştir. Ancak halk bu tip teklifler prim vermeyerek sert tepki göstererek “*sizi hiçbir veçhile istemiyoruz. Şimendiferinizi de paranız da lazım değil. İsterseniz mevcut hattı da söküp götürünüz. Yalnız buralara gelmeyiniz*”³⁹⁸ diyerek reddetmiştir.

³⁹⁶ Tansel, a.g.e., 3.c., s.212.

³⁹⁷ Tansel, a.g.e., 3.c., s.204.

³⁹⁸ Tansel, a.g.e., 3.c., s.208; **Harb Tarihi Vesikalari Dergisi**, Yıl. 6, Ankara (Eylül) 1957, sayı: 21., belge no: 532.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Fransızları yanıltmak için bazı yalan haberler de yayılıyordu. Mesela 16 Haziran 1919'da Emir Faysal ile M. Kemal arasında bir anlaşma yapıldığı propagandası yapılmıştı. Böylece Fransızları ve kamuoyunu etkileyecek haberler yayılmaya çalışılıyordu. Buna göre din ve vatani korumak için taraflar birbirine yardım edecek, “*Cihad-ı mukaddes*” ilan edilecek, Türk imparatorluğunun ve Arabistan'ın parçalanmasına müsaade edilmeyecekti. Kazım Karabekir'in böyle bir anlaşmanın doğru olmadığına dair itirazlarına M. Kemal şöyle cevap vermiştir. “*maksadımız Türkiye'ye saldıran düşmanları sınırlarımız dışında, istiklallerini elde etmeye çalışan başka milletlerle meşgul etmektir.*”³⁹⁹Böylece Fransızların Anadolu'ya baskısı azalacak ve morali bozulacaktı. Bu tarz düşünceleri açıklamak ve fırsat buldukça bazı fiili hareketlerde bulunmak faydalı bile olmuştur. Nitekim Suriye Fevkalade Komiseri Picot, bir heyetle Sivas'a gelmiş ve Heyet-i Temsilîye'nin tekliflerini kabul etmiştir. Zira yapılan propaganda Suriye ve Kilikya'da çok iyi teşkilatlandırılmış yolunda idi.⁴⁰⁰

Fransızlarla Ermenilerin Arasını Açma Teşebbüsleri

1 Nisan 1920'de Antep'te Türk, Fransız ve Ermeniler arasında çok şiddetli çarpışmalar başladı. Türk birlikleri düşman karşısında yeterli sayıda değildi. Bu dengesizliği giderebilmek, ikmal yapabilmek ve düşman cepheyi zayıflatmak amacı ile Kılıç Ali bir yol denemiştir. 6 Nisan'da Ermenilere haber göndererek Fransızlardan ayrılmaları için ikna etmeye çalıştı. Bu hadiseyi Kılıç Ali hatıralarında şöyle anlatmaktadır: “*Antep ileri gelenlerinde Ermenilerin bizimle anlaşmak istedikleri ve Ermeniler vasıtasıyla Fransızların kovulmasının mümkün olacağı görüşü vardı. Gerçi herhangi bir nedenle Ermenileri Fransızlardan ayırmak ve Fransızları yalnız bırakmak doğru olacaktır. Ancak Maraş'taki durum ortadayken bunun olabileceğini düşünmek mümkün müydü? Ben yine de Ermenileri Fransızlardan ayırmak için*

³⁹⁹Tansel, a.g.e., 3.c., s.196.

⁴⁰⁰Kâzım Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960, s.479.(23. 2.1920 tarihli telgrafta M. Kemal şöyle cevap vermiştir: “*Suriye ve Irak'ta Fransızların ve İngilizlerin aleyhine ihdas olunan harekât, düşmanların Kilikya, Maraş, Antep'teki mezalimi neticesinde harekâta mecbur olan Kuva-yı Milliye'ye muavenete matuftur. Filhakika bu sayede Fransızlar Suriye'ye merbut bırakılarak Maraş'ta Kuva-yı Milliye mağlubiyet ve hacalete maruz kalmaktan siyanet edilmiştir. Suriye ve Irak'ta hâkim ve nafiz olduğumuzu gizlemekle değil, bilakis izhar ve elimizden geldiğince fiilen ispat etmek suretiyle temin olunacak menafî-i siyasiyenin elbette büyük olacağına itimat buyurmanızı rica ederim. Böyle bir siyasetin tevlit ettiği muhasenattan değil mi idi ki Suriye Fevkalade Komiseri MösyoPiko bir heyet-i mahsus ile Sivas'a kadar gelmek ve Kilikya'yı bilnihaye tahliye etmek suretiyle bizimle anlaşmak zeminini taharriye mecbur olmuştu.*” Karabekir, a.g.e., s.479); Tansel, a.g.e., 3.cilt, s.196.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

çok çalıştım."⁴⁰¹ Ayrıca Maraş'tan da "heyet-i nasıha" adı altında bir kısım Ermenileri getirterek Ermenileri Fransızlardan koparmak istedi ise de başarılı olamadı. Ermeniler her hal ve şartta Fransızlardan ayrılmayacaklarını bildirdiler.⁴⁰²

Aşiretlerle ilişkiler

Güney cephesinde işleri organize etmeye çalışan Mustafa Kemal Paşa Arap aşiretleriyle de ilişki kurmaya önem vermiştir.⁴⁰³M. Kemal, Osmanlı Devletinden ayrılmak istemeyen ve yeni kurulan Arap Millî teşkilatları ile temas kurulduğunu belirtiyordu. Böylece Fransızların kuzeye doğru hareket edecek Arap birlikleriyle Kuzeyden güneye hareket edecek Türk birlikleri arasında sıkışıp kalacağını ifade ediyor. Fransızların hareketlerinden tedirgin olan bir kısım Suriyeli Araplar Anadolu'da kurulan bir kısım müdafaa-i hukuk cemiyetleri ile mektuplaşmakta ve Suriye'de olup bitenleri Türklere haber vermeye başlamışlardı. Ayrıca silah satın almak üzere güneye giden Türklere de yardım etmekteydiler. 19 Aralık 1919'da Halep'teki Millî teşkilattan Antep Müdafaa-i Hukuk cemiyeti aracılığı ile M. Kemal'e bir telgraf gönderilmiştir. Telgrafta müşterek düşmanları topraklarımızdan kovmak için iş birliği ve yardımlaşma talep edilmektedir. Mustafa Kemal Paşa bu tekliflere olumlu cevap vermiş ve Antep ve Osmaniye üzerinden Fransızları arkadan vurmalarını istemiştir.⁴⁰⁴25.1. 1920'de Kolordulara, aşiretleri kışkırtarak harekete geçirmeleri emri verilmiştir.⁴⁰⁵

IV-UYGULANAN STRATEJİLERİN SONUCU: MARAŞ VE ÇEVRESİNİN KURTULUŞU

22 günlük çetin bir mücadeleden sonra Maraş 11 Şubat 1920'de kurtulmuştu. 10 Şubat'ı 11 'e bağlayan gece Maraş'taki Fransız kuvvetleri şehri şiddetli bir şekilde bombaladıktan sonra çekilmeye başladılar. Fransız Suriye Fevkalade Komiseri Henri Joseph Eugène Gouraud büyük bir bozguna uğrayarak Suriye'ye

⁴⁰¹ Hulusi Turgut, *Atatürk'ün Sırdası Kılıç Ali'nin Anıları*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2011(13. Baskı), s.103.

⁴⁰² Tansel, *a.g.e.*, 3.cilt, s.210.

⁴⁰³ Arap Aşiret ve ileri gelenleriyle ilgili bazı yazışmalar için bakınız: Bilal N. Şimşir, *Atatürk İle Yazışmalar (1920-1923)*, I. Cilt, Kültür bakanlığı yay., Ankara 1981, s.89-106.

⁴⁰⁴ Karabekir, *a.g.e.*, s.476-477 (*Arap Millî teşkilatları: Halep Teşkilat-ı Milliyesi, Suriye ve Filistin Müdafaa-i Kuva-yı Osmaniye Heyet-i Umumiyesi, Gönüllü Kahire Fırkası, Amman Çerkes Fırkası. Karabekir, a.g.e.*, s.477); Tansel, *a.g.e.*, 3.cilt, s.196.

⁴⁰⁵ Tansel, *a.g.e.*, 3. Cilt, s.198.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

çekildi.⁴⁰⁶Maraş'ta ölen ve yaralanan Fransız ve Ermenilerin sayısı oldukça fazla idi. Fransızların kaybı 1200, Ermenilerin ise 7000 kişi idi. Maraş'tan kaçabilen 200 kişi de yolda Millî kuvvetler tarafından öldürülmüştü. Netice itibariyle Maraş zaferi Fransızlar üzerinde çok kötü bir etki yapmıştır. Hatta bu yenilgi batı kamuoyunda o kadar etkili olmuş ki papa bile İngilizlerden Fransızlara yardım etmesini istemiştir.⁴⁰⁷ 15 Şubat 1920'de M. Kemal paşa 3. Kolordu komutanını tebrik etmiştir. Ancak Fransız ve Ermenilerin intikam için yeniden saldırmaları dikkate alınarak hazırlıklı olmalarını da emretmiştir. Maraş'taki bu zafer Millî Mücadele'nin ilk zaferi olmuştur.⁴⁰⁸ Maraş'tan sonra 24 Mart 1919'da önce İngiliz işgâline uğrayan Urfa, 30 Ekim 1919'da da Fransızların işgâline uğramıştı. Urfa'nın işgâli halkı kızdırmış ve direnmelerine sebep olmuştur. Fransızların halk arasına sokmaya çalıştığı bölücülük fitnesi tutmamış, aksine Urfalılar birlik ve beraberlik içinde mücadeleye devam etmiştir. Müdafaa-i hukuk cemiyeti ve diğer direniş grupları 7 Şubat'ta Fransızlara şehri terk etmelerini ihtar etmiştir. Ancak Fransızların buna aldırmaması üzerine 8, 9 Şubat'ta Urfa'ya giren Türk Millî kuvvetleri ile Fransızlar arasında sokak çatışmaları başlamıştır. Suriye'den bekledikleri yardımı alamayan Fransızlar nihayet şehri boşaltmaya karar verdiler. Yapılan anlaşma gereği 11 Nisan 1920 sabahı şehri terk etmeye başladılar. Böylece İngilizlerden sonra 5 ay 10 gün sürmüş olan Fransız işgâli sona ermiş oldu.⁴⁰⁹ Güney cephesindeki işgâlcilere karşı verilen mücadelenin sembol şehirlerinden biri de Antep'tir. Antep coğrafi bakımdan Suriye bölgesine hâkim bir konuma sahip olduğundan önemine binaen İngilizler tarafından 15 Ocak 1919'da işgâl edilmişti. İngilizlerin çekilmesiyle birlikte 29 Ekim 1919'da Fransızlar tarafından işgâl edilmişti. Müdafaa-i hukuk Cemiyeti'nin kuruluşu ile birlikte Antep halkı 1 Nisan 1920'de Fransızlara karşı

⁴⁰⁶ Akbıyık, **a.g.e.**, s.245; Osman Öndeş, **Vahdettin'in Sırdaşı Avni Paşa Anlatıyor**, Timaş yay., İstanbul 2012, s.275.(Bu zat yine haksız bir işgal teşebbüsü sırasında 1915'de Gelibolu'da kolunu kaybetmiş bir generaldir. Müslüman Türk düşmanlığı ile meşhur bir adamdır. 23 Temmuz 1919'da Şam'ı işgal etmiş ve burada Fransız mandasını kurmuştur. Şam'da Selahattin Eyyubi'nin mezarını tekmeleyerek "*Haçlı seferleri artık zaferle sona erdi. Selahattin Eyyubi ayağa kalk. Haçlılar biz geri geldik! Ben Haçın Hilal üzerindeki zaferini kutlamak üzere buradayım*" diyerek haykırmıştır. s.275.); **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı yay., Ankara 2016, s. 238.

⁴⁰⁷ Tansel, **a.g.e.**, 3. Cilt, s.202.

⁴⁰⁸ Tansel, **a.g.e.**, 3. Cilt, s.203; **Harb Tarihi Vesikaları Dergisi**, sayı: 15, belge no: 402; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı yay., Ankara 2016, s. 239.

⁴⁰⁹ **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I**, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı yay., Ankara 2016, s. 240-242; Urfa'daki olayların teferruatı için bakınız İsmail Özçelik, **Millî Mücadele'de Güney Cephesi (Urfa)**, Ankara 1992.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ayaklanmıştır. Şahin Bey, Katma ve Kilis tarafından Antep'teki Fransızlara gelecek yardımı kesmek amacıyla Kilis-Antep yolunu kesmişti. Fransızlar, yolun açılması için Antep Mutasarrıflığına müracaat ettiler. Ancak bu teklif reddedilmiştir. Bunun üzerine Fransızlar 26 Mart 1920'de büyük bir askeri birlikle Kilis'ten Antep'e doğru yürüdüler. 11 Ağustos'ta ve 21 Kasım 1920'de iki defa kuşatılan (6 Şubat 1921'de Büyük Millet Meclisi aldığı bir kararla şehrin adını Gazi Antep olarak değiştirmiştir.) Antep 8 Şubat 1921'de Fransızların eline geçmiştir. 10 ay 9 gün Fransız kuşatmasına direnen Antep halkı açlık yüzünden teslim olmak zorunda kalmıştır. Antep 21 Ekim 1921'de yapılan Ankara Antlaşması sonucu 25 Aralık 1921'de işgâlden kurtulmuştur.⁴¹⁰Adana ve çevresi de uzun mücadelelerden ve sıkıntılardan sonra Ankara Antlaşmasıyla birlikte haksız ve hukuksuz işgâlden 5 Ocak 1922'de kurtulmuştur.⁴¹¹

SONUÇ

Mondros Mütarekesi İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti'ne dayatmış oldukları haksız bir anlaşmadır. İstismara açık birçok maddesi bulunmaktadır. Özellikle 7. Maddesi işgâlciler tarafından Osmanlı devleti aleyhine kullanılmıştır. Maddeye göre işgâlciler güvenliklerini tehlikede gördükleri yerleri işgâl etme hakkına sahip olacaklardı. Ancak kime göre ve dayandığı hukuki gerekçe gösterilmeden bu madde hızla tatbiki konularak Anadolu'nun birçok yeri işgâle başlanmıştır. İşgale uğrayan bölgeler dikkate alındığında güvenlik meselesinin bahane olduğu açıkça görülmektedir. Zira işgâl edilen yerler, askeri açıdan stratejik bölgeler, yer altı ve yer üstü kaynaklarından istifade edilmesi düşünülen yerler ile Hıristiyan azınlıkların buldukları kışkırtılmaya müsait şehirler, kasabalarıdır. Dolayısıyla amaç Osmanlı Devleti'ni tarih sahnesinden silmektir. İstanbul Hükümetleri Mondros Mütarekesine ve İtilaf Devletlerine çok aşırı itimat ediyor, böyle bir netice beklemiyorlardı. Bu uygulamalar karşısında hayal kırıklığına uğradılar. Mütarekenin askerlerin terhisi, silahların teslimi gibi kritik maddelerini bazı birlikler hariç uygulamaya başlamışlardı. Bu yüzden birçok yerde askeri birlik komutanları tereddüde düşmüş ve ne yapacaklarına karar vermekte zorlanmışlardır. Haksız işgâller karşısında işgâle uğrayan bölge insanı harekete geçmiş, direnmeye başlamıştı. İtilaf Devletlerine güvenmeyen, onların davranışlarını şüphe ile karşılayan askerlerden bir kısmı mütarekeye rağmen el altından bu direnişleri desteklemişlerdir. Bilhassa Sivas Kongresi'nden sonra bu meselelere

⁴¹⁰Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı yay., Ankara 2016, s. 243-245.

⁴¹¹A.g.e, s. 248-249.

ULUSLARARASI MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Heyet-i Temsiliye el atmış, hem halkı, hem de milli mücadeleden yana olan askeri birlikleri örgütlemeye başlamıştı. Akıllı bir şekilde hem askerlik kuralları, hem hukuki kaideler, hem sosyolojik kurallar hem de psikolojik harekât kuralları uygulanarak halk milli mücadeleye hazır hale getirilmiştir. Maraş ve çevresinde yukarıda bahsedilen konular iyi bir şekilde uygulanmış ve arzu edilen sonuç elde edilmiştir. Bu anlamda Milli Mücadeleyi yürütenler dünya çapında profesyonel asker, siyasetçi ve devlet adamı olduklarını göstermişlerdir.

KAYNAKLAR

Harb Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı: 15, Belge No: 383; sayı: 21, Belge No: 532; sayı.31, belge no:789.

Akbıyık, Yaşar, **MillîMücadele’de Güney Cephesi Maraş**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1999.

Atatürk, M. Kemal, **Nutuk, Belgeler (1919-1927)** (Bugünkü Dille yayına hazırlayan: İsmet Gönülal), Başbakanlık Basımevi, 3.cilt, Ankara 1984.

Budak, Ömer,**Sevr Paylaşımı**, Kırıkkale 2015.

Duru, Orhan, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye’nin Kurtuluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul 2011(6. Baskı).

Goloğlu, Mahmut, **Millî Mücadele Tarihi-III- Üçüncü Meşrutiyet**, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul 2010.

Goloğlu, Mahmut, **Sivas Kongresi-Millî Mücadele Tarihi-II**, İstanbul 2008.

Karabekir, Kâzım, **İstiklâl Harbimiz**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960.

Özçelik, İsmail, **Millî Mücadele’de Güney Cephesi (Urfa)**, Ankara 1992.

Pehlivanlı, Hamit, **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Dizini (Sayı:1-101)**, I. Cilt, Genelkurmay Başkanlığı yay., Ankara 1996.

Saral, Ahmet Hulki, **Türk İstiklâl Harbi –Güney Cephesi**, 4. Cilt, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi resmi yay., Ankara 1966.

Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, 1.cilt, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 1993.

Şimşir, Bilal N. , **Atatürk İle Yazışmalar (1920-1923)**, I. Cilt, Kültür bakanlığı yay., Ankara 1981.

Tansel, Selahattin, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, 2. Cilt, Milli Eğitim Bakanlığı yay., Ankara 1978.

Tansel, Selahattin, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, 3. Cilt, Milli Eğitim Bakanlığı yay., Ankara 1978.

Turgut, Hulusi **Atatürk’ün Sırdaşı Kılıç Ali’nin Anıları**, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2011.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı yay., Ankara 2016.

Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi** (Çev: Yasemin Saner), İletişim yay., İstanbul 2010 (25. Baskı).

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
LEVANT – KİLİKYA - KEMALİSTLER BAĞLAMINDA MARAŞ
SAVUNMASI

Celal PEKDOĞAN*

ÖZET

Emperyalist devletler, öteden beri Türk varlığına karşı daima kem gözle bakmışlar ve Türklerin yaşadığı toprakları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istemişlerdir. Bundan dolayı hemen her dönemde çeşitli bahanelerle Türk topraklarına müdahalelerde bulunmuşlardır. Anadolu topraklarını, her dönemde, mevcut duruma göre, çıkarları doğrultusunda değerlendirerek, durumdan kendilerine vazife çıkarmışlardır. “Levant” ve “Kilikya” kelimeleri bu bağlamda değerlendirilmiş ve Fransa bunu adeta bir tutku haline getirerek, göz diktiği topraklarda yaşayan Türk milletini bölmek için ırk, mezhep ve siyasi bakımından analizlere tabi tutarak kendi hesabına birtakım sonuçlara varmak için çaba sarf etmiştir. Bu tutku, Birinci Dünya Savaşından sonra siyasi masalarda değerlendirilerek 1918-1921 tarihleri arasında namluların ucundan mermi olarak fıskırmaya başlamıştır. Bu bağlamda, başta İngilizler olmak üzere, hemen akabinde Fransızlar tarafından Ayntâb, Maraş ve Urfa işgal edilerek halkın hayat hakkı gasp edilmiş ve adı geçen kentlerin insanları çeşitli zulüm ve işkencelere tabi tutulmuşlardır. Ne yazık ki, İstanbul Hükümeti iktidarda kalmak uğruna bu işgallere karşı gelememiştir. Fakat bir Osmanlı subayı olan Mustafa Kemal, buna tahammül edememiş ve silahla müdahale edeceğini işgalcilere ve İstanbul Hükümetine bildirmiştir. Mustafa Kemal’in projelerini idam etmek ve Türk halkını esir etmek isteyen Fransız-Ermeni işgal kuvvetleri, Mustafa Kemal’in ve “Kemalist” olarak adlandırdıkları Maraş halkının karşısında başarılı olamamışlar ve Maraş’tan çekilmek zorunda kalmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Maraş, Kemalist, Mustafa Kemal, Levant, Kilikya.

Fransızlar için adeta bir tutku haline gelen “Levant” ve her dönemde sınırlarının çıkarlara göre değiştirildiği, coğrafi bir kavramdan ziyade, siyasi bir kavram olarak değerlendirilen “Kilikya” kelimelerinin öncelikle açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Latince “levatio” kelimesinden türemiş olan “Levant” kelimesi, Ortaçağda, İtalyanca, Portekizce ve İspanyolca’da bir isim olarak kullanılan “Levante”, güneşin yükseldiği yer, “Doğu”, Arapça “Maşrik”, “Şark” anlamına gelmektedir⁴¹². Başlangıçta, “...*Arap Yarımadası’nın*

* Dr. Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi.

⁴¹² David F. Graf, “Levant”, *The Oxford Encyclopedia of Greece and Rome, Volume IV.*, Editor: Michael Gagarin, Oxford University Press 2010, p. 247-248.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kuzeyi anlamına gelen (*Bilâd el-Şam*) (“kuzey ülkesi”) yerini, Ortaçağ’daki İtalyan şehir devletlerinden gelen tüccarların türettikleri ‘Levant’ kelimesine bırakmıştır. Bir ışık kaynağını, muhtemelen Doğu Akdeniz’deki antik uygarlığı ya da kutsal toprakların varlığını dolaylı olarak anlatan ‘Levant’ kelimesi, ‘güneşin doğduğu yer’ anlamına gelmekteydi...⁴¹³. Harris’e göre, “...Onbirinci yüzyılda, başlangıçta köle askerler olarak Orta Asya’dan İran yoluyla, daha sonra, göçebe akınlarla, Anadolu ve Cezire içlerine ilk önce Türkler geldiler. İslâm’ı kabul eden Türkler, Irak ve Levant’taki, Müslüman Prenslüklerin yöneticisi oldular ve Anadolu yaylalarını Bizanslıların elinden aldılar. Nihayet, Memluk ve Osmanlı sultanları Levant’a sahip oldular ve burayı daha sonraki saldırılara karşı savundular...”⁴¹⁴. 13. ve 14. Yüzyıllarda “levante” kelimesi, İtalyan deniz ticaretinde, Yunanistan, Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır’ı kapsayan Doğu Akdeniz kıyısındaki Suriye-Filistin ve Mısır’ı kapsamaktadır⁴¹⁵.

Osmanlılar 1516’da Levant’ı ele geçirdiklerinde, tükenmiş bir haldeydi. “...1340’larda yaklaşık 1.2 milyon olduğu tahmin edilen Suriye ve Filistin’in nüfusu, on altıncı yüzyılın başlarına kadar, veba salgınından önce, bir milyonun altına indi. Osmanlı yönetimi, 1521’de Levant’ta, Kilikya’yı da içine alan, sancaklara ayrılan ve Şam’dan idare edilen bir eyalet kurdu. 1568’de, Halep ayrı bir eyalet merkezi oldu. 1570’lerde, Trablusşam ve Adana’da (Kilikya) Şam ve Halep topraklarından sırayla ayrılan iki eyalet daha kuruldu. On sekizinci yüzyılın sonlarında Levant, güya imparatorluk yok olmuş gibi, Suriye ve Filistin’de eyalet diktatörlerinin egemen olduğu ve Lübnan’da, merkezden bağımsız politikaların uygulandığı bir manzara sergiliyordu. On sekizinci yüzyılın sonlarında Levant, adeta imparatorluk yok olmuş gibi, Suriye ve Filistin’de eyalet diktatörlerinin bulunduğu ve Lübnan’da özerk politikaların uygulandığı, acayip, görülmemiş bir manzara sergiliyordu...”⁴¹⁶. “...1581’de İngiltere’nin girişimleri ile 1600’lerde Levant’ta, “East India Company” kurulmuş ve Halep ticaret yolu hayati önemi haiz olmuştu. Levant’ta, 1625 yılında batı ile olan ticarete bir çöküş yaşanmış fakat 14. Louis tarafından ‘French Levant Company’ kurularak, 1670 ve 1678 yılları arasında, ticari ilişkiler yeniden canlandırılmıştır...”⁴¹⁷.

⁴¹³ William Harris, *The Levant : a fractured mosaic*, Markus Wiener Publishers, Princeton 2003, p. 2.

⁴¹⁴ Harris, a.g.e., p. 11. İngilizlerin Levant ile ilişkileri hakkında bkz. Christine Laidlaw, *The British in the*

Levant Trade and Perceptions of the Ottoman Empire in the Eighteenth Century, Tauris Academic Studies an imprint of I.B.Tauris Publishers, London-New York 2010.

⁴¹⁵ David F. Graf, “Levant”, a.g.e., p. 247-248.

⁴¹⁶ Harris, a.g.e., p. 103, 111.

⁴¹⁷ David F. Graf, “Levant”, a.g.e., p. 247-248.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Tanzimat reformları bağlamında, Osmanlı Levant'ında gerçekleştirilen Fransız yatırımları, "...örneğin iç bölgelerden kıyı bölgelerine gelen demiryollarına, Beyrut'taki liman tesislerine ve özel eğitime yapılan Fransız yatırımları ve Fransızların Marunîler üzerinde nüfuz sağlamaları ve Suriye ticaretine girişleri için bir üs işlevi gören liman şehri Beyrut'ta yaşananlar, Levant'aki değişimlerin en büyük göstergeleridir..."⁴¹⁸. Avrupa, Asya ve Afrika, güneşin doğduğu toprak olan Levant'a sahip olmak istemişlerse de, tüm Hıristiyan milletlerin içinde Fransızların istek ve iddiaları diğerlerinden çok daha geniş bir payı içeriyordu. Fransızların Levant'a ilişkin ilgileri ve hırsları Haçlı seferlerine kadar gitmektedir⁴¹⁹.

Herodot'un Tarihi'ndeki kayıtlara göre, eski adları Hypachaei olan Kilikialılar (Cilicians) adını, Fenike kralı olan Agenor'un oğlu (Cilix) Kiliks'ten almışlardır⁴²⁰. Ancak Astour'a göre, etnik bir isim olarak Kilikyalı, Fenike'ye ait değil, Anadolu Hilakku kabilesinden gelmiştir ki, buna bağlı olarak Syennesis hanedanı, krallık olarak Kilikya'da idi⁴²¹. Strabon'a göre, Korakesion (Alanya)'dan İssos (Kinet Höyük)'a kadar uzanan ve kuzeyden Toros dağlarıyla çevrilmiş olan sahaya Kilikya denilmekteydi. Kilikia'nın sınırlarını kesin bir şekilde belirtmek mümkün olmamakla beraber, ilk zamanlarda, Adana ve Maraş sancağı ve yakın alanlarını kapsamaktadır. Bölge, çağdaş Türkçe belgelerde "Çukurova" adı ile anılmaktadır. Kilikia, Soli (Viranşehir) yakınlarındaki Lamos çayı (Limonlu çayı) sınır olmak üzere jeomorfolojik açıdan birbirinden farklı iki bölümden oluşur. Batıda kalan engembeli kısma Kilikia Trakheia (Dağlık Kilikia) denilirken, doğu kısım ise Kilikia Pedias (Ovalık Kilikia) olarak adlandırılmıştır. En büyük bölümünü Çukurova oluşturmakla birlikte, Ovalık Kilikia, Toros ve Amanos dağları, Seyhan ve Ceyhan nehirleri, Amanos ve Kilikia geçitleriyle coğrafi bir çeşitliliğe sahiptir. Kilikia, İran, Mezopotamya, Mısır, Kıbrıs, Doğu Akdeniz ve Anadolu'yu yaklaştıran stratejik ve politik konumuyla devletlerin ve kültürlerin kesişme noktası olmuştur.

⁴¹⁸ Harris, a.g.e., p. 114-115.

⁴¹⁹ Great Britain The Historical Section of the Foreign Office, *France and the Levant*, London 1920, p. 1.

⁴²⁰ Herodotos, *The Histories*, Translated by Aubrey de Séincourt, Penguin Books, England 1972, p. 472.

⁴²¹ Astour, M. 1965. *Hellenosemitica: An Ethnic and Cultural Study in West Semitic Impact on*

Mycenaean Greece, Leiden, s. 67-69. Ayrıca bkz. Wiseman, D. J., *Chronicles of Chaldaean Kings (626-556 B.C.) In the British Museum*, London 1956, s. 39-42.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kilikya'nın doğal zenginlikleri çok önemliydi: iklimi pamuk, dut ve asma yetiştiriciliğine elverişliydi. Ahşap ve demir boldu ve gemi yapımı veya silah üretimi için yaygın olarak kullanılıyordu. Doğunun son Latin Devletlerinin düşüşünün ardından (1291), Doğu Akdeniz'de önemli bir anakara limanını bünyesinde barındırıyordu. Ceneviz resmi belgeleri, terziler, manifaturacılar, kürkçüler, berberlerden bahseder. Pazarlarında türlü boyalar, ipek, baharat, pamuk, şarap, kuru üzüm, halı ve inci satılan bir bölge idi.

Yıllar içinde askerî istilalara uğrayan Kilikya, çeşitli halkların ve devletlerin buluşmasına sahne olmuştur. 19. yüzyılda Arapça ve Türkçenin egemen olarak konuşulduğu Kilikya, 20. Yüzyılda Arap dünyasından ayrılarak orta doğuda sınırları belirli, Türkçenin konuşulduğu bir bölge olmuştur.

Taşıdığı stratejik ve ekonomik önem bakımından, Kilikya tarih boyunca bir rekabet merkezi olmuştur. Bu nedenle Kilikya, Anadolu'ya hatta Orta Doğu'ya sahip olmak isteyen devletler tarafından siyasi, tarihi ve demografik bakımdan sıklıkla farklı formlarda izah edilmiştir. Bir başka deyişle, Kilikya, etnik unsurlar “ırklar ve dinler” temelinde, emperyalist devletlerin çıkarlarını temin edecek şekilde sahneye konularak, uluslar arası çıkar çatışmalarının aracı haline getirilmiştir. Bu bağlamda, sahnede rol verilenler arasında, ne yazık ki birinci derecede Ermeniler olmuştur. Bu nedenle bölge, özellikle 19.yüzyılın sonu, 20.yy başlarında çok büyük olaylara maruz bırakılmıştır. Kaldı ki, 1880'lerden itibaren, Fransa, Almanya ve İngiltere arasında süregelen ekonomik rekabette, Kilikya en çok ele geçirilmek istenen bir bölge idi.

Nihayet birinci dünya savaşı, İngiltere ve Fransa'ya istediği fırsatı vermiş ve Fransa, yörenin kadim adı olan Kilikya'ya atıfta bulunarak, bölgedeki ekonomik, politik, kültürel, askerî ve dini çıkarlarını, tarihsel bir zemine dayandırarak, temin etmeye girişmiştir. Bunun için görevli subayların öncelikli görevlerinden birisi, bölgede bulunan farklı halkları gizlice inceleyerek etnik özelliklerini tespit etmek olmuştur. Bu amaçla, etnik olaylar ve nüfus temelinde: “Tarsus kazasındaki aleviler üzerine rapor”, “Tarsus Ahalisi”, “Kilikya Halkı üzerine notlar”, “Kilikya'daki Irklar” adlarıyla raporlar düzenlemiştir. Fransızlar aynı şeyi Halep'te yapmışlardır. Fransız askerî kaynaklarınca yörede araştırma yapılarak çok ayrıntılı hazırlanan bu raporlarda, halktan hangi durumlarda ne şekilde istifade edileceği, hangi ırkın hangi zeminde, hangi inanç yapısı bağlamında hangi gerekçelerle ne şekilde kime veya birbirlerine karşı kullanılacağı, nasıl ajite edileceği kaleme alınmıştır. Fransa, bölgedeki ırkları inceleme konusunda öylesine ileri gitmiştir ki, saç ve göz rengi, somatoloji (vücut ölçüleri), kranioloji (kafatası ölçüleri) odontoloji (diş yapısı), seroloji (kan grubunun tetkiki) gibi araştırmalara dahi

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

girmişlerdir. Hatta Brémond, Kilikya'da Türk yoktur, olsa olsa belki 1000 kadar olabilir ifadesinde bulunmuş ve yerli halk olan Farshakların İslamlaştırıldığını, onların da dinleri hakkında yetersiz olduklarını, dahası samimi olmadıklarını vurgulamıştır⁴²².

1898'de Fransa Dışişleri Bakanlığına bir yazı gönderen Paul Terzian'ın, ki daha sonra Adana Ermeni piskoposu olmuştur, şu satırları, konuyu aydınlatması açısından kayda değer: Özetle: "Kilikya Fransızların hatıralarıyla doludur. Bu bizim kalbimizde, yüreğimizdedir, çünkü bu bizim geçmişteki en büyük gurur sahnemizdir. Kralımız Lusignan, Fransa ile daima çok iyi ilişkiler içinde bulunmuştur. Tüm Kilikya'da resmi dil Frenkçedir ki, 13.yyda konuşulan dil sadece Frenkçedir. Kilikya Krallığında olduğu gibi, bizim prenslerimiz de özgün dile sahipler ve aynı dili kullanırlar". Görülmektedir ki, Terzian, Ermeniler ile Fransızlar arsında tarihî bağlar olduğundan bahisle Levant'taki tüm Hıristiyan azınlıkların kendi kendilerini korumalarını ilan ediyordu.

Fransa başlangıçta, Ermeni egemenliğinin Kilikya'da kurulması gerektiğini dile getirmekle beraber, bölgedeki ekonomik ve politik çıkarlarının da korunacağını belirtmiştir. Bu bağlamda "Suriye ve Ermenistan Yüksek Komiseri" sıfatıyla, Adana'da verdiği bir ziyafette, "Kilikya Ermenilerin olacaktı" ifadesini deklere etmiştir. Çıkarlarını temin etmek için kendine zemin hazırlamaya çalışan Fransa, Colonel Brémond'u bir oldu-bitti ile Kilikya'ya vali olarak atamıştır.

Gerçekten de, 1919'da bölgedeki Fransız işgali ile Ermeni milliyetçilerinin artık tek başına koruyucu değil, fakat onların siyasi egemenliklerini kazanmaları gerektiği gündeme getirilmişti. Dahası, Fransa'da Ermenice yayınlanan *Le Feu* gazetesi, Kilikya Ermenilerinin genetik atasının Fransızlar olduğunu, Ermenilerle Fransızların arasında evlilikler yapıldığını ve her iki halk arasında akrabalık ve benzerliklerin varlığını iddia etmiştir.

Kilikya'nın Ermenileştirilmesi bağlamında bio-ırksal yapının temel olarak ele alınması gerektiğini vurgulayan, Ermeni siyaset yazarı M. S. David-Beg, bölgenin, etnolojik, filolojik ve tarihsel bakımdan betimlenmesi ve detaylı bir şekilde ele alınmasını önermiştir⁴²³.

David-Beg, "Ermenilerle Armenoidler arasında akrabalık olduğundan bahisle, genetik bakımdan her ikisinin de aynı olduğunu, fiziksel, psikolojik ve patolojik özelliklerinin birbirine benzediğini, her iki grubun bireylerinin, orta boylu, uzun ve oval yüzlü, geniş ve çıkık alınlı, büyük gözlü (mavi veya siyah), çıkık burunlu (düz veya çengelli),

⁴²² *Château de Vincennes*, 226.

⁴²³ M. S. David-Beg, *La Question de Cilicie*, Paris 1921, s. 84-85.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

büyük ağızlı ve ince dudaklı, beyaz pembemsi tenli, vücutları oldukça kıllı, kıvrıkcık veya düz siyah saçlı, siyah sakallı ve siyah kaba bıyıklıydılar ki, Ermenilerin ve Armenoidlerin en karakteristik antropolojik özellikleri bunlardı⁴²⁴. Ancak bilinmektedir ki, Türkler, Ermenilerden yüzyıl önce bu bölgeye gelmişlerdir⁴²⁵. Dolayısıyla, “Kilikya Ermeni ırkının beşiğidir (la Cilicie a été le berceau de la race arménienne)”⁴²⁶ iddiasının bilimsel temeli bulunmadığı gibi, Fransızlarla Ermenilerin aynı tarihi kökene sahip olduklarına dair iddianın da bilimsel temeli bulunmamaktadır.

Osmanlı Devleti döneminde Kilikia (Kilikya) bölgesi hiçbir zaman tarihsel Kilikia bölgesinin kapsadığı alan yönünden bir yönetim birimi olmamıştır. Kilikia diye bilinen yöre, Osmanlı'nın Adana ve Halep vilâyetleri arasında bölüşülmüştü. Patrikhâne, “Ermeni Kilikia’sı”nı, “Adana Vilâyeti, Halep Vilâyetinin kuzeyini oluşturan Ayntab, Urfa, Kilis, Maraş” diye tanımlamıştır.

Osmanlı Devletinin izlediği politika, onu I. Dünya savaşının içine itmiş, oradan “yenik” olarak çıkmış ve emperyalistlerin paylaşım alanı haline gelmekle kalmamış, aynı zamanda ekonomik bakımdan dışa bağımlı bir hale gelmiştir. 1902 yılında Fransız firmaları, Anadolu’da beş farklı yerdeki demiryolu yapımı için, yaklaşık 202 milyon frank yatırımda bulunmuşlardır⁴²⁷. “I. Dünya Savaşı’ndan hemen önce, Osmanlı dış borçlarında Fransa’nın payı % 60,31 iken, Almanya %21,31, İngiltere ise %14,19’luk payla onu izliyorlardı”⁴²⁸. Bu bağlamda, “...1916’da, İngiltere ve Fransa arasındaki Sykes-Picot görüşmeleri Levant’ta bir kuzey-güney ayrımı oluşmasına yol açtı. Fransa, Beyrut’a ve bölgede yaşayan Hristiyanlara ekonomik ve kültürel yatırımlarda bulunarak, Lübnan’da ve Alevi tepelerinde hâkimiyeti elde etmeye çalıştı. Fransızlar, kıyı bölgelerini güvence altına almak için de Halep ve Şam’a egemen olmak istediler...”⁴²⁹. Sykes-Picot’a (1916) göre, Suriye bölgesi ile Musul, Ayntab, Urfa ve Maraş Fransızlara bırakılmıştır. Birinci Dünya Savaşının sonunda ise,

⁴²⁴ David-Beg, a.g.e., s. 93.

⁴²⁵ Léon Cahun, *Introduction à l’histoire de l’Asie: Turcs et Mongols, des origines à 1405*, Paris, 1896.

⁴²⁶ David-Beg, a.g.e., s. 37.

⁴²⁷ William I. Shorrock, The Origin of the French Mandate in Syria and Lebanon: The Railroad Question, 1901-1914, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 1, No. 2 (Apr., 1970), p. 135.

⁴²⁸ Ministère des Affaires Etrangères (Fransız Dışişleri Bakanlığı), Série E Levant Turquie, Cilt: 69, M. Boissière’den Fransız Dışişleri Bakanı’na ‘Importance Respective Des Capitaux Français, Anglais Et Allemands Engagés En Turquie’ başlıklı ve 30 Mayıs 1919 tarihli memorandum, ss. 92 – 94’den aktaran, Bige Sükan Yavuz, “Türk Kurtuluş Savaşı Sırasında Fransa’nın Anadolu’daki Çıkarları ve Ermeniler”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 9, Bahar 2003.

⁴²⁹ Harris, a.g.e., p. 125.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Osmanlı Devleti, şartları çok ağır Mondros Mütarekesini (30.10.1918) imzalamak zorunda bırakılmıştır.

Adana'da bulunan Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Mustafa Kemal, "...Kilikya havalisinin, Adana vilayetinin bir kısmını içine aldığı biliniyorsa da çevresi belli değildir. Bunun açıklanması gerekir"⁴³⁰. Ne var ki, Sadrazam ve Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Reisi İzzet, Mustafa Kemal'e gönderdiği telyazıda, "...Mütareke metni hükümlerine göre İngilizlerin İskenderun'u işgale hak ve salâhiyetleri yoksa da Halep dolaylarındaki ordularını beslemek için İskenderun'dan faydalanmak istemeleri de haklı bir istek mahiyetindedir. Mütareke metninde birçok maddeleri değiştirerek, vaktin darlığından, bize yalnız sözlü izahat ve teminat verebilen İngiliz sözcüsünün bu centilmenliğine karşı, gönlünü almak üzere ve Yunanistan'ın faaliyet sahasına çıkarılmamasını sağlamak ve kolaylaştırmak için İskenderun Limanı'ndan İngilizlerin erzak ve buna benzer şeyler nakletmeleri hususunda faydalanmaları ve İskenderun-Halep yolunu onarmalarına müsaade edilmesinde ve bu konuda ordunun durumu bakımından bir mahzur görmüyorum. Bu limandan ve yoldan istifadelerini sağlamakla İskenderun liman ve şehrini kendilerine bırakmış oluyoruz..."⁴³¹.

İstanbul Hükümetinin bu cevabına karşılık Mustafa Kemal, "...Kilikya hududunu sormaktan maksadım, bu tarihi ismi ve bunun hududunu resmen kabul eden Türk Hükümeti'nin bu bölgeyi gösteren İngilizce Atlas'ta, Kilikya bölgesinin doğusunda, Suriye kuzey hududunun, Maraş'ın kuzeyinden geçtiğini dikkate alıp almadığını anlamaktı. Çünkü bence Adana ismi yerine Kilikya gibi tarihi bir isim koyan İngiliz Hükümeti'nin Suriye hududunu da, Kilikya kuzey hududunun doğuya uzatılmasından ibaret kabul ettiğinde şüphe yoktur. Bu zan, Irak hududunun, İngiliz kumandanı tarafından Altıncı Ordu'ya gönderilen haritada, Siirt'den geçtiğinin gösterilmiş olmasıyla da kuvvetleniyor. İngilizlerin birkaç günden beri İskenderun'a asker çıkarmaktan ve Halep'de milyonlarca ton erzak varken oradaki kuvvetlerini beslemek için erzak yığmaktan bahsetmeleri de İskenderun'un Kilikya bölgesini gösteren haritada Suriye ve Kilikya hudutları üzerinde bulunuşundandır. Pek ciddi ve samimi olarak arz ederim ki Mütareke şartları arasında bütün yanlış anlamaları giderecek tedbirler alınmadıkça, orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak İngiliz ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmayacaktır..."⁴³² beyanında bulunur.

⁴³⁰ Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C. 1., İstanbul 1997, s. 163.

⁴³¹ Celal Bayar, a.g.e., s. 165. "Sadâret Konağı, 5.XI.1334 (1918) "9 sonra", Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığına. Sadrazam ve Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Reisi İzzet.

⁴³² Celal Bayar, a.g.e., s. 166. Yıldırım Orduları Grup Kumandanı Mustafa Kemal'in

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bu durum karşısında İstanbul Hükümetince, Mustafa Kemal'den, "...keyfiyetin nazik bir şekilde, İngiliz ordu kumandanlarına duyurulması ile Londra'dan verilecek emri beklemleri hususunun sağlanması istenir"⁴³³.

Bu aşamada, Mustafa Kemal son noktayı koyarak, İstanbul Hükümetine verdiği cevapta, "...İngiliz temsilcisinin centilmenliğini ve buna mukabil bu tarzda gönülünü almak yoluna gitmeyi anlamak ve takdir etmek nezaketinden uzak bulunduğumu arz ederim. Yunanistan'ın faaliyet sahasına çıkarılmamasını sağlamak ile İngilizlerin İskenderun ve İskenderun - Halep yolu üzerinde birleşmelerindeki mantıkî münâsebeti anlayamadığım gibi bu hususta müsamahayı da pek mahzurlu görüyorum. Bunun için keyfiyetin, İngiliz Suriye Ordusu Kumandanlığına bildirilmesinde size vasıta olamayacağım. İskenderun'a her ne sebep ve bahane ile olursa olsun asker çıkarmaya teşebbüs edecek İngilizlere ateşle karşı konulmasını ve Yedinci Ordu'ya, bugün bulunulan hatta gayet zayıf bir ileri karakol tertibatı bırakıp büyük kısmını Katma - İslâhiye istikametinde harekete geçirerek Kilikya hududu içerisine geçirmesini emrettim. İngilizlerin aldattıcı muamele, teklif ve hareketlerini, İngilizlerden ziyade, haklı ve nazik gösterecek ve buna mukabil gönül almak için olan emirlerinizi yerine getirmeye yaratılışım müsait olmadığından ve hâlbuki Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyye Reisliği'nin içtihadına hareketlerimi uydurmadığım takdirde birçok ithamlar altında kalmaklığım tabii bulunduğundan, kumandayı hemen teslim etmek üzere yerime tâyin buyuracağınız zata süratle emir verilmesini bilhassa istirham ederim"⁴³⁴. Bunun üzerine Mustafa Kemal, İstanbul Hükümetince, derhal İstanbul'a çağrılır. Mustafa Kemal, bu kez, milli mücadele faaliyetlerine İstanbul'da devam eder.

İngiltere, Fransa ve Rusya'nın, çıkarları doğrultusunda zaman zaman farklı adlar ve sınırlarla ifade edilen Bilâd el-Şam'a yani Levant'a, yani Kilikya'ya egemen olmak için sürdürdükleri üçlü rekabet esnasında, İstanbul Hükümetinin tutumu ve Rusya'nın 1918'de geçici olarak güç kaybetmesi üzerine Levant'ın (Bilâd el-Şam-

"Toros Tünellerinin İngilizler tarafından işgalleriyle, Suriye'deki garnizonların teslimi" hakkında Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Reisliği'ne (Genelkurmay Başkanlığına), 5.XI.1918 Tarih 567,1505 numaralı emirlerine itirazlarını bildiren 5.XI.1334 (1918) tarihli telgrafi. Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Reisliği'ne

Pek Aceledir, Adana 5.XI.1334 (1918), C: 4 ve 5. XI. 1334 (1918) tarih, 567 ve 1505 No'lu emirlerinize. Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Mustafa Kemal.

⁴³³ Celal Bayar, a.g.e., s. 167.

⁴³⁴ Celal Bayar, a.g.e., s. 168. Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Reisliği'ne, Adana 6.XI.1334 (1918) "3 evvel", Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Mustafa Kemal.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kilikya) İngiltere ve Fransa arasında paylaşılma denklemi ortaya çıkmıştır.

Mustafa Kemal, o dönemi şu özgün cümlelerle dile getirmektedir: “1335/1919 senesi Mayıs’ının 19’uncu günü Samsun’a çıktım. Vaziyet ve genel görünüm: Osmanlı Devletinin dâhil bulunduğu grup, Harb-i Umûmîde mağlub olmuş, Osmanlı ordusu her tarafda zedelenmiş, şerâiti ağır, bir mütârekenâme imzalanmış. Büyük Harbin uzun seneleri zarfında, millet yorgun fakir bir hâlde. Millet ve memleketi Harb-i Umûmîye sevk edenler, kendi hayatları endişesine düşerek, memleketten firar etmişler. Saltanat ve Hilâfet mevkiini işgâl eden Vahideddin, mütereddî, şahsını ve yalnız tahtını temîn edebileceğini tahayyül ettiği denî tedbirler araştırmakta. Damad Ferit Paşa’nın riyâsetindeki kabine; âciz, haysiyetsiz, cebîn, yalnız Padişahın irâdesine tâbi ve onunla berâber şahıslarını vikâye edebilecek herhangi bir vaziyete razı.

Ordunun elinden eslihâ ve cebhânesi alınmış ve alınmakta...

İtilâf Devletleri, mütâreke hükümlerine uymayı gerekli görmüyorlar. Birer vesile ile İtilâf donanmaları ve askerleri İstanbul’da. Adana vilâyeti, Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayntâb, İngilizler tarafından işgâl edilmiş. Antalya ve Konya’da, İtalyan kıtaât-ı askeriyesi; Merzifon ve Samsun’da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta, ecnebi zâbit ve memurları ve hususi adamları faaliyette...”⁴³⁵.

Mustafa Kemâl, *Nutuk*’ta belirttiği bu vahim tablo karşısında, 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkararak yurt savunması ile ilgili olarak Türk halkını örgütlemeye devâm etmiş Havza, Amasya ve Erzurum’dan sonra Sivas’a gelmiş, orada Osmanlı ülkesinin herhangi bir bölümüne yönelecek işgâl hareketine karşı “hep birlikte savunma ve direnme ilkesi” kararı çerçevesinde kongrede alınan karârlar hemen her yere gönderilmiştir.

Bu meyanda gönderilen talimâtta, “Sivas Kongresinde Doğu Anadolu’nun savunmasının bütün Türkiye için genişletilmesinden başka ayrıca Türk askerinin hiç bulunmadığı Adana bölgesinde de savunma için yapılacak teşkiller ve kurulacak millî ordu hakkında karârlar alınmış ve bunun için esaslı bir nizâm-name hâzırlanıp yayımlanmıştır.

Bu arada güney cephesinin güvenlik bakımından kolordulara bölünmesi karârlaştırılmış ve bunun gerekçesi aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

‘Mütârekeden sonra Osmanlı Hükümeti’nin Adana vilayetiyle Ayntâb, Maraş ve Urfa sancaklarını askerî kuvvetlerden boşaltmak gafletinde bulunmuş olmasından istifâde edilerek bu bölgedeki Ermeniler, İngiliz ve Fransız desteği altında bir varlık göstermek hevesiyle her türlü

⁴³⁵ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Ankara 1927, s. 5.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

haksız ve hukuk dışı işlere girişmeye başladılar. Ermeniler, Türklere karşı akla gelmeyecek insanlık dışı hareketlerde bulunmaktaydılar. Önceleri çeşitli sebeplerle göç eden Ermenilerin (100.000 kişinin üstünde) bu bölgelere yeniden yerleştirilmek istenmesi ve bir Ermeni devleti kurmak çabaları bütün hızıyla devâm etmekteydi. Buna karşılık işgâl bölgesinde Fransızların ve İngilizlerin baskısı altında bulunan ve henüz bir cemaat teşkiline bağlanmamış ve kendi başlarına kalmış olan Türk varlığı hiçbir şey yapamamaktaydı. Yalnız olarak yapılan fedâkârlıklarda ağır şekilde cezalandırılmaktaydı. Millî bağımsızlık ve vatanın bütünlüğü bakımından Türk vatanında yaşayan bütün Müslümân halk, bir inanç etrafında birleştirilecekti.

Mütarekenin imzalandığı 30 Ekim 1918'de bayrağımız altında kalan sınırlar içindeki vatan parçaları her türlü saldırı ve taarruza karşı sonuna kadar savunulacaktı. Sivas Kongresinde hakikî veçhesini alan Anadolu ve Rumeli Müdâfa'a-i Hukuk Cemiyeti, geçici bir işgâl bahânesiyle ana vatandan zorla koparılmak istenen parçasının işgâli gibi kötü sonuçlara seyirci kalamaz. Bu bölgede gerek yabancı işgâli ve istilalar ve gerekse perde arkasında uygulanmak istenen Ermenilik gâyelerini derhâl durdurmak ve çoğunluğu teşkil eden Türk halkının haklarını koruyarak bu bölgedeki düşmanları kovmak ve işgâlden kurtarmak amacıyla yer yer kurulmak istenen millî teşkillerin 13'üncü, 3'üncü, 2'nci ve 12'nci Kolordular bölgelerine bağlanması gerektir"⁴³⁶.

"Bu maksatla 11 Eylül 1919'da güvenlik bakımından bölge aşağıdaki gibi kolordulara ölünmüştür:

Birinci Bölge: *Develi - Niğde - Ulukışla - Lamas Çayı (dâhil) hattı ile Bahçecik - Kozan - Osmaniye - Iskenderun (dâhil) hattı arasındaki bölgedir. Bu bölge 20'nci Kolordu ile bölge içindeki Müdâfa'a-i Hukuk cemiyetlerine verilmiştir. Bu bölgenin batısında 12'nci Kolordu bulunuyordu. 20'nci Kolordu, bölgedeki güvenlik işlerini Niğde'deki 11'inci Tümen ile sağlayacaktı.*

İkinci Bölge: *Birinci bölgenin doğu sınırı (hâriç) ile Adıyaman - Samsat - Birecik (hâriç) Ayntâb - Kilis (dâhil) hattı arasındaki bölgedir. Bu bölge 3'üncü Kolordu ile bölge içinde bulunan Müdâfa'a-i Hukuk Cemiyetlerine verilmiştir. 3'üncü Kolordunun tümenleri Amasya ve Samsun bölgesinde bulunduğundan fiilen yardım yapılması mümkün değildi.*

Üçüncü Bölge: *İkinci bölgenin doğusunda İran sınırına kadar uzayan geniş arâzî kısımları olup burası da 13'üncü Kolordu ile bölge içinde bulunan Müdâfa'a-i Hukuk cemiyetlerine verilmiştir.*

3'üncü Kolordu Sivas'ta bulunduğundan kolordunun kendi bölgesi

⁴³⁶ Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), Kol: İSH: Kutu: 350; Göm: 108; Belge: 108-1'den aktaran *Türk İstiklâl Harbi IV'cü Cilt Güney Cephesi (T.İ.H.IV.)*, (ATASE) Yayınları, Ankara 2009, s. 74-75.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

oradan, 20'nci Kolordu bölgesi de Ankara'dan idare edilecekti.

Konya'da bulunan 12'nci Kolorduya da Lamas Çayı (Mersin hattında)'nın batısı verilmiştir. 12'nci Kolordu, Konya'da bulunan 41'inci Tümenin alaylarına emniyet, asayiş ve ikmâl bakımından aşağıdaki bölgeleri vermiştir:

Karaman, Silifke, Anamur; Ermenek askerlik şubeleri ve bölgeleri Karaman'da bulunan 139'uncu Alaya; Konya, Bozkır, Akseki, Alanya, Şereflikoçhisar askerlik şubeleri ve bölgeleri Karaman'daki 131'inci Alaya; Sille, Beyşehir, Seydişehir, Antalya, Elmalı askerlik şubeleri ve bölgeleri de Konya'da bulunan 132'nci Alaya verilmiştir.

Kolorduların mevcûdu çok az ve bunlara bağlı tümenler de Çukurova'ya çok uzak idi. Esâsen İstanbul Hükümeti tarafından birliklerin itilâf kuvvetlerine silahla karşı koymamaları emredildiğinden, bu kolorduların kendi bölgeleri içinde yapacakları işler, millî teşkilleri takviye ve yardım etmekten daha ileri gidemiyordu.

Her kolordu kendisine verilen bölgeyi duruma uygun olarak ikinci derecede bölgelere bölecek ve her bölge için en yakın yerlerde birer teşkilât merkezi kuracaktı. Bu merkezler, teşkilâta memur olacakların ikmâl yeri, gönderilecek silah, cebhâne ve diğer mâlzemenin depo yeri ve muhâbere merkezi olacaktı"⁴³⁷.

"Bir taraftan bu merkezlerin teşkili ile uğraşılırken diğer taraftan da o bölgenin durumu incelenerek hizmetlerin güvenle hâzırlanması sağlanacaktı.

Bu teşkilât çok gizli tutulacak, teşkilâtın muhâfaza ve emniyeti bakımından emniyet kuvvetleri ve müfrezeler teşkil edilerek görevlendirilecekti.

Ayrıca halkta bozgunluk yaratmamak için özellikle Maraş ve Ayntâb bölgelerine şu direktifler verildi:

'Göç yasaktır.

Arâzi ve emlak ancak Türklere satılacaktır ve yabancılarla Hristiyanların araziye sahip olmalarına meydan verilmeyecektir.

Halk arasında gâyet samimi bir birlik ve beraberlik kurulmasına çalışılacak, herkes birbirine millî amaçlar uğruna mal ve beden bakımından yardım etmekle görevli tutulacaktır.

Köyler ve nahiyelerde yardım sandıkları meydana getirilerek millet uğrunda çalışan personele ve âilelerine yardım yapılacaktır.

Türk olmayan unsurlar hakkında sıkı bir boykot tatbik olunarak alışveriş Türkler arasında yapılacaktır.

Jandarma, polis, orman, köy ve çarşı bekçiliği ve her türlü kurulda kolculuk gibi hizmetlerde Türklerin kullanılması sağlanacaktır. Bu

⁴³⁷ Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi; Kol: İSH, Kutu: 350, Göm: 108, Belge: 108- 1 ; Kutu: 275, Göm: 5, Belge: 5 - 1 ' den aktaran T.İ.H.IV., s. 75-76.

ULUSLARARASI MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kuvvet personelinin kesin olarak sıkı bir disiplin altında tutulması gerekir.

Teşkilât başkanlarının ve personelin güvenle çalışması için gerekli emniyet tedbirleri alınmalı ve kişisel güvenlikleri sağlanmalıdır. Bu cümleden olarak teşkilâta karşı koyan nüfuzlu şahısların etkisiz bırakılmasına da çalışılacaktır.

Millî kurulların idâresi kesinlikle ordu subay ve astsubaylarının ve özellikle başkanlıkta büyük hizmete layık tecrübeli diğer vatanseverlerin eline verilmeli ve bu amaçla kolordu bölgelerinden seçilerek gönderilmelidir.'

Bu esaslara göre Millî Ordu teşkilinde alınacak tedbirler için şu direktifler verilmiştir:

'Millî Ordu teşkil edilecektir. Bu teşkiller ne kadar gizli kalırsa o kadar başarılı olur. Bunu da İslâm cemaati teşkilleri şeklinde kurmak ve milleti İslam mabetleri etrafında birleştirerek hukukunun korunması amacıyla yönelik olarak dinî ve ruhani esaslara kutsal bir şekilde vermek çok büyük başarı sağlar.

Bu esasa göre cami veya mescidi olan her köy ve mahalle, bir piyâde takımı sayılarak bu takımın idâresi mescidin imam ve müezzini veya köyün hocası gibi din adamlarına veya bu sıfatı takınacak olan gönüllülere teslim edilecektir. Sayısı fazla olacak takımlara komutan tedârîki mümkün olmazsa terhis edilmiş çavuş ve başçavuşlardan faydalanılır.

Her nahiye merkezi bir bölük ve her kâza merkezi (vilayet ve sancak merkezleri dâhil) bir tabur heyeti teşkil edecektir. Askerlik şubeleri başkanları tabur ve askerlik şubelerindeki subaylar da bölük komutanı olarak atanırlar. Cami ve mescitlere veya buraya yakın gizli yerlere veyahut da kontrol altında olmayan askerlik şubesi depolarına gizlemek üzere kolordular şimdiden silahlarla cebhâne vesâir gereken gereçleri göndererek hâzırlığa başlamalıdır.

Millî Ordu'nun iskeletini takım, bölük, tabur teşkilâtı oluşturacaktır. Sonra genel bir plan gereğince bunların seferberliği kolaydır. Bu amaçla kolordular, bölgenin durumunu göz önünde tutarak bir yönetmelik hâzırlamalıdır.

Gönüllü müfrezeler saldırıya uğrayan köy ve kasabaları savunamayacak kadar zayıfsa, heyetin karâr ve askerlik şube başkanlarının emirleriyle bu köy ve kasabalardaki millî ordu takımları gizli bir sûretle silâh altına alınabilir.

Hükümet ve bölge heyetlerinin ve askerî kurulların millî teşkillere üstün derecede yardımda bulunması başarı için şarttır'⁴³⁸.

⁴³⁸ Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi; Kol: İSH, Kutu: 350, Göm: 108, Belge: 108 - 1; Kutu: 275, Göm: 5, Belge: 5-1'den aktaran T.İ.H.IV., s. 76-77.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sivas Kongresinde alınan kararlara göre, Maraş ve havalisi, 3'üncü Kolordunun yönetiminde bulunan ikinci bölge ile bölge içinde bulunan Müdâfa'a-i Hukuk Cemiyetlerine verildiği gibi, Kılıç Ali de Mustafa Kemâl tarafından Güney Cephesi (Maraş, Urfa, Ayntâb) Komutanı olarak görevlendirilmiştir.

Kılıç Ali hatıratında bu hususu şöyle ifade etmektedir:
"Târîh iyi hatırlıdır: 12 Ekim 1919... Not defterimdeki kayıt şu: Paşa yarın şafakla çalışma odasına gelmemi emretti. Demek yine sabâhlayacak ve yeni bir görev alacağım. Haydi hayırlısı'. Mustafa Kemâl Paşa'nın yanına girdiğimde, masanın üzerinde Kiepert haritasının Güney Anadolu bölümü seriliydi. Bir yanda da çözülmüş şifreler, telgraflar, yazışmalar duruyordu.(....). Kahvelerimizi getiren Ali Çavuş'a emir verdi: 'Kimse gelmesin!..'

(...) Mustafa Kemâl Paşa emrini tebliğ etti: 'Seni, Maraş-Ayntâb havâlisinde milli kuvvetler teşkilâtını yapman için oraya gönderiyorum. Biliyorsun, her savunma beldesi bir cephedir ve burada görev alanlar, cephe komutanlığı yetki ve sorumluluğuna sahiptirler"⁴³⁹.

Emri alan Kılıç Ali, Batumlu Mücahit Ali Çavuş ile birlikte 16 Ekim 1919'da Sivas'tan ayrılarak, *Zahîre Tâcîri Emrullah* müstear adıyla beş günlük bir yolculuktan sonra 21 Ekim'de Elbistan'a varmış ve durumu Amasya'da bulunan Mustafa Kemâl'e bildirmiştir⁴⁴⁰. Bu arada 3. Kolordu Komutanı Selâhaddin Adil Bey de Elbistan'a gelmiştir⁴⁴¹. Çeşitli kaynaklara göre, Kılıç Ali ile birlikte Yörük Selim, iki süvârî neferi⁴⁴² ve Osman Tufan da Elbistan'a gitmişlerdir⁴⁴³.

Bölgenin genel Kuva-yı Milliye Kumandanı olarak duruma el koyan Kılıç Ali, bir takım önlemler alarak, Fransız müfrezesiyle birlikte Pazarcık'a gelen Maraş Mebusu Hırlakyan'ın damadı Ohannes'i müfrezesiyle birlikte tutuklamış ve yayınladığı bildiriye: *"..... Allah'ın yardımıyla başarıya ulaşacağımıza iman edelim. Bu kutsal görev için kuvvetlerimiz hazırdır. Anadolu'nun her tarafında bu kutsal amaç uğrunda büyük bir arzu ve kararlılıkla halk sürekli silahlanıyor. İşte bunlardan bir kısmı, siz kardeşlerini kurtarmak üzere binlerce kilometre uzak yerlerden kalkıp Pazarcık ve Maraş'a geldiler. Sizler de hemen hazırlanın. Teşkilatınızı tamamlayın ve genişletin. Size gösterilecek yerlerde toplanmak gayret ve fedakârlığını gösterin. Aynı amaçla ben de bütün gücümle yanınızdayım. Bir avuç Müslüman'ı mahvetmek isteyen zalim düşmanı Allah'ın yardımıyla*

⁴³⁹ Hulûsi Turgut (Der.), *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, İstanbul 2005, s. 83.

⁴⁴⁰ Turgut, a.g.e., s. 85.

⁴⁴¹ *TİH IV.*, s. 56-57.

⁴⁴² Bürhan Cahit, *Gazi'nin Dört Süvarisi*, İstanbul 1932., s. 14.

⁴⁴³ Altemur Kılıç, *Kılıç'tan Kılıç'a Bir Dönemin Tanıklığı*, İstanbul 2005, s. 20-21.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*çimizden sürüp çıkaralım. Allah yardımcımız olsun. Hepinize saygular sunar; teşkilatınıza hazır olduğunuza dair bilgi beklerim....*⁴⁴⁴ beyanında bulunmuştur.

Kılıç Ali, Elbistan'da, Maraşlı ve Ayntâblı üçer kişiden oluşan bir heyet kurmuştur. "Maraş'tan eski milletvekili Arslan [Maraş Müdâfa'a-i Hukûk Cemiyeti Reisi], şehit merhum Evliya ve ulemadan Hafız Ali Efendilerle, Ayntâb Heyet-i Merkeziyesinden Sadık, Kasım ve Mülâzım (Teğmen) Mustafa Efendi'yi [Lohanizâde]; çağirtmiştir⁴⁴⁵. Küçük kongre niteliğinde olan bu toplantıda alınan karârda her iki şehrin savunma ve direnme planları esasa bağlanmıştır. Bu toplantıya 3. Kolordu Komutanı Selâhaddin Adil Bey de katılmıştır.

Öte yandan Mustafa Kemâl, Amasya'dan Harbiye Nezaretine gönderdiği 26 Ekim 1919 târihli şifre telgrafta, bu defa İngiliz kıtalarının çekilmesi üzerine bu mevkiilerin Fransız kıtaları tarafından işgâl altına alınacak olması ve böyle bir işgâl girişiminde bulunulması hâlinde, önceki haksız uygulamanın devamı olacağından bahisle, "Anadolu ve Rumeli Müdâfa'a-i Hukûk Cemiyeti bu gibi işgâllere karşı karârlı bir şekilde müdâfa'a ve mukâvemet esasını kabûl etmiş olduğundan bu meselede tarafsız kalamaz. Millet'in yardım isteyen çığığına karşı sükût edilemez. Bundan dolayı Urfa, Ayntâb ve Maraş halkı böyle yeni bir işgâle teşebbüs edildiğini gördüğü anda evvela kemâl-i ciddiyetle bunu protesto edeceğiz. Millet'in bu protestosuna Fransızlar tarafından ehemmiyet verilmediği takdîrde millet bütün vâsıtalarla mürâcaât ederek bütün mevcûdiyetiyle Fransız işgâl kuvvetlerine karşı fiilen müdâfa'aya kanunen kendisini yetkili sayacağını"⁴⁴⁶ bildirmiştir. Öte yandan hemen ertesi gün 13. Kolordu kumandanı Cevdet Bey'e de, "Urfa, Ayntâb, Maraş'ı Fransızlara işgâl ettirmemek ve işgâl etseler bile barındırmamak için icap eden her türlü önleme hemen başvurulmasını, İstanbul Hükümeti'nin, bu konuda gereken siyasî önlemlere başvurması gerektiğini Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'ya yazmış ve keyfiyeti, 26 Ekim 1919'da adı geçen şehirlerin Heyet-i Merkeziyelerine de bildirmiştir"⁴⁴⁷.

Bu meyanda 3. Kolordu Komutanı Selâhaddin Adil Bey, Elbistan'daki toplantıda alınan karâr gereği Sivas'taki vekiline, Urfa, Ayntâb ve Maraş'ta, ...Fransız kuvvetleri gelmeden önce fiilen millî teşkilâtın kurularak hukukuna sahip olması ve işgâle karşı koymasının kutsal bir görev olduğunu vurgulayarak... Ayntâb'ı 3. Kolordu'nun savunacağını, Elbistan ile Maraş ve Ayntâb'da mevcut

⁴⁴⁴ Turgut, a.g.e., s. 86-87. "Maraş ve Antep Havalisi Umum Kuva-yı Milliye Komutanı Kılıç Ali".

⁴⁴⁵ Turgut, a.g.e., s. 87.

⁴⁴⁶ BOA. HR. SYS. 2542-3/24-25.

⁴⁴⁷ Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsilîye Kararları*, Ankara 1974, s. 34-35.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

millî mukâvemet teşkilâtını düzenleyeceğini⁴⁴⁸, gerekli planlamaların buna göre yapılmasını istemiştir.

Bu faaliyetler devam ederken, Ermeni Katolik Kilisesindeki Fransız müfrezesinden Yüzbaşı Joly, 29 Ekim 1919'da, İngiliz kumandanı ile görüşmüş ve 30 Ekim 1919 tarihinde Yüzbaşı Fouquet komutasındaki kuvvetler Maraş'ı işgal etmişlerdir. Mondros Mütarekesinin 7. Maddesine dayanarak 22 Şubat 1919'da Maraş'ı işgal eden İngilizler, sekiz aylık bir işgal döneminden sonra 15 Eylül 1919'da Fransızlarla yaptıkları "Suriye Antlaşması" gereği Maraş'ı Fransız işgal kuvvetlerine bırakarak 1 Kasım 1919'da kentten ayrılmışlardır.

Bu bağlamda, Heyet-i Temsiliye de, 31 Ekim 1919 târîhli telgrafında, Ayntâb, Maraş, Urfa hakkında siyasî ve askerî tedbirlere başvurulduğunu, yöre halkının manevi kuvvetinin takviye edilerek göçe meydan verilmemesini, Üçüncü Kolordudan Aziziye'den gönderilen süvârî bölüğü ile ilişki kurularak millî teşkilâta istinâden bu haksızlığa karşı çıkmada tereddüt edilmemesini, ihâneti görülecek kişiler hakkında gerekli görülecek işlemin uygulanmasını cevâben Elbistan'da bulunan Sulh Hâkimi Ali Rıza Bey'e yazmıştır. Heyet-i Temsiliye, bu ikinci işgâlin haksızlığına karşı her türlü yardımın göz önüne alındığını Maraş mutasarrıflığına ve Kilis Belediye Başkanlığına, her türlü müdahale ve işgâli mümkün olan sûret ile engellenen şart ve esas olduğunu Ayntâb Heyet-i Merkeziyesine yazmıştır⁴⁴⁹.

Oysa Sivas kongresinden sonra, İstanbul'da işbaşına gelen Ali Rıza Paşa hükümetinin Harbiye Nazırının Sivas'ta Üçüncü Kolordu Kumandanlığına gönderdiği 1 Kasım 1919 tarihli şifre telgrafnamede, İstanbul Hükümeti, tam anlamıyla teslimiyetçi bir tutum sergilemiştir:

"....Pek aşıkârdır ki İtilâf devletlerinden herhangi birisine karşı bugün silah kuvvetiyle bir muvaffakiyet istihsalî düşünülemez. Devletin gelecekteki selametini sağlayacak muvaffa-kiyetleri elde etmek için en güvenilir silah, siyaset ve efkâr-ı umumiyyeye haklarımızı tanıtmak olacağında şüphe yoktur. Müttefik işgal kuvvetlerine karşı mahalli silah bir ayaklanma tertibi veyahud işgâl kuvvetlerini muharebe ile taretmek üzere memleket içinden silahlı kuvvetler tertip ve sevki, ne İngiliz ve ne de Fransızlara karşı muvaffakiyet veremez. Belki bu gibi hareketlerin, muhasamatın iadesi suretinde telâkkisiyle, devleti, her bakımdan yeni bir takım güçlülere sokacağında şüphe e d i l e m e z" ⁴⁵⁰.

⁴⁴⁸ *TİH IV.*, s. 57.

⁴⁴⁹ Baykal, a.g.e., s. 39.

⁴⁵⁰ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1959, s. 32.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş-Ayntâb ahvalini çok yakından takip eden Mustafa Kemâl, 9 Kasım 1919'da, Müdâfa'a-i Hukuk Cemiyetleri, mutasarrıflıklar, yöre halkı ve belediye başkanlıklarına gönderdiği telgrafta, Maraş, Ayntâb ve Urfa'nın işgâlinin, kamuoyu ve Amerika nezdinde protesto edilmesini ve haksızlığın düzeltilmesinin talep olunmasını⁴⁵¹ istemiştir. Dahası, Mustafa Kemal, Urfa, Maraş ve Ayntâb'ı işgal eden ve buralarda türlü tecavüzlerde bulunan Fransızları, memleketin yüksek menfaatleri için hoş tutmayı isteyen ve Kuvay-ı Miliyenin o vakit İstanbul'da sözcülüğünü yapan zatlara verdiği 12 Kasım 1919 tarihli cevapta bu konuya dair görüşünü şu suretle açıklamıştır: “ ... Fransızların hoş tutulmasında ne kazancımız olacağına doğrusu bizim aklımız ermiyor. Garp zihniyeti, tabasbus ve riyakârlığın hassaten zulüm ve itisafına uğradığı bir milletten çıktığını görürse, o milletin yaşamak hakkı olmadığına zelil, hakir, duygusuz bulunduğuna hükmeder ve haince maksadlarını tatbikte bir beis görmez. Tersine, yapılan haksızlıklardan, zulümden avazımız çıktığı kadar bağırmalı, düşmanlıklarını dilimiz döndüğü derecede yüzlerine vurmalyız ki hayatımıza kasetmiş olan Avrupa nazarında yaşamak hakkı sahip olduğumuz anlaşılın. Mümaşat ve riyakârlıktan ibaret olan Bab-ı ali politikasının mürevvici değiliz. Muhterem heyetinizin de, aynı ruh ve fikirle milli siyasetimizi takip etmesini vatanın selameti namına rica ederiz..”⁴⁵².

Fransız Hükümetinin, Ortadoğu ve Türkiye'deki çıkarları için, Fransa Başbakanı Georges Clemenceau, General Henri Gouraud'yu Suriye'ye gönderme kararının akabinde Gouraud, 16 Kasım 1919'da Suriye'deki Fransız yönetiminin başına geçmek için yola çıkar. Clemenceau, “...Gouraud ayrılmadan önce, ona, gırgır yollu da olsa, 'Sizin göreviniz, Akdeniz'in kalbinde bir Fransız nüfuz merkezi kurmaktır... Her İngiliz Tommy'si için bizim ~~plakını~~ bir tane yerleştirin. Oraya gitmeyi seçmediğinizi biliyorum. Ancak iki tip insan vardır. Kendilerini ülkelerinin önüne koyanlar ve diğerleri, Biliyorum ki siz diğerlerindensiniz...”⁴⁵³ beyanında bulunması Fransız

⁴⁵¹ “Ayntâb, Adana, Sis, Mersin, Cebelibereket, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine Sivas'tan Keşide Olunan Telgraf, Sivas, 9 Teşrin-i sani 1919, Rumeli ve Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kısım-ı İcrâ Reisi Mustafa Kemal”. Bkz., Lohanizâde Mustafa Nureddin, *Hubb-ı İstiklâlin Abidesi Gaziyantâb Müdâfa'ası*, Bâb-ı âli Cağaloğlu Yokuşu, Numero 38, 1340-İstanbul-1342, s. 395-396; Baykal, a.g.e., s. 45, 48.

⁴⁵² Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 32.

* Tommy'nin karşılığı olarak Fransız askeri için kullanılan bir kelime.

⁴⁵³ James Barr, *A Line in the sand*, London 2011, p. 92.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

politikasının amacının ne olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir.

Bu bağlamda, vali olarak atanan Captain André, çoğu Müslüman olan yüz elli muhafızın refakatinde, 24 Kasım 1919'da Maraş'a gelmiştir⁴⁵⁴. İlk etapta André'nin girişimiyle kalede dalgalanan Türk bayrağı indirilmiş ancak, halk derhal duruma müdahale ederek Türk bayrağını yeniden kaleye çekmiştir.

Mustafa Kemâl'in kararlılıkla izlediği "böyle bir siyasetin tevhit ettiği muhassestattan değil mi idi ki Suriye Fevkalâde Komiseri Monsieur Picot bir heyet-i mahsusa ile Sivas'a kadar gelmek ve Kilikya'yı bilnihaye tahliye etmek sûretiyle bizimle anlaşmak zeminini taharriye mecbûr olmuştu"⁴⁵⁵. Yine Mustafa Kemâl'in "Milli Mücadele Programı" bağlamında, "...vahdet-i milliyemizin ve be-tahsîs günden güne tevessü eden teşkilâtın Avrupa ve bilhâssa Fransa efkâr-ı umûmiyesinde son derece hüsn-i te'sîr hâsül eylemekte olduğu ve hakkını talep eylemeyi bilen ve vatan-ı mukaddes uğrunda icâbında hayatını fedâdan çekinmeyeceğini fi'len isbât eden milletimizin artık enzâr-ı hürmetle görülmekte bulunduğu..."⁴⁵⁶ için "ziyâret kartında Suriye'de ve Ermenistan'da Fransız Fevkalâde Komiseri yazılı olan Mösyo François Georges Picot refâkatinde Yüzbaşı Dam ve Mülâzım Filori olduğu hâlde fi 4 Kânûn-ı evvel sene [1]335[4 Aralık 1919]'de Sivas'a..."⁴⁵⁷ varmış ve Mustafa Kemâl, "daha o zamân Picot'ya mahzâ musib bir siyaset olduğu kanâatiyle Kilikya'nın içinde ve Suriye'nin her tarafında teşkilâtımızın mevcut ve müteazziv olduğunu söylemeyi tensip etmiş ve müşârünileyhten ancak bu sebep ve tesir ile..."⁴⁵⁸ Görüşebileceğini talep etmiştir.

Sivas'ta, Mustafa Kemâl – Francois Georges Picot arasında yapılan görüşmede, Mustafa Kemâl, Kilikya, Maraş, Ayntâb ve Urfa'yı tamâmen Mondros Mütârekesine uygun olarak işgâl etmiş olduklarını beyân eden Picot'ya, Mütâreke metnini göstererek bu görüşünde gaflet içinde olduğunu söylediğinde Picot, adı geçen yerlerin "bir hak üzerine

⁴⁵⁴ Stanley E. Kerr, *The Lions of Marash*, State University of New York Press Albany, 1973, p. 70.

⁴⁵⁵ Heyeti Temsiliye Namına Mustafa Kemal'den, On Beşinci Kolordu Kumandanlığına Verilen Şifreli Cevap, Ankara: 23.2.1336, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Ankara 2006, Belge no: 216.

⁴⁵⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı (BOA, HR. SYS). 2543/4-2-4, "Sivas 'da Heyet-i Temsiliye 'den Harbiye Nâzırı Cemal Paşa Hazretlerine Vârid Olan Şifre Telgrafnâme Sûretidir, Fi 8 Kânûn-ı Evvel sene [1]335.

⁴⁵⁷ BOA, HR. SYS. 2543/4-2-4, "Sivas 'da Heyet-i Temsiliye 'den Harbiye Nâzırı Cemal Paşa Hazretlerine Vârid Olan Şifre Telgrafnâme Sûretidir, Fi 8 Kânûn-ı Evvel sene [1]335.

⁴⁵⁸ Heyeti Temsiliye Namına Mustafa Kemal'den, On Beşinci Kolordu Kumandanlığına Verilen Şifreli Cevap, Ankara: 23.2.1336, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Ankara 2006, Belge no: 216.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

işgâl edilmiş” olduğunu, Mütareke’den beri Osmanlı kabinelerinin bu konuda hiç ağzını açmadığını, hatta mevcut Osmanlı Hükümeti’nin bile bu husûs protesto etmediğini beyân etmiştir. Mustafa Kemâl buna cevâben, önceki hükümetlerin ne yaptıklarını bilmediklerini, fakat mevcut hükümetin haksız işgâlleri protestoda bulduklarını zannettiklerini, ancak şiddetini bilmediklerini, ancak milletin öteden beri haksız işgâlleri protesto ettiklerini ve halen de buna devâm ettik ettiklerinden bahisle, “Biz, kendisine bu haksız işgâllerin bertaraf edilmesini, milletin bütün kuvâ-yı mâddiyye ve ma’neviyyesini sarf etmeye azmeylemiş olduğunu anlatdık ve Ermeni mezâliminden, Fransızların Hükümet-i Osmaniye me’mûrlarına karşı revâ gördükleri harekât-ı tecavüzkârâneneden şikâyet etdik. Müşârinileyh Ermenilerin geri alınması hakkında esâsen emir vermiş olduğunu, Hükümet-i Osmaniye me’mûrlarına karşı hürmetkâr davranılacağını va’d ve fakat buna mukâbil ve menâtıkda Fransızlar aleyhinde bir hareket-i milliyeye husûle getirilmemesinin te’mînini ricâ eyledi. Biz de Fransızlar sebebiyet vermedikçe mütecâvizâ-ne harekâtda bulunulmamasının te’mînine çalışacağımızı söyledik. Aksi takdîrde mes’ûliyetin tamâmen kendilerine âid kalacağını da ilâve eyledik”⁴⁵⁹ beyânında bulunmaktadır.

Mustafa Kemâl’e göre, “Mülakat-ı mezkûreden hâsıl eylediğimiz kanâate nazaran Fransızlar Şark’ta Türkiye lehinde harekette kendilerini menfaatkâr görmekte-dirler. Picot’un teması da sırf nukât-ı nazar-ı millî hakkında kat’î malûmât ile Paris’e gitmek maksadına matuftur. Binaenaleyh menâtık-ı meşgûlede eskisinden daha germî ile teşkilâtı milliyemizin taazzuv ve teşmiline gayret edilmek ve fakat iş’arı ahire kadar müsellâhan hiçbir tecavüze meydan verilmemek lâzımdır. Umuru dâhiliyemize jandarma ve polisle müdahale gibi mütareke ahkâmına mugayir harekâtlarının hem hükümet ve hem de ahâlî tarafından usulü dâiresinde şedîden protesto edilmek sûretiyle bir intizâr ve hâzırlık vaziyetinde bulunmak maksadı siyasimizde bugün için en muvâfık düşecektir”⁴⁶⁰.

Francois Georges Picot’un hangi maksatlarla kendisi ile görüşmeye geldiğini çok detaylı bir şekilde anlatan ve “...efkâr-ı umûmiye-i milleti temsil eden nukât-ı nazarımızın da Sivas Kongresi beyânnâmesinde muvazzahan münderic bulunduğ...”⁴⁶¹nu Picot’un yüzüne karşı söyleyen ve adı geçen yerlerde “daha germî” (daha

⁴⁵⁹ BOA, HR. SYS. 2543/4-2-4, “Sivas ’da Heyet-i Temsiliyeden Harbiye Nâzırı Cemal Paşa Hazretlerine Vârid Olan Şifre Telgrafnâme Sûretidir, Fî 8 Kânûn-ı Evvel sene [1]335.

⁴⁶⁰ Heyeti Temsilîye Namına Mustafa Kemal’den, On Beşinci Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine (Zata Mahsusdur), Sivas: 1.12.1335, *Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Ankara 2006, Belge no: 127.

⁴⁶¹ BOA, HR. SYS. 2543/4-2-4.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

hararetli) bir şekilde “teşkilât-ı milliyemizin” kurulması ve geliştirilmesine ara vermeden hızla devâm edilmesi talimâtını veren Mustafa Kemâl ile ilgili olarak, “...George Picot Türkiye'nin lehine olarak Kilikya'yı boşaltmaya rıza gösteriyor..., Mustafa Kemâl Paşa da Anadolu'da Fransa'nın ekonomik menfaatlerini tanıyordu”⁴⁶² şeklindeki görüş ve iddiaların ilmî bir temeli yoktur. Çünkü Mustafa Kemâl, “bizim için bir Kilikya bir de Türkiye meselesi gibi iki mesele yoktur. Bir mesele vardır. O da Türkiye meselesidir. Binaenaleyh bizim halline çalıştığımız mesele budur. Bütün vatanımızın tamamıyeti ve bu vatanda yaşayan milletimizin istiklâlidir”⁴⁶³ diyordu.

Taşıdığı stratejik konum bakımından Ayntâb'ı ele geçirmeye kararlı olan Fransızların, Ayntâb'a gönderdiği General Quérette, 13 Aralık 1919 tarihinde “Ayntâb, Maraş, Urfa Sancakları Ahâlisine” yayımladığı beyânnâmede, Osmanlı Hükümetinin Suriye ve Kilikya havâlisini Fransa'nın yönetimi altına terk ettiğini dolayısıyla yöre halkının Fransa yönetimine girmelerini ileri sürmüştür⁴⁶⁴.

Bu beyânnâmeden haberdâr edilen Mustafa Kemâl, üç sancak ahâlisinin ve mutasarrıfların bu beyânnâmeyi protesto etmelerini bildirerek bir telgrafla durumu Harbiye Nâzırı Cemal Paşa Hazretleri'nden sormuştur⁴⁶⁵. Söz konusu durum, Ayntâb Mutasarrıflığının da talimât talep etmesi üzerine Meclis-i Vükelâda görüşülmüş, Ayntâb, Maraş ve Urfa sancaklarının Fransızlarla Osmanlıların ortak yönetimleri altında kalacağına dâir İstanbul Hükümetince alınan böyle bir kararın olmadığının bilgi için Fransız temsilcisine, gereği için Hariciye Nezaretine bildirilmesi⁴⁶⁶ kararlaştırılmıştır. İlk etapta Milli Mücadele lehine bir davranış olarak algılanan İstanbul Hükümetinin bu kararı, İngiltere Hükümeti ile 12 Eylül 1919 tarihinde İstanbul'da imzalanan Osmanlı - İngiliz Gizli Antlaşmasının gereği olarak aldığı bilinmelidir⁴⁶⁷.

⁴⁶² Yaşar Akbıyık, *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, Ankara 1999, s. 160.

⁴⁶³ T.B.M.M. *Gizli Celse Zabıtları*, Devre: 1, İçtima: 1, 2. ci in'ikad – 4'ncü Celse, 24 Nisan 1336/1920, Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin ahvâl-i dâhiliye hakkında beyanâtı.

⁴⁶⁴ *Harp Tarihi Vesikalari Dergisi (HTVD)*, Haziran 1956, Sayı : 16, Ankara 1956, Vesika No. 415/a, b; Abadié, a.g.e., s. 35.

⁴⁶⁵ Bkz., *HTVD*, Sayı 16, Vesika No: 418.

⁴⁶⁶ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vükelâ Mazbataları (BOA, MV)*, 217/184, 1338 Ra. 24.

⁴⁶⁷ Sivas Kongresinin hemen ertesinde, İstanbul Hükümeti adına Sadrazam Damat Ferit Paşa ve Büyük Britanya Hükümeti adına J.Fresner ve H.N.Churchill tarafından 12 Eylül 1919'da İstanbul'da iki örnek halinde imzalanan 8 maddelik ‘Gizli Antlaşma’nın 4.maddesi şöyledir : “Türk Hükümeti, bunun karşılığında gerekli olduğu takdirde Suriye ve Mezopotamya’da İngiltere’ye malzeme desteği garantisinin yanı sıra hem bu bölge ve hem de Müslümanların oturduğu bölgelerde Halifenin manevî

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bir yandan tam bir İngiliz kuklası olan İstanbul Hükümetinin tutumu, diğer yandan işgallere karşı verilen bağımsızlık mücadelesi hengâmesi içinde gece gündüz çalışan Kılıç Ali, çok çetin kış şartları altında iki mitralyöz, piyâde ve süvârî, on iki kişiden ibâret karargâhını Pazarcık'a nakletmiştir. Kılıç Ali Pazarcık'taki karargâhında, günü gününe Mustafa Kemal ile haberleşerek Maraş ve Aynıtâb havalisindeki Kuva-yı Milliye hareketlerini idare etmiştir.

Başta “Bayrak Olayı” olmak üzere, Eloğlu, Arapdar ve Karabıyıklı'da uğradığı başarısızlığın nedenini, Mustafa Kemal tarafından gönderilen Kılıç Ali'nin Pazarcık'taki karargâhında yürüttüğü faaliyetlerde gören Fransız-Ermeni işgal kuvvetleri, Pazarcık'ta Kuvâ-yı Milliye Kuvvetlerinin bulunduğu Kılıç Ali'nin Karargâhını vurmak için hâzırlığa başlamışlar ve Maraş Mutasarrıflığı eliyle dağıttıkları bildiride, “*Eşkîyadan Kılıç Ali Bey'i cezalandırmak amacıyla, Türk jandarmasıyla ortaklaşa bir Fransız kuvveti gönderileceği, halkın işiyle gücüyle meşgûl olması ve heyecana kapılmaması, amacın asayişin sağlanması olduğunu*”⁴⁶⁸ bildirmişlerdir.

Fransız-Ermeni işgal güçlerine karşı direnen “Kemalistleri” bertaraf etmek ve “Kemalist projeleri idam etmek”⁴⁶⁹ için, “...*Corneloup'un komutası altında iki dağ topu ile 12 Ocak'ta Maraş'taki işgal kuvvetleri takviye edildi. ... Maraş'taki Fransız kuvvetleri, Ermeniler, Cezayirliler ve Senegallilerden olmak üzere 4000 kişiden oluşmaktaydı ve yedi mevki ani olarak ablukaya alınmıştır: 1. Tahil pazarı, 2. Ermeni Kilisesi, 3. Protestan Kilisesi, 4. Yetimhane, 5. Latin Kilisesi, 6. Konak, 7. Kışla. Kışla tamamen izole edilmiş, 1, 2 ve 3. mevkiler Corneloup'un kumandası altında; 4, 5 ve 6. Mevkiler*

desteğini sağlamaya söz verir”. Bkz., 14 Mayıs 1920 tarihinde Fransa'nın Trabzon'daki konsolosu Lepissier'in Dışişleri Bakanlığına gönderdiği rapor ve gizli antlaşma metni. MAE (Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi), E-Levant (1918-1929), *Turquie*, Vol.: 93'ten aktaran Ünsal Yavuz, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde 12 Eylül 1919 Tarihli Osmanlı-İngiliz Gizli Antlaşması”, *Askerî Tarih Bülteni*, Yıl : 17, Ağustos 1992, Sayı : 33, s. 137-161 ; Foreign Office 371/5117, E 260'tan aktaran Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 1983, s. 573 ; Sait Molla'dan Mister Frew'e mektup, Birinci Mektup. Mektupta antlaşmaya atıfta bulunulmuştur. Bkz., Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Ankara 1927, s. 177-178. Krş., R. Salâhi Sonyel, “İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerinin Işığı Altında 1919 İngiliz-Osmanlı Gizli Antlaşması”, *Belleten*, C. xxxiv, No : 135, Ankara Temmuz 1970, s. 437-449.

⁴⁶⁸ Kılıç Ali, bildiriye cevap olarak, “*Eşkiya gibi gösterilmek istenen kuvvetin, haksız işgaller karşısında hürriyet ve bağımsızlığını mutlaka elde etmek için silaha sarılmış bir millet olduğunu, Pazarcık'a gönderilecek Fransız kuvveti tek bir askerden ibaret bile olsa mutlaka kurşun ile karşılanacağını*” bildirmiştir. Bkz. Turgut, a.g.e., s. 90.

⁴⁶⁹ Château de Vincennes, 226/156.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*General Querette'in kumandası altında idi...*⁴⁷⁰.

Fransızların yönetime müdahalesi ve Türk bayrağını kaleye astırmak istememeleri, kuşkusuz Mustafa Kemal'in Sivas Kongresinde aldığı kararlara aykırı idi. Buna binaen Kılıç Ali'nin Pazarcık'taki karargâhında alınan kararlar gereği, Anadolu ve Rumeli Müdâfa'a-i Hukuk Cemiyeti Maraş Heyet-i Merkeziyesi teşkil edilerek, kent sekiz mıntıkaya ayrılmış ve Heyet-i Merkeziyeler için bir "muvakkat program ve yönetmelik" kaleme alınmıştır. Maraş Heyet-i Merkeziyesinin elli yedi maddeden oluşan muvakkat program ve yönetmeliğine göre, "1-Memleket sekiz mıntıkaya ayrılacak, her mıntıka bir şube merkezi olacaktır. Şubeler alacakları bildiriye göre teşkilatlarını ivedilikle tamamlayacaklardır. 2-Şube kurmaya memur olanlar, mıntıkaları içerisinde ne kadar Müslüman ahali varsa davet etmek mecburiyetindedirler. Bunlardan güvenilenler önce uygun biçimde çağırılarak kayıtları yapılır. İkinci olarak zenginler, üçüncü olarak da kendilerinden şüphe edilen kimseler çağırılarak memleketin esenliği uğrunda girişimlerde bulunmaları yolundaki düşünceleri sorularak istekle katkıda bulunup bulunmayacakları belirlenmek suretiyle, istekli olanların kayıtları yapılacaktır. Katılmayanların adları alınarak yapılan teklifi gizli tutacaklarına dair güvence alınıp bırakılacaktır. 3-Katılmak istemeyenlerin adlarını belirleyen defter saklanacak, işgal kuvvetine taraf olan kimseler gibi bunlar da gözetim altında bulundurulacaklardır. 4-Şubelerce kayıt işlemi son bulduğunda, her şube kendi aralarında seçim yaparak Heyet-i İdare, Kâtip, Veznedarı belirleyip bunu saptayan kayıt ve defteri ivedi olarak düzenleyecektir. 5- Şubelerin seçimi sonuçlanıp, şube reislerinin atandığı saatte, reisler toplanıp Heyet-i Merkeziyeyi kuracaklardır... 2.12.1335 (1919)."⁴⁷¹ Burada vurgulanması gereken en önemli husus kuşkusuz, savaş ortamında dahi demokrasinin gereğine uyularak, şubelerde yönetimin seçimle oluşturulması ve kendi isteğiyle savunmaya katılmayanlara herhangi bir baskı uygulanmamasıdır.

Bu bağlamda, Fransız arşiv kaynaklarında "Kemalist" olarak kaydedilen Dr. Mustafa'nın girişimleriyle, Maraş Heyet-i Merkeziye teşkilatı kurulmuş, Pazarcık'ta alınan kararlar ve Milli Mücadelenin programı gereği, ilkelere ve emirler yerine getirilerek, halk, işgal güçlerine karşı direnişe geçmiştir.

Ne var ki, İstanbul Hükümetinin Maraş mutasarrıfı Cevdet, 21 Ocak 1920 Çarşamba, sıcak savaşın ilk gününde Fransız Generaline verdiği cevapta, "...Bay General, halk anarşiye boyun eğmek zorunda kalıyor. Eşkıya [Kuva-yı Milliye] bizi dinlemiyor. Eski

⁴⁷⁰ Compton, T. E., Major, Cilicia, "The French Campaign of 1920-21 in Cilicia" , Royal United Service Institution, *Journal*, 67 (1922:Feb./Nov.), p.71.

⁴⁷¹ Hüsamettin Karadağ, *İstiklâl Savaşında Maraş*, Haz. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar, Kahramanmaraş 2008, s. 103-111.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*ittihatçılar olarak bilinen milliyetçiler, taleplerinizden asla memnun değiller. Bundan dolayı sizin uygulamalarınızda özgür olduğunuzu beyan etmelidirler....*⁴⁷² ifadesinde bulunmuştur.

Maraş kentini adeta harabeye çeviren Fransız-Ermeni işgal güçleri, Mustafa Kemal ile Türk halkının halet-i ruhiyesini, vatan anlayışını ve özgür yaşama tutkusunu anlayamamışlar ve hesap edememişler, 200'ü yaralı, 3000 mülteci Ermeni olmak üzere 4500 kişiden, 1200 hayvan, 150 araba ve 115 deveden oluşan konvoyunu⁴⁷³, 11 Şubat 1920'de, Maraş'tan çekmek zorunda kalmışlardır. 1919-1921 yılları arasında konu ile ilgili Fransız arşiv kaynaklarında "Kemalistler"* olarak kaydedilen Maraş halkı, Mustafa Kemal'in yanında yer almış, işgal güçlerini memleketlerinden atmış ve başta Ayntâb olmak üzere⁴⁷⁴ Milli Mücadele programına her bakımdan katkıda bulunmuşlardır.

KAYNAKLAR

- Abadié, M., (Lieut^t-Colonel Br.), *Les Quatre Sièges d'Aïntab (1920-1921)*, Paris 1922.
- Akbıyık, Yaşar, *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, Ankara 1999.
- Akşin, Sina *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, İstanbul 1983.
- Altemur Kılıç, *Kılıç'tan Kılıç'a Bir Dönemin Tanıklığı*, İstanbul 2005.
- Astour, M., *Hellenosemitica: An Ethnic and Cultural Study in West Semitic Impact on Mycenaean Greece*, Leiden 1965
- Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Ankara 1927.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Ankara 2006.
- Barr, James, *A Line in the sand*, London 2011.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*.
- Bayar, Celal, *Ben de Yazdım*, C. 1., İstanbul 1997.
- Baykal, Bekir Sıtkı, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Ankara 1974.
- Bıyıkhoğlu, Tevfik, *Atatürk Anadolu'da*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1959.
- Cahit, Bürhan, *Gazi'nin Dört Süvarisi*, İstanbul 1932.
- Cahun, Léon, *Introduction à l'histoire de l'Asie: Turcs et Mongols, des origines à 1405*, Paris, 1896.

⁴⁷² Ghevont Chorbajian, "The 22 Days of Marash: Papers on the Defense of the City Against Turkish Forces Jan .- Feb., 1920", Part III, *Armenian Review*, Vol. 31, Win. 1977, p. 403.

⁴⁷³ *Château de Vincennes*, 226/16.

* Fransız arşiv kaynaklarında, Mustafa Kemal taraftarları, "Kemalistler" olarak kaydedilmiştir. Bu kavram, son yıllarda bazılarınca iddia edildiği gibi, askerî darbeler sonucu Türk yazın hayatına girmiş değildir.

⁴⁷⁴ Bkz. Celal Pekdoğan, *Gazi'den Gazi'ye Mustafa Kemâl ile Muhaberât*, Ankara 2014.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Château de Vincennes.

Chorbajian, Ghevont "The 22 Days of Marash: Papers on the Defense of the City Against Turkish Forces Jan. - Feb., 1920", Part III, *Armenian Review*, Vol. 31, Win. 1977.

Compton, T. E., Major, Cilicia, "**The French Campaign of 1920-21 in Cilicia**", Royal United Service Institution, *Journal*, 67 (1922:Feb./Nov.).

David-Beg, M. S., *La Question de Cilicie*, Paris 1921.

Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Ankara 1927.

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *Türk İstiklâl Harbi IV'cü Cilt Güney Cephesi (T.İ.H.IV.)*, (ATASE) Yayınları, Ankara 2009.

Graf, David F. "Levant", *The Oxford Encyclopedia of Greece and Rome, Volume IV.*, Editor: Michael Gagarin, Oxford University Press 2010.

Great Britain, The Historical Section of the Foreign Office, *France and the Levant*, London 1920.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Haziran 1956, Sayı : 16, Ankara 1956, Vesika No. 415/a, b.

Harris, William, *The Levant: a fractured mosaic*, Markus Wiener Publishers, Princeton 2003.

Herodotos, *The Histories*, Translated by Aubrey de Sélincourt, Penguin Books, England 1972.

Karadağ, Hüsametdin *İstiklâl Savaşında Maraş*, Haz. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar, Kahramanmaraş 2008.

Kerr, Stanley E. *The Lions of Marash*, State University of New York Press Albany, 1973.

Laidlaw, Christine, *The British in the Levant Trade and Perceptions of the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, Tauris Academic Studies an imprint of I.B.Tauris Publishers, London-New York 2010.

Pekdoğan, Celâl, *Gazi'den Gazi'ye Mustafa Kemâl ile Muhaberat*, Ankara 2014.

Shorrock, William I., The Origin of the French Mandate in Syria and Lebanon: The Railroad Question, 1901-1914, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 1, No. 2 (Apr., 1970).

Sonyel, R. Salâhi "İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerinin Işığı Altında 1919 İngiliz-Osmanlı Gizli Antlaşması", *Belleten*, C. XXXIV, No: 135, Ankara Temmuz 1970.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M.) *Gizli Celse Zabıtları*, Cilt: 1, 1985.

Turgut, Hulûsi (Der.), *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, İstanbul 2005.

Wiseman, D. J., *Chronicles of Chaldaean Kings (626-556 B.C.) In the British Museum*, London 1956.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

Yavuz, Bige Sükan, “Türk Kurtuluş Savaşı Sırasında Fransa’nın Anadolu’daki Çıkarları ve Ermeniler, *Ermeni Araştırmaları*”, Sayı 9, Bahar 2003.

Yavuz, Ünsal “Fransız Dışişleri Bakanlığı Belgelerinde 12 Eylül 1919 Tarihli Osmanlı-İngiliz Gizli Antlaşması”, *Askerî Tarih Bülteni*, Yıl: 17, Ağustos 1992, Sayı: 33.

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MUSTAFA KEMAL PAŞA VE KAHRAMANMARAŞ ZAFERİ
Cengiz GÖNEN⁴⁷⁵**

30 Ekim 1918 günü İngiliz Amiralî Chaltrop, Limni adası limanında demirli Agamennon zırhlısında Türk tarihinin en ağır ve Türk Ulusuna yaşam hakkı tanımayan ateşkes anlaşmasını Rauf Orbay'a imzalatıyordu. 25 maddeden oluşan anlaşmanın 7. maddesine göre itilaf devletleri stratejik önemde gördükleri her yeri işgal edebileceklerdi. Sevr yolunu açan ateşkes anlaşması ile İtilaf devletleri, Türk Ulusuna Anadolu'da küçük bir bölge bırakarak Boğazlara, Samsun'dan başlayarak doğuya doğru Karadeniz'e, tüm Trakya, Marmara, Ege ve Akdeniz bölgesine gözlerini dikmiş, Türk Ordusu ve donanmasını sıfırlamayı hedeflemişlerdi. Ateşkes Anlaşmasına ilk karşı çıkan Yıldırım Orduları Komutanı Mustafa Kemal Paşa olmuş ve Sadrazama peş peşe iki mektup yazarak ateşkes anlaşmasının sakıncaları konularında uyarılarını yapmıştır. 7 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları ve 7. Ordunun lağvedilmesi üzerine İngilizler, 2. Ordu Komutanı Nihat Paşa'dan Adana vilayetinin de boşaltılmasını istemiştir. 2. Ordu, 15 Aralık'ta lağvedilmiş ve 26 Aralık 1918'de Pozantı'nın batısına çekilmiştir.

Ateşkes anlaşmasından önce Mustafa Kemal Paşa ve daha sonra da Nihat Paşa bölgedeki silah ve cephane stoklarını gelecekte kullanım için Maraş ve Antep gibi güvenli şehirlere taşıtmışlardır.

Mustafa Kemal Paşa, bölgeden gelen raporlar ve Fransızların Maraş'ı işgal olasılığının artması üzerine, Yüzbaşı Salim Kurtoğlu'nu Yörük Selim⁴⁷⁶ ve Yüzbaşı Asaf'ı da Kılıç Ali takma adları ile Maraş'taki direnişi örgütlemekle görevlendirmiştir.

Bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından Yüzbaşı Kılıç Ali'ye verilen görev özetle şöyledir: "Maraş ve Antep Kuvay-ı Milliye Komutanlığına atandınız. Elbistan'daki Şam emekli sulh hâkimi Ali Rıza Beyle temas kurup onunla ortak çalışacaksınız. Milli teşkilâtın kurulduğu yerlerde halkın maneviyatını yükseltmek, teşkilât kurulmamış yerlerde teşkilâtın kurulmasını sağlamak, küçük müfrezeler kurmak ve yönetmekle görevlisin. Yapılacak çalışmalar tamamlanır tamamlanmaz,

⁴⁷⁵ Emekli Tuğgeneral.

⁴⁷⁶ Yüzbaşı Yörük Selim Bey: 1882 İnebolu doğumludur. 1905 te Teğmen olarak mezun olmuştur. Balkan savaşlarına katılmıştır. Maraş Direnişi için Yüzbaşı Kılıç Ali ile birlikte bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından görevlendirilmiştir. Bir süre Göksun'da süvari ve piyadelerden oluşan bir birlik hazırlayıp eğittikten sonra 80 süvari ve 120 piyade eri ile Maraş'a gelerek çatışmalara katılmıştır. Maraş direnişinde göğüs göğüse çatışmaları ile katkılar yapan ve daha sonra Antep direnişine katılan ve Maraşlılar tarafından çok sevilen Yüzbaşı Yörük Selim, 1921'de şehit olmuştur. Aziz naaşı Kahramanmaraş Şeyh Adil Mezarlığındaki şehitlik abidesindedir.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

henüz dağınık halde bulunan Fransız kuvvetlerine nerede görülürse taarruz edilecek ve taciz edilecektir.”

Mustafa Kemal Paşa'dan bu emri alan Kılıç Ali, sivil kıyafetle maiyetine verilen üsteğmen İhsan Bey, 10 süvari ve 2 hafif makineli tüfek timinden oluşan müfrezesi ile 10 Ekim 1919 günü Elbistan'a gelmiştir. Artık Antalyalı bir tüccardır.⁴⁷⁷ Yörük Selim'de kısa bir süre sonra Elbistan'a ulaşmıştır.

Kısa sürede, Hâkim Ali Rıza Bey Başkanlığında Maraş'tan gelen Eczacı Lütfi ve kardeşi Doktor Mustafa ile Sivas'tan gelen Kılıç Ali ve Yörük Selim'in katılımı ile Elbistan Müdafaayı-ı Hukuk Cemiyeti kurulmuştur.

Mustafa Kemal Paşa, Cemiyet Başkanı Ali Rıza Bey'e gönderdiği yazıda;

"Fransızların Adana, Urfa, Antep ve Maraş'ta küçük bir Ermenistan kurma gayesini göttüğünü, Milli Teşkilâtta gelişmelerin dışarıya karşı önemli ve lehte etki yaptığını, şu anda önemli olanın işgal bölgelerindeki teşkilâtın geliştirilmesi, halkın işgale karşı teşvik edilmesi ve netice de düşmanın zora sokulmasıdır. Malatya'dan bir süvari ve 2 mitralyöz bölüğü gönderildiğini, bu bölüklerin Milli Teşkilâtın dayanağı olacağını ve Elbistan deposundaki silah ve teçhizatın milli kuvvetlere dağıtılmasına karar verildiğini bildirmiştir." Sivas'taki 3. Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey'de Elbistan'a gelerek Maraş'taki gelişen durumu yakından izlemeye ve Fransız işgaline karşı bazı tedbirleri almaya başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa Antep ve Urfa'ya ilave olarak Maraş'ın da İngiliz'ler tarafından terk edilmesi ve Fransızlarca işgal edilmesi üzerine, 6 Kasım 1919 tarihli bir genelge yayınlamıştır. Genelge de;

"İngilizlerin çekilmesi ile Maraş ve Antep'in Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine bölge ahali büyük protesto

477 KILIÇ ALİ (1888-1971): Asıl adı Asaf olup, 1888 yılında İstanbul'da Kılıç Ali mahallesinde doğmuştur. Babası Miralay Tevfik Beydir. Asaf Bey, Zabit mektebini bitirerek Balkan ve Çanakkale savaşlarına katılmış ve Çanakkale'de yaralanmıştır. Kafkasya'da görev yapmış ve son birliği lağv edilince İstanbul'a dönmüştür. Arkadaşı Yüzbaşı Yörük Selim'le birlikte Anadolu hareketine katılmaya karar vererek Sivas'a gelmiş ve M. Kemal Paşanın emrine girmiştir. M. Kemal tarafından bizzat Maraş ve Antep Kuvayı Milliyesini kurmakla görevlendirilmiş ve takma adı da İstanbul'da doğduğu mahalleye atfen Kılıç Ali olmuştur. Önce Elbistan'a gelerek Hakim Ali Rıza Beyle birlikte Elbistan teşkilâtını, bilahare Pazarcık'a geçerek buradaki Müdafaayı Hukuk Teşkilatını kurmuş, Fransızların Antep ve İslahiye'den gelen birlik ve ikmal konvoylarına pusu ve hücumlar düzenleyerek ağır zayıtlar verdirdikten sonra, savaşın 3. günü Maraş'a gelerek Doğu Cephesinin Sorumluluğunu üstlenmiş ve Aslan Beyle çok yakın çalışarak birlikte büyük başarılar elde etmişlerdir. Kahramanmaraş'ın kurtuluşunu takiben aynı başarılarını Antep kurtuluşunda da sürdürmüş ve 1920'de Antep milletvekili seçilerek TBMM'de görev yapmıştır. Atatürk'ün vefatına kadar yakınında sadık bir arkadaşı olarak bulunmuş ve ünlü İstiklal Mahkemesinin üyesi olarak görev yapmıştır. 1971 yılına kadar İstanbul'da yaşamış ve burada vefat etmiştir.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

mitingleri ile sesini dünyaya duyurmaya başlamışlardır. İlaveten tüm Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetleri ile Belediye Başkanlarının Fransızların haksız işgalinin İtilaf Devletleri Elçiliklerine, Avrupa ve Amerika kamuoyuna duyurulmasını ve kararlı bir ifade ile protesto edilmesini” istemiştir.

Mustafa Kemal Paşa, ayrıca, dış basına demeçler vererek protestosunu sürdürmüş ve Aydın, Konya, Adana ve Musul gibi Türk nüfusunun çoğunlukta olduğu vilayetleri Osmanlı Devletinden ayırmanın mümkün olmadığını ve milli hareketin sarsılmadan devam edeceğini dünya kamuoyuna ilan etmiştir.

Antep’te 1 Ekim’de, Maraş’ta da 3 Kasım’da yapılan protesto mitinglerini, 28 Ekim : 16 Kasım 1919 tarihleri arasında Anadolu’nun çeşitli kentlerinde organize edilen 80’in üzerindeki coşkulu mitingler izlemiştir.

Mitinglerde; Fransız işgalinin Mondros ateşkes anlaşması 7. maddesine aykırı olduğu, işgal hakkının doğmadığı, ABD. Başkanı Wilson’un prensiplerine uymadığı, bölge halkının nüfus ve kültürel baz olarak çoğunluğunun Türk olduğu, yapılan işgalin tarihsel Türk-Fransız dostluğuna uymadığı ve dünyaya hürriyet, adalet ve uygarlıkta liderlik etmiş Fransa’nın işgal ile uluslararası hukuk kurallarına aykırı hareket ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca, Türklerin esaret altında yaşamadığı ve yaşamayacağı, bağımsızlık uğruna seve seve canını feda edeceği, kıskırtılmaya çalışılan Kürtçülük hareketine bölge insanının itibar etmediği ve vatanın işgallerden kurtarılması için önce Allah’a, sonra Temsil Heyetine güvenildiği belirtilmiştir.

Tepkiler sonucu, Fransa’nın Ortadoğu Başkomutanı General Gouraud; “Mustafa Kemal Paşa ile yapılacak bir anlaşmanın, Şam’da, Faysal’ın istiklal mücadelesi ile uğraşan Fransa için daha iyi olacağını“ belirtmiştir. İstanbul’daki İngiliz Yüksek Komiseri Robeck’te; “gösterilen tepkilerin, Adana bölgesinin Türkiye’nin tabii ve ayrılmaz bir parçası olduğu gerçeğini bir kez daha ortaya koyduğunu gösterdiğini ”12 Kasım tarihli raporu ile Başbakanı Lloyd George’a iletmiştir.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN MARAŞ'LA İLGİLİ FAALİYETLERİ VE MÜDAFAAYI HUKUK TEŞKİLATLARININ KURULMASI:

4 Eylül 1919’da Sivas’ta toplanan kongrede mütarekenin tatbik şekline karşı çıkıldı. Yabancı işgallere karşı mukavemet edileceği bildirildi. Rumluk, Ermenilik teşkiline ait çalışmaların kabul edilmemesi kararlaştırıldı. Millî Cemiyetler, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirildi. Hükümet vazifesi görecek bir Temsil Heyeti seçildi. Sivas Kongresi’nin yaptığı en önemli işlerden birisi de silahlı Millî Teşkilat kurulması için bazı direktifleri ihtiva eden 15 maddeden ibaret olan gizli bir belgeyi kabul etmesi idi.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bu belgede: düşmanla temasta bulunan mahallerde sabit ve seyyar silahlı kuvvetlerin nasıl teşkil ve idare edileceği, nasıl silahlandırılacağı, giydirileceği vs. açıklanıyordu. Ayrıca milli teşkilatla ordu arasındaki irtibatın Temsil Heyeti tarafından sağlanacağı bildiriliyordu.

Sivas Kongresi'nde Maraş ve civarı için şu kararlar alınmıştır:

“30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi imza edildiği tarihte Vatan toprakları içinde kalan Maraş ve civarı Türk askerlerinden tamamen boşaltılmıştır. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bu bölgenin geçici işgal bahanesiyle Vatan'dan koparılmasına seyirci kalamaz. Buradaki gerek yabancı işgali, gerekse perde arkasında uygulanmak istenen Ermenilik gayelerini derhal durdurmalıdır. Bu bölgedeki düşmanları kovmak ve işgalden kurtarmak amacıyla yer, yer kurulmuş bulunan milli teşekküllerin 13., 3., 2. ve 12. kolordulara bağlanması gerekir.”

Maraş, Antep ve Urfa, Albay Selahattin'in komuta ettiği 3. Kolordu sorumluluğuna verilmiştir. Daha sonra alınması gereken önemli tedbirlerle ilgili bir direktif yayınlanmıştır.

*. Göç yasak olup, arazi ve emlak ancak Türklere satılacak, yabancılar verilmecektir.

*. Halk arasında birlik ve beraberlik kurulmasına çalışılacak ve milli dava uğruna herkes maddi ve manevi fedakârlık yapmakla yükümlü olacaktır.

*. Halk aydınlatılacak, okullar açılacak, Türk olmayanlara boykot uygulanacak ve alışverişler Türk'ler arasında yapılacaktır.

*. Jandarma, polis ile orman köy ve çarşı bekçi ve koruculuğu Türklerce yapılacaktır.

*. Yardım sandıkları kurularak, millet için çalışanların ailelerine yardım yapılacaktır.

*. Milli teşkillerin yönetimi kesinlikle subay ve astsubaylara ve özellikle ehil ve tecrübeli kişilere verilecek ve subay ve astsubaylar kolordulardan seçilerek gönderilecektir.

Milli Ordu aşağıdaki esaslara göre kurulacaktır:

*. Her köy ve mahalle birer piyade takımı, nahiyeler birer bölük ve kaza merkezleri birer tabur teşkil edecektir.

*. Kolordularca şimdiden silah ve cephane gönderilecek, bunlar Askerlik Şubesi depoları ile uygun cami ve mescitlere gizlenecektir.

*. Hükümet ve yerel güvenlik güçleri bu teşkil ve tertiplere yardım edecektir.

Mustafa Kemal Paşa, Maraş'ın Fransızlarca işgali karşısında tavrını çok sert biçimde ortaya koymuştur. Temsil Heyeti adına 4 Kasım 1919'da Fransız işgalinin itilaf devletleri mümessillerinin, Avrupa ve Amerika kamu oyu nezdinde protesto edilmesini istedi. Bu karar bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine ve Belediyelere yazıldı. 6 Kasım 1919'da ise Maraş, Urfa ve Antep'in Fransızlar tarafından

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

işgalinin mahalli halk ve bölgedeki Millî Teşkilâtlar tarafından protesto edilmesi istenmiş ve aynı gün Mustafa Kemal Paşa'da ilgili makamlara bir telgraf göndererek özetle şunları ifade etmiştir:

“Hukuk kurallarına aykırı olarak işgal edilmiş olan Urfa, Antep ve Maraş'ın İngilizlerin çekilmesiyle bu defa da Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine hükümet de bu haksızlığı itilaf devletleri nezdinde protesto eylemiş ve bunun üzerine bu yerler ahalisi muazzam mitinglerle vatanın ayrılmaz parçaları olduklarını Dünya'ya ilana başlamışlardır. Bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin ve Belediye Başkanlarının Fransız işgalini telgraflarla İtilaf devletleri Mümessillerine Avrupa ve Amerika Kamuoyuna protestolarda bulunmaları bu haksızlığın giderilmesini istemeleri lüzumu tamim kılınır.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Heyeti
Namına Mustafa Kemal”

3. Kolordu Komutanlığınca gönderilen küçük birlik⁴⁷⁸, Binbaşı Suzi Bey komutasında Elbistan'a gelmiştir. Böylece Elbistan da E. Sulh Hâkimi Ali Rıza Bey Başkanlığında güçlü bir Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet, Fransızların bölgeden çekilişine kadar Mustafa Kemal Paşa ile sürekli irtibatla olarak Maraş'ın her tür desteği için çok önemli faaliyetler yürütmüştür. Binbaşı Suzi Bey toplantılara daimi üye sıfatı ile katılıyor ve 3. kolordu ile irtibatı sağlıyordu. Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetinin nezaretinde, her şube bir tabur oluşturacak şekilde birliklerin teşkilini planlamıştır. Taburların subay ihtiyacı 3. Kolordu tarafından karşılanacaktı. Maraş ve Kuzeyinin silahlandırılmasına da bir plan dâhilinde başlanmıştır. Her gün Maraş'tan gelen silahsız 5'er, 10'ar kişilik kabileler, silah ve cephaneleri aldıktan sonra tekrar Maraş'a gönderilmeye başlanmıştır.

Bu arada Ermenilerin Fransızlara güvenerek bölge halkına yaptıkları eziyetler halkı Fransızlardan iyice nefret ettirmişti. Mustafa Kemal Paşa, Bekir Sami Bey'e 10 Kasım 1919'da yazdığı bir telgrafta “Haksız yere Anadolu'da oturan Ermenileri başımıza musallat eden ve şimdi de Antep, Urfa ve Maraş'ı işgal eden bir devlet hiçbir zaman dostumuz değildir” diyerek halkın duygularını dile getiriyordu.

Mustafa Kemal Paşa bizzat 16 Kasım 1919'da Temsil Heyeti adına, İtilaf Devletleri temsilcileri ile Türk ve yabancı matbuata gönderdiği bir telgraf ile olayı protesto etti. Bu telgrafta özetle:

“Önce İngilizler sonra Fransızlar tarafından ateşkes hükümlerine aykırı olarak işgal edilen Antep, Urfa ve Maraş, geçici işgal bahanesiyle vatandan koparılmak istenmiş ve İtilaf devletleri bu hareketleriyle Wilson Prensiplerini ayaklar altına almışlardır. İtilaf Devletlerinin bugüne kadar

⁴⁷⁸ 3. Kolordunun birlikleri Rum Pontus güçleri ile mücadele için Samsun ve havalisinde bulunmaktadır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yaptıkları muameleyi şiddetle protesto ettiğini belirttiikten sonra savunmaya devam edileceği, bu konuda milletin birlik içinde olduğu ve eğer İtilaf Devletleri tuttıkları bu yanlış yolda devam ederlerse sonucun çok kötü olacağı vurgulanarak bu meşru isteklerinin Avrupa ve Amerika milletlerine duyurulması” istenmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın protestosu büyük yankılar yapmıştır. Suriye'deki Fransız Yüksek Komiseri Georges Picot, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeler yapmak üzere 1919 Aralığında Sivas'a gitti. Mustafa Kemal Paşa, Picot'tan Kilikya'nın Fransızlarca boşaltılmasını yoksa Türk halkının savaşa devam edeceğini açık bir dille anlatmıştır. Picot'da Mustafa Kemal'den Kilikya'da Fransızlara karşı bir ihtilal yaratmaktan kaçınmasını rica etmiştir. Antep, Urfa ve Maraş'ta bir takım ekonomik menfaatler karşılığı burayı boşaltacaklarını söyledi. Mustafa Kemal Paşa'da bölgede Ermeniler sebebiyet vermedikçe olay çıkarılmamasını ancak olay çıkarılırsa mukabele edilmesini birliklerinden istemiştir. Biz de netice itibari ile dedik ki, şimdi Fransız işgali altında bulunan bölgelere bizim tarafımızdan kuvvet sevki ile hiçbir harekette bulunmayacağız. Ancak sizin işgaliniz altında bulunan ve asayiş ile emniyetinden sizin sorumlu olduğunuz bölgeler olan Kilikya ve Maraş dâhil bu yerlerde Fransızlar tarafından silahlandırılan Ermenilerin İslam halkına tecavüz etmeleri, onları katletmesi neticesi vuku bulacak karşılık verme ve direnmelerden hiç bir sorumluluk kabul etmeyiz. “

Mustafa Kemal Paşa “3. Kolordu Komutanlığına Maraş, Antep ve Urfa'nın Fransızlar tarafından işgal edilmesinin engellenmeye çalışılmasını, bu yapılamadığı takdirde Fransızların bölgede barındırılmaması için her çareye başvurulmasının gerekli görüldüğü” direktifini vermiştir.

Ancak Fransızlar verdikleri sözlerde durmamış ve Sivas görüşmesinden 5 gün sonra Antep'e gelen General Keret, Maraş Antep ve Urfa halkına bir beyanname yayımlayarak Fransızlara itaat etmelerini istemiştir.

Yüzbaşı Kılıç Ali, Bayrak olayını takiben Maraş'ta durumun oldukça kritik bir hale gelmesi üzerine iki mitralyöz, piyade ve süvarilerden ibaret küçük müfrezesi ile ve çetin kış şartları altında Pazarcık'a gelmiştir. Amacı; Pazarcık teşkilâtının kurulmasını süratlendirmek, Maraş Müdafaa-yı Hukuk cemiyeti ile daha yakın koordine de bulunmak ve bölgedeki güçlü aşiretlerin desteğini alarak Antep – Maraş ve İslâhiye-Maraş yollarını kontrol altında tutmaktır. Maraş'taki Fransız birliklerinin Antep'ten takviye edilmesi ve ikmal faaliyetlerinin önlenmesi açısından, Narlı ve Karabıyıklı köyleri ile Aksu Nehri üzerindeki köprülerin ve Eloğlu'nun kontrolü çok önemliydi. Yüzbaşı Kılıç Ali'nin de desteği ile Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Batumlu (Muhacir) Ali Efendi Başkanlığında kurulmuştur. Milis kuvvetleri, gerek Antep ve gerekse İslâhiye'den gelen Fransız ikmal

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Konvoylarının Maraş'a ulaşmasını önlemek için Yüzbaşı Kılıç Ali yönetiminde büyük başarılarla imza atmışlardır. General Keret'in Antep - Maraş yolunun Milli Kuvvetlerce kapatılması üzerine Mutasarrıf vekili Cevdet Beye yaptığı baskılar üzerine Yüzbaşı Kılıç Ali tepki göstererek Generali makine başına çağırmıştır:

"Komutan Efendi, Pazarcık'ta eşkıya telakki ettiğiniz kuvvet haksız işgal üzerine her an uğradığı hakaret ve taarruza tahammül edemeyen Hürriyet ve İstiklal için silaha sarılmış azimkâr Vatan fedaileridir. Millet olayları izleyerek eli silahında ve işinin başındadır. Tehlikeyi şimdiden size haber vermek isterim." Çevre illerinden (Sivas, Harput ve Malatya) gelen birlikler ile silah ve mühimmat 25 Aralık 1919 günü Pazarcık'a ulaşmıştır. Süvari Yüzbaşı Kamil'in Komutasında bir Süvari Bölüğü ile Yüzbaşı Yörük Selim'in 120 piyade ve 80 süvariden oluşan Bölüğü ve savaşın sonuna doğru Maraş'a gelen Binbaşı Cemil Cahit Komutasındaki bir ağır makineli tüfekli Piyade Taburu çatışmalara katılmışlardır. Savaş başlamadan önce Müdafaayı Hukuk Cemiyeti Başkanı Aslan Beyin emrinde ne kadar kuvvet olduğu hakkındaki bilgilerde de çelişkiler vardır. Fransız ve Ermeni kaynakları 20 : 30.000 rakamını telaffuz etmekte ise de, bu rakamın o tarihte şehirdeki Türk'lerin toplamı olduğu dikkate alındığında, yaşlılar, kadınlar ve çocukların da muharip olarak kabul edilmesi ve silahlandırıldığı gibi komik bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Maraş'ta dağıtılan silah sayısı ise; Maraş Jandarma deposundan Jandarma Yüzbaşı Mahmut'un cesareti ve gayretleri ile dağıtılan 850 kadar piyade silahı ile bin sandık mermi ve Elbistan üzerinden getirilen yaklaşık bin adet piyade silahı ve mermileridir. Değişik kanallardan gelen ve Fransızlardan ele geçirilen silahlar da dikkate alındığında bu rakam en iyimser tahminle 3 bine ulaşmaktadır. Toplam sayıları bin: bin iki yüz elli olarak tahmin edilen Pazarcık, Elbistan ve Bertiz'deki toplam 5 milli müfrezenin silahları da bu rakama dâhildir. Silahlı direnişçiler dışında, av tüfekli, kılıç ve kama kuşanmış yaklaşık 2 bin kadar çetenin ilavesi ile Maraş Direnişçilerinin sayısı azami 5 bine yükselmektedir.

Mustafa Kemal Paşa ile sürekli ve etkili muhabere yapmak için Cancık mağarasında özel bir telgraf birimi tesis edildi. İrtibatın işgal kuvveti tarafından kesilmesi durumunda Maksutlu'da mevcut hatta bir kanca atılarak basit bir alma gönderme aleti ile haberleşmenin devam ettirilmesi için telgraf memuru Celal Toraşan Maksutlu'ya gönderilmiş ve Elbistan ile irtibat, savaşın sonuna kadar aralıksız sürdürülmüştür.

25 OCAK 1920, PAZAR günü Mustafa Kemal Paşa ilgili makamlara bir tamim yayınlayarak "Maraş'ta Fransızlar ve Ermeniler Müslümanları katletmektedirler. Her yerde halkın derhal mitingler yaparak Sadaret Makamına ve Devletlerin mümessillerine telgrafla

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

protesto etmeleri ve İnsanlık Aleminden bir katliama nihayet verilmesini talep eylemeleri tamim olunur” demiştir.

29 Ocak 1920 günü bayan savaşçımız Senem Aysel’in başarıları üzerine, Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa, tüm Müdafaayı Hukuk Cemiyetleri ile Sivas, Kayseri ve Amasya Anadolu kadınları Müdafaayı Vatan Cemiyetlerine birer telgraf göndererek savaş alanında kadınları erkekleri ile yarışan milletimizin fedakârlığı sayesinde, varlık ve egemenliğimizin kurtarılması konusunda başarılı olunacağından emin olduğunu ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, 2 Şubat 1920 günü Sivas Müdafaayı Hukuk Cemiyetine gönderdiği telgrafta, Maraş’a yaptıkları yardımlardan dolayı teşekkürlerini bildirmiştir.

8 Şubat 1920 günü Pınarbaşı ve Göksun halkı Maraş’ı desteklemek için gayretlerini sürdürürken, 3. Kolordu Komutanlığı da Maraş’a küçük çapta birlik, silah ve cephane takviyesi yapmaya devam ediyordu.

12 Şubat 1920 günü, İlk kutlama telgrafı Mustafa Kemal Paşa’dan geldi. Ulu Önder, Maraş Müdafaayı Hukuk Cemiyeti ve Belediye Başkanlığına gönderdiği telgrafta şu ifadeleri ile kenti kutluyordu:

“Batı medeniyetinin lideri olduğunu iddia eden Fransızların zulüm ve yolsuzluğuna, 10 yıldan beri milletimizin fiili egemenliğini kaldırma ve imha hareketine karşı milletimiz silahlı savunmaya mecbur olup, 20 güne yakın bir zaman sürecinde Ermenilerle birleşen Fransız Kuvvetleri ile her türlü imkânsızlıklar içerisinde çarpışan ve sonunda başarılı olan Kahraman Maraşlıları, bütün memleket namına tebrik ve kutlamaya koşarız.

Maraşlılar; Kahramanca savunmaları ile millet davasının büyüklük ve yüceliğini, milletimizin yaşamak, bağımsız yaşamak konusundaki yüksek iradelerini bütün dünyaya ilan ettiler. Şehitlerimize dualar, Kahramanlarımıza Saygılar, Selamlar.

12 Şubat 1920, Temsil Heyeti Namına Mustafa Kemal”

Mustafa Kemal Paşa, ayrıca, tüm Müdafaayı Hukuk Cemiyetlerine gönderdiği telgrafla (bir suretinin köylere ve din adamlarına kadar yayımı istenmiştir) ile Kahramanmaraş’ın kurtuluşunu Anadolu’nun tamamına şu satırlarla müjdeliyordu:

"Zulüm ve yolsuzluklarla karşı karşıya kalarak kahramanca silaha sarılan Maraşlı kardeşlerimiz, 20 güne yakın bir zamandan beri, kan ve ateşler içerisinde, işgalci Fransızlarla onların silahlandırarak Türklerin üzerine saldırttıkları Ermenilerle mücadele vermekte idi. 10/11 Şubat gecesi düşmanı İslâhiye istikametinde bozgun halinde çekilmeye mecbur ederek milli varlığını elde etmeyi başarmışlardır. Milli azimle Milli kuvvetlerin hayatlarını hiçe sayarak fedakârane elde edilen kentin bu başarısını sevinçle bildirir, bütün

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Vatanın Kurtuluşunu ve Ulusal Bağımsızlığını elde etmesini temenni ederim.

12 Şubat 1920, Temsil Heyeti Namına Mustafa Kemal"

15. Kolordu Komutanı General Kazım Karabekir'de Maraş Mutasarrıfına çektiği telgrafta, "Maraş Kahramanlarının Türklüğe has olan kahramanlık ve fedakârlıkları neticesinde sevgili Bayrağımızın Maraş üzerinde dalgalandığını haber almakla bütün Kolordum büyük sevinç duymaktadır. Öldünüz, fakat Türklüğü öldürmediniz. Milli tarihimize kanınız ve canınızla emsalsiz bir kahramanlık destanı yazdınız. Maraşlıların ve sizin alınlarınızdan öper, Kolordumun samimi hislerini arz ederim." demiştir.

Maraş, Milli Mücadelenin ilk muzaffer Şehri olarak mülki, ekonomik ve askeri açılardan önemli bir avantaj yakalamıştı. Mustafa Kemal Atatürk, Maraş'a 12 Şubat 1920'de gönderdiği telgrafında 3 kez Kahraman kelimesini kullanmış ve şehre olan olağanüstü ilgi ve sevgisini her fırsatta göstermeye devam etmiştir. Savaş sonrası yıkılmış, yıkılmış ve kundaklanmış olarak harabe haline gelen Maraş'ın kısa sürede modern bir şehir haline getirilmesi için Ulu Önder ve yeni Türk Hükümetinin desteğine ihtiyacı vardı ve destek için de şartlar tam olarak oluşmuştu. Savaşın bitimi ile başlayacak yardım ve desteklerle Maraş'ın ekonomik kalkınması kararlı, çalışkan ve azimli insanları ile süratle gerçekleştirebilirdi. Maraş halkı, özellikle Antep'te başlayan ölüm kahm savaşına yardım için elinden gelen her tür gayreti göstererek te ikinci bir ödülü hak etmişti.

Antep ve Urfa'nın hak ettikleri "Gazi" ve "Şanlı" unvanlarına kısa sürede sahip olmasına karşılık, Ulusal Kurtuluş Savaşının İlk Kahramanı olarak tarihe geçen ve Ulusal Savaşın İstiklal madalyalı tek şehri olan Maraş, hak ettiği "Kahraman" ve "Anadolu Kaplanı" unvanına sahip olmak için 1973 yılına kadar beklemek zorunda kalmıştır.⁴⁷⁹

Saygılarımla.

⁴⁷⁹ Bu yazı, Emekli Tuğgeneral Cengiz Gönen tarafından yazılan ve 2016'da Laser Ofset te basılan "Ulusal Kurtuluş Savaşının İlk Kahramanı Maraş" adlı kitabından özetlenmiştir.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MARAŞ'IN KURTULUŞ MÜCADELESİNİN ÇOCUK
HİKAYELERİNE VE TİYATRO ESERLERİNE YANSIMALARI
Doç. Dr. Vüsale MUSALI⁴⁸⁰

ÖZET

Mondros Mütarekesi'nin ardından İngilizler 22 Şubat 1919'da Maraş'ı işgal ettiler. Bundan sonra bölgede Ermeni varlığında artış görülmeye başlandı. İngiltere ile Fransa arasında yapılan anlaşma neticesinde Maraş ve çevresi Fransa'ya devredilince 29 Ekim 1919'da Fransızlar Maraş'a girdiler. Fransız ordusu içinde Ermenilerden teşkil edilmiş birliklerin olması, şehirdeki Ermenilerin işgali coşkuyla karşılaşması, kaledeki Türk bayrağının indirilmesi, Uzunluk Hamam'ından çıkan kadınları Fransız askerlerinin taciz etmesi halkın tepkisine yol açmıştı . Sütçü Hacı İmam işgalci askerlerden birini öldürmüş, şehirdeki direnişi örgütlemek amacıyla 29 Kasım 1919'da Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra önce İngilizler, ardından Fransızlar tarafından işgal edilen Kahramanmaraş 11/12 Şubat 1920'de halkın direnişi sonucu kurtuldu. Bu kurtuluşun anısına şehre Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 5 Nisan 1925'te istiklal madalyası verildi. Olaylar sırasında tahribata uğrayan şehir Cumhuriyet'in başlarında gittikçe hızlanan bir gelişme gösterdi.

Milli Mücadele'nin çeşitli sayfalarının çoksayılı monografi, ders kitabı, tez çalışmasına konu olduğu bellidir. Resimli hikâyeler, öyküler okumayı bilen ve bilmeyen çocukların ilgisini çeken bir türdür. Çocuklar için hazırlanmış hikaye, öykü, roman gibi kitaplarda Milli Mücadele konusu ele alınmış ve bu şekilde mücadele gelecek nesle aktarılmıştır. Milli Mücadeleyle ilgili çocuk kitaplarını gözden geçirdiğimiz zaman en fazla Çanakkale konusunun çocuklar için işlendiği ortaya çıkmaktadır.

Bu bildirimizde Milli Mücadele'nin Maraş sayfasının çocuk kitaplarına ve tiyatro eserlerine yansması konusunu araştırmaya, bu konuyla ilgili boşlukları ortaya çıkarmayı hedefe aldık.

Anahtar kelimeler: Maraş, Milli, Mücadele, Çocuk, Hikaye, Kitap

Milli benliğini bilmeyen milletler, başka milletlerin avı olurlar! (Atatürk)

GİRİŞ

⁴⁸⁰ Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü tezkireshinas@gmail.com

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Çocuklar için hazırlanan kitaplar; resimli kitaplar, hikâye ve masal kitapları, şiir, roman ve tiyatro oyunu kitapları ile bilgi veren kitaplar olarak sınıflandırılabilir. S.Sever'e göre ise, "Çocuk edebiyatı (yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır."(Sever 2015:7)

Erken yaşlarda çocuklar, okunan ya da okudukları kitaplardaki kahramanlarla özdeşim kurarlar. Bu sebeple, kahramanların fiziksel ve ruhsal özellikleri önemlidir ve çocuğun gelişim seviyesine uygun olmalıdır. Resimli çocuk kitaplarında az sayıda kahraman bulunmalıdır. Masal ya da masalımsı kitap türlerinin dışındaki kitaplarda, kahramanlar gerçek ya da gerçeğe yakın olmalıdır (Sever 2015: 75-79).

Çocuk yayınlarını Dr. T.Şimşek aşağıdaki gibi yaşlara göre kademelere ayırıp açıklamıştır (Şimşek 2005: 28-29). Kitap her yaşta çocuğun ilgisini çeker.

0-6 yaş grubu için kitabın anlamı çeşitli aşamalarda farklılık gösterir. 0-2 yaş döneminde kitap çocuk için herhangi bir oyuncaktır. Tanıdığı ve bildiği nesnelerin resimlerinden (tek tek figürlerden) oluşur ve bir hikaye anlatmaz. Rengarenk, karton, mukavva ya da bez kitaplardır. 2-3 yaş döneminde çocukta dil gelişimi hızlanır. Kelime dağarcığı gelişir. Buna bağlı olarak ses tekrarlarına dayanan, tekerleme tarzında metinleri tekrar tekrar dinlemek ister.

3-4 yaş grubu çocukları, kendilerini dil aracılığıyla ifade edebilirler. Yaşadıkları olaylarla ilgili resimli kitaplar ilgilerini çeker. Olay ve resim arasında birebir ilişki kurmaya başlarlar. Bu yaş grubu çocukları, kendilerine okunan resimli kısa bir hikâyeyi dikkatle dinlerler. Bu dönemde hayal güçlerini kullanarak resimleri anlatmaya çalışırlar. Anlattıklarını ilgiyle dinleme, çocukta yaratıcı düşünce, hayal gücü ve dil yeteneğinin gelişimine zemin hazırlar.

4-5 yaş döneminde çocuk, dil gelişimine paralel olarak daha çok hayal gücünden beslenen masal ve hikayeler dinlemekten hoşlanır. Altı yaşına yaklaşırken çocuğun ulaştığı sözcük sayısı iki bini bulur. Gerçeğe yakın hikâyeler, doğa olayları, hayvanlar, uzay, makineler çocuğun ilgisini çekmeye başlar. Bu yaşlarda çocuk, hikaye kurgulamaktan da hoşlanır. Çocuğun bu yaşlarda yalan söylemeye başladığını ve inanılmaz hikayeler uydurduğunu hatırlamakta yarar vardır. Söz konusu yeteneği değerlendirmek amacıyla, çocuğa örneğin köpek ve su kelimeleri verilebilir ve bunlardan bir hikaye kurgulaması istenebilir.

3-6 yaş grubu olarak tanımlanan okul öncesinde masal, masalımsı hikaye, hikaye, tekerleme, şiir ve bilmece gibi türler ilgi

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

görür. Bu dönemde çocuklar genellikle masallardan hoşlanırlar. Ancak her seferinde yeni bir masal anlatmak gerekmez. Çocuk, daha önce dinlediği bir masalı, bir tekerlemeyi, bir şiiri de tekrar dinlemekten zevk alır.

6-7 yaş grubundaki çocuk okumayı öğrendiği için, anlatılanları dinlemek yanında, kolayca okuyup anlayabileceği iri puntolu resimli kitaplardan hoşlanır. Tren, uçak gibi ulaşım araçları, hayvan ve peri masalları ile şaşırtıcı hikâyeleri dinlemek ve okumak ister. 8-9 yaş çocukları olağanüstü öyküler yanında gerçek öykülerden hoşlanırlar.

9-10 yaş grubu çocukları, olağanüstü kahramanlık hikâyelerine ilgi duyar. Halk masalları, gerçekçi hikâyeler ilgi alanlarına girer.

10-15 yaş grubundaki çocuklar için, kitabın karşısında sinema ve televizyon vardır. Çocuğun okuma hızı yetersizse ve periyodik olarak kitap okuma alışkanlığı edinmemişse, kolayca kitaptan uzaklaşıp televizyona yönelebilir. Çizgi romanlardan başlayarak, yazı oranı gittikçe artan kitaplar, bu yaş çocuğuna okuma alışkanlığı kazandırır. Kız çocuklar için ev ve aile temalı metinler, erkek çocuklarda kahramanlık temalı serüven hikayeleri, okuma zevkinin kalıcı olmasını sağlar.

Çizgi roman, resim ya da çizim dizileriyle öykü kurgulama sanatıdır. **Çizgi roman** veya **resimli roman**, çizgi ile hikâye anlatmak için birbirini takip eden panellerin (çerçevelenmiş resim) kullanıldığı bir sanat türüdür.

N.Ceyhan, “Milli Mücadele Hikayeleri” adlı kitabında Milli Mücadele konusu üzerine yazılan hikayelerle ilgili şunları söylemektedir: “Milli Mücadele’nin Anadolu’da var oluşumuzla ilgili en kritik dönem olmasına rağmen edebi ürünlere yansımalarının sınırlılığı şaşırtıcıdır. Dönem içerisinde eser verilemeyişi anlaşılabilir; ancak daha sonra da Milli Mücadele’nin romanı, hikayesi, tiyatrosu bir elin parmaklarını maalesef geçmez” (Ceyhan 2009: 8).

Milli Mücadele dönemiyle ilgili en fazla hikaye Yakup Kadri tarafından kaleme alınmış ve “Milli Savaş Hikayeleri” adı altında yayımlanmıştır. Milli Mücadele konusunu ele alan hikayeler arasında Halide Edib’in “Himmat Çocuk”, “İlk görünüş”, “Vurma Fatma”, Peyami Safa’nın “Anadolu’da Bir Gece”, “Çakıllar”, “Gazi”, “Hınc”, Reşad Nuri’nin “Tehdid” vb. görmekteyiz.

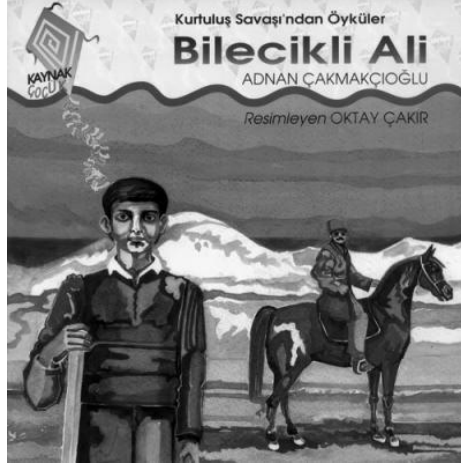
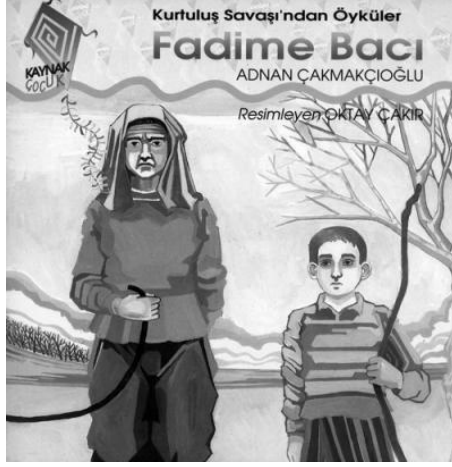
Çeşitli yaş kategorilerindeki çocuklar için hazırlanmış çocuk kitaplarını gözden geçirdiğimizde çoksayılı serilerle karşılaşmaktayız. Bunların içerisinde Çanakkale konusunu ele alan kitaplar çoğunluk teşkil etmektedir.

1.Milli Mücadele konulu çocuk kitapları

Milli Mücadele’nin kahramanlarının hayatını konu alan çocuk kitapları arasında Adnan Çakmakçioğlu’nun yazarı olduğu “Kurtuluş

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Savaş'ından Öyküler” serisi dikkat çekmektedir. Bu seride 1997 yılında yayımlanan kitaplar arasında “Sivaslı İdris Çavuş”, “Eskişehirli Arif”, “Bilecikli Ali”, “Fadime Bacı”, “Kütahyalı Ahmet” hikayelerini örnek olarak göstere biliriz.

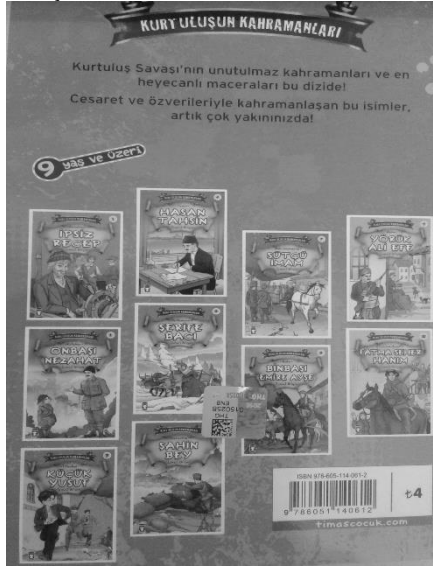
ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İsmail Bilgin tarafından hazırlanan Kurtuluşun Kahramanları serisi de Milli mücadelede yaşanan kahramanlıkları 9 yaş üzeri çocuklara aktarılması açısından önemlidir.

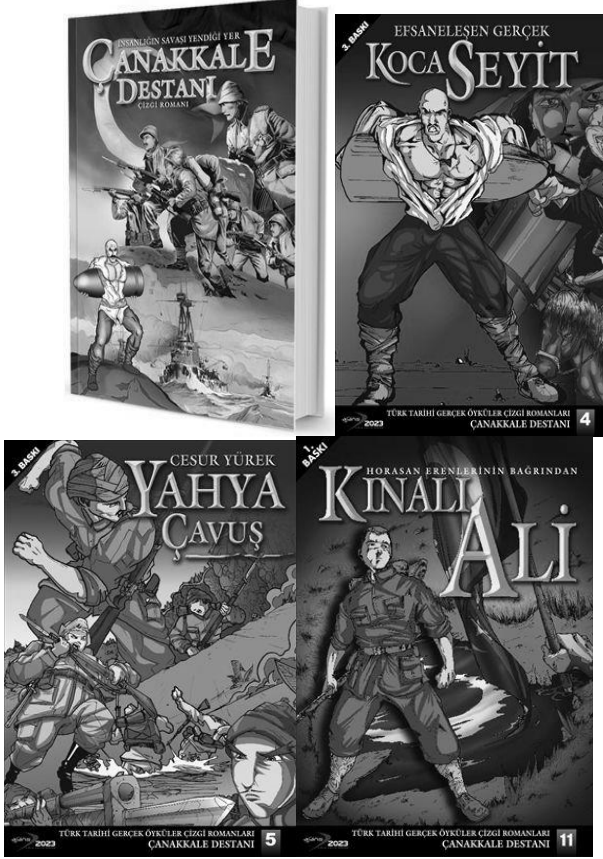

Milli Mücadele, Milli Kahramanları konu eden kitaplar serisinin yayımlanmasında Suat Turgutun kitapları kaydadeğerdir. Sosyal antropolog Suat Turgut, Türk destanının yazıldığı Çanakkale Savaşı, Milli Mücadele'de yer alan kadın kahramanlardan başka Fransa'nın Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra işgal ettiği Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Adana'da Ermeni çetelerle birlikte halka yaptığı zulmü çizgi romanlara aktarmıştır. Yazar,

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

"Geçmişini bilmeyenlerin gelecekle ilgili hayali ve hedefi olamaz" düşüncesiyle yola çıkarak Türk milli mücadelesini, algılaması en kolay ve en kalıcı yol olan çizgi romanlara aktarmaya karar verdiğini söylemektedir.

2023 yayıncılık tarafından basılan bu kitaplar serisinde "Adam Olmuş Çocuklar", "Çizgi Romanlar", "Çanakkale Destanları", "Kurtuluş Destanları", "Kadın Kahramanlarımız", "Belgesel Çizgi Romanlar" dâhildir.

2.Maraş Mücadelesini Konu Eden Çocuk Kitapları ve Tiyatro eserleri

Tiyatro eserleri de yazarın, genellikle, toplumun günle ve tarihle ilgili bilgilerini, kanaatlerini kendi düşünce ve görüşüne uygun olarak, kabullendiği doğrularını, olayları canlandırıp eyleme dönüştürmesi ile ortaya çıkar. Tiyatro yazarı, eserinde olayı

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

konuşturarak seyircileri etkiler ve onlardaki kanaatleri değiştirmeye çalışır. Tiyatro yazarı konusunu tarihten aldığı eserinde tarihî olayı, tiyatro oyununa dönüştürerek olayın sakladığı yaratıcı güce çok yönlü ve sürekli bir etkinlik kazandırmayı amaçlar. Seyircilerin kanaatlerinde konuştuğu tarihî olay, tiyatrodaki bizzat konuşarak seyircilerin kanaatlerinde değişiklik yapar. Bu yönüyle tiyatro eserleri, insanların eğitilmesinde, onların görüş ve düşüncelerinin değiştirilmesinde etkili bir araçtır (Uslu 2016: 226).

2.1.A. Saim Emirmahmutoğlu “İLK KIVILCIM”

A. Saim Emirmahmutoğlu tarafından kaleme alınan “İlk kıvılcım” adlı tiyatro eseri Kendini Kurtaran Şehir Savaşları ile ilgili radyofonik olarak yazılmış, 31.7.1942 ve 12.2.1944 tarihlerinde Ankara Radyosunda oynanmış ve ayrıca Ankara’da Maraşlı Yüksek Öğretim gençliğince düzenlenen Maraş Gecesi’nde Radyo Sanatkârları tarafından sahnelenmiştir. S.Yakar tarafından yayına hazırlanan (Editör: S.Yakar, Y. Alparslan) bu eser henüz basılmamıştır.

Maraş’taki Milli Mücadele bu tiyatro eserine yansımıştır. Eserdeki şahıs kadrosu 12 yaşlarında bir çocuk olan Mahmut, aynı yaşlarda Ali isimli bir afacan, Milli Mücadele kahramanlarından bir çete olan Yusuf Çavuş (Maraş-köylü şivesiyle konuşmaktadır), Kurtuluş Savaşı’nda yararlıklar gösteren bir kadın olan Mahmut’un annesi Ayşe Hanım, Maraş savunmacılarından bir öğretmen kahraman Hocabay’dır.

Eserde Ayşe Hanım’la küçük oğlunun diyalogu dikkat çekmektedir:

“Ayşe Hanım – Oğlum, yapacağın iş bu kadar. Pamukları tutuşturduktan sonra deliğe koş. Yusuf Emmim seni orada bekliyecek. Çıkar doğru yanıma gelirsin. Al şu anahtarları. (Anahtar destesini alır ve şingirdatır) Delikten girince ahırın kapısını şu anahtarla açarsın. Ambarın anahtarı da şu. Anladın mı?

Mahmut – (Safiyet ve hayretle) Evimiz yanmaz mı anne?

Hocabay – Mahmut, eviniz yanacak yavrum. Fakat kilise de tutuşacak. Ve oradaki bir çok düşman askeriyle cephanesi de mahvolacak anladın mı?

Mahmut – Evet, anladım.

Yusuf Çavuş – Mahmut, adın kitaba geçecek. Sana yiğit çocuk diyecekler...

Hocabay – Evet, Çavuş doğru söylüyor. Eğer sen bu işi yapabilirsen adın tarihlere yazılacak. Seni herkes alkışlayacak. İstiklâlin ilk kıvılcımını tutuşturan kahraman çocuk diyecekler sana” .

Eserin sonunda küçük Mahmut şehit oluyor. Feryatlar içinde olan annesini babası şu cümlelerle sakinleştirmektedir: “Ölmedi.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

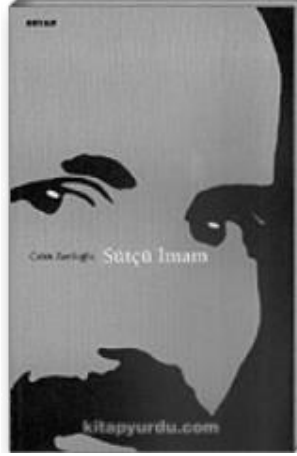
Yaşayacak. Yurdu için ölenler milletinin kalbinde yaşar”
(Emirmahmutoğlu: 28).

2.2.Cahit Zarifoğlu “SÜTÇÜ İMAM”

Yazar – şair Cahit Zarifoğlu (1940 – 1987) “Sütçü İmam” adlı tiyatro eserinde Maraş Milli Mücadelesinin en önemli kahramanı Sütçü İmam’ı canlandırmıştır. Bu tiyatro eseri 1987 yılında kaleme alınmış ve beş bölümden oluşmaktadır. Eserde 1920 yıllarında Maraş’ın işgali ve kurtuluşunu anlatırken 1980 yıllarındaki Afganistan’ın Ruslar tarafından işgali ve Afganlı mücahitlerin direnişi ile bir bağlantı kurulmuştur.

“Nasılsa kendini kaybetmeyen birinin sesini duymaya başlıyorum. Belki de insan değil. Belki de o şehirde olup bitenleri, gelecek kuşakların iyi anlamaları için, yavaş yavaş ve bulandırmadan anlatan biri. Belki bir mantık, bir akıl. Ama hiçbir zaman tarih değil. Belki onunkine benzer bir dille, dinlememiz için peşine takılmış biri. Onunla istediğimiz an dar sokaklarda, meydanlarda, bulvarlarda karşılaşabiliriz. Bize Maraş’ın ilkin İngilizler, daha sonra da Fransızlar tarafından işgal edildiğini, şehir halkının nasıl tecavüze uğradığını, bunlardan en önemlisi olarak, Ermeni devriyelerinin kadınlara nasıl ve niçin sataştığını ve Sütçü İmam’ın bunları nasıl tabancasıyla susturduğunu anlatacaktır” (Zarifoğlu 2015; 25).

“Yazar, anlattığı olayın geçtiği dönemi, çeşitli özelliklerle dram sanatı tekniğini kullanarak karakter ve devri özdeşleştirerek gözlerimizin önüne getirir. Eserde, dönemin olayları ve o dönemde neler olduğu, Maraş’ın işgali ve Sütçü İmam’ın başlattığı kurtuluş mücadelesi sonucunda Maraş’ın işgalden kurtuluşu anlatılır. Hangi şartlar altında olursa olsun Allah’a inananların bir gün kurtuluşa ereceği, yeter ki Allah’tan ümit kesilmemesi noktasındaki teslimiyet işgal altında bulunan İslam coğrafyası için de bir örnek olarak ortaya konulmuştur. Yazar, 1920’lerde gerçekleşen bu olayı tekrar canlandırarak günümüze taşımış ve proto-tip olarak gösterdiği bu kurtuluş mücadelesi ile özellikle Afgan mücahitlerine bir ümit vermek istemiştir. Yazar, bu olaydan yola çıkarak milli bilinci yeniden oluşturma amacına hizmet etmiştir. Bu amacı gerçekleştirirken yazar,

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tiyatro sanatının ger türlü dramatik teknik ve janrlardan yararlanmışır” (Uslu 2016: 233).

“Bir Değirmendir Bu Dünya” (1986) adlı kitabında C.Zarifoglu Sütçü İmam olayından bahsetmektedir: “Ermeniler, hamamdan çıkıp evlerine doğru gitmek isteyen kadınları durdurup tarihi kayıtlara göre; ‘Burası artık Türklerin değil, Fransız memleketinde peçeli gezilmez’ diyerek ‘peçelerini kaldırıp zorla ilişmek isterler.’ Olaylara yakınındaki bir kahveden Müslümanlar müdahale ederler. Fransız üniforması giymiş olan Ermenilere nasihatler edilip yollarına gitmeleri söylenir ama onlar ısrar ederler, kadınları bırakmazlar, müdahale edenlere dipçiklerle vurular, çatışma çıkınca da Çakmakçı Sait ve Gaffar Osman dipçik ve kurşunla yaralanır. Bunları izlemekte olan Sütçü İmam ismiyle bilinen cami müezzini evinden getirdiği Karadağ marka, patladığında büyük gürültü çıkaran tabancasıyla kadınlara musallat olan Ermeni’yi vurur.” (2014: 89)

C.Zarifoglu Sütçü İmam pyesinin bazı yerlerinde gençlere örnek olacak güzel cümleler kullanmaktadır. Eserin ikinci bölümünde İngiliz general’ı ve ermeni Asis arasındaki konuşma dikkat çekmektedir. “Yerinizde olsaydım, şu vaziyetten gerekli dersi alırdım. Şimdi değil, daha ileriye düşünmelisiniz. Mesela Fransızları karşılarken taşkınlık yapmayın, günün birinde onların da burdan çekip gideceklerini aklınızdan çıkarmayın. Sizde bir akıl olsaydı, şimdiyi değil daha ileriye düşünür, ayağınızı ona göre uzatırdınız. Fransızlara da güvenmeyin. Zira bu topraklarda başka bayrak dalgalandırmak mümkün görünmüyor...Bu topraklarda baş olmaya kalkarsanız, ancak toprak olursunuz” (Zarifoglu 2015: 52).

Eserin 4. bölümünde İngiliz generalle Ermeniler arasında geçen diyalogda Türk milletinin vatanından vazgeçmemesi, kahraman olmasının altı önemle çizilmektedir: “Buraları ısırmaya çalışan Fransızların dişleri kırılacak. Anadolu toprakları imparatorluğun Türklerle yoğrulmuş çekirdeğidir. Tamamen ordusuz ve himayesiz kalmış olmaları politikaçılarımızı aldatıyor. Yavruları birer asker, birer kahraman gibi yetişen bir toplum ordusuz olur mu?” (Zarifoglu 2015: 65).

2.3.Maraş Destanı

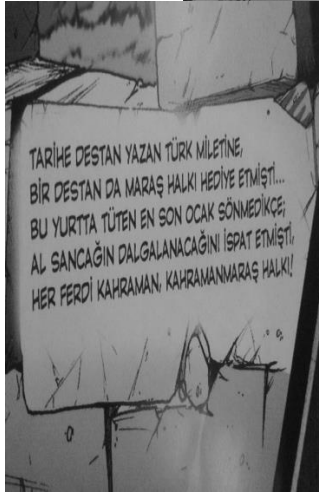
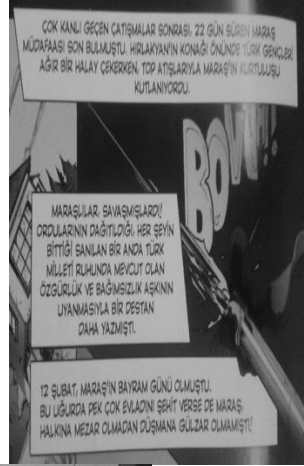
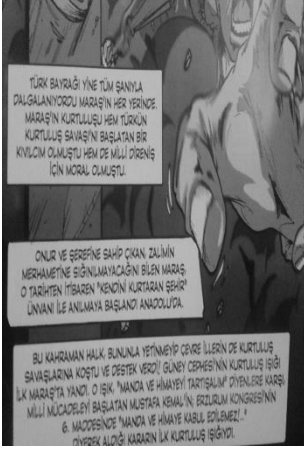
“Her Ferdi Kahraman Maraş Destanı” Suat Turgut tarafından kaleme alınmış ve 2023 Yayınevi tarafından 2015 yılında yayınlanmıştır. Kurtuluş Savaşı Sonrasında Meclis Tarafından Maraş'a Bir Yazı Gönderilerek, Milli Mücadele’ye katılanların listesi istenir. Şehrin ileri

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

gelenleri toplanır ve bir durum tespiti yaparlar. Sonunda Ankara'ya, "Maraş'ta Milli Mücadeleye katılmayan tek fert bile yoktur" cevabı verilir!

Bunun üzerine 5 Nisan 1925 tarihinde toplanan T.B.M.M, İstiklal Madalyası'nın Maraş'ta fertlere değil, şehir halkına verilmesini kararlaştırır. Bu eserde tarihe kendini kurtaran şehir ünvanıyla geçen; kendi şehirlerini düşman işgalinden kurtardıktan sonra çevre illerin de yardımına koşan, her ferdi kahraman Maraş'ın eşsiz destanı yer almaktadır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

2.4.Esma Yakar “KURTULUŞ'TAN BİR KESİT”

“Kurtuluştan Bir Kesit” isimli piyes Esma Yakar tarafından kaleme alınmış ve Milli Mücadele'nin Maraş sayfasını yansıtmaktadır. Piyes 1996 yılında UKDE yayını olarak basılmıştır.

Piyeste Ermeni askerlerinin Türk kadınlarına saldırması sonucu patlak veren Sütçü İmam olayı işlenmiştir. Kadınlara saldıran Ermeni askerlerine silah çeken Sütçü İmam'ın konuşması da dikkat çekmektedir: “Belki bu toprakları işgal ettiniz ama Türk'ün namusunu çiğneyemezsiniz. Haddinizi bilin soysuzlar”. “O Fransız gavuruna dersini vereceğiz. Bu toprakları işgal etmenin bedelini, kan kusturarak ödeteceğiz onlara. O Ermeniler de hak etti aynı cezayı. Yüzyıllardır Osmanlı eteğinde büyü, kökünü sal... Sonra düşmanlık et. Namussuzluk et. Görülmemiş edepsizlik, terbiyesizlik. Bizi bir Fatih Sultan, bir Halit bin Velit göreydi. Vallah işe önce bizden başladılar...Biz otursak rahat rahat... Bu işgalci çekip gider mi be yiğidim? (Kurtuluştan bir kesit)

2.5.Hacı Ali Özturan “Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Öyküleri”

İÇİNDEKİLER	
ÖNCESİ	2
Kum Gibi Eşkiya Vardı	3
Yağlı Kurt	9
İŞGAL	15
Arpa Tüccarı	17
Tenekeci Çırağı Cil Mistik	23
Abdal Halil Ağa	29
Sütçü İmam	33
Onurlu Cavaş	39
Elin Yumruk Olması	45
Bayrak Olayı	51
Andre'yi Ürküten Nedir?	55
Hacey Hatun	59
SAVAŞ	65
İlk Kurşun	66
Düşman Karanfil Geirmez	71
Evini Yakıran Adam	75
Senem Ayşe	79
Bebekler Öldü	85
Emine Bir Anadır	91
Çocuk Ağlarsa?	97
12 Şubat	103
SONRASI	107
Zavallı Artemis	109
Yaşar Pastanesinin Ermeni Müşterileri	113
SON SÖZ	119

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

2009 senesinde Kahramanmaraş'da yayımlanan bu kitabına yazar şu cümlelerle başlamaktadır: “Kendini Kurtaran Şehir Kahramanmaraş'ın kurtuluşunu anlatan öykülerin tamamı gerçek yaşamdan alınmıştır. Bu olayların derlenmesinde kişisel birikimlerimin yanı sıra, Dr. Yalçın Özalp'in gazilerle yaptığı kurtuluş savaşı derlemelerinden de yararlandım. Öykülerimiz Maraş'ın kurtuluş savaşını konu edinse de ben evrenselliği öne çıkarmaya özen gösterdim. Irkı, rengi, dini, bayrağı ne olursa olsun; düşmanın eline geçen her kentte ırza geçmeler, işkenceler, yaralamalar, öldürmeler olmuştur, olmaktadır da... Oysa dünyanın bütün uluslarının özgürce yaşama hakları vardır ve buna saygı duyulmalıdır” (Özturan 2009: D).

Kitabın yazarı H.A.Özturan savaş ve işgalin bir ülkeye neler getirip, neler götürdüğünü anlatabilmek için o yıllarda hayatta olan gazilerle yapılan söyleşilerin bir kısmını öykülere aktarmayı uygun bulduğunu ilave etmektedir. Bunlar arasında Elbistan İmalı Köyünden **Talaş Ahmet oğlu Mehmet Saygılı'nın aktardığı**; “Ermeniler tuttıkları köylüleri öldürdü. Bizim köyün yanındaki köyü bastılar. Biz köye vardık ki bütün evleri yakmışlar, canlı ne varsa öldürmüşler” veya Kayabaşı Mahallesinden **Halil kızı Meryem Maltacı'nın söylediği**; “ Savaş başlamadan önce erkeklerimiz biz kadınları Maraş'tan uzaklaştırdı. Külek yolundan geçerken yolun kenarında gözüme bir şey ilişti. Bir de baktık ki çar çaputa sarılmış sarmalanmış bir çocuk ağlayıp duruyor. Kaynanama, "Şu çocuğu alalım." dedim, "Sen başını kurtar. Onu anası babası bile terk etmiş." dedi. Hava kış... Fırtına... Ne zaman kar yağsa o çocuğu anımsar, almadığıma pişman olurum” gibi gerçek hayattan alınmış öyküler de vardır.

Bu öykü kitabında 21 hikaye (Kum gibi eşkıya vardı, Yaşlı kurt, Arpa tüccarı, Abdal Halil Ağa, Sütçü İmam, Onurlu Çavuş, Bayrak olayı, İlk kurşun, Senem Ayşe vb.) yer almaktadır ve bu öyküler “Öncesi”, “İşgal”, “Savaş” ve “Sonrası” başlıkları altında taktim edilmiştir.

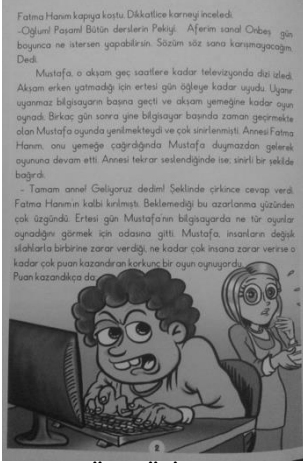
ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

2.6.SÜTÇÜ İMAM

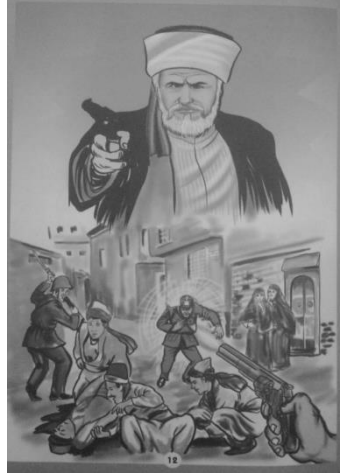
Yakın tarihimizin bilinen kahramanlarını çocuk öyküleri içinde ele alarak onları değerleri ve önemleriyle anlatmak oldukça mühim bir iştir. Yazar Nurcan Şahin bu değerleri inceleyerek çalışmalarını özenle hazırlamaktadır. Sütçü İmam, Kahramanmaraş'ın simge tarihi bir kişiliğidir. Kitap 2016 senesinde yayımlanmıştır. Böyle önemli kişilerini tarihteki yeri ve değeri herkesçe malûmdur. Ancak bu kahraman şahsiyetlerini çocukların dünyasına da girmesi, saydırılıp sevdirilmesi hiç şüphesiz önemlidir. Bunları güncele aktararak, yaşayan sosyal çevreyle birlikte verebilmek çok önemli ve gereklidir. Çocuklara, öğrencilere, yaşadığı yakın çevresinde, mahalle veya semtinde, tanıdığı tarihi bir kişiliği sevdirerek tanıtmak ve onları anlatmak, bir rol model olarak onları tanıtır öğretmek, yaptıkları olağanüstü cesaret ve fedakârlıklarını kavratmak yazarımızın bu eserinde de özenle üzerinde durduğu vurguladığı çok güzel bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikayedeki günlük yaşamla ilgili bilgiler, örneğin çok fazla bilgisayar oyunu oynamak, şiddet içeren şeyler izlemek, şiddet uygulamak ve kuralsızlığın kötü olduğu, çocukların zihinsel gelişimini ve hayata adaptasyonunu bozacağı anlatılmıştır. Hikâyede annesinin yanlış yönlendirmesi ve sınırsız oyun hakkı vermesi üzerine bilgisayar oyunlarının ve kahramanlarının dünyasına kontrolsüz giren Mustafa, bir süre sonra bunun sıkıntılarını yaşamaya başlar. Sanal bilgisayar oyunlarının onları ne kadar hırçınlaştırdığı da kahramanımız Mustafa sayesinde oldukça güzel anlatılır. Mustafa, hem yanlışından dönmekte hem de gerçek kahramanların nasıl işler başardığını annesinin anlatımlarıyla Sütçü İmam kimliği üzerinde özenle verilmektedir. Mustafa, sanal kahramanlardan, sorunlu çevreye duyarsız bir anlayıştan, annesiyle ve çevresiyle kavgalı bir halden kurtularak gerçek kahramanlarla tanışır. Hem yanlışını anlar, hem de Sütçü İmam sayesinde kahramanlığı ve fedakârlığı tanır. Sütçü İmam Hikâyesi, yazar Nurcan Şahin'in hassasiyetleriyle, özgün kurgusu ve hikâye yapısı, özel anlatımıyla, hikâye unsurları içerisinde anlatma olgusuyla oldukça başarılı bir şekilde verilmektedir. Hikâyeyi Mehmet Duru'nun çizimleri dahada anlaşılır kılmıştır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

2.7.SÜTÇÜ İMAM

İsmail Bilgin'in kaleme aldığı "Sütçü İmam" adlı kitap 2016 senesinde (12. Baskı) **Timas Çocuk Yayınları**'ndan çıkmıştır. Yazar, dokuz yaş üstü için kaleme aldığı Kurtuluşun Kahramanları dizisinde, genç okurları Kurtuluş Savaşı sırasında işgallere karşı memleketlerini canla başla savunan gerçek kahramanlarla tanıştırıyor. İstanbul, İzmir, Antep, Trabzon, Maraş, Aydın, Kütahya, Erzurum, İzmit gibi yurdun dört bir yanında yaşanmış heyecan dolu kahramanlık hikâyelerini gençler ellerinden bırakamayacaklar. Kurtuluşun Kahramanları dizisi hem sağlayacağı tarihî alt yapı hem de

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

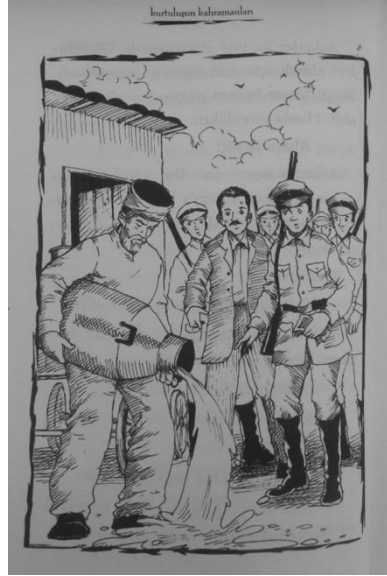
kazandıracağı ahlakî değerler bakımından, yabancı kültürlerin kahramanlarını benimsemek durumunda kalan gençler için muhteşem bir alternatif.

Kurguların birbirinden bağımsız olduğu on kitaptan oluşan Kurtuluşun Kahramanları dizisinde her kitap bir kahramanın tehlike, macera ve cesaret dolu hikâyesini anlatıyor.

Yaşadığı şehir Maraş önce İngilizler, daha sonra da Fransızlar tarafından işgal edildiğinde yalnızca sütçülük yapan yaşlı bir adam gibi görünerek işgalcilere karşı gizlice mücadele eden, askerlerin halktan zorla toplamaya çalıştıkları silahları Maraş'ı işgalden kurtarmaya çalışan gençlere ulaştırmayı başaran Sütçü İmam...

erkenden sağdıkları sütleri satın alır, daha sonra dükkânına gelirdi. Mahalleli de buradan taze süt ve Sütçü İmam'ın bu süttten yaptığı peynirden satın alır; hele çocuklar onun her sabah dükkânın camekânına dizdiği mis gibi kokan sütlü simitlerine bayılırlardı.

Sütçü İmam çok çalışkan biriydi. Yaşlı olmasına rağmen hiç durmadan çalışırdı. Sık sık "Yüce dinimiz çalışmayı emretmiş. Tembellik yapmak Müslüman'a yakış-

Sonuç

Milli Mücadelenin Maraş sayfasının çocuk hikayelerine, tiyatro eserlerine konu edilmesini gözden geçirdiğimiz zaman bu konuda çok az eserin yayımlandığı belli oluyor. Konu ise genellikle Sütçü İmam'dır. Maraş'taki Milli Mücadelenin diğer kahramanlarının ve özellikle çocuk kahramanların örnek hayatlarını gelecek nesillere ulaştırmanın en kolay yolu konuyu hikaye, çizgi roman şeklinde çocuk kitaplarına aktarmaktır.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

- AKKAYA İbrahim. İstiklal Mücadelesi'nde Maraş. Milli Piyas. Maraş, Şeref Basımevi 1960, 32 s.
- BİLGİN İ. Sütçü İmam. 12. Baskı. İstanbul, Timaş Çocuk,2016.
- CEYHAN Nesime. Milli Mücadele Hikayeleri. İstanbul, Selis, 2006, 224 s.
- KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri, (2005), Millî Savaş Hikâyeleri, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZTURAN H.A. Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Öyküleri. Kahramanmaraş, 2009.
- SEVER S. Çocuk ve Edebiyat, Tudem Yayıncılık, 8. Baskı, İzmir 2015
- ŞAHİN N. Sütçü İmam. İstanbul, Başak Ajans, 2016.
- ŞİMŞEK T. Çocuk Edebiyatı. Konya: Suna Yayınlar, 2005.
- TUNCEL Metin. Kahramanmaraş. DVİA. C. 24, 2001. S. 196.
- USLU Akkaya. Cahit Zarifoğlu'nun "Sütçü İmam" adlı Tiyatro Eseri Üzerine bir İnceleme. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 9, sayı, 45, Ağustos 2016, s. 266 – 233.
- YAKAR Esmâ. Kurtuluş'tan Bir Kesit. Maraş, UKDE 1996, 37 s.
- ZARİFOĞLU C. Sütçü İmam. İstanbul, Beyan Yayınları, 2015.
<http://www.kahramanlar.org/>

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNE
YÖNELİK FAALİYETLERİ**

Erhan ALPASLAN*

Özet

Maraş önce İngilizler (22 Şubat-30 Ekim 1919) daha sonra da Fransızlar (31 Ekim 1919-11 Şubat 1920) tarafından işgal edilmiştir. İngiliz işgali yaklaşık sekiz ay sürmüştür. İngiliz işgalinin sona ermesi ile başlayan Fransız işgali döneminde Fransız işgal yönetiminin Ermenilerle işbirliğine girerek baskı ve zulümlerini daha da artırması halkın milli ve manevi değerlerine karşı hoyratça saldırması üzerine halk işgal kuvvetlerine karşı mücadeleye girişmiştir. Bunun için 29 Kasım 1919 da Maraş Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı kurularak mücadelenin askeri kanadı olan Kuvâ-yi Milliye'nin teşekkülüne gidilmiştir. Maraş Milli mücadelesi bu yerel düzeydeki örgütlenmeyi gerçekleştirirken Anadolu'nun işgaline karşı mücadeleyi örgütlemek üzere Mustafa Kemal'in öncülüğünde başlayan çalışmaların neticesi olarak ilk önemli adım Erzurum'da atılmıştır. Bölgesel nitelikte olmasına rağmen Heyet-i Temsiliye adıyla milli mücadelenin ana teşkilatı burada oluşturulmuştur. Sivas Kongresinde daha da geliştirilen ve tüm Anadolu ve Rumeli bölgesini içine alacak şekilde görev ve yetki alanı genişletilen bu teşkilatın, Güney cephesindeki askeri gelişmeler karşısında kayıtsız kalması söz konusu değildi. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı Heyet-i Temsiliyenin özellikle Güney cephesinin çok stratejik bir noktasını teşkil eden Maraş ve çevresindeki askeri gelişmeler karşısında ne gibi faaliyetler içerisinde bulunduğunu ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Maraş, Milli Mücadele, Heyet-i Temsiliye, Müdafaa-i Hukuk, Kuvâ-yi Milliye.

**ACTIVITIES OF THE REPRESENTATIVE COMMITTEE FOR
THE MARAŞ NATIONAL STRUGGLE**

Abstract

Maraş was first occupied by the British (22 February - 30 October 1919) and later by the French (31 October 1919-11 February 1920). The British occupation continued about for eight months. During the French occupation, which began with the end of the Occupation of the British, the French occupation administration attempted cooperating with the Armenians and increased their oppression and persecution and attack the people's national and moral values because of this people began a struggle against the occupation forces. For this purpose, on November 29 1919, the Marash Defense of

*Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ecalpaslan@ksu.edu.tr, 0544 727 6695.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

rights organization was established and the formation of the Nationalist Forces which was the military wing of the struggle was attended. The first important step was taken in Erzurum as a result of the efforts initiated by Mustafa Kemal in order to organize the struggle against the occupation of Anatolia while the Marash National Struggle was organizing this local level organization. Despite being of a regional nature, the main organization of the National Struggle in the name of the Representative committee was established here. This organization, which was further developed in the Sivas congress and expanded its mandate and authority to cover all Anatolian and Rumelia regions, was not to be left indifferent to military developments on the South front. Therefore, the main aim of this study is to show what kind of activities that the Representative committee had been in face of the military developments in Marash and its surroundings, which constitute a very strategic point of the southern front.

Key: Atatürk, Marash, National Struggle, Representative committee, Defense of rights organization, Nationalist Forces.

Giriş

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Bu Ateşkes Antlaşmasının imza edilmesinden sonra; İngilizler 3 Kasım 1918'de Musul'u, 1 Ocak 1919'da Anteb'i işgal etmişlerdi. Ayrıca mütarekenin 7. maddesine dayanarak 22 Şubat 1919'da Maraş'ı da işgal ettiler. Maraş'ın, İngilizler tarafından işgali sırasında, Mustafa Kemal İstanbul'da idi. Mustafa Kemal daha sonra İstanbul Hükümeti tarafından, 16 Mayıs 1919'da 9. Ordu Müfettişi olarak görevlendirilerek Samsun'a gitti. Mustafa Kemal, Anadolu'daki tüm kolordu komutanlıkları ve birlikleriyle temas kurmuş ve Milli Mücadeleyi örgütlemeye başlamıştı. Amasya Genelgesinin yayınlanması ile birlikte Milli Mücadelenin ana stratejisi belirlenmiş ve bölgesel mahiyette toplanmış olan Erzurum Kongresi ile de mücadelenin ilke ve esasları belirlenmiştir. Örgütsel olarak ta ilk defa yeni bir yapılanma gerçekleşmek suretiyle Heyet-i Temsiliyyenin kuruluşu bu sırada gerçekleşmişti. Bu yapı daha sonra Sivas Kongresi ile birlikte daha geniş bir boyutta ve ülkenin tamamını kapsayacak ölçüde bir yapılanmaya dönüştürüldü. Bu teşekkül bundan sonraki süreçte Millet adına Milli Mücadele hareketini yürütücü bir konuma gelmişti. Nitekim Sivas Kongresi ile birlikte ortaya çıkan bu örgüt Anadolu'da başlayan Milli Mücadele hareketini yönlendirirken, bölgesel düzeyde başlamış olan mücadele alanları ile ilgili bir takım kararlar alma yoluna giderek, bunları uygulamaya koymakta idi.

Mustafa Kemal, Milli Mücadelenin lideri olarak 4-11 Eylül 1919'da Sivas'ta toplanan kongrede Maraş ile ilgili önemli kararlar

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

alınmasını sağladı. İngilizler Fransa ile 15 Eylül 1919'da Suriye İtilafnamesi'ni imzaladılar ve Maraş'ta bulunan kuvvetlerini geri çekerek bölgeyi Fransa'ya bıraktılar. Böylece bölge, Ermeni yanlısı Fransızların işgali altına girdi. Bu durum Ermenilerin bağımsızlık umutlarını artırdı. Bu gelişme üzerine Mustafa Kemal, bir tamim yayınladı ve Suriye İtilafnamesi'nin haksız bir antlaşma olduğunu belirtti. Fransız işgali sırasında işgal kuvvetlerinin izlediği siyaset ve yapmış olduğu uygulamalar ve özellikle Ermenileri himaye ederek Ermeni örgütlerinin yapmış olduğu katliamlara göz yumması, Maraş halkını oldukça huzursuz etmiş ve bu durumda halk kendi içerisinde örgütlenmesini sağlamıştır. Maraş'ta bir taraftan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti oluşturulurken diğer taraftan da bu mücadelenin askeri kanadını teşekkül ettirebilmek amacıyla Kuvâ-yi Milliye örgütü oluşturulmuştur. Maraş'ta Fransızlara karşı verilen mücadele Sivas kongresi çalışmaları ile yeniden yapılandırılan Heyet-i Temsiliye örgütünün ve bu örgütün Başkanı Mustafa Kemal tarafından takdirle karşılanmış ve Maraş'taki mücadeleyi desteklemek amacıyla Heyet-i Temsiliye tarafından bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların başında Maraş'ın haksız bir şekilde işgal edildiğinin tüm kamuoyuna duyurulması, halkın işgallere karşı tepki göstermesini sağlamak amacıyla miting ve protesto çağrılarının yapılması, işgalci devlet temsilcilerine duyurulmak amacıyla telgraflar çekilmesi gibi bazı faaliyetler gelmektedir. Bunun yanı sıra Heyet-i Temsiliyye, bölgesel düzeyde başlayan mücadele noktalarına kimi subayların öncülüğünde bir kısım kuvvetlerin sevk edilmesi rolünü üstlenmiştir. Bu faaliyetler kapsamında Sivas kongresi çalışmaları sırasında Güney cephesi içerisinde yer alan Maraş'taki mücadeleye katkı sağlamak üzere bazı muvazzaf subaylar gönderilmiştir. Mücadelenin sonuna kadar Heyet-i Temsiliye ile koordineli bir şekilde bu mücadele devam etmiştir. Fransız işgal güçleri bölgede verilen bu olağanüstü mücadelede artık burada tutunamayacaklarını anlamışlar ve sonunda Maraş'tan çekilme kararını alarak buradan ayrılmışlardır. Böylece Güney cephesinde, Maraş'ta Fransızlara karşı milli mücadelenin ilk zaferi kazanılmıştır.

1-Mondros Mütarekesi ve Maraş Bölgesinde Yaşanan İşgallere Genel Bir Bakış

Birinci Dünya Savaşının sonunda Osmanlı Devleti bu savaşın mağlup devletlerinden biri olarak Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamıştı.⁴⁸¹ İtilaf devletleri bu antlaşma çerçevesinde Anadolu'nun

⁴⁸¹Mondros Mütarekesi'nin hükümleri için bkz. Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri: Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları**, Cilt I, Ankara 1953, s. 519-524.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

işgaline başlamışlardı. İngilizler, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından hemen sonra ilk olarak ülkenin güney bölgelerini işgal etmeye başlamışlardı. İngilizler tarafından işgal edilen şehirlerden biri de Maraş idi. Ancak daha sonra 15 Eylül 1919'da Suriye ve Kilikya'da işgal kuvvetlerinin değişimi hakkındaki İngiliz-Fransız mukavelesinin imzalanması ile Maraş, Antep, Urfa şehirleri ve civarları İngilizler tarafından boşaltılarak Fransızlara terk olunacaktır.⁴⁸²

İngilizlerin, işgal ettikleri Urfa, Antep ve Maraş'ı tahliye edecekleri ve bu yerlerin, Fransızlar tarafından işgal edileceği hakkında birtakım söylentiler çıktığı zaman, yeniden bir haksızlığa maruz kalmamak için keyfi işgallere karşı birtakım tedbirler alma zorunluluğu hissedildi. Tehlikeyi yakından gören halk, işgal bölgeleri ve civarında kısım kısım silahlı millî müfrezeler oluşturmaya başladılar.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin tespit ettiği ilkelerin birinci maddesi de “*Misak-ı Milli ile sınırları çizilen ana yurdun herhangi bir kısmının işgali hâlinde, beraberce savunmak ve karşı koymak*” esasını teşkil ediyordu. Buna dayanarak İngilizler tarafından tahliye edilecek yerler, Fransızlar tarafından işgal edilmek istenirse, bu işgalin protesto edilmesi ve bu protestonun önemsizlenmesi durumunda bütün vasıtalarla başvurularak işgal kuvvetlerine karşı fiilen müdafaada bulunulması kararlaştırıldığından, her tarafta oluşturulan silahlı müfrezelerin takviyesine ve bölge bölge idare heyeti ve merkezlerinin kurulmasına başlanılmıştı.⁴⁸³ Çünkü Fransız işgali altındaki diğer bölgelerde yaşanan feci olaylar kısa sürede yayılmaya başlamıştı. Bu durum bu yöredeki Türk halkının durumunu iyice zorlaştırmış ve tedirginlik günden güne artmaya başlamıştı. Bu ise işgale karşı direnebilmek için örgüt kurmak gerektirmekteydi. İngilizler tarafından tahliyesi söz konusu olan Urfa, Antep ve Maraş'ta asayişin herhangi bir surette bozulmaması ve sonuçta düşman askerlerinin bu hususu fırsat bilerek yeniden bir işgal girişimine sebebiyet verilmemesi için tedbirler alınmıştı. Böyle bir durumun gerçekleşmesi hâlinde direnç gösterilebilmesi için de buralarda millî teşkilâtın şekillenmesine fevkalâde önem verilmişti.

İngilizler ile yapılan anlaşma sonrasında Maraş, 30 Ekim 1919'da Fransızlara devredildi. 1 Kasım 1919 tarihinden itibaren Maraş, Antep ve Urfa ile birlikte tümüyle Fransız işgali altına

⁴⁸² Yalçın Özalp, **Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi**, Semih Ofset Matbaacılık Ankara, 1984,s.84; Tevfik Bıyıklıoğlu, **Atatürk Anadolu'da (1919-1921)**, I. Ankara 1959, s. 41.

⁴⁸³ Yücel Özkaya, “Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da”, **Millî Mücadele Tarihi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 2002, s.157-158.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

girmiştir.⁴⁸⁴ Bu devir teslim işlemleri, Fransız işgaline fiilen karşı koyma fırsatı bırakmamıştı. Fransızlar tarafından hukuk kuralları ve mütareke şartlarına muhalif olarak işgal edilen yerlerin halkı ve bundan son derece gücenmiş olan diğer bölge halkları, olağanüstü gösteriler düzenleyerek, bu yerlerin vatanın ayrılmaz parçaları olduğunu dünyaya haykırmışlardı. Bu durum, aynı zamanda Kuvâ-yi Milliye'nin de bir an önce teşkilatlanıp harekete geçmesini gerektiriyordu.

Maraş'ı işgal eden kuvvetlerin içinde, Ermeni Doğu Lejyon Alay'ından bir tabur ve bir süvari müfrezesi de vardı. Fransız birlikleri içinde bulunan silahlı birçok Ermeni, Müslümanlara her çeşit zulmü yapıyor ve kadınlara sarkıntılık ederek peçelerini zorla açmaya çalışıyor, depolarda bulunan silah ve cephaneye Ermenilere dağıtıyordu. Maraş kalesindeki Türk bayrağı da indirilmiş, birçok kişi Ermeni işbirlikçileri tarafından katledilmiş, ev ve camilere girilerek arama yapılmış ve bu esnada çocuklara işkence ile zulmedilmişti. Üzerinde silah bulunan Müslümanlar idamla cezalandırılmıştı.

Maraş'ta İngilizlerin yerini alan Fransız askerlerinin hemen tamamına yakını Ermeniler oluşturuyordu. Ayrıca bu Ermeniler sokakta Müslümanlara rastgele ateş açarak, Türklerin millî değerlerine hakaret ediyorlar, Müslümanların elinde bulunan silah ve cephanenin toplanması hususunda Fransız kumandanlığını teşvik ediyorlardı. Maraş'a Fransız askeri namıyla her kafilende üçer beşer yüz Ermeni geliyor, Zeytun Ermenileri de silahlandırılıyordu. Maraş'ı işgal eden Fransızların, hükümet konağında Osmanlı sancağını indirmek istemeleri üzerine çıkan olaylarda bir jandarma şehit olmuştu. Ermeniler tarafından Maraş'ın Çukuroba mahallesindeki camiye bomba atma teşebbüsünde bulunmuş, Fransız askeri kıyafeti giymiş üç kişi ezan okuyan müezzine silahla ateş açmıştı. Fransızlar şehirdeki Ermeni gençlerini silahlandırıp kışlada eğitmeye başlamışlar, Ermenileri kiliselere toplayarak Müslüman halka karşı suikast ve mezalim planları yaptırmışlar, Gökpınar, Kılılı ve Sarılar köylerini tahrip edip gençlerine işkence yaparak yağma hareketlerine girişmişlerdi.⁴⁸⁵

Bu durum karşısında işgal kuvvetleri, halkı teskin etmek için Maraş, Antep ve Urfa civarında gerçekleşen mezalim ve taşkınlıklara

⁴⁸⁴Bige YAVUZ, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994,s.8.

⁴⁸⁵M. Sıtkı Bilgin, "Arşiv Belgelerine Göre Fransız İşgali Altındaki Maraş'ta Ermeni Faaliyetleri", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Kahramanmaraş Ve Yöresi Kültür Değerlerini Araştırma Ve Uygulama Merkezi adına yayımlanan Maraş Tarihi Ve Sanatı Üzerine** (Editör; Mehmet Özkarcı vd.) Kahramanmaraş 2008, s. 247

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sebeplere Fransız komutanlarının azledildiğini söylüyor ve mezalimi yapanların şiddetle cezalandırılmaları için soruşturma açılacağını; Fransızların bu bölgede bulunmalarının işgal amaçlı olmayıp, Ermenilerin oralarda fazla sayıda bulunmaları ve Türklere karşı muhtemel saldırıların engellenmesi için olduğunu ileri sürüyorlardı.⁴⁸⁶

2-İşgale Karşı Direniş ve Örgütlenme

Mondros mütarekesinden sonra yaşanan işgallere karşı halkın direnişine geçmesinin en büyük nedeni; Yunanlılarla birlikte yerli Rumların ve Güney Anadolu'da Fransız işgal kuvvetleriyle birlikte Ermenilerin Türklere karşı mezalim ile katliamlara girişmesidir. Türk halkının maruz kaldığı bu katliam hareketleri o kadar had safhaya varmıştır ki halkın dayanacak gücü kalmamıştır.⁴⁸⁷ Özellikle asırlardan beri birlikte yaşadıkları Rum ve Ermeni komşularının işgal kuvvetleri ile birlikte katliamlara katılması Türk halkının işgallere karşı tepkide bulunmasına sebep olurken mücadele azmini artırmıştır.⁴⁸⁸ Maraş'ta Fransız işgalinin arkasından yaşanan bu olaylar karşısında, bölge halkı kendi başının çaresine bakmak durumunda kalmış ve işgalci Fransızlar ile işbirlikçi Ermenilere karşı büyük bir direniş hareketi başlatmışlardır.⁴⁸⁹

Anadolu'da yapılan mitinglerden Maraş ve çevresinin işgaline ve buradaki Ermeni mezalimine karşı yapılan mitingler ayrı bir önem arz etmektedir. Daha Fransızların Maraş'ı işgal edeceklerine dair haberler çıkmaya başladığı andan itibaren, her yerde mitingler yapılmaya ve protesto telgrafları gönderilmeye başlanmıştır.

Anadolu'da yapılan bu mitingleri, işgal sırasında her ne kadar bitkin ve yılgın olsa da, Anadolu'da birbirinden farklı binlerce kişinin milli bir vakanın tesiriyle psikolojik bir kitle halinde isyan etmeleri olarak değerlendirebilir. Ayrıca Millî Mücadele başlarında gelişen olaylara karşı duygu ve düşüncelerini ortaya koyan Türk Milleti, siyasi hadiseler ve işgaller karşısında fiili harekette bulunamayan Osmanlı Hükümetinin kabul ettiklerine milletçe karşı olduğunu mitingler vasıtasıyla İtilaf Devletlerine ve tarafsız ülkelere duyurmak istemiştir.

⁴⁸⁶ Mümtaz Ulusoy (E) Albay, **İstiklâl Harbi'nde 2 nci Kolordu (1918-1921)**, Yayına Hazırlayanlar, Dr. Öğ. Alb. Ahmet Tetik, Uzm. Şeyda Büyükcan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları Ankara Genelkurmay Basımevi, 2006, s. 5.

⁴⁸⁷ ATASE Bşk. Arşivi, K. 81, D.139, F.4-13.

⁴⁸⁸ Kasım Ener, **Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi**, Ankara, 1970, s.171; Selâhattin Tansel, **Atatürk ve Kurtuluş Savaşı 1919- 1922**, Ankara, 1965, s. 12-16; Hamdi Atamer, "İzmir'in İşgali", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 7, Nisan 1968, s. 3-11.

⁴⁸⁹ Türk İstiklal Harbi, **IV. Cilt, Güney Cephesi, Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmî Yayınları**, Ankara, 1966, s. 236-237.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ayrıca mitingler, Türk Milliyetçiliğinin, millî birlik ve beraberliğin şahlandığı gösteri yerleri olmuştur. Mitingler sayesinde halkın Millî Mücadeleye katılımı arttığı gibi millî ruhun ve heyecanın oluşturulmasında da etkili olmuştur.

İşgal sırasında Maraş halkı, hem Fransızların kötü idaresinden hem de Ermenilerin saldırılarından dolayı artık canından bezmiştir.⁴⁹⁰ Buna bir tepki olarak teşkil edilecek millî orduyu, bir “İslâm cemaati teşkili şeklinde kurmak ve milleti İslâm mabetleri etrafında birleştirecek dinî bir görünüm vermek başarı sağlayacaktır. Camii ve mescidi olan her köy ve mahalle bir piyade takımı sayılarak bunun idaresi mescidin imam ve müezzini gibi din adamlarına veya bu sıfatı takınacak olan gönüllülere teslim edilecektir...” denilmek suretiyle millî teşkilatının dinî olgularla çevrelenmiş çerçevesi çizilmiş olmaktadır.⁴⁹¹ Millî mücadelede Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri çok önemli görevler icra etmişlerdir. Maraş’ın düşman işgalinden kurtulmasında da bu şehirde kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin rolü büyüktür. Maraş’taki teşkilatlanma ve Müdafaa hareketleri, denilebilir ki İngilizlerin burayı işgal etmesiyle başlamıştır. Zira İngilizlerin Maraş’ı işgalinin kesinleşmesi ile bu konudaki tepkilerini bazı Maraşlılar daha İngilizler gelmeden önce, Antep-Maraş yolu üzerindeki bir köprüyü yıkarak açıkça göstermişlerdir.⁴⁹² İngilizler, işgallerinin ilk günlerinden itibaren, Maraş’taki mahalli hükümetin işlerine fazla karışmamışlardır. Hatta ilk günlerde Ermenilerin şikâyetlerine itibar etmekte iken, daha sonraları bunların şikâyetlerinin aslında iftira ve yalan olduklarını anlayarak, Ermenilerin oyununa gelmemişlerdir. Böylece, Maraş’taki yaklaşık sekiz aylık İngiliz işgal dönemi olaysız geçmiştir denebilir.

Fransız kuvvetlerinin şehri işgal etmesi ile başlayan baskı politikası halkın teşkilatlanmasını gündeme getirmiştir. İşgal karşısında teşkilat kurma fikri ilk defa Dr. Mustafa tarafından ortaya atılmış ve teklif edilmiştir. Fransız kuvvetlerinin şehre gelmesinden bir gün önce, Ulu Camii’nde halka bir konuşma yapan Dr. Mustafa, Fransızların bugün yarın geleceğinden, Ermenilerin Maraş’ta da Adana’daki gibi işkence yapabileceklerinden bahisle halkı teşkilatlanmaya ve karşı koymaya davet etmiştir.⁴⁹³ Ancak o günlerde

⁴⁹⁰ *Selahattin Adil Paşa’nın Hatıraları, Hayat Mücadeleleri, İstanbul Zafer Matbaası*, İstanbul, 1982, s. 333.

⁴⁹¹ Yaşar Akbıyık, *Millî Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990, s. 142.

⁴⁹² Adil Bağdatlılar, *Uzunluk-İstiklal Harbinde Maraş*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1974, s.25-26; Özalp, *a.g.e.*, s.17

⁴⁹³ Akbıyık, *a.g.e.*, s. 1; Hüsametdin Karadağ, *İstiklal Savaşında Maraş*, Kahramanmaraş Kurtuluş Müzesi Kurma ve Yaşatma Derneği Yayını, Kahramanmaraş, 1994, s. 24.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşu gerçekleştirilememiştir. Ermenilerin yapabileceği taşkınlıklarla, Fransızların tutuklamada bulunabilecekleri endişesi ile başta Dr. Mustafa olmak üzere Maraş ileri gelenleri işgalden bir gün önce şehri terk ederek Elbistan'a çekilmişlerdi. Elbistan'da Kuvay-ı Milliye oluşturulması, silah ve cephane temini ile uğraşmışlardır. Bayrak hadisesinden sonra milli teşkilat kurma faaliyetleri tekrar hız kazanmıştır.⁴⁹⁴

3- Maraş ve Elbistan'da Mücadele Hazırlıkları ve Sivas ile İrtibata Geçilmesi

Elbistan'da Sulh hâkimi Ali Rıza Bey'in başkanlığında Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştu. Bu cemiyet, Fransızların bölgeden çekilişine kadar M. Kemal'e sürekli irtibatta olarak etkili ve önemli faaliyetler yürütmüştür. III. Kolordu Kumandanlığı tarafından bir kısım kuvvetlerle bölgeye gönderilen Binbaşı Suzi Bey, toplantılara daimi üye sıfatı ile katılıyor ve 3. Kolordu ile irtibatı sağlıyordu. Heyet-i Temsiliyyenin Sivas Kongresindeki kararları gereği, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetince süratle planlar yapılarak uygulamaya konuldu. M. Kemal Paşa, Ali Rıza Bey'e gönderdiği bir yazıda; *"Fransızların Adana havalisi de dâhil olmak üzere, Urfa, Antep ve Maraş'ta küçük bir Ermenistan kurmak istediklerini, Ermenilerin ve Fransızların emellerine mani olmak için, milli teşkilatın her tarafa yayılmasının, dışarı memleketlerde lehimize tesirler yaptığını bildirmiş ve halkın işgal aleyhine teşvik ederek düşmanın müşkülata sokulacağını"* belirtmişti.⁴⁹⁵ Ermenilerin saldırganlıkları ve Fransızların Maraş'ta kalıcı olmak niyetinde olmalarının anlaşılması halkı teşkilatlanmaya, tedbir almaya yöneltmiş olduğu çok açıktır. Nitekim Sivas Kongresinde özellikle Fransız işgalinden itibaren Maraş'la yakından ilgilenildiği ve teşkilatlanma için emirler gönderildiği de bilinmektedir.

Mustafa Kemal Paşa 7 Ağustos 1919 tarihinde yayınladığı bir bildiri ile memleketi haksız yere işgal eden İtilâf Devletleri'ne karşı, Türk bağımsızlığını korumak için, milli kuvvetlerin kurulmasını, milletin kendi iradesi ile egemenliğine sahip çıkmasını istiyordu.⁴⁹⁶ İtilâf Devletleri ise, Türkiye'nin taksimine yol bulmak amacı ile Yunanlılara işgal ettirdikleri Batı Anadolu'da yaptırdıkları baskı, öldürme ve yok etme hareketlerini, bu defa da Ermeniler vasıtası ile Güney'de Adana, Maraş, Urfa ve Antep'te uyguluyorlardı. Bu sebeple

⁴⁹⁴ Karadağ, a.g.e., s.23.

⁴⁹⁵ Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları, TTK Yayınları*, Ankara, 1974, s. 34; Akbıyık, a.g.e., s. 227.

⁴⁹⁶ *Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri, (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, Ankara 1982, s. 57-59.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türk halkı, kurtuluş çareleri arıyor ve silâhlanıyordu. 4-12 Eylül 1919 tarihinde Sivas Kongresi ile ortaya çıkan Heyet-i Temsiliye'nin dikkatini çeken bu olay, kurulacak yeni bir cepheyi ve savaşılacak yeni bir düşmanı belli etmiş oluyordu. Bu durum, 16-29 Kasım 1919 günleri arasında Sivas'ta yapılan *Komutanlar Toplantısı*'nda etraflıca görüldü. Hazırlanan plân, komutanlara ve Müdafaa-i Hukuk teşkilâtına bildirildi.⁴⁹⁷ Heyet-i Temsiliye, Güney Anadolu'nun savunulmasına ve bu maksatla teşkilâtlandırılmasına böylece el atmış oluyordu.

Sivas Kongresi'nden sonra 13 Ekim 1919'da "*Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtına Dair Nizamname*" hazırlanmış ve tüm Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine gönderilmiştir. Buna göre, "*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti vatanın maruz kaldığı hadisat ve vakayı ile ve tamamen aynı maksatla vicdanî millîden doğmuştur,*" "*her türlü firka cereyanlarından âridir*" denmiştir.⁴⁹⁸

Maraş'ta Fransız işgaline karşı daha organize bir şekilde mücadele etmek için Mustafa Kemal'in emir ve direktifleri doğrultusunda 29 Kasım 1919'da Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu.⁴⁹⁹ Ayrıca Maraş'taki Kuva-yı Milliye Teşkilatı da tamamlanarak bu kuvvetlerin başına subaylar, komutan olarak atandı.⁵⁰⁰

4-Mustafa Kemal Paşanın Sivas'ta Charles François Georges Picot ile Görüşmeleri ve Güney Cephesi

Mondros Mütarekesi'ni takip eden günlerde İngilizler, 6 Aralık 1918'de Kilis, 1 Ocak 1919'da Antep, 22 Şubat 1919'da Maraş, 24 Mart 1919'da ise Urfa'yı işgal etmişlerdi. Bu durum Fransa ile İngiltere arasında sorun oluşturmuştu. Çünkü bu bölgeler Sykes-Picot

⁴⁹⁷ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara 1984, s. 222.

⁴⁹⁸ Memet Yetişgin, *Maraş Savunması: Amaçlar, Kişiler Ve Sonuçlar, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Kahramanmaraş Ve Yöresi Kültür Değerlerini Araştırma Ve Uygulama Merkezi Adına Yayınlanan Maraş Tarihi Ve Sanatı Üzerine* (Editör; Prof.Dr. Mehmet Özkarcı vd.) Kahramanmaraş 2008, s. 279.

⁴⁹⁹ Hale Şıvgın, "Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.IV., S.II, Ankara, 1988, s. 11; Ahmet Eyicil, "Maraş Mücadelesinde Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XVI, Temmuz 2000, s.650;Orhan Doğan, "Millî Mücadele Döneminde Maraş'ta Müdafaa-i Hukuk Örgütlenmesi ve Kuvâ-yı Milliye'nin Kuruluş ve Faaliyetleri, (Millî Mücadelede Güney Bölgesi Sempozyumu, 25-27 Aralık/Gaziantep), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005,s.167;Yaşar Akbıyık, "Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi* Cilt 6, Sayı 1, 2015, s. 109-114. (Akbıyık Makalesinde Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kuruluş tarihini 30 Kasım 1919 tarihi olarak belirtmiştir).

⁵⁰⁰ Şıvgın,*a.g.m.*, s. 487.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Antlaşması'na göre Fransa'ya ait olacaktı. Sorun 15 Eylül 1919'da Fransa ile İngiltere arasında imzalanan Suriye Antlaşması ile çözülebilmüş ve İngilizler, Musul'a karşılık olarak, 1919 yılının Kasım başlarında, işgal ettikleri bölgeyi tahliye ederek tamamen Fransızlara bırakmışlardır.⁵⁰¹ Mustafa Kemal, 16 Kasım 1919 tarihinde ARMHC Heyet-i Temsiliyesi namına, “*Ermenileri âlet eden Fransızların işgal ettiği Adana vilayetinden sonra aynı şekilde Antep, Maraş ve Urfa'nın*” da Fransızlar tarafından işgali üzerine “*Protestoname*” yayınlamak, *millîtimizin taksim ve esarete razı olmaktansa bütün maddî ve manevî kuvvetleriyle hukukumuzu müdafaada azimkârane devam ve sebat edeceğini* ilan etmiştir.⁵⁰² Aynı dönemde, Suriye'de Fransızlara karşı olan Arapların Mustafa Kemal'e yaklaşımları, Şam Müslümanlarının bir kısmının Türk millî hareketini örnek almaları, Suriye Arap ordusu komutanlarının Türk ordusunda hizmet etmiş kişiler arasından seçilmesi, Mustafa Kemal'in Halep'te “*Türk milletinin yaşamak için haklarını savunacağı*” hakkında bir bildiri yayınlaması, Fransızları tedirgin etmiştir.⁵⁰³ Mustafa Kemal'e göre, Türklerin, Suriye ve Irak'ta etkili olduklarının fiilen kanıtlanabilmesi ile sağlanabilecek siyasal çıkarlar büyük olacaktı.⁵⁰⁴ Mustafa Kemal'in Suriye'de Arap milliyetçiliğini desteklemesi İngilizler kadar Fransızları da rahatsız ediyordu. Atatürk'ün Suriye'de Emir Faysal taraftarlarını Fransızlara karşı destekleyip onları cesaretlendirmedeki amacı, Fransızları Suriye'de oyalayarak Maraş, Antep ve Urfa'da düşmana karşı rahatça mücadele etmektir.⁵⁰⁵

Nitekim Mustafa Kemal'in bu siyaseti etkili olmuş ve Suriye'de Fransızlara karşı devam eden Arap mücadelesi neticesinde Fransızlar, Güney Anadolu bölgemizde işgal ettikleri bölgelere yeterince asker gönderememişlerdir.⁵⁰⁶ 1919 yılının sonlarında Fransız devlet adamları Mustafa Kemal'in gücünden oldukça endişeleniyor ve bir an önce çözüm arıyorlardı. Millî Mücadele hareketinin gittikçe güçlenerek İslam dünyasını harekete geçirme tehlikesi ve Mustafa Kemal'in Suriye'de kendilerine başkaldıran Araplar üzerindeki etkinliği, Fransızları Millî Mücadele hareketinin liderleriyle görüşmeye iten en önemli nedenlerdendi.⁵⁰⁷ Böyle bir siyasetin milliyetçilere

⁵⁰¹ Yavuz, a.g.e., s.129-130.

⁵⁰² **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, C.IV, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006 s. 134-135.

⁵⁰³ Yavuz, a.g.e., s. 52.

⁵⁰⁴ Salahi Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C. I, TTK. Yayınları, Ankara, 1987, s. 194-284.

⁵⁰⁵ Yavuz, a.g.e., s. 48-51.

⁵⁰⁶ **TBMM GCZ, C.1, İ: 1, 24 Nisan 1336 (1920)**, Celse: 4, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.3.

⁵⁰⁷ Yavuz, a.g.e., s. 52.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sağladığı üstünlük sonucu, karargâhı Beyrut'ta olan, “Suriye ve Ermenistan Yüksek Komiseri” Georges Picot, 19 Kasım 1919'da Beyrut'a gelen General Gouraud'ya görevini devrettikten iki gün sonra Sivas'a gitmek üzere hareket etmiştir.⁵⁰⁸ Picot'nun Sivas'a gidişi, Anadolu'nun Fransız işgali altındaki bölgelerinde baş gösterebilecek olan direniş hareketlerinin önüne geçebilmenin yanı sıra Suriye'de Fransızlara karşı başlatılan olayların önlenmesi amacını güdüyordu. Bu yüzden Picot, bir anlaşma ortamı hazırlayabilmek için sonunda Kilikya'yı boşaltmayı teklif etmek zorunda kalacaktı.⁵⁰⁹

Mustafa Kemal Paşa ile resmî olmayan görüşmeler yapmak amacıyla yola çıkan Picot, Sivas'a gelmeden Kayseri'de Ali Fuat Paşanın yanına uğramıştı.⁵¹⁰ Ali Fuat Paşa, Picot ile görüşmesini, Heyet-i Temsiliye'ye şifre telgrafla bildirmiştir.⁵¹¹ Picot, Kayseri'den sonra 4 Aralık'ta Sivas'a gelmiş ve burada görüşmelerini tamamladıktan sonra 7 Aralık'ta Sivas'tan ayrılmıştır. Ali Fuat Paşa ile Picot arasında yapılan bu görüşmelerde Picot, bölgeye yönelik bazı sözler sarf etmiştir. Bu konuşmasında Picot: “*Yalnız Kilikya'da başlamış olan kanlı müsademelerin önüne geçilmesi her iki tarafın menfaati iktizasındandır. Müstakil bir Türkiye ile Fransa'nın müstakbel siyasetleri ve menfaatleri bu gibi hareketlerle haleldar edilmemelidir*” demiştir.⁵¹² Picot'un bu sözlerinden anlaşılacağı üzere Fransızların, Kilikya bölgesinde, Fransız işgallerine karşı Türk Millî Mücadele'sinden telâşa düştükleri görülmektedir.

Picot, geldiği 4 Aralık gecesini, Mustafa Kemal Paşa, Rauf ve Ahmet Rüstem Beylerle kısa bir görüşme yaptı. Bu ilk görüşmede Picot, buradan Paris Barış Konferansı'na gittiğini söylemiş ve konuşması sırasında “*Eğer sizinle anlaşabilirsek, Türkiye'nin alını yazısı üzerinde etkili olur*” diyerek ertesi gün görüşmek üzere ayrılmıştır.⁵¹³ Hüsrev Gerede, 4 Aralık günlü hatıralarında Picot'un gelişiyile ilgili şu yorumu yapmaktadır. “*Durum pek önemli. Bu heyetin ta Suriye'den Sivas'a kadar gelmesi, Kuvâ-yi Milliye'nin dışarıdaki etki gücü için en canlı bir örnek olsa gerek. İngilizlerin Suriye'de Fransızlara karşı ettikleri tohum, Urfa, Ayıntap ve Maraş yörelerinde*

⁵⁰⁸ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele-Son Meşrutiyet (1919-1920)**, C.II, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1998, s.235.

⁵⁰⁹ Sonyel, **a.g.e.**, s.194

⁵¹⁰ Salahi Sonyel, **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz istihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri**, TTK. Yayınları, Ankara,1995 s. 57.

⁵¹¹ Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İstanbul, 2000, s.305; Naşit Uluğ, “Millî Mücadele'de Türk-Fransız Münasebetleri”, **Hayat Tarih Mecmuası, Sayı: 9**, İstanbul, Ekim-1972, s.14

⁵¹² Cebesoy, **a.g.e.**, s. 304-305.

⁵¹³ Hüsrev Gerede, **Hüsrev Gerede'nin Anıları-Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler-** (Hazırlayan: Sami Önal), Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.135.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Heyet-i Temsiliye'nin oluşturduğu ulusal birlik, Fransızlara Yakınoğ'u'da İngiltere ile baş başa kalmak tehlikesini bağışlamış olacak. Bunlar Türkiye ile anlaşmayı çıkarlarına uygun ve gerekli görüyorlar"⁵¹⁴ 5 ve 6 Aralık tarihlerinde Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa ile Picot arasında görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmede Picot, Fransa Hükümeti'nin yakında değişeceğini, Mösyö Briand'ın başbakanlığa geleceğini ve yeni Fransız Hükümeti'nin siyasetinin, Türk milli siyasetine tamamıyla taraftar olacağını söylemiştir. Picot'un bu kati teminatından sonra uzun münakaşalar cereyan etmiştir.⁵¹⁵

Bu görüşmede asıl öne çıkan konu Picot'un Anadolu'daki hareketin, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının ne istediği konusu olmuştur. Bu suale verilen cevapta; Erzurum ve Sivas Kongreleri beyannamelerinin maddeleri okunarak, Türk milletinin emel ve isteklerinin tümünün Sivas Kongresi beyannamesinde munderiç olduğu izah edilerek, Kilikya, Urfa, Maraş ve Antep'in Mondros Mütarekesi hilâfına işgal edildiği ve buralarda Ermeniler tarafından yapılmakta olan mezalimden, Fransızların Türk memurlarına reva gördükleri muhakkirane muamele tarzından şikâyet edilmiş ve Türk milletinin bu haksız işgallerin kaldırılmasını istediği ve bu maksat uğrunda bütün maddi ve manevi kuvvetlerini sarf etmeye azmetmiş olduğu bildirilmiştir.⁵¹⁶ Picot, yapılan görüşmelerde, açıkça Kilikya da dahil olmak üzere Suriye'yi müstemleke yapmak istediklerini söylemiştir.⁵¹⁷ Bunun üzerine Mustafa Kemal, Kilikya için "*bedenimizin bir parçası*" diyerek bölgeye yönelik taleplerinden vazgeçemediklerini özellikle vurgulamıştır.⁵¹⁸

Yapılan görüşmeler süresince, Picot ve heyeti Adana'da bir Ermenistan kuramayacakları kanısına vardıkları için ekonomik ayrıcalıklar elde etmek şartıyla Adana'yı Türklere bırakmaya razı olmuşlardır. Picot, Fransa'nın Adana'da yalnız ekonomik çıkarlarının bulunduğunu, iktisadî ayrıcalıklara karşılık Maraş, Antep, Urfa havalisi ile beraber Kilikya'nın da Fransızlar tarafından boşaltılması

⁵¹⁴ Gerede, a.g.e., s. 135.

⁵¹⁵ Cebesoy, a.g.e., s. 305-306.

⁵¹⁶ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969, s.381; **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, C.IV, s.141-142.(Heyet-i Temsiliye Namına Mustafa Kemal, Sivas'tan 7 Aralık 1919 tarihinde 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşaya gönderdiği Picot ile görüşmelerine dair telgrafı) Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, C.IV, s.141-142 (Karabekir'den alınmış ancak belge tarihini yanlış olarak, 1.12.1335 olarak verilmiştir. Bkz, Cemal Güven, **Millî Mücadele Döneminde Mustafa Kemal Pasa'nın Yabancı Asker, Siyasî Temsilci ve Gazetecilerle Temas ve Görüşmeler (Mondros'tan Mudanya'ya Kadar)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2005, s. 96-109.

⁵¹⁷ **TBMM GCZ**, C.1, İ:1, 24 Nisan 1336 (1920), Celse: 4, s. 5.

⁵¹⁸ C.Paul Helmreich, **Sevr Entrikaları- Büyük Güçler, Masalar, Gizli Anlaşmalar Ve Türkiye'nin Taksimi**, (Çeviren: Serif Erol) Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s.139.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ihtimalinin olduğunu, hattâ gizli tutulmak şartıyla, Paris Sulh Konferansında diğer devletler tarafından yapılmış olan işgallerin de kaldırılmasına yönelik çalışmaların muhtemel bulunduğunu, şahsi mütalâası olarak beyan etmiştir.⁵¹⁹

Picot, Fransızlar tarafından işgal edilen bölgenin boşaltılması ve Osmanlı Devleti'nin egemenliğini kabul etmeleri için, Kilikya'da iktisadî menfaatlerinin kabul edilmesini şart koşarak bazı önerilerde bulunmuştur. Picot'un böyle cüretkâr davranmasının arkasında yatan sebep, Millî Mücadele hareketinin içinde bulunduğu zor durum ve buna bağlı olarak dış yardıma olan ihtiyaçtı. Yine bu görüşmelerden anlaşılacağı üzere Picot'un asıl kaygısı ekonomik ayrıcalıkları sağlam bir esasa bağlayabilmek ve o güveneyi alabilmektir.

Mustafa Kemal, Picot'a, "*Bizim için bir Kilikya bir de Türkiye meselesi gibi iki mesele yoktur. Bir mesele vardır. O da Türkiye meselesidir*" demiş ve vatanımızın bütünlüğü ve bu vatanda yaşayan milletimizin istiklâlini sağlamak için çalıştıklarını, bu nokta-i nazardan anlaşmak lâzım geldiğini belirtmiştir. Fransızlar için ise yalnız Kilikya meselesi olduğunu, bunun halli için iktisadî menfaatlerle ilgili hususları görüşebileceklerini söylemiştir. Picot da bölgenin boşaltılabileceği hakkındaki vaadini tatbik ettirebilmek için Paris'e gidince çalışmaya mecbur olduğunu ve sulh akdedinceye kadar Türk tarafından Adana'da ve Urfa, Maraş, Antep'te millî örgütlenmesini eskisi gibi sürdürebileceğini ancak Fransızlar aleyhine silahlı bir isyan, bir saldırı yapılmamasını rica etmiştir.⁵²⁰ Picot'un bu görüşmede verdiği sözlerden sonra, Mustafa Kemal de buna mukabil Fransızlar ve Ermeniler tarafından sebebiyet verilmedikçe, kendilerine karşı silahlı bir hareket yaptırmamaya çalışacaklarını, ancak bunun tersi durumda sorumluluğun kendilerine ait olacağını söylemiştir.⁵²¹ Mustafa Kemal, daha sonra TBMM'nde Picot ile yaptığı görüşmeler hakkında bilgi verdikten sonra Güney Cephesindeki durum hakkında şu yorumu yapmıştır: "*Gerek İtalyanlar, gerek Fransızlar memleketimizde azami iktisadi menfaatlerini temin etmek için devletimizin müstakil kalmasını, diğer bir eenebi devletin taht-ı esaretinde bulunmamasını temin etmek cihetini kendi menfaatlerine en uygunu olarak görmekte ve her ikisi de bunu bize birçok münasebetlerle söylediler ve hâlâ da söylemektedirler*".⁵²² Picot ve Heyeti, 7 Aralık 1919'da Sivas'tan ayrılmışlardır.⁵²³ Mustafa Kemal, Picot ile görüşmelerinden hemen sonra, Fransız işgal bölgesinde Picot'a söz

⁵¹⁹ Karabekir, **a.g.e.**, s. 381; Gerede, **a.g.e.**, s. 136.

⁵²⁰ Karabekir, **a.g.e.**, s. 381; Cebesoy, **a.g.e.**, s. 295-296; Gerede, **a.g.e.**, s. 138-139; Akbıyık, **a.g.e.**, s. 143.

⁵²¹ Karabekir, **a.g.e.**, s.381; Gerede, **a.g.e.**, s.138.

⁵²² **TBMM GCZ, C.1, İ: 1, 24 Nisan 1336 (1920)**, Celse: 4, s.6.

⁵²³ Gerede, **a.g.e.**, s.139.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

verdiği gibi, Fransızlar sebebiyet vermedikçe çarpışmaların durdurulması talimatını verecektir. Mustafa Kemal'in böyle bir emir vermesinden; Güney Cephesinde işgalci devletlere karşı mücadele ve mukavemet gösterilmeyeceği şeklinde bir yargıya varmanın doğru olmadığını düşünüyoruz. Bu görüşmede Picot, Kilikya bölgesinde kendilerine sağlanacak olan iktisadî ayrıcalıklara karşılık; Maraş, Antep, Urfa ve Kilikya'nın boşaltılmasının mümkün olabileceğini belirtirken Mustafa Kemal de, Fransızların iktisadî menfaatleriyle ilgili hususları görüşebileceklerini söylemiş ve dolayısıyla Picot'un taleplerini kabul eder görünmüştür. Bu durum aslında ince bir düşünüş ve siyasetin gereği olarak özellikle böyle bir yola başvurulmuştur. Şüphesiz, Mustafa Kemal bunu Fransızları itilâf cephesinden uzaklaştırmak, İngiltere ile aralarında rekabet oluşturmak için yapmıştır. Kaldı ki Picot'a Erzurum ve Sivas Kongresi beyannamelerinin maddeleri okunmuş ve özellikle 7. madde üzerinde durulmuştur. Bu şartlara Fransa uyarıya onlardan yardım kabul edilebileceği ifade edilmiştir. Bilindiği gibi bu maddeye yan herhangi bir devletin yardımı kabul edilebilecekti. Mustafa Kemal'in, Picot ile yaptığı görüşmelerde İngilizlerin bu sözde yakınlaşmayı içlerine sindiremedikleri de bir gerçektir.⁵²⁴ Mustafa Kemal'in İngiltere'ye karşı Fransa etkenini kullanması, daha başından itibaren beklenen faydayı sağlayacaktır. Gerçekten de, Mustafa Kemal-Picot görüşmesi, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda endişeyle karşılanmıştır. İstanbul'dan İngiltere Harbiye Bakanlığına gönderilen 17861 sayılı 23 Aralık 1919 tarihli gizli yazıya, Dışişleri Bakanlığı'nda D.G. Osborne tarafından düşülen notta, "*Fransızları takiben niçin biz de Mustafa Kemal'den mülâkat istemeyelim?*" diye soruluyordu. George Kidston ise şöyle diyordu: "*En iyisi, yalnız kendisiyle temas etmeli. Albay Rawlinson oraya gidince kendisiyle temasa geçmesi bekleniyordu. Albayın kendi arzusu üzerine Erzurum'a gidip gitmediğini Harbiye Bakanlığında öğrenmeye çalışıyorum*". Fakat bu düşüncelere rağmen İngiltere'nin Mustafa Kemal'e karşı tutumunu değiştirmesi için 1919 sonu henüz erkendir. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Fransızların, bu girişimleriyle "*başlarına neler geleceğini anlamadıkları*" görüşündeydi.⁵²⁵

Mustafa Kemal'in Georges Picot ile yaptığı görüşmede ifade ettiği üzere bölgeden tamamen vazgeçilmesi söz konusu olmadığı gibi Picot'un görüşmede verdiği sözleri tutmaması durumunda veya Fransızlar ve Ermeniler tarafından herhangi bir saldırı olması

⁵²⁴ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk, C. I**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1982, s. 332.

⁵²⁵ Ömer Kürkçüoğlu, **Türk- İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978, s.114; Salahi Sonyel, "1919 Yılı İngiliz Belgelerinin Işığında Mustafa Kemal ve Millî Mukavemet II", **Türk Kültürü**, Sayı:89, Mart -1970, s.329.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

durumunda her türlü önlemin alınarak mücadeleye devam edileceğini belirtilmiştir. Nitekim Mustafa Kemal'in millî örgütlenmenin devam ettirilmesini istemesi isabetli olmuştur. Zira Picot'un Sivas'ta verdiği vaatleri gerçekleşmemiştir; Fransızlar işgal ettikleri bölgelerden çekilmedikleri gibi, 1919 yılı sonlarında ve 1920 başlarında Urfa, Maraş, Antep ve bütün Adana cephesinde, Fransızlarla çarpışmalar tekrar başlamıştır.⁵²⁶

Öyle anlaşılmaktadır ki, Mustafa Kemal Picot'un çarpışmaların durması yolundaki çalışmalarının samimiyetine inanmaktadır. Picot'un çağruları üzerine bir takım adımlar atılmış olmakla birlikte bu yeterli olmamıştır. Yani bu görüşmelere rağmen kısa süre sonra Türk-Fransız ilişkileri gittikçe bozulmaya başlamıştır. Bunun sebebi Fransız işgal birliklerine kumanda eden Fransızların, Ermeni hamisi ve Türk düşmanı kişilerden oluşmasıdır. Bölgede Fransız ve Ermenilerin sebebiyet verdiği olayların devam etmesi sonucu, halk kendini savunmak durumunda kalmış ve Fransız işgal birlikleri Maraş ve Urfa'yı terk etmek zorunda bırakılmışlar, Fransızlar diğer bölgelerde de zor duruma düşmüşlerdir.⁵²⁷

5-Heyet-i Temsiliye ve Milli Mücadele

Heyet-i Temsiliye'nin kuruluş fikri, 21/22 Haziran 1919 gecesi yayınlanan Amasya Genelgesi ile ortaya konulacaktır.⁵²⁸ Erzurum Kongresi Genel Kurulu, Cemiyet Nizamnamesine uygun olarak, 7 Ağustos 1919'da Heyet-i Temsiliye'sini seçti ve cemiyetler kanunu gereğince üyelerini 24 Ağustos'ta Erzurum Vilâyet Makamı'na iletti. Nitekim Cemiyet Nizamnamesinin 7. Maddesindeki Heyet-i Temsiliye'nin en az dokuz kişiden kurulu olacağı belirtilmişti.⁵²⁹ Erzurum Kongresi tarafından seçilmiş olan Heyet-i Temsiliye, Sivas Kongresi ile görev ve yetkileri bakımından büyük değişikliklere uğratılmış, memleketin diğer bölgelerinden seçilen azalarla güçlendirilerek, vatanın bütününe içerisine alacak şekilde genişletilmiş ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin

⁵²⁶ Tevfik Bıyıklıoğlu, **Atatürk Anadolu'da (1919-1921)**, Kent Basımevi, Ankara-1981, s.147.

⁵²⁷ **TBMM GCZ**, C.1, İ: 1, 24 Nisan 1336 (1920), Celse: 4, s. 6.; Cemal Güven, **Millî Mücadele Döneminde Mustafa Kemal Paşanın Yabancı Asker, Siyasî Temsilci ve Gazetecilerle Temas ve Görüşmeler (Mondros'tan Mudanya'ya Kadar)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2005, s. 96-109.

⁵²⁸ Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 9; Kemal Arıburnu, **Sivas Kongresi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997, s. 27.

⁵²⁹ Dursun Ali Akbulut, **"Heyet-i Temsiliye Nasıl Teşekkül Etti"**, **Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Dergisi**, 1.S. 4, 1990, Erzurum, 1990, s. 46.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Heyet-i Temsiliyesi haline dönüştürülmüştür.⁵³⁰ Böylece sayı ve nitelik bakımından Heyet-i Temsiliye'ye rahat çalışma imkânı sağlanmıştır. Osmanlı Hükümeti'nin herhangi bir dış baskı karşısında dağılması halinde Heyet-i Temsiliye, derhal saltanat ve hilâfet makamının ve milletin varlığını korumak için geçici bir yönetimle görevi üzerine alabilecektir.⁵³¹ Gerektiğinde geçici bir hükümet görevini üstlenebilecek olan Heyet-i Temsiliye, kendisine tanınan geniş askeri yetkilerle de, Türk Milleti adına Millî Mücadele hareketini teşkilâtlandırma görevini üstlenmiştir. İşte, gerek kongrenin yaptığı olumlu çalışmalar, gerek Heyet-i Temsiliye'nin saltanat ve hilâfet makamının ve Türk Milleti'nin geleceğini korumak azmiyle harekete geçirilmesi, gerekse millî teşkilâtın organizasyonunun sağlanması hususlarındaki kararlılık, memleketin kaderinin iyi bir istikamete yöneltildiğine inanan aydın fikirli insanların harekete geçmelerini sağlamıştır.

Sivas Kongresi, Millî Mücadelenin en önemli örgütlenme aşamalarından biridir. Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi öncesinde önemli bir karar aşamasına gelmiş; Ordu'dan ve III. Ordu Kıtaat-ı Müfettişliğinden istifa etmiş (8/9 Temmuz 1919) Türk Milletinin sivil bir ferdi olarak mücadelesine devam etmeye başlamıştı.⁵³² Mustafa Kemal artık Ordu Müfettişi olarak değil sadece Erzurum Kongresi tarafından seçilmiş olan Heyet-i Temsiliye'nin başkanı sıfatıyla hareket ediyordu.⁵³³ Çünkü yurdun dört bir tarafından Sivas Kongresi kararlarının benimsendiği ve yapılan çalışmaların olumlu karşılandığı hususlarında Heyet-i Temsiliye'ye ve Mustafa Kemal Paşa'ya bağlılık bildiren telgraflar yağmaya başlamıştır.

Sivas Kongresi, genel olarak Erzurum Kongresi kararlarını kabul etmiş ancak bu kararlarda, yurdun bütününe göz önünde tutmak açısından zorunlu görülen bazı değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler kapsamında başta cemiyetin adı olmak üzere bütün kararlar Anadolu ve Rumeli'yi de içine alacak şekilde değiştirildi. Cemiyetin adı *Anadolu ve Rumeli müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne* dönüştürüldü. Heyet-i Temsiliye'ye ait madde de "*Heyet-i Temsiliye*

⁵³⁰ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk, C. I**, İstanbul, (M.E.B. Basımevi), 1969 s. 89; Bekir Sıtkı Baykal, "**Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**", T.C. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi ,C. I., S. 1, 2, 3, Ankara, 1984, s. 9.

⁵³¹ Baykal, **a.g.e.**, s. 10.

⁵³² Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)**, T.T.K. Yayınları Ankara, 1983, s. 66.

⁵³³ Cemil Özgül, **Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919-23 Nisan 1920)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 11.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

vatanın heyet-i umumiyesini temsil eder” şeklinde değiştirildi.⁵³⁴ Sivas Kongresinde Heyet-i Temsiliye üye sayısı on altıya çıkarıldı. Bu yeni düzenleme ile Heyet-i Temsiliye vatanın bütününe kapsayacak şekilde genişletilerek Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin temsil heyeti haline dönüştürülüyordu. Böylece hem sayı hem de nitelik bakımından daha rahat çalışma olanağı yaratılmış oluyordu.⁵³⁵

Görüldüğü üzere Sivas Kongresi'nden sonra hemen her bölge Heyet-i Temsiliye'ye müracaat etmiş ve millî harekete bağlılığını göstermiştir. Buna rağmen Mustafa Kemal Paşa, millî teşkilatlanmanın ya hiç yapılmamış, ya da yapılmasına henüz başlanmış bölgelerdeki faaliyetlerini hızlandırmak ve milleti galeyana getirmek amacıyla olsa gerek, 24.11.1919 tarihinde, millete hitaben bir beyannâme yayınlamış, millî birliğin ve teşkilatlanmanın en kısa sürede yapılması lüzumu üzerinde durmuştur.⁵³⁶ Fakat bütün bunlara rağmen, Sivas Kongresi Millî Mücadelede kamuoyu oluşturulması açısından oldukça önemli bir aşama kat etmiştir. Kısaca diyebiliriz ki, “*Sivas Kongresi, bu başsız teşkilâta ve karargâhsız silâhlı mücadelede kılavuzluk etmek ve düzen sağlamak üzere, emir ve komutaı ele almak bakımından büyük bir önem*” taşımaktadır.⁵³⁷ Anadolu'da yapılan bu çalışmalar karşısında İstanbul Hükümetinin karşı eylemlerinin başarısız kılınması İstanbul Hükümetine Anadolu hareketi ile uzlaşma arayışı içerisinde yeni yollar aramaya itmişti. Nitekim İstanbul Hükümetinin bu yönde en önemli adımı Amasya'da Anadolu hareketinin temsilcileri ile bir araya gelerek görüşmek istemesi şeklinde olmuştur.⁵³⁸ İstanbul Hükümeti'nin bir bakanını Heyet-i Temsiliye ile görüşürme girişimi, millî örgütün açıktan açığa tanınması demektir. Heyet-i Temsiliye bu görüşmelerde İstanbul Hükümetinden bazı taleplerde bulunmuştur. Böylece Heyet-i Temsiliye, İstanbul Hükümeti karşısında siyasal bir konum elde etme gücüne sahip olurken aynı zamanda kurtuluş için mücadele eden milletin resmi ve tek temsilcisi olduğunu kesin olarak kabul ettirmiştir.

27 Aralık 1919 Pazartesi günü Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye azaları Ankara'ya geldi. Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal imzası ile “*Şimdilik Heyet-i Temsiliye Merkezi Ankara'dadır*” cümlesi ile biten bir bildiri yayınlanmıştır. Millî Mücadele'nin bundan

⁵³⁴ Uluğ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1969, s. 120.

⁵³⁵ Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, s. 9.

⁵³⁶ Atase, **Atatürk Özel Arşivi** Kİ: 5, Dos. No: 1335/5, 18, Fih:7, 7-1.

⁵³⁷ Türk İstiklâl Harbi-Batı Cephesi, (C. II, Kısım II), (Gnl. Kur. Bşk. Yayınları), Ankara, 1965, s. 13.

⁵³⁸ Arıburnu, **Sivas Kongresi**, s. 100; Goithard Jaeschke, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1970, s. 71.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

böyle Ankara'dan yönetileceği askeri ve sivil yetkililerle ve bütün millete duyuruldu.⁵³⁹ Heyet-i Temsiliyenin Ankara'ya gelişinden sonraki süreçte Amasya Görüşmelerinde uzlaşmaya varılan hususların gerçekleştirilmesi konusunda önemli adımlar atıldı. Bu adımlardan en önemlisi son Osmanlı Mebusan Meclisinin açılması olmuştur. Meclis-i Mebusanın açılışı 12 Ocak 1920 günü, İstanbul'da gerçekleşti.⁵⁴⁰ Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın en önemli başarısı Misak-ı Milli'nin kabulüdür. Misak-ı Milli bildirisi, Meclisin 28 Ocak 1920 tarihinde yaptığı gizli toplantıda "Ahd-ı Milli" adı ile kabul edilmiş, 17 Şubat 1920'de yapılan toplantı ile de yabancı parlamentolara ve basına duyurulmasına karar verilmiştir.⁵⁴¹ İstanbul'da bu gelişmeler yaşanırken Güney cephesinde özellikle Maraş'ta Fransız-Ermeni ittifakı ile gerçekleşen işgalci güçlere karşı, amansız bir mücadele vermeye başlanmıştır. Diğer taraftan Misak-ı Millinin ilan edilerek tüm dünyaya deklere edilmesi İtilaf devletlerini oldukça rahatsız etmişti.

Nitekim bu endişelerinin bir sonucu olarak İstanbul'u fiilen ve hukuken işgale etmek için gerekçe oluşturan İtilaf devletleri fiilen harekete geçerek İstanbul'u 16 Mart 1920 tarihinde işgal etmişlerdi. Bu arada Güney Cephesinde Fransızlara karşı verilen bu mücadelede Fransız kuvvetlerinin başarısızlığı ve bölgeden çekilme kararını vermesi İtilaf devletlerini yeni kaygılara sevk etmiştir. Hatta İstanbul'u işgal etme gerekçelerinden biri de Maraş'ta yaşanan hadiselerdi. Fransızların başarısızlığını kamufle etmeye çalışan İtilaf devletleri başta İngilizler Maraş'ta yaşanan olaylarda bölgedeki Ermenilerin bu olaylarda birçok kayıplar verdiğini, bir katliam haberi şeklinde duyurarak ve bunu gerekçe göstererek bu işgalin gerekçelerini oluşturmaya çalışmışlardı.

6-Heyet-i Temsiliyeden Maraş Milli Mücadelesine Verilen Destekler

Maraş halkının Fransız işgal kuvvetlerine karşı mücadelesi devam ederken, Sivas Kongresi'nde de, Maraş bölgesinde Kuvâ-yi Milliye'nin kurulması ve bölgedeki mücadeleye destek verilmesi ile ilgili kararlar alınmıştır. Mustafa Kemal, Sivas Kongresi'nde yaptığı konuşmada, "*Trakya'da, Kilikya'da ve her tarafta milli cemiyetler teşekkül etti. Hülâsa garptan ve şarktan yükselen seda-yı millet, Anadolu'nun en ücra köşesinde mâkes buldu. Binaenaleyh milli*

⁵³⁹Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk, I, (Nutuk, I-II-III)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s. 332-333.

⁵⁴⁰ Özgül, **a.g.e.**, s. 125.

⁵⁴¹ Kocatürk, **a.g.e.**, s. 135; Ahmet İlyas, "Heyet-i Temsiliyenin Siyasal Yapılanması", **Tarihin Peşinde Uluslar arası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2013, Sayı: 9 Sayfa: 17-33.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

cemiyetler, düşmanların esaret boyunduruğuna girmek kasdıyla milli vicdanın azim ve iradesinden doğmuş yegâne teşkilat oldu. Bu sayede asırlardan beri müstakil yaşayan milletimiz mevcudiyetini aleme göstermeye başladı” diyerek işgale karşı direnişin yapılanmasından söz etmiştir.⁵⁴² Sivas Kongresi sonunda, 11 Eylül 1919’da yayınlanan “Umumi Kongre Beyannamesinin 2. maddesinde, *Kuvâ-yi Milliye’nin kurulmasıyla ilgili karar: “Camia-i Osmaniyenin tamamıyeti ve istiklal-i milliyemizin temini ve Makam-ı Mualla-yı Hilafet ve Saltanat’ın masuniyeti için Kuvâ-yi Milliye’yi amil ve irade-i milliyeyi hâkim kılmak, esas-ı kat’idir”* şeklinde belirtilmiştir.⁵⁴³

Bölgenin durumu ise, Heyet-i Temsiliye’nin 22 Eylül 1919 tarihli genelgesinde şu şekilde anlatılmaktadır; “*Ateşkes sonrasında hükümetimiz Adana ili ile Antep, Maraş, Urfa sancaklarını bırakma güçsüzlüğünde bulunması, bu yörede Fransız ve İngiliz koruyuculuğu altında Ermeni işgalini ve örgütlenmesini kesinleştirmiş ve bunlar o il ve sancakları Ermenileştirmek amacıyla bir yıla yakın süre çalışma göstermiş ve çok üzücü ki, büyük çoğunluğu kendilerinde olmasına karşın, şimdiye dek örgütten yoksun bulunan Türklerin bireysel özverililikleri verimli olmamış ve her gün saldıran Ermeniler, çalışmalarını amaçları doğrultusunda yürütmüşlerdir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, ülkemizde üzerinde bulunan bütün İslamları bir amaç çevresinde toplamış ve Ateşkesin onaylandığı gün işgalimiz altında kalan sınırlar içinde hiç bir yurt parçasının düşmana verilmemesini kararlaştırmış bulunduğu yabancu işgali altında çağdışı işkencelere tutulan Adana ili ile Maraş, Antep, Urfa sancaklarının karşı karşıya kaldıkları durumlara ilgisiz kalmamayacağı kesinlikle bilinmelidir. Bu nedenle, Hıristiyan ve yabancı halkın şimdiye dek yapmış oldukları saldırıları hızla durdurmak ve belirtilen yörede bulunan büyük çoğunluğu oluşturan Müslümanlarla, her uygar ulus gibi, onları anayurttan uzaklaştırmak ve kovmak için 20, 13, 3,12. kolordularla sınırlı bulunan ulusal örgütün olağanüstü yardımlarına dayanarak adı geçen il ve sancakların güçlü biçimde örgütlenmelerini hızla oluşturmaya ve düşmanların saldırılarını önlemeye karar vermiştir”.*⁵⁴⁴

İngiltere ve Fransa’nın yaptıkları pazarlıklar sonucu, İngilizlerin boşalttığı güney illerinin bu defa Fransızlar tarafından

⁵⁴² **Türk İstiklal Harbi, IV. Cilt, Güney Cephesi**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları, Ankara 1966, s. 108-109.

⁵⁴³ **Türk İstiklal Harbi, IV. C.**, 1966, s. 113.

⁵⁴⁴ Şerife Yorulmaz, “Çukurova’da Kuva-yı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri”, **Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 35-36, Mayıs-Kasım 2005, s. 347; Orhan Doğan, “Milli Mücadelede Maraş ve Mustafa Kemal”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S.42(2005), İstanbul, 2005,s.214.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

işgalinin söz konusu olması üzerine Mustafa Kemal'in, buralardan yapılan başvuruları da dikkate alarak bölgede Kuvâ-yi Milliye'nin oluşumu yönünde harekete geçtiği görülmektedir. Nitekim Sivas'tan Heyet-i Temsiliye adına Maraş Mutasarrıflığına gönderdiği 31.10.1919 tarihli yazıda Mustafa Kemal; her türlü siyasi tedbirlere başvurulmaya başlandığını, hukuki ve siyasi müracaatlara, protestolara önem vermedikleri takdirde fiilen savunma ve karşı koymak için milli teşkilatın hazırlık derecesinin acilen bildirilmesini istemektedir.⁵⁴⁵ Mustafa Kemal'in 29 Mart 1920 tarihli ve 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey'e gönderdiği şifreli yazıda da, Fransızların genel kuvvetleri konusunda bilgi verildikten sonra, Antep ve Maraş yönünde düşmanın hareketini engellemek üzere 20. ve 12. kolorduların Haçın, Sis, Mersin dolaylarında bulunan Ulusal Kuvvetler müfrezelerinin daha çok çaba göstermeleri gerektiği tarafından yinelenmiştir.⁵⁴⁶ Hazırlanan askeri plana göre; Fransızlar, Maraş'ta işgallerini genişleterek ilerleyecek olurlarsa, 3. Kolordu buna tüm silahlarıyla karşı koyacaktı. İşgallerini genişletmeyip Maraş'ta kalırlarsa, ne kadar yakın olursa olsun Maraş-Pazarcık garnizonunun gerisine yetişecek yere dek ulaşım ve vurucu müfrezelerini gönderecekti. Bu cephelerde Ulusal Kuvvetlerin büyük çoğunluğu eyleme hazırlanacaktı. 20. Kolordu cephesinde çabuklukla müfrezeler hazırlanacak ve işgal bölgesine gitmek için bekleyecekti.⁵⁴⁷ Maraş'taki Kuvâ-yi Milliye Teşkilatının tamamlanması ile birlikte bu kuvvetlerin başına subaylar, komutan olarak atandı.⁵⁴⁸ Nitekim Maraş Kuvâ-yi Milliye Teşkilatına, işgalcilerle karşı, milli güçleri organize ve komuta etmesi için, Heyet-i Temsiliye tarafından, Kılıç Ali Bey'in yanında bulunduğu bir gurup subay ile birlikte Yüzbaşı Selim (Kurtoğlu Yörük Selim) beyler memur edildi. Maraş bölgesinin bağlandığı 3. Kolordu Komutanı ise, Kurmay Albay Selahattin Bey idi. Böylece Maraş'taki milli kuvvetler bu şekilde teşkilatlanmış ve mücadeleye hazır hale getirilmişti.⁵⁴⁹

Şehrin savunmasına yönelik hazırlıklar Kuvâ-yi Milliyece yapılmış, şehirde oluşturulan 10 savunma bölgesinin başına yedek subaylar getirilmiştir. Müdafaa-i Hukuk teşkilatı, işgal altında bulunmayan yerlerde serbest yapılacak, işgal altındaki yerlerde ise Cemiyet-i İslamiye teşkilatı namı ile ve gizli olarak yapılacaktı. Her yerde Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin öncülüğünde, mahallin ileri gelenlerinin şahsi yardımı ve asker alma şubelerinin nezaretinde

⁵⁴⁵ Yorulmaz, **a.g.m.**, s. 350.

⁵⁴⁶ Yorulmaz, **a.g.m.**, s. 352.

⁵⁴⁷ Yorulmaz, **a.g.m.**, s. 351.

⁵⁴⁸ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk-Söylev**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. I, 3. Baskı, XXIII. Dizi-Sa. 2/2, Ankara, 1989, s. 2.

⁵⁴⁹ Şivgin, **a.g.m.**, s. 487.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olarak, milli taburların esas hazırlanacak, efrat ve silah mevcudu ile ihtiyaç derecesi tespit edilip 3.Kolorduya bildirilecekti. Özel haberleşme Elbistan Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi ile yapılacak ve neticelenen hususlarla ilgili olarak 3.Kolordu Kumandanlığına bilgi verilecekti.

Kılıç Ali Bey kendi hatıratında Elbistan'a geliş olayını anlatırken, Sivas'ta M. Kemal'in kendisine Güney cephesi ile ilgili bilgi verdikten sonra Maraş ve Antep havalisi Kuvâ-yi Milliye kumandanlığına tayin edildiğini ve bölgede yapacağı faaliyetlerle ilgili talimatlar verdiğini söylemektedir. Bu emirler doğrultusunda 2 Kasım 1919'da maiyetine verilen iki hafif makineli tüfek, iki süvari ve Üsteğmen İhsan Bey'den oluşan bir müfreze ile Sivas'tan Elbistan'a hareket ettiğini belirtir. Kılıç Ali Bey Elbistan'daki askerlik şubesindeki silahları halka dağıtmış ve yaptığı çalışmalarla teşkilatı canlandırmıştır. Ancak burada fazla kalamayan Kılıç Ali Bey Maraş'taki hadiselerin yaygınlaşması ve bu arada bayrak olayının Pazarcık Jandarma kumandanı Ramazan Bey tarafından kendisine haber verilmesi üzerine, iki mitralyöz, piyade ve süvariden oluşan küçük müfrezesi ile çetin kış şartları altında Pazarcık'a geldi. Kılıç Ali Bey burada Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluş çalışmalarını hızlandırmak gerektiğini düşünüyordu. Ayrıca Maraş'la daha sıkı ilişkide bulunulması ve bölgedeki güçlü aşiretlerin desteğini alarak Antep, Maraş ve İslâhiye ile Maraş yollarını kontrol altına almak için girişimlerde bulundu. Kılıç Ali Bey, Pazarcık'taki teşkilat çalışmalarını tamamladıktan sonra, Maraş ile Antep arasındaki önemli Boğaz ve geçitlere kuvvetler göndererek tahkim ettirdi. Yörük Selim Bey'de teşkilatın kurulmasını hızlandırmak ve Maraş'a yapılacak her türlü takviye ve ikmal faaliyetlerini düzenlemek için Göksun'a giderek milis teşkilatının kurulması için çalışmalarda bulundular. Böylelikle Elbistan, Göksun, Pazarcık teşkilatlarının kurulması çalışmaları yaklaşık iki ay kadar devam etmiştir.⁵⁵⁰

Maraş'ta teşkilat ve tertibat o kadar muntazam ve esash yapılmıştı ki, harp başlar başlamaz, her mıntika efradı ve zabitanı silah başı yapacak bütün stratejik noktaları ve köşeleri tutacaktı. Düşman mevzileri arasındaki boş yerler işgal edilecek, düşman kuvvetlerinin her biri ile irtibatı kesilecekti.

Maraş ve Antep millî teşkilâtı işleriyle meşgul olmak ve halkın hamiyetinden doğmuş bazı oluşumları, düzenli bir teşkilâta

⁵⁵⁰Burhan Cahit, **Gazi'nin 4 Süvarisi**, Kanaat Kütüphanesi İstanbul, 1932, s. 13-21; Kılıç Ali, **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Derleyen: Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları İstanbul, 2005, s. 80-85, 88; H. Dinamo, **Kutsal isyan, Milli Kurtuluş Savaşının Gerçek Hikâyesi**, May Yayınları, İstanbul, 1967, s. 230; Murat Sertoğlu, **Kendini Kurtaran Şehir Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Destanı**, Tercüman Gazetesi, 1 Mart 1970.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bağlamak üzere Sivas'tan gönderilen Asaf (Kılıç Ali) Bey ile Selim Bey (Yörük Selim) bölgede önemli faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Bölge'de Kuvâ-yi Milliye, işgal edilen yerlerin sınırında kurulmaya başlanmış ve işgal altındaki yerlerde de örgütlenme sürdürülmüştür. İdare Heyetleri, görünürde farklı adlarla da olsa gerçekte "Müdafa-i Hukuk Cemiyeti" olarak faaliyet göstermekteydi. 1919 yılı sonlarında çabalar artırılmıştır. Bir yandan cemiyet üyeleri çoğalırken bir yandan da Kuvâ-yi Milliye için para, silah ve cephane sağlanmaya çalışılmaktaydı. Cemiyete giren her üye, durumuna göre, bir silah sağlamakla yükümlüydü. Kuvâ-yi Milliye birliklerinin, iase dışında silah ve cephane sıkıntısı çektikleri de bilinmektedir. Çünkü işgal güçleri daha donanımlı olup, tayyare ve top gibi gelişmiş silahlara sahipti. Maraş halkı ise direnmek için kendi aralarında yardım toplamaya başlamış, hükümetten de silah ve cephane talep etmişti. Maraş halkı mücadeleye sonuna kadar kararlıydı.

1920 yılının başlarında, Mustafa Kemal Paşa'nın ve ordunun desteği ile Güney cephesindeki millî direniş büyük bir güç kazanmıştı. Artık işgal altında tutulan yerlerin kurtarılması mücadelesi başlayacaktı. Güney cephesindeki savaşın ilk ateşi 20 Ocak 1920 tarihinde açıldı.⁵⁵¹ Bu arada Mustafa Kemal Paşa 24 Ocak 1920 tarihinde yayınladığı genelge ile Güneydoğu Anadolu ve Kilikya halkına büyük moral veriyordu. Bu genelgede, Kolorduların milli kuvvetleri hemen teşkil ve harekete hazır bir hale getirmeleri isteniyor ve çok önemli olan Maraş harekâtının lehte sonuçlanması için de 3. Kolordu'nun, Maraş'a her hususta yardım etmesi rica ediliyordu. 25 Ocak 1920'de kolordulara ve öteki askeri birliklere gönderilen bir yazıda da milli müfrezelerle ufak büyük harekâta başlamaya mecburiyet vardır deniyor ve hemen gerilla tarzında işe başlanması isteniyordu.⁵⁵² Türkler bu tarz savunma tedbirleri almaya çalışırken, Maraş'ta Fransız ve Ermenilerin Müslümanlara yaptıkları katliamlar dayanılmaz bir hal alıyordu.

1 Şubat'tan itibaren Maraş'ta savaş daha da şiddetlenmiş, Fransızlar tarafından Maraş çarşısı yakılmıştı. 6 Şubat'ta İslâhiye tarafından gelen ve iki topları da bulunan 500 kişilik bir Fransız birliği, Maraş'a 1,5 saat mesafede milli kuvvetler tarafından durdurulmuş, 300 kişilik bir Fransız birliği, bir dağ bataryası ile şehre yaklaşarak bombardımana tutmuştu. Bombardıman 8 Şubat'ta da devam etmiş ve kışlada kuşatılmış duruma düşmüş olan Fransızlara bu şekilde yardım edilebilmişti. Ancak Fransızların durumu da çok iyi değildi. Arslan Bey komutasında Maraş Kuvâ-yi Milliyesi'nin, Pazarcık

⁵⁵¹ Gotthard Jaeschke, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, I**, (Çeviren: Nimet Arsan), T.T.K Yayınları, Ankara 1970, s. 85.

⁵⁵² Orhan Doğan, **a.g.m.**, s.222.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ve Göksun'dan gelen milli kuvvetlerle desteklenmesi sonucu ve gerek Elbistan ve çevre depolarında silah yardımı ve özellikle de kışladaki silah ve cephanenin Kuvâ-yi milliyecilere dağıtılması sonucu, oldukça güçlü bir konuma gelen Türkler, Ermeniler ile Fransızlara karşı 22 gün başarı ile mücadele etmişlerdir. 11 Şubat gecesi Fransızlar, daha fazla dayanamayarak İslâhiye'ye doğru çekilmek zorunda kalmışlardır. Maraş'ta ölen ve yaralanan düşmanın sayısı oldukça fazlaydı.⁵⁵³ Fransızların Maraş'tan çekilmesini takiben Hükümet binasına ve resmi dairelere Türk bayrağı çekildi. Şehrin asayişini temin için Elbistan'da bulunan askeri kuvvetler Maraş'a hareket etti. Maraş'ta uğradıkları yenilgi Fransızları derinden etkilemiş, prestij ve moralleri bozulmuştu. Maraş zaferinden dolayı Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa, 15 Şubat 1920'de, 3. Kolordu Komutanını tebrik etmiştir.

Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal, Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ve Belediye başkanlığına gönderdiği kutlama mesajında; *“Yirmi güne yakın bir zaman zarfında Ermenilerle birleşen Fransız kuvvetlerine her türlü mahrumiyet içinde karşı koyan ve muvaffak olan Kahraman Maraşlılar'ı bütün memleket namına tebrik ederiz. Maraşlılar bu kahramanca müdafaaları ile millet davasının yüceliğini, milletimizin yaşamak, müstakilen yaşamak hususundaki iradelerini bütün dünyaya karşı ilân ettiler. Şehitlerimize dualar, kahramanlarımıza hürmetler”* diyerek Maraşlıları tebrik etmiştir.⁵⁵⁴ Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye şubelerine gönderdiği mesajda; *“Düşman taarruzuna karşı kahramanca silaha sarılan Maraşlı kardeşlerimiz yirmi güne yakın bir zamandan beri kan ve ateşler içerisinde istilacı Fransızlarla, onların silahlandığı acımasız Ermenilere karşı savaşmakta idiler. 10/11 Şubat gecesi düşmanı İslâhiye istikametinde firara mecbur ederek mevcudiyet-i millilerini kazanmaya muvaffak olmuşlardır”* diyerek Maraş'ın kurtuluş müjdesini verdi.⁵⁵⁵

Fransızların 11 Şubat 1920 tarihinde Maraş'tan, 11 Nisan'da da Urfa'dan çekilmesi ve 20 Mayıs'ta Pozantı civarında Kar Boğazı'nda bir tabur Fransız kuvvetinin esir düşmesi, Fransızların Suriye olağanüstü komiserinin Ankara'ya başvurarak Güney Cephesi için 29/30 Mayıs 1920 tarihinde başlayan 20 günlük bir mütareke istemesine ve imzalanmasına sebep olmuştu.⁵⁵⁶

Bu durum, Fransızların Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni zımnen tanımaları demektir. Fakat bu mütareke döneminde de Türklerle karşı bir takım zulümler yapılmakta idi. Güney Cephesi'nde

⁵⁵³ Tuncer Baykara, **Milli Mücadele**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1985, s. 77.

⁵⁵⁴ Akbıyık, **a.g.e.**, s. 252.

⁵⁵⁵ Özalp, **a.g.e.**, s. 238.

⁵⁵⁶ Kocatürk, **a.g.e.**, s. 168.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ermenilerin zulüm ve katliamları yanında, tahrip ettikleri köy ve çiftliklerin sayısı bir hayli fazlaydı. İşgal kuvvetleri ile birlikte Ermeni İntikam Alaylarının bölgede yaptıkları zulüm ve tahribata karşılık Kuvâ-yi Milliye'nin olağanüstü mücadelesi sonucu işgalci güçler bölgede tutunamamıştır. Fransa'nın bölgeyi boşaltacağını duyan Ermenilerin bir kısmı da artık kitleler halinde Kuzey Suriye, Halep ve Beyrut'a göç etmeye başlamışlardır.⁵⁵⁷

Fransızlar da 8 Şubat 1921 tarihinde Antep'ten çekilirken, Kilikya'yı elde tutamayacaklarını anlamışlardır. Böylece Fransa, Türkler ile anlaşma yolunu aramaya başlamıştı. Fransızlar bir süre askerî hareketlerini durdurduktan sonra, Sakarya Zaferi üzerine 20 Ekim 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi ile Ankara Antlaşması'nı imzalayarak, Hatay dışında işgal ettikleri yerleri geri vermişlerdir. Böylece, Millî Mücadele'nin Güney Cephesi de kapanmış oluyordu.⁵⁵⁸

SONUÇ

Türk tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri hiç şüphesiz Millî Mücadele dönemidir. Bu dönem, milletimizin var olma veya yok olma mücadelesidir. Bu mücadelenin en önemli halkalarından biri, belki de birincisi, Maraşlıların "*Maraş bize mezar olmadan düşmana gülzâr olmaz*" parolasıyla Fransızlara karşı verdiği mücadeledir. Çünkü Fransızlara karşı Maraş'ta kazanılan zafer, Millî Mücadelenin ilk kıvılcımı ve ilk zaferidir. Maraş halkı bu mücadelede büyük bedeller ödeyerek önemli bir zafer elde etmiştir. Zira Maraş bölgesindeki mücadeleyi anlamlı kılan en önemli hususiyetlerin başında tamamen Maraş halkının özverisi gelmektedir. Bu başarının doğurduğu etkilerin dalga dalga Anadolu'nun birçok bölgesine yayılmış olması da ayrı bir önem taşımaktadır. Ayrıca bu mücadelede bütün Anadolu Türklüğünün göstermiş olduğu destek ve yardımlar, vatan bütünlüğünün sağlanması açısından, milli birlik ve dayanışmanın önemini ortaya koymuştur.

Maraş kurtuluş savaşının başladığı yer, bir milletin dirilerek ayağa kalktığı, silkinip kendine geldiği, işgal ordularına karşı başkaldırdığı bir diriliş ocağıdır. Maraş halkının vermiş olduğu bu

⁵⁵⁷Erdal İter, "Millî Mücadelede "Doğu lejyonu" (legion d'orient)'nun Fransız İşgal Bölgesindeki Fonksiyonu", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C. 1, S. 03, Ankara, 2014, s.431.

⁵⁵⁸Eyicil, a.g.m., s.667-668; Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, T.T.K. Yayınları, Ankara 1975, s.147-151; (Ankara Antlaşması için bkz: Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s.134-148; Yavuz, "1921 Tarihli Türk-Fransız Antlaşması'nın Hazırlık Aşamaları" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.23, C. VIII, Mart 1992, s.273-308.)

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

mücadelesinde özgürlük ve bağımsızlık için, bayrak için Maraş kalesine yürürken onların yürüyüşü yalnız Maraş'ın yürüyüşü değil, bir Millet'in yürüyüşü olmuştur.

Hiç şüphe yoktur ki Maraş Milli Mücadelesinde, siyasi ve askeri faaliyetleriyle, bölgenin işgalden kurtarılmasında çaba sarf eden Heyet-i Temsiliye ve onun reisi Mustafa Kemal, Güney cephesindeki işgalci devletlerin kuvvetlerine karşı her türlü siyasi ve askeri faaliyetler içinde olmak suretiyle bölgede verilen mücadeleyi yakinen takip etmiş ve bu mücadelenin başarıya kavuşmasında büyük katkılar sağlamıştır. Nitekim Sivas Kongresi ile birlikte teşekkür eden Heyet-i Temsiliye'nin almış olduğu kararlar çerçevesinde bölgedeki mücadelenin siyasi ve askeri stratejileri oluşturulmuş ve uygulamaya koyulmuştur.⁵⁵⁹ Ayrıca Heyet-i Temsiliye'nin yayın organı olarak başta İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetelerinde bölge ile ilgili gelişmeler yer almak suretiyle kamuoyunun bilgilendirilmesi yoluna gidilmişti. Nitekim O günlerde Millî Mücadele'nin merkezi olan Sivas sadece yolladığı subaylar ile değil aynı zamanda *İrade-i Milliye* Gazetesi'nde Maraş'ın işgali hakkında detaylı haber yazmak suretiyle de büyük bir destek vermiştir.⁵⁶⁰ Bayrak Olayı'na gösterilen şiddetli tepkiden, Maraş'tan Fransızlara çekilen Ermeni telgraflarına kadar Mustafa Kemal'in gösterdiği tepkiye Maraş'ın işgal döneminin her adımının Sivas'tan bizzat Mustafa Kemal tarafından dikkatle takip edildiğini ortaya koymuştur. Mustafa Kemal'in her vilayete emir göndererek Maraş'ın işgali için protesto telgrafları çektiği ve bunların tamamının *İrade-i Milliye* Gazetesi'nde yayınlanmış olması Maraş'ta zaferin Türkler tarafından kazanılmasına büyük katkı sağlamıştır. Heyet-i Temsiliyenin Ankara'ya gelişinden sonra yayınlanmaya başlanan Hâkimiyeti Milliye Gazetesinde de Maraş Milli Mücadelesi ve Bölgedeki gelişmelerle ilgili bir takım haberler yayınlanmıştır.⁵⁶¹

Kısaca ifade etmek gerekirse Kurtuluş Savaşı başlangıcında Maraş'ta, önce İngilizlere daha sonra da Fransız işgal kuvvetlerine karşı yapılan bu direniş ve mücadele, bölgesel bir direniş gibi görünse de sonuçları bakımından büyük önem taşımaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde başlayan milli mücadele hareketi devam ederken Maraş'ta Milli Mücadelenin ilk zaferinin kazanılmış olması milli kuvvetlerimizin itibarının artmasına sebep olmuştur. Maraş'ta Fransızlara karşı bu zafer kazanıldığı zaman daha Ankara'da henüz

⁵⁵⁹ Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları...**, Ankara, 1974, s.IX-XII.

⁵⁶⁰ İsmail Özçelik, **Millî Mücadele'de Anadolu Basımında Güney Cephesi (Adana, Antep, Maraş, Urfa 1919-1921)** Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s. 215-260.

⁵⁶¹ Özçelik, **a.g.e.**, s. 215-260.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

meclis açılmamış ve düzenli orduya geçilmemiştir. Dolayısıyla kazanılan bu zaferin askeri sonuçlarının yanı sıra önemli siyasi sonuçları da olmuştur. Bu başarı müttefikleri endişeye sevk etmiş, Anadolu'daki harekâtın kendileri açısından büyük bir tehlike oluşturduğunu anlamışlardır. Nitekim Maraş'ta kazanılan bu zafer, Anadolu'daki milli mücadelenin başarıya ulaşmasında tetikleyici bir rol oynadı. Bu gelişmelerin sonunda Fransızlar, 20-21 Ekim 1920'de Ankara ile anlaşma yapmaya mecbur oldular. Maraş'ta verilen mücadele ve elde edilen zaferin olumlu etkisiyle devam eden Milli Mücadele hareketi, Anadolu'daki bütün yabancı kuvvetlerin kovulmasıyla sona ermiştir. Her yönüyle istiklale, bütünlüğe ve bayrak sevgisine kucak açan Maraş'ın bu şanlı zaferinin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 5 Nisan 1925 tarihinde "istiklal madalyası" ve 7 Şubat 1973 tarihinde de "kahramanlık payesi" ile onurlandırılmış olması bu mücadelenin büyüklüğünü ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- AKBIYIK, Yaşar, **Millî Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990.
- AKBIYIK, Yaşar, "Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu", **Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi** Cilt 6, Sayı 1, 2015.
- AKBULUT, Dursun Ali, "**Heyet-i Temsiliye Nasıl Teşekkür Etti**", **Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Dergisi**,1,S. 4,1990, Erzurum, 1990.
- AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele -Son Meşrutiyet (1919-1920)**, C.II, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1998.
- AKYÜZ, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, T.T.K.Yayınları, Ankara 1975.
- ARIBURNU, Kemal, **Sivas Kongresi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.
- ATASE Bşk. Arşivi, K. 81, D.139, F.4-13.
- ATASE, **Atatürk Özel Arşivi** KI: 5, Dos. No: 1335/5, 18, Fih:7.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, C. I, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1982.
- Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri, (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)**, Ankara 1982.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, C.IV, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.
- ATAMER, Hamdi, "İzmir'in İşgali", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı:7, Nisan 1968.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

- BAĞDATLILAR, Adil, **Uzunoluk-İstiklal Harbinde Maraş**, Kervan Yayınları, İstanbul, 1974.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Heyet-i Temsiliye Kararları, TTK Yayınları**, Ankara, 1974.
- BAYKARA, Tuncer, **Milli Mücadele**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1985.
- BIYIKLIOĞLU, Tefik, **Atatürk Anadolu'da (1919-1921)**, I. Ankara 1959.
- BİLGİN, M. Sıtkı, "Arşiv Belgelerine Göre Fransız İşgali Altındaki Maraş'ta Ermeni Faaliyetleri", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Kahramanmaraş Ve Yöresi Kültür Değerlerini Araştırma Ve Uygulama Merkezi adına yayımlanan Maraş Tarihi Ve Sanatı Üzerine** (Editör; Prof.Dr. Mehmet Özkarcı vd.) Kahramanmaraş 2008.
- CAHİT, Burhan, **Gazi'nin 4 Süvarisi**, Kanaat Kütüphanesi İstanbul, 1932.
- CEBESOY, Ali Fuat, **Millî Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İstanbul, 2000.
- DİNAMO, H., **Kutsal isyan, Milli Kurtuluş Savaşının Gerçek Hikayesi**, May Yayınları, İstanbul, 1967.
- DOĞAN, Orhan, "Milli Mücadelede Maraş ve Mustafa Kemal", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S.42(2005), İstanbul, 2005.
- , Orhan, "Milli Mücadele Döneminde Maraş'ta Müdafaa-i Hukuk Örgütlenmesi ve Kuvâ-yı Milliye'nin Kuruluş ve Faaliyetleri", **(Milli Mücadelede Güney Bölgesi Sempozyumu, 25-27 Aralık/Gaziantep)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005.
- ENER, Kasım, **Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi**, Ankara, 1970.
- ERİM, Nihat, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri: Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları**, Cilt I, Ankara 1953.
- EYİCİL, Ahmet, "Maraş Mücadelesinde Atatürk", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.XVI, Temmuz 2000.
- GEREDE, Hüsrev, **Hüsrev Gerede'nin Anıları-Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler-** (Hazırlayan: Sami Önal), Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- GÜVEN, Cemal, **Millî Mücadele Döneminde Mustafa Kemal Paşanın Yabancı Asker, Siyasî Temsilci ve Gazetecilerle Temas ve Görüşmeler (Mondros'tan Mudanya'ya Kadar)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2005.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

- HELMREICH, C. Paul, **Sevr Entrikaları- Büyük Güçler, Masalar, Gizli Anlaşmalar Ve Türkiye'nin Taksimi**, (Çeviren: Serif Erol) Sabah Kitapları, İstanbul, 1996.
- İĞDEMİR, Uluğ, **Sivas Kongresi Tutanakları**, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1969.
- İLTER, Erdal, "Milli Mücadelede "Doğu lejyonu" (legion d'orient)'nun Fransız İşgal Bölgesindeki Fonksiyonu", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C. 1, S. 03, Ankara, 2014.
- İLYAS, Ahmet, "Heyet-i Temsiliyenin Siyasal Yapılanması", **Tarihin Peşinde Uluslar arası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2013.
- JAESCHKE, Gothard, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1970.
- KARADAĞ, Hüsamettin, **İstiklal Savaşında Maraş**, Kahramanmaraş Kurtuluş Müzesi Kurma ve Yaşatma Derneği Yayını, Kahramanmaraş, 1994.
- KAZIM KARABEKİR, **İstiklal Harbimiz**, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969.
- KILIÇ ALİ, **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Derleyen: Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları İstanbul, 2005.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, **Türk- İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978.
- ÖZALP, Yalçın, **Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi**, Semih Ofset Matbaacılık Ankara, 1984.
- ÖZGÜL, Cemil, **Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919-23 Nisan 1920)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
- ÖZÇELİK, İsmail, **Milli Mücadele'de Anadolu Basınında Güney Cephesi (Adana, Antep, Maraş, Urfa 1919-1921)** Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005.
- ÖZKAYA, Yücel, "Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da", **Millî Mücadele Tarihi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 2002.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü II**, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara 1984.
- Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları**, Hayat Mücadeleleri, İstanbul Zafer Matbaası, İstanbul, 1982.
- SERTOĞLU, Murat, **Kendine Kurtaran Şehir Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Destanı**, Tercüman Gazetesi, 1 Mart 1970.
- SONYEL, Salahi, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C.I, TTK. Yayınları, Ankara, 1987.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

- SONYEL, Salahi, **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz istihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri**, TTK. Yayınları, Ankara,1995.
- SONYEL, Salahi, "1919 Yılı İngiliz Belgelerinin Işığında Mustafa Kemal ve Millî Mukavemet II ", **Türk Kültürü**, Sayı:89, Mart -1970.
- ŞIVGIN, Hale, "Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.IV., S. II, Ankara, 1988.
- TANSEL, Selâhattin, **Atatürk ve Kurtuluş Savaşı 1919- 1922**, Ankara, 1965.
- TBMM GCZ, C.1, İ: 1, 24 Nisan 1336 (1920) , Celse:4, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1985.
- TBMM GCZ, C.1, İ:1, 24 Nisan 1336 (1920), Celse: 4.
- Türk İstiklal Harbi, IV. Cilt, Güney Cephesi, Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları**, Ankara 1966.
- Türk İstiklâl Harbi-Batı Cephesi**, (C. II, Kısım II), (Gnl. Kur. Bşk. Yayınları), Ankara 1965.
- ULUĞ, Naşit, "Millî Mücadele'de Türk-Fransız Münasebetleri", **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı: 9, İstanbul, Ekim-1972
- ULUSOY, Mümtaz, (E) Albay, **İstiklâl Harbi'nde 2 nci Kolordu (1918-1921)**, Yayına Hazırlayanlar, Dr. Öğ. Alb. Ahmet Tetik, Uzm. Şeyda Büyükcan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları Ankara Genelkurmay Basımevi 2006.
- YAVUZ, Bige, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
- , Bige, "1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşamaları" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.23, C. VIII, Mart 1992.
- YETİŞGİN, Memet, **Maraş Savunması: Amaçlar, Kişiler Ve Sonuçlar, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Kahramanmaraş Ve Yöresi Kültür Değerlerini Araştırma Ve Uygulama Merkezi Adına Yayınlanan Maraş Tarihi Ve Sanatı Üzerine** (Editör; Prof.Dr. Mehmet Özkarcı vd.) Kahramanmaraş 2008.
- YORULMAZ, Şerife, "Çukurova'da Kuva-yı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri", **Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.35-36, Mayıs-Kasım 2005.

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
STANLEY E. KERR'İN "THE LIONS OF MARASH" KİTABINA
GÖRE MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİ VE KİTABA YÖNELİK
ELEŞTİRİLER**

Mustafa Edip ÇELİK*

Özet

1915 yılında, sözde Ermeni soykırımından kurtulmuş olan Ermenilere yardım etmek amaçlı ABD'de "Near East Relief" adında bir kurum kurulmuştur. Bu kurumun bünyesinde Ermenilere yardım amaçlı çalışmaya gönüllü olan Stanley E. Kerr 1919 tarihinde bu kurum tarafından Maraş'ta görevlendirilmiştir. 1919-1922 yılları arasında Maraş'ta kalan Stanley E. Kerr bu süre içerisinde Maraş Milli Mücadelesine şahitlik etmiştir. Maraş'tan ayrıldıktan elli yıl sonra buradaki kendi deneyimlerinin yanı sıra yine o dönemde Maraş'ta çalışan yabancı misyon görevlilerin anılarını kullanarak Maraş'ta meydana gelen olayları ele alan bir kitap yazmıştır. Ancak yazar Maraş'ın kurtuluş mücadelesi döneminin olaylarını ele alırken tarafsız kalamamış ve Fransızların Maraş işgalinde işgalcilere kucak açan Ermenileri masum olarak ve Türkleri de isyancı olarak göstermeye çalışmıştır. Bu çalışma, Stanley E. Kerr'in kaleme aldığı kitabın eksikliklerini ve taraflı yönlerini ortaya koyarak, bu görüşlere yönelik tarihsel doğruluğu ispatlanmış eleştiriler yaparak daha doğru bir bakış açısı ortaya koymayı amaçlamaktadır.

**THE MARASH NATIONAL STRUGGLE ACCORDING TO
STANLEY E. KERR'S THE LIONS OF MARASH BOOK AND
CRITICISM TO THE BOOK**

Abstract

In 1915, an institution called "Near East Relief" was founded in the USA to help Armenian people who were saved from the so-called Armenian genocide. Stanley E. Kerr, who volunteered to help Armenians in the organization within this institution, was appointed to this office in Marash in 1919. Stanley E. Kerr, who lived in Marash between 1919-1922, witnessed the National Struggle of Maras during this period. Fifty years after his departure from Marash, he wrote a book about the events that took place in Marash, using his own experiences as well as the memoirs of foreign missions officers working at that time in Marash. However, the author did not remain neutral while dealing with the events of Marash's liberation struggle and tried to show the Armenians who embraced the occupiers in the Maras occupation of the French as innocent and the Turks as insurgents. This study aims to reveal the deficiencies and biased aspects of Stanley E.

* Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kahramanmaraş/Türkiye, medipcelik@hotmail.com.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kerr's retirement book and to present a more accurate viewpoint by making proved historical criticisms of these views.

Giriş

22 Şubat 1919 tarihinde İngilizler ve 15 Eylül 1919 Suriye Antlaşması sonucu Fransız işgaline bırakılmıştır. Maraş'ta ki Müslüman halk o güne kadar birlikte yaşadıkları Ermenilerin Fransızlarla bir olup kendilerine ihanet etmesi sonucunda bu işgale daha fazla dayanamamış ve göstermiş olduğu destansı kahramanlıkla 12 Şubat 1920 tarihinde Maraş'ı yeniden özgürlüğüne kavuşturmuştur. Maraş'ın bu destansı direnişi anlatan pek çok çalışma bulunmaktadır. Ancak bu süreçte yaşanan olayları bir takım çarpıtmalarla birlikte abartarak Ermeniler lehine kullanmak isteyenlerde olmuştur. 1919-1922 yılları arasında Maraş'ta Ermenilere yardım için bulunmuş Near East Relief çalışanı Stanley E. Kerr bunlardan biridir. Kerr'in Maraş'tan ayrılmasından elli yıl sonra Maraş'ta yapmış olduğu gözlemleri sonucunda kaleme aldığı belirttiği "The Lions Of Marash" kitabı olaylara Ermeni penceresinden bakan taraflı bir anlatım içermektedir. Kerr kitabında Türkleri cani ve Ermenileri katleden bir toplum gibi gösterirken, Fransızlarla birlik olup yüzyıllarca birlikte yaşadığı millete ihanet etmiş olan Ermenileri masum ve savunmasız göstermeye çalışmıştır. Yazarın 1973 yılında yayınlanan kitabı taraflı bir anlatım olup işgale karşı verilen mücadeleyi değersizleştirmeye çalışmıştır.

1. Stanley E. KERR Kimdir?

1919-1922 yılları arasında Maraş'ta bulunmuş ve Maraş Milli Mücadelesinde meydana gelen olaylara tanıklık etmiş olan Stanley E. Kerr'in kim olduğu ve bu coğrafya'ya nasıl gelmiştir. 3 Mart 1894- 14 Aralık 1976 tarihleri arasında yaşamış olan Dr. Kerr, NER (Near East Relief) Yakın Doğu Yardım Heyeti'nde (şimdilerde Yakın Doğu Vakfı) görev almadan önce Walter Reed Askeri Hastanesinde biyokimyacı olarak çalışmıştır. Kerr, sözde Ermeni soykırımı sebebiyle ABD'de kurulan ve Osmanlı Devleti'ndeki Ermenilere yardım götürmeyi amaçlayan Near East Relief örgütünde çalışmak üzere 1919'da ABD'den ayrılmıştır. Kerr'in ilk görev yeri Halep'ti ve buradaki görevi sözde Ermeni soykırımından kurtulan çocukları toplamaktı. 1919 yılının sonbaharında Amerikan Yardım Heyetinde görevli olarak Maraş'a gönderildi.⁵⁶² Kerr Maraş'ta Ermeni yetimler üzerine çalışma yapmış ve Fransızların Maraş'tan çekilirken geride bıraktığı Ermeni çocuklara yardım etmiştir. Kerr Maraş'taki görevi esnasında ileride eşi

⁵⁶² "The Inside Story Of Steve Kerr And His Family's Little-Known History Of Altruism In The Middle East", <http://uproxx.com/dimemag/steve-kerr-middle-east-armenia-warriors/2/>, 28.01.2017

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olacak Elsa Reckman ile tanıştı. Elsa da Yakın Doğu Yardım kuruluşu adına çalışmakta ve Kız Kolejinde matematik öğretmenliği yapmaktaydı.⁵⁶³ Kerr'in Maraş'taki görevi 1922 yılında Beyrut'a gönderilene kadar deva etmiştir. Kerr 1922 yılında Maraş'tan bir grup Ermeni çocukla Lübnan Nahr İbrahim'e gitmek üzere ayrılmıştır. Kerr ve eşi Elsa burada Ermeni çocukların barındığı bir yetimhaneden sorumlular ve tifo salgını nedeniyle bu yetimhane kapanan kadar Lübnan'da kaldılar. Kerr 1925 yılında Pensilvanya Üniversitesinden doktora derecesi almaya hak kazandı. Kerr 1925 yılında Beyrut'taki Amerikan Üniversitesinin Biyokimya bölüm başkanı olmuş ve ailesi ile Beyrut'a yerleşmiştir.⁵⁶⁴ Kerr'in eşi Elsa'da Kız Kolejinde ve Amerikan Üniversitesinde görev alarak Beyrut'ta da öğretmenlik faaliyetlerine devam etmiştir. Amerikan Üniversitesi, Beyrut'taki üstün hizmetlerinden dolayı Kerr'e Profesör unvanı vermiştir. Bu hizmetleri neticesinde Lübnan Hükümeti tarafından da fazilet nişanı ile ödüllendirilmiştir. Stanley Kerr'in oğlu olan Malcolm H. Kerr daha sonra Beyrut Üniversitesi Rektörlüğü yapmıştır. Malcolm Kerr 18 Ocak 1984 tarihinde, Lübnan iç savaşının sürdüğü sırada bir suikast sonrası öldürülmüştür.⁵⁶⁵

2. Near East Relief (NER) Nedir?

Şimdilerde Yakın Doğu Vakfı olarak bilinen ve 1915 yılında Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan ve Amerikalılara göre büyük bir insani kriz olan Sözde Ermeni soykırımına bir tepki olarak ABD'de kurulmuştur. Bu kurum, 1915'te "The American Committee for Syrian and Armenian Relief" yani Suriye ve Ermeni yardımı için Amerikan Komitesi (ACASR) olarak kurulmuş, sonrasında "The American Committee for Relief in the Near East" (ACRNE) yani Yakın Doğu Yardımı için Amerikan Komitesi ve sonrasında da Near East Relief (NER) Yakın Doğu Yardım kuruluşu adını almıştır.⁵⁶⁶

Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Amerikalılar Ermenilerin Türkler tarafından katledildiklerine ve yok edilmek istendiklerine inanmaktaydı ve bundan dolayı onları kurtarmak adına harekete geçmek gerektiğini düşünmekteydiler. ABD'li kültürel ve siyasi seçkinler "Hıristiyan" vatandaşlık adına Ermenileri kurtarma hareketini bir dava olarak görüp hareket geçtiler. ABD'liler Ermenileri

⁵⁶³ "The Kerrs and The Armenians", <https://armenianpastor.com/2016/04/27/the-kerrs-and-the-armenians/>, 01.02.2017

⁵⁶⁴ <http://imageevent.com/publicgallery/events/marashturkey1919drsekerr000>, 28.01.2017

⁵⁶⁵ "UNIVERSITY HEAD KILLED IN BEIRUT; GUNMEN ESCAPE" <http://www.nytimes.com/1984/01/19/world/university-head-killed-in-beirut-gunmen-escape.html?pagewanted=all>, 28.01.2017

⁵⁶⁶ <http://www.neareast.org/who-we-are/>, 07.02.2017, 23.42

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türklerin elinden kurtarmayı büyük ve kutsal bir iş olarak görürken, Başkan Wilson'un Almanya Büyükelçisi bu hareketi "Ermenistan'ı kurtarmak için Hristiyan uygarlığının kutsal görevi" iddiasında bulunmuştur.⁵⁶⁷

Kuruluş 1915 yılında Büyükelçi Henry Morgenthau'nun Osmanlı Ermenilerine yönelik katliam iddialarına ilişkin raporu sonrasında iddia edilen katliama tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuda acil yardım isteye Morgenthau cevap eski eğitimci James L. Barton ve hayırsever Cleveland H. Dodge'den geldi.⁵⁶⁸ Kuruculardan olan James Barton kuruluşla ilgili yazmış olduğu kitabında NER'in ancak İstanbul'daki Alman Büyükelçi Wangenheim'in ölümü sonrasında Türkiye'de rahat çalışma fırsatını bulduğunu belirtmiştir. Barton, Wangenheim'in Türkiye'yi savaşa sokmak için büyük çaba sarf ettiğini ve Ermenileri ülkede tehlikeli bulunduğunu belirttiğini söylemiştir.⁵⁶⁹

Bu kuruluşa ait kayıtlar New York Terrytown'daki Rockefeller arşiv merkezinde yer almaktadır. Burada bulunan koleksiyonlar 1915'ten 1990'lara kadar olan koleksiyonlardan oluşmaktadır. Ancak kaynakların çoğu 1940'lardan 1980'lere kadar olan çalışmalarla ilgilidir. NER'in vakıf olmadan önce, yardım kuruluşu olduğu dönemlere ait çizim, mektup, belge ve fotoğraflar mevcuttur ancak bunlar oldukça hassas olduklarından dolayı kullanımları arşivcilerin takdirindedir. Bu koleksiyonlar henüz tarihlerine ve konularına göre tasnif düzenlenmemiş olup araştırmacılara randevu sistemi ile açılmaktadır.⁵⁷⁰ NER 1915-1930 yılları arasında bölgedeki Ermeniler için 117.000.000 \$ harcama yapmıştır.⁵⁷¹

3. The Lions Of Marash'ın Eleştirisi

Stanley Kerr "The Lions of Marash" isimli kitabı Maraş'ta bulunduğu dönemi olan 1919-1922 yılları arasında yapmış olduğu gözlemleri neticesinde kaleme aldığını belirtmektedir. Yazar kendi gözlemlerinin yanı sıra o dönemde Maraş'ta görev yapan misyoner, doktor, öğretmen gibi tanıkların da anlattıklarından yararlandığını söylemektedir. Şu anda Amerika'da bulunan ve Maraş'ta Ermenilere

⁵⁶⁷ Sarah Miglio, "America's Sacred Duty: Near East Relief and the Armenian Crisis, 1915-1930", <http://rockarch.org/publications/resrep/miglio.pdf>, 02.02.2017

⁵⁶⁸ James L. Barton, Story Of Near East Relief (1915-1930): An Interpretation, New York The Macmillan Company, 1930, s. 4-5

⁵⁶⁹ Barton, 1930, s. 60

⁵⁷⁰ <http://neareastmuseum.com/about/>, 01.02.2017

⁵⁷¹ "Missionary Research Library Archives: Section 2 Finding Aid for Near East Relief Committee Records, 1904 – 1950"

http://library.columbia.edu/content/dam/libraryweb/locations/burke/fa/mrl/ldpd_10126_110.pdf, s. 2, 02.02.2017

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

karşı bir soykırım yapıldığını iddia edenler için “The Lions Of Marash” kitabı bu soykırımı belgeleyen bir anı olarak görülmektedir. Yazar kitabının önsözünde de belirttiği gibi kitabı Maraş’tan ayrılmasından elli yıl sonra yayınlamıştır. Kitap incelendiğinde yazarın kitabı Ermeni yanlısı bir tutum içerisinde ele aldığı görülmektedir. Olaylar her ne kadar kronolojik olarak doğru verilmişse de anlatırken Ermenilerin lehine bir tutum içerisinde anlatılmıştır.

Maraş’tan ABD’ye gitmiş olan Ermenilerin Kerr ailesi ile olan ilişkileri devam etmektedir. ABD’de bulunan bir Ermeni bu aile ile olan ilişkilerine vurgu yaparken şu cümleleri kullanmaktadır: “Kerr ailesi ile özel bir bağım bulunmaktadır. Babam Hovhannes Karjian 1927’de Maraş’ta doğmuştu ve ailesi 1936’da Maraş’tan ayrılan son Ermeni ailelerindendi. The Lions Of Marash babamın en sevdiği kitaplarından birisidir. Kitabı ara ara okur ve içerisindeki haritaları inceleyerek çocukluk anılarını anımsardı. Kerr’ler büyükbabam Nishan’ın çalıştığı Alman misyonuna komşulardı.”⁵⁷²

Stanley Kerr kitabının iç kapağında “Maraş kuşatmasının masum kurbanlarına Ocak-Şubat 1920” ifadesini kullanarak Maraş’ta Maraş halkının işgalci güçlere karşı verdiği mücadeleyi göz ardı ederek halkın bu direnişini bir kuşatma ve Ermenileri de bu kuşatmanın kurbanı olarak göstermek istemektedir. Hâlbuki Ermeniler İngilizlerin 22 Şubat 1919’da başlayan işgalleri döneminde, işgalcilerden destek arayarak Maraş’ta bulunan Türklerden intikam alma yoluna gitmek istemişlerdir. Bu konuda İngilizlerden aradıkları desteği bulamamış olan Ermeniler için İngilizler ve Fransızlar arasında 15 Eylül 1919 tarihinde yapılan Suriye Antlaşması bir fırsat olmuştur. 1 Kasım 1919’da İngilizler Maraş’ı Fransızlara bırakarak çekilmişlerdir. Ermeniler Fransızları coşkuyla karşılamışlar ve Fransız ordusu içerisinde gönüllü Ermeni lejyonlarının bulunmasının da etkisiyle Müslümanlara karşı katliama başlamışlardır.⁵⁷³

Yine önsözde “Üç bin yıl Maraş kalesinin kapısı önünde duran taştan aslan şehir halkı tarafından kahramanlık sembolü olarak görülmüştür. Türklerin Anadolu’yu fetihlerinden iki bin yıldan daha fazla bir süre önce Hitit heykeltıraşı tarafından şekil verildiğinden insanlar sadece onların cesaretlerinin sembolü olduğunu iddia edemezler. Anlatılacak olan hikâyede Türk, Ermeni ve Fransız okuyuculardan her biri kendi aslanını arayacaktır.” İfadelerini kullanan yazar Maraş Milli Mücadelesi’nin anlamını hafifletmek istemiştir. Burada Fransızlara ve onlarla birlikte olarak yüzyıllarca

⁵⁷²“The Kerrs and The Armenians”, <https://armenianpastor.com/2016/04/27/the-kerrs-and-the-armenians/>, 01.02.2017

⁵⁷³ Nejla Günay, “Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Maraş Yöresinde Sosyal Yapı Değişimleri ve bu Değişimde Ermeni-Fransız Rolü”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı 51, s.237

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

birlikte yaşadıkları halka ve devlete ihanet içerisinde olan Ermenilere “Maraş Aslanı” ifadesini yakıştırma eğilimi içerisinde girmiştir.

Yazar kitabında çeşitli yerlerde Ermenilerin masumluğunu ve savaş dışında oldukları halde zulme maruz kaldıklarını vurgulamıştır. Bunlardan birinde meydana gelen olaylara yer verdiği bölümde şu ifadeler yer vermiştir: “...çatışma sona ermeden dört bin beş yüz kadar Türk ve bunun iki katı kadar da Ermeni öldürülmüştür. Çatışmanın Fransızlarla Türkler arasında olmasına rağmen, şehirde yaşayan yirmi iki bin Ermeni'nin çıkan kargaşa karşısında korkuya kapılması için haklı nedenleri vardı. Nüfuslarının yarısının öldüğü 1915-1916 sürgününün den birkaç ay önce dönmüşlerdi. Geri dönüşleri Fransız ve İngiliz birliklerinin koruması altında gerçekleşmişti. Her nedense Türklerin karşı koymaları son bulmamıştı... Fransız birlikleri içerisindeki Ermeni lejyonuna kızgın olan Maraşlı Kemalistler Fransızlar tarafından korunan Ermeni halkını da düşman saflarında saydılar.”⁵⁷⁴ Kerr bu cümleleri ile Maraş'ta bulunan ve Ermeni lejyonu dışında kalan Ermenilerin tamamen masum olduklarını ve haksız yere öldürüldüklerini belirtmiştir. Hâlbuki Ermeniler Fransızların Maraş'a gelişini coşku ile karşılamış ve Fransızlardan destek alarak Maraş'ta halkın değerlerine hakaret etmeye başlamışlardır. Maraş'ta önde gelen Ermeniler içerisinde yer alan Agop Hırlakyan işgalci güçlere kucak açarak daha sonra yapılacak olan taşkınlıkların önünü açtılar.⁵⁷⁵ Maraş'ta Ermenilerin Fransızlarla bir olarak Türk halkına yaptıkları zulümler arasında Maraş'ın kayabaşı mahallesinde işgalci güçlerin yerli işbirlikçiler ile birlikte bir çocuğu ölesiye dövmeleri⁵⁷⁶ örnek olarak gösterilebilecek olaylar arasındadır. Yazarın belirttiği gibi, Maraş'ta bulunan Ermeni halk olayların dışında kalmamış ve Fransızların gelişi ile birlikte daha önce birlikte yaşadıkları Türklere karşı zulüm ederek onları tahrik edici davranışlarda bulunmuş ve Maraş'ın Ermenistan olacağını iddia etmişlerdir.

Stanley Kerr Türklerin Ermenilere zulmettiklerini ve onları yok etme çabası içerisinde olduklarını iddia ederken sadece Maraş Milli Mücadelesi dönemini ile sınırlı kalmamış ve 1895 yılında medyana gelen Zeyton isyanına da değinmiştir. Tabi yazar bu Zeyton Ermenileri tarafından Osmanlı Devleti'ne karşı çıkartılan bu isyanı, isyan olarak görmemekte ve Ermenilere karşı Türkler tarafından

⁵⁷⁴ Stanley E. Kerr, *The Lions Of Marsh Personal Experiences With American Near East Relief 1919-1922*, State University Of New York Press, Albany 1973, s. 3-4

⁵⁷⁵ Ahmet Eyicil, “İşgal Döneminde Fransız ve Ermenilere karşı Maraş mücadelesi”, *Milli Mücadelede Güney Cephesi Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2013, s. 57

⁵⁷⁶ Erhan Alpaslan, “Milli Mücadele Döneminde Anadolu'da Kurulmuş Olan Kadın Derneklerinin Maraş Milli Mücadelesi'ne Destekleri”, *Milli Mücadelede Güney Cephesi Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi, s. 20

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

girişilen sözde katliama karşı bir savunma hareketi olduğunu vurgulamaktadır. Yazar konu ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır: “Büyük 1895 katliamı 1894’te silahsız adamların, çocukların ve kadınların Türk askerler ve Kürt aşiretler tarafından öldürüldüğü Sason’da başladı. Osmanlı topraklarında Ermeniler bir şehirden diğerine aynı kaderi paylaştı. Zeytun ve Van gibi birkaç bölgede Ermeniler kendilerini savunabildiler. Zeytun savaşçıları yabancı güçler barışı sağlayan kadar Türk birliklerini uzak tuttular.”⁵⁷⁷ Görüldüğü gibi o dönemde topraklarında yaşadıkları devlete karşı isyan içerisinde olan Ermeniler birer özgürlük savaşçısı olarak gösterilmek istenmektedir. Hâlbuki Ermeniler yabancılar tarafından isyana teşvik edilmişlerdir. Gizlice Ermeniler ile buluşan Halep İngiliz Konsolosu, Maraş Ermeni Katolik ve Protestan liderlerini ve bunlarda Ermenileri isyan hareketleri içerisinde bulunmaya teşvik etmişlerdir. Ermenistan prenslik merkezinin Zeytun olduğuna inanan ve Ermenileri isyan çıkartmak için teşvik eden İngiliz konsolos Maraş’ta yapılacak olanlardan Ermeni Katolik ve Protestan temsilcileri bilgilendirmiştir. Onlarda Zeytun Ermenilerini bu konuda bilgilendirmişlerdir.⁵⁷⁸ Görüldüğü üzere bağımsızlık için yabancıların tahriklerine kapılan Ermeniler otoriteye başkaldırarak, hainliklerini ortaya koymuşlardır.

Kerr, kitabı kaleme alırken Türklerin bu haklı mücadelesini tersine göstermek adına pek çok ifade kullanmıştır. Yazar kitabının yirmi ikinci bölümünün başlığını “Maraş İsyanı” olarak belirlemiştir. Bu bölümün içeriğine bakıldığı zaman yazarın, işgalci Fransız birliklerine karşı mücadele veren Maraş halkını, otoriteye karşı isyan eden halk olarak lanse etmeye çalıştığı görülmektedir. Yazarın Türklerin isyana başladığını şu ifadeler ile belirtmektedir. “...konuşma bittiğinde General (Querette) gruptan altı kişiyi alıkoyacağını ve uzlaşma şartlarını görüşeceğini diğerlerinin gidebileceğini söyledi... diğer Türk ileri gelenleri binayı terk ettiklerinde şehrin her köşesinde silah sesleri gelmeye başladı. İsyan başlamıştı.”⁵⁷⁹ Yazar Maraş’ta halkın Fransızlara karşı verdiği mücadeleyi daha sonra birkaç yerde Maraş Milli Mücadelesi olarak vermişse de, burada isyan başlamıştı diyerek Türkleri isyancı olarak göstermeye çalışmıştır. Oysa Türkler, Ermenilerin kucak açtıkları Fransızlar tarafından işgal edilen topraklarını işgalci kuvvetlerden ve hainlerden temizlemek adına bir mücadeleye girişmişler ve bu mücadele Maraş’tan Anadolu’ya yayılmıştır.

⁵⁷⁷ Kerr, 1973, s. 5

⁵⁷⁸ Ahmet Eyicil, “1895 Maraş ve Zeytun İsyanı” **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi** OTAM 11.11 2000, s.158

⁵⁷⁹ Kerr, 1973, s. 96

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Yazar, kitabın genelinde Maraş'ta bulunan Ermeni halkın masum olduğunu göstermek istemişse de, meydana gelen olayları anlatırken Ermenilerin de Türklere karşı bir saldırı içerisinde olduğunu göstermiştir. Yani Ermeni halk Fransızlarla birlik olup o zamana kadar birlikte huzurlu bir şekilde yaşadıkları Türklere karşı saldırılarda bulunmuşlardır. Daha önce halkın huzurlu yaşamına ve Fransızların gelişile çatışma içerisine giren iki tarafın durumuna değinirken, yazar şu ifadeleri kullanmıştır: “ Avedis Seferian tarafından önderlik edilen gönüllü Ermenilerin görevlendirildiği bölge kale ve konak arasındaydı. Seferian'ın evi duvarla çevriliydi ve dar bir sokağın karşısındaydı. Orada duvar komşusu Hacı Evliya Efendi'nin de evi vardı. Avukat olan ve Müslüman savaşçıların liderliğini yapan yeğenin adı da Evliya'ydı. İki aile uzun yıllar iyi ilişkiler içerisinde olmalarına rağmen, 1920'de meydana gelen politik olaylar dolayısıyla zıt kutuplara itilmişlerdi. Mahalledeki yaklaşık yüz elli Ermeni Seferian'lara ait üç binada konuşlanmışlardı. Üç gün süren çatışma sonrasında Evliya Efendi'nin kuvvetleri Seferian'ların binalarını kuşatarak binalarını kuşatarak onlardan teslim olmalarını istedi. Koruma sözlerine rağmen Ermeniler teslim olmanın ölüm anlamına geldiğini bilmekteydiler. Avedis efendi on beş savaşçısı ve silahsız mültecilerin önderleri ile bir fikir alışverişi yaptı. Evliya Efendinin evine ateş açarak dikkati başka yöne çekmeyi teklif etti. Türkler Şeyhülislamlarının evlerini kurtarmaya çalışırken bu Ermenilere Taşhan'a veya Asdvadsadzin kilisesine kaçmak için fırsat verecekti.”⁵⁸⁰ Evliya Efendinin yapmış olduğu baskından yalnızca on iki kişi kurtulabildi. Avadis yaralanarak Taşhan'da öldü.⁵⁸¹ Maraş'ta bulunan Ermeniler Fransızların Ermeni devleti vaatleri sonucunda, Kerr'in de belirttiği gibi uzun yıllar iyi ilişkiler içerisinde yaşamış olmalarına rağmen, Türklere karşı savaşmışlardır. Kitabın genelinde iddia edildiği gibi yalnızca Fransız birlikleri içerisinde yer alan Ermeni lejyonerler dışında Ermeniler olaylardan bağımsız kalmamışlardır.

Kitapta eleştirilebilecek konulardan biri ise Maraş'ta bulunan Ermeni nüfusu üzerine yazılanlardır. Kerr kitabında 1914 yılında Maraş'ta bulunan Ermeni nüfusundan bahsederken abartılı rakamlar kullanmıştır. Kerr Maraş'ın 1914 nüfusundan şu şekilde bahsetmektedir: “Temmuz 1922'de Maraş'ı terk ederken bize şehirde on tane Ermeni ailenin kaldığı söylendi. 1914'te Maraş bölgesinde bulunan 86 bin Ermeni'den sadece 12 bininin sağ olduğu biliniyordu.”⁵⁸² 1914'te Maraş sancağının nüfusu 187.227 olarak verilmektedir. Bu nüfusun 149.024 Müslüman, geri kalan 38.875'i

⁵⁸⁰ Kerr, 1973, s. 125-126

⁵⁸¹ Yaşar Akbıyık, Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 209

⁵⁸² Kerr, 1973, s. 254

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. 1915 tarihinde hazırlanan ve Birinci Dünya Savaşı öncesi dahiliye nezaretine gönderilen cetvele göre Maraş, Elbistan, Göksün, (Islahiye, Pazarcık, Zeytun kazaları ve mahallelerinde oturan Müslim ve gayrimüslim ile onları yaşadığı hane sayısına bakıldığında Maraş'ın %79'u Müslüman iken geri kalanı 21'lik kısmı gayrimüslimdi. Kerr'in 1914 için belirtmiş olduğu Seksen altı bin rakamı o dönem sancağın fiziki gelişmişliğinin ve ekonomik şartlarının arz ettiği görüntü ile çelişmekte ve birçok kaynakla da uyuşmamaktadır.⁵⁸³

Sonuç

Stanley E. Kerr'in 1919-1922 yılları arasında Near East Relief kuruluşu adına Maraş'ta görev yaptığı süre içerisinde kendi gözlemlerinin yanı sıra farklı tanıklara da başvurarak yazdığını belirttiği "The Lions Of Marash" isimli kitap olaylara Ermeni yanlısı bir gözle bakmaktadır. Yazarın ilham olan deneyimleri Amerika'da sözde Ermeni soykırımı nedeni ile kurulmuş olan Near East Relief isimli kuruluşta çalıştığı dönem edindiği göz önünde bulundurulursa, yazarın olayları aktarırken tarafsız bir biçimde anlatamayacağı da anlaşılabilir. Çünkü yazar zaten taraf olan ve Ermenilerin haksızlığa uğradığını peşinen kabul eden bir kuruluşun çalışanıdır. Dolayısıyla yazar meydana gelen olayları kronolojik olarak doğru olarak vermişse de, olayların anlatımında Ermenilerin masumluğu ve suçsuzluğunu savunmuştur. Ona göre Maraş'ta yaşayan Ermeniler Türkler tarafından katledilmiş ve zorla yurtlarından çıkartılmışlardır.

Yazar olayları Ermeniler açısından ele alırken, onların bağımsız bir Ermeni devleti kurma hevesi ile Maraş'ı işgal eden Fransız askerlerine kucak açtıklarını ve kutlamalar yaptıklarını, Ermenilerin Fransız birliklerine güvenerek Maraş'taki Müslüman halkın değerlerine el uzattığını, Ermenilerin suçsuz yere Müslümanları öldürdüğünü, bir ihanet ve haksızlık olarak ele almamış ve bu tutumu da sanki Ermenilerin yaptıklarının büyütülecek bir durum olmadığı anlayışının doğmasına yol açmıştır. Kerr Maraş'ta yaşayan Müslüman halkın özgürlüğü için işgalci kuvvetlere karşı ve onlarla bir olup kendilere saldıran Ermenilere karşı bir varoluş mücadelesi verdiğini bir isyan gibi yansıtarak bu büyük mücadeleyi dünya kamuoyunda önemsiz göstermeye çalışmıştır. Yazarın bu kitabı Maraş'tan ayrılışından elli yıl sonra ve Maraş'a Kahramanlık unvanının verildiği 1973 yılında yayınlamış olmasının yanı sıra bu ailenin Amerika'da hala Ermenilerle çok yakın ilişkiler içerisinde olması ve onlar tarafından çok sevilmesi de manidardır.

⁵⁸³ Memet Yetişgin, "Osmanlı'nın son döneminde Maraş", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 2007, C. XXIII, S. 67-68-69, s. 269-271

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

- AKBIYIK, Yaşar, Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999
- ALPASLAN, Erhan, "Milli Mücadele Döneminde Anadolu'da Kurulmuş Olan Kadın Derneklerinin Maraş Milli Mücadelesi'ne Destekleri", **Milli Mücadelede Güney Cephesi Sempozyumu**, Atatürk Araştırma Merkezi, 2013, ss. 3-25
- BARTON, James L., **Story Of Near East Relief (1915-1930): An Interpretation**, New York The Macmillan Company, 1930
- EYİCİL, Ahmet, "1895 Maraş ve Zeytin İsyanı", **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM** 11.11 2000,ss. 157-210.
- EYİCİL, Ahmet, "İşgal Döneminde Fransız ve Ermenilere Karşı Maraş Mücadelesi", **Milli Mücadelede Güney Cephesi Sempozyumu**, Atatürk Araştırma Merkezi, 2013, ss. 57-81
- GÜNAY, Nejla, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Maraş Yöresinde Sosyal Yapı Değişimleri ve bu Değişimde Ermeni-Fransız Rolü", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Sayı 51, ss. 235-258
- KERR, Stanley E., **The Lions of Marash, The Lions Of Marash Personal Experiences With American Near East Relief 1919-1922**, State University Of New York Press, Albany 1973
- YETİŞGİN, Memet, "Osmanlı'nın son döneminde Maraş", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 2007, C. XXIII, S. 67-68-69, ss. 263-305
- İNTERNET**
- "Missionary Research Library Archives: Section 2 Finding Aid for Near East Relief Committee Records, 1904 – 1950"
http://library.columbia.edu/content/dam/libraryweb/locations/burke/famr/ldpd_10126110.pdf, 02.02.2017
- "UNIVERSITY HEAD KILLED IN BEIRUT; GUNMEN ESCAPE"
<http://www.nytimes.com/1984/01/19/world/university-head-killed-in-beirut-gunmen-escape.html?pagewanted=all>, 28.01.2017
- "The Kerrs and The Armenians",
<https://armenianpastor.com/2016/04/27/the-kerrs-and-the-armenians/>, 01.02.2017
- "The Inside Story Of Steve Kerr And His Family's Little-Known History Of Altruism In The Middle East", <http://uproxx.com/dimemag/steve-kerr-middle-east-armenia-warriors/2/>, 28.01.2017
- Sarah Miglio, "America's Sacred Duty: Near East Relief and the Armenian Crisis, 1915-1930", <http://rockarch.org/publications/resrep/miglio.pdf>, 02.02.2017
- <http://neareastmuseum.com/about/>, 01.02.2017
- <http://www.neareast.org/who-we-are/>, 07.02.2017, 23.42
- <http://imageevent.com/publicgallery/events/marashturkey1919drsekerr000>, 28.01.2017

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

MARAŞ İÇİN KALEMLERİYLE SAVAŞANLAR

Kadriye KIRDÖK⁵⁸⁴

ÖZET

Kahramanmaraş Milli Mücadelesi'nin 97.yılı dolayısıyla Sütçü İmam Üniversitesi ve Kahramanmaraş Belediyesi'nin ortak düzenlediği Uluslararası Milli Mücadele Döneminde Maraş Sempozyumu'nda kalemleriyle savaşanlar başlığı altında o dönem yaşamış edebiyatçı, dilci, tarihçi ve politikacı Prof. Hasan Reşit Tankut'un hayatı ve o dönemi anlatan önemli bir kaynak niteliğindeki Maraş Yollarında eserini tanıtmak amaçlı bir sunumdur. O dönemlerden başlayarak, modern çağda da edebiyat ve şiir alanında ülkeye hizmetlerde bulunmuş, çok yazar ve düşünür yetiştirmiş olan şehrin o dönemin önemli bir şahsiyeti olan Tankut asker ve edebiyatçı yönüyle önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hasan Reşit Tankut, kalem, mücadele, edebiyat, şiir, Tankut hayatı ve eserleri, Kahramanmaraş, Milli Mücadele.

Hasan Reşit Tankut Edebiyattaki Yeri

Kahramanlık yazmada tek başına kendini kurtaran bir memleket olarak tarihe geçen Kahramanmaraş'ın kurtuluş destanını yazarken eli silah tutan, sahada mücadele eden kahramanlarının yanında, bir de kalemleriyle savaş veren edebiyatçıları vardı. Bunlar her ne kadar tarihin tozlu raflarında kalmışsa da bu gün onların da anılmaya hakları var diye düşünüyorum. Onlar ki bu gün bu kahramanlar diyarında, şiirin, edebiyatın kalesi olma yolunda o yolu açıp, bize ilerleme fırsatı vermişlerdir. Minnetle ve şükranla anıyoruz , ruhları şaad olsun. Halk şiirinin büyük ustası Karacaoğlan'dan, modern şiirin temsilcisi Necip Fazıl'a ,Erdem Beyazıt'tan Cahit Zarifoğlu'na, Nuri Pakdil'den Aşık Mahsuni'ye ,Rasim Özdenören, Mehmet Akif İnan , Alaaddin Özdenören, Ali Kutlay'a kadar pek çok şair ve yazarı yetiştiren şairler şehri Kahramanmaraş sonuna kadar hak eder bu ünvanı. Bunu yanında unutulmuş, hatırlanmayı hak eden güzide edebiyatçılarımız da var, Hasan Reşit Tankut gibi. Kurtuluş savaşında askerliği ve kalemiyle, sonrasında yine kalemi ve ilmiyle hizmetlerde bulunmuş Tankut'u anlatmak istiyorum bugün. Maraş'ın yetiştirdiği değerli edebiyatçılardan biri Tankut. Bu anlamda böyle bir sempozyumda anılmalı diye düşünüyorum.

⁵⁸⁴ MEB Uzman Öğretmen Eğitimci Yazar Profesyonel Yaşam Koçu,
kursatkubra@hotmail.com.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Renkli Kişiliği Ve Çalıştığı Bilimsel Alanlar Getirildiği Resmi Görevler

Hasan Reşit TANKUT 1893 yılında Elbistan'da doğmuştur. Yazarın eğitimiyle ilgili ilk bilginiz Şam idadisinde okumuş olduğudur. 1913 Yılında Mülkiye Mektebi'nden mezun oldu. Aynı yıl Sivas Maiyet memurluğuna atandı. Prof. Tankut Nusayriliği antropoloji, tarih, etnografya ve dini inanç bakımından araştırmış bir bilim adamıdır. Edebiyatçı kimliğinin yanı sıra tarihçi ve politikacı olarak da tanınmıştır. 1914 Yılında patlak veren savaşta gönüllü olarak orduya katılır. Yedek Subay olarak görev yaparken Çanakkale, Galiçya ve Sina'da yararlılıklar gösterir.

Dünya Savaşı sonrasında Niksar, Artova ve Erbaa ilçelerinde kaymakamlık yapan Tankut, Kuvayı Milliye saflarına katılarak Kurtuluş Savaşı'nda görev alır. Milli Mücadele sırasındaki hizmetlerinden dolayı da istiklal madalyası ile ödüllendirilir.

1926'da İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı, 2. 1928'de Mülkiye Müfettişi olarak görev yapan Tankut, aynı dönemde Türk Ocakları Genel Müfettişi olarak da çalışmıştır.

Hasan Reşit Tankut'un bir dönem Ulus gazetesinin sahibi olduğu da kayıtlarda belirtilmektedir.

Türk Dil Kurumu Kurucuları arasında yer alan Tankut, 1935-1950 arasında Kurumda İkinci Başkan, Etimolojik ve Lengüistik Filoloji Kolları Başkanı Ve Genel Sekreter olarak çalışır.

İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça ve Bulgarca'yı iyi derecede bilen Tankut, bu özelliğinden dolayı yurtdışındaki bir çok toplantı ve kongreye temsilci olarak katılmıştır.

1936-1940 Yılları arasında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim görevlisi olarak görev yapar.

14 Mayıs 1931'de Muş Milletvekili olarak meclise girer. V. Dönemden VIII. Döneme kadar Maraş, IX. dönemde Hatay ve XI, Dönemde Mardin Milletvekilliği yapmıştır. Parlamento Üyeliğini 1960 yılına kadar sürdürür.

Hasan Reşit Tankut'un Millî İstihbarat Teşkilatı'nın Kuruluşunda da görev aldığı yolunda belgeler var.

Tankut, Türkçe Sözlük'ün yazımında da aktif görev almıştır. Mustafa Kemal, terimlerin Türkçeleştirilmesi işinin epeyce yol alması ve 1937-1938 ders yılına yeni terimlerle yazılmış kitaplarla girilebilmesi için Türkçe bir sözlüğün hazırlanma zamanının geldiğini düşünerek, dilimizdeki yabancı sözcüklerden hangilerinin kalacağını, hangilerine karşılık bulmaya çalışılacağını, bir ilkeye bağlamak için eldeki sözlükleri incelemeye başlamıştır. Türkçe sözlük hazırlama çalışmaları, böylece başlamış oldu. Hasan Reşit Tankut, sözlüğün genel bir plânını hazırlamıştır. Türkçe sözlük'ün 15.000 civarında kelimeyi

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

içeren birinci baskısı 1945 yılında yayımlanmıştır. Şubat 1980 tarihinde vefat etti.

Eserleri

1. Güneş-Dil Teorisine Göre Toponomik Tetkikler - 1936,
2. Güneş-Dil Teorisine Göre Dil Tetkikleri -1936,
3. Dil ve Irk Münasebetleri Hakkında Tetkik - 1937,
4. Diyarı-bekir Adı Üzerinde Toponomik Bir Tetkik - 1937,
5. Nusayriler ve Nusay-rilik - 1938,
6. Alp Kelimesi ve Alpin Irkın Yurdu - 1938,
7. Dil ve Tarih Tezlerimiz Üzerine Geçerli İzahlar - 1938,
8. Maraş Yollarında - 1940,
9. Köy Kalkınması - 1960.

Maraş Yollarında Eserinden Milli Mücadele Dönemi Maraş (sayfa 17-18)

Maraş Yollarında isimli eserinde , Maraş'ta milli mücadele yıllarını yaşamış biri olarak en ince ayrıntısına kadar anlatmıştır Tankut. Maraş Yollarında kitabının bir diğer yönü de o yılların sosyal yaşamına ışık tutmasıdır. Maraş ve çevresini adım adım gezmiş , coğrafi yapısını ve buradaki kasaba ve köylerin cumhuriyet dönemindeki yapısal gelişimini bir edebiyatçı gözüyle en ince ayrıntısına kadar işlemiş , anlatmıştır. Eserde Maraş'ı anlattığı bir bölümde şöyle der Tankut;

"Maraş , Anadolu'nun orta büyüklükteki sakin şehirlerinden biridir. Onu, sakar ve sert tabiatlı Ahır Dağı'nın dört tepeli , dört sağrılı geniş bir sekisinde (teras) kurmuşlar.Yücelerden bakılınca bu şekliyle Maraş yere henüz düşmüş taze bir çınar yaprağını andırır. Yere henüz düşmüş taze bir çınar yaprağının dolgun ve gür yeşilliği , bucak bucak kuytu dereleri , yamaç yamaç yalçın kayaları , yer yer köpüklü çağlayanlarıyla bu şehir kuruluşunun daha ilk gününden başlayarak güzelliğe , sanata vurgun yaşadı.

Evet burası , çevrenin asi tabiatına rağmen şiirin ve sanatın yuvasıdır. Zengin ışık bolluğu , hare hare renk taşkısı iç varlıkta ancak bu anlamda akisler yapabilir. Ruhların berraklığı yüzlerde tatlılık, bakışlarda ılıklik, tanışmalarda cana yakınlık yaratmıştır.

1914 -18 Büyük savaşından önce biz Elbistan çocukları daha cenuptaki kültür merkezlerimize inerdik. Ben Şam'da okurdum. Her yıl ders kesiminden sonra Şam'dan kalkar G. Antep üzerinden Maraş'a gelir oradan da Ahır Dağı'nın ardındaki Elbistan'a inerdik. Yaz sonu gerisin gerisi tekrarlar Şam'a dönerdik. Yolumuzun üzerinde büyük kasabalar , büyük şehirler vardı. Maraş bunların içinde bir başka alem yaşar , bir başka alem yaşatırdı. Her sabah güneşle beraber sokağa fırlayan halkın yukarı mahallelerden aşağıya , Bedesten'e doğru

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

akışında sessiz bir kıvılcımlanma sezilirdi. Yediden yetmişe kadar herkes koşardı. Gönül dolusu selamlaşmalarda kekikli yamaçların süzdüğü bahar yellerrinin yumuşaklığını duyardık. Çarşının durmak , dinmek bilmeyen git gelinde ateşli alışverişlerde , pınar başı gezilerinde , okul çocuklarının haşarılığında , Pazar yerlerinde hep bu yumuşaklık, bu tatlılık bu ılık ve bu cana yakınlık vardı.

Bedesten'de sanat erleri , bütün enerjilerini fazla eser vermekte , bütün zekalarını eseri mükemmelleştirmekte harcar, bütün Maraş son damlasına kadar yalnız bu uğurda kullanır. Bu halk çok sakin , sonuna kadar barışçı idi. Böyle olmakla beraber yaşlarımızdan Maraş'a özgü döğüş ve uğraş hikayeleri duymaz değıldik. Tekli ve toplu kahramanlıklar devrinin bu çevrede olmuş bitmişleri başkalarından az canlı , az coşkulu değildi. O tarihlerde Maraş taburlarının kıymeti , hele yiğitliği ağızdan eksilmez , dilden düşmezdi. Halk şairleri bu kahramanlıkları ateşli ve ışıklı dille överdi. Fakat Maraş o günkü yaşayışıyla bir barış merkezi , bu merkezde Maraşlı, barışın gönüllü kahramanı idi. “ Diye tarif eder o günkü Maraş ı Tankut.

Fransız işgalinde yalnız kalan garip şehir tek başındadır , çaresizdir. Bu çaresizlikle kendi kendine çıkış yolları arar. En son çare kendi evlerini yakmak, düşmana bu şehri gülzar etmemektir. Bunu da nitekim yapmıştır. Bu günleri Tankut kitabında şöyle anlatır.

İşgal Sırasında Halkın Direncinden Bir Kesit(Maraş Yollarında Eseri ; Sayfa 38-39-40)

“Beş on delikanlı karşısındaki bir eve girdi. Onların susturmaya çalışıyor fakat ne işe yarar? Bizim taraf açıktadır. Düşmanın kurşunu boşa gitmiyor. Çok yaralı , çok öl veriyoruz. Hem şu köşe başındaki pembe ev yok mu? İşte o hain pembe ev yalnız ateş alınımızı daraltmakla kalmıyor artık bizi bir de açıkta savaşmaya mecbur ediyor. Çete başkanı ah o pembe ev , demeye kalmadı kapıda bir kadın göründü. Bu kadın çok gençti bir ocak kurduğu , vakitli bir evin bayanı olduğu da çok belli idi. Üzerinde ölüm , dirim anlarının büyük kararına ermişlere özgü içsel bir dingi aynı zamanda yine o anların ateşli dirikliği vardı.

Sesi odanın içinde bir tabanca gibi patladı. Yiğitler dedi. Karşımdaki şu pembe ev benimdir. Görüyorum ki ateşinize engel oluyor. Ben kendim yakmak istedim, tutuşturucu her şeyi hazırladım. Çocukları azıttım. Fakat ateşlemeyi beceremedim. Kadın bir lahza sustu. Sonra yalvaran bir sesle ne olur , biriniz göze alsa da evime kadar gitse dedi. Bir elinde bir ibrik petrol vardı. İkinci elinin avucunda başka bir şey sıkıyordu. Petrol ibriğini uzattı. Genç bakışlar genç kadının alevli gözlerinde toplandı. O anda kulaklarında beyinleri

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

burgulayan bir uğultu başladı. Bu uğultuyu hepsi birden anladı. Ölüm bir aşığı çağırıyordu.

Ey en tatlı çağrı! Sen insanları hürriyete kavuşturan göksel bir sedasın . Çocuklar hep birden ibriğe uzandılar. Bu ölüm sonuçlu işi hiç biri başkasına bırakmak istemiyordu.

Fakat çete başkanı bırakır mı ya? İnsan istediği yolda ölemez, herkes ödevlendiği yerde ölecektir. İbriği ilk kapan Ökkaş dışarı fırladı. Başkan komuta ediyor. Gençler ateş ediyor. Kadın bir duvara dayanmış titriyordu. Dudaklarını dişliyor, tırnaklarını uvuçlarının etlerine geçiriyordu. Birkaç dakika sonra pencerenin kıyısından evine doğru göz attı. Oradan bir duman, bir alev bekliyordu. Çok beklemediler. Beş on dakika geçmemiştir ki, pembe evin pencerelerinde kara dumanlar ve yilandili alevler titrerken genç kadının halinde bir dingi ve dudaklarında kızıl bir gülücük alanladı. Bu sefer yiğitlere ikinci elini uzattı. Bu el küçük bir kese tutuyordu. Genç kızlarımızın ibrişimden ve sırmadan ördüğü ağzı büzgülü ufak para kesesi. Bunların üzerinde genç kızlığın aydın ve yaldızlı duygu tomurcuklarından çiçekler işlenir. Zeliha bu keseyi mazgal diye kullanılan pencerenin kenarındaki bir çiviye taktı. Bu sefer utangaç bir sesle; bu kesede on altın var, evimi yakan yiğide verirsiniz almaz mı? dedi.

Sonra Zeliha düşman ateşini unutarak mazgal pencereye upuzun kapandı. Kızlığının, gelinliğinin, ilk analığının saadet yuvası evine, pembe eve bir daha bakmak istedi. Şimdi pembe ev bir cehennem ağzına dönmüş yanyor, çatırıyor ve bütün oylumuyla çöküyordu. Bu yangın düşmanı telaşa vermiş ateş kestirmişti. Döndü. Yiğitlere baktı. Zeliha'nın dudağında gülücük daha kızıllanmış, durumundaki dingi daha çok umut anlamlı idi. Yiğitler canınız sağ olsun dedi ve bir gölge sessizliği ile dışarı doğru süzülüyordu. Birden kapı açıldı. Odanın içine bir kasırga doldu gibi oldu. Ökkaş alevden çıkmış dumanlı gövdesini döşemelere fırlattı. Pençeleri, parçalanmış bağırmı tutuyordu. Yangını her yana saldırmadan evden çıkmamıştı. Bu arada düşman ateşine de uğramıştı. Hep birden Ökkaş'e baktılar. Ökkaş bir bir arkadaşlarını süzdü. Sonra bakışları Zeliha'nın gözlerine taştı, orada hürriyet için, kurtuluş için ölüme koşmuş iki kahramanın iki yılmaz bakışı birbirine karıştı, birleşti. Sonra duvardaki çiviye takılı küçük para kesesinin renkli, kıvrak, ince oyaları üzerinde eridi gitti.

Bir şehrin kayboluşuna seyirci kalmayacak kadar yürekli, evini yakma pahasına bir kadının bayrak, ezan, vatan aşkını da anlatır burada Tankut(Kaynak; Maraş Yollarında Hasan Reşit Tankut (editör; Yaşar Alparslan, Serdar Yakar).

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MİLLİ MÜCADELEDE MÜCAHİT MEHMET MÜMTAZ EREN
Furkan EREN⁵⁸⁵**

01.07.1899' da Kayabaşı Mahallesi'nde doğdu. 13.09.1971' de Gazipaşa Mahallesinde öldü. (Doğum – ölüm Maraş.)

Babası ve annesi kentin tanınmış ailelerinden. Babası Veliefendioğlu Mehmet Arif Eren Efendi, annesi Behice Hanım'dır. İlk mektebi ve rüştiyeyi memleketinde okudu. İdadiyeye devam edeceği sırada Maraş, 23 Şubat 1919' da İngilizler sonra da Fransızlar tarafından işgal edildi. Yerli Ermeni ve Fransız askerlerinin Maraşlılara hakaret ve eziyet etmeleri, Sütçü İmam olayı, Maraş Kurtuluş Savaşı'nın başlamasına neden oldu.

Savaşta Kayabaşı Mahallesi Grup Mıntika Komutanı olarak görev aldı.

Maraş kurtulduktan sonra müfrezesiyle birlikte Osmaniye'ye kadar savaşan Türk kuvvetlerinin zaferlerine katkıda bulundu. Milli Ordu'ya katılarak Yunan Savaşı'nda görev aldı. Sakarya Savaşı'nın Mezartepe taarruzunda yaralanan Mehmet Mümtaz Eren "İstiklal Madalyası"yla ödüllendirildi.

Mehmet Mümtaz Eren 01.02.1924 tarihinde Maraş'ın tanınmış ailelerinden Başkatip Rıza Somtürk'ün kızı Makbule Hanım'la evlendi. Bu mutlu evlilikten: Leman, Ahmet, Nermin, Erdoğan, Arif, Cengiz adlarında altı çocuğu oldu.

Nurhak, Çokak nahiyelerinde müdürlük yaptı, sonra, bu görevden ayrılarak, kendi toprağında ziraatle uğraştı.

Bu dönemde tarihi dergiler ve yerel gazetelerde Maraş Kurtuluş Savaşı ile ilgili makale ve anı türlerinde yazıları yayınlandı.

⁵⁸⁵ Mehmet Mümtaz Eren Torunu, furkaneren046@gmail.com.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

DESTANLAŞAN ŞEHİR MARAŞ

M.Mümtaz Eren

Kuvayi Milliye Mücahit Ve Gaziler Cemiyeti

Maraş Şubesi Ve Başkanı (1957-1966)

İNGİLİZ İŞGALI

Birinci Dünya Savaşı'nda şanlı ordumuz yedi cephede yedi devletle kahramanca savaşmış, fakat müttefiklerimizin yenilmesi üzerine, biz de Mondros Mütarekesi'ne yenik olarak oturmuş ve şartlarını kabul etmek mecburiyetinde kalmıştık. Bu mütarekenin verdiği yetkiyle yurt dışına çıkarılan Ermeniler tekrar memleketimize geldiler. Bir uğursuzluk Maraş topraklarını işgal etmişti sanki. Gökyüzünü kara bulutlar kaplamıştı. 1919 yılının takvimi Şubat'ın 23'ünü gösterirken, şehrimizi İngilizler işgal ettiler. Maraş'ı üzen işgal, Ermenileri çılgınca sevindirdi. İngilizler beraberinde Hintli Müslümanları ve gönüllü Ermeni askerlerini de getirmişlerdi. İngiliz himayesinde büsbütün şımaran Ermeniler 26.02.1919'da bir Nadirli Köyü vatandaşımızı şehit etti. Üzücü hadiseler devam ediyordu... İngilizler Ermenileri kullanarak şehrin ileri gelenleri hakkında tahkikata başladılar. Ermeni göçünde Maraş Mutasarrıfı bulunan Sivas Valisi İsmail Kemal Bey mahkemeye çağrıldı. Suçsuz bulunan Ali Bey beraat etmişse de Ermeniler, tekrar İngilizleri tahrik ederek Eminoğlu Ali Efendi ile Halep'teki Divanı Harbine gönderildi. Bu suçsuz vatan evlatları oradan da suçsuz bulunarak serbest bırakıldılar. Daha buna benzer birçok olaylar birbirini takip ederken, İngilizlerin Maraş'tan gideceği yerine Fransızların geleceği haberi yayılmaya başladı.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

FRANSIZ İŞGALİ

Maraş'ın topraklarında işgal kuvvetleri mantar gibi bitiyor; göğünde kara bulutlar gün be gün yoğunlaşıyordu. Fransızların işgal haberi yine mateme büründürdü şehri...29.10.1919 Çarşamba günü Ermeniler ellerinde Fransız bayrakları bu defa da Fransızları karşılayacaklardı. Gene Maraşlılar suskun, Ermeniler ise çığırtkandı. Kadınli-kızlı kalabalık bir Ermeni topluluğu bandolarıyla Yüzbaşı Jolle kumandasındaki ilk kuvvetleri Aksu köprüsü yanında karşıladılar. Bunu; De-Fontzine kumandasındaki 400 Ermeni (Gamavor), 1000 Fransız ve 500 kişilik Cezayirli ikinci bir kuvvet takip etti. Şehre Fransız ve Ermenileri yücelten Türkleri küçük düşürücü sloganlarla girdiler... Ermeni soysuzluğu Maraşlının yüreğinde yeni yaralar açtı...

SÜTÇÜ İMAM OLAYI

Fransız işgalinde Ermeniler yaptıkları taşkınlığın sorulacağını hiç düşünmemişlerdi. İşgalin ikinci günü Maraşlının sabrını taşırdılar. 31 Ekim 1919 Perşembe günü ikindiden bir müddet sonra, Uzunoluk Hamamı'ndan çıkan Maraşlı kadınları Fransız elbisesi giymiş birkaç Ermeni karşılayarak: "Artık burası Fransız memleketi, peçeyle gezilmez..." sözleriyle peçesini açmaya kalkıştı. Namuslu Türk kadını yere yığılıp kaldı. Bu olay üzerine diğer kadınlar avazlarının çıktığı kadar bağırıldılar. Kadınların imdadına hamamın yakınında bulunan kahveden Maraşlılar yetişti. Kadınları kurtarmak isteyen Çakmakçı Sait, Gaffar Kaboloğlu Osman Ermeni askerlerinin kurşunları ve dipçikleriyle ağır şekilde yaralandılar ve Çakmakçı Sait şehit oldu... Türkün namusuna canına el uzatan soysuz Ermeniler bununla yetinmeyip Türkün dinine vatanına ve bayrağına hakaret edip oradaki insanlara saldırıda bulundular. Bu üzücü ve acı olayı gören kırkbeş yaşındaki kırçıl sakallı uzunca boylu hicaza gittiği için

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Hacı lakabıyla anılan Uzunoluk hamamının yakınındaki dükkanında süt satan ve dükkanının karşısındaki Uzunoluk caminin müezzini sütçü imam derhal dükkanından fırladı. Karadağ tabancasıyla Türk kadınının peçesini yırtan Sait adlı vatan evladını şehit eden katil Ermeni'yi kurşunlarla yere serdi. Ortalık biranda karıştı. Sütçü imam bu esnada evine geldi. Akşam karanlığında Bertiz istikametinde yola koyuldu. Bertiz çete teşkilatına iştirak etti. İlk kurşunu sıkan bu soylu vatan evladı bir destan kahramanı olarak Maraşlıların gönlünde taht kurarak efsaneleşti. İzini bile bulamayan Ermeniler ertesi günü dayısının oğlu Tiyeklizade Kadir Efendiyi Şeyh Adil caddesinde işkence ile öldürülerek intikamlarını hunharca aldılar. Maraşlı bir şehidini daha bağına basmış oldu böylece. Fransız himayesinde bulunan insanlıktan nasiplenmemiş bu zavallılar hiç yoktan hadise çıkartarak Maraş ve Maraşlı da huzur bırakmadılar.

TÜRKLER TEŞKİLATLANIYOR

Türkler teşkilatlanma lüzumuna inanarak Müdafaayı Hukuk Cemiyetini kurdular. Bu cemiyet Maraş'ı 10 mıntıkaya ayırdı. Her mıntıkaya bir grup komutanı tayin edildi. Bu teşkilatta kışlanın karşısındaki Kayabaşı Mıntıkası Grup Komutanlığı bana verildi. Biz grup komutanları harpten evvel yapılması lazım olan ve mazgal tabir edilen menfezleri, caddeleri, köşeleri görecekle şekilde duvarların iç tarafından sıva kısmına kadar deldirip gerekli savaş hazırlıklarını yapıyorduk. Şube ve Jandarma dairelerinden 1300 silah tedarik ederek savaşa hazırlanıyorduk. Artık silahların patlaması an meselesiydi. 27 Mayıs 1919 Perşembe günü akşamı Ermeni Hırlakyan'ın torunu Virjini Helene'yi dansa kaldırmak istediğinde şu cevapla karşılaştı:

“Sayın Guvarnör, sizinle dans etmeyi şeref kabul ederim; mazeretim şu ki: “Türk bayrağının olduğu yerde dans edemem. Maraş kalesine Fransız bayrağı çekildiği zaman, emrinize hazırım!” der. Bu cevap üzerine Andre kalede dalgalanan Türk bayrağını indirttirdi. Ermeniler, çılgınca sevindirdi. Bir gün sonra cemaat cuma namazını kılmak için Ulu Camide toplandı. Cami hınca hınç dolmuştu. Namaz vakti yaklaştıkça cemaatin heyecanı artıyordu. Herkes bayrağını göndere çekmek için canını feda etmeye hazırdı. Böyle bir zamanda Mehmet Ali Kısakürek'in “bayrak hakkındaki beyanname” Maraşlının ıstırap ve heyecanını büsbütün artırmıştı. Bu beyanname cemaatin görebileceği yerlere bırakılmıştı. Beyanname metnini okuyalım:

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

“Ey millet-i necibe-i Osmaniye, vaktine hazır ol. 1300 küsur seneden beri Hz. Allah’ı ve Peygamber’i zışanının hizmetine razı ettiğin bir din ölüyor. Yani ecdadının kanı pahasına fethettiği bir kalenin burcu direğindeki al sancağın bugün Fransızlar tarafından indirilip, yerine kendi bandıraları konuldu. Şimdi acaba bunu yerine koyacak senden birkaç yüz İslam gayreti hiç mi yok? İğtişaş arzu etmeyin. Yalnız pür vakar ve azamet olarak ol al sancağımızı geri yerine koyalım. Tekrar kemal-i mehabetle yerlerimize avdet edelim. Korkma, korkma seni buradaki birkaç Fransız kuvveti kıramaz. Sen mütevekkilenAlellah kendi mevcudiyetini gösterecek olursan, değil birkaç Fransız kuvveti, hatta bütün Fransız milleti kıramaz. Buna emin ol!

Cemaat heyecanlı, düşünceli ve sabırsızdı artık. Bir an evvel kalede Türk bayrağının dalgalanmasını istiyordu. Ali Sezai Efendi, cami avlusunda; “ Kalesinde Fransız bayrağı dalgalanan beldede Cuma namazı kılınması caiz değildir.” diyerek, mücadelenin ilk işaretini verdi. Müteakiben, Ulu Cami’nin imamın Rıdvan Hoca, Ulu Cami’nin minberinden kaleyi göstererek; “ Hakimiyeti olmayan yerde Cuma namazı kılınmaz. Hâkimiyetsiz bayrak olmaz!” sözleri halkı can evinden tutuşturdu... Artık bu insan selini kimse durduramazdı. Caminin sancağalınarak halk birbirini çiğnercesine Allah! Allah! avazıyla kaleye koştu! Kaleye ilk çıkanlardan Onbaşı Osman Erşan adlı yiğit bayrağımızı yerden alarak öpüp direğine çekti! Halkın tevhid ve tekbirleriyle bayrağımız kalemizde tekrar dalgalanmaya başladı. Ve gönül rahathğı içinde cuma namazı kılındı.

Cumadan sonra doğru hükümete gidildi. Halk mutasarrıfa şu ultimatomu verdi: “Fransız Guvarnör’ü hükümetten çıkarılacak. Bayrak cuma günleri kaleye çekilecek. Fransız jandarmaları hükümeti terk edecek. Bu söylediklerimizi yapacak güçte değilseniz biz,

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yapacağımızı biliriz. Ultimatum bir tehditle bitiyordu. Şartların kabulü üzerine halk hükümetten ayrıldı.

21.01.1919 Çarşamba günü memleketin ileri gelenleri Fransız General Keret tarafından hükümete davet edildi. General şöyle konuşmuş: “ Görüyorum ki Maraş'ta asayiş bozuk. Halkta bir itimatsızlık var. Anlamıyorum neyinize güveniyorsunuz? Askeriniz, hükümetiniz yoktur. Buna mukabil içinizdeki Ermeniler silahlanmış. Fransız gibi bir düvel-i muazzamanın işgali altında bulunuyorsunuz. Şehrin harap olmaması için halka nasihat etmenizi tavsiye ediyorum. Fransız medeni bir hükümettir. Şehriniz imar edilecek ve işleriniz görülecektir.” Bu teklifin heyetçe menfi cevapla karşılanması üzerine Bayındırlık Müdürü serbest bırakılarak diğerlerinin tutuklandığını Hacı Eyüp Hayrı bana bildirdi. Bu kötü haber Maraşlının yüreğindeki savaş kıvılcımını alevlendirdi. Artık savaş her an başlayabilirdi.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

MARAŞLI FRANSIZ'I KOVUYOR

Tekmil Maraşlı savaş emrini bekliyordu. Nitekim öyle oldu. Savaş başlamıştı! Müfrezemdeki mücahitlere yüksek sesle; “ Mazgal başına!” diyerek oradaki mücahitleri silah ve vazifeleri başına davet etmem üzerine kahve ve dükkanları kapatarak mazgalları başına geldiler. O gün Fransız devriyesine sıkılan silahla harp bilfiil başlamış oldu. Yirmi iki gün geceli gündüzlü devam eden savaşta Maraşlı her türlü fedakarlıkve kahramanlığın tarihte rastlanmaz bir örneğini gösterdi. Bu insanüstü kahramanlık ve fedakarlık karşısında tutunamayan düşman 11 Şubat 1919’da sabaha karşı Ermenilerle birlikte Mataş’tan kaçarak canlarını kurtarmak zorunda kaldılar. Maraşlıların yarattığı destan diğer şehrin insanlarına da örnek olmuş, onlar da bu kahramanlıktan cüret alarak, düşmanı memleketlerinden çıkarmak için mücadele etmişlerdir.

Kendi şehirlerini kurtaran Maraşlı mücahitler komşu ve diğer velayetlerin de zaferlerine yardımcı olmuşlardır. Maraş Kuvveyi Milliye Cemiyeti başkanı Muhterem Arslan Toğuzata büyük bir kuvvetle Antep cephesine takviye kuvveti olarak aktarıldı. Ben de müfrezemle birlikte Osmaniye’den düşmanları çıkartmak için yardımcı oldum. 14 Mart 1920’den sonra Maraşlı mücahitler İstanbul ve İzmir milli taburlarının Hatay Akıncı Müfrezesini teşkil ettiler. Bu vatan topraklarında eşsiz kahramanlıklar gösterdiler.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Netice olarak; Maraş Kurtuluş Savaşı nesilden nesile anlatılacak büyük bir Türk Destanı'dır. Bu destan Maraş'ın şehitleri, gazileri ve necip halkıyla tarih sayfasının bir gurur kaynağıdır.

**ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
MARAŞ SEMPOZYUMU
MARAŞ COĞRAFYASINDA DİRİLİŞ RUHU ve 12 ŞUBAT
ZAFERİ**

İbrahim GÖKBURUN

ÖZET

Bu çalışmada; Maraş coğrafyasında Diriliş ruhu ve 12 Şubat zaferinin Milli Mücadele’de sürecinde önemi irdelenmiştir. 1918’de Mondros Mütarekesi ile Anadolu dört bir koldan işgal edilmiştir. Bu işgale karşı Türk milleti, “ya istiklal ya ölüm” parolasıyla Milli Mücadele hareketi başlatmıştır. Milli Mücadele’de Kahramanmaraş’ın çok önemli ve müstakil bir yeri vardır. Bu nedenle 12 Şubat Zaferinin Milli Mücadeledeki yeri ve önemi yeniden ele alınıp irdelenmelidir.

Bu noktada, 12 Şubat zaferinin özellikle vurgulanması gereken iki yönü vardır. Birincisi; Milli Mücadelenin kesinleşmiş ilk zafer olan 12 Şubat zaferi; Kurtuluş Savaşı’nda çok kritik bir dönemde gerçekleşmiştir. Uluslararası alanda Türkiye’nin resmen tanınmasında çok önemli bir rolü bulunmaktadır. İkinci önemli nokta ise, Anadolu’da milletin zafere olan inancını pekiştiren 12 Şubat diriliş ruhunun Maraşlı şairlerin, yazarlar ve ozanların ortaya koyduğu eserlerle yaşatılmasıdır. Toplumların yaşadığı coğrafya, bireylerin ruhunu ve düşüncesini şekillendiren önemli etkenlerden biridir. Maraş, şairleri ve ozanlarıyla mümbit bir coğrafyadır. Milli Mücadele döneminde doğrulup yeniden ayaklanan diriliş ruhunu şairler ateşlemiştir. Şehitlerimizin kanıyla sulanan topraklarımız; şairler ve sanatkârların eserleriyle yeşermiştir.

Toplumların yaşadığı coğrafya, bireylerin ruhunu ve düşüncesini şekillendiren önemli etkenlerden biridir. Maraş, şairleri ve ozanlarıyla mümbit bir coğrafyadır. Milli Mücadele döneminde doğrulup yeniden ayaklanan diriliş ruhunu şairler ateşlemiştir. Şehitlerimizin kanıyla sulanan topraklarımız; şairler ve sanatkârların eserleriyle yeşermiştir.

**RESURRECTION SPIRIT IN GEOGRAPHY OF K.MARAS AND
VICTORY OF 12 TH FEBRUARY**

ABSTRACT

In the study, The importance of Resurrection Spirit in Geography of K.Maras and Victory of 12th February are searched during National Struggle. Every part of Anatolia was occupied because of Mondros Armistice in 1918. Turkish Nation against the occupation started National Struggle by using the slogan 'Either freedom or death'. K.Maras has an important role in National Struggle. So, The importance and position of Victory of 12th February in National Struggle must be searched by taking up details. Victory of 12th February has two points being emphasized specially. Victory of 12th February, first conclusive Victory of National Struggle, actualised in a

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

critic period of Independence War. Victory of 12th February has got an important role in being known formally of Turkey in international area. Second important point, poets writers from K. Maras keep alive Resurrection Spirit of 12th February with their works.

The geography ,which societies live, is one of the important factors shaping the soul and thought of individuals. Maras is a rich region with poets and writers. Poets fire resurrection spirit rising again. Our soils which are watered with the blood of casualties become green with works of poets and writers.

GİRİŞ

Kronolojik olarak bakıldığında geçmiş; savaşlar, yenilgiler ve zaferler üzerinden okuyoruz. Bir anlamda insanlık tarihi savaşlar tarihidir. Ancak, 1914-1918 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı, geçmişte yaşanan bütün savaşlardan daha büyük bir felaketle sonuçlanmıştır. Bütün dünyayı etkileyen bu savaşın en ağır bedelini Osmanlı Devleti ödemiştir. Üç kıtada at koşturan Türk milleti, Birinci Dünya Savaşı sonunda Misak-ı Milli sınırlarına çekilmiştir. Fakat sömürge düzeni, Türk milletini Anadolu'dan söküp atma emelinden vazgeçmemiştir. 1918'de Mondros Mütarekesi ile Anadolu dört bir koldan işgal edilmiştir. Türk milleti, bu işgale karşı "ya istiklal ya ölüm" parolasıyla Milli Mücadele hareketi başlatmıştır.

Milli Mücadele'de Döneminde Kahramanmaraş'ın çok önemli ve müstakil bir yeri vardır. 12 Şubat zaferi, Milli Mücadelenin kesinleşmiş ilk zafer olarak tarihe geçmiştir. Tarih boyunca büyük zaferler kazanan, devletler kuran Türk milleti, birçok felaketle karşılaşmış, yenilgiler yaşamış, büyük badireler atlatmıştır. Ancak, Milli Mücadele; orduları dağıtılmış, silahlarına el konulmuş, ekonomik olarak zapt edilmiş, yılların savaş yorgunluğunu yaşayan, kuşatılmış bir ülkede; halkın diş ve tırnağıyla kazandığı bir zaferdir. Bu zafer sömürge zihniyetine karşı, mazlum milletlere ışık tutmuş, özgürlüğün, mücadelenin yolunu açmıştır.

Bu noktada 12 Şubat zaferinin özellikle vurgulanması gereken iki yönü vardır. Birincisi; Kurtuluş Savaşı'nda çok kritik bir dönemde gerçekleşen 12 Şubat zaferi; Anadolu'da milletin zafere olan inancını pekiştirirken, uluslararası alanda Türkiye'nin resmen tanınmasında çok önemli bir etki oluşturmuştur. İkincisi ise, şehitlerin kanıyla yoğrulan topraklarımızda 12 Şubat diriliş ruhuyla, Türk milletinin doğrulup yeniden ayaklanmasıdır.

1. MİLLİ MÜCADELE SÜRECİNDE 12 ŞUBAT ZAFERİNİN ÖNEMİ

Haksızlığa, zulme ve zalime karşı direnmek onurlu bir eylemdir. Tarihte ilk köle ayaklanması olarak bilinen Spartaküs'ten

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

günümüze Anadolu'da hangi taşını kaldırırsanız, mutlaka bir zalim ve o zalime direnen bir toplum bulabilirsiniz. Çünkü bu coğrafya, iklimi, konumu, tarihi, doğası ve saymakla bitmeyen güzellikleri nedeniyle her daim bir cazibe merkezi olmuştur. Bu nedenle Anadolu her zaman saldırılara maruz kalmıştır. Ancak Batı toplumlarının Doğunun kaynaklarını sömürmek amacıyla kurduğu sömürge düzeni; insanlık tarihinde eşi benzeri görülmemiş kıyımlara yol açmıştır. Milli Mücadele Döneminde 12 Şubat Zaferi; acımasız, zalim ve vahşi sömürge sistemine karşı yürütülmüş kutlu bir zaferdir. Maraş Savunması, sıradan bir heyecan ve galeyan hareketi değil; vatanın bütün sathına yayılan direnişin ilk zaferidir.

Coğrafyanın insan ve toplum üzerindeki etkisini ilk defa esaslı bir şekilde ortaya koyan düşünür İbn Haldun olmuştur. İbn-i Haldun'un Mukaddime adlı eseri, düşünce sistematiği açısından irdelendiğinde; "İnsanın çeşitli renklere ayrılmasının nedenini soyçekimle değil; iklim faktörü ile açıklamıştır"⁵⁸⁶. Yüzyıllar öncesinde coğrafyanın insan üzerindeki etkisinden hareketle insan ve toplum ilişkisi çok yönlü olarak ele alınıp irdeleyen İbn Haldun'a göre insanın olduğu yerde iktisadi değişkenler, ahlâkî, psikolojik, siyasî, sosyolojik ve demografik etkenler karşılıklı bir etkileşim içindedir. Bu kapsamda toplumların yükseliş ve çöküşünü irdeleyen İbn-i Haldun; bireyden başlayarak, toplumu ve devleti içine alan coğrafyanın duygu, düşünce, algı ve tepkiler üzerinde etkili olduğunu açıklamıştır⁵⁸⁷.

İnsanın yaşadığı coğrafyaya, şahsiyetin oluşmasında, olaylar ve nesnelere algılama ve tepki sürecinde çok güçlü bir etkiye sahiptir. İnsanın bulunduğu mekan, insanlar arasında anlayış ve kavrayış farkı oluşturmaktadır. "İnsan bir parçası olduğu mekânla sürekli bir iletişim ve etkileşim halindedir"⁵⁸⁸. Çünkü insan; yaşadığı yerden etkilenmekte ve yaşadığı yeri değiştirmektedir. "Bir milletin iktisadî, içtimâî, hatta uzvî ve ruhî hayatı, her şeyden önce, içinde yaşadığı coğrafi şartlara bağlıdır"⁵⁸⁹ Mehmet Kaplan'ın yaptığı bu tespit çerçevesinde 12 Şubat zaferi ve diriliş ruhunun, Maraş coğrafyası ile sıkı bir bağı vardır. "Şahsiyet, her insanın kendine özgü davranış eğilimlerinin dinamik bir bütünüdür"⁵⁹⁰. Şahsiyetin gelişmesinde çevre dendiği zaman, hem çocuğun içinde yetiştiği aile çevresi hem de daha geniş sosyal çevre yani toplum akla gelir. Fiziki çevrenin insan

⁵⁸⁶ İbn-i Haldun, Mukaddime, (Çev: Z. K. Uğan) İstanbul, 1934, s.2008.

⁵⁸⁷ İbn-i Haldun, Mukaddime, (Çev: Süleyman Uludağ), Dergah Yayınları, İstanbul, 1999, s. 55.

⁵⁸⁸ Erol TÜMERTEKİN ve Nazmiye ÖZGÜÇ, Beşeri Coğrafya: İnsan. Mekân ve Kültür. Çantay Kitabevi, İstanbul. 1997, 1

⁵⁸⁹ Mehmet KAPLAN, Nesillerin Ruhı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999, s. 55.

⁵⁹⁰ Erol GÜNGÖR, Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak (4. Baskı), Ötügen yayınları, İstanbul, 2000, s.12.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

faaliyetlerini belli noktalarda kolaylaştırdığı veya zorlaştırdığı ölçüde, şahsiyete de etki edeceği söylenebilir⁵⁹¹. “Mekân; insanın bütün faaliyetlerini gerçekleştirdiği yer”⁵⁹² şeklinde tanımlanırken; “Ruh; çoğu kere ‘psyche’ için eş anlamlı kullanılan bir terimdir. Ruh bilincin değişik unsurlarıyla özdeşleşmiştir”⁵⁹³. “Zihniyetin oluşmasında, bakış açısının ortaya çıkmasında değerlerin yanında suyun, havanın, toprağın kısacası coğrafyanın da katkıları bulunmaktadır. Coğrafi şartların toplumlar üzerindeki etkilerine değinen sosyologlar, coğrafyanın kişiliğin şekillenmesinde etkili olduğunu ifade etmektedir. İşte böyle bir sosyal ortamdan ‘Maraşlılık Ruhunu’ nun doğduğunu söyleyebiliriz”⁵⁹⁴.

Coğrafya, bu anlamda insan ve toplum için bir kaddedir. “Bir yere sahip olmak, kimlik oluşturma sürecinde ne kadar etkili ise, kimliksizleştirme yerinden edilme arasında aynı şekilde işleyen bir ilişki vardır. Sömürgeci ülkeler bu ilişkinin farkına vardıkları için sömürgeleştirdikleri toplulukların dilleri, tarihleri ve coğrafyaları ile münasebetlerini bilinçli bir şekilde tahrip ederek, o toplulukların kimliklerini köreltmüş ve yok etmiştir”⁵⁹⁵.

İnsanın düşünceleri, anıları, hayalleri ve geleceği biçimlendiren çevre; sadece sosyal yaşam alanının değil; aynı zamanda fiziki ve kültürel dokularıyla; üzerinde yaşayan insanların ruhunu şekillendirmektedir. “Toprak ve iklim şartlarıyla sosyal realiteyi şekillendiren coğrafya, insanların duyuş tarzı, dünya görüşü, yaşama biçimi üzerinde etkili olurken sunduğu olanaklarla geleceği de yönlendirir”⁵⁹⁶. Coğrafi mekânda algılama ile davranış arasındaki ilişkileri, toplumların geleceğini şekillendiren etkenlerden biridir. İnsanın zihni ile yaşadığı çevre arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Maraş coğrafyasında yaşayan halkın bağımsızlık şuuruyla yürüttüğü direniş 12 Şubat Zaferiyle sonuçlanmıştır.

1.1. Milli Mücadele’de 12 Şubat Zaferinin Zaman Açısından Önemi

21 Ocak 1921’de Maraş’ta halkın işgale karşı başlattığı direniş, 12 Şubat 1921’de zaferle sonuçlanmıştır. Maraş’ın Kurtuluşu;

⁵⁹¹ A.g.e. s.15.

⁵⁹² TÜMERTEKİN ve ÖZGÜÇ, a.g.e. s. 45.

⁵⁹³ M. ROSENTHAL veP. YUDİN, Felsefe Sözlüğü 5. Baskı, (Çev: Aziz Çalışlar) Sosyal Yayınları, İstanbul, 1997,s.408.

⁵⁹⁴ Hüseyin ÖZTÜRK, Maraşlılık Ruhuna Felsefi Bir Yaklaşım” Kahramanmaraş Sempozyumu, 6-7 Mayıs 2014 Kahramanmaraş, s.763. S.707.

⁵⁹⁵ Turan KARATAŞ ve Ahmet AĞIR, Sezai Karakoç’un Gözüyle Maraş, Kahramanmaraş Sempozyumu, 6-7 Mayıs 2014 Kahramanmaraş, s.763.

⁵⁹⁶ Emel KEFELİ, “Coğrafya Merkezli Okuma”, Turkish Studies, c.4, Kış 2009, s. 424.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Milli Mücadele sürecinde çok kritik bir zamanda gerçekleşmiştir. Ulusal ve uluslararası alanda Türkiye ile ilgili siyasi gelişmeler üzerinde Maraş'ın Kurtuluşu'nun çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu açıdan Londra Konferansı, Moskova Antlaşması, Afganistan Dostluk antlaşması, Ankara Antlaşması ve İtalyanların Anadolu'dan çekilmesini sağlayan koşullar üzerinde 12 Şubat Zaferinin etkisi; özellikle vurgulanması gereken bir durumdur.

6-11 Ocak 1921 tarihinde Batı Cephesi'nde kazanılan Birinci İnönü Savaşı'ndan sonra itilaf devletleri; 25 Ocak 1921'de Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi toplamıştır⁵⁹⁷. Sonuç olarak, İtalya temsilcisi Kont Sforza'nın teklifiyle 21 Şubat 1921 tarihinde Londra Konferansı'nın yapılmasını kararlaştırılmıştır⁵⁹⁸. Bu konseyin amacı; ufak tefek tavizlerle Sevr dayatmasını kabul ettirmektir. Londra Konferansı'nın davetini tebliğle görevlendirilen İngiliz Komiseri Sir H. Rumbold aldığı emir doğrultusunda 26 Ocakta 1921'de Sadrazam Tevfik Paşayı ziyaret ederek Konseyin davetini iletmiştir. Bu görüşmede Komiser Rumbold, Sadrazam Tevfik Paşa'dan Ankara ile temasa geçilmesini istemiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa, 26 Ocakta 1921, Sadrazam Tevfik Paşa'nın kendisine gönderdiği telgrafla bu davetten haberdar olmuştur.

Londra Konferansı'nın davet sürecinden 6 gün önce 21 Ocak 1921'de Maraş'ta halk işgale karşı büyük direnişi başlatmıştır. Maraş'ta Kurtuluş mücadelesi devam ederken; Londra Konferansı'nda Türkiye'nin temsili konusu İstanbul ile Ankara arasında çok sert tartışmalara neden olmuştur. 26 Ocakta - 5 Şubat 1921 tarihleri arasında 11 gün boyunca İstanbul ile Ankara arasındaki yoğun telgraf trafiğinde taraflar birbirlerini ikna etmeyi başaramayınca, Ankara hükümeti, konferansa ayrı bir heyetle katılma kararı almıştır. Ankara Heyeti, 6 Şubat 1921'de Londra'ya gitmek üzere Ankara'dan yola çıktığında⁵⁹⁹ Maraş'ta çarpışmaların en sert günleri yaşanmaktadır.

Ankara Heyeti, İngiltere'de Londra Konferansı'nın son hazırlıklarını yaparken; 12 Şubat 1921'de Maraş Düşman işgalinden kurtarılmıştır. 23 Şubat 1921'de başlayan Londra Konferansı'ndan 11 gün önce gerçekleşen Maraş'ın Fransız İşgalinden Kurtuluşu; Londra'da konferans sürecinde Hariciye Vekili-Heyet başkanı Bekir Sami Bey'in elini güçlendirmiştir. Bu netice Milli Hareketin ve TBMM'nin hukuki ve siyasi varlığının İtilaf Devletleri tarafından resmen tanındığının açık bir göstergesidir. Zaten ölü doğmuş bir antlaşma niteliği taşıyan ve Anadolu'daki direniş nedeniyle

⁵⁹⁷ Bilal ŞİMSİR, İngiliz Belgelerinde Atatürk, III, (İBA), Ankara 1979, s.75-76.

⁵⁹⁸ Salahi SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, II, Ankara 1991, s.20.

⁵⁹⁹ Selçuk URAL ve Nebahat ORAN ASLAN, gizli zabıt ceridelerine göre TBMM'nin tanınma Çabaları: Londra Konferansına Katılma Meselesi, Ankara Ün. Türkiyat araştırma Enstitüsü Dergisi, Sayı:59-2002, s.283-284.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

uygulanamayan Sevr dayatması; hayata geçirilmesine fırsat verilmeyeceğinin ilk hakikatini Maraş'ta görmüştür işgalciler. 12 Şubat Zaferi Avrupa'da çok büyük yankı uyandırmıştır. Bir Fransız askeri yetkilisinin Le Matin gazetesi muhabirine verdiği demeçte; "Bu, Rusya geri dönüşünün bir başka safhası oldu" ifadesiyle Moskova önelerine kadar işgal edip geri çekilen Fransa'nın bir kez daha yenildiğini belirtmiştir. Bu durum Fransızların Maraş'tan kovuluşunu ne anlam ifade ettiğini göstermektedir⁶⁰⁰.

23 Şubat 1921'de başlayan ve 12 Mart 1921'de sona eren Londra Konferansı'ndan 4 gün sonra TBMM Hükümeti'ne ile Sovyet Rusya arasında 16 Mart 1921 tarihinde Moskova Antlaşması imzalanmıştır⁶⁰¹. Bu antlaşma ile Rusya, TBMM Hükümeti'ni ve Misak-ı Milli'yi tanımıştır. Bu diplomatik başarının askeri sonuçları da olmuştur. Doğu sınırlarının güvenliği sağlandığı için Batı Anadolu'daki mücadeleye daha fazla ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu süreçte 12 Şubat Zaferinin vurgulanması gereken bir başka yönü ise; Moskova Antlaşması'nın imzalanma sürecinde oluşturduğu pozitif etkidir.

Moskova Antlaşması, 12 Şubat 1921 Maraş Kurtuluşu'ndan 30 gün sonra imzalanmıştır. Henüz bir yıllık bile geçmişi olmayan TBMM'nin diplomatik açıdan elde ettiği ilk ciddi başarı olarak görülen Moskova Antlaşması'nın imzalanma sürecinde 12 Şubat zaferinin çok önemli rolü bulunmaktadır. Aynı zamanda 1 Mart 1921 Afganistan Dostluk Antlaşması'nda da Maraş Kurtuluşunun etkisi olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, İtalyanların Anadolu'yu terk etmesi ve Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması'nda 12 Şubat zaferinin çok önemli rol oynamıştır. Bu nedenle Türkiye'nin yakın tarih okumaları ve araştırmalarında 12 Şubat zaferinin yeniden ele alınıp irdelenmesi gerekmektedir.

1.2.Milli Mücadelede Güney Cephesi ve Maraş Savunması

Türk milletinin en zor, en karanlık günlerini yaşadığı bir dönemde; 12 Şubat zaferiyle Anadolu'da diriliş ruhu yeniden canlanıp ete kemiğe bürünmüştür. Bu zafer, bağımsızlık ruhunun yeniden dirilişidir. Milli Mücadele süreci Anadolu'da; Doğu Cephesi, Batı Cephesi ve Güney Cephesi olmak üzere üç koldan yürütülmüştür. Doğu Cephesi'nde 19. Tümen Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın hazır ve nazır tuttuğu birlikler tarafından yürütülmüştür. "Mondros Mütarekesi sonrasında orduların büyük ölçüde dağıtılmış olduğu bir

⁶⁰⁰ Yahya AKYÜZ, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922, Ankara, 1975, 1998, s. 124.

⁶⁰¹ Ali Fuat CEBESÖY, Moskova Hatıraları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s.194-195.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

dönemde, Kazım Karabekir'in komutanı olduğu Erzurum'daki 15. Kolordu, ülkedeki tek derli toplu askeri güç niteliği taşımaktadır"⁶⁰². Batı Cephesi'nde ise uzun süre Kuvay-i Milliye çetelerin verdiği mücadeleden sonuç alınamamış olup, düzenli ordu birlikleri kurulmuştur. Batı Cephesi'nde ilk önce Ali Fuat Cebesoy, İsmet İnönü ve Kütahya-Eskişehir Savaşı'nda yaşanan yenilgiden sonra bizzat Gazi Mustafa Kemal komutasında düzenli birlikleri mücadele etmiştir. Ancak Güney Cephesi'nde ordular tamamen dağıtılmış olduğu halde; Maraş'ta başlayan Sütçü İmam; Arslan Bey, Muharrem Bey, Mehmet Kısakürek; Antep'te Şahin Bey, Urfa'da Ali Saip Bey gibi kahramanların önderliğinde halkın teşkilatlandırılıp mücadele etmesiyle zafere ulaşılmıştır.

12 Şubat Zaferi, Milli Mücadele döneminde düşmanın kesin olarak topraklarımızdan çıkarıldığı ilk zafer olmuştur. Maraş'ta yükselen diriliş ruhu alev alev bütün Anadolu'ya yayılmıştır. Milli Mücadelenin kararlı ve istikrarlı bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır. Bu zafer Milli Mücadele sürecinde Türk milletinin zafer umudunu ve inancını perçinlemiştir.

1.3. Maraş Coğrafyasında Diriliş Ruhu

1924'te Lozan Antlaşmasıyla Milli Mücadelenin cephe kısmı tamamlanmıştır. Ancak, cephede kazanılan zaferler; kültür, sanat, edebiyat, müzik, resim, mimari, spor ve sosyokültürel alanlarda ortaya koyduğu eserlerle taçlandırılmadığı sürece, yeni felaketler, yeni savaşlar yaşanacaktır. Zaferler ancak fikir ve sanat alanındaki eserlerle kalıcı hale gelir. Kahramanmaraş bu anlamda Milli Mücadele olduğu gibi Kurtuluş Savaşı'ndan günümüzü fikir ve sanat alanında da öncülük etmiştir.

İstanbul, Semerkant, Bağdat'ın nasıl bir iklimi, ruhu varsa; Maraş'ın da kendine özgü bir ruhu var. Diriliş ruhu; her türlü zulme karşı duran; sömürüye, zalime karşı direnen bir ruhun eseridir 12 Şubat Zaferi. Maraşlı şairler, her daim diriliş ruhunun sesi olmuştur. Mehmet Kısakürek tarafından "Âlem-i İslam'a Hitap" başlığı ile hazırlanan beyanname Maraş'ta diriliş ruhunu ateşleyen bir şiirdir. "Kurtuluş ruhu" olarak ifade ettiğimiz bu duygu; Yusuf Has Hacıp'ten, Hoca Ahmet Yesevi'ye, Mevlâna'dan, Yunus Emre'ye, Fuzuli'den ve Nefi'ye Karacaoğlan'dan, Âşık Veysel'e, Mehmet Akif'ten-Necip Fazıl'a kendini yenileyerek çağlayıp akan coşkunun bir ırmağıdır.

Nuri Pakdil, Fethi Gemuhluoğlu'nu anlattığı "Bağlanma" isimli eserinde sanatın bir toplum için var olma mücadelesi olduğunu

⁶⁰² TEMUÇİN FAİK ERTAN, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı. 53, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 2013, s. 64.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

vurgulamıştır. “Sanatla başladı yurdumuzda yabancılaşma, yine sanatla kalkacağız ayağa”⁶⁰³ Pakdil’in bu ifadesinden hareketle 12 Şubat zaferi; Milli Mücadelenin girişidir. Eğer şairler, yazarlar, ressamlar, eli kalem tutan düşünürler, bilim adamları; ülkenin ve milletin geleceğini inşa edecek eserler ortaya koymadığı sürece, her meslek erbabı kendi alanında kurtuluşunu inşa edecek eserler ortaya koymaz ise, yeni bedeller ödemek zorunda kalabiliriz.

Milli Mücadele’de Maraş’ta ağır bedeller ödenmiştir Şehrin üçte ikisi yanıp küle dönmüştür. Yollar, hanlar, köprüler yakılmıştır. Bunlar yeniden inşa edilmiştir. En azından onarılmaya, yeni yapılmaya çalışılmıştır. Fakat bu mücadelede kaybettiğimiz, şairler, yazarlar, ozanlar, eli kalem tutan öncüler... Bu noktada toplumların aydınlarına, öncülerine ve şairlerine büyük bir sorumluluk düşürmektedir. Dr. Baymirza Hayit’in “Doğu Türkistan’da Öldürülen Türk Şairleri” adında önemli bir eseri bulunmaktadır. 1917 Bolşevik İhtilali’nden sonra Rusya sınırlarında yaşayan bağımsızlık mücadelesi veren Türklerin direnişi ve bu direnişe öncülük eden şairleri anlatan bu eserde; “1917’de Kokand şehrinde Türkistan Kurultay’ını teşkil ederek, Türkistan’ın muhtariyetini ilen ettiler. 1918’de Kızılordu birlikleri Kokand şehrini zapt ederek, hükümet üyelerini tutuklamıştır. Özellikle bağımsızlık mücadelesine öncülük eden Türkistanlı şairler Kızılordu’nun ana hedefi olmuştur. Bağımsızlık mücadelesi çok sert bir şekilde bastırmaya çalışan Rusya; 1924 yılında ise, Türkistan kelimesini yasaklamıştır. 1937-1939 senelerinde Türkistan’da 350’den fazla edebiyatçı şair tutuklanmıştır. Bu şairlerin büyük çoğunluğu zindanlarda öldürülmüştür. Sağ kalanlar ise, Sibiryaya sürgüne gönderilmiştir”⁶⁰⁴ ifadeleri oldukça dikkat çekmektedir. Neden şairler; zindanlara atılmış, sürgünlere gönderilmiş, kursuna dizdirilmiştir.

Cumhuriyet dönemi sonrasında kurtulmak için çırpınan nesil; Necip Fazıl kurduğu atmosferde nefes almaya başlamıştır. Necip Fazıl için Maraş çocukluk günlerinden beri, masahını dinlediği, imgeler oluşturduğu özel bir coğrafyadır.

Türk Edebiyatı’nda ve fikir dünyasının öncülerinde Necip Fazıl Kısakürek, İstanbul’da doğup büyümesine rağmen bu ata yurdu Maraş, aile köklerinin olduğu şehirdir. Necip Fazıl, hatıralarında; “Ben İstanbul’da doğdum; babam da İstanbul’da doğdu. Fakat ben aile kaynağı olarak Maraşlıyım. Maraş’ta Kısakürekoğulları ağacının bir dalıyım ve açık söyleyeyim, bu bakımdan hatırı sayılır bir gurur

⁶⁰³ Nuri PAKDİL, “Bağlanma” Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, s.

⁶⁰⁴ Baymirza HAYİT, “Doğu Türkistan’da Öldürülen Türk Şairleri” (yayınevi belirtilmemiş) Ankara, 1971,s.10.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sahibiyim. Dolayısıyla de, yukarıda belirttiğim çerçeve içinde kalmak şartıyla mıntıkacıyım”⁶⁰⁵. Necip Fazıl, Büyükbabası Hilmi Efendi'nin kendisini sürekli köküyle alakadar olmaya teşvik ettiğini anlatır: “Ne büyük babamın rütbesi, ne bir şey... Maraş ve Kısakürek oğulları”⁶⁰⁶. Dedesi Kısakürekzade Mehmet Hilmi Efendi'den dinledikleri; taşıyla toprağıyla, şehrin ruhani atmosferiyle içine işleyen Necip Fazıl: “Maraşlılar, Memleketinizde doğmadım. Fakat babadan oğula, oranın eski bir familyasından geliyorum. Kendimi yüzde yüz Maraşlı sayabilirim. Maraş'a ekleyebilecek hiçbir şerefim yok. Fakat Maraşlı olmaktan gelen bir şeref taşıyorum”.

Necip Fazıl'ın Tohum isimli tiyatrosunun mekânı Kahramanmaraş'tır. Piyesinin konusu, işgal yıllarında Maraş'ta geçmektedir. Tohum, mazlum bir milletin emperyalizme başkaldırısıdır. Bu ruhun dirildiği topraklardan biri, Necip Fazıl'a göre bu ata yurdudur⁶⁰⁷. Necip Fazıl: Maraş'ı şereflendirmiştir. Fransız keferesinin kovulduğu bu topraklara “Diriliş neslinin” Tohum'unu Necip Fazıl atmıştır. Anadolu'da filizlenip dal vermiş, kök salmıştır. Bu “Diriliş Neslinin Amentüsü”nü ise Sezai Karakoç yazmıştır. Sezai Karakoç, insanımızın şuur kazanması ve öz benliğine dönmesi için “Diriliş” adını verdiği bir sistem geliştirmiştir. Onlarca eserinde, binlerce sayfada anlattığı “Diriliş” sistematığının teorisinin 12 Şubat 1921 pratiğe döküldüğü görülmektedir.

Bir şair, mütefekkir olarak, düşünce ve edebiyat dünyamızın önderlerinden Sezai Karakoç'un hatırlarında dile getirdiği üzere Maraş, adeta şairin bir tohum halinde duran muhayyilesinin açtığı coğrafyadır. 1933'te Diyarbakır-Ergani'de doğan Sezai Karakoç'un çocuk muhayyilesinin şekillenmesinde, şahsiyetini bulmasında kültürel ve edebî birikiminde; çocukluğunu ve gençliğini geçirdiği coğrafyanın önemli bir etkisi vardır. 1988 yılında hatırlarını yayınlamaya başlayan ve ilk hatıra yazısına, “insanın kendini anlatması, şehirleri anlatmak, toplumu anlatmak, çağı anlatmak demek”⁶⁰⁸ cümleleriyle başlamaktadır.

Maraş, Maraş Sezai Karakoç biyografisinde özel bir yere sahiptir. Karakoç, Parasız yatılı okuduğu Maraş'ın maneviyatla kahramanlığın yoğrulduğu ikliminde önemli intibalar edinir. Çünkü Karakoç'un medeniyet tasavvurunda üzerinde durduğu ve önemseydiği hususlardan biri coğrafyadır. Karakoç'un düşünce dünyasında veya şiirlerinde coğrafyanın ele alınışını incelemek, biraz da onun şiirinde medeniyet düşüncesinin izini sürmektir. “Maraş çocuk yüreğimin ateş aldığı yer, belki ondan öncesi bir rüyaydı, bu ateş Maraş'ta yanmaya

⁶⁰⁵ Necip Fazıl KISAKÜREK, *Çerçeve 2*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2010, s.35.

⁶⁰⁶ Necip Fazıl KISAKÜREK, *O ve Ben*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2015, s.21.

⁶⁰⁷ Necip Fazıl KISAKÜREK, *Tohum*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2010.

⁶⁰⁸ Sezai KARAKOÇ, *Hatıralar, Diriliş*, nu: 1, 25 Temmuz 1988, s.24.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

başladı. Oraya geldiğimde karşımda okul duruyordu, bu hayatımda gördüğüm ilk kaloriferli binaydı ve hayatımda ilk defa zeytin ağacını burada görüyordum. Harçlığım çok sınırlı olmasına rağmen kitaplar alıyor ve divan şiirlerini ezberliyordum. Henüz ortaokula gidiyorum bendnameler ezberliyor ve Mesnevi'yi anlamaya çalışıyordum bu çok erken bir uyanmaydı” Maraş’ın kurtuluş hikâyesi, adeta, her an canlı bir hatıra olarak hüzün dolu gönlümüze bir avuç umut ve hareket tohumu saçan bir ilâhî lütuf rüzgarı oluyordu”⁶⁰⁹.

Maraş’ta başlayan “Diriliş Ruhu” birçok şairin kaderinde ve eserinde yer almıştır. Bu noktada Maraş’ta “diriliş ruhu” ifadesi sadece bu şehirde, Maraş’ta doğup büyüme, bu şehrin sokaklarında oynamak, ya da nüfus cüzdanı nüfus kayıt hanesinde: Kahramanmaraş yazılı olması değildir. Bir süre Kahramanmaraş’ta yaşamış olan şair Gülten AKIN’ın şu dizeleri 12 Şubat diriliş ruhunun bir yansımasıdır. “Adamın su gibi akanıdır Maraş’lı / Biberde çeltikte pamukta elleri / Sim işler, oyma yapar, edik diker gibidir / Sinsin oynar, halay çeker, diz kırar gibidir”⁶¹⁰. Bu noktada, Cahit Zarifoğlu şu dizeleri 12 Şubat diriliş ruhuna daha geniş bir bakış açısı sunmaktadır. “Çoktandır şu maraş kalesi hatıraları elinden alınmış bir taş yığındır / -onların yerine bilardo masaları konmuştur- / şalvarlı şövalye ve kovboylar bilardo oynamaktadırlar”⁶¹¹.

Maraş’ta diriliş ruhu; düşünce dünyamızın önemli isimleri, Yahya Kemal, Mehmet Akif ve Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç’un şiirde özel önem atfettiği isimlerdir. Günümüz edebiyatında Maraşlı şairler, yazarlar ve sanatkarlar 12 Şubat diriliş ruhunun yaşatılması için eserler ortaya koymaktadırlar. Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç’un öncülük ettiği bu diriliş; Nuri Pakdil, Cahit Zarifoğlu, Erdem Beyazıt, Alâeddin Özdenören, Akif İnan, Rasim Özdenören ile bayraklaşmıştır. Modern halk şiirinin temsilcisi; Abdurrahim Karakoç Bahaattin Karakoç, Ömer Erinc, Ali Akbaş, Tahsin Yücel, Mehmet Narlı, Bünyamin K, Mustafa Köneçoğlu, Ramazan Avcı, Recep Şükrü Güngör, Ömer Yalçınova, Mevlana İdris Zengin, Atıf Bedir, Cafer Keklikçi, Fatih Bedir Kökker, Hasan Ejderha, Ali Büyükçapar, Arif Burun, Bahtiyar Aslan, Mustafa Aydoğan, Mustafa Pınarbaşı, Arif Eren, Yasin Mortaş, Mehmet Mortaş, Bejan Matur, Tayyip Atmaca, Osman Sarı, Hüseyin Burak Us... şairler yazarlar Maraş’ta diriliş ruhunun yaşatılması için eserler vermiştir.

⁶⁰⁹ Sezai KARAKOÇ, Hatıralar: XXVIII: Maraş, Diriliş, nu:28, 30 Ocak 1989 s.23.

⁶¹⁰ Gülten AKIN, Maraş’ın ve Ökkeş’in Destanı, TDK yayınları, Ankara, yy,s.2.

⁶¹¹ Cahit ZARİFOĞLU, Şiirler, 3. Baskı. İstanbul, 142.1989, s.142.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SONUÇ

1914-1918 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı, geçmişte yaşanan bütün savaşlardan daha büyük bir felaketle sonuçlanmıştır. 1918'de Mondros Mütarekesi ile Anadolu dört bir koldan işgal edilmiştir. Bu işgale karşı Türk milleti, "ya istiklal ya ölüm" parolasıyla Milli Mücadele hareketi başlatmıştır. Milli Mücadele; orduları dağıtılmış, silahlarına el konulmuş, ekonomik olarak zapt edilmiş, yılların savaş yorgunluğunu yaşayan, kuşatılmış bir ülkede; halkın dişi ve tırnağıyla kazandığı bir zaferdir.

Bugüne kadar 12 Şubat Zaferinin Milli Mücadeledeki yeri ve önemin yeteri kadar anlaşılmadığı ve izah edilmediği görülmektedir. Milli Mücadele'de Kahramanmaraş'ın çok önemli ve müstakil bir yeri vardır. Bu noktada, 12 Şubat zaferinin özellikle vurgulanması gereken iki yönü vardır. Birincisi; Milli Mücadelenin kesinleşmiş ilk zafer olan 12 Şubat zaferi; Kurtuluş Savaşı'nda çok kritik bir dönemde gerçekleşmiştir. 21 Ocak 1921'de Maraş'ta halkın işgale karşı başlattığı direniş, 12 Şubat 1921'de zaferle sonuçlanmıştır. Maraş'ın düşman işgalinden kurtuluşu, ulusal ve uluslararası alanda Türkiye'yi ile ilgili siyasi gelişmelerin yönünü belirlemiştir. Uluslararası alanda Türkiye'nin resmen tanınmasında; 12 Şubat zaferinin çok önemli bir rolü bulunmaktadır.

Birinci İnönü Savaşı'ndan sonra itilaf devletleri; 26 Ocakta 1921'de İstanbul hükümetini ve Ankara Hükümetini Londra Konferansı'na davet etmiştir. Londra Konferansı'nın davet sürecinden 6 gün önce 21 Ocak 1921'de Maraş'ta halk işgale karşı büyük direniş başlatmıştır. 6 Şubat 1921'de Londra'ya gitmek üzere Ankara'dan yola çıktığında Maraş'ta çarpışmaların en sert günleri yaşanmaktadır. Londra Konferansı'nda Türk milletini kimin temsil edeceği konusunda sert tartışmalar yaşanmıştır. 23 Şubat 1921'de başlayan Londra Konferansı'ndan 11 gün önce, 12 Şubat 1921'de Maraş Düşman işgalinden kurtarılmıştır. Zaten ölü doğmuş bir antlaşma niteliği taşıyan ve Anadolu'daki direniş nedeniyle uygulanamayan Sevri dayatması; hayata geçirilmesine fırsat verilmeyeceğinin ilk hakikatini Maraş'ta görülmüştür.

Londra Konferansı'nın hazırlıklarının son aşamasına geldiği bir süreçte gerçekleşen Maraş'ın Fransız İşgalinden Kurtuluşu; Londra'da yapılan görüşmelerde Sami Bey'in elini güçlendirmiştir. Londra Konferansı'nda Türk milletinin söz hakkını Ankara Hükümeti kullanmıştır. Bu durum TBMM'nin hukuki ve siyasi varlığı İtilaf Devletleri tarafından resmen tanındığının açık bir göstergesidir.

Milli Mücadele sürecinde Maraş'ın Fransız İşgalinden Kurtuluşunun vurgulanması gerek ikinci önemli noktası ise;

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Anadolu'da milletin zafere olan inancını pekiştiren 12 Şubat diriliş ruhunun Maraşlı şairlerin, yazarlar ve ozanların ortaya koyduğu eserlerle yaşatılmasıdır. Toplumların yaşadığı coğrafya, bireylerin ruhunu ve düşüncesini şekillendiren önemli etkenlerden biridir. Maraş, şairleri ve ozanlarıyla mümbit bir coğrafyadır. Milli Mücadele döneminde doğrulup yeniden ayaklanan diriliş ruhunu şairler ateşlemiştir. Şehitlerimizin kanıyla sulanan topraklarımız; şairler ve sanatkârların eserleriyle yeşermiştir.

Milli Mücadele Döneminde Maraş Savunması, acımasız, zalim ve vahşi sömürge sistemine karşı yürütülmüş kutlu bir zaferdir. Maraş Savunması, sıradan bir heyecan ve galeyan hareketi değil; vatanın bütün sathına yayılan direnişin ilk zaferidir. 12 Şubat zaferi; diriliş ruhunun doğrulup yeniden yükselişidir. Bu nedenle Türkiye'nin yakın tarih okumaları ve araştırmalarında 12 Şubat zaferinin yeniden ele alınıp irdelenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKIN, G. (yy) Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı, TDK yayınları, Ankara.
- AKYÜZ, Y. (1998) Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuyu 1919-1922, Ankara.
- CEBESÖY, A.F. (1982) Moskova Hatıraları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ERTAN, T. F. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 53, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 2013, s. 59-76.
- GÜNGÖR, E. (200) Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak (4. Baskı), Ötüken yayınları, İstanbul.
- HAYİT, B. (1971) "Doğu Türkistan'da Öldürülen Türk Şairleri" (yayınevi belirtilmemiş) Ankara.
- İbn-i Haldun, (1934) Mukaddime, (Çev: Z. K. Uğan) İstanbul.
- İbn-i Haldun, (1999) Mukaddime, (Çev: Süleyman Uludağ), Dergah Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, M. (1999) Nesillerin Ruhü, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KARAKOÇ, S. (1988) Hatıralar, Diriliş, nu: 1.
- KARAKOÇ, S. (1989) Hatıralar: XXVIII: Maraş, Diriliş, nu:28.
- KARATAŞ T. ve AĞIR, A., Sezai Karakoç'un Gözüyle Maraş, Kahramanmaraş Sempozyumu, 6-7 Mayıs 2014 Kahramanmaraş.
- KEFELİ, E. " Coğrafya Merkezli Okuma", Turkish Studies, c.4, Kış 2009, s. 424.

ULUSLARARASI MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- KISAKÜREK, N. F. (1978). O ve Ben, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul:
- KISAKÜREK, N. F. (2010). Çerçeve, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul:
- KISAKÜREK, N. F. (2010). Tohum, Büyük Doğu Yayınları İstanbul:
- ÖZTÜRK, H. Maraşlılık Ruhuna Felsefi Bir Yaklaşım” Kahramanmaraş Sempozyumu, 6-7 Mayıs 2014, Kahramanmaraş.
- PAKDİL, N. “Bağlanma” Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, s.
- ROSENTHAL, M. ve YUDİN, P., (1997) Felsefe Sözlüğü 5. Baskı, (Çev: Aziz Çalışlar) Sosyal Yayınları, İstanbul.
- SONYEL, S. (1991) Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, II, Ankara.
- ŞİMŞİR, B. (1997) İngiliz Belgelerinde Atatürk, III, (İBA), Ankara.
- TÜMERTEKİN, E. ve ÖZGÜÇ, N. (1997) Beşeri Coğrafya: İnsan, Mekân ve Kültür. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- URAL, S. ve ORAN ASLAN, N. “Gizli Zabıt Ceridelerine Göre TBMM'nin Tanınma Çabaları: Londra Konferansına Katılma Meselesi”, Ankara Ün. Türkiyat araştırma Ens. Dergisi, Sayı:59- 2002, s.283-284.
- ZARİFOĞLU, C. (1989) Şiirler, 3. Baskı. İstanbul.